

CHARTA 77

1977
1989

Tato kniha byla vydána s podporou Nadace Charty 77

CHARTA 77

1977-1989

Od morální k demokratické revoluci

Dokumentace

Uspořádal Vilém Prečan

Čs. středisko nezávislé literatury, Scheinfeld-Schwarzenberg
a ARCHA – Bratislava

1990

SLOVO ÚVODEM

Tato kniha představuje první pokus obsáhnout celou dosavadní cestu Charty 77 od jejího vzniku až na práh současnosti; takřka až k okamžiku vítězství demokratické revoluce v Československu. Je to zároveň první knížka o Chartě 77, která vznikla v těsné spolupráci s domácími svobodnými institucemi a vyjde na domácí půdě, určená k volnému prodeji v českých a slovenských knihkupectvích.

Navazuje na několik dřívějších publikací vydaných v exilu, zejména na *Knihu Charty* z roku 1977, na sborník *Křesťané a Charta 77*, na dokumentaci, která vyšla – pouze anglicky – k 10. výročí Charty 77, na sborník *O svobodě a moci* a na dva sborníky článků a esejů Václava Havla – *O lidskou identitu* (1984) a *Do různých stran* (1989). Při práci na ní bylo možné využít zejména přípravných prací z roku 1986, kdy se v zahraničí připravovala – a nerealizovala – dokumentace o deseti prvních letech existence Charty 77 pro domácí čtenáře.

Nicméně je to knížka koncipovaná přece jen jinak než ty předcházející. Dala by se nazvat příručkou pro začátečníky i pokročilé: šlo totiž o to, aby v ní našli potřebné informace i ti, kdo se setkávají s Chartou 77 poprvé, i ti, kdo v ní byli činní od samého začátku a chtějí rekapitulovat, připomenout si pozapomenuté polemiky, události a souvislosti.

Kniha začíná Prohlášením Charty 77 z ledna 1977 a má tyto oddíly: Texty o Chartě 77, Texty Charty 77 (přesněji výbor jejích dokumentů), anotovaný seznam všech dokumentů Charty 77 doplněný věcným rejstříkem, seznam signatářů Prohlášení Charty, seznam mluvčích Charty 77 a kratičkový oddíl Místo epilogu s textem Václava Havla z října, který – zejména v závěrečná pasáži – přesně pojmenovává nejpodstatnější poučení z období „morální revoluce“ a antipolitické politiky pro naši současnost a budoucnost, tedy i pro budoucnost Charty 77.

Hrubý koncept této knihy byl dojednaný na schůzce s mluvčími Charty 77 dne 16. ledna 1990; vycházeli jsme z toho, co bylo reálné, jestliže měla být kniha stůj co stůj k dispozici – už vytištěná – ke shromáždění Charty 77 v Praze dne 18. března 1990. Protože se nikdo z těch, kdo přicházeli v úvahu, nemohl kvůli práci na knížce vyvázat z naléhavých úkolů, které na nás naložila každodennost revoluce, nebylo lze pomýšlet na to, aby v tak krátké době byly napsány nové studie

či eseje hodnotící Chartu 77 a její třináctiletou historii v úhrnu. Jediným dosud nepublikovaným textem v této knížce je článek Gordona Skillinga v poslední části oddílu Texty o Chartě.

Jednotlivé části knihy na sebe navazují a vzájemně se doplňují. Výběr textů o Chartě ukazuje, jak se o ní uvažovalo a psalo v jejím vlastním prostředí i mimo ně. Pokud jde o prostředí mimo Chartu, jsou tu vybrány texty vůči Chartě nepřátelské (aparát KSČ a oficiální masová média), s Chartou sympatizující (dva články exilové: Povolný a Prečan) i jeden z těch, které byly odrazem nepochopení, oč vlastně Chartě šlo (Zelený).

Těžiště tohoto oddílu je ovšem v člancích a esejích, do nichž byla uložena kritická sebereflexe domácího nezávislého myšlení. Škoda jen, že tolik dalších textů, které by přicházely v úvahu pro tuto reedici, muselo zůstat pro nedostatek místa stranou, například mnohé texty ze sborníku O svobodě a moci (mj. dnes už klasický Havlův esej Moc bezmocných), úvahy z tří ročníků Hejdánkových Dopisů přáteli a mnohé další. I z textů, jež byly vybrány, bylo namnoze možné přetisknout jen úryvky.

Podobně kuse a torzovitě bylo možno představit dokumenty Charty 77 v oddílu Texty Charty. Není pochyb o tom, že nejméně jedna třetina z celkového počtu více než 570 dokumentů Charty 77 by si zasloužila zveřejnění tiskem v plném znění. Na to by však byla zapotřebí kniha, která by měla daleko přes tisíc stran; bezpochyby bude nutno připravit v budoucnu několik tematických sborníků a kromě toho zajistit, aby úplný soubor dokumentů Charty byl běžně dostupný ke studiu pro všechny zájemce.

Snahou pořadatele bylo poskytnout obraz o širokém tematickém záběru dokumentů Charty, dostatečně postihnout téma sebereflexe Charty a adekvátním způsobem představit produkci každé z trojice mluvčích. Byl to úkol neřešitelný a na mnohé dokumenty, na které může být Charta právem hrdá, nedošlo: mám na mysli Teze o spotřebě (1979), vězeňský dokument (1978), několikero detailní rozборы čs. právního řádu a zákonů ve světle obou mezinárodních paktů o občanských a lidských právech, dokument o rockové hudbě (1983), o vysokém školství (1986), řadu textů k ekologické problematice; zcela stranou zůstaly rozборы týkající se pracovní diskriminace a analýzy stavu občanských a lid-

ských práv, napsané po jednotlivých následných schůzkách KBSE. Na existenci jiných obsáhlých rozborů mohlo být pouze upozorněno přečištěním krátkého výňatku či úvodního sdělení mluvčích.

Útěchou pro pořadatele dokumentace, nespokojeného s tím, že v konečném výběru je v oddílu Texty Charty 77 zařazeno tak málo dokumentů z prvních šesti let existence Charty (1977–82), je alespoň to, že každý jednotlivý dokument byl zpracován formou stručných registů pro anotovaný seznam, který byl pro tuto publikaci nově zpracován a aktualizován.

Nejobsáhlejší věcné informace o Chartě 77 – realie – jsou zachyceny v anotovaném seznamu opatřeném věcným rejstříkem, v seznamu mluvčích a v seznamu signatářů. Nedošlo již na plánovanou bibliografii o hlavních knižních a časopiseckých publikacích o Chartě 77

*

Jestliže byla tato dokumentace připravena do tisku za pět týdnů a ještě k tomu v rozsahu, který je zhruba dvojnásobný oproti předpokladu z konce letošního ledna, bylo k tomu zapotřebí spojení sil mnoha lidí. Chtěl bych je – pokud to vůbec lze – všechny jmenovitě vzpomenout a poděkovat jim za obětavou práci bez ohledu na denní dobu, soboty a neděle.

Na výběru textů pro dokumentaci se zúčastnili Jiřina Šiklová, Jan Vladislav a Jiří Vančura, který navíc udělal rešerše pro registry dokumentů Charty 1987–89 a vypracoval věcný rejstřík; Václav Benda a Ladislav Hejdánek byli při výběru k dispozici radou, Jan Štern připravený výběr pečlivě prostudoval a zasvěceně komentoval. Jiří Gruntorád zpracoval seznam signatářů a dal k dispozici některé chybějící materiály. Při přepisování textů obětavě vypomohly spolupracovnice pražské ediční skupiny Spisů Jana Patočky Milada Müllerová a Ladislava Švandová. Knížka by nebyla včas hotová bez obětavé práce dokumentaristky nově ustaveného Ústavu pro soudobé dějiny ČSAV v Praze Radky Pickové.

Rukopis a sazba se připravovaly počítačově: velkou pomoc při tom poskytl Ivan Chvatík a Václav Žák; vlastní sazbu zpracoval Erik Janouch za pomoci pracovníka Ústavu pro soudobé dějiny Petra Šimečky. Rukopis přečetla, porovnála s předlohami a korigovala spolupracovni-

ce Čs. střediska nezávislé literatury (ČSDS) Xenie Klepiková. Paní Anna Marvanová byla v Praze u telefonu k dispozici, kdykoli bylo třeba ověřit některý údaj pro ediční poznámky či seznam mluvčích; neocenitelný byl způsob, jímž nás povzbuzoval Jan Ruml, když jsme klesali na mysl, že není v lidských silách knížku včas dokončit.

Na včasné přípravě knihy do tisku má zásluhu tiskárna pana Hanse Meyera ze Scheinfeldu. Novému nakladatelství Archa v Bratislavě patří velké uznání za to, že bylo ochotno vytisknout celý náklad knížky v rekordním čase.

Nemohu nevpomenout na všechny ty, kteří se zasloužili o to, že archív ČSDS má k dispozici celý soubor materiálů Charty 77 a československého samizdatu. Je jich mnoho a bude ještě příležitost věnovat se jejich velkému dílu jmenovitě.

Předkládaná Dokumentace o Chartě 77 v letech 1977 – 1989 je také výsledkem spolupráce několika institucí, které vznikly v době nesvobody nebo v důsledku vítězství demokratické revoluce; Nadace Charty 77 a Čs. středisko nezávislé literatury v zahraničí a Ústav pro soudobé dějiny ČSAV doma vytvářejí dobrou pracovní a materiální základnu k tomu, aby posledních dvacet let dějin československé společnosti bylo zmapováno co nejdříve.

Tato kniha chtěla být také – možná dokonce především – holdem Chartě 77. Proč si Charta 77 hold nejvyšší zaslouží, o tom se zde pojednává takřka na každé stránce.

4. března 1990

Vilém Prečan

PROHLÁŠENÍ CHARTY 77

(1. ledna 1977)

Dne 13.10.1976 byly ve Sbírce zákonů ČSSR (č.120) zveřejněny „Mezinárodní pakt o občanských a politických právech“ a „Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech“, které byly jménem naší republiky podepsány v roce 1968, stvrzeny v Helsinkách roku 1975 a vstoupily u nás v platnost dnem 23. 3. 1976. Od té doby mají naši občané právo a náš stát povinnost se jimi řídit.

Svobody a práva, jež tyto pakty zaručují, jsou důležitými civilizačními hodnotami, k nimž v dějinách směřovalo úsilí mnoha pokrokových lidí, a jejichž uzákonění může významně pomoci humánnímu rozvoji naší společnosti. Vítejme proto, že ČSSR k těmto paktům přistoupila.

Jejich zveřejnění nám ale s novou naléhavostí připomíná, kolik základních občanských práv platí v naší zemi zatím – bohužel – jen na papíře.

Zcela iluzorní je např. právo na svobodu projevu, zaručované článkem 19 prvního paktu.

Desítkám tisíc našich občanů je znemožněno pracovat v jejich oboru jen proto, že zastávají názory odlišné od názorů oficiálních. Jsou přitom často objektem nejrozmanitější diskriminace a šikanování ze strany úřadů i společenských organizací; zbaveni jakékoli možnosti bránit se, stávají se prakticky obětí apartheidu.

Statisícům dalších občanů je odpírána „svoboda od strachu“ (preambule prvního paktu), protože jsou nuceni žít v trvalém nebezpečí, že projeví-li své názory, ztratí pracovní a jiné možnosti.

V rozporu s článkem 13 druhého paktu, zajišťujícím všem právo na vzdělání, je nesčetným mladým lidem bráněno ve studiu jen pro jejich názory nebo dokonce pro názory jejich rodičů. Bezpočet občanů musí žít ve strachu, že kdyby se projevíli v souladu se svým přesvědčením, mohli by být buď sami nebo jejich děti zbaveni práva na vzdělání.

Uplatnění práva „vyhledávat, přijímat, rozšiřovat informace a myšlenky všeho druhu, bez ohledu na hranice, ať ústně, písemně nebo

tiskem“ či „prostřednictvím umění“ (bod 2 čl.19 prvního paktu) je stíháno nejen mimosoudně, ale i soudně, často pod rouškou kriminálního obvinění (jak o tom svědčí mimo jiné právě probíhající procesy s mladými hudebníky).

Svoboda veřejného projevu je potlačena centrálním řízením všech sdělovacích prostředků i publikačních a kulturních zařízení. Žádný politický, filozofický či vědecký názor nebo umělecký projev jen trochu se vymykající úzkému rámci oficiální ideologie či estetiky nemůže být zveřejněn; je znemožněna veřejná kritika krizových společenských jevů; je vyloučena možnost veřejné obrany proti nepravdivým a urážlivým nařčením oficiální propagandy (zákonná ochrana proti „útokům na čest a pověst“, jednoznačně zaručovaná článkem 17 prvního paktu, v praxi neexistuje); lživá obvinění nelze vyvrátit a marný je každý pokus dosáhnout nápravy nebo opravy soudní cestou; v oblasti duchovní a kulturní tvorby je vyloučena otevřená diskuse. Mnoho vědeckých a kulturních pracovníků i jiných občanů je diskriminováno jen proto, že před lety legálně zveřejňovali či otevřeně vyslovovali názory, které současná politická moc odsuzuje.

Svoboda náboženského vyznání, důrazně zajišťovaná článkem 18 prvního paktu, je systematicky omezována mocenskou svévolí; oklešťováním činnosti duchovních, nad nimiž trvale visí hrozba odepření nebo ztráty státního souhlasu s výkonem jejich funkce; existenčním i jiným postihem osob, které své náboženské vyznání slovem či skutkem projevují; potlačováním výuky náboženství apod.

Nástrojem omezení a často i úplného potlačení řady občanských práv je systém faktického podřízení všech institucí a organizací ve státě politickým direktivám aparátu vládnoucí strany a rozhodnutím mocensky vlivných jednotlivců. Ústava ČSSR a ostatní zákony a právní normy neupravují ani obsah a formu, ani tvorbu a aplikaci takových rozhodnutí: jsou převážně zákulisní, často jen ústní, občanům vesměs neznámá a jimi nekontrolovatelná; jejich původci nezodpovídají nikomu než sami sobě a své vlastní hierarchii, přitom však rozhodujícím způsobem ovlivňují činnost zákonodárných i výkonných orgánů státní správy, justice, odborových, zájmových i všech ostatních společenských organizací, jiných politických stran, podniků, závodů, ústavů, úřadů, škol a dalších zařízení, přičemž jejich příkazy mají přednost i před zákonem.

Dostanou-li se organizace nebo občané při výkladu svých práv a povinností do rozporu s direktivou, nemohou se obrátit k nestranné instanci, protože žádná neexistuje. Tím vším jsou vážně omezena práva vyplývající z článků 22 a 21 prvního paktu (právo sdružovat se a zákaz jakéhokoli omezení jeho výkonu) i článku 25 (rovnost práva podílet se na vedení veřejných věcí) a článku 26 (vyloučení diskriminace před zákonem). Tento stav také brání dělníkům a ostatním pracujícím zakládat bez jakéhokoli omezení odborové a jiné organizace k ochraně svých hospodářských a sociálních zájmů a svobodně využívat práva na stávku (bod 1 čl. 8 druhého paktu).

Další občanská práva, včetně výslovného zákazu „svévolného zasahování do soukromého života, do rodiny, domova nebo korespondence“ (čl. 17 prvního paktu), jsou povážlivě narušována také tím, že ministerstvo vnitra nejrůznějšími způsoby kontroluje život občanů, například odposlechem telefonů a bytů, kontrolou pošty, osobním sledováním, domovními prohlídkami, budováním sítě informátorů z řad obyvatelstva (získávaných často nepřipustnými hrozbami nebo naopak sliby). Často přitom zasahuje do rozhodování zaměstnavatelů, inspiruje diskriminační akce úřadů a organizací, ovlivňuje justiční orgány a řídí i propagandistické kampaně sdělovacích prostředků. Tato činnost není regulována zákony, je tajná a občan se proti ní nemůže nijak bránit.

V případech politicky motivovaného trestního stíhání porušují vyšetřovací a justiční orgány práva obviněných a jejich obhajoby, zaručovaná článkem 14 prvního paktu i čs. zákony. Ve věznicích se s takto odsouzenými lidmi zachází způsobem, který porušuje lidskou důstojnost vězňených, ohrožuje jejich zdraví a snaží se je morálně zlomit.

Obecně je porušován i bod 2 článku 12 prvního paktu, zaručující občanům právo svobodně opustit svou zemi; pod záminkou „ochrany národní bezpečnosti“ (bod 3) je toto právo vázáno na různé nepřipustné podmínky. Svévolně se postupuje i při udělování vstupních víz cizím státním příslušníkům, z nichž mnozí nemohou navštívit ČSSR například jen proto, že se pracovně či přátelsky stýkali s osobami u nás diskriminovanými.

Někteří občané – ať soukromě, na pracovišti nebo veřejně (což je prakticky možné jen v zahraničních sdělovacích prostředcích) – na soustavné porušování lidských práv a demokratických svobod upozor-

ňují a dožadují se v konkrétních případech nápravy; jejich hlasy však zůstávají většinou bez odezvy, anebo se stávají předmětem vyšetřování.

Odpovědnost za dodržování občanských práv v zemi padá samozřejmě především na politickou a státní moc. Ale nejen na ni. Každý nese svůj díl odpovědnosti za obecné poměry, a tedy i za dodržování uzákoněných paktů, které k tomu ostatně zavazují nejen vlády, ale i všechny občany.

Pocit této spoluodpovědnosti, víra ve smysl občanské angažovanosti a vůle k ní, i společná potřeba hledat její nový a účinnější výraz přivedly nás k myšlence vytvořit CHARTU 77, jejíž vznik dnes veřejně oznamujeme.

CHARTA 77 je volné, neformální a otevřené společenství lidí různých přesvědčení, různé víry a různých profesí, které spojuje vůle jednotlivě i společně se zasazovat o respektování občanských a lidských práv v naší zemi i ve světě. Těch práv, která člověku přiznávají oba uzákoněné mezinárodní paktů, Závěrečný akt helsinské konference, četné další mezinárodní dokumenty proti válkám, násilí a sociálnímu i duchovnímu útisku, a která souhrnně vyjadřuje Všeobecná deklarace lidských práv OSN.

CHARTA 77 vyrůstá ze zázemí solidarity a přátelství lidí, kteří sdílejí starost o osud ideálů, s nimiž spojili a spojují svůj život a práci.

CHARTA 77 není organizací, nemá stanovy, stálé orgány a organizačně podmíněné členství. Patří k ní každý, kdo souhlasí s její myšlenkou, účastní se její práce a podporuje ji.

CHARTA 77 není základnou k opoziční politické činnosti. Chce sloužit k obecnému zájmu jako mnohé podobné občanské iniciativy v různých zemích na Západě i na Východě. Nechce tedy vytyčovat vlastní program politických či společenských reforem či změn, ale vést v oblasti svého působení konstruktivní dialog s politickou a státní mocí, zejména tím, že bude upozorňovat na různé konkrétní případy porušování lidských a občanských práv, připravovat jejich dokumentaci, navrhnout řešení, předkládat různé obecnější návrhy směřující k prohlubování těchto práv a jejich záruk, působit jako prostředník v případných konfliktních situacích, které může bezpráví vyvolat, apod.

Svým symbolickým jménem zdůrazňuje CHARTA 77, že vzniká na prahu roku, který byl prohlášen rokem práv politických vězňů a v němž

má bělehradská konference zkoumat plnění závazků z Helsink. Jako signatáři tohoto prohlášení pověřujeme prof. dr. Jana Patočku, Dr. Sc., dr. h. c., Václava Havla a prof. dr. Jiřího Hájka Dr. Sc., úlohou mluvčích CHARTY 77. Tito mluvčí ji plnomocně zastupují jak před státními a jinými organizacemi, tak i před naší a světovou veřejností a svými podpisy zaručují autenticitu jejích dokumentů. V nás i v dalších občanech, kteří se připojí, budou mít své spolupracovníky, kteří se s nimi zúčastní potřebných jednání, ujmou se dílčích úkolů a budou s nimi sdílet veškerou odpovědnost.

Věříme, že CHARTA 77 přispěje k tomu, aby v Československu všichni občané pracovali a žili jako svobodní lidé.

Ed. pozn.: K textu Prohlášení Charty 77 byl připojen seznam jmen prvních 242 signatářů Prohlášení. Prohlášení Charty 77 kolovalo a dochovalo se v mnoha opisech, které se od sebe nepatrně odlišují, např. v členění do odstavců. Přetiskujeme ve znění dobového opisu porovnaného se zněním uveřejněným jako příloha k dokumentu 13/89 (ani toto znění zveřejněné v *Informacích o Chartě 77* není však prostě drobných chyb).

TEXTY O CHARTĚ 77

1977

1978 – 79

1979 – 82

1985 – 87

1986 – 90

JAK SE RODILA CHARTA 77

Václav Havel

(...) Státní moc byla vývojem událostí kolem Plastiků [zatčení a proces s nekonformní rockovou kapelou Plastic People] překvapena a zaskočena; nikdo zřejmě neočekával, že právě tenhle případ vyvolá takovou odezvu; předpokládalo se, že to bude rutinně vyřízeno jako kriminální případ mezi tisíci jiných. Nejdřív se pokusili o difamační protiútok (televizní film proti Plastikům, různé články, například v Mladém světě), pak začli ustupovat: uvězněné postupně propouštěli z vazby, případ se jaksi smrskával a smrskával, až nakonec (nepočítám-li menší proces v Plzni) odsoudili jen čtyři, a to ještě k poměrně malým trestům, na pokrytí vazby nebo o pár měsíců delším, největší trest dostal pochopitelně Jirous. Proces to byl slavný, znáte asi úvahu, kterou jsem o něm tehdy napsal. Mohlo se ještě postávat v soudních chodbách a na schodištích, ještě bylo možné vidět v poutech vedené obžalované a volat na ně, tyhle možnosti byly pak rychle odbourávány – tempem odpovídajícím rychlosti, s níž rostla solidarita. Publikum, shromážděné v prostorách soudu, bylo předobrazem Charty 77; atmosféra rovnosti, solidarity, družnosti, pospolitosti a obětavé ochoty vzájemně si pomáhat, vyvolávané vědomím společné věci a společného ohrožení, nebyla jen atmosférou té soudní budovy, ale i atmosférou prvních měsíců Charty. Cítili jsme s Jiřím [Němcem], že tu vzniklo něco, co je třeba fixovat, co nesmí vyprchat a zmizet, ale co by mělo být proměněno v nějaký čin trvalejšího dosahu, kterým by se to takřkajíc přeneslo z ovzduší na pevnou zem. To jsme pochopitelně necítili jen my, byl to zřejmě pocit všeobecný. Mluvili jsme o tom s Pavlem Kohoutem, cítil to stejně jako my; týmž způsobem uvažoval i Zdeněk Mlynář, kterého jsme oťukávali prostřednictvím Vendelína Komedy. Tyto sondáže posléze vyústily do první schůzky, byla 10. prosince 1976, byl na ní Mlynář, Kohout, my dva, majitel bytu, v němž se konala, a Komeda, který ji zorganizoval. Pak

byly ještě dvě schůzky, na nichž byli navíc Petr Uhl, Jiří Hájek a Ludvík Vaculík.

Abyste mi rozuměl: Charta je věcí všech chartistů a není podstatné, kteří z nich ji náhodou připravovali. Mluvím-li tu přesto o těchto schůzkách, činím tak poprvé a jen proto, že paměť slábne a jednou by nám třeba nějaký pečlivý historik mohl zazlívát, že jsme tyto věci tak dlouho utajovali, až jsme je zapomněli. Na těchto schůzkách se tedy Charta připravila. Každý z nás celou věc průběžně konzultoval ve svém vlastním okolí, takže i v této zárodečné fázi o tom už vědělo dost lidí. V prostředí bývalých komunistických funkcionářů kolem Zdeňka Mlynáře se už dříve mluvilo o možnosti založit nějaký výbor za dodržování lidských práv nebo helsinský výbor na způsob těch, které vznikly v SSSR. Výbor má ovšem jen menší a nutně omezený počet členů, kteří se navzájem nějak vybrali a domluvili; vzniklá situace však ukazovala ze samé podstaty věci jiným směrem, k nějakému širšímu a otevřenému společenství; ustálili jsme se tedy na „občanské iniciativě“. Od počátku totiž bylo jasné – byl to důvod těch schůzek, nikoliv tedy až jejich výsledek – že by mělo jít o něco trvalého: nescházeli jsme se proto, abychom napsali jednorázový manifest. A od počátku také bylo všem jasné, že to, co vznikne, bude mít pluralitní charakter, všichni si budou rovni, žádné skupenství, byť sebemocnější, nebude tedy hrát „vedoucí roli“ a nevtiskne celé věci svůj vlastní „rukopis“. Na první schůzce nebyly obrysy toho, co chystáme, ještě zřetelné; dohodlo se jen, že do další schůzky bude napsán návrh nějakého výchozího prohlášení. Vzpomínám si, že teprve po té schůzce nás Hejdránek, kterého jsme s Jiřím navštívili, upozorňoval, že by se to mohlo opřít o nedávno vydané Pakty o lidských právech; s toutéž myšlenkou přišel paralelně, ale také až po té první schůzce, Mlynář. Vznikl tedy první návrh textu: kdo ho psal a kdo tam které věty přidával nebo naopak škrтал, sice vím přesně, ale nepovažuji za vhodné říkat z principiálního důvodu: úvodní prohlášení Charty je výrazem kolektivní vůle, ručí za ně všichni, kdo je podepsali, a je hezkou tradicí, že tento princip je symbolicky zdůrazňován i mlčením o autorství (i když je každému zřejmé, že to nemohli psát všichni první signatáři najednou a dohromady). Snad jen to bych mohl říct, že název Charta 77 vymyslel Pavel Kohout. Na dalších dvou schůzkách se text redigoval, každé slovo bylo pečlivě váženo, domluvily se osoby

prvních mluvčích a domluvil se způsob sbírání podpisů. O tom, jak konkrétně bude Charta pracovat, zatím moc jasná představa nebyla. Co se mluvčích týče: od počátku bylo víceméně jasné, že by to měl být Jiří Hájek, pokud vím, tak už při dřívějších úvahách v exkomunistickém prostředí o eventuálním výboru se pomýšlelo na něj jako na nejvhodnějšího předsedu. Byl tom, myslím, Petr Uhl, kdo přišel s myšlenkou tří mluvčích; setkala se s obecným souhlasem nejen proto, že tak bude možné lépe vyjádřit pluralitní charakter Charty, ale i z různých důvodů praktických. Petr také navrhl, to vím zcela určitě, jako dalšího mluvčího mne (prý to byl ale nápad jeho ženy Haničky Šabatové). Nedokázal jsem předvídat, co to bude obnášet; měl jsem důvodné obavy, že mne to plně zaměstná na bůhví jak dlouho a znemožní mi to psát; moc se mi do toho nechtělo, jako nikdy žádnému ze všech pozdějších mluvčích; přijmout jsem to však musel: připadal bych si jako šašek, kdybych se odmítl věnovat věci, jejíž smysluplnost jsem tak silně cítil a jiným ozřejmoval a do jejíž přípravy jsem se s takovým zápalem investoval. Nevím už, kdo poprvé navrhl jako třetího mluvčího Patočku (možná to byl Jiří), vím jen, že jsme s Jiřím ten návrh podporovali a jeho smysluplnost ostatním (z nichž někteří Patočku moc neznali) vysvětlovali. Zdálo se nám, že Patočka by byl nejen důstojným protějškem Hájka jako všeobecně respektovaná osobnost z nekomunistických kruhů, ale že by navíc – a jak se ukázalo, domnívali jsme se to víc než právem – hned na počátku vtiskl Chartě mravní rozměr, který by jí stěžejí mohl lépe vtisknout někdo jiný. Byl jsem v těch dnech u něho několikrát, s Jiřím i sám, a musím říct, že se dlouho zdráhal. Nikdy v životě se vlastně nějak přímo politicky nebo občansky neangažoval, nikdy do skutečně přímé a ostré konfrontace s mocí nevstoupil; byl v těchto věcech váhavý, jaksí ostýchavý, zdrženlivý; spíš jako by se přikláněl ke strategii zákopové války: kde byl, tam se snažil setrvat, dokud to šlo, aniž by se musel zpronevěřit sám sobě, sám ale do útoku nevyrážel; filozofii a pedagogické práci se věnoval celou bytostí a ze svých názorů nikdy neslevoval, vyhýbal se však věcem, které by mohly toto jeho působení ohrozit. Zároveň ale cítil, jak se mi aspoň zdálo, že své myšlení bude muset jednoho dne jaksí stvrdit činem, že trvale se tomu vyhýbat či to odkládat nemůže, protože by tím nakonec mohl zpochybnit i samu svou filozofii, pro jejíž záchranu by to dělal. Jako by zároveň ale věděl, že udělá-li

tento poslední krok, udělá ho opravdu naplno, bez zadních vrátek, s důsledností svého filozofování. Což mohl být další důvod k zdráhání. Zbrklý tedy rozhodně nebyl, dlouho váhal, ale když pak něco udělal, stál za tím do posledního důsledku. Myslím, že ho pro funkci mluvčího získávalo víc lidí, důležitou roli v tom prý sehrál jeho syn, někteří ho naopak od toho odrazovali. Já sám byl aktérem jedné příhody, která možná nakonec rozhodla: svěřil se mi, že se zdráhá též kvůli Václavu Černému: ten se odvážně občansky angažuje celý život, byly chvíle, kdy se dokázal zachovat jednoznačněji než Patočka, pracoval už za války v odboji – zkrátka rozhodně má na tu funkci větší morální právo a jistě a právem by se cítil opominut, kdyby mu to nebylo nabídnuto, a jistě by se na Patočku mrzel, kdyby to za těchto okolností vzal on. Jako by se Patočka prostě styděl dělat něco, co přísluší Černému, a jako by se bál jeho reakce. Jel jsem tedy od Patočky k Černému a jasně mu vyložil karty: že to Patočka nechce vzít bez jeho požehnání, protože si myslí, že je takřkajíc v pořadníku před ním, že je však třeba získat Patočku: právě proto, že není osobností tak ostře politicky profilovanou, může snadněji působit jako obecně stmelující autorita, zatímco Černý by svou sršatou vyhraněností měl asi hned od počátku dost odpůrců a nelze odhadnout, jak by se to na práci Charty odrazilo. Černý to přijal okamžitě a myslím, že to bylo upřímné, bez stínu vnitřní hořkosti. Jel jsem zpátky k Patočkovi, referoval mu o svém hovoru s Černým a jemu se viditelně ulevilo, ba téměř z něj spadlo jakési břímě. Zdálo se mi, že poslední zábrana byla překonána. Patočka se mluvčím stal, plně se do své práce vložil a své dílo na závěr stvrdil doslova svým životem. Nevím, čím by Charta byla, kdyby jí v jejích začátcích neposvítíl Patočka na cestu jasem své velké osobnosti.

Ale zpět k těm přípravným schůzkám: domluvili jsme, že podpisy budou sbírány pomalu, během vánoc, v rámci přátelských vánočních návštěv a setkání, aby se příliš brzo nevyvolala nežádoucí pozornost. Určili jsme asi deset „sběračů“ a ohraničili jim přibližné okruhy, v nichž mají podpisy sbírat. Vzal jsem si na starost technickou stránku a rozvezl sběračům text a návod, jak to podepisovat. Sám jsem podpisy také sbíral, hlavně mezi svými přáteli, především literáty. Měli jsme domluven den – bylo to mezi vánocemi a Novým rokem – a hodinu, kdy se všechny podpisy u mne doma shromáždí, pořídíme abecední seznam

prvních signatářů, vybavíme vše k odeslání Federálnímu shromáždění i ke zveřejnění. Mezitím se text úvodního prohlášení opisoval tak, aby mohla být jedna kopie odeslána každému signatáři. Vše mělo být do 1. ledna hotovo, ale vypuknout to mělo až o týden později, aby byl čas zajistit příslušnou publicitu, která musela být z různých důvodů synchronizována s okamžikem předání úřadům. V den, kdy se měly podpisy u mne shromáždit, jsem byl dost nervózní: některé příznaky napovídaly, že policie už něco ví (a bylo by také s podivem, kdyby nevěděla), a já se bál, že k nám vtrhnou ve chvíli, kdy to tam všechno bude, a že o všechny podpisy přijdeme. Mou nervozitu zvyšovalo, že ačkoli sraz byl ve čtyři hodiny, ještě před pátou nebyl přítomen Zdeněk Mlynář, který měl přinést podpisy shromážděné několika sběrači v exkomunistickém prostředí. Nakonec přišel, ukázalo se, že jsme byli jen špatně domluveni, a přinesl přes sto podpisů, čímž mi vyrazil dech. Podpisů jsme měli celkem dvě stě čtyřicet tři, policie nepřišla, příslušnou agendu jsme vyřídili a připili si v menším kroužku šampaňským. V mrtvém čase mezi tímto uzavřením agendy a vlastním výbuchem byla u mne ještě jedna velká schůzka, snad pětadvacet lidí, kde se hovořilo o tom, jak bude Charta pracovat, co se má za té které situace dělat a podobně. Věděli jsme, že později nebude asi tak velká schůzka už uskutečnitelná. Byl na ní kdekdo, poprvé po nedávném návratu z vězení jsem se mohl například uvítat s Jaroslavem Šabatou. Byl jsem vyzván, abych tu schůzku řídil, a měl jsem trochu zvláštní pocit, když jsem uděloval slovo bývalým univerzitním profesorům, ministrům a stranickým tajemníkům. Nikomu jinému to ale divné nepřipadalo, tak silný byl už tehdy, na samém počátku, chartistický pocit rovnosti. Snad bych měl něco říct ještě k pluralitě Charty: nebylo to pro všechny snadné, leckdo v sobě musel leccjakou dávnou vnitřní averzi překousnout, ale všichni to dokázali, protože všichni cítili, že to je v obecném zájmu a že tu vzniká cosi opravdu historicky nového: zárodek skutečné společenské tolerance (a nikoli tedy jen dohoda některých o vyloučení jiných jako Národní fronta po válce), fenomén, který – ať už to s Chartou dopadne jakkoliv – nebude možno už z národní paměti vymazat a zůstane v ní výzvou, na kterou bude kdykoli možno v nějaké nové situaci odpovědět a navázat. Učinit tento krok nebylo lehké pro mnohé nekomunisty, ale nebylo to vůbec lehké ani pro mnohé komunisty: vždyť toto

vykročení ven, směrem k životu a skutečnému stavu obecné mysli, toto překročení vlastního stínu bylo zapláceno nutností definitivně se rozloučit s principem „vedoucí úlohy“. Výslovně za ním už asi mnoho bývalých komunistů nestálo, ale v krvi či v podvědomí ho nepochybně ještě nosil leckterý. Bylo velkou zásluhou Zdeňka Mlynáře, že svým jemným politickým citem rozpoznal naléhavost tohoto kroku a že vahou své autority pro něj získal i své okolí.

(...) O tom, jak bude vlastně Charta konkrétně pracovat, se dlouho nevědělo nic. Až na té velké schůzce u mne převládl názor, že mimo různá aktuální sdělení nebo stanoviska by měla Charta vydávat především větší a obecnější tematické dokumenty, věnované různým oblastem společenského života. Ani to předtím jasně nebylo, někteří z nás si například mysleli, že by měla být vydávána jen přesná dokumentace o jednotlivých, konkrétních – ale vždy nějak typických či signifikantních – případech porušování lidských práv. Tedy že by Charta pracovala přibližně tak, jako později VONS, ovšem s tím rozdílem, že by se neomezovala jen na práci policie a justice, ale obzírala celý život společnosti. Tehdy se vůbec ještě málo vědělo, já se například obával, že navzdory tomu, co se v něm říká, pochopí mnozí signatáři úvodní prohlášení jen jako jednorázový manifest a nikoli jako závazek k trvalé práci. To se naštěstí nestalo.

(...) Dnes je signatářů kolem dvanácti set, přesně to nevím a je to z různých důvodů dost těžké zjistit. Na začátku opravdu asi dvacet nebo třicet občanů Chartu podepsalo, ale nepřálo si prozatím svůj podpis zveřejnit. Respektovali jsme to, nicméně když se potom policie zmocnila i nezveřejněných podpisů (některé tehdy dala dokonce k dispozici propagandistům, například podpis dr. Prokopa Drtiny), bylo od této praxe upuštěno. Ne snad, že by nebylo napříště možné uchovat takové podpisy v tajnosti, ale spíš proto, že nezveřejněné podpisy nemají valný smysl. Je-li někdo vnitřně na straně Charty, ale nemůže-li ji z nějakých důvodů veřejně podepsat, má desítky lepších způsobů, jak to dát najevo nebo z toho vyvodit nějaké důsledky, než se podepsat na papírek, který pak někdo schová. Žádná druhá podzemní Charta tedy neexistuje. Možná bych se měl zmínit ještě o tom, že některým přátelům jsme podepsání dokonce sami rozmlouvali právě proto, že jejich práce byla do té míry důležitá a de facto v duchu Charty 77, že by nestálo za to ji

ohrozit podpisem; tak tomu bylo například u Vlasty Třešňáka a Jardy Hutky (později oba beztak Chartu podepsali).

(...) Po zveřejnění Charty a odstartování propagandistické kampaně proti ní (kterou se státní moc postarala hned v prvních chvílích života Charty o její slávu) jsem prožil jeden z dost divokých týdnů svého života. Bydleli jsme s Olgou tehdy v Dejvicích, tedy na cestě do Ruzyně, a náš byt se začal povážlivě podobat newyorské burze v době velké krize nebo nějakému revolučnímu centru: po celodenních výsleších na Ruzyni jsme se tam zcela spontánně všichni scházeli, sdělovali si novinky, koncipovali různé texty, přijímali zahraniční novináře a telefonovali si se světem: desetihodinové i delší vzdorování soustředěné palbě vyšetřovatelů bylo střídáno tímto hektickým děním, končícím pozdě v noci a našimi sousedy statečně snášeným.

Úryvek z knihy *Dálkový výslech* (Rozhovor s Karlem Hvíždalou), Londýn 1986, Rozmluvy, str. 148–158. V citované pasáži byly vynechány otázky, na něž autor odpovídal.

ZTROSKOTANCI A SAMOZVANCI

I když někteří představitelé buržoazního světa hovoří o nutnosti ideového smíru, nic nesvědčí o tom, že by imperialismus sám ideově odzbrojoval, řekl na XV. sjezdu naší strany generální tajemník ÚV KSČ soudruh Gustáv Husák. Zdůraznil, že imperialismus naopak hledá nové formy a metody k rozvinutí antikomunistické ofenzívy, k rozrušení jednoty socialistických zemí, stupňuje útoky proti ČSSR a jiným socialistickým zemím, zejména proti Sovětskému svazu.

„Napadají nás proto,“ připomněl dále soudruh G. Husák, „že budujeme socialismus na leninských principech, socialismus, který v naší praxi ztělesňuje vše ušlechtilé, pokrokové a humánní. Napadají nás za to, že uskutečňujeme ideály, za které bojovali, strádali a umírali nejlepší synové a dcery našich národů, za něž bojují skuteční revolucionáři na celém světě.“

Denně se přesvědčujeme o pravdivosti těchto slov.

Buržoazie nenávidí socialismus už proto, že rozbil mýtus o věčnosti kapitalistického panství, že skoncoval s vykořisťováním člověka člověkem, že učinil dostupným všemu lidu to, co si chce pro sebe udržet jen privilegovaná vrstva bohatých.

V zoufalém pudu sebezáchovy bije buržoazie kolem sebe hlava nehlava, dělá všechno možné a neštítí se ničeho, aby zastavila revoluční proces.

Ve své snaze zabrzdit proces svého neodvratného konce hledá buržoazní reakce nejrůznější metody, jimiž by chtěla svůj zánik zvrátit či oddálit. Brutální formy antikomunismu střídá s méně průhlednějšími. Jednou z nových metod je vylepšování socialismu, čímž buržoazie rozumí deformace socialismu a jeho postupnou likvidaci.

Do „svaté štvance“ proti myšlenkám komunismu, o níž hovořili už autoři Komunistického manifestu, angažují dnes vládnoucí buržoazní třídy celý svůj rozsáhlý státní a propagandistický aparát. Jejím humbukem chtějí nejenom odpoutat pozornost od bolavých ran a nemocí současného kapitalismu.

Hlavním posláním tohoto novodobého křížáckého tažení je odradit lidové masy kapitalistických zemí od pokusů dožadovat se změn, tím spíše změn revolučních. Jeho posláním i úkolem je pacifikovat lidové protikapitalistické hnutí, morálně podlomit a zlomit jakékoliv hnutí levicové, rozbít je, imunizovat pracující před myšlenkami vědeckého socialismu, utvrdit v povědomí lidu představy, jako by kapitalismus byl společenský systém jedině možný, trvalý a věčný.

Škála prostředků, kterými reakce světí tento účel, je velmi výmluvná: od diskriminačních zákonů namířených proti levicově smýšlejícím lidem, jako je tomu v Německé spolkové republice, přes zákaz činnosti dělnických stran v průmyslových závodech, jako je tomu ve Francii, přes nejrozmanitější metody špehování a perzekvování pokrokově smýšlejících lidí, jak tím prosluly moderní dějiny USA, až po nejkrvavější represálie, kterými se „vyznamenává“ proamerická loutka Pinochet.

Mezinárodní reakci jsou dobré jakékoli prostředky a jacíkoli spojení. Korumpuje kohokoli, kdo se zkorumpovat dá, podplácí, skupuje, počítá i s odpadlíky a dezertéry z tábora protivníka. Verbuje emigranty, ale i různé ztroskotance žijící v socialistických zemích, ty, kteří jsou z jakýchkoliv důvodů svých třídních, reakčních zájmů, z důvodů ještě-

nosti či slavomamství, renegátství a notorické bezcharakternosti svolni propůjčit svá jména třeba čertu.

*

Ve svém zvilém boji proti pokroku se mezinárodní reakce pokouší vytvořit zdání jakési široké antikomunistické fronty, do níž se snaží zavleci vedle otevřených zrádců i kolísající a dezorientované jednotlivce či skupiny, leckdy se halící do masky „levice“ či „komunistů“. Snaží se často o nemožné – oživit i politické mrtvolky, a to jak v řadách emigrantů ze socialistických zemí, tak i v řadách zbytků třídních nepřátel v těchto zemích, odrodilců, až po různé kriminální a asociální živly. Jednou z forem této „dojemné“ spolupráce je fabrikování všemožných pamfletů, dopisů, protestů a jiných tuctových pomluv, které jsou vydávány za hlas těch či oněch „opozičních“ jednotlivců či skupinek a s velkým povykem a koordinovaným způsobem rozšiřovány po kapitalistickém světě.

Sem patří i nejnovější pamflet, tzv. charta 77, který skupinka lidí z řad zkrachovalé československé reakční buržoazie a také z řad zkrachovalých organizátorů kontrarevoluce 1968 na objednávku antikomunistických a sionistických centrál předala jistým západním agenturám.

Jde o protistátní, protisocialistický, protilidový a demagogický hanopis, který hrubě a lživě pomlouvá Československou socialistickou republiku a revoluční vymoženosti lidu. Jeho autoři obviňují naši společnost, že v ní není život uspořádán podle jejich buržoazních a elitářských představ.

Tito samozvanci pohrdající lidem, jeho zájmy, jím volenými zastupitelskými orgány si osobují právo zastupovat náš lid, žádají „dialog s politickou a státní mocí“ a dokonce chtějí hrát úlohu jakéhosi „prostředníka v případných konfliktních situacích“. Existenci socialismu v naší zemi bere pamflet v úvahu jen v jediném případě – v názvu republiky. Vystupuje z kosmopolitních pozic, z třídních pozic poražené reakční buržoazie a odmítá socialismus jako společenský systém.

Autoři pamfletu se demagogicky dovolávají jakoby mimo čas a prostor takových „důležitých civilizačních hodnot, k nimž v dějinách směřovalo úsilí mnoha pokrokových sil“, jako jsou svobody a práva lidí. Ano, náš socialistický stát vyhlásil a v mezinárodních dokumentech

i zákonech země zaručil a v praxi naplňuje nejširší práva a svobody – pro pracující lid, hospodáře této země. Inspirátoři pamfletu však mají za stejnými slovy na mysli něco zcela jiného – horují za „práva a svobody“ pro zbytky proražené buržoazní reakce. Jde jim o taková „práva a svobody“, které by jim umožnily, aby mohly znovu volně organizovat protistátní a protistranickou činnost, hlásat antisovětiismus a znovu se pokusit o rozbití socialistické státní moci.

Po debaklu, který reakce u nás utrpěla v roce 1948 i o dvacet let později, chtějí tito donkichoti prostě zasít semena nového kontrarevolučního dobrodružství, uvrhnout naši socialistickou společnost do chaosu a nejistoty.

Úsilí mnoha pokrokových sil v čele s komunisty, avantgardou lidského pokroku, skutečně vybojovalo mnohé důležité „civilizační hodnoty“, vybojovalo je však nikoliv pro buržoazii, ale na buržoazii. Na imperialismu, na kolonialismu, na fašistických režimech, vybojovalo je pro lid. Tak tomu bylo i v našich dějinách.

Náš lid, věren svému poučení z krizových let, žádné právo na novou kontrarevoluční šanci nemíní dát nikomu a nedá ji. Jak nejednou připomněl soudruh G. Husák, kontrarevoluci u nás růže nepokvetou.

Obsah pamfletu není však svým pomlouvačným charakterem ani nový, ani zajímavý. Dějiny antikomunismu znají pamflety ještě reakčnější. Jejich bubliny však vždy zakrátko zákonitě splaskly, ať mají své autory, anebo to byly podvrhy, ať se s jejich původem spojovalo jméno neznámé či známé.

Všechno, co je proti socialismu, je jim dobré. Jako příklad je možné uvést humbuk, který v roce 1967 spustil buržoazní tisk s tzv. manifestem československých spisovatelů. Tvrdilo se, že pamflet podepsalo několik set našich spisovatelů a umělců. Britský list Sunday Times dokonce psal, že „originál je v bezpečných rukou na Západě“ a že „seznam signatářů v současné době neuveřejníme, aby se zabránilo represáliím ze strany režimu“. Pařížský Le Monde utřil ostudu, když autoritativně vyloučil pochybnosti o individuálních podpisech. Ostudu utrpěla i britská rozhlasová a televizní stanice BBC, která uspořádala půlhodinovou besedu dokazující pravost pamfletu, a na lep sedli i západněmečtí renomovaní spisovatelé Grass a Böll atd. Zesměšnilo se tehdy mnoho lidí a institucí. Po letech se k „manifestu“ skromně přihlá-

sil nějaký Pfaff, když se spoluemigrantům přiznal, že si pamflet sám vycucal z palce. O této blamáži už v Sunday Times, Le Monde a jinde ovšem pomlčeli. Účelu bylo však dosaženo: pošpinit socialistickou zemi, pomluvit socialismus. A v této věci sebevětší podlost dostane od buržoazie morální satisfakci. I příslušný honorář.

*

V případě nejnovějšího pamfletu se sice nejedná o podvrh, projevilo se však jednoznačné programové napojení ideových autorů i nápadná koordinovanost akce. Pamflet „byl předán několika pečlivě vybraným západním listům“, přiznává britský list Guardian. „V NSR byl rozšířen mezi zástupce hlavních západních listů,“ napsal bonnský zpravodaj listu Times a dodal, že „zdroj, jenž jej (míněn je pamflet) dal k dispozici, si nepřeje být jmenován...“ To chápeme, neboť by bylo každému jasné, že autoři pamfletu jsou agenty antikomunistických centrál.

Pamflet byl podle přesně dohodnutého scénáře současně zveřejněn na různých místech kapitalistického světa. Rozhodující úlohu sehrály antikomunistické centrály. Ostatně, což není jasné, kdo může stát za touto akcí? Ti, kteří se vydávají za autory pamfletu, rozhodně takovým vlivem neoplývají. Vydávají se za bojovníky za pokrok, ale zatím po uši uvízli ve službách nejčernější imperialistické reakce.

Jako na objednávku zapadl pamflet do pomlouvačné kampaně proti socialistickým zemím, kterou antikomunistické centrály už po řadu měsíců intenzívně rozdmýchávají. Už jenom způsob, jakým byl zveřejněn, vůbec nenechá na pochybách o tom, že šlo o skutečnou objednávku zvenčí, dokonce lze předpokládat, z jakého antikomunistického centra byla inspirována.

Tentokrát jsou buržoazní agentury indiskrétní a dovolávají se různých jmen, s nimiž pamflet spojují. Je to v politickém smyslu pestrá směsice lidských a politických ztroskotanců. Patří k nim V. Havel, člověk z milionářské rodiny, zavilý antisocialista, P. Kohout, věrný sluha imperialismu a jeho osvědčený agent, J. Hájek, zkrachovaný politik, který pod heslem neutrality chtěl vyčlenit náš stát ze společenství socialistických zemí, L. Vaculík, autor kontrarevolučního pamfletu 2000 slov, V. Šilhán, nastrčená figurka bloku kontrarevolučních sil, J. Patočka, reakční profesor, který se dal do služeb antikomunismu,

P. Drtina, představitel předúnorové reakce a buržoazní ministr spravedlnosti, V. Černý, notorický reakcionář, proslulý svým výrokem o „lucernách“, na nichž měli být v osmašedesátém věšení stoupci socialismu, anarchistická a trockistická individua typu Uhla, organizátoři smutně známého K 231 a KAN, dále ti, kteří by chtěli náboženství zneužít k reakčním politickým záměrům, a jiní, kteří byli za konkrétní protistátní činnost v minulých letech právoplatně odsouzeni.

V jedné kopě s nejčernější antikomunistickou reakcí se sešli i někteří exponenti pravicového revizionismu – mezinárodní dobrodruh F. Kriegel a jiní.

Jakési svérázné politické panoptikum, jehož herci už přestali být domácím divákům známí a zajímaví.

Pro antikomunistické centrály má však toto panoptikum stále ještě svou „cenu“. V těchto studenoválečnických štábech dobře vědí, že už nelze ohlupovat lidi báhorkami o tom, jak „bolševici jedí děti“. Omlela se nejedna antikomunistická veteš, nejeden buržoazní „komunistobijec“ vyšel z módy. A tak najímají nové „bojovníky“ z řad emigrantů a renegátů, z řad zbytků poražené buržoazie, různých odpadlíků, amorálních a deklasovaných živlů a pro všechny ty se teď našlo i nové módní slovo „disidenti“.

Revoluční hnutí poznalo ve svých dějinách nejednoho Mrvu, který se za jidášský groš stal přísluhovačem, donašečem a lokajem zrazujícím zájmy lidu. O ně a jim podobné se mezinárodní reakce ve své dějinné defenzívě opírá i dnes.

Nejsou nové ani metody „literární diverze“. Před lety ji dostatečně otevřeně charakterizoval bývalý šéf americké špionáže Allan Dulles. „Musíme vystupňovat ideologický boj proti Sovětům, chcete-li ideologickou záškodnickou práci,“ řekl. „Svého času dr. Goebbels, podle mého názoru talentovaný falzifikátor a demagog, prohlašoval, že v plynové komoře lze otrávit najednou několik set lidí, ale dobře udělanou lží milióny... Jak se to dělá? Velmi jednoduše: trochu inkoustu, mnoho starých archívů, skupinu neohrožených škrabálků a určitá suma dolarů...“

A tak světovou reakci má nyní vytahovat z bryndy už nejenom atomové vydírání, jímž imperialisté zahájili studenou válku proti socialismu, ale i ideologická diverze. K ní využívají také „skupiny neohrožených škrabálků“ a samozřejmě „určité sumy dolarů“. Socialismus se

však nezalekl ani atomového vydírání a před škrabálky reakčních pamfletů má tím spíše pro strach uděláno.

*

Socialistické země cílevědomě usilovaly a usilují o to, aby ve světě zavládlo nové klima, nové vztahy mezi zeměmi – navzdory všem studenoválečníkům. Jejich konstruktivní snažení úspěšně vyústilo na helsinské konferenci o evropské bezpečnosti a spolupráci. Závěrečný akt, který byl na ní přijat, zakotvuje principy politiky mírového soužití států rozdílných společenských soustav, dodržování zákonů a nevměšování se, zakotvuje neporušitelnost současných hranic v Evropě, zavazuje signatáře řešit všechny mezinárodní problémy jen a jen mírovými prostředky.

Mírová ofenzíva socialistických zemí má všeobecné sympatie přemnohých nekomunistů, socialistů a katolíků, protože je to politika, která prosazuje, aby mír, panující už čtvrté desetiletí, se stal mírem trvalým.

Tato politika se ovšem evidentně setkala s nevraživostí v řadách nejreakčnějších imperialistických kruhů, které by si z různých důvodů přály obrátit kolo historie zpět. A v tomto svorném reakčním komplotu proti zmírňování světového napětí má své želižko v ohni také naše reakční emigrace a skupinka, která zůstala doma a jejímž úkolem je sloužit imperialismu z nitra našeho státu.

Čas jí není přízniv. Zůstala trčet jako omšelé kameny v horské bystřině, marně se pokoušejíc čelit přívalu vod. Doba se přes ni přelévá a ona obrůstá mechem zapomenutí.

Jak ráda by dala času zpětný chod. V tom je zajedno se všemi těmi ve světě, kteří jsou vážně znepokojeni procesem zmírňování mezinárodního napětí a nejraději by viděli Evropu a svět znovu v propadlišti studené války. Před dvěma lety se pokoušely tyto síly zabránit uskutečnění helsinské konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě. Nepochodily. Nyní, kdy se podle rozhodnutí helsinské konference připravuje nová schůzka států, které podepsaly Závěrečný akt, a k níž má ještě letos dojít v Bělehradě, chtěly by vrhnout Evropu a svět zpět a z bělehradského setkání učinit nikoliv konstruktivní dialog o dalších cestách zmírňování napětí a rozvoje spolupráce mezi národy, ale jakési

propagandistické kolbiště sloužící k útokům proti socialistickým zemím.

K tomu má posloužit i pamflet, opentlený několika nechvalně znějícími jmény. Jako jeden z mnoha podobných výrobků, k nimž si velkododavatelé vypůjčují jména všelijakých ztroskotanců z různých socialistických zemí. A jako součást četných kampaní vedených nyní tu s větší, tu s menší intenzitou proti té či oné socialistické zemi. Liší se sice obsahem, nikoli však cílovým zaměřením.

Věru není těžké vytušit, kdo je jejich společným jmenovatelem, společným inspirátorem. Podle zákonné otázky „komu to slouží“ vyplývá i zákonná odpověď: slouží to imperialismu, jde o nové tažení proti světovému socialismu.

Není to tažení první a zřejmě také ne poslední. Za tři desetiletí naší socialistické cesty jsme jich už zažili nemálo. Reakční propaganda vypustila o nás do světa už potoky lží.

Obzvláštní pozorností „obšťastňuje“ naši republiku po dubnu 1969, poté, když naše strana a náš lid úspěšně vykročily cestou stabilizace naší socialistické společnosti a jejího dalšího rozvoje. Domácí stejně jako zahraniční proroci, kteří nám věštili morové rány krize, jež teď otrásá kapitalistickým světem, už po léta marně čekají na splnění svých bláhových předpovědí. Klidná, dělná, tvůrčí atmosféra naší země ztroskotance doma i v zahraničí značně zneklidňuje, vede je k zoufalým až hazardním činům.

Komunistická strana Československa překonala období chaosu a rozvratu, vyvedla naši společnost a lid z krize. Důsledně a tvořivě rozvíjí marxismus-leninismus, na svém XV. sjezdu dále rozpracovala a prohloubila program výstavby rozvinuté socialistické společnosti, program rozhojňující životní úroveň lidu, jeho politické a sociální jistoty, dále rozvíjela a rozvíjí socialistickou demokracii.

V období, kdy náš lid pod vedením strany s velkou odpovědností a obětavostí naplňuje svou každodenní prací linii a závěry XV. sjezdu, pár uražených ješitných ztroskotanců a samozvanců, ale ve skutečnosti agentů imperialismu typu Mlynáře, Kriegla, Havla, Hájka, Patočky, Vaculíka bez špetky cti a svědomí spřádá plány, které nemají a nemohou mít jiné poslání než přípravu nové kontrarevoluce. Lidé, kteří chtěli propašovat do našeho domova kontrarevoluci, už jednou dostali po

zásluze. Musí si být přece vědomi, že jakékoli nové pokusy musí ztroskotat už v samém zárodku. Rok 1968 se opakovat nebude. Dnes plně platí gottwaldovské: Republiku si rozvracet nedáme!

Náš lid jde svou cestou. Cestou společenského pokroku, cestou socialismu. Cestou pevného přátelství se Sovětským svazem a ostatními socialistickými zeměmi, jako pevný článek socialistického společenství. Spolupracujeme a budeme spolupracovat se všemi pokrokovými a mírumilovnými silami světa.

Je to dobrá, poctivá cesta, která nás spolehlivě dovede ke komunistickým cílům. Každý, kdo poctivě pracuje a snaží se přispívat ke společnému blahu, nachází na ní svou životní jistotu.

Žádný živý pamflet nemůže popřít dějinnou pravdu.

Rudé právo, 12. ledna 1977

O POVINNOSTI BRÁNIT SE PROTI BEZPRÁVÍ

Jan Patočka

Dnešní lidé, rozdvojení ideologií a nespokojeni uprostřed blahobytu, očekávají toužebně a v horečném vzrušení, že jim technické vymoženosti přinesou nějaké řešení. K tomu náleží, že se výhradně spoléhají na politickou moc a stát: ten se pak jeví stále zřetelněji jako velká centrála, která produkuje i skladuje sílu a všemi silami fyzickými i psychickými disponuje.

Ti rozvážnější se však rozhlížejí a vidí, že nikdo není s to technicky uskutečnit nějakou morálku, nějakou přesvědčující principiální nauku anebo spolehlivě niterné smýšlení – protože to prostě není možné. Bez niterného přesvědčení nelze důvěřovat ani zvyku, který by ze stávajícího pořádku učinil druhou přirozenost, ani donucovací moci.

Aby lidstvo klidně rozvíjelo možnosti instrumentálního rozumu, aby byl možný pokrok vědění a dovednosti, musí být přesvědčeno o nezbytnosti bezpodmínečně závazných a v tomto smyslu „posvátných“ principů, vymezených účely lidského usilování. Jinými slovy: požaduje se tu cosi zásadně netechnického, cosi neprůměrného, nikoli úskočná

a příležitostná morálka, ale morálka o sobě. To však znamená: spásu nelze v těchto věcech očekávat ani výhradně, ani v první řadě od státu, moci a síly.

Jak rádi by hlasatelé samovlády faktů vydávali většinu svých až příliš evidentních pravd, služících svévolným účelům, za jedinou niterně závaznou mravní pravdu. Ale to není možné. Všemuhromadění moci a síly bylo v našem století dovoleno uplatnit se jako nikdy před tím. Jde-li však o to, zda lidé nabyli přesvědčení, je výsledek záporný; to by dnes mělo být jasné.

Bez morální základny, bez přesvědčení, které by nebylo pouze věcí oportunismu, okolností a očekávaných výhod, nemůže fungovat ani sebeznamenitěji technicky vybavená společnost. Morálka tu však není k tomu, aby společnost fungovala, nýbrž prostě proto, že člověk je člověkem. A nikoli člověk je to, kdo podle svých potřeb, přání a tendencí svévolně vymezuje, co je morálka, nýbrž morálka sama člověka definuje. Proto věříme, že je načase, aby tyto sice jednoduché, ale bolestnou zkušeností desetiletí ověřené teze, jejichž obsah každý nějak pocítil, pronikly v jasné formě do vědomí všech. Proč právě teď?

Zdá se mi, že sám pojem „paktu o lidských právech“ v sobě zahrnuje, že se i státy a společenské formace jako celek podřizují suverenitě mravního citu, že uznávají nad sebou cosi nepodmíněného, co je pro ně samy závazné, nedotknutelné a nenapadnutelné, že svými vlastními silami nastolují a zajišťují právní normy a že chtějí k tomuto účelu přispívat a sloužit mu. Toto přesvědčení žije i v jednotlivcích jako základ při plnění jejich povinností v soukromém, pracovním a veřejném životě. Jenom v souhlasu s tím existuje skutečná záruka, že lidé nebudou jednat pouze kvůli výhodám anebo ze strachu, ale volně, spontánně a odpovědně.

Tomuto přesvědčení dává Charta 77 výraz: dává na vědomí radost občanů z toho, že se jejich stát svým podpisem, který potvrzuje lidská a sociální práva a dělá z nich pozitivní zákon, přihlásil k vyšší mravní základně všeho politického; dává zároveň na vědomí svou vůli aktivně přispívat k tomu, aby se principy proklamované v těchto aktech realizovaly a postupně veřejně naplnily. Signatáři Charty 77 věří, že význam těchto paktů daleko přesahuje běžné mezinárodní dohody, které jsou věcí státního, mocí přiměřeného oportunismu, a to proto, že tyto pakty

zasahují do nepodmíněné duchovní sféry. Jen to a nic jiného je pro signatáře důvodem a podnětem k výroku, že rozumějí, o co jde, a že se k tomu přidávají svou iniciativou.

Vymezený vztah mezi mravní a společensko-politickou sférou jasně ukazuje, že u Charty 77 nemůže jít o žádný politický akt v užším smyslu, o nižádnou konkurenci a zásah do sféry politické moci, ať už je chápána jakkoli. Charta 77 není ani spolek, ani organizace, její báze je čistě osobně-mravní a závazky, které z ní vyvěrají, mají týž charakter. Signatáři si jsou však vědomi, že už před 180 lety se pomocí přesného členění pojmů osvětlilo, že všechny mravní povinnosti spočívají v tom, co může být nazváno povinnostmi člověka k sobě samému, povinnostmi, které v sobě zahrnují i nutnost bránit se proti každému utrpěnému bezpráví.

To znamená, že signatáři nejednají ze soukromého zájmu, nýbrž z pouhé povinnosti, z příkazu, který stojí výše než politické závazky a politická práva a je jejich pravým, jedině spolehlivým základem. Signatáři Charty 77 si nedělají nárok ani na politické funkce, ani na zvláštní práva, nechtějí být žádnou morální autoritou, žádným „svědomím společnosti“, nepovyšují se nad nikoho a nikoho neodsuzují, jejich usilování směřuje pouze k tomu, aby zachovali při životě a čistotě vědomí, že taková vyšší autorita existuje a že jednotlivci jsou jí povinni svým svědomím a státy svými podpisy pod důležitými mezinárodními pakty; povinni nikoli pouze oportunně, tedy podle pravidel politických výhod, nýbrž i tak, že jejich podpisy pod těmito pakty znamenají, že politika je podřízena právu, a nikoli právo politice.

Že k povinnosti bránit se proti bezpráví náleží možnost informovat kohokoli o křivdě, která se jednotlivci děje, a že tato možnost nepřekračuje rámec povinností jednotlivce k sobě a neznamená pomluvu kohokoli, ani jednotlivce, ani společnosti, je zřejmým důsledkem tohoto hlediska.

Proto se žádný jednatel, který vskutku trpí bezprávím, nemá cítit osamělý, vydaný převaze okolností, dokud zůstane věren povinnosti zastávat se sám sebe, povinnosti tedy, která je zároveň povinností ke společnosti, k níž člověk náleží. Účelem Charty 77 je tedy spontánní, všech vnějších závazků prostá solidarita všech lidí, kteří porozuměli,

jaký význam má mravní smýšlení pro reálnou společnost a pro její normální fungování.

Pokládáme proto epochu, v níž bylo možno pakty o lidských právech podepsat, za novou etapu historického procesu; za etapu, jejíž význam je nezměrný; znamená totiž obrat ve vědomí lidí, v jejich chování k sobě samým i bližním; neboť o to jde, že pohnutky k jednání už nespočívají výhradně v oblasti výhod a strachu, ale v úctě k tomu, co je v člověku vyššího, v porozumění pro povinnost, pro obecné dobro a pro nutnost vzít na sebe v tomto smyslu i nepochopení a jisté riziko.

21. ledna 1977

Ed. pozn.: Přetiskuje se ve znění převzatém z rukopisu 2. svazku Sebraných spisů Jana Patočky. Vydavatelé Sebraných spisů připravovaných ještě v samizdatu o tomto textu uvedli: „Text O povinnosti bránit se proti bezpráví datovaný 21. ledna 1977 je přepracovaná verze úvahy Čím je a čím není Charta 77, která je datována 7. ledna 1977. Pozdější text je výrazně stylisticky upraven, a to takovým způsobem, že není jasné, zda úpravu provedl sám autor, neboť na několika místech došlo úpravou k porušení smyslu. Protože však původní text je opravdu jen skica, přetiskujeme upravenou verzi, pouze porušená místa rekonstruujeme podle verze původní.“

MANIFESTACE JEDNOTY UMĚLCŮ S POLITIKOU KOMUNISTICKÉ STRANY

Za nové tvůrčí činy ve jménu socialismu a míru

Slavnostní shromáždění v Národním divadle ★ Všechny síly vzniku nových, socialistických kulturních děl ★ Rozvinout aktivitu před sjezdy tvůrčích svazů ★ Provolání podepsaly stovky tvůrčích pracovníků

PRAHA 28. ledna (Od našeho zpravodaje) – Mnoho z osobností, které jsme zvyklí vídat na jevištích, televizních obrazovkách a filmových plátech, zaplnilo spolu s výtvarníky, spisovateli, hudebníky a architek-

ty hlediště pražského Národního divadla. Sjeli se sem z celé republiky – národní umělci, stovky uměleckých pracovníků všech oborů bez rozdílu věku. Sešli se na pozvání československých výborů uměleckých svazů, aby manifestovali své jednotné odhodlání uskutečňovat kulturní politiku strany a státu.

Národní divadlo, které je symbolem naší vpravdě lidové kultury, se opět stalo dějištěm mimořádně významné kulturně politické události. Setkání probíhalo ve slavnostní a přitom tvůrčí atmosféře. Potvrdilo jednotu a společnou vůli drtivé většiny našich nejlepších umělců podílet se na dalším rozvoji naší socialistické vlasti.

V ložích zasedli tajemník ÚV KSČ Josef Havlín, místopředseda vlády ČSSR Matej Lúčan, vedoucí oddělení kultury ÚV KSČ Miroslav Müller, vedoucí oddělení kultury ÚV KSS Rudolf Jurík, ministři kultury ČSR a SSR Milan Klusák a Miroslav Válek a další straničtí a státní představitelé. Pracovní předsednictvo tvořili zástupci československých výborů uměleckých svazů. Jednání v přeplněném Národním divadle zahájil zasloužilý umělec Jan Kozák, předseda Čs. výboru svazu spisovatelů. Poté zasloužilá umělkyně Jiřina Švorcová přednesla text provolání.

V diskusi vystoupili národní umělec Viliam Záborský, člen činohry Slovenského národního divadla, národní umělec Jaroslav Grus, akademický malíř, zasloužilý umělec Vladimír Meduna, architekt, Zdeňko Nováček, hudební vědec, národní umělec Bohumil Říha, spisovatel, Ivan Schurmann, akademický malíř, vedoucí tajemník Svazu slovenských výtvarných umělců, zasloužilý umělec Bedřich Prokoš, člen činohry Národního divadla v Praze, Peter Štilicha, slovenský básník a spisovatel, zasloužilý umělec Jiří Sequens, režisér filmového studia Barrandov, národní umělec Jan Seidel, hudební skladatel, a národní umělec Mikuláš Huba, člen činohry Slovenského národního divadla. V závěru zasedání podepsali účastníci text provolání. Se jmény podepsaných seznámíme čtenáře postupně.

PROVOLÁNÍ ČESKOSLOVENSKÝCH VÝBORŮ UMĚLECKÝCH SVAZŮ

(...) Naše země, v tisíci svých podob tak líbezná a každému z nás tak drahá, nám byla dána jako kolébka i jako domov. Její podobu a také její

dějiny utvářely sny, tužby, revoluční zápasy, každodenní dílo mnoha pokolení dělníků rukou i ducha. Všechny nejlepší síly, utajené v lidu a jeho schopnostech, v jeho společenských snahách i v celé národní kultuře, směřovaly vždy k jednomu cíli – učinit tuto zemi šťastným domovem člověka, domovem života stále bohatšího a radostnějšího. Plamenný výtrysk Velké říjnové socialistické revoluce ukázal možnost naplnění tohoto cíle. Velký Říjen zahájil velkolepé údobí převratných společenských dějů, kdy z revolučního úsilí, práce a bojů vyrostl v Sovětském svazu nový společenský řád, který osvobodil pracujícího člověka a pronikavě ovlivňuje dějiny celého světa. Velký Říjen již po šest desetiletí, jak si právě letos připomínáme, ozařuje pracujícímu lidu a revolučním silám celého světa cestu pokroku, cestu šťastné budoucnosti.

To, co bylo snem dlouhých generací, stalo se i u nás po osvobození naší vlasti Sovětskou armádou reálnou možností, postupně naplňovanou uskutečňováním programu výstavby socialismu. A právě tak, jako pochopili dělníci rukou, pochopili i dělníci ducha, že nastala nová epocha lidských dějin, dějin materiálních i duchovních, pochopili potřebu společné lidské aktivity k dalšímu pokroku života a dějin vlastní země i celého světa.

V tom je zdroj našich jistot, našeho hrdého sebevědomí, našeho optimismu nezaslepeného úspěchy, neotřeseného žádnými těžkostmi a třeba i dočasnými neúspěchy, v tom je zdroj naší cílevědomé, usilovné a radostné aktivity, neboť s uspokojením měříme své sny a programy dosaženými výsledky, neboť vidíme, jak se za pouhá tři desetiletí změnila tvář naší země a život našeho člověka, jak každodenní, zdánlivě i všední práce vydává divukrásné plody, jak se proměnila podoba světa a poměr sil v něm, neboť cítíme tu nádhernou, nezadržitelnou energii, s níž se jako výsledek společného úsilí valí kupředu dějiny naší země i dějiny světa. A odtud i ten zákonitý fakt, že od dvacátých let dodnes drtivá většina mistrů naší kultury šla a jde ve svém úsilí věrně s dělnickou třídou, s komunistickou stranou ve znamení Velkého Října.

Celý svět je v pohybu. Náš socialistický svět sílí a rozhodňuje materiální i duchovní hodnoty určené blahu člověka. Svět imperialismu je zmítán svými vnitřními rozpory a krizemi a jeho útoční jestřábi z nich hledají východisko v tom, že se pokoušejí položit stín na naše slunečné

dílo i na vztahy mezi zeměmi a národy. My však nedopustíme, aby v atomové vichřici, tisíckrát hroznější všech minulých válečných katastrof, shořelo naše dílo, to, co jsme za desetiletí usilovné práce ve svých socialistických zemích vytvořili a dále tvoříme. Náš socialistický svět, jemuž stojí v čele Sovětský svaz, svým úchvatným příkladem budování komunistické společnosti, tvůrčím využitím všech objevů vědy a techniky i svou neúnavnou mírovou iniciativou má dosti sil, aby ubránil výsledky své práce. (...)

Jsme šťastni, že veškerým svým úsilím se včleňujeme do širší, internacionální rodiny. Jsme šťastni, že v tomto úsilí jdeme bok po boku s umělci Sovětského svazu a ostatních socialistických zemí, s nimiž máme společný cíl rozvoje socialistického života. Nacházíme dobré přátele mezi umělci a pokrokovými lidmi různých kontinentů, s nimiž nás spojují myšlenky skutečného humanismu, schopného zajistit práci, svobodu a životní jistoty, materiální i duchovní potřeby nevyvolené hrstce, ale miliónům lidí.

Proto si – ve shodě se Závěrečným aktem helsinské konference – podáváme ruce přes hranice zemí a kontinentů, vědomi si toho, že skutečné umění, skutečná kultura má pomáhat kupředu jednotlivým národům i lidstvu, má vytvářet porozumění mezi lidmi různých zemí, získávat je pro humanistickou perspektivu míru a vzájemné spolupráce v zájmu šťastného lidského života. Proto však také pohrdáme těmi, kdo v nezkrotné pýše, ješitné nadřazenosti, sobeckém zájmu nebo dokonce za mrzký peníz se kdekoli na světě – a také u nás se našla skupinka takových odpadlíků a zrádců – odtrhnou a izolují od vlastního lidu, jeho života a skutečných zájmů a s neúprosnou logikou se stávají nástrojem antihumanistických sil imperialismu a v jejich službě hlasateli rozvratu a nesvárů mezi národy. Vývoj nás přesvědčuje, že duch míru a spolupráce ve světě sílí, že právě skutečná kultura je jedním z neúčinnějších prostředků dorozumění mezi lidmi a že každé umělecké dílo spjaté se životem a světlou budoucností člověka je holubicí humanistického poselství k lidu všech kontinentů.

Nad těmito otázkami se chceme zamýšlet i na svých sjezdech. Budeme na nich hodnotit svou práci uplynulých let z hlediska významného, krásného a zavazujícího poslání, které má umění v socialistické společnosti. Zahledíme se i do budoucích roků, neboť chceme držet krok

s ostatními pracujícími naší země, s její vzrušující dynamikou, chceme plodně využívat plné tvůrčí svobody, kterou nám naše společnost v rozmachu své výstavby poskytuje, chceme, aby naše nová díla v široké paletě námětů i uměleckého projevu co nejlépe naplňovala rostoucí a široce diferencované kulturní potřeby a zájem našich současníků.

Jsme přesvědčeni, že takto chápané poslání umělce v naší socialistické společnosti, na které jsme hrdi a jemuž chceme dát nejlepší své síly i programové cíle, které pro svou další práci vytyčí sjezdy uměleckých svazů, budou inspirující silou nejen pro členy svazů, ale pro všechny naše umělce, pro všechny tvůrčí síly naší kultury. Jsme přesvědčeni, že slova sjezdových programů se promění v umělecké činy, v nové romány a básně, v nové symfonie, v nové písně a komorní skladby, v nové obrazy a sochy, v nová dramatická a filmová díla, v nové umělecké výkony.

Jsme přesvědčeni, že příští léta budou naplněna novými tvůrčími činy spjatými se zájmy našich pracujících, s humanistickými cíli naší socialistické společnosti a s politikou její vedoucí síly – Komunistické strany Československa.

ČESKOSLOVENSKÝ VÝBOR SVAZU SPISOVATELŮ

ČESKOSLOVENSKÝ VÝBOR SVAZU VÝTVARNÝCH UMĚLCŮ

ČESKOSLOVENSKÝ VÝBOR SVAZU SKLADATELŮ

ČESKOSLOVENSKÝ VÝBOR SVAZU DRAMATICKÝCH UMĚLCŮ

ÚSTŘEDNÍ VÝBOR FEDERÁLNÍHO SVAZU ARCHITEKTŮ ČSSR

Rudé právo, 29. ledna 197

CO MŮŽEME OČEKÁVAT OD CHARTY 77?

Jan Patočka

Mezi četnými otázkami, které nám kladou domácí i cizí (a jež si musíme ovšem klást i sami), je otázka tohoto titulu jedna z nejpalčivějších. Vždyť každý konflikt směřuje k vyřešení a je to výsledek, který nakonec rozhoduje, ať jinak máme sympatie pro tu či onu stranu na základě způsobu, jak si počíná. A sympatií vzbudila Charta dost, nepotřebuje si

více přát, čím větší sympatie, tím větší však bývá i starost. A ta se musí vyjadřovat často také způsobem, který na první pohled nemusí být příjemný: vždyť není právě slast být upomenut na iluze, kterým se člověk rád oddává, a zejména tehdy, když zřetelně visí na tenkém provázku nad velkou hloubkou, když na opačné straně je veškerá moc a její takřka nespočetné prostředky, kdežto na vlastní straně jsou téměř veskrze jen ideální položky. Co může pak Charta očekávat? Jaká je její budoucnost?

Mnozí tazatelé jdou až tak daleko, že se ptají: nezhorší Charta situaci naší společnosti? Nezavdá podnět k další represi, k potlačování těch, o kterých se dosud nevědělo, že patří ke kritikům, a k „zvýšení bdělosti“ vůbec, která postihne všechny bez rozdílu, pokud měli ještě nějakou volnost pro ruce a lokty? Vždyť tak tomu bylo přece po roce 1968–69! Napřed pohovory a všelijaké očistné komise, pak vylučování ze strany a ze zaměstnání, systematický sběr kádrového materiálu, nemožnost pro určité lidi uchytit se kdekoli, pronásledování i rodinných příslušníků atd. atd., až po stále opakovaná „komplexní hodnocení“, o kterých si mnozí slibují, že jednou přestanou, a která přestat nemusí.

Odpovíme si však otevřeně: žádná poddajnost zatím nevedla k zlepšení, nýbrž jen k zhoršení situace. Čím větší strach a servilnost, tím více si mocní troufali, troufají a budou troufat. Není žádný prostředek, jak zmenšit jejich tlak, než jsou-li znejistění, vidí-li, že nespravedlnost a diskriminace nejsou zapomínány, že se nad tím vším voda nezavírá. To neznamená vyzývání k bezmocnému vyhrožování, nýbrž k chování za všech okolností důstojnému, neustrašenému, pravdivému, které imponuje prostě tím, jak se odráží od oficiálního.

Kvalitativně a v jednotlivých případech se tedy represe může zvětšit. Lidé mohou ztrácet i taková zaměstnání, která dodnes byla útočištěm, noční hlídačství, mytí oken, topičství, pomocná místa v nemocnicích. Ale ne nadlouho, někdo to nakonec dělat musí. A že kvalitativně to všechno není nic nového, je dobře známo. Nevyvází to též zdaleka ono znejistění, kterému je sebevědomí mocipánů vystaveno. Nikdy si již nemohou být jisti, koho mají před sebou, nikdy již nebudou věřit, zda ti, kdo je poslouchají dnes, budou k tomu ochotni ještě zítra, až se ukáže vhodná příležitost být zase opravdu sám sebou.

Ať je mi dobře rozuměno: neradíme k neupřímnosti, nýbrž naopak k tomu, neříkat a nekonat nikdy nic nevhodného, pokud to není vynu-

ceno; nedělat to ze závisti a pro větší vlastní prospěch. Takové jednání vynutí uznání i protivníka a solidaritu stejně postižených. Bylo základem dosavadního úspěchu Charty 77 – spolu s opačným jednáním těch, kdo proti ní bojovali.

Fakt, že protivníci Charty v oné divoké kampani rozpoutali vášnivou polemiku bez ohledu na fakta, na skutečnosti, že operovali neprokázanými tvrzeními, že nás kaceřovali dříve, než svůj názor mohly říci jedině kompetentní instance, že nás nechali utloukat zřejmě manipulovanými rezolucemi, získal nám doma i v cizině více sympatií, než jsme si troufli očekávat. To je již samo důležitým výsledkem: nevina a slušné vystupování je rovněž mocný faktor politické skutečnosti. Zákonnost vystoupení Charty, fakt, že její cíl je pěstění zákonnosti bezvýjimečné a veřejně kontrolované, zřejmá nechuť protivníků přistoupit na tuto zásadu rovnosti občana před zákonem, uhýbání od věcného k osobnímu – to vše nám získalo mnoho politické půdy a dopucuje i protivníka, aby si uvědomil, že musí hledat nové prostředky boje, než je pouhé velkopanské utloukání průhlednými báchorkami o protistátních centrech a odmítání diskuse s domněle zkompromitovanými. Neboť neběží o osoby, nýbrž o věcné argumenty, a těch na straně protivníků dosud vůbec nebylo.

Ale právě zde se dobře s námi cítící tazatel nezastaví. Jak dlouho si myslíte, že budete mít sympatie vlastních lidí, nebudete-li s to jim pomoci něčím jiným než papírovými protesty? A jak dlouho vydrží sympatie ciziny, která nakonec musí přece počítat s realitami, jak jsou, a která přece musí jednat s těmi, kdo mají v rukou ty skutečnosti, na kterých závisí reálný život lidstva, odzbrojení, mír, zásobování základními surovinami?

Pokusme se obrátit otázku. Neptejme se, co čekáme my od Charty, tj. od podpisu mezinárodních paktů o lidských právech, o právech hospodářských, sociálních a kulturních. A zeptejme se, co od jejich podpisu čekali ti, kdo je podpisovali na obou stranách bariéry. Nebude potom jasnější, čeho Charta už dnes docílila? Nemýlíme-li se, očekávali podpisovači mnohých zemí Východu, že se na chování mocných k publiku nebude muset nic měnit, že všechno bude jako předtím. Na druhé straně se však vkládalo do paktů mnoho nadějí, obecenstvo bylo ochotno vidět v nich novou, ba jedinou jasnou garanci toho, že se nebudou

opakovat události dvacátých a třicátých let v Sovětském svazu a padesátých let u nás, k nimž došlo přesto, že tyto státy se zapřísahaly socialismem, lidskostí a nejsvobodnějšími ústavami na světě. Po ústavní a zákonné stránce v nich přece od těch dob nedošlo k žádným podstatným změnám, ne-li k horšímu! Mezinárodní pakty na základě konference v Helsinkách však přinesly něco vskutku nového a s tím novou naději lidstva. Důvodem, proč vystoupení Charty a vystoupení proti Chartě, jež nelze nazvat jinak než zběsilým, vzbudilo takovou pozornost a stalo se jednou z velikých událostí, nebylo nic jiného, než toho dvojí očekávání a jeho zklamání. Zde tedy vidíme, co Charta již vykonala, čeho již dosáhla! Ukázalo se, že realizace paktů nebude tak hladkou věcí, jak by se mohlo zdát, že existuje pojetí socialismu, které mu rozumí nikoli „demokraticky“, nýbrž spíše despoticky, a že není proto ochotno se svými demokratickými partnery diskutovat, aspoň o všem a bezpodmínečně. Že si mnozí na tento způsob teprve budou muset zvykat. Že sice už dnes se mu hledí napohled přizpůsobit, ale že je to cesta daleká. A že toto bylo odkryto, že svět nezůstal potmě a v nejistotách, v mlhách, je přece kladný výsledek, je pozitivní výsledek Charty! Jsme přesvědčeni, že není nikdo na světě, kdo neví, že helsinské výsledky musí být přijaty, jinak že nevyjdeme z různých modalit válek a skoroválek; že není, kdo by nevěděl, že musí udělat mnoho ústupků. Ale jak hrozně dlouhá je to ještě cesta, víme teprve dnes a díky Chartě! Díky jí víme též, že svět je zklamán, bolestně zklamán ve svých očekáváních! Což si někdo myslí, že důvodem popularity Charty je buď láska k nám (naprosto neznámým), nebo nějaké spiknutí těch, kdo intrikují proti uvolnění napětí? Nikoli, je to zklamání z falešného uvolnění napětí, které mluví z hlasů západních komunistů a socialistů, kteří žádají, ba prosí o slušné zacházení se signatáři Charty! Tak vida, bude znít odpověď, přiznáváte přece: hlavní „pozitivní“ výsledek Charty je to, co jeden západní politik označil, „že se východní státy octnou v Bělehradě na lavici obžalovaných“. Tato slova ani ten úmysl nejsou od nás. Do Bělehradu je krom toho ještě daleko. Východní země urazily notný kus cesty od padesátých let k realizaci lidských práv; proč se pojednou tak polekaly a poplašily? Přes tvrdá slova a nedobré činy nejsou všechny cesty přece uzavřeny. Vidíme dokonce, že jakési, podle nás dost ještě hanebné, ale přece jen uvolnění se děje tak, že by ho nebylo, nebýt Charty, např. v přijímání

do kulturních svazů, kde ovšem podpis anticharty byl neslavnou vstupenkou; vedle jiných, neméně „slavných“. Ale naší věcí není nikomu nahlížet do svědomí, nýbrž pouze pozorovat a konstatovat.

Ale také pozorovat a konstatovat vývoj vnitřních věcí! Konstatovat, že lidé dnes zase vědí, že existují věci, pro které stojí za to také trpět! Že věci, pro které se eventuálně trpí, jsou ty, pro které stojí za to žít. Že tzv. umění, literatura, kultura etc. bez těchto věcí jsou pouhý řemeslný provoz, který to nikdy nepřivede nikam než z kanceláře do učtárny a z učtárny do kanceláře. To všechno dnes vidíme – nemalou měrou díky Chartě 77 a všemu tomu, co s ní souvisí.

Možná že mocní tohoto světa budou pomalu volit tu cestu, že si budou předem rozmýšlet, jak přizpůsobit své zamýšlené činy písmenu paktů. Již to je jistý zisk. Stane-li se zvykem, bude ku prospěchu všech. Charta nezamýšlela nikdy působit jinak než pedagogicky. Ale pedagogicky působit – co to znamená? Vychovávat se může pouze každý sám, ovšem často stržen příkladem; též varován špatnými výsledky a poučen rozmluvou, diskusí. Výchova, to znamená pochopit, že je něco jiného v životě než strach a prospěch a že tam, kde se maxima „účel svěťí prostředky“ vykládá: „libovolný účel svěťí libovolné prostředky“, vede to rovnou do černé díry. Charta by chtěla, aby podřízení jednali z povinnosti, samočinně a dobrovolně, a nadřizení aby viděli, že stojí za to být uznáván jedině lidmi, kteří mají vědomí své důstojnosti. Aby si lidé uvědomovali, že na světě nerozhodují peníze ani síla, ba ani nadání, nýbrž že nejdůležitější je pochopit pravý okamžik a přijít včas.

Krátce, od Charty možno očekávat, že v náš život vstoupí nová ideová orientace, která sice nijak nestojí v protikladu k orientaci socialistické, která dosud měla monopol tak exkluzivní, že mohla reklamovat svou přednost dokonce i ve formě očividně nedostatečné; orientace na základní lidská práva, na morální element v životě politickém i soukromém: Charta neustane připomínat, co náš život dluží oněm právům, která zákonitě našim občanům patří, neustane to připomínat naší i cizí veřejnosti, ať je riziko této činnosti jakékoli.

8. března 1977

Přetiskuje se ve znění uveřejněném v rukopise 2. svazku Sebraných spisů Jana Patočky.

PARALELNÍ POLIS

Václav Benda

Především si myslím, že problém jak a co dál – včetně rozpaků, depresí a konfliktů, které vyvolává – byl v plném rozsahu nastolen již úvodním prohlášením. Chci tím mimo jiné říci, že všechny peripetie uplynulých 16 měsíců, ať již se týkají vnějších vazeb, či chování jednotlivců, skupin a proudů „uvnitř“ Charty, přispěly k naší dnešní nejistotě (až na její načasování) jen poměrně okrajově: hned se pokusím vysvětlit, v čem vidím zásadní příčinu této nejistoty.

Charta 77 zaznamenala alespoň dva pozoruhodné úspěchy: zahrnula neuvěřitelně širokou škálu politických názorů i občanských mentalit a dokázala v podstatě zůstat na půdě legality. Za tyto výsledky zaplatila tím, že se od počátku ocitla do značné míry v schizofrenní situaci. Na jedné straně se zřejmě všichni – přes hluboké rozdíly v zásadnosti kritiky a přes jiné hlubší rozdíly v představách o možné nápravě – shodneme na velmi pochmurném hodnocení systému a fungování současné politické moci. Na straně druhé jednáme tak, jako bychom nenašli, že tvrzení politické moci o jejich dobrých úmyslech a zákonná ustanovení, jimiž zdánlivě omezuje svou totalitu, jsou pouhou propagandistickou zástěrkou. Takové „vzetí za slovo“ je samo o sobě velmi důvtipným manévrem. Nicméně – při všemu respektu k důvtipu – nemůže takový přístup dosáhnout mobilizujícího účinku a ubránit se lži, nedokáže-li přemostit propast mezi oběma výše zmíněnými polohami.

Charta 77 dokázala tuto rozpolcenost dočasně – byť velmi efektivně – zlikvidovat krajním zdůrazněním etických aspektů a preferencí mravního postoje vůči politickému. Toto počáteční řešení selhalo a dnes se před námi původní dilema otevírá o to tíživěji. Důvody selhání jsou zhruba následující:

1. Smrt profesora Patočky, který byl bezesporu spiritus movens tohoto řešení.

2. Zmoudření politické moci, která konečně nahlédla, že svou zběsilou kampaní dokázala přeměnit politický problém na problém morální a že tím bezděky přijala naše zbraně. Od této chvíle panuje okolo Charty silentium a moc se omezuje na rdošení v temnotách (oficiální termín zní „ořezávání okrajů“).

3. Mravní postoj byl postulován abstraktně, bez vytyčení nějaké pozitivní náplně a směru působení. Abstraktní mravní postoj je však jen gestem, které sice může být maximálně účinné, jehož působení je však limitováno několika týdny nebo měsíci. Na doklad svého tvrzení mohu uvést jev, s nímž jste se asi setkali a který je dosti běžný mezi signatáři Charty: přechod od téměř extatického pocitu osvobození, způsobeného podpisem, k postupné deziluzi a hluboké skepsi.

Nepodceňuji konkrétní přispění prvních dvou důvodů, nicméně za rozhodující a sám o sobě postačitelny pokládám důvod třetí. A na této diagnóze zakládám svůj návrh strategie, která by nás měla postupně vyvést z dnešní slepé uličky.

Tuto strategii jsem se pokusil shrnout do dvou hesel, která vzápětí rozvedu a okomentuji: I nadále vycházet z *mravního závazku a poslání* jako jednotícího momentu a zdroje dynamiky. Dát této dynamice pole působení a i určitou pozitivní perspektivu ve *vytváření paralelní polis*.

I. Morální oprávnění a závazek občana podílet se na nápravě věcí obecných (tj. politických v nejširším slova smyslu) je mimo vší pochybu. Charta z tohoto zdroje od samého počátku odvozovala svůj veřejný mandát a jako společné východisko to znamenalo překonání výše zmíněné dvojznačnosti a bylo to zárukou jednoty, tolerantní spolupráce a do jisté míry i vytrvalosti. Nevidím žádnou jinou formuli, která by mohla úspěšně suplovat všechny tyto funkce, navíc je tato morální poloha v očích veřejnosti i v očích většiny signatářů tak úzce spjata s Chartou, že by si jakákoli jiná formule mohla jen stěžít legitimně nárokovat kontinuitu. Neptám se tedy, *zda* vycházet z mravního aspektu, nýbrž *jak* jej znovu učinit burcujícím a mobilizujícím a zajistit jeho trvalé působení, to jest *jaké* konkrétní úsilí či „pozitivní program“ z něj může v budoucnu čerpat svou energii.

Pochopil-li jsem správně, co se skrývá pod nálepkami „radikální“ a „retardační“ koncepce, nemohu ani jednu z nich pokládat za perspektivní odpověď na uvedené otázky. Občan jistě může shledávat mravní

závazek v tom, že vstoupí do konfliktu se špatnou politickou mocí a usiluje o její zničení. Nicméně za daných okolností je tento závazek natolik sebevražedný, že si v žádném rozumném etickém systému nemůže činit nárok na veřejné uznání. Obdobně se může občan cítit mravně zavázán k tomu, aby realisticky zhodnotil situaci a pokoušel se cestou kompromisů a reforem o dosažení alespoň částečné nápravy. Nicméně při etických parametrech současné politické moci nesmí takové jednání spoléhat na to, že jeho mravní motivy budou všeobecně nahlédnuty a že by mohlo působit jako morální apel.

II. Pokouším se navrhnout třetí cestu k nápravě poměrů v obci. Většina struktur, vážících se tak či onak k životu obce (tj. životu politickému) funguje buď zcela nedostatečně, nebo dokonce škodlivě. Navrhují proto, abychom se spojili v úsilí o postupné vytvoření paralelních struktur, schopných alespoň v omezené míře suplovat chybějící obecně prospěšné a nezbytné funkce tam, kde to jde, je třeba využít i existujících struktur a „humanizovat“ je.

Tento plán do jisté míry splňuje požadavky „reformistů“ i „radikálů“. Nevede nutně k přímému konfliktu s politickou mocí, přitom však není zatížen iluzemi o východisku z daného stavu pomocí „kosmetických úprav“. Klíčovou otázku životaschopnosti systému přitom ponechá otevřenu: jisté je, že jeho i jen částečný úspěch by vystavil oficiální struktury tlaku, pod níž by se nutně buď rozložily, nebo užitečně zrestaurovaly (podle toho, přijmeme-li diagnózu radikálů nebo reformistů).

Tento plán je patrně pro obě křídla nepřijatelný jako „osvětářský“ a politicky naivní. Jenomže jsme všichni spolu v Chartě, která je nepopíratelně politicky naivním počinem – jako každý pokus odvodit politiku z mravního východiska. Ostatně můj návrh bezprostředně vychází z dosavadní podoby Charty 77, která za svůj vznik vděčí obraně paralelní struktury (druhé kultury) a která se do značné míry věnuje „humanizující“ reinterpretaci existující oficiální struktury (systému zákonodárství). A na adresu oficiálních politiků bych rád podotkl, že koneckonců oni přivedli obec do jejího současného postavení: bylo by proto slušné, aby zrevidovali buď své politické přesvědčení, nebo svůj názor na to, co je a co není politicky naivní – tertium non datur.

Tento plán je možná nad naše síly, nicméně je realistický v tom smyslu, že se opírá o praxi ověřené skutečnosti. Uvedu dva nejmarkantnější a přitom zcela protichůdné příklady. Paralelní kulturní struktura je dnes nepopíratelným a výrazně kladným faktorem a v některých sférách (v literatuře, ale i do jisté míry i v populární hudbě a výtvarném umění) zcela dominuje nad neživými oficiálními strukturami. Stejně nepopíratelným (a záporným, byť funkčnějším a lidštějším) faktorem je paralelní ekonomika, založená na systému okrádání, korupce a protekce, která pod lesklým povrchem oficiální ekonomiky fakticky obhospodaruje většinu nejen spotřebitelských, ale i průmyslově obchodních vztahů.

A nyní tedy v (náhodně seřazených) heslech konkrétního mého plánu:

a) Tento bod je vlastně preambulí ke všem dalším. Náš právní systém je fakticky jeden z nejhorších na světě, protože je koncipován výhradně k propagandistickým účelům a tudíž neobyčejně vágně a bez jakýchkoli garancí. Náš právní systém současně připouští velmi liberální interpretaci, protože je koncipován výhradně k propagandistickým účelům a tudíž neobyčejně vágně. Těto diskrepance je nutno systematicky využívat (a je třeba připravit se na to, že může být kdykoli použita proti nám). Přechod od totalitního k liberálnímu systému, tj. v této sféře přechod od zásady „je zakázáno vše, co není výslovně povoleno“ k zásadě „je dovoleno vše, co není výslovně zakázáno“, lze vynucovat jedině metodou stálého ověřování míry dovoleného s energickým obsazováním jednou získaných pozic.

b) Druhá kultura je zatím nejrozvinutější a nejdynamičtější paralelní strukturou. Měla by být použita jako model pro jiné sféry a současně je nutno všemi prostředky podporovat její rozvoj, zvláště v dosud zanedbaných oblastech (literární kritika a kulturní publicistika vůbec, divadlo, film).

c) Paralelní struktura školství a vědeckého života má již určitou tradici, v posledních dvou letech však spíše stagnuje. Organizaci paralelního školství pokládám za úkol eminentní důležitosti, a to jak z osobních (jestliže příslušníci StB znají jménem mé 1 – 9 let staré děti, nemohu si dělat přílišné iluze o jejich oficiálních studijních možnostech), tak z obecných důvodů (underground, který je daleko nejpočetnější složkou v Chartě, se dokázal zpolitizovat a překonat své sektářství,

nicméně trvalost takového výsledku je zřejmě podmíněna našimi možnostmi „osvětářského“ působení v těchto kruzích). Domnívám se, že právě v této sféře je namístě určitá velkorysost a „maximalistický“ program.

d) Ve svém počátečním období dokázala Charta vytvořit paralelní informační systém, který byl funkční a pohotový a zahrnoval přinejmenším několik desítek tisíc osob. Postupnou degenerací tohoto systému (bohužel probíhající s větší rychlostí, než jaká je zdůvodnitelná opadnutím původní senzace) pokládám za jeden z největších neúspěchů a nejkrizovějších příznaků dosavadního působení Charty.

Lze odhadnout, že se závažnějšími materiály Charty 77 se přímým vnitřním šířením (tj. nepočítáme-li monitorování z cizího rozhlasu) v počátečním období seznamovalo několik desítek až set (v případě úvodního prohlášení) tisíc osob. V poslední době poklesl tento počet na stovky, v nejlepším případě tisíce občanů.

Klíčový význam bude mít samozřejmě obsah a podoba předávané informace, o tom a také o otázkách zahraniční publicity pojednám v jiných bodech. Zde jen několik technických zásad, jejichž dodržování by podle mého názoru mohlo přispět k nápravě:

Šíření informací se musí věnovat větší pozornost a práce na tomto úkolu by měla být stejně respektována jako vlastní příprava materiálů. Každý, kdo si dnes stěžuje na nedostatečnou informovanost, by se měl automaticky cítit zavázán efektivně šířit získané informace.

Informační síť musí být využívána rovnoměrně. Příliš dlouhé odmlky jsou ještě nebezpečnější než přetěžování, neboť vedou ke ztrátě zájmu a k rozpadu zaběhaných spojení.

Zvláště poblíž zdroje je nutno dodržovat zásadu, že efekt je důležitější než společenská zdvořilost, a přidělovat informaci přednostně na místa, z nichž je zaručeno další její šíření. Raději ať je někdo „prominentní“ informován až z druhé ruky, než aby šíření informace uvízlo a zůstalo omezeno na úzký okruh lidí.

Je naléhavě nutné zlepšit tok informací k mimopražským skupinám. Ještě naléhavější však je, aby si tyto skupiny zabezpečily vzájemná propojení a vytvořily autonomní informační systémy. I zde platí, že pro vyhodnocení adresáta informace je nejdůležitější otázka, zda umí psát na stroji.

Perspektivně se nevyhneme využití efektivnějších rozmnožovacích prostředků, než je psací stroj. Je třeba jednak neprodleně vypracovat solidní právní rozbor této problematiky, jednak zkoumat možnosti materiálního zabezpečení u nepochybně legálních, ale nákladných technik (xerox, fotokopie).

e) Nedokáží domyslet šíři úkolů, před něž můžeme být v budoucnu postaveni na poli paralelní ekonomiky; momentální možnosti nejsou sice velké, jejich využití je však krajně naléhavé. Politická moc pokládá tuto oblast za rozhodující prostředek pro svévolné ovládnutí občanů a současně ji co nejpřísněji reglementuje. Je proto nutno opírat se o účetnictví krajní důvěry (každé jiné překračuje pole legality) a široce rozvinout charitativní a podpůrné působení; vlastní společenství by mělo být založeno na systému vzájemného ručení nejen morálního, ale i materiálního. Politická moc zřejmě chce zlomit iniciativu Charty 77 především tím, že její účastníky vystaví nesnesitelnému ekonomickému tlaku (příčemž současně vede propagandistickou kampaň o jejich rozmarilém a zahálčivém životě). Dokazovat morálnost a nezištnost svých úmyslů okázalým přehlížením materiálního faktoru je za těchto okolností stejně naivní a nebezpečné, jako když někdo pokládá za nutné obšírně informovat Státní bezpečnost o svém životě, protože jej pokládá za počestný a legální (v obou případech se nejen vydává na milost a nemilost protivníkovi, ale současně akceptuje jeho falešný a uzurpovaný mravní nárok). Je naopak třeba čelit tomuto tlaku důsledným využíváním a dokonce vyžadováním mezinárodní solidarity: počínaje podporami jednotlivců a organizacemi a konče mnohem perspektivnější formou kulturní i vědecké spolupráce, zajišťující relativní nezávislost na oficiálních ekonomických strukturách (honoráře za umělecká díla a odborné publikace, stipendia aj.).

f) Je nutno vytvářet půdu pro vznik paralelních politických (v užším slova smyslu) struktur a napomáhat jejich rozvoji. Tento bod zahrnuje širokou škálu úkolů od výchovy k občanskému vědomí a odpovědnosti přes vytváření podmínek pro politickou diskusi a formulaci teoretických názorů až po podporu konkrétních politických proudů a seskupení.

V oblasti paralelní zahraniční politiky vychází můj návrh z premisy, že internacionalizace jakéhokoli problému možná neprospěje, ale rozhodně neuškodí. Některé zde navrhované paralelní struktury (např.

školství, ekonomika) nemohou alespoň v počátcích fungovat bez účinné zahraniční podpory. Zahraniční publicita našeho úsilí je jeho rozhodujícím garantem před svévolí politické moci a pro většinu občanů je i hlavním zdrojem informací (cizí rozhlas a televize). Nicméně důležitá je vzájemná spolupráce příbuzných proudů ve státech východního bloku – v minulých desetiletích snad každý národ východního bloku těžce zaplatil za nedostatek takové koordinace. Publicita našeho počínání je momentálně nepatrná a naše spolupráce s paralelními hnutími uvnitř bloku byla vždy žalostně nedostatečná. Je nutno okamžitě vytvořit tým, který by přezkoumal příčiny tohoto stavu a navrhl konkrétní prostředky k nápravě.

*

Jistě jsem zde opominul mnohé paralelní struktury, které by přicházely v úvahu se stejnou naléhavostí. Jednotlivé paralelní struktury budou také s Chartou 77 spjaty v různé míře (svůj názor na to se pokouším vyjádřit i obšírností jednotlivých bodů), některé budou její integrální součástí, vůči jiným bude vystupovat jako porodní bába a kojná, a konečně dalším poskytne především záruku legality. Takto vytvářené paralelní struktury budou jistě rámeč Charty v různých oblastech přesahovat a dříve či později musí nabýt autonomní existence: nejen proto, že se do Charty v její dosavadní podobě a poslání „nevejdou“, ale hlavně proto, že v opačném případě bychom nebudovali paralelní polis, nýbrž ghetto. Přesto by se Charta rozhodně neměla nějak zásadně oddělovat od těchto iniciativ a ohraničovat se vůči nim: takovým krokem by se z polohy občanské iniciativy přenesla do role pouhého pozorovatele a zbavila by se tak větší části svého mravního náboje. Do budoucna je třeba počítat s tím, že se spíše dohodneme na společném východisku našeho úsilí než na jeho vnějších mezích. Koneckonců Charta jako občanská iniciativa nutně spojitě přechází do iniciativy dalších a při povaze volného sdružení ani nemá k dispozici prostředky, jimiž by mohla nějak direktivně vymezit své hranice. V tomto ohledu Charta byla, je a bude založena pouze na – vždy znovu obnovované – důvěře, že jednotlivé skupiny signatářů se ve vzájemné odpovědnosti a pochopení vyvarují počinů, které by byly pro další skupiny zásadně nepřijatelné nebo jinak narušovaly původní jednotu a sounáležitost.

Nicméně Charta 77 musí pochopitelně i nadále plnit svůj nejvlastnější (kromě problematiky „legislativní“, kterou uvádím v bodě a) úkol: sledovat případy závažného porušování lidských práv, upozorňovat na ně a přinášet podněty k nápravě. To znamená především pokračovat ve vytváření zásadních dokumentů. Věcné dokumenty by se měly objevovat v nanejvýš dvouměsíčních intervalech, jinak se naruší kontinuita. Je třeba podstatně rozšířit okruh signatářů a nesignatářů, kteří se budou aktivně podílet na přípravě a vytváření dokumentů – v tomto ohledu velice vítám návrh na veřejné vyhlášení zpracovávaných témat a týmů, odpovědných za redakci. Na druhé straně se do způsobu zpracování dané problematiky (a tento aspekt se bude projevovat tím silněji, čím bude vymezená oblast specifictější) i do navrhovaných řešení nutně promítnou osobní názory a postoje autorů, pochopitelně odlišné od jiných názorů a postojů. Je v zájmu nás všech se s tímto faktem raději smířit, než z falešné snahy o objektivitu a toleranci (viz mou polemickou glosu výše) produkovat dokumenty, které by se svou dvojjakostí a vyprázdněností podobaly diplomatickým protokolům.

Dále přecházím k požadavkům, které již do jisté míry souvisejí s mým plánem. Myslím si, že dokumenty by neměly být adresovány jen úřadům, ale také a dokonce především všem našim spoluobčanům. To na ně klade určité nároky: měly by se zabývat skutečně všeobecně palčivými problémy, neměly by být nepřiměřeně dlouhé (jinak se k většině adresátů nedostanou – přiměřenost ovšem závisí na závažnosti tématu) a měly by být dostatečně sdělné i pro laickou veřejnost (tj. měly by se vyhýbat právníckému nebo jinému odbornickému žargonu). Jestliže chceme všeobecný pocit marnosti a bezvýchodnosti odstraňovat a ne k němu přispívat, nesmíme myslím přehlédnout dosavadní pochybné výsledky pokusu o dialog s politickou mocí a musíme se z nich poučit. To znamená jít ještě dále; nic nám nebrání, abychom kromě nebo dokonce namísto návrhů na institucionální nápravu nepředkládali ve svých dokumentech i podněty k „paralelním“ občanským aktivitám, umožňujícím zlepšení daného stavu. Jestliže zpracování dokumentů přestane být cílem a bude pokládáno pouze za součást trvalejšího úsilí o zkoumání příčin neblahého stavu a o prosazování jeho nápravy, pak Chartě 77 rozhodně nehrozí nebezpečí, že zplání a stane se pouhým výrobkem „šustivých papírů“. Takový přístup, při němž by dokumen-

tační činnost splývala s odkrýváním nejrůznějších možností nápravy a s podněcováním k jejich využití, by současně představoval nejpřirozenější přechod ke zde předloženému plánu budování paralelní polis.

17. května 1978

Ed. pozn.: V samizdatu koloval tento text, později zahrnutý do sborníku *O svobodě a moci*, také pod nadpisem „Pro mluvčí a signatáře Charty 77“. Text otiskujeme celý s výjimkou poznámky k otázce dnes už okrajové.

PODĚTY SKUPINY SIGNATÁŘŮ PRO DALŠÍ PRÁCI CHARTY (červen 1978)

Pouze pro signatáře Charty 77

Podepsaní signatáři Charty 77, kteří se sešli na přátelské schůzce koncem června 1978, navrhují, vycházejíce též z rozmanitých předchozích diskusí v různých okruzích, Chartě 77 toto:

1. Aby byla v prostředí Charty 77 a v duchu jejího poslání brzy vytvořena pracovní skupina orientovaná na otázky diskriminace v zaměstnání a povolání a pracovní skupina sledující diskriminaci při přijímání dětí do škol. Bylo by dobré, kdyby obě tyto skupiny svůj vznik zveřejnily, podobně jako to učinil Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných. Zájemci o práci v těchto skupinách se mohou obrátit na mluvčí Charty 77 buď přímo, nebo prostřednictvím někoho z těch, kdo podepsali tento návrh.

2. Aby Charta 77 napříště předem oznamovala ve svých sděleních témata některých chystaných dokumentů a popřípadě též jména některých osob, které budou odpovědné za jejich redakci. Takový postup by umožnil, aby se na přípravě dokumentů od samého počátku podílel co největší počet signatářů Charty 77 i dalších zainteresovaných občanů.

3. Za zvláště palčivá a důležitá témata, jimiž by se Charta 77 měla v dohledné době ve svých dokumentech zabývat, považují podepsaní např. problematiku bezpečnosti práce, bydlení, cestování, Cikánů a národnostních menšin vůbec, organizace vědy, sociální péče, spotřebitelů,

společenských organizací, školského systému, zdravotnictví, žen a životního prostředí.

4. Při různých příležitostech, ve zvláště velkém rozsahu pak při návštěvě L. Brežněva v Praze, byli preventivně uvězněni občané, kteří se aktivně zasazují za respektování lidských a občanských práv. Jejich uvěznění bylo hrubým zneužitím zákona a vzniká nebezpečí, že se takový postup stane běžnou formou perzekuce těchto občanů. Někteří z podepsaných považují za dobrou myšlenku protestovat proti případnému dalšímu zavírání tím, že v okamžiku svého uvěznění vyhlásí hladovku.

5. Podepsaní pokládají za velmi důležité vytváření „paralelních“ a jiných neformálních struktur v nejrůznějších oblastech života společnosti. Doporučují proto Chartě 77, aby se vhodnou formou podílela na rozvíjení již existujících paralelních struktur (např. rozsáhlé oblasti „druhé kultury“ či neoficiální vědy a školství), aby aktivně podporovala vznik dalších (např. nezávislých odborových iniciativ či neformálních komunit nejrůznějšího typu) a aby rozhodně vystoupila na obranu těch, kdo jsou pro podobná počínání vystaveni různým represím, a vytrvale upozorňovala všechny spoluobčany na možnosti, zaručené jim v tomto směru ústavou, zákony a přijatými mezinárodními pakty.

Podepsáni: dr. Václav Benda, Jiří Dienstbier, dr. Miloš Hájek, Václav Havel, dr. Ladislav Hejdánek – mluvčí Charty 77, Marta Kubišová – mluvčí Charty 77, Pavel Landovský, Ivan Medek, Dana Němcová, Jiří Němec, dr. Ludvík Pacovský, Jiří Ruml, dr. Pavel Rychetský, dr. Gertruda Sekaninová–Čakrtová, Rudolf Slánský, Jaroslav Suk, Petr Uhl, Jan Vladislav

POZNÁMKY O STATEČNOSTI

Ludvík Vaculík

Premýšlím někdy, jsem-li už dostatečně vyspělý pro vězení. Mám z něho strach. Každý člověk, když doroste do občanského věku, měl by se s touto otázkou vyrovnat. Buď má jednat tak, aby nemusel na vězení

pomyslet, nebo si musí uvážit, co mu stojí za takové riziko. Je zlé být zavřen za věc, která za dobu kratší nežli trest už nikoho nevzrušuje. Myslím, že to se například stalo těm, co byli zavřeni za letáky před volbami v roce 1972. Proto mě velmi zaujal i povzbudil vzkaz Jiřího Müllera z vězení, že lidé venku mají jednat účelně a tak, aby se nedali zavřít.

Něco jiného je, když zavřou člověka, který z toho už má rozum, než když se spíš nešťastnou náhodou dostane do vězení člověk mladý, sotva dorostlý ženskému prsu. Žasl jsem nad osudem například Karla Pecky, jenž v uranových dolech probendil mládí. Sesbírat takto rozbitý život a dát mu účel, cenu a úroveň považuju za statečnost, jaká jistě nestála před počátkem jeho vězeňské kariéry. Normální, i poměrně mírný člověk, když začne špatně třeba jenom šachovou partii, má chuť rozmetat figurky. A to šachovou partii je prosím možno začít příště jinak! Život ne.

Pokoušet jenom vězení není ještě žádné dílo, jakož vůbec není dobré, když ve sporu dvou stran jedna vyprovokuje druhou ke kroku, který se nedá odvolat bez ztráty cti, prestiže či autority. Tím se poměry jediné o třídu zhorší. Člověk potlačující názory druhých je pouhý cenzor; cenzor, jenž byl odporem proti cenzuře doveden k zavírání lidí, je už diktátor; diktátor, který při potlačování demonstrace dá střílet do lidí, je hotový vrah. S cenzorem jsme mohli vyjednávat a byla možnost, že se tím jeho úřad promění, později zruší a cenzor přijme klidné místo úředníka jinde. Ale ve vrahovi získali jsme nepřítel, který nesmí na vyjednávání přistoupit, aby neskončil na popravišti.

Ale kde jsou slušné meze takové úvahy?

Nikdo neodpoví spolehlivě na otázku, zda Charta 77 zhoršila či zlepšila poměry a jak by to dnes vypadalo bez ní. Takové odpovědi se vzdejme a doznejme, že morální pohnutky bývají jenom zhruba stejno-směrné s politickými a že nejsilnější impulsy dostává člověk ze své povahy, a ne z názoru. Charta 77 dnes je něco jiného než v roce 1977. Všichni jsme si něco odzkoušeli. Slýchám povzdechy, že prý už to není tak pěkné. Na to říkám, že kdo nesouhlasí s činností aktivní a stále zaujaté části, má se tiše a nedemonstrativně odpojit a nekazit práci zbylým. Každý se může pokusit vyvinout způsoby, které mu vyhovují líp. Když si nějaký ohrožený kolektiv zpřesňuje vnitřní strukturu a zostřeňuje pravidla, nemůže počítat s velice širokým pochopením. Zatímco na

jedné straně svobodného člověka požadavek jednoty straší, na druhé straně se většině střízlivého publika jeví stále hrdinštější skutky stále se zmenšující čtyři bojovníků stále víc jenom jako jejich osobní věc. Což myslím všeobecně pro všechna vyznání.

Většina lidí dobře cítí své meze a nejde v jednání nad to, co je schopna unést pak v následcích. Kdo přiměje lidi, aby v chladné sezóně šli nad svou nosnost, neměl by se divit, že se lámou. Pudový strach z hladu brzdí ve zdravém a střízlivém člověku sympatie k muži, jenž pro svou i společenskou věc sáhl k hladovce. Ta věc je k smrti vážná? poleká se střízlivý člověk a hledí, kudy z ní trošku couvnout. Psycholog a politik nemůže čekat hrdinství ve všedním životě lidí, není-li prostředí zrovna ionizováno povzbudivým zářením ze silného zdroje. Hrdinské činy se nehodí do života. Jsou to zvláštní události, které se mají hlásit, daří se jim v mimořádné situaci, která ale nesmí trvat dlouho. Davová psychóza hrdinství je výborná, když zároveň opodál několik střízlivých hlav s dobrou informací a spojením má představu, co potom.

Od hrdinství odlišuju pevnost normálního člověka. Normální člověk je dost setrvačný v dobrých zvycích a ctnostech, má svou pevnost a sám se brání jejímu navrtávání. Jako nerad vidí, když si někdo nebezpečně troufá, tak si zas rád potvrdí, že poctivá práce v klidu je to nejlepší, i když není zrovna dobře placena, a že slušné jednání nachází slušnou odpověď. Dnes hlavní útok není veden ani tak proti hrdinům, jako proti tomu, co jsme považovali za normu práce, jednání a vztahů. Řekl bych dokonce, že hrdinům se dostává jen odměřené dávky represí, jíž je režim sám sobě povinen, a nedělá to rád! Jelikož nechce žádné hrdiny potvzovat! Válka má zůstat pseudonymní, bez výrazných tváří a dat. Proto jsou pravé nálože stále nových druhů rozmísťovány do davu, kde nemají nikoho existenčně a tělesně zničit, nýbrž přivodit v něm změnu norem. Takové neutronové bomby: nepoškozené prázdné postavy chodí do práce a z práce.

Přeme se někdy, je-li to dnes horší než v padesátých letech, či lepší. Pro oba názory najdeme dost důvodů. Pravdivé zhodnocení závisí na tom, co ze své nynější situace dovedeme udělat pro budoucnost. K padesátým letům patřila revoluční krutost i nezištné nadšení. Určité skupiny obyvatel byly postiženy velice bolestně. Dnes o nadšení není řeči a zvláštní krutost se, až na výstřelky, neděje. Skupiny obyvatel jsou

presovány mírněji, s větší odpovědností za výsledek. Přestalo také záležet na tom, ke které skupině kdo patří. Násilí se zhumanizovalo. Totální dozor nad obyvatelstvem se měkčeji rozprostřel po všech a po všem, není v něm nenávistných křečů. Je to horší, či lepší? Je to útok na sám pojem normálního života. Já to považuju za nebezpečnější než v padesátých letech, a existuje se nám v tom líp.

Za takových okolností má cenu hrdinského skutku každý kousek poctivě udělané práce, každý projev neúplatnosti, každé gesto dobré vůle, vybočení z chladné rutiny nebo krok a pohled bez masky. Zvláště protivník má nás zastihnout připraveny – ne umřít za jakousi všivou svatou věc, ale pochopit jeho dobrou stránku a uchopit ho na ni. Zatímco hrdinské činy lidi lekají a dávají jim možnost pravdivě se vymluvit, že na to nejsou stavěni, setrvat statečně na dobré normě můžou za přijatelné oběti všichni, a vědí to.

6. prosince 1978

POLEMKA S VACULÍKOVÝM FEJETONEM „POZNÁMKY O STATEČNOSTI“ Václav Havel

Milý pane Ludvíku,

říkáte: buď má člověk jednat tak, aby nemusel na vězení pomyslet, nebo si musí uvážit, co mu stojí za takové riziko.

Ano: než jde člověk vykrást samoobsluhu, musí skutečně zvážit, jestli mu to riziko stojí za předpokládaný lup.

Nezavírá se však jen za vykrádání samoobsluh. Zavírá se například za romány. Jistého Vaculíka nezavřeli za *Morčata*, ale jistého Grušu zavřeli za *Dotazník*.

Podle vás zřejmě jednal Gruša nešikovně, že napsal *Dotazník*, protože chodit do vězení je hloupost. Vaculík jednal prozíravěji, že napsal jen *Morčata*.

Cítíte, doufám, tu absurditu.

Vždyť přece víte líp než kdo jiný, že Gruša nemusel sedět za *Dotazník*, ale Vaculík mohl sedět za *Morčata*. Víte přece líp než kdo jiný, že úvaha, zda zavřít Grušu nebo Vaculíka, nemá nic společného s tím, kdo z nich lépe zvážil riziko, ale je chladným a cynickým mocenským kalkulem. Jednou je taktičtější zavřít Grušu a snažit se tím vystrašit Vaculíka, jindy může být naopak šikovnější zavřít Vaculíka a snažit se tím vystrašit Grušu.

Grušův román je dobrý a tak koneckonců ty dva měsíce za to stály. Ale co kdyby to nebyl dobrý román? A co kdyby z těch dvou měsíců byly dva roky? Pak by bylo zřejmě třeba Grušu politovat jako ty blázinky, co si počátkem sedmdesátých let mysleli, že když upozorní voliče na jejich ústavní právo nevolit, projde jim to.

Ale což si nevzpomínáte, že stále ještě jste – ostatně spolu se mnou – obžalován žalobou z roku 1969? A což si opravdu neuvědomujete, že jsme tam mohli první půlku sedmdesátých let sedět místo Šabaty, Hübla, zrovna třeba my dva? Myslíte, že ten textík, co jsme tehdy podepsali, za to stál?

Když se to tak vezme, nic za to nestojí. Ani letáky, ani návštěva plesu, ani napsání nějakého románu. A co teprve odesílání textů českých spisovatelů exilovým časopisům!! Stálo to Ledererovi za to? Ještě že patří k těm mazaným hrdinům, kteří se těší jen z „odměřených dávek represe“ – vždyť nemusel být odsouzen jen na tři roky, ale třeba na deset; jeho paragraf to dovoluje. Stálo pánům Šimsovi a Šabatovi za to, že se zachovali v okamžiku ponížení jako chlapi? Zajisté, že nestálo: stačilo se sehnout a lid by je ihned lépe pochopil a nemuseli se octnout v té odpudivé vrstvě hrdinů! A co teprve Plastici – kdyby hráli s Helenkou Vondráčkovou, mohli se krásně zařadit mezi slušné lidi v mezích normy a nemuseli tak blbě skončit.

Nevim, jak jste svůj fejeton myslel. Vím ale, jak působí – aspoň na mne. Zbaven hávu havlíčkovsko–peroutkovsko–vaculíkovské stylistické elegance, působí ve svém jádře a ve svých důsledcích asi takto: slušný člověk nedělá hrdinu a necpe se do vězení. Protože být hrdinou je cosi nesociabilního; není to ta správná poctivá práce, kterou mají slušní lidé rádi a která udržuje společnost v chodu; je to cosi, co lidi odpuzuje a čeho se děsí. Hrdinové jsou navíc nebezpeční tím, že jen zhoršují poměry. Vždyť ti fízlové jsou celkem slušní, když se s nimi

slušně jedná. Nač je tedy provokovat nějakými romány, nějakou hudbou, nějakým posíláním knih do ciziny! Vždyť tím člověk ty dobráky přímo nutí k tomu, aby tloukli ženské a tahali kamarády do temných lesů a tam je kopali do břicha! Je třeba respektovat jejich prestiž a nedovolávat se tedy provokativně pořád nějakých Mezinárodních paktů anebo si dokonce drze opisovat písemnosti Černých, Vaculíků, Havlů a podobných, za což, jak je Vám jistě známo, sedí v Brně ve vězení tři kluci ve věku Vašich synů. Taky hrdinové, kteří jen zhoršují poměry!

Ale teď bez nadsázky: nikdo nevíme předem, ani kolik uneseme, ani co nám bude dáno nést. To může bezpečně vědět jen ten Váš rozšafný projekt rozumného slušného člověka v mezích normy. Nikdo jsme se tady předem nerozhodli, že půjdeme do vězení, ba co víc, nikdo jsme se ani nerozhodli, že budeme disidenty. Stali jsme se jimi, ani dobře nevíme jak, a ve vězeních jsme se začli ocítat, taky aniž přesně víme jak. Dělalí jsme prostě určité věci, které jsme museli dělat a které se nám zdálo slušné dělat; nic víc a nic míň.

Šťastní ti, kteří jsou slušní a do vězení se nedostali. Ale proč by ti, které to potkalo, měli být vůbec od těch prvních oddělováni? Copak to není často věc úplné náhody nebo svévole, kdo do toho spadne a kdo nikoliv? Ty, které nazýváte hrdiny a naznačujete tím, že jsou přemrštění, nedostaly přece do vězení jejich mučednické ambice, ale neslušnost těch, kteří zavírají za romány nebo za přehrávání pásek s neoficiálními zpěváky!

Do vězení nechce nikdo. Kdyby se lidé řídili Vašimi vývody a kalkulovali na způsob zloděje, zvažujícího, jestli se mu vyplatí vykrást samoobsluhu, pak by v naší zemi už dlouho neexistoval jediný projev solidarity s nespravedlivě postiženým člověkem, jediný pravdivý román nebo svobodná píseň, neexistoval by dokonce ani jediný fejeton. Protože kde je nějaká jistota, že zítra nezačnou zavírat i za fejetyony?

Snad jste chtěl říci, že tiché a nenápadné ponižování tisíců anonymních lidí je horší věc, než když občas zavřou známého disidenta. Nepochybně. Jenomže proč toho disidenta zavřeli? Většinou, když to vezmete kolem a kolem, právě za to, že říkal pravdu o tom tichém a nenápadném ponižování tisíců anonymních lidí.

Někteří jsme v té tvrdé a deprimující konfrontaci s tajnou policií dva roky, někteří deset let a někteří celý život. Nebaví to nikoho. Nikdo

předem nevíme, jak dlouho to vydržíme. A každý máme právo, když už nemůžeme dál, se stáhnout do pozadí, některé věci nedělat, odpočinout si anebo se třeba i vystěhovat. To všechno je pochopitelné, normální, lidské a já jsem poslední, kdo by komukoliv něco takového zazlival.

Co ale lidem zazlívám, je, když neříkají pravdu. A Vy – nezlobte se – tentokrát pravdu neříkáte.

Hrádeček, 25. ledna 1979

Váš Václav Havel

CHARTA A REÁLNY SOCIALIZMUS

Miroslav Kusý

(...) Chartistické hnutie vystúpilo na politickú scénu práve v tomto období exponovanej ideologickej rezignácie, politickej apatie a mravného nihilizmu národa. Na povrchu tejto politickej scény sa v tej dobe nedialo nič zvláštneho, nič, čo by extra upútavalo pozornosť domácej verejnosti. Kdesi pozatvárali nejakých mladých hudobníkov, o ktorých sa – okrem úzkeho mládežníckeho publika – nikto zvlášť nezaujímal. Toto tu predsa už bolo, je a bude: v období nástupu procesu normalizácie a konsolidácie toho bolo dokonca omnoho viac a prebiehalo to v tvrdšej podobe. Kdesi sa ratifikovali a vstúpili u nás v platnosť akési medzinárodné pakty: to už bolo národu úplne ľahostajné, lebo o tom sa nedozvedel vôbec nič. Kdesi v Helsinkách sme sa zúčastnili akejsi konferencie na najvyššej úrovni: bola okolo nej síce hlučná novinárska kampaň, avšak to, čo sa z nej prezentovalo národu, nijak nevyvolalo jeho pozornosť, lebo voči kampaniam tohto typu bol už dávno imúnny. Vcelku sa teda uzavrel bežný rok završovanej konsolidácie a normalizácie na domácej pôde a mimoriadne „úspešný“ rok našej medzinárodnopolitickej normalizácie a konsolidácie. Svet nás začal brať opäť na vedomie a ideológia sa nad tým rozplývala nadšením: nikdy predtým sme nemali takú vysokú medzinárodnú prestíž – tvrdila, nikdy predtým sme nemali toľko diplomatických kontaktov, žiaden náš minister zahraničných vecí dovtedy nenacestoval toľko kilometrov.

A práve do tejto idyly vybuchla bomba Charty 77. Pokazila moci renomé, nabúrara jej pracne budovanú fasádu socialistickej skonsolidovanosti, a preto moc na ňu reagovala známou hysterickou kampaňou. To už nebol sporadický prejav nespokojnosti toho či onho jednotlivca, s ktorým sa dalo rázne a pomerne potichu vysporiadať, tu šlo o verejný kolektívny protest so značnou svetovou publicitou. Tak aspoň vyznela vonkajšia stránka veci.

Národ však reaguje na Chartu pomerne rozpačito. Na oficiálnych ideologických fórach, kam je narýchlo nahnaný, sa rozvíja nové kolo hry na *akoby*: poväčšine jednomyselne sa hlasuje za rezolúcie proti Charte, proti strokotancom a samozvancom, vydedencom a zapredancom. Kompenzáciou za túto vynútenú účasť na nechutnej kampani je zlomyselné súkromné uspokojenie voči moci: konečne jej to za vás niekto otvorene povedal, konečne jej niekto vmietol do očí holú pravdu. S tým sa spájajú aj jeho súkromné sympatie s chartistami. Prejavujú sa potajným stiskom ruky, hmotnou pomocou ich rodinám v núdzi, zapríčinenou existenčnou perzekúciou, pozitívnym mravným hodnotením ich občianskej odvahy.

Na druhej strane však popri tom všetkom prevládajú očividné rozpačky. Vyplývajú z postojov, racionalizujúcich intuitívne opatrníctvo, znechutenie akýmkoľvek spoločenskými ideálmi a mesiášskymi posolstvami, s ktorými sa ho už toľkokrát snažili vyburcovať do čohosi, v čom si spálil prsty. Veď aj oficiálna ideológia mu už tridsať rokov predkladá veľký, krásny a čistý program, ktorého realizácia jeho rukami má preň znamenať raj na zemi. V mene tohto programu sa vešalo a v jeho mene aj rehabilitovalo. Dá sa tu vôbec ešte nejakému veľkému a čistému programu veriť? Čo mu vlastne ponúka Charta? Nový veľký a čistý program?

Nie, hovorí mu, že sa v tejto republike porušuje socialistická zákonosť, že sa nedodržiava jej ústava, že sa ignorujú nejaké medzinárodné pakt. Ale to všetko my predsa už dávno vieme, pociťujeme to na vlastnej koži, hovorí nám o tom naša každodenná skúsenosť – aj keď sme to nedokázali tak presne a odborne pomenovať, ako ste to spravili vy. Na to ste prišli až teraz? Možno je to záslužné, iste je to odvážne, ale pre národ to nie je žiadna novinka. Žiadate dodržiavanie tejto zákonitosti, ústavy a medzinárodných paktov? To je iste veľmi poteši-

telné, lenže komu adresujete svoju výzvu: tej istej moci, ktorá toto všetko bez rozpakov porušuje, keď ide o jej záujmy. Čo chcete pre to urobiť? To, že budete podpisovať a rozosielať ďalšie výzvy, protesty, v ktorých budete odhaľovať ďalšie krivdy, ďalšie zneužívanie moci, ďalší ekonomický, politický a ideologický marazmus a podvod? Nedajte sa vysmiať: hádam si vážne nemyslíte, že to s niekym pohne, že sa v moci ozve svedomie! Čo sa v nej môže ozvať, je jedine vyšší stupeň nenávisťi voči vám. Dráždite dravca pierkom a zabúdate, že v kletke nie je on, ale vy! Vaša snaha je ušľachtilé bláznovstvo, statočnosť prakom vyzbrojeného Davida voči Goliášovi so železným kyjom.

Rezervovanosť národa voči Charte sa ešte stupňuje tam, kde Charta aj jemu nepriamo stúpa do svedomia. Pozrime sa na to z tohto hľadiska: toto exkluzívne spoločenstvo chartistov sa rozhodlo žiť ododneška v pravde, v boji proti zlu a krivde. Nieкто na to možno má, ale my, t. j. zdrvivajúca väčšina národa, si takýto luxus nemôžeme dovoliť. My máme deti, rozostavané vily a chaty, máme podanú žiadosť o devizový prísľub, splácame pôžičku, chceme mať pokojnú starobu, prišli by sme o poľovnícky lístok a o závodnú rekreáciu v Tatrách. Dobré, sme ochotní vám fančiť, budeme vám držať palce. Svojou výzvou nám však na tieto palce tiež šliapete a chcete od nás čosi viac. Demystifikujete hru na *akoby*, lenže to je hra medzi mocou a nami. Sme síce jej nedobrovoľnými účastníkmi, ale sme v tom a už sme si na to zvykli. Hovoríte vlastne aj nám, že je nečestné a podlé, keď hlasujeme za rezolúcie, ktorým neveríme, keď tľieskame prejavom, ktoré sú nám ľahostajné, keď manifestačne súhlasíme s opatreniami, ktoré v nás búria žľč, keď mlčky prijímame všetku tú skrívodlivosť, ktorá sa okolo nás deje a ktorá sem tam zasiahne aj nejedného z nás. Lenže to je predsa dohodnutá cena za to, že sa v práci nepretrhneme, že si pozháňame všetko, čo potrebujeme, metódou *catch as catch can*, že si môžeme hrať aj svoje privátne *akoby*. Odhaľovaním oficiálnej ideológie *akoby* odhaľujete aj túto našu súkromnú hru na *akoby*, požiadavka dodržovania dôslednej zákonitosti vo sfére moci by nevyhnutne musela zasiahnuť aj túto našu privátnu sféru. Keby štátne orgány začali pracovať, ako sa patrí, my by sme museli makať, ako sa patrí, keby ony prestali rozkrádať štát vo veľkom, nám by to zatrhli v malom, keby ony prestali fingovať plnenie plánu, padlo by jeho skutočné plnenie na naše plecia. Keby to začali myslieť so socia-

listickým človekom, so socialistickým vzťahom k práci, so socialistickým súťažným, s celou reálnosocialistickou ideológiou vážne, odniesli by sme si to práve a výlučne my! Nie je v tomto zmysle vlastne Charta podrazom voči nám? Čo nám ponúka za to, ak pristúpime na jej zásadovosť a nekompromisnosť? Ušľachtilý pocit uspokojenia zo statočnej a dobre vykonanej práce, mravnú satisfakciu z čistých rúk a čistého svedomia? Ale to sú naprosto iluzorné hodnoty v tomto prehnitom a skorumpovanom svete tvrdej reality, v ktorom žijeme a musíme žiť. Navyše, zhruba to isté nám predsa ponúka aj moc, a to za omnoho prijateľnejšiu cenu, pretože nám to poskytuje v ríši svojej ideológie *akoby*, v ríši svojho ideologického reálneho socializmu. Tam to predsa všetko až *akoby* je a tam sa od nás nechce, aby sme sa menili: stačí jej, ak súhlasíme s tým, že to všetko už *akoby* máme.

Bol by som veľmi rád, keby som sa principiálne mýlil v tejto interpretácii postoja národa, postoja širokých vrstiev prostých ľudí voči Charte: toho postoja, ktorý som mal možnosť vidieť a vycítiť za dva roky života medzi robotníkmi ako jeden z nich. Abstraktné mravné hodnoty nemajú v tomto postoji príliš veľkú cenu. Mravné rozhorčenie nad spoločenskými neduhmi sa v ňom prijíma nanajvýš ako nezáväzná konverzačná téma a nie ako východisko k náprave. Realizáciu nápravy už dávno prestal považovať za svoju vec: pokiaľ k nej vôbec môže dôjsť, je predsa výlučnou záležitosťou vedenia, moci, vedúcej sily, ich rozhodnutia a prípadnej dobrej vôle. My do toho nemáme čo hovoriť. Nakoniec, aj Charta vychádza vo svojej výzve práve z tohto predpokladu, práve v tomto zmysle sa obracia k moci: nám to dáva iba na vedomie.

Buďme si úprimní, po vecnej stránke Charta skutočne neponúka nič viac. Berme tvrdú realitu takú, aká je, hovorí Charta, iba veci nazývajte pravým menom. Berieme zriadenie, jeho politickú štruktúru, jeho mocenské orgány, všetky formálne zásady ich výkonu moci také, aké sú, a že to myslíme smrteľne vážne, slávnostne vyhlasujeme, že na tomto všetkom nechceme nič meniť. Nežiadame výmenu garnitúr, neponúkame alternatívny politický program, nie sme a nechceme byť politická opozícia. Kladieme iba tú najminimálnejšiu požiadavku, ktorú možno legálne predložiť v rámci mierneho pokroku v medziach zákona: dodržiavanie tohto zákona!

Skutočne, na politický program je to mizivo málo. S takýmto programom by nevystačila ani tá najloajálnejšia opozícia vlády Jeho Veličenstva v ktorejkoľvek konštitučnej monarchii. Prečo teda tá podráždená reakcia reálnosocialistickej moci, prečo začala chartistov biť po hlavách práve tým zákonom, ktorého sa vo svojej petícii skromne dovolávali? Prečo na nich vytiahla paragrafy o poburovaní, šírení, podvracaní a ešte mnohé ďalšie?

Reálnosocialistická moc totiž od začiatku veľmi presne pochopila, že Charta pre ňu ani zďaleka nie je takou nevinnou záležitosťou, ako sa navonok javí. Chartisti chcú *iba* nazývať veci pravými menami! Za týmto dojemným úsilím o etickú a sémantickú čistotu politického jazyka sa však skrýva prvé čertovo kopýtko: nazvať veci pravými menami vo svojich dôsledkoch znamená strhnúť celú ideologickú fasádu reálneho socializmu, strhnúť kulisy a masky výpravného show o uskutočnenom raji na zemi, pokaziť celú hru na *akoby*. Ak tejto ideológii vezmeme práve toto, čo jej ešte zostane? Zostane po nej nepreklenuteľná priepasť medzi tvrdou realitou reálneho socializmu a vznešeným komunistickým programom klasikov. *Nejde teda o pravé mená, o pravdu, ale o ideologickú deštrukciu celého reálneho socializmu, o podkopanie jeho ideologických základov*: takto hodnotí túto požiadavku Charty moc.

Jej druhá požiadavka je z hľadiska moci nemenej podvrtná. Chartisti chcú *iba* prísne dodržiavanie socialistickej zákonnosti, opierajúce sa o ústavu a prijaté medzinárodne záväzky. Stavajú právny poriadok v socialistickej demokracii na miesto, aké má právny poriadok v buržoáznej pluralitnej demokracii, a vychádzajú z predpokladu, že právny poriadok tejto socialistickej demokracie by bol sám o sebe celkom dobrý, keby sme sa ním naozaj riadili. To je však nebezpečná, netriedna a nestranička interpretácia veci, lebo ohrozuje samotné mocenské základy reálneho socializmu. Pluralitná demokracia musí vychádzať zo svojho právneho poriadku ako z najvyššej konštanty, pretože práve ňou sú dané pravidlá voľnej hry politických síl, práve ona je to, čo sa zachováva pri výmene politických programov a garnitúr. Najvyššou konštantou totalitného režimu je však samotný nemenný politický program, ktorého garantom (a prípadným alternátorom) je samotná nemenná vedúca politická sila. Právny poriadok tu nie je ničím viac než pragmatickým nástrojom v rukách moci.

Aj pokiaľ je formálne stále rovnaký (čo obvykle nie je: u nás sme za 30 rokov vystriedali 3 ústavy), mení sa jeho interpretácia podľa aktuálnych potrieb tejto moci: výklad zákona sa sprísňuje alebo uvoľňuje, modifikuje tým či oným smerom na základe politického usnesenia, mocenskej smernice, nezávislá justícia sa mení na triednu justíciu, pravidelne inštruovanú o tom, ako treba uplatňovať zákon v zhode s tými či onými mocenskými zretelmi. Socialistická ústava, socialistická zákonnosť nie sú predsa ničím, čo by stálo nad vedúcou silou tejto spoločnosti, nad jej politickou mocou. Sú súčasťou jej ideologickej nadstavby a v reálnom socializme sú teda neoddeliteľnou súčasťou jeho ideológie *akoby*, ktorá je tu na to, aby vytvárala vlastnú, úchvatnú ideologickú ríšu reálneho socializmu.

Žiadať však dôsledné dodržiavanie socialistickej zákonnosti v samotnej ríši tvrdej reality socializmu znamená v podstate žiadať zvrat týchto pomerov, postaviť zákon nad politický program danej mocenskej garnitúry, nad celú jej činnosť. Tu však niet iného garanta tejto zákonnosti okrem samotných držiteľov moci. Prijatú túto požiadavku teda pre nich znamená dobrovoľne si podkopať samotné základy svojej moci, zriecť sa svojho výsadného postavenia tvorcu a nositeľa, vykladača i uplatňovateľa zákona.

Je tu teda skryté obrovské čertovo kopyto tejto druhej základnej požiadavky Charty. Dodržiavať literu socialistickej zákonnosti, naplniť právny poriadok reálneho socializmu adekvátnym obsahom aj obnovenie štátnej suverenity, aj renezanciu volených orgánov štátnej moci, aj obrodienie Národného frontu, aj slobodné demokratické voľby, aj radikálne obmedzenie nepísaných privilégií mocenskej aristokracie a zrušenie jej nepísaného práva na mimozákonnú svojvôľu, aj striktné podriadenie výkonných orgánov orgánom voleným – a to všetko vo sfére samotnej tvrdej reality. Nepripomína táto skromná, nevinná požiadavka až príliš nápadne podobné skromné a nevinné východiskové požiadavky Pražskej jari? Vieme, ako to dopadlo, keď sa im začalo ustupovať: táto traumatická skúsenosť predstaviteľov moci doteraz u nich vyvoláva úzkostné sny. *Nejde teda o dodržiavanie zákonnosti, ale o mocenskú deštrukciu celého reálneho socializmu, o podkopanie jeho mocenských základov:* takto vykladá aj túto požiadavku Charty moc.

V tomto všetkom je teda obsiahnutý vlastný zmysel môjho úvodného bonmotu, že chartistické hnutie je absurdnou reakciou na absurdné pomery. Absurdnosť tejto reakcie je poznamenaná istou dávkou rýdzeho českého švejkovstva. Ten sa prejavuje v tom, že Charta kritizuje reálnosocialistickú skutočnosť pomocou verejne uznávaných mravných a politických princípov reálnosocialistickej moci, že požaduje iba splnenie toho, čo táto moc verejne hlása. Pravda a spravodlivosť, dodržiavanie zákonnosti – to nie je výmysel' Charty, ale prastaré mravné hodnoty a politické zásady, ktoré si na svoju zástavu vpísalo aj komunistické hnutie, v mene ktorého reálny socializmus vystupuje. Táto moc nemôže teda vystúpiť proti Charte frontálnym útokom. Nemôže Chartu a jej dokumenty zverejňovať, nemôže priamo zaň šikanovať a zatvárať chartistov. Sila tejto politickej stránky Charty vedie k tomu, že sa tu paradoxne vymieňajú úlohy: bezmocná Charta sa dovoľáva zákona, zákonná moc proti nej bojuje mafistickými metódami, porušovaním a zneužívaním zákona.(...)

Výňatek z rozsáhlého eseje napsaného najpozději v březnu 1979; celý text byl publikován v sborníku *O svobodě a moci* a v č. 59 časopisu *Svědectví*.

ÚVAHA UVNITŘ DOBŘE ZAZÁTKOVANÉ LAHVE

Josef Vohryzek

V Československu jsou životní podmínky v některých ohledech velice zvláštní. Někdy si navzájem dodáváme odvahy s takovou důkladností, až se nám samotným zdá, že žijeme v nejlepším ze všech možných světů. To proto, že naše bída je umělá. Není způsobena hladomory ani válečnými konflikty, ale záměrným regresem, umělou redukcí životních funkcí, zcela novým, bezprecedenčním zpátečnictvím, které vynakládá nikdy nevídanou energii na to, aby nutilo lidi k nečinnosti.

Charta 77 je aktem sebeobrany. Vznikla jedině proto, že v Československu nejsou dodržovány zákony. Všechny ostatní vady, křivdy a nedostatky, které nelze označit za přímé důsledky nezákonností, by nikdy nemohly podnítit jednotné vystoupení lidí s tak různorodými názory

a postojí, jaké představují ti, kdo jsou seskupeni kolem Charty. Nezákonnosti, na které poukazuje, tvoří logicky skloubený celek. Nejsou důsledkem ochablosti státního ústrojí nebo nepořádků vzniklých leda-bylostí, ale tvoří cílevědomě budovaný systém, jsou „pořádkem“.

Přesto je Charta 77 pouze legálním projevem vůle hlásit se o svá práva, a není výzvou k odstranění mocenských struktur, bez nichž by soustavné nezákonnosti byly pouhou anomálií, která v Československu postrádá hlubší kořeny, a nemohla by proto mít dlouhé trvání.

Tento legalismus není jenom z nouze ctnost, ale má hluboké zázemí v národní zkušenosti. Násilný převrat, který by v žádném případě nemohl vzejít ze spontánního vystoupení rozhořčených občanů, ale jedině akcí ozbrojených bojůvek, by mohl nahradit dnešní stav hromadných diskriminací vlnou diskriminací nových, které by společenský marasmus prohloubily. A účelem Charty 77 je čelit marasmu, který je důsledkem apatie těch, kteří se o svá práva nehlásí.

Československo má – podobně jako ostatní státy bloku – nejsilnější aparát násilí na ochranu držitelů moci, jaký kdy existoval, protože ti, kdo tento aparát vytvořili, se z důsledků všech historicky známých vzpour, převratů a revolucí poučili podrobněji než kterákoli z mocenských skupin v minulosti. Tato „historická solidarita“ dnešních držitelů moci se všemi panujícími skupinami, které byly v minulosti smeteny, tkví hlouběji než veškeré ideologické rozdíly, protože je v souladu se sebezáchovným principem. Aparát násilí na ochranu moci se kromě toho neustále rozrůstá, protože mocenská skupina nepocituje v obyvatelstvu žádnou spolehlivou oporu. Hnutí, ze kterého ideologie dnešní mocenské skupiny původně vzešla, je už od svých počátků poznamenáno traumatem vědomí nesouladu mezi svým „historickým určením“ a možnostmi získat k jeho naplnění dostatečně široký spontánní souhlas. Různé formy policejní aktivity se proto ve vší tajnosti objevovaly už před převzetím moci. Tento aparát se rozrůstá v tak nebyvalé míře i proto, že ideologie, na kterou se mocenská skupina odvolává, neobsahuje – kromě pár často citovaných vět Rosy Luxemburgové, které mají spíš povahu příležitostné polemiky než integrální programové myšlenky – nic, co by proti takovému vývoji vytvářelo zábrany. Hmotné a koneckonců i morální břemeno, které z toho pro společnost vzniká, je bez precedentu. Aby totalita tuto tíhu unesla, musely být policejní

funkce povýšeny na jednu z nejvyšších ctností. V televizních filmech a všelijakých propagačních pořadech už dávno nebývá nositelem všech nejlepších vlastností dělník nebo stranický tajemník, ale esenbák. Obrovská kvanta energie vynakládána na ochranu „pořádku“ ovšem nemožnou do společnosti vnášet nějaký vývoj, protože jejich určením je bránit změnám. To je taky hlavní starostí státní moci, která se v posledních deseti letech k těmto aspektům ideologie ostentativně hlásí. Život beze změn je sice nedosažitelný, ale lze dosáhnout toho, aby se děly jen změny, jimž nelze zabránit a které se schválí a „zdůvodní“, až když se prosadily samy a nelze je dál zamlčovat. A naopak lze vyloučit změny způsobené lidskou vůlí, i když je to nesmírně namáhavé a nákladné.

Smysluplná činnost občana jako člena „polis“ ovšem spočívá výhradně v dosahování změn. Občanská vůle ke změně dosahovala v minulosti výsledků nejrozmanitějšími způsoby, ale ať už se chopila prostředků mírných nebo násilných, vždycky se rozhodovala na základě toho, jaký si vytkla cíl a jak velká byla zpupnost těch, kteří chtěli změnám zabránit. Rozvoj techniky v oblasti násilí však od té doby nepokročil o nic méně než v oblasti výroby a starosvětský strach ze zásvětí mezitím vystřídal strach z holého nebytí. Násilnictví Pařížanů, kteří dobyli Bastilly, působí dnes bezmála tak idylicky jako kuchyňský nůž v rukou Magdalény Rettigové.

Účinné násilí jako forma občanského vzdoru ztratilo lidský rozměr. Argumenty teroristických skupin, které dnes operují v různých koutech světa, nejsou vždycky o mnoho demagogičtější než hesla barikádníků minulých staletí, ale všechny bez výjimky užívají fašistických metod, protože veškerou energii vkládají do konfrontace s institucionálním násilím, a proto morálně degenerují.

Totalitní moc vládoucí před rokem 1968 požadovala ode všech lidí aktivitu ve směrech, které sama vykolíkovala. Neúčast byla výrazem nesouhlasu, který totalitu oslaboval, neboť jí bránil v tom, aby naplnila své určení: zahrnovat vše, zapojit všechny, představovat jedinou vůli, zkrátka být totální. Totalita dnešní na včerejší cíle rezignovala a požaduje pravý opak: totální vakuum občanské vůle, perpetuum silentium, pasivitu a mlčení. Tichý nesouhlas přestal být aktem občanského vzdoru a stal se všeobecným a státní mocí akceptovaným postojem. Vyslovit

nesouhlas není kde a tichý nesouhlas je sloup, o který se totalitní moc opírá.

Charta 77 je odpovědí na toto dilema. Vyzývá k legální aktivitě a odvolává se přitom na platný právní řád, odmítajíc brát na vědomí, že je míněn jako potěmkinská kulisa.

Aktivita různých skupin signatářů Charty 77 jsou dosti různorodé, ale mají jeden nápadný společný rys. Většinou spočívají ve výkonu původní profese. To, že se prostý výkon původní profese stal projevem vzdorování totalitě, vrhá ostré světlo na celý společenský systém. Blok států, k nimž Československo patří, mohl kdysi před ostatním světem poukazovat na velké novum, které spočívalo v uzákonění práva každého občana na práci. Tato právní záruka ale byla od samého počátku a v obrovském rozsahu účinná ve zcela opačném smyslu, než v jakém byla světu vykládána. V rozvinutých zemích, kde právo na práci uzákoněno není, přesto platí dosti jednotná a prakticky účinná představa o tom, v čem takové právo spočívá. Projevuje se ve způsobu, jakým jsou vedeny statistiky o nezaměstnanosti, jakým způsobem se nezaměstnaným vyplácí podpory nebo pojistné, jak je otázka nezaměstnanosti vládami i opozicemi pojednávána atd. Ze všech těchto postojů a praktických opatření můžeme odvodit, jak se v nejrozvinutějších zemích právo na práci pojímá, přestože v právním smyslu neexistuje. Chápe se jako právo na faktickou pracovní příležitost ve vlastní profesi a podle vlastního výběru. Za nezaměstnané jsou tedy považováni ti, kdo nenašli pracovní příležitost ve své profesi, a dále ti, jimž taková práce byla nabídnuta, ale oni ji z dobrých důvodů odmítli – přičemž škála oněch dobrých, tj. obecně uznávaných důvodů je velmi široká.

U nás právo na práci znamená, že renomovaný chirurg nebo houslista může být dohnán k tomu, aby se živil manuální prací a aby byl rád, že se může živit alespoň jí. Jestliže se chirurg nebo houslista věnuje své profesi, pak neužívá svého práva, ale užívá výsady, která mu může být kdykoli vzata. V průběhu 60. let si toto elementární pravidlo totality uvědomovali v plném rozsahu jen ti, proti nimž bylo použito, zatímco od začátku 70. let je znají všichni, včetně dětí.

Výkon povolání byl povýšen na výsadu, která se neposlušným odebírá, pravděpodobně proto, že by jinak nebylo lidem co brát. Nivelizace dospěla tak daleko, že jsou na tom všichni stejně, a proto musí totalitní

moc vtisknout i těm nejpřirozenějším společenským funkcím povahu výsady.

Když na začátku 60. let začalo důsledky nivelizace pociťovat i vedení státu, zahájila se tzv. „denivelizace“, která se ovšem chopila problému z toho nejhloupějšiho konce – v oblasti platů. Podstata nivelizace ale vůbec nespočívá v malých rozdílech v úrovni spotřeby, ale v tom, že jsou všichni v podstatě stejně bezprávní, že iniciativa či sebemenší nápad kohokoli má stejně málo prostoru k realizaci a že tlak systému nutí každého, aby jednal jako ostatní a přál si to co ostatní, doléhá na všechny stejně, na svačinářky tak jako na generální ředitele a na básníky tak jako na plukovníky estébé.

Princip uzavřené společnosti ale vyžaduje nejen to, aby na tom všichni byli stejně, ale aby se nikdo s nikým nemohl domluvit, neřku-li – strašno povědět – spolčit. Nivelizace, která odmítá rovnost a požaduje stejnost, je proto udržitelná jen díky neustále obnovované partikularizaci. Jejím vrcholným projevem je tzv. nomenklatura. Zpočátku zahrnovala ty, kdo zaujímali vedoucí postavení většího významu, ale v posledním desetiletí byla alespoň v kultuře rozšířena o celou řadu podřízených pracovníků, kteří o ničem nerozhodují, ale jejichž práce je vzhledem k panickému strachu státní moci před kulturou pokládána za zvlášť choulostivou. Je s podivem, že se nezávislí politologové touto neporovnatelnou institucí blíž nezabývají a že se ještě nikdo nepokusil o její důkladný popis. Tento výtvor čistě feudální představitosti prý zavedl Petr Veliký, ale ať už to byl opravdu on nebo kdokoli jiný, prokázal nepochybnou genialitu, protože nomenklatura funguje dodnes dokonce i v průmyslově rozvinutém Československu. Funguje sice destruktivně, ale je schopna spojovat destrukci se sebezáchovou a vzdor své archaičnosti trvat, což ostatní feudální instituce nedokázaly.

Partikularizace však nespočívá jen v rozdělení obyvatelstva na uzavřené „stavy“, kde přechod z jednoho „stavu“ do druhého – např. vzestup „neproověřeného“ do stavu nomenklaturních pracovníků – je mnohem obtížnější, než byl v dobách stavovské společnosti. Nejzřetelnějším důsledkem partikularizace je zpřetrhání veškeré spontánně vznikající tkáně vztahů, které jsou podstatou společenského bytí založeného na nepřetržitě vznikání nových a nových forem součinností.

Umělá izolace jednotlivých kategorií obyvatelstva posiluje soudržnost skupin, které vznikají přirozenou cestou, jako např. profesní skupiny. I takto vzniká součinnost svého druhu, která u představitelů moci vyvolává pocit ohrožení. Profese však nelze zrušit nebo zakázat tak jako spolky a časopisy. S některými profesemi je totalita tak říkajíc v organizačním rozporu, protože jsou celou svou podstatou příliš úzce spjaty se sbíráním nežádoucích poznatků, takže jim v tom ani kontrola, ani čistky, ba ani konformismus vykonavatelů nemohou natrvalo zabránit. Ani takové profese si však totalita kupodivu netroufá zrušit, přestože je vlastně vůbec nepotřebuje.

Občan totalitního státu, kterému se poštěstilo získat zajímavou nebo výhodnou profesi, na ní lpí, protože představuje to jediné, čeho může ve společnosti dosáhnout. Poskytuje-li mu navíc možnost k tvůrčí práci a tím i prostor k samostatnému rozhodování, a tedy i částečný únik z kasárenského klimatu uzavřené společnosti, pak mu nahrazuje celou řadu jiných životních funkcí a práv, s jejichž ztrátou se těžko smířoval.

Příslušnost k profesní skupině je tedy u nás daleko závažnější součástí identity člověka než v otevřených společnostech, kde se pocit identity naopak mnohdy upevňuje snadným střídáním rolí, profesí, působišť, prostředí atd. V uzavřené společnosti lidé střídání rolí a působišť příliš nevyhledávají ani tehdy, když jim jejich profese žádné zvláštní výhody neposkytuje, protože postrádají základní pocitový fond sebejistoty a bezpečí, který takovou touhu po změně předpokládá.

Brát lidem právo vykonávat svou profesi je, jak se ukazuje, nevýhodné, protože jim pak už dohromady není co brát, a k některým věcem se proto nedají přinutit.

Výkon původního povolání v takových formách, v jakých se uskutečňuje v různých aktivitách v okruhu Charty 77, tedy znamená faktické uchování uloupeného práva. Je projevem občanského vzdoru, ale zároveň reprodukuje některé prvky regadace, které totalita společnosti vnutila. Člověk jistě není pouhým produktem systému či podmínek. Svě potence však realizuje ve hře s protihráčem, kterého si nevybral, a v triumfech svého přesahování se přece jen nepřestává vztahovat k tomu, od čeho se odpoutal. Ve svobodnějších podmínkách se pocit občanské spoluodpovědnosti za to, co se ve vlastní zemi a ve světě děje, projevuje úsilím meze dané příslušností k profesní skupině po všech

stránkách překračovat. Vzdělání předpokládané v určitých profesích je pak opravdu považováno za určité privilegium, a to v první řadě těmi, kteří ho používají. Ve společnostech zbavených nouze a stavovských přehrad zobecněl přirozenou cestou názor, že dosáhnout nejvyšších stupňů kvalifikace poskytujících možnost k tvůrčí práci není věcí kvality osobnosti, ale v první řadě věcí motivace, která je sociálně determinovaná. V totalitním státě je cesta za vzděláním znesnadněna umělými překážkami, k jejichž překonání je člověk závislý na anonymních silách, které mezi zájemci o jakékoli vzdělání přesahující povinnou školní docházku provádějí nekontrolovatelnou selekci, vzdorující zdravému rozumu i lidské důstojnosti.

Zavilost, s jakou se totalitní moc mstí za sebemenší projev neposlušnosti ze strany kvalifikovaných lidí, je ovšem svým způsobem taky přirozená. Neupřeme totalitě lidské city! Aparát je v jistém smyslu živý organismus, který se skládá z určitého počtu lidí. O takových skupinách je známo, že někdy jednají podle podobných pravidel jako lidský jedinec. Totalitní moc si libuje v paternalismu; představme si ji na okamžik v roli starosvětsky autoritativního rodiče, který je hluboce přesvědčen, že svým dětem dělá pomyšlení, dokonce jim poskytne i vyšší vzdělání, které přece stojí peníze, a dočká se nevděku. Co udělá ve svatém hněvu? Vydědí je. Jak má ale vyděděnec dospět k názoru – nebo na něm trvat –, že jeho profesi, o kterou byl oloupen, může dělat každý, když to spolu s všelijakými pomluvami roztrubuje právě ten, kdo ho o ni oloupil? Poznání, k němuž na základě vlastní úvahy o svém postavení a o rovnosti lidí dospívá svobodně působící intelektuál, se ve zkarikované podobě obrací proti intelektuálovi nesvobodnému.

Schopnost totality proměnit jakýkoli poznatek svobodných lidí v obvinění a obrátit je proti těm, kdo je měli plodně použít, je mnohonásobně osvědčená a vrhá společnost znovu a znovu o celou vývojovou etapu nazpátek.

Mezi signatáři Charty 77 a těmi, kteří se podílejí na jejich aktivitách, jsou dělnické profese zastoupeny dosti skromně, protože dělníci jsou mnohem účinněji odříznuti od informací a potlačení shromažďovacího práva je občansky ochromuje víc než jiné skupiny. Výkon jejich povolání je většinou možný jen ve velkoprovozech, kde se nemůže vymknout kontrole, a ve formě drobného podnikatelství, které se vymyká jakékoli

kontrole, ale může sloužit jenom konzumentským cílům. Absence občanských práv a dezorganizace nedostatkového hospodářství jsou dva konce jedné hole, která se obrací proti tomu, kdo ji drží uprostřed. Průmysloví dělníci se stali drobnými podnikateli, aniž přestali být dělníky. Nemohou své postoje formulovat a na své bezprávné postavení nemohou reagovat ničím jiným než snahou svou pracovní sílu prodat co nejdráž. Bez sebemenší opory v odborech vystavují hladinu cen a mezd tlaku, který je vzhledem k možnostem ekonomiky značný a rozhodně snese srovnání s tlakem vykonávaným odborovými organizacemi v zemích, kde jsou práva odborů dodržována. Jako výrobci a konzumenti vytvořili situaci dvojího trhu, z něhož ten druhý, tj. černý trh práce, hlavně služeb, nabyt na významu do té míry, že by bez něho společnost nemohla fungovat.

Kritické soudy nezávislých politologů namířené proti konformismu lidí plně zabydlených v konzumní společnosti přehlížejí skutečnost, že konzumní chování lidí, k nimž žádné soustavné informace a žádná oslovení neproniknou, staví mocenskou špičku před některé hotové skutečnosti, které jsou mocenskými nástroji neovlivnitelné a jimiž uniká kontrole významná část hospodářství, jímž by mocenská špička chtěla disponovat bez omezení. Morální kritika konzumního chování je proto v československých podmínkách většinou velmi esoterická. Dnes nemůže nikdo posoudit, zdali tato neušlechtilá forma rezistence nakonec nezasahuje – každý den a každou hodinu – aparáty totalitní moci pronikavěji než úsilí těch, kteří své postavení reflektují v etických pojmech a jejichž občanský nesouhlas se realizuje nekonformní kulturní prací.

Kombinace konzumní společnosti, nedostatkového hospodářství a totalitního centralismu ovšem přináší dosti úděsné perspektivy. Nesvéprávný konzument je v mnohém odpudivější než svéprávný. Ale v chování lidí, jejichž sociální funkce byly pod hrozbou represí zredukovány na vydělávání a nakupování, se na druhé straně prosazují i důsledky toho, jak s nimi vrchnost zachází. Konzument nepůsobí jako vtělení statečnosti, ale přitom nepřijímá všechna ta příkoří tak apaticky, jak se zdá. Jedná podle norem, které zhruba reprodukují morální bázi totalitní moci, založenou na principu maximálního využití momentální převahy, ale přitom žije s neustálým pocitem provizória a to, co vyl-

ňuje jeho každodennost, nepřijímá jako nový kód, ale jako nežádoucí vybočení. Ostatně se v roce 1968 ukázalo, jak normy totalitního chování zůstaly na povrchu a jak snadno a „přirozeně“ se ujímaly normy opačné. Ty si společnost nemusela osvojovat, na ty jí stačilo se „rozpomenout“.

Tyto postoje lidí bezezbytku zabydlených v konzumní společnosti na jedné straně a Charta 77 na straně druhé představují zcela protichůdné způsoby, jak se vyrovnat s tlaky totalitní moci. Takových způsobů je jistě mnohem víc, ale tyto dva jsou pravděpodobně – alespoň prozatím – mezní v tom smyslu, že ty ostatní představují jen bohatě odstupňovanou škálu, která se prostírá mezi těmito dvěma. Oficiální „kultura“ nemá těmto ryzím konzumentům, kteří představují jednu z nejpočetnějších složek společnosti, co říct. Myslím, že je užitečné si uvědomit, že Charta 77 je neoslovuje o nic víc. Bariéra, která obě skupiny odděluje, je totalitními podmínkami vyztužena do naprosté neprostupnosti. S takovou překážkou budou moci zápolit jen docela jiné aktivity. Charta 77 je nemůže nijak předjímat ani připravovat, protože by se zřekla cíle, který si vytkla, a zanechala by po sobě vakuum. Musí však naznačenou situaci reflektovat a uvědomit si, že její role – a setrvání v ní – je o to důležitější, že to není role univerzální, ale dílčí – a že je nezástupná.

Po prvé zveřejněno ve sborníku *O svobodě a moci*.

NEŽÍT V NENÁVISTI

Josef Zvěřina

V diagnóze naší situace ukázala Charta 77 patologické příznaky moci a lži. Snad ve zkouškách a bojích ustoupily do pozadí příznaky jiné choroby, na které skrytě také ukázala – nemoci nenávisti. Už svým vznikem, svou existencí, celým svým obsahem a smyslem byla Charta činem, který z této choroby ukázal východisko, který překonal fakticky nenávist a demonstroval cestu k jednotě. Tato stránka Charty nebyla dost zdůrazněna. Zdá se však podstatná a podnětná pro hlubší poznání kořenů naší bídy, pro metanci osobní i obecnou, a tak i pro nápravu věcí

společných. Tu již nepůjde o Chartu, ale o jeden ze základních problémů lidstva – o hledání vnitřní jednoty.

To byl jeden z hlavních důvodů, proč jsem podle svého křesťanského přesvědčení Chartu 77 podepsal a proč nyní z ní vycházím k boji proti nenávisti.

*

Charta 77 je vyznáním *víry v člověka*, která u křesťana samozřejmě souvisí s vírou v Boha: „Kdo totiž nemiluje svého bratra, kterého vidí, nemůže milovat Boha, kterého nevidí“ (1 J 4,20b).

Přitom však Charta není – a to je důležité – kompromisem mezi světovými názory, mezi ateisty a věřícími, mezi soupeřícími stranami nebo stranickými klikami. Není ani „historickým kompromisem“, o němž mluvil Pavel VI. a italská komunistická strana. Výraz „historický kompromis“ může mít totiž tři významy: kompromis, který je významnou dějinnou událostí: kompromis jako vzájemná dohoda, nutná v dané chvíli, kompromis, ke kterému dospěl dějinný vývoj. Ani v jednom smyslu Charta 77 takovým kompromisem není.

Vznikla v duchu *partnersví*, nadstranické jednoty, neúplatným hledáním pravdy. Tak jde daleko hlouběji než kompromis, protože vyjadřuje, co je v pluralistním názorovém spektru signatářů opravdu společné. Právě tato skutečnost, že se Charta 77 zrodila ze společného myšlení a odvahy, z lásky k svobodě, pravdě o spravedlnosti jako výraz jednoty a lidského obecenství, je historickou událostí v tomto rozbitém světě.

Charta je tak určitým *znamením doby*. Proti tomu kladou skeptici „politickou“ otázku: kdo za ní stojí? – Doma i v cizině... Doma i v cizině odpovídají přátelé i nepřátelé: hrstka intelektuálů. Nehledě k tomu, že tomu tak není, a hledě k heslu jedné naší národní tradice „Na množství nehleďte!“ – stojí za Chartou ta nejprostší skutečnost, která se jmenuje PRAVDA. Ta sjednotila signatáře tak mezi sebou různé, s neznámým množstvím těch, kdo s ní nebo s nimi skrytě nebo neskrytě souhlasí a sympatizují. Tedy kvalifikovaná většina národa.

Ale paralelně stojí za ní i ti, kdo proti ní rozpoutali známou kampaň. Dali jí do služeb všechny své „hromadné sdělovací prostředky“, kterými vládnu a jimiž ta dvaapůlstovka signatářů nevládla a nevládne. Zapo-

jili do jejího rozšíření celý svůj aparát, o čemž se ani neoptimističtějšímu signatáři nesnilo. Signatáři spíš čekali smrtelné mlčení nebo násilné umlčení. Každou hrubostí pomohli Chartě její nepřátelé zvedat vlny sympatií u nás i v cizině. Vězení, sledování a jiné snaživé prostředky policejní fantazie a brutality vyhledávají nám nové vztahy, které jsou tak niterné, že je policie neobjeví a nezničí; tak rozsáhlé, že je tentokrát letadla a tanky nepřemohou; tak živé, že probouzejí mladé lidi z letargie „normalizace“.

Takže proti Chartě stojí nekvalifikovaná většina národa. Jak to vypadá početně, těžko říci. Do této nekvalifikované většiny patří bázlivci a opatrníci – jejichž reakce jsou velmi pochopitelné; především však neteční a lhostejní, což je jev povážlivý, ba apokalyptický: „Protože jsi vlažný, ani studený, ani horký, vyplivnu tě z úst“ (Zj 3,16).

Ptají se skeptici: Čeho Charta dosáhla? Nezhoršila ještě stav věcí? Nemohlo se počkat a jít jinou cestou? Odpověď je zajisté těžká, především proto, že se otázka pohybuje v kondicionálech: co by bylo, kdyby... Co by však mělo být či nebýt, tito mladí Hamleti nevědí. Je proto smysluplnější se ptát, co udělali lidé, které Charta probudila; anebo co neudělali ti, kteří sice Chartou osloveni byli, ale dosud se neodhodlali... Takže není důležité, kdo stojí za Chartou, ale kdo stojí před Chartou.

Charta se stala ozvučnicí skrytých tužeb lidí po svobodě, pravdě a jednotě, lidí u nás a na celém světě. Nepřinesla jen katalog hříchů našeho režimu, ale je výstrahou i paradigmatickým, které přesahují hranice území i chvíle, ve kterých byla napsána. V tom smyslu byla tuším pochopena světovou veřejností.

Charta 77 se však stala i znamením *pohoršení* a odporu. Farizejové různých vyznání se pohoršují. Pohoršují se nad jédnotou komunistů a nekomunistů, ateistů a křesťanů – což je pohoršení pochopitelnější u KSČ než u křesťanů. (Ovšem významní představitelé křesťanství ve světě Chartu přijali kladně a signatáře hájí.)

Abych toto pohoršení křesťanů odčinil, chci říci několik slov o „exkomunistech“ i ateistech v hnutí Charty.

Neznám všech dvacet škol marxismu, které k r. 1970 uvádí Guenther Bartsch; musím se omezit na komunismus, jak jsme jej viděli a zažili na vlastní kůži u nás.

V nacistických koncentracích spojilo utrpení a odpor proti obłudné nacistické ideologii komunisty i nekomunisty. Komunisté tvořili dobře organizovanou, názorově vyhraněnou, bohužel však mnohdy krutě výlučnou skupinu. Část těchto koncentračníků začala u nás po osvobození budovat podle starého vzoru nám neznámý totalitarismus a nové koncentráky, nejdřív pro nekomunisty a nakonec i pro komunisty. Jak jsem sám zažil, měli to komunisté ze „Slánského bandy“ velmi zlé. Ti, kdo oběšení unikli, byli na tom ve srovnání s námi hůř, vnitřně i zevně; od kriminálních živlů byli i bití; dostali se mezi ně, protože byl odstraněn pojem politického vězně (na čemž měli předtím svůj podíl), takže jsme byli všichni „sprostými zločinci“.

Dialog s komunisty v našich vězeních nebyl už tak snadný a otevřený jako v nacistických koncentracích a jejich vlastní dialogy byly hořké a mstivé. Ukázaly se mezi nimi tři kategorie: konformní (věrní stalinské verzi), reformní (uznávali „deformaci“ a nutnost oprav) a nonkonformní (zoufalí nad komunismem vůbec). Dnes je u nás další verze: „exkomunisté“. Nevím, do jaké míry toto označení vyslovuje pravdivě skutečnost, chci jen vyjádřit to, co je spojilo a spojuje v jednotu s nekomunisty. Byla to Charta. Není sice jejich výlučným dílem, ale vystupují v ní jako partneři. Podepsali, co podepsali, tedy ne to všecko, co jim pomluvy podkládají.

Jednota, která byla vytvořena a která budí pohoršení, se zakládá na prostých skutečnostech. Byl učiněn objev, že člověk je člověkem, ať patří k straně či nikoli. Že je dávno víc toho, co člověka s člověkem spojuje, než co je ideologicky a stranicky dělí. Dále, že člověk není animal producens et consumens. Že homo faber má právo být homo ludens, tvořivý podle odpovědné svobody. Že může existovat homo sapiens, jemuž je proto třeba „přát každé pravdy“. Že homo religiosus je automatickým druhem tohoto rodu homo sapiens. Že náboženská svoboda vyměřená potřebami státního ateismu je absurdní, stejně jako ateismus ve formě státního zřízení a zřízení zařízení a nařízení. A že na poloprávdách, násilí a nenávisti nelze budovat socialistickou společnost – ba vůbec žádnou. Proto těmto lidem nevěřím.

Nedůvěru nepokládám za řešení, pokládám ji za hluboce nekřesťanskou. Ti, kdo hledají moudrost a odvahu za bukem, se mě ptají: „A co by dělali, kdyby dostali moc?“ To nevím, ale vím, co dělají teď: trpí „za

své hříchy“ i za alibi moudrých a opatrných, kterým ani na mysl nevstoupilo bojovat proti bezpráví a lži. Styděl bych se tyto ateisty pomlouvat a špinit, jak činí i někteří křesťané. Naopak jim musím děkovat, že mě často hloubkou svého svědomí a svou odvahou posílili. S bolestí konstatuji, že jsem leckde „nenašel takové víry v Izraeli“.

*

K pochopení *patologie nenávisti*, o které se nyní pokusíme, třeba vystopovat genezi této choroby ducha, její formy a projevy a hledat její „terapii“.

Můžeme snad podle pravdy říci, že naše historická zkušenost malého a ohroženého národa ani v boji, ani v míru skutečnou nenávist neobsahovala. Byly bouře a hněvy, byly zlosti a výbuchy – ale snad donedávna nepřekročily vědomí lidské důstojnosti. V našem národním charakteru přece jen asi převládla láska k pravdě a svobodě, cit pro uražené a ponížené, humor vůči mocným spolu s velkodušností vůči poraženým. Ohrožuje nás ovšem, jak bylo v častých zpytováních konstatováno, komplex prostřednosti nebo naopak velikášství, duchovní lenost nebo mělký fanatismus, hrubost nebo trpitelství, lokajská nekritičnost nebo povýšená hyperkritičnost.

Ale až donedávna se nenávist ve větším a patologickém měřítku u nás neprojevovala. Až donedávna. Poprvé propukla ve zvěrstvech na Němcích. Pak na kolaborantech. Potom se nenávist přenesla na ideologické odpůrce; potom na politické odpůrce; potom na frakce KSČ. Atd.

Odkud se vzala? Jistě tu byla strašná škola nacismu, krutost války. Ale to k takové surovosti, krutosti a nenávisti nikoho jinak neopravňovalo! Vina za to spočívala na všech – ovšem diferencovaně – nejen na těch, kdo spáchali odporné činy msty. Vinni jsou ti, kdo tehdy byli na čelných místech vlády, církví, sdělovacích prostředků, vysokých škol atd. – ti víc než lidé menších možností a méně informovaní. Možná, že právě mezi těmi se našlo víc těch, kdo v konkrétních případech tomu běsnění odporovali.

Bohužel, když se poválečná psychóza a vášně zklidňovaly, došlo k dalšímu rozvíjení a prohlubování nenávisti ze strany socialistických vlád. Nebyla to ta šílená, byla chladnější a uvážlivější, systematictější. Nenávist se stala nástrojem *politické moci* – zejména po roce 1948.

Vznikla celá *ideologie nenávisti*. Tato ideologie omlouvala všechno, co potřebovala, pro svůj úspěch dovolovala naprosto vše, nenávist podněcovala a dokonce žádala. To je nejhrubší ohrožení mravní i fyzické.

I když projevy nenávisti nacházíme bohužel na celém světě, má naše nenávist své specifikum. Ideologická výchova v jediném světovém názoru, který jí takto dovoluje, tvoří nenávist daleko širší, oficiální základnu. Nenávist je pak jakoby „postátněna“. Projevuje se zvláštními formami na úrovni okresní, krajské, zemské, federální, mezinárodní.

Lež, násilí a nenávist tvoří pak nerozlučnou trojici. Jedna potřebuje druhou. Polopravda nenávidí, protože má strach, a protože má strach, pomáhá si násilím. Násilí je zase moc, která slouží a živí se nenávistí; a zase se opravňuje lží. Atd.

*

Je z této patologie nenávisti *východisko*? Protože skepse a porážnecká morálka není k ničemu, třeba hledat! Proti násilí není řešením násilí, protože násilí množí nenávist. Jediná skutečná a trvajcí moc je „*síla bezmocných*“. Bezmocný nemá moc, ať už proto, že ji ztratil, ať proto, že jí podle svého vnitřního „ustrojení“ nikdy nesloužil, nebo že o ni neusiluje a nikdy ji mít nechce. Ale má sílu. Jeho síla pramení odjinud než z moci, působí ovšem ve světě. Pro křesťana toto „ustrojení“ je vyjádřeno nejvyšší mravní „kvalifikací“ – Ježíšovými blahoslavenstvími v Horském kázání: „Blahoslavení, kteří z ducha zvolili chudobu“ (Mt 5,3). Zřekli se bezprostředních prostředků, protože jim jde o hlubší teologii a širší eschatologii, o podstatné cíle. „Blahoslavení tiší, neboť oni dostanou zemi za dědictví“ (Mt 5,5). Tiší jsou ti, kdo realizují nejhlubší, všeobecnou a trvalou revoluci. Zemi nedobývají, nepodrobují, ale proměňují v lidské dědictví, za které odpovídají Bohu i lidem.

Také univerzální, celostní „planetární“ myšlení, které filozoficky naznačil Heidegger a u nás posunul Patočka, je zajisté „terapií“ nenávisti, jak řekneme dále.

Jiní našli jiná cenná východiska. Filozofická – v nové hodnotové orientaci. Osobní: starost o duši, změna smýšlení, drobná denní praxe. Nebo duchovně kulturní: paralelní kultura, paralelní struktura, paralelní polis. Nebo politická: nová základní koncepce politiky vůbec, uvědomělá opozice, nový typ demokracie atd.

Tato východiska slouží zajisté i jako východiska z nenávisti, protože, jak jsme poznali, lež a násilí a nenávist spolu souvisejí. Ale zvláštní zloba nenávisti, která působí hlubinné ohrožení světu, nutí k starosti a hledání specifitějšího východiska.

Nenávist je totiž nejhlubším rozdělením člověka vůči člověku, nejhlubším zrušením jednoty. Proto vůči nenávisti je třeba trpělivé, usilovné *hledání jednoty*.

Jako občan této země chápu alergii na toto slovo. Nutno tedy nejdřív objasnit sám pojem. Zásadně je nepřijatelná jednota vnější, lépe řečeno sjednocování a manipulování lidí polopravdou nebo lží; zglajchšaltování osobních i veřejných projevů; jednota masy, uniformita stáda, fiktivní „jednota strany a lidu“, jednota fanatismu a vášně. Tím spíš musí být odmítnuta jednota vytvářená mocí, policejním dozorem, administrativním aparátem, speciálním „postihem“, železnou oponou a jinými technickými vynálezy golemovského monstra.

Jediná přijatelná jednota je jednota vnitřní, svobodná, jednota pravdy, jednota bez-mocných, lidí „čistého srdce“, kteří zavrhnou každou křivdu, bezpráví a každou nenávist.

Ale jak tuto jednotu *realizovat*? K tomu všmu, co již bylo řečeno, bych hledal odpověď na různých rovinách.

Na poli *myšlení* to bude ještě pluralita, ovšem odpovědná, vážná, která nepovede k nihilismu. Ten totiž nemá sílu na odstranění nenávisti, i když třeba sám může být nenávisti prost. Bude to důvěra v možnost pravdy, svobody a spravedlnosti, spojená s odvahou k realizaci – ovšem za stálé kontroly odpovědi.

Na poli *mravním* – *úcta k člověku* a jeho nezrušitelné důstojnosti, důvěra v člověka, ve smysl života. Ctnost naděje, duchovní energie a eschatologická snaha k dobru vyššímu.

Na poli *konkrétního života* – princip *tolerance*. Tolerance a pluralismus jsou cesty nebo metody – jednota úkolem a cílem. To by mohlo být asi i duchovním základem nové koncepce politiky.

Konečně je třeba jakéhosi *světového spiknutí proti nenávisti a násilí*. Mělo by prostoupit celé naše lidské jednání a smýšlení. Univerzální očista, radikální konverze srdce.

*

Jaký je však sám *princip* této jednoty? Na to dovedu dát odpověď jen křesťanskou.

Nejdřív dám slovo S. Averincevovi, který v 5. svazku díla Filosofská Encyklopedija (Moskva 1970, heslo Křesťanství) píše: „Láska, která je v křesťanství ontologicky považována za podstatu božství, je předkládána z etického hlediska také jako nejvyšší příkázání. Tvoří základ křesťanské sociální utopie... Jde o to, aby každý člen společnosti vzal z lásky na sebe celou sociální disharmonii a tím ji právě změnil, „vykoupil,,. K tomu je však nutná křesťanská agapé, která nedělí lidi na přátele a nepřátele, která „nehledá sebe,, (1 Kor 13,5) a která spojuje krajní sebeobětování s krajním odvrácením od světa (srv. Mt 5,34n). Požaduje se tedy odpoutat od lásky, která se ztotožňuje s osobním zájmem, která v druhých miluje sama sebe a své (Lk 14,26), to jest požadavek překonat sám sebe... Místo příslušnosti k nějakému národnímu, etnickému, rodinnému nebo jinému organismu... staví křesťanství ideál všeobecné otevřenosti.“

Křesťanství tedy o tom nejvyšším principu všeho bytí a své víry, o této jednotící síle lidstva ví a má pro ni jméno: AGAPÉ. Ta je „podstatou“ samého Boha, tak i člověka, nejen „etickou vlastností“. Jí vděčí křesťanství za svou velikost – ale i za hanbu, když se jí zpronevěřilo. Toto slovo, třebas tolikrát zprofanované, nutno znovu vyslovit – a již se tak děje, dokonce i mimo křesťanskou teologii. Nejde ovšem o slovo, jde o skutečnost! Tento princip třeba znovu pozvednout a vyzdvihnout, očistit z prachu a postavit na místo, o kterém velcí myslitelé věděli a vědí, které znají snad všechna náboženství světa. Je třeba postavit jej do základů budoucího světa, který máme tvořit. Je třeba hledat všechny roviny života, kde se musí realizovat, nemáme-li stavět nadarmo.

Pravda musí být integrována láskou; mravní řád není bez ní úplný. Láska je největší silou bezmocných. Jednota založená na lásce nebude nikdy donucováním, moc řízená láskou nebude nikdy násilím. Láska může všechno, přemůže i nenávisť. A jen ona!

Člověk budoucnosti je homo dilectionis, člověk lásky. Ta náleží k jeho podstatě, ale dosud nebyla uplatněna. „Moji vojevůdci nikdy nepochopili, co je to láska,“ říká „stratég“ moderního ducha – A. de Saint-Exupéry. Nejvyšší trůn nepatří „čistému rozumu“, ale „čisté lásce“.

Skepsa a defetismus nám nepomohou: jsou pátou kolonou násilí, vnitřním spojencem nenávisti. Jestliže princip nového člověka a nového světa vykládám biblickým agapé, nemusí to nikoho zpochybňovat, není to výraz jenom biblický, je všelidský. Kdo jej nepřijme, nechť hledá i výraz jiný – úkoly a cíle jsou nám společné.

Ostatně Solženicynovo „nežít lži“ i Havlovo „žít v pravdě“ a „moc bezmocných“ jsou výrazem i obsahem rovněž biblické.

Jsou ovšem další mluvčí „agapé“ a mocní odpůrci nenávisti. Stejnou řečí dnes mluví pravoslavný duchovní Dudkov v Moskvě; pastor Wurmbrand, mučedník rumunských žalářů, heroicky varuje před nenávistí proti komunistům, podobně jako arcibiskup Helder Camara, bojovník proti fašistickým diktátorům v Latinské Americe i jinde. Je třeba „tažení proti násilí“, říká obměnou převor z Taizé Roger Schuetz.

„Tím, že všechno vyjadřujeme pojmy mocenskými, skupinovými a třídním bojem, schématem přítel–nepřítel, připravujeme půdu pro společenská omezení, pro neúctu, nenávist, terorismus a jejich skryté nebo otevřené obhajoby. Proti tomu tryskají ze srdce, které bylo získáno pro největší dobro míru, pohotovost naslouchat a porozumět, úcta k druhému, ohleduplnost, která ve skutečnosti znamená sílu, a důvěra,“ řekl Jan Pavel II. v mírovém poselství 1.11.1979. Tak mluví především i v III. části své encykliky *Redemptor hominis* (čl. 13–17).

Slova mluvčích jsou dotvrzována činy i krví – takže náš boj proti nenávisti není ztracen. Připomínám v této souvislosti Maksymiliána Kolbeho, dobrovolné oběti za život otce rodiny, mnoho dalších obětí nacistické nenávisti; připojuji k nim vzpomínku na faráře Josefa Šterberku, který se dal dobrovolně zastřelit se svými farníky v Lidicích, nebo oběť absurdní protináboženské propagandy a nenávisti, mučedníka let padesátých u nás, kněze Toufara, biskupa Gojdiče, jezuitu Kajpra, kněze Antonína Mandla a mnoho jiných kněží i laiků.

Nejsou to kapky v moři? Na tuto otázku odpověděla „odbornice“ účinné lásky a nebyrokratické pomoci, Matka Tereza, která zachraňuje tisíce lidí umírajících hladem v Indii: „Ale bez té kapky by moře nebylo celé.“

Takoví lidé jsou světlem v temnotách nenávisti. Bez nich jsme ztraceni; s nimi každý ví, co dělat. Nejen velké či drobné činy, je třeba

radikálně „změnit kurs“, pustit se novým směrem. Nenávist je krutě odvážná; je třeba ještě větší odvahy, ještě větší lásky.

„Kdo se bojí, nedošel dokonalosti v lásce“ (1 J 4,18).

Uveřejněno ve sborníku *O svobodě a moci*.

ALTERNATIVNÍ SPOLEČENSTVÍ JAKO REVOLUČNÍ AVANTGARDA

Petr Uhl

(...) Loňského roku napsal katolík a revoluční demokrat Václav Benda esej *Paralelní polis*, v němž zhruba vytyčil projekt vzniku a působení paralelních struktur; jde v podstatě o organizovanou činnost nezávislou na státě, přičemž různé proudy této činnosti postupně vytvářejí široké – a Bendou nijak neomezované – společenství lidí, obec, polis. Tato práce Václava Bendy se v prostředí čs. opozice setkala s kladným hodnocením. Autor postavil svůj projekt na dosavadních zkušenostech z prostředí Charty 77 a na zkušenostech českého kulturního undergroundu a dalších hnutí a iniciativ. Přihlédl jistě i ke zkušenostem polským, neboť právě v Polsku se v posledních letech velmi rozvinuly paralelní (tj. na státu nezávislé) iniciativy, hnutí a instituce. Bendův projekt připomíná koncepci „alternativních forem“ společenského života, které v politickém a sociálním spektru kapitalistické společnosti, kde vznikly, mají ambivalentní charakter. Projekt „paralelní polis“ v podmínkách byrokratické diktatury je v mnohém odlišný; je ho však třeba vymezit a podmínit.

Alternativa ke konzumnímu způsobu života, k měšťáckému životnímu stylu, k establishmentu bývá životním postojem lidí, kteří rezignovali nejen na možnosti překonání moci kapitálu a společenských důsledků této moci, ale i na účinnou ochranu před nejbrutálnějšími projevy kapitalismu. Všeobecná krize kapitalismu je zasáhla zejména krizovými jevy v oblasti morálky, kultury a konzumu. Dezideologizované společenské vědomí, které je samo ideologií par excellence, a tedy falešným nazíráním světa, umocňované generačními konflikty, je vede

k pokusům o skupinovou a individuální emancipaci hic et nunc, neboť „žijeme jen jednou“. Alternativní formy života a alternativní společenství jsou však vytvářeny bez ohledu na „establishment“, tj. zbytek společnosti a její uspořádání. Prostě existují vedle něho a nikterak se nesnaží ho narušit. Establishment, politická moc, nechává takové skupiny a koncepce na pokoji: jsou vítaným venntilem, jímž se odvádí část všeobecné nespokojenosti se společenskými poměry. Politická a společenská pasivita, výlučnost dobrovolného ghetta, útěk z reálného světa – to jsou projevy alternativních společenství kapitalistického světa. Bylo by však chybné pohlížet na koncepci „alternativy“ jen jako na reakční utopii: alternativní společenství jsou kvasem, v němž se tříbí kritický duch, který ovlivňuje celou společnost; jsou potenciálem budoucího antikapitalistického revolučního procesu; jsou konečně korektivem budoucí revoluce a nadějí, že nebude ochromena byrokratickou degenerací.

Kapitalismus ve svém liberálním a buržoazně demokratickém vydání alternativní ghetta dobře snáší; jinak je tomu v podmínkách byrokratické diktatury stalinského typu. Tu nutně narušuje jakýkoli projev, který není pod byrokratickou kontrolou. Proto je každý nezávislý čin – individuální a tím spíše kolektivní – každá iniciativa nebo dokonce hnutí zdrojem konfliktu s byrokratickou mocí; je zdrojem tohoto konfliktu již svou pouhou existencí, bez ohledu na to, zda míří proti režimu nebo některému z jeho rysů či projevů nebo zda chce existovat „an sich“, „mimoběžně“, bezkonfliktně. Trvajícím úsilím o nezávislý (kritický) projev nebo o nezávislé životní formy znamená trvalý konflikt se státní mocí; ten opět působí zpětně na vědomí lidí, zpřesňuje ho, prohlubuje a rozšiřuje. Společenství, která v průběhu tohoto úsilí vznikají (např. Charta 77, český kulturní underground, Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných, pracovní skupiny Charty, ale i jiná polooficiální a neoficiální seskupení přátel), vytvářejí vnitřní vztahy – zhruba na úrovni klubu, hnutí či organizace – které jsou v mnoha ohledech skutečnou alternativou k formám společenského života, spoutaného a deformovaného byrokratickou mocí (a jí podporovanými měšťáckými konvencemi). Bylo by tedy třeba Bendovy „paralelní struktury“ nazývat spíše alternativními strukturami a alternativním polis. Naopak, popsaná společenství západního typu, která se často zaštiťují filozofií alternativy ke konzum-

nímu způsobu života, jsou spíše paralelními organismy: běží rovnoběžně s politickou a hospodářskou mocí, nijak se jí nedotýkajíce.

Konfliktnost a její odraz ve společenském vědomí je pro mne první podmínkou přijatelnosti alternativních forem života, „paralelní polis“. Jak řečeno, je v našich podmínkách splněna automaticky. Druhou podmínkou je otevřenost. Otevřenost jako princip alternativního společenství i otevřenost jako soubor podmínek, které skutečně umožňují čím dále tím většímu počtu lidí účastnit se dané alternativní činnosti. K tomu přistupuje i vliv, který vykonává alternativní společenství na lidi, kteří se jeho práce přímo neúčastní. Otevřenost paralelní polis není ovšem jen výsledkem záměrů lidí, kteří ji rozvíjejí; je dána spíše poměrem sil mezi alternativním hnutím a státní mocí, která se ho snaží uzavřít do ghetta. To je případ Charty 77 i českého kulturního undergroundu. Obě tyto paralelní polis nicméně žijí – částečně se překrývajíce – a rozšiřují své řady a vliv.

Český kulturní underground – jako společenství (hnutí) hledající alternativu ke konzumní a měšťácké orientaci a pokrytecké morálce a usilující o seberealizaci nezávislými kulturními projevy – má k alternativním společenstvím západního typu blíže než Charta 77, k níž v buržoazní demokracii nelze najít analogii. Nicméně právě pro tento underground platí ona „automatická“ podmínka konfliktuální; podmínku otevřenosti splňuje jen verbálně, zatímco v praxi se represivnímu aparátu zatím daří udržovat ji v relativní izolaci. Přesto se však v českém kulturním undergroundu projevují negativní tendence „západního typu“: sebeuspokojení z pouhé existence kolektivity, výlučnost, útěk do světa snů (tzv. oblomovština), neschopnost řešit praktické problémy. Kolektivní vědomí undergroundu však tyto tendence registruje a hodnotí, což je příslibem jeho dalšího rozvoje.

Negativní „ghettové“ rysy postihly i vědomí a chování Charty 77. Zdůrazňování chartovní morálky a nesprávné vysvětlování existence Charty 77 jako výsledek náhlého rozhodnutí „žít v pravdě“, které jsou vulgarizací ideového odkazu filozofa Jana Patočky, vytvářejí pocit morální výlučnosti chartistů, charismatickou atmosféru. Jak správně řekl Václav Havel, signatáři Charty 77 jsou jako ostatní; rozdíl je jen v tom, že říkají nahlas to, co si ostatní myslí. Životní podmínky lidi nutí, aby stále častěji a stále hlasitěji říkali to, co si myslí.

Bylo by nesprávné tvrdit, že myšlenku paralelní polis přijali všichni signatáři Charty 77. V Chartě a čs. opozici existuje stále mocný myšlenkový proud, čerpající z reformistických představ. (Je zajímavé, že např. mladí lidé z českého kulturního undergroundu spatřují právě ve snahách o uskutečnění reformem „politiku“; skutečnou politiku však dělají oni, nebo ji přinejmenším anticipují, pokud politiku nesměšujeme s touhou po moci a chápeme ji jako úsilí o emancipaci utlačovaných a manipulovaných.) Kritika tohoto proudu, který nelze redukovat na úsilí o „reintegraci do struktur“ a o drobné korektury režimu, však nepadá do tematu této práce.

Avšak právě tomuto reformistickému prostředí je vlastní duch konspirace, sektářství a „morální“ výlučnosti. Konspirativní metody, v čs. podmínkách často funkční a jedině možné, rozvoj alternativního úsilí – paralelní polis – značně brzdí. Princip veřejného vystupování, který v širší míře nastolila Charta 77 v oblasti lidských práv, je třeba cílevědomě upevňovat a rozšiřovat. Vývojem posledních dvou let ztratily v čs. opozici význam přísně konspirativní skupiny (většinou blanquistickeho nebo technokratickeho typu).

Nezbytnou podmínkou dalšího rozvoje alternativních společenství je rozvoj sebeorganizace. Postupy, uplatňované v Polsku, nelze mechanicky přenášet do Československa, neboť je to technicky nemožné. Nic však nebrání snahám o využití polských zkušeností v míře daleko skromnější všude tam, kde to jde. Jsem přesvědčen o tom, že vnitřní síla polské demokratické opozice a všech Poláků usilujících o emancipaci na státu je dána nejen slabostí – zvláště hospodářskou – polské byrokracie, ale rovněž vysokým stupněm organizovanosti – ve srovnání s Československem – různých alternativních polských hnutí. Toto sebeorganizování, které je dílem samotných účastníků hnutí, je předobrazem forem přímé demokracie celospolečenské samosprávy. K sebeorganizaci patří rovněž koordinace jednotlivých – často se překrývajících – hnutí a iniciativ.

Demokracie jakéhokoli společenství je vytvářena pomocí demokratických pravidel. Taková pravidla lze však uplatnit jen v organizovaném společenství. Organizace života kolektivity je nutnou podmínkou její demokracie. Pro alternativní společenství, která jsou zárodkem budoucí

společnosti, je demokracie a tedy sebeorganizování naprosto nezbytné. Sebeorganizace musí postupně vytlačit spontaneitu.

Zajímavá je otázka, zda alternativní hnutí mají být omezena na oblast lidských práv. Charta 77 je takto vymezena; český kulturní underground přímo realizuje některá práva na demokratické svobody. Omezenost Charty je v tom, že ve stávajících společenských poměrech nemůže dosáhnout všeobecného uplatnění některého práva, garantovaného např. mezinárodními paktů. Může však dosáhnout drobných úspěchů v oblasti lidských práv. Její hlavní smysl však vidím v tom, že svou činností přibližuje onu radikální změnu poměrů (politickou revoluci), která zahájí vývoj k postupnému nastolení všech přirozených práv člověka (což považuji za vlastní smysl takové revoluce). Její význam je i v tom, že její existence je čím díl tím více alternativním společenstvím, anticipujícím budoucnost. Podobně je tomu s českým kulturním undergroundem: ani on nedosáhne své vlastní emancipace, o niž usiluje; má však podobnou úlohu jako Charta 77. Více než ona je školou nezávislého života. Polský vývoj naznačuje, že paralelní polis se může rozšířit na odborové hnutí, církve, studentské hnutí, školství a dokonce i na místní samosprávu a zemědělskou výrobu. Zdá se však, že jakmile se dotkne ekonomiky, dojde k rozhodujícímu střetu s byrokratickou mocí. Zakládat paralelní výrobu, dopravu, obchod, ale i školství v širším rozsahu, bych neviděl jako praktické: přirozenější bude podřídit hospodářství demokratické organizaci (sebeorganizování se), objevené a ověřené v průběhu vývoje paralelní polis. Alternativa k byrokratickému centralismu národního hospodářství je sdružování výrobců; vztah této oficiální (státní) struktury a její alternativy však nemůže být paralelní: odděluje je revoluční zvrát.

Je nesprávné si představovat, že se alternativní společenství budou v podmínkách byrokratické diktatury početně stále rozšiřovat, až zasáhnou prakticky celou společnost. Je utopii předpokládat, že společnost takto „vplyne“ do paralelní polis a tím stát a jeho byrokratická mašinerie odumrou. Naopak, paralelní polis bude vždy menšinová. Teprve v revolučním procesu bude rychle „absorbovat“ společnost, která na dosavadních ostrovech alternativních společenství a aktivit vytvoří polis, nikoliv už paralelní, ale autentickou polis svobodných lidí. Proto je nesmírně důležitá jak kvalita alternativních společenství dneška (jejich

vnitřní demokratické a antiautoritářské uspořádání), tak jejich orientace na tvůrčí práci a pracovní vztahy; pracovní poměry budou totiž antibyrokrateckou revolucí nejvíce změněny, a to právě směrem, který naznačí předrevoluční alternativní aktivity.

Až na ekonomiku, kde se je nutno spokojit s prací přípravnou (činnost v nezávislých odborech, požadavky dělnické kontroly) a s alternativními pokusy okrajového charakteru (zvláště v kulturní oblasti, např. výroba knih a časopisů, ale společné práce, stavby apod.), zasáhne tedy alternativní aktivita všechny oblasti společenského života. Platí to i o zahraniční politice: paralelní zahraniční politika je dokonce nezbytnou podmínkou dalšího rozvoje paralelní polis, která chce být skutečnou alternativou. Styky mezi Chartou 77 a polskou demokratickou opozicí (či spíše polským alternativním společenstvím) Chartu 77 nesmírně posílily. Máme dobrý pocit, že na naší straně jsou i polští dělníci, studenti, katolíci. A to po prvních stiscích ruky, po prvních hodinách rozhovorů, po prvních měsících zamýšlení se nad polskými i společenskými problémy. Tyto styky by měly vyústit v konkrétní společné představy o budoucích vztazích a spolupráci obyvatelstva Polska a Československa, o budoucích prvcích mezinárodní polis. Spojenectví jednotlivých národních alternativních společenství, které nesmí zůstat omezeno jen na Polsko a Československo, je už dnes mocným antibyrokrateckým faktorem a podmínkou úspěšného průběhu budoucího revolučního procesu.

Použití označení „občanská iniciativa“ pro téma příspěvků tohoto sborníku má svá úskalí. Slovem „iniciativa“ se obvykle rozumí pouze podnět, akce či kampaň. Toto označení je málo vhodné pro neorganizované spontánní hnutí, jako je český kulturní underground, pro institucionalizované společenství lidí s vymezenou náplní činnosti, jako je Charta 77 (která je hlavní formou čs. hnutí za lidská práva) nebo dokonce účelové organizace jako je Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných. Perspektivně je pak možno přemýšlet i o takových „iniciativách“, jako jsou nezávislé odbory, politické diskusní kluby a strany. Označení „občanská iniciativa“, které bohužel nikterak nevyjadřuje trvalý charakter alternativních společenství, se v Československu užívá snad proto, aby se zdůraznilo, že dané společenství není organizací. Přitom právě nedostatek organizačních prvků a demokratických pravidel

del je největší slabinou čs. hnutí za lidská práva. Rovněž slovo „občanská“ je málo vhodné: občan je dnes chápán spíše jako příslušník státu než příslušník obce (jen čeština zachovává onen původní smysl občan – obec); občanská práva jsou pouze částí práv lidských. Proto jsem v názvu příspěvku volil slova „alternativní společenství“ místo „občanské iniciativy“.

Historie učí, že revoluční proces, který očekává i čs. společnost, bude klidnější a plynulejší, pokud bude organizován, tj. pokud lidé, kteří ho budou vytvářet, se dohodnou na nejpříjemnějších formách revoluce (které mj. omezí násilí na minimum) a hlavně pokud vytvoří struktury, které jim takovou domluvu umožní. Organizátorská úloha bývala v minulosti připisována avantgardě, kterou byla obvykle revoluční strana. Ve všech nezávislých nebo relativně nezávislých proletářských revolucích (Rusko, Čína, Jugoslávie, Kuba) se však tato strana stala kolébkou byrokracie. Zdá se, že současný vývoj ve východní Evropě, který se neubírá směrem k zakládání revolučních stran, vyhovuje i novému kritickému pohledu na revoluční avantgardu, který varuje před koncepcí avantgardy v podobě politické strany. Pouze společenství, z něhož čas od času vystupují do popředí neformální, ale i institucionalizované skupiny, vzešlé z akcí a praxe, dokáže být avantgardou nového typu, neboť skutečně vyjadřuje hlavní zájmy utlačované společnosti. V této revoluční avantgardě se neformálně spojují různá alternativní společenství (iniciativy, hnutí, organizace). Takové revoluční společenství nevyklučuje organizování (sebeorganizaci) různých skupin, případně i politických stran. Naopak, právě takové skupiny mohou, často ve spojení s jinými skupinami, nebo po určité dobu či v určité konkrétní situaci, sehrát významnou úlohu v antibyrokratickém boji. V našich podmínkách se budou často přeskupovat a členit, sjednocovat se a opět dělit. Nebude to ke škodě věci. Převážná část těchto změn nemusí být ani institucionalizovaná, půjde spíše o rozšiřování vlivu mezi stoupenci skupiny nebo proudu. Veřejné (opoziční) mínění samo posoudí, který názor přijme, koho bude podporovat, kým si nechá poradit, tedy: kdo v dané situaci nejlépe splňuje úlohu revoluční avantgardy. V současné době je jí bezpochyby Charta 77, v Polsku v této roli vystupuje nejen Výbor společenské sebeobranu KSS – KOR, ale i hnutí obrany lidských a občanských práv ROPCIO, redakce nezávislých časopisů, výbory

studentské solidarity, Společnost pro vědecké přednášky, Organizační výbor Svobodných odborů a dokonce (a velmi významně!) katolická hierarchie. Otázka by neměla znít, kdo je touto avantgardou, nýbrž co, jaký problém určité alternativní společenství (nebo určitá společenství) řeší a jak ho řeší. Tyto otázky se kladou i v rámci revoluční avantgardy samotné, zejména pokud její součástí – jednotlivá alternativní společenství – úzce spolupracují a jako celek přijaly určitý institucionální výraz. Je to příklad Charty 77, kde každá skupina, okruh, proud či více méně náhodné seskupení přátel, které hnutí za lidská práva nějakým účinným způsobem rozvíjí (anebo některé demokratické svobody přímo realizuje), je revoluční, bez ohledu na to, zda si to uvědomuje nebo ne, zda se za revoluční prohlašuje nebo zda přísahá na reformní postup a přísné dodržování zákonů.

V podmínkách byrokratické diktatury spatřuji tedy revoluční avantgardu společnosti v alternativních společenstvích nezávislých na státu, v jejich spojování a spojení, a to v měřítku národním i mezinárodním, v jejich zkvalitňování i rozšiřování a v jejich prudkém rozmachu a zasažení celé společnosti na začátku revolučního procesu.

únor 1979

Psáno pro sborník *O svobodě a moci*. Úvaha měla dvě samostatné části, z nichž otiskujeme část druhou.

DIZI – RIZIKA

Petr Pithart

(....) II. Pravda zadarmo

Potíž je také v tom, že je dnes tak povážlivě snadné mít pravdu. Totiž mít ji dnes a u nás vůči moci, která promlouvá dnes především tak, aby zůstala mocí i nadále. Nemá to tedy s pravdou lehké. Avšak máme my to právě o to snazší?

Někdy se zdá, že si tuhle zlomyslnou pochybnost příliš nepřipouštíme. Promluví moc a promluvíme my, a hle, kdo má pravdu – inu, opět my! Můžeme ji mít docela zadarmo. Nejednou se dokonce zdá, že stačí pouze obrátit znaménka, a kde moc říká „ano“, říci prostě „ne“, či obráceně.

Pravdu, kterou takto lacino máme, máme tedy díky právě takové moci, která se širší odpovědností vskutku netrápí. Protože nám nejde o moc, která se za slušných poměrů přebírá vždycky i s odpovědností, ale „pouze“ o nápravu poměrů, nelze lehkomyšlně vyloučit, že naše pravda by mohla být jen jinak neodpovědná než služebná pravda současné moci. Nemusíme se totiž obávat, že moc (nebo snad většina občanů–voličů) jednoho dnes řekne: Tak, a dost toho stálého mluvení, pojďte a ukažte, co dovedete! Nejsme stínovým kabinetem vlády Jejeho Veličenstva, který aby se neustále chvěl obavou, že každá jeho příliš volná kritická úvaha může být v půli přerušena náhlým rozpadem vládní většiny v parlamentě, aby musela být za čtrnáct dní dokončena už v Downing Street No 10.

Odpovědnost si ukládáme jen sami. Také kritéria této odpovědnosti volíme jen my. Můžeme si proto tu a tam od břemene odpovědnosti poshovět. Nikdo nám to vlastně nemůže dokázat.

Už proto musíme mít odvahu i k velmi nepříjemným otázkám. Řekl bych, že se nám jí zatím nedostává. Slyšet jsou spíše hlasité sebeapologie, vášnivé obrany a hlasy shovívavého sebeuspokojení. Snad se domníváme, že si skeptické postoje a kritičnost, namířenou do vlastních řad, nemůžeme, či dokonce nesmíme dovolit – vzhledem k náročnosti našeho úkolu a také vzhledem k moci, ochotné hned všeho zneužít. Autocenzurou potlačené projevy kritičnosti a skepse i vůči vlastním východiskům vedou však k tomu, že se mnohdy zraňujeme nesmyslnými pomluvami, trápíme vzájemnou nedůvěrou, že neumíme být ve sporech vždy věcní, protože jsme místo toho raději osobní. I toto všechno jsou varovné příznaky ghettové existence, v níž demokratické vztahy mezi lidmi atrofují.

*

První nepříjemná otázka, týkající se „pravdy, kterou máme“, zní pak nejspíše takto: snažíme se dobrat pravdy hlavně proto, abychom doká-

zali prolhanost a cynismus moci – a tím vlastně i naši odvahu, protože právě my jsme ochotni takové moci se postavit, nebo proto, abychom podle svých nejlepších představ a podle svých sil pomohli napravovat poměry, v nichž žijeme? Chceme dokázat, že za daného stavu vlastně nic nejde opravdově zlepšit, chceme za každou cenu přistihnout moc při lži, nezákonnosti, neschopnosti či propagandistickém pokrytectví, nebo chceme spolupracovat se všemi, které tíží poměry podobně jako nás? Jsme ochotni v konkrétní situaci ubrat z přímočaré zásadnosti našich kritických postojů, vnějškově tak imponujících, protože riskantních, ukáže-li se, že je v daném případě praktičtější a užitečnější (ale také méně imponující!) dorozumět se s těmi, kteří nejsou rovnou disidenty? Jsme ochotni mít třeba „o něco méně pravdy“ (např. mít ji méně hlasitě), ale mít ji přitom tak, aby byla více s to měnit konkrétní špatné věci na konkrétní lepší? Máme raději svou pravdu „zde stojíme a nemůžeme jinak“, nebo nám jde o to, abychom žili v Čechách všichni důstojněji, slušněji?

Nejde tedy vskutku o to, jakoukoli pravdu prostě mít. Jde především o to, abychom s pravdou chtěli a uměli zacházet tak, aby nepotvrzovala především naši výjimečnost, naši odvahu, ale aby mohla být co možná k užítku. Jinak bychom se vlastně přižívovali – jako vyzývavé, dráždivé, ale vlastně také choré květiny – na všeobecné mizérii.

*

Druhá nepříjemná otázka, týkající se „pravdy, kterou máme“, zní: jak mnoho toho o naší společnosti vypovídá pravda o moci? Obávám se, že méně, než by se nám chtělo věřit.

Tato moc vytváří společenské klima, charakterizované společenskou pokleslostí tradičních hodnot lidské solidnosti, poctivosti a slušnosti. Ale platí i opačný vztah: toto klima zpětně vytváří „občanůprosté“ poměry, které plodí, reprodukuje a utvrzují současnou moc.

Snad bychom se nakonec (kdybychom problém hodně zjednodušili) dohodli, co tu bylo dříve, zda „slepice moci“ nebo „vejce všeobecné pokleslosti“. Ale už i takové nesnadné dohadování připadalo by mně jako symptom a počátek zcestného postoje. „Zásadním“ rozsouzením takto scholasticky zformulovaného sporu buď totiž obtížíme přímo metafyzickou vinou moc, a tím exkulpujeme všechny každodenní pod-

vody, všechnu pokleslost, rezignaci, cynismus, kterých jsme stálými svědky nebo i účastníky (např. ve formě rozbujelé korupce), nebo naopak řekneme s Hegelem – a hlavně s úlevou! – že každý národ má takovou vládu, jakou si zaslouží, a od takového zpozdilého národa, který nás právě nenásleduje, se s despektem odvrátíme. Například do Rakouska.

Pravda o slepici a vejci není ovšem kdesi „uprostřed“, je vždycky zcela konkrétně tam či onde, blíže či dále od ohnisek moci, a jsme–li bezpředsudeční pozorovatelé, jsme s to ji vždycky dosti přesně postřehnout: zda např. konkrétní nepoctivost občanská, profesionální, či „jen“ lidská cílevědomě parazituje na moci, zda s ní počítá jako se spojencem a tak ji oživuje a podporuje, či zda je to skutečná moc, která tu vytvořila situaci pro slušného člověka, solidního pracovníka a odpovědného občana fatálně bezvýhodnou, před níž musí tak či onak kapitulovat.

Nebo se otáží jinak: Máme v sobě zcela přirozené, či dokonce spontánní předpoklady k demokracii, odpovědnosti, profesionální solidnosti a lidské slušnosti a toliko zlá moc nás mění v lidi zbabělé, vypočítavé a zisté? Rodí se člověk opravdu dobrý a svobodný a je jeho osudovým životním konfliktem až konflikt s okovy moci, která v něm vše dobré dokáže zničit? Nežije dobré a špatné v nás nejspíše v symbióze, která by nám byla – kdyby bylo možné předvést ji před našimi vlastními zraky – patrně trapná? Nežije v podobné symbióze také moc a společnost?

Pravda o moci je jen částí celé pravdy o společnosti. Moc je odpovědná za mnohé, ale ne za všechno. Kritika moci tak postihuje jen část toho, co má být postiženo. Z tohoto hlediska je jakékoli uzavírání se do disidentského mikrosvěta zcela zhoubné: bylo by snad možné ospravedlnit je jedině vůči moci, která by byla skutečně všemocná. Budeme–li moc takto démonizovat, hrozí, že se vyhneme náročnější konfrontaci. Tou není riskantní oslovování moci či hrdé přežívání v zúžené pospolitosti vyvržených: tou jsou právě denní otevřené konfrontace i s triviálními konflikty na pracovištích, v místech, kde bydlíme, nakupujeme, vzděláváme se či bavíme. Takové konfrontace nás vyzývají v ochraňování a pěstování opuštěných ctností a pozapomenutých hodnot. V polemice s mocí lze dosti efektně máchat šavlemi slov a zutínat šlahouny oficiálních lží (kterým nikdo ovšem nevěří), ale chátrající lidské ctnosti

budou chátrat kolem nás dál a moc z toho bude jen profitovat. Musíme mít odvahu postavit se nejen ministerstvu vnitra, ale i pokleslým praktikám všedního dne. Budeme-li však čelit právě jen ministerstvu vnitra, budeme nejspíše zároveň živořit vskutku na okraji společnosti – z hlediska jejího civilizačního provozu. Je pak věru pošetilé napomínat vysokoškolského učitele–nočního hlídače za to, že v noci proti předpisům také občas spí. To už je pozdě: to už jsme obtížím všedního dne unikli hodně daleko. Tak daleko, že si opravdu bez větších problémů se svědomím a bez evidentní demagogie snadno zdůvodníme, že my vlastně také – máme plné právo využívat všeobecného marasmu.

Fascinováni lží moci a naší snadnou „kontrapravdou“ dostaneme se dříve či později tak daleko od praktických možností a především nepokrytecké vůle cokoli „detailu“ fungování společnosti měnit k lepšímu, že si pak budeme odpovídat jen na ty otázky, které si podle vlastního – mezitím naší životní situací povážlivě zúženého – výběru zvolíme. Budou to otázky třeba i hluboce existenciálně prožité a protrpěné (jako např. otázky Václava Havla v eseji *Moc bezmocných*), ale budeme přitom nikoli nepříjemně chráněni před tím, aby cokoli jiného nebo kdokoli jiný než právě náš vlastní výběr před nás otázky kladl. A toto omezení, soudí Jakub Trojan, vyznačuje právě život v neodpovědnosti.

Mít pravdu vskutku ještě neznamená pravdivě žít.

*

Třetí nepříjemná otázka se týká tzv. „drobné práce“. Ptám se, do jaké míry tu jde vůbec o slučitelné postoje: mít a vyzývat hlásat pravdu proti moci a zároveň zde a nyní konkrétně pracovat pro zlepšení poměrů, které jako by moci patřily? Platí i dnes masarykovská deviza o „práci drobné“, která jediná může prý připravit možnosti pozitivního využití budoucích šancí ve sféře vlastní politiky? Nebo je pravda, že taková práce dříve či později nutně narazí na nízký strop poměrů a učiní z člověka buď disidenta, nebo rezignujícího „realistu“ – cynika? Je platný Havlův příklad s nekonformním zelinářem (ve zmíněném eseji), který odmítne do výkladní skříně vylepit povinné heslo a je jako zelinář zlikvidován, čímž autor dokazuje, že ani ten obyčejný zelinář nemůže „žít v pravdě“, aniž se dostane do politického konfliktu.

Nevěřím, že kontrapozice důsledně občanského postoje a „práce drobné“ obstojí v bezpředsudečné a praktické úvaze. Obstojí leda v našem intelektuálském a navíc už i poněkud „ruském“, zdémonizovaném pojetí moci a politiky vůbec, a tedy i politického protestu. Naše protesty jsou především verbální a je to přirozené. Ale to není přece jediná platná a účinná forma kritiky! Jsme začasté lidé slova, a tak míváme neodbyt-
ný pocit, že co není vysloveno, neplatí. Neexistuje. Trpíme mánií explicitnosti, přičemž naše slova vždy navíc počítají s mocí jako s tím nejdůležitějším partnerem: jako s hlavním adresátem, či přinejmenším jako s dramatickým a takto osmyslňujícím pozadím našich promluv. Zelinář, který bude zeleninu prodávat ke spokojenosti zákazníků a vytvoří kolem sebe enklávu nakažlivé solidnosti a poctivosti, udělá „proti moci“ – ve skutečnosti především proti všeobecné pokleslosti, jejíž významnou součástí moc je – velice mnoho, a to i tehdy, když bude vylepovat hesla podle pokynů seshora. Zelinář, který zákazníky šidí, spolupracuje s mocí – ve skutečnosti především zase s všeobecnou pokleslostí, a to i tehdy, když odmítne heslo vylepit a přijde o místo. Jaká je tedy důležitost hesla? Důsledné doslovnosti? Pro zelináře, ale především pro ty, pro které zelinář pracuje, tedy pro zákazníky, asi malá, zanedbatelná. Pro nás, pro intelektuály, nejspíš větší: na slovech i na heslech nám velice záleží. Ale musíme být opravdu vždycky tak zatraceně doslovní? Nemluví často věci samy za sebe i bez zdůrazněného politického kontextu či významu? Musíme přemýšlet a mluvit stále tak „po lopatě“? Havel říká, že kvalitní práce je už sama o sobě „kritikou režimu“. To ano, to je, ale proč vztáhnout tuto kvalitu tak honem k režimu, k moci? Vždyť taková práce vždycky byla, je a bude čímsi pozitivním především sama o sobě, hodnotou bez dalšího, a teprve pak je snad také „kritikou režimu“! Někdy mívám pocit, že bychom to nejraději na ten kvalitní výrobek rovnou napsali: aby nikdo nepřešel bez povšimnutí, jakou tu zase režim dostal ránu. Je to podobné, jako když nám opravdu záleží na tom, co dobrý zelinář vylepuje nebo nevylepuje na výkladní skříň. Děláme z lidí poněkud hlupáky a děláme je i sami ze sebe: lze udělat spoustu dobrých, užitečných věcí – a bez gestikulace a vysvětlivek (někdy je to dokonce vůbec podmínka úspěchu). Bez toho nutkání být explicitní – což nejednou vlastně znamená jít se zbytečně

přihlásit na policii. Zdůrazňuji: zbytečně. Jsou zajisté situace, kdy platí jen ano, ano – ne, ne. Kdy mlčet naprosto nelze.

To je potom ovšem doopravdy konec „práce drobné“, protože, a to si dobře povšimněte, první, co moc zcela instinktivně provede, když se takto veřejně označíme – přihlásíme, je, že nás zbaví možnosti dělat to, co umíme! Správně, velmi správně tuší, co je to za nebezpečí, spočívající v kvalitně provedené práci! A v sebevědomí lidí, kteří tu dobrou práci udělali! Měli bychom být aspoň tak prozíraví jako ona – i v této osobní otázce našich možností uplatnit to, co umíme, a vůbec v úvahách o zacházení s profesionálními schopnostmi lidí (drobnou prací ovšem nerozumím zdaleka jen práci v zaměstnání!). Měli bychom mít více pochopení pro jejich snahu zůstat u své práce – i za cenu, že pak nebudou moci mluvit otevřeně o tom, co sice všichni vědí, ale co většina předstírá nevědět: tedy za cenu pokrytectví, sebeponižování. Za všechno se něco platí: my sami neplatíme málo. V nových zaměstnáních děláme, co neumíme či co nás nebaví, co dělat nechceme, a to nás přece v té či oné míře mrzačí. Snad i proto se leckdy snažíme všechny tyto ztráty vykompenzovat co možná silnými slovy.

Vůbec si nemyslím, že bychom měli ukázněně zařezávat a ke všemu mlčet. Myslím si však, že bychom měli při všem našem mluvení více vědět o tom, co všechno naše slova znamenají: že totiž nejednou znamenají také hněv nad tou urážkou, nad tím, že nám vzali to, co z muže dělá muže: práci, kterou umí, kterou se dokáže uživit, ale kterou především umí, protože ji dělá rád. Měli bychom více vědět, co všechno znamená mlčení těch ostatních: nejen existenční kalkul, ale také sebezáchovný instinkt nedat se právě takto mrzačit, nedat si vzít tuto práci. Ti mlčící nás potřebují, o tom nechť není pochyb. My je snad nepotřebujeme? Měli bychom je snad přesněji chápat a počínat si tak, abychom mluvili spíše k nim a s nimi než jen s mocí a za sebe.

Havlovy úvahy o vztahu živého zelináře k papírovému heslu jsou pro mne kvintesencí naší pošetilé, intelektuálsky radikálické omezenosti: vylepený plakát znamená málo, skoro nic – kromě toho, že moc je zřejmě stále ještě mocí. Nevyvěšený plakát naopak zdaleka neznamená, že moc už rezignovala, zato zřejmě znamená, že jsme přišli o jednoho z mála slušných zelinářů, který nyní rozmnoží řady nekonformních závozníků.

Prospělo by nám občas více tradiční anglosaské zdrženlivosti, ztlumených akcentů, „understatementů“, pokud jde o ta vážná, nejvážnější témata: notorické hovory o počasí v Anglii neznamenají, že politika Angličany nevzrušuje. Znamenají však, že implicitní, věcný přístup – se zamlčenými předpoklady, bez neustálého vystrkování transparentů zásadních postojů před závorku každého konkrétního činu – k těm nejožehavějším, politicky nejvýbušnějším problémům se tam osvědčil, neboť nejednou usnadnil jejich slušné vyřešení.

„Pravda, kterou máme“, je dosud nejspíše toliko částí pravdy o této společnosti. Buďme něčím přitažlivějším než jen špatným svědomím moci a připusťme, že malá dobrá věc, která je skutečně udělána, může někdy znamenat víc než velká pravda, kterou odvážně vykřikneme do širého světa.

Pravda tu není kvůli nám: abychom právě my měli skrze ni příležitost osvědčit se. Jsme tu naopak proto, abychom spolu s ostatními z této pravdy, která dosud ve slovech jen živoří, učinili skutečnost, která žije.(...)

Prostřední část eseje psaného pro sborník *O svobodě a moci*.

ČEHO JSME SE DOČKALI OD CHARTY 77 PO
TŘECH LETECH JEJÍHO PŮSOBENÍ

Miloš Rejchrt

Záměrem Charty 77 bylo dosáhnout dialogu se státní mocí o lidských a občanských právech, k jejichž dodržování se naše reprezentace slavnostně zavázala a jejichž písemná podoba se vyhlášením zákona 120/76 Sb. stala součástí právního řádu ČSSR. K dialogu nedošlo a Charta 77 byla předána k vyřízení monologické Státní bezpečnosti.

Splnily se předpovědi těch, kdo se obávali zostření represí. Kdo se hodlá zúčastnit Charty 77, může se nadít nárůstu existenčních potíží a ještě většího omezení svých práv, domovních prohlídek, výslechů, teroru a současně obvinění z terorismu, „léčby“ psychofarmaky i tvrdého soudního postihu. Tím vším dosáhla Charta 77 nečekaně pádného potvrzení pravdivosti svého ustavujícího prohlášení i důvodů své existence. Letitá krize v oblasti lidských práv a občanských svobod vyšla najevo jako doposud nikdy a dále se odhaluje před zraky zahraniční – a pokud to informační technika od úst k ústům a z ruky do ruky dovoluje – i domácí veřejnosti. Přitom se stalo zřejmým, že represe není přivolána „taháním tygra za ocas“, nýbrž že tygři sklony přítomné v mocenské struktuře státu se někdy probudí při sebeskromnějším projevu snahy po jiném než vegetativním životě. Není to zanedbatelný výsledek. Jestliže se například vedení francouzské KS a stovky maďarských občanů, které sotva lze nařknout ze služby „špionážním centrálam za jidášský groš“, doprošují mírnějšího zacházení s chartisty, něco se změnilo a bohdá ještě změní. „Kdo dovede veřejnost přesvědčit o potřebě jakékoliv reformy, učinil rozhodný krok k jejímu uskutečnění.“ (J. St. Mill). K přesvědčení, že se něco změnit musí, přispěla Charta i postihy proti ní namířené štedře a účinně. Na dialog se státní mocí přitom netřeba rezignovat; Charta trvá teprve krátce, tři roky jsou dětský věk.

Neplánovaným, možná však nejcennějším výsledkem Charty je vznik solidárního společenství. Bez organizační základny se spolu

organicky seznamují lidé různých politických názorů, životní orientace i velmi rozličných životopisů. Kdo se přihlásí k Chartě, stane se pravděpodobně záhy (pokud se tak nestalo už dřív) topičem, hlídačem či uklízečkou, a musí se rozloučit s viděním svého životního poslání v práci, za niž je placen. Snad právě v tomto vytržení ze zaběhanosti a pohodlí se nabízí svoboda k neběžnému tázání, k pozornosti vůči hlasům, které hovoří o jiných než očividných skutečnostech, k hledání mnoho-rozměrného života, zakotveného v hlubinách. Utěšeně se rozvíjející soukromá vydavatelská činnost, řada kolujících rukopisů, přednášky a besedy po bytech – to vše není jen dokladem abnormality oficiálního kulturního stavu, nýbrž i znamením toho, že duchovní život v chartistických a transchartistických kruzích není jen luxusem, který by se dal nahradit třeba luxusem jiného druhu, když ten duchovní je nežádoucí a stíhaný. Psát básně, romány a úvahy, zpívat, malovat, kázat a vyučovat, číst básně, romány a úvahy, naslouchat kázání a hudbě, být vyučován, to vše není něco, co být může, ale nemusí. To být musí, kdyby na sůl nebylo.

Jak dál?

Naším programem je důsledný minimalismus. Činnost Charty se může rozvíjet jen v duchu jejího základního prohlášení. Charta je tím, čím podle svého základního dokumentu je, a není ničím jiným. Není a nechce být ani opozicí, ani svědomím národa, ani mesiášskou komunitou posledního času. I nadále se musí vymezovat tak, aby ani sama sebe nemohla zrušit, aby nebylo možno její činnost odvolat, neboť zřící se jí by znamenalo zřící se nejzákladnější lidské angažovanosti v pospolitém životě. Proti eventuálním námitkám, že Charta musí nějak pozměnit své metody, neboť dosavadními nedosáhla zamýšleného efektu, je nutno do omrzení opakovat, že Chartu 77 konstituuje její základní prohlášení, k němuž se signatáři podpisem připojují, a žádné jiné. Ať již jsme pro toto pochopení východiska a mezi Charty chválení či haněni, jiné cesty není. Mimo rámec Charty 77 nechť kvete tisíc květů, Charta sama však musí pokračovat v intenci své ústavy, tj. „bude upozorňovat na různé konkrétní případy porušování lidských a občanských práv, připravovat jejich dokumentaci, navrhovat řešení, předkládat různé obecnější návrhy směřující k prohlubování těchto práv a jejich záruk, působit jako prostředník v případných konfliktních situacích, které mů-

že bezpráví vyvolat, atd.“ (Prohlášení Charty 77, leden 1977). Pracovním nástrojem Charty je psací stroj a tužka k podpisu. Kdo se cítí touto činností unaven, ať zváží, že ono zjevovatelské dění kolem Charty 77, vystavené zrakům světa, vyvolalo několik podepsaných stránek strojopisu.

Uvnitř společenství Charty 77 se musíme učit toleranci a vzájemné úctě, která si může dovolit i ostré názorové střety. Můžeme a máme se radovat ze všech projevů přátelství, podporovat sdílení duchovních i hmotných statků, společně hledat a nacházet, jak nést nesnáze zápasu, který nevedeme proti nikomu a v němž není poražených. Třeba pěstovat zárodky vědomí, že postupované šikany a sklízení bezpráví nemusí znamenat životní katastrofu, nýbrž naplňování života smyslem. Nesnáze a utrpení bližních nejsou důvodem k panice, nýbrž výzvou k pomoci, k bytí pro druhé.

Je nutno vyhledávat prameny, ze kterých úsilí o lidskou důstojnost vyvěrá, a z nich čerpat sílu: četbou, studiem, rozhovorem, meditací.

Musíme rozptylovat – na prvním místě sami u sebe – dojem, že jsme disidenti, rozkolníci a odštěpenci. V zápase, který nevedeme proti něčemu, nýbrž *pro* spravedlnost a svobodu k životu v pravdě a lásce, se opíráme o dobré a nosné duchovní tradice, které spolu s námi mají v srdci Evropy své domovské právo.

Nikoli na posledním místě se musíme vystříhat samolibosti. Charta není vše a není jediná. Má své spojence i mezi těmi, kdo ji nepodepsali, kdo však jednají v její intenci, zvláště mezi těmi, kdo v skrytosti obdělávají mateční půdu důstojného lidského života, kdo po celém světě lační po spravedlnosti a působí na zemi pokoj. Snad ještě skromněji: těm všem chce být spojencem také Charta 77.

SPOLEČENSTVÍ STRACHU

Milan Šimečka

(...) Strach uvolňuje v našem společenství kost, která přichází z hlubin přírodní podstaty lidských bytostí. Zbavuje nás možností volného jednání a vrací nás k jednání pudovému. Desetitisíce lidí, kteří opustili tuto

zemi po srpnu 1968, jednaly pudově. Jen menšina po zralé úvaze. Strach je nejméně vhodným médiem pro zralé úvahy. Šance rozumu v zápase se strachem jsou nevalné. Rozum je sice schopen na svém hřišti zvítězit na celé čáře nad lží, frází a pokrytectvím naší každodennosti, ale to ještě neznamená, že je schopen dát povel nohám, aby vynesly jedince z řady těch, kteří se před touto lží, frází a pokrytectvím mlčky sklánějí. Co z toho, že rozum se utěšuje vítězstvím, když nohy dále svazuje pudová ochrnutost. Když slyším o někom říkat, že to má v hlavě v pořádku, ale ne už tak docela ve střevěch, nevnímám v takovém tvrzení nic posměšného, je to prostě konstatování holého faktu.

Pach strachu, který proniká naší společností, podřívá lidskou důstojnost všech jejích členů. Narušuje proces odpřírodnění, který člověka vydělil z živočišného světa. Proto nemůže být společenství strachu moderní, byť by to o sobě i tvrdilo.

Vloni v létě jsem chodil s přítelem po Praze. Dlouho jsme se neviděli a měl to být svátek. Ale nebyl. Za námi šli stále dva muži, sestoupili do podchodu, stáli s námi na stanicích tramvají, v tramvaji se postavili vedle nás. Mlčeli a z jejich tváří se nedalo nic vyčíst, ani zvědavost, ani hanba, ani zášť, nic lidského, byli jako stroje. Řekli jsme si, že je vymažeme z vědomí, ale nešlo to, řeč vážla a oči bloudily po těch tvářích a po autech, která se plížila za námi. Ptali jsme se sami sebe, zda se bojíme, ne, to ne, známe to přece, ale v člověku se přece jen zvedá jakási stará, zapomenutá, živočišná úzkost. Je to úzkost zvířete, které se nemá čím bránit. Kdyby tu byla nějaká nora, vlezli bychom do ní, ale v celé Praze taková nora nebyla.

Společenství strachu má samozřejmě i své trhliny. Neexistuje tak totální kontrola, aby se v ní nenašly mezery. Při vší dokonalosti, ke které se zastrašování dopracovalo, není zas tak dokonalé, aby obsáhlo všechny. Vždy se najdou lidé, kteří vedou se strachem na tisíc způsobů svůj soukromý zápas.

V Československu byli vždy lidé, kteří jednali a mysleli proti strachu. Mnozí zůstali bezejmenní a s mnohými zúčtovala moc potajmu. Nestejně byly asi motivy tohoto zápasu se strachem, ale možná je ještě čas, aby dějiny lidské statečnosti nebyly zasuty plynoucím časem.

Až od jistého historického okamžiku, který je nesnadné přesně určit, v důsledku příznivých okolností vnitřních i vnějších, se z všeobecné

apatie začíná rodit fenomén, natolik zvláštní a různorodý, že se zdráháme používat pro něj jen jedno z těch pojmenování, která byla vmyšlena. Za léta, která uplynula, se jména a činy jednotlivců seřadily do souvislé tendence, která dnes už má svou historii. Do vědomí veřejnosti vešla jména vzdělavců, kteří už předtím měli svou vědeckou či uměleckou autoritu, ale i jména prostých lidí, kteří se vymanili z všeobecného souhlasu, který si vynucovala stalinská éra ve východní Evropě, jakož i její pokračování. Tito lidé neměli společné názory, měli společné pouze nutkání myslet svobodně. A společnou jim byla také odvaha. Společnou byla pak hlavně lidská situace, ve které se nacházeli. Všichni byli obklopeni společenstvím strachu a museli si z něho hledat východisko. Byli to většinou lidé, kteří zvážili hodnoty svého života a rozhodli se do důsledku prozkoumat tento strach, naučit se s ním žít a získat za to odměnou vnitřní svobodu a potvrzení svého lidství.

Nepíšu dějiny tohoto fenoménu, ale chce se mi aspoň připomenout, jak vzrušující byly pro mě pokusy pochopit v plné míře lidskou motivaci těch kroků Milovana Džilase, které ho z výsluní moci přivedly až do vězení. Stejně mě vzrušovala představa Borise Pasternaka, jak píše na konci svého života *Doktora Živaga* tísněn tragickým vědomím, že ho sotva kdy v blízké budoucnosti předloží nějaké sovětské nakladatelství svým čtenářům. Stejně tak se mi velmi chtělo pochopit, jak hluboké musí být poznání pravdy, které přinutilo akademika Sacharova říci ji bez obalu Chruščovovi. Po zkušenostech posledních deseti let už nejsou tyto kapitoly z dějin lidského zápasu se strachem takovým tajemstvím.

Viděl jsem po 21. srpnu davy lidí v ulicích, jak se stavěly do cesty tankům, viděl jsem, jak mnozí zřetelně pohrdali nebezpečím, jak se už zdálo, že strach je něčím zapomenutým. Ale to byla jiná lidská situace, odvahu podporovalo splynutí s mnoha jinými, solidarita a schválení většiny, hrdinství bylo odměňováno obdivem a potleskem. Proto častěji myslím v té souvislosti na hlouček sedmi lidí s dětským kočárkem a s dítětem, s doma vyrobeným transparentem, který vytáhl na Rudé náměstí, aby protestoval proti té nepředstavitelné síle, která dala do pohybu tisíce letadel, tanků, děl a masu poslušných, ale zmatených vojáků. To byla ta pravá lidská situace, která dá člověku pocítit váhu strachu, pochybností a smyslu lidských činů vůbec. Ten hlouček věděl; že svým protestem nezastaví invazi vojsk, které velí maršálové. A snad

i věděl, že jejich čin nevyvede společenství strachu ze strnulosti, věděl pak zcela jistě, že bude ponižován, urážen a potrestán. A jestliže přece jen vyrazil na náměstí, pak jen proto, že se už před tím vydělil ze společenství strachu, že dozrál k poznání hranic onoho strachu.

Ze stejných lidských situací, i když ne vždy tak dramatických, se i v Československu rodily pozoruhodné příklady překonání strachu. Před rokem 1968 i po něm. Bylo jich hodně, byly nestejně svým významem, ale i z nich je možné vytvořit souvislou tendenci. Tato tendence dramaticky vyústila do tří týdnů na počátku roku 1977, kdy byl zveřejněn text Charty, a pokračuje, ve všednějších a ne vždy tak dramatických polohách, mnohostrannou aktivitou. Za posledních šest sedm let se řadou iniciativ, vynalézavých činů obětavou prací fakticky vytvořila paralelní kultura, nezávislá na oficiální ideologii, vzniklo pozoruhodné ideové ovzduší, pluralitní ve svých východiscích, ale směřující nepochybně k humanitní, demokratické a socialistické alternativě národní existence. A v neposlední řadě se za ta léta zrodila neformální solidarita lidí, kteří se třeba nikdy ani neviděli, a která přesahuje hranice země.

Nejsem si však úplně jist, zda v zemích s demokratickými institucemi a se svobodným veřejným míněním, které projevuje zřetelné sympatie k těmto aktivitám, je možné přesně pochopit lidskou situaci, která tu určuje myšlenky i činy. Jistě, setkal jsem se už s lidmi, kteří ji chápou dokonale, přijedou, potěší se s námi, procítí naše smutky a odjedou do zemí, které mají své vlastní starosti. Ale i tak máte pocit, jako by tu zůstávali. Když však čtu sem tam něco v časopisech či novinách, v těch několik měsíců starých Frankfurtrech, Zeitech, Le Mondech, Timech, Spieglech, Zürichrech apod; které sem neznámými cestami dorazí, nebo poslouchám v rozhlasě zprávy, úvahy a klasifikace disidentství boje za lidská práva, atd; zdá se mi, jako by už názvoslovím bylo všechno posunuto trochu do jiné polohy, srozumitelné pozice v znakové podobě domácímu publiku, ale přece zkreslující lidskou situaci těch, o které jde. Například jsem ještě neslyšel, že by se v Československu sám někdo definoval jako bojovník za lidská práva, ale to vyplývá také asi z toho, že u nás byl vždycky nadbytek bojovníků, hlavně bojovníků za mír, za vyšší výnosy, za novátorské metody, za lepší životní prostředí, za rozšíření saratovského hnutí a v poslední době hlavně za kvalitu, efek-

tivnost a šetření energií. Takže konec konců tohle slovo se přičítá normálnímu člověku v hrdle. Ale to je jistě jen detail.

Asi to tak vždy bude, že veřejnost budou zajímat především dramatické momenty v těchto hnutích, odvážná prohlášení, procesy, brutality, a buď jak buď méně už dlouhé dny, měsíce a roky vězení. V těchto dramatických momentech se jeví překonání strachu a lidská odvaha v modelové podobě, je srovnatelná s analýzami lidské statečnosti, které kultivovala evropská literatura a které jsou součástí i české myšlenkové tradice od časů kostnické hranice. Mnozí z nás přemýšleli o Sartrově a Camusově interpretaci svobody, dráždil nás položenými otázkami Brechtův Galilei i Hochhutův Zástupce, celá světová literatura vzešlá z odboje.

Nebyli bychom ovšem v Čechách, kdyby se na okraji i smrtelně vážných úvah o statečnosti neobjevil najednou stín malebné postavy dobrého vojáka Švejka, který jak známo čelil také celé řadě příkoří a přitom byl ke svým mučitelům vždy neobyčejně přívětivý. A já znám případ, kdy byla při domovní prohlídce nabídnuta příslušníkům státní bezpečnosti káva: napijte se, musíte být unaveni, není to lehká práce prohlížet tolik knih! Avšak ten Švejk je jen stínem, je uložen v podvědomí, ve vážné diskusi se neargumentuje jeho výroky, ty se vynořují českým intelektuálům z paměti mimoděk téměř v každé lidské situaci, tak jako Jehovistům citáty ze Starého zákona. Jsme prostě v zemi, kde se i předseda vlády reálného socialismu příznivě veřejně k tomu, že Dobrý voják je jeho nejoblíbenější četbou.

Do úvah o strachu a statečnosti vstupuje i vzpomínka na dvojí tradici českého národního odboje proti Rakousku, romantickou Fričovu a Arnoldovu a realistickou linii Palackého, Havlíčka a Masaryka, která vydráždila Marxe k nelichotivému výroku o Slovanech.

Společenství strachu má své všední dny, tak jako je má i zápas o překonání tohoto strachu. Z rozhlasu slyším, že v disidentských hnutích ve východní Evropě je poměrně ticho. V tomto tichu svádějí milióny lidí svůj všední a obyčejný zápas se strachem. Dělníci odhodí lopaty a chtějí mluvit s ředitelem; a ředitel běží, protože s tímhle nejsou žádné žerty, mohlo by se roznést, že se u něho stávkovalo. Osamělý odvážlivec vykládá večer své ženě, jak jim to zítra na schůzi všem řekne. Jiná schůze se vůbec nekoná, protože na ni nikdo nepřijde. V tomto tichu

dostala moje žena výpověď a celý večer mi doma pláče. Někdo bere do ruky telefon, aby řekl svému příteli pár utěšlivých slov, ale pak ho zase položí, mohli by to poslouchat. Jiný člověk uvažuje o tom, jak se vyhnout rozhovoru se svým dávným přítelem z Anglie, ale aby to nevypadalo, ach bože, že je zbabělec. Spisovatel napsal stránku a uložil ji k předchozím, pak odhání od sebe myšlenku na to, zda bude tu stránku vůbec kdy někdo číst. Novinář zachytil ještě v obtazích větu, která by se mohla špatně vykládat, teď si s ulehčením otírá zpcené čelo. V tomto tichu skončil pro jiného novináře třeba 658. vězeňský den, možná měl přece jenom odejít, třeba by právě teď seděl s přítelem v Paříži v nějaké kavárnice a poslouchal, jak venku hlučí to velké město, o tolik větší než Praha. V tomto tichu říkají člověku, že není žádný signatář, ale obyčejný žid. Jiní lidé opisují stránky s básněmi, které vyjdou v Petlici. Muž či žena píšou svým synům, dcerám, sestřím a bratrům, deset let jsme se neviděli, v tom tichu jsme roztroušeni po celém světě, jako Arméni po tureckých pogromech. Jiní lidé promýšlejí své situace a situaci národního celku. Poslouchám celý večer vyprávění o nutnosti zachránit lidovou kulturu a včlenit ji do kultury budoucnosti. Pak stojím večer na zastávce autobusu s hloučkem jiných členů společenství. Trochu stranou stojí opilec, šermuje rukama a chrlí ze sebe nadávky, spílá nápisům o nerozborném přátelství a naší cestě vpřed pod vedením, které smývá déšť z protějščího plotu. Naše malé společenství s ulehčením nastupuje do autobusu a rozjíždí se domů.

Je mnoho cest, po kterých lze uniknout ze společenství strachu. Avšak ani jedna není univerzální, ani jedna neplatí pro všechny. Je cesta úniku, která vede přes hranice, ani ta není dostupná všem. Je to cesta, která zraňuje duše těch, kteří zůstali, i těch, kteří odešli. Tato zranění si ošetřujeme většinou v skrytu. A v hlavě nám tiká absurdní vize, kterou vymyslel lidový vtipálek v týdnech regulačních stupňů: při tom posledním stupni všichni odejdou a poslední zhasne světlo.

Nejschůdnější a také nejhojněji používaná cesta úniku ze společenství strachu vede do soukromí, do uzavřeného světa rodiny, blízkých přátel, zahrad a chalup, do malých společenství a spolků, povolených státem, ale nepřilíš kontrolovaných kroužků motoristů, přátel přírody, trampů, chovatelů drobného zvířectva, rybářů, sběratelů mincí a všeho možného, a jiných sdružení, která na výročních schůzích odfláknou

povinné díkůvzdání, odhlasují nějakou tu brigádu, ale pak se věnují společnému zájmu. Absolutní většina občanů si střeží tuto sféru normalnosti a vyhýbá se konfrontaci s myšlenkami a aktivitou, které budí strach. Nerada slyší o křivdách a perzekuci jiných a je nakloněna věřit tomu, že si pronásledovaní a vydědění zavinili svá neštěstí sami. Je množství skořápek, ve kterých se dá při trošce štěstí prožít normální a v jistém smyslu i důstojný život. Strach tolik neponižuje, protože se mu pečlivě vyhýbáme. I klidu lze dojít. Niterné křesťanství a jiné víry poskytnou ráj srdce. Poskytně jej i rozum a skeptické vědomí o bezúčelnosti světa. V Československu jsme specialisté na vymýšlení skořápek. Filozof má třeba brilantně propracovanou teorii o tom, že člověk je úděsným omylem přírodního výběru. A už má skořáčku, která chrání před angažovaností, a tedy i před strachem. Starý muž, který prožil svůj život v bezpečí, klidu a tiché důstojnosti v této politicky zmítané zemi, mi prozradil s jistou hrdoostí recept na takový život. Více než čtyřicet let, každý večer, naslouchal zprávám a komentářům z BBC. Nikdy neměl iluze, nikdy ho nic nepřekvapilo, věděl předem, co se bude dít a co se od toho či onoho režimu dá očekávat. A tak všechny režimy přelstil.

Třetí a nejméně schůdná cesta, aby to znělo jako v pohádce, je cesta pravdy. Ze společenství strachu není nutné unikat, lze mu také čelit. Člověk se může rozhodnout a nerespektovat pravidla, která společenství strachu vytvořilo. Neosvobodí ho to sice od strachu, ale je to už strach jeho vlastní volby, je to strach vzpoury, a to už je něco jiného. Člověk pak čelí společenství strachu ne proto, že by strach neznal nebo pohrdal radostmi života, ale prostě proto, že mu toto členění strachu připadá důstojnější alternativou lidské existence.

Brilantní analýzu tohoto postoje podal Václav Havel ve své esejí *Moc bezmocných*. Jsou to také právě tyto postoje a lidské situace z nich vyplývající, které přitahují nejvíce pozornosti. Žít v pravdě a čelit strachu je úctyhodný program; rozložen do tří podrobněji popsanych tisíciletí v trvání lidské pospolitosti, soustřeďuje v sobě všechno úsilí o skutečné lidství. Jestliže vůbec existuje nějaké nadčasové hledisko pro zhodnocení lidských činů v dějinách, které je společné pro všechny kultury světa, pak je to hledisko, které skládá úctu statečnosti a smyslu pro pravdu. Toto hledisko, byť bylo čistě jen mravní, nelze obejít.

Program statečnosti a neústupnosti z poznané pravdy má ve speciální československé, polské a sovětské skutečnosti zvláštní přitažlivost. To proto, že pravda je lehce poznatelná v politických systémech, které vystavěly na svou obranu celou hradbu lží. Pravda je opak toho, co se píše v novinách, s výjimkou předpovědi počasí, jak se praví v jednom vtípu, ta je pravděpodobná. A statečnost je zvednout ruku k nesouhlasu, když všichni ostatní ze strachu souhlasí. V těchto systémech není potřebné pravdu úporně hledat ani se sžírat pochybností, zda je to ta pravda pravdoucí, protože státní lež se ani moc nesnaží vypadat jako pravda. Občanský život pak poskytuje ve společenství strachu denodenně příležitost ke statečnosti.

To však vůbec neznamená, že program občanské statečnosti a neústupnosti z poznané pravdy je právě tak snadno proveditelný a obecně přijatelný. Naopak, je to program náročný a obtížný. Vždyť celé společenství strachu bylo systematicky vybudováno proto, aby byl takový program masově neproveditelný.

Rozhodnutí k pravdě zraje o samotě. V tichu a bez svědků. Žádná masová euforie takové rozhodnutí neuspíší. Naopak, rozhodnutí musí zrát v tíživé atmosféře obecné netečnosti. Je nutné zvážit hodnoty života a umět je aspoň pojmenovat. V tom smyslu je statečnost náročná na vzdělání. Rozhodnutí ke statečnosti není krok do neznáma. Všichni víme, co bude následovat. A tak statečnost a pravda stojí proti bezpečí, klidu, práci, hmotné zajištěnosti, proti rodině a normální budoucnosti dětí, proti vyřazenosti, veřejným pomluvám a desítkám jiných přfkoř, které znají nejlépe ti, kteří se už rozhodli. A odměna, které se za to vše člověku dostává, je jen zase jiný ráj srdce, lehce zpochybnitelný během obyčejného života, podléhající únavě, nemocem a lidským slabostem.

A přesto právě z takových rozhodnutí vyrostla ve východní Evropě rozsáhlá myšlenková hnutí (která se stále rozpakuji nazvat disidentstvím), která dnes patří neoddělitelně do evropské kultury. Tato hnutí přirozeně nezrušila společenství strachu, jen se z něho vydělila. Lidé, kteří se rozhodli pro občanskou statečnost a pro život v pravdě, zvítězili spíše nad sebou samými než nad společenstvím strachu.

Psáno v dubnu 1979, poprvé otištěno v *Listech*, roč. 10, č. 1, únor 1980, a přeloženo do několika jazyků.

PRŮZKUMNÉ DÍLO CHARTY

Vilém Prečan

(...) Charta 77 dovádí k nezbytnosti zabývat se problémem, které základní rysy charakterizují současnou etapu totalitních systémů sovětského typu a co ji tak výrazně odlišuje – navzdory nezměněné podstatě těchto systémů – od doby klasického stalinismu a po něm následující fáze revizionistických a reformních pokusů o nalezení východiska ze slepé uličky, do níž se totalitarismus, neschopen seberegulace, opětovně vrací. Neboť Charta je produktem právě této etapy po porážce a ztroskotání pokusů o strukturální reformu, vycházející ze systému samotného a z jeho ideologie, etapy, která sebe samu označila jako „reálný socialismus“. Tento pojem, který měl zdůraznit, jak se režim sám distancuje od hledání nebo projektování nějakého „vylepšeného“ či „reformovaného“ modelu sovětského socialismu, se stal symbolem pro nehybnost a zmrtnění, uzavřenost, bezvýchodnost a všeobecnou krizi systému, který rezignoval na pokusy o dlouhodobější výhled či projekt budoucnosti. Charta je reakcí na tuto nehybnost a zmrtnění, pokusem překonat je; a je nepohyblivostí režimu znovu a znovu poznamenávána.

Charta 77 nás dovádí k novému zamyšlení nad tím, co je opozice a disent v etapě reálného socialismu, a k hledání onoho časového momentu, kdy se – v každé zemi jinak a jindy – ze širokého spektra kritických, opozičních, disentních a nonkonformních sil vynořuje jako určující a sjednocující prvek hnutí občanských a lidských práv. Prostřednictvím Charty poznáváme základní principy a stránky tohoto hnutí. Jsou to: Nedělitelnost svobody; všeobecná platnost, nezczizitelnost lidských a občanských práv a jejich neodvozenost od státu; emancipace občana vůči totalitní moci; aktivní občanství založené na přesvědčení, že oprava společnosti, změna poměrů musí začít u lidí samých a že také každý občan je spoluodpovědný za poměry; důraz na legalitu občanských aktivit, která v sobě zahrnuje také zápas o zákonnost bezvýjimečnou a opravdovou, odvozenou od všeobecné platnosti lidských práv; nedělitelnost a neohraničenost solidarity s každým, kdo je ve svých

právech ukracován nebo kdo usiluje o jejich realizaci na uvedených zásadách.

V Československu byl okamžikem onoho vynoření se hnutí za občanská a lidská práva až rok 1976, jeho druhá polovina. Vyjmenované zásady jsou až pozdější abstrakcí a zevšeobecněním. Počínaje létem 1976 byly nejprve životním prožitkem a pocitem těch desítek lidí různých politických názorů, náboženské víry, různých profesí a různého věku, kteří se zúčastňovali na solidárních akcích ve prospěch uvězněných příslušníků dvou skupin tzv. českého hudebního undergroundu. Nešlo o velkou politiku – „jen“ o obranu elementárního práva skupiny mladých lidí zpívat po svém a hledat svá vlastní životní východiska a hodnoty.

Bylo to první větší solidární hnutí s pronásledovanými od roku 1969. Výsledky předchozího období zotavování se z porážky, politické a lidské zranění, marné čekání na zázrak nové liberalizace, marné čekání na změnu poměrů vlivem mezinárodních okolností (détente), touha po životní pravdivosti podle příkazů vlastního svědomí, vůle „nežít ve lži“ – z toho všeho se v ovzduší lidské solidarity s pronásledovanými zrodilo odhodlání spojit síly dosud atomizovaných skupin a jednotlivců k trvalejší spolupráci. Společná programová základna byla nalezena – v podobě obrany lidských a občanských práv. A náhoda jí poskytla zcela legální a legitimní program. V říjnu 1976 byly ve sbírce zákonů ČSSR zveřejněny Mezinárodní pakt o občanských a politických právech a Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech, předtím ratifikované československým parlamentem.

Právě na tyto dva pakty a na fakt jejich ratifikace, z něhož se odvolovala i právní závaznost obou paktů v Československu, se odvolával a z nich vycházel text pozdějšího Prohlášení Charty 77. Návrh textu byl projednán a schválen v prosinci 1976 na schůzkách zástupců těch skupin, které se sblížily v letní a podzimní kampani solidarity s mladými hudebníky – při sbírání podpisů na petice za jejich osvobození, v soudních budovách a síních, kde probíhaly procesy. Posléze bylo dohodnuto, že text Prohlášení, datovaný 1. ledna 1977, bude na začátku ledna 1977 odevzdán parlamentu spolu s podpisovými archy těch, kdož s Prohlášením vysloví souhlas a svým podpisem potvrdí závazek podílet se v budoucnu – jednotlivě i společně – na aktivitě Charty 77. Jmenovitě byl

dohodnut okruh osob, které budou v době mezi vánoci 1976 a Novým rokem 1977 navštíveny sběrateli podpisů a požádány o podpis Prohlášení.

Představy organizátorů Charty 77 o plánech na nejbližší období po zveřejnění Prohlášení byly skromné. Měli v úmyslu především utvořit několik pracovních skupin, které by do započetí kontrolní schůzky v Bělehradě (podzim 1977) vypracovaly kritickou analýzu porušování lidských a občanských práv v Československu. Plánované dokumenty tohoto druhu se měly týkat především práva na vzdělání, práva na práci, svobody vyznání, svobody slova a svobody kulturní a umělecké tvorby. Uvažovalo se o dalších pracovních skupinách, které by na několika zvláště křiklavých případech demonstrovaly porušování norem ratifikovaných mezinárodních konvencí.

Také organizační přípravy nebyly velké – Charta 77 nebyla zamýšlena jako organizace (a také se jí nikdy nestala). Neformální, osobní styky a kontakty měly zůstat základem pro styk a komunikaci mezi třemi mluvčími, reprezentujícími Chartu navenek, a mezi signatáři v různých místech a oblastech země, jakož i mezi signatáři a aktivisty pracovních skupin. Bylo dohodnuto, jak udržet pracovní komunikaci uvnitř Charty, kdyby policie znemožnila styky dosavadní, vytvořené před vyhlášením Charty.

Bylo to všechno? Nikoli, snad nejdůležitějším momentem příprav k činu byla vůle vytvořit základ pro trvalou aktivitu. Ale právě k tomuto bodu se soustřeďovalo nejvíce otázek, dohadů, pochybností, obav i nadějí. Jak bude reagovat režim? A co udělají „ostatní“? Kdo další se připojí k Prohlášení Charty svým podpisem? Jaké jsou šance na probuzení obyvatelstva z apatie? Jak bude vypadat „všední den“ Charty? Bude vůbec možný, anebo zůstane jen při jedné „hvězdné hodině“?

Dnes už víme mnoho z toho, co nevěděl hlouček statečných před čtyřmi lety. Otázky se rozplétaly postupně: některé odpovědi se dostavily takřka vzápětí poté, co Prohlášení Charty vešlo ve známost, další na jaře 1977, jiné až v průběhu roku 1979; ani dnes nevíme zcela všechno. Všechno taky bylo a je jiné než původní představy, počínaje faktem, že se nepodařilo Prohlášení Charty 77 spolu s podpisovými archy prvních 241 signatářů pokojně doručit parlamentu; Charta byla symbolicky zatčena ještě před vstupem do života. Policie přepadla 6. ledna 1977 automobil, v němž tři spisovatelé odváželi text Prohlášení

s podpisy do budovy Federálního shromáždění v Praze; text zabavila a doručovatele vzala přechodně do vazby. Přesto si Charta 77 vytvořila podmínky k dlouhodobé existenci, stala se zatím nejdůležitějším mezníkem v životě země od roku 1969 a vrátila Československo na politickou mapu Evropy.

Čin Charty se zrodil jako vyústění toho, co bylo před Chartou, jako produkt daného okamžiku; obsahoval určitou počáteční energii a intenci. Avšak náboj skrytý v myšlence Charty, její výzva, v ní vyjevená konfrontace proklamovaných práv člověka s jejich realitou v reálně socialistickém Československu byly tak silné, že se jimi cítil osloven doslova každý, a proto se každý s Chartou musel vyrovnat. Charta byla na počátku také exploze vyvolaná Chartou. Počáteční čin se vymkl sám sobě, kromě prvotní dynamiky určené vůlí jeho inspirátorů se dostal do silokřivek celé společnosti. Charta se stala subjektem historického procesu, křivka její cesty je spojnicí průsečíků mnoha vůlí a zájmů, osciluje mezi „mocí mocných“ a „mocí bezmocných“.

A jejím prostřednictvím se via facti postupně už čtyři léta dovídáme to, co by bez Charty byl jen dohad, co bychom bez ní nevěděli a o čem jsme byli před Chartou „potmě a v nejistotách, v mlhách“ (Patočka). Charta se stala činitelem nepřetržitě vykonávaného průzkumu v mnoha směrech, zejména pak:

- o možnostech a hranicích občanských aktivit v současném Československu;
- o prostředcích nátlaku a represe ze strany totalitního režimu a o jejich použitelnosti;
- o možnostech vyvolat masový politický pohyb v zemi na základě aktivit rámcovaných hnutím za občanská a lidská práva;
- o možnostech Charty přispět k nalezení klíče ke změně totalitního systému;
- o možnosti vyvolat v současném Československu účinnou masovou solidaritu s občany, kteří jsou pronásledováni za názory nebo činnost, jež nejsou v souladu se zájmy mocenské struktury;
- o možnostech dialogu mezi občanskými iniciativami a vládou a o šancích ovlivnit postup mocenské struktury;
- o možnostech a hranicích účinnosti mezinárodní solidarity a pomoci;

- o političnosti a nepolitičnosti v hnutí za lidská práva;
- o možnostech a podmínkách pro udržení soudržnosti a konsensu různorodých složek Charty;
- o spektru forem a metod občanských aktivit, o jejich účinnosti a životnosti;
- o možnostech komunikace uvnitř společenství Charty;
- o možnostech, účelnosti a hranicích institucionalizace občanských aktivit v současném Československu;
- o vztahu mezi Chartou a autonomními kulturními, politickými a jinými občanskými aktivitami, které Chartě předcházely, anebo jež jí byly inspirovány, ovlivněny, nebo se z ní oddělily.

VKLAD CHARTY PRO BUDOUCNOST

Podářilo se Chartě za čtyři roky její existence přispět k nalezení východiska z marasmu a znehybnění reálného socialismu v Československu? Přispěla k nalezení odpovědi na jednu z hlavních otázek soudobého světa, totiž jaké jsou možnosti a cesty překonání totalitních systémů sovětského typu?

Takto formulované otázky je možné odmítnout jako formálně nelegitimní poukazem na konstitutivní Prohlášení Charty z 1. ledna 1977, v němž se jasně říká, že Charta „nechce vytyčovat vlastní programy politických či společenských reforem nebo změn“ a že „není základnou k opoziční činnosti“. Toto stanovisko najdeme v různých obměnách v celé řadě dalších dokumentů Charty až do současnosti. Tím však otázku neodklidíme se stolu. Charta přece mohla přispět k hledání klíče ke změně systému, aniž to bylo jejím záměrem, aniž si to vytyčila ve svém programu. – Odpovím oklikou.

Vztah mezi političností a nepolitičností Charty je jedním z nejrozpornějších problémů její existence. Princip nedělitelnosti svobody a všeobecné platnosti lidských a občanských práv, jakož i úsilí o jejich uvedení do života, jež si dala Charta do štítu, je nejradikálnějším popřením podstaty totalitního režimu, nejradikálnější výzvou systému. Pojmenování stavu věcí v zemi pravým jménem, jak to Charta učinila, veřejné odmítnutí ideologické idealizace totalitní reality a totalitní praxe je radikální negací rituálu zdání a lži, bez něhož systém ztrácí vnitřní soudržnost. Obojí je politikum prvního řádu.

Ve sféře lidských a občanských práv, ve sféře veřejných věcí současného života v Československu není otázka, jež by se nedotýkala zájmu systému jako celku a jež by neměla svou brizantní stránku politickou. Avšak Charta posunuje řešení otázek eminentně politických do oblasti mravní. Její nepolitičnost *sui generis* spočívá v tom, že odmítá být „technicky politická“; neukazuje jinou cestu k splnění svého poslání než morální apel na občanskou spoluodpovědnost, na povinnost lidské solidarity; apeluje na vládu, aby dodržovala své vlastní zákony, a nabízí jí dialog; vykonává dlouhodobou práci „pedagogickou“ (Patočka).

Tento důraz na morální základ lidské existence vyrůstá z Chartou reflektovaného obecného stavu společnosti, morálně zpusťované dlouhodobým trváním totalitního režimu; morální obroda je podmínkou a předpokladem demokratické obrody politické. Charta je také způsobem životní realizace lidí, kteří už nemohou a tedy nechtějí čekat, až „se“ poměry změní, kteří už nemohou a nechtějí žít ve lži, kteří chtějí žít jako lidé v pravdě „tady a teď“, tedy v době, kdy se nerýsuje žádná možnost rychlé změny poměrů, žádné politické řešení a vysvobození.

A konečně, expozicí univerzálnosti lidských práv a principu aktivního občanství, důrazem na morální princip v životě jedince i celé společnosti, na lidskou solidaritu a nedělitelnost svobody oživila Charta ideál, který se stal varovným mementem naší doby. Vytyčila tím rámec a měřítko, jímž se bude poměřovat i každý budoucí politický program, politická smlouva a systém v zemi. (A zejména v tom spočívá trvalý odkaz Charty a její význam časový i nadčasový, jak to ještě stačil připomenout nezapomenutelným způsobem Jan Patočka a jak to po něm v řadě textů vyložil Ladislav Hejdlánek.)

Onen rozpor mezi řečenou političností a nepolitičností Charty, pokus řešit politický problém ne–politickými prostředky je ovšem také jedním z momentů, který limituje šance Charty stát se činitelem vedoucím, k společenskému pohybu většího rozsahu. Morální výzva „nežít ve lži“, základ existenciální revoluce a zrodu občana, neodpovídá na otázky, co mají dělat ti, kteří by následky onoho rozhodnutí „žít v pravdě“ neunesli, pro které je taková morální motivace ke společenské aktivitě (ještě) příliš abstraktní a exkluzivní, není zakotvena v konkrétnosti jejich každodenního života natolik, aby je pobídla k jinému jednání. Poznání pravdy, vědomí toho, co by „se mělo“, bylo zatím vždy v dějinách

podnětem k masovému pohybu pouze tehdy, jestliže – jsouc zprostředkováno v konkrétním politickém programu – poskytovalo jakous takous šanci úspěchu; jestliže obsahovalo nebo se zdálo obsahovat naději na realizaci. Většina začala vždy jednat a žít jinak než dosud, až když nebylo lze žít a jednat dosavadním způsobem.

Charta vznikla v období absence konkrétních politických programů, v období absence vyhlídek do budoucna, aspoň v zemi samé. Pluralita politického a světonázorového spektra Charty neznamenal – a neznamená ani dnes – pluralitu ucelených politických směrů (natož potom pluralitu zárodků politických stran). Spíše šlo o výraz neukončeného a dosud trvajících hledání hodnotové orientace. V tomto hledání se promítla celistvost životní a politické zkušenosti nejméně čtyř generací žijících ve společnosti, která v uplynulých 40 letech prošla několika vlnami diskontinuitního procesu. Měnily se mocenské struktury, likvidovaly se a obnovovaly dřívější instituce, měnily se vlastnické poměry a sociální struktura obyvatelstva; avšak žádná z oněch vln netrvala tak dlouho, aby stačila vymýtit civilizační, kulturní a politické dědictví předchozího vývoje. Každá z těchto generací, formovaná základním společným generačním prožitkem (Mnichov, válka, Únor 1948, krize zrozená stalinismem a 60. léta), byla zároveň rozdělena odlišným osudem svých příslušníků; základním dělicím klíčem bylo rozdělení na „vítěze“ a „poražené“, „mocné“ a „bezmocné“, ale mezi oběma póly byly další vrstvy. (A role se posouvaly: bezmocní zůstávali bezmocnými, anebo se do této role už narodili; ale z někdejších vítězů se o generaci později stali poražení.)

V procesu hledání hodnotové orientace byly integrovány také výsledky a pozůstatky repluralizace společnosti, k níž došlo v 60. letech, výsledky poznamenané porážkou let 1968–1969 a další zkušeností z období konsolidace. Životní bilance, snaha odevzdat plody vlastního poznání a předat zkušenosti, a také vůle k politické aktivitě příslušníků starších generací se spojily s tím, co přinášeli do společné pokladnice, z níž se zrodila Charta, ideologiemi nepoznamenaní mladí lidé, teprve začínající žít.

V Chartě je obsažena také takováto pluralita a různorodost Charty. V každém okamžiku její existence v ní současně existovaly skupiny tendující k formulování politických programů i lidé hledající alternativ-

ní formy lidské existence mimo jakýkoli establišment, a dále ti, kteří spatřovali splnění své občanské povinnosti a spoluodpovědnosti především v tom, jestliže alespoň ve volném čase budou vykonávat své povolání, z něhož byli režimem exkomunikováni. Hovoří se o skupinách, ale při bližším zkoumání zjistíme, že mezi příslušníky téže údajné skupiny existuje celá škála názorových a hodnotových odstínů.

Odlišnost skupinových a individuálních stanovisek, zkušeností a hodnotových hledisek měla celou řadu implikací. Projevovala se v podpoře určitých forem a metod práce Charty, často však v pokusech vtisknout Chartě jako celku určitý ráz. Jednou to byla myšlenka politického hnutí, které by prostřednictvím tlaku zdola donutilo mocenskou strukturu k pohybu; podruhé koncepce alternativního antikonzumního uzavřeného společenství; jindy zase taktika postupu založená na přesvědčení, že smysl má pouze taková aktivita, která koresponduje s mocí a vyhýbá se konfrontaci s ní.

Občas některá z uvedených tendencí určovala převážný charakter kratší nebo delší etapy vývoje Charty. Nejčastěji však nacházíme v Chartě vše pohromadě: hledání politického východiska z krize systému reálného socialismu i neochotu touto věcí se zabývat jako Chartě nepřislušející (u jedněch), neaktuální a předčasné (u druhých), nebo zcela irelevantní (například u mladých z undergroundu). Podobně je v Chartě vždy současně přítomen jak zcela konkrétní, adresný protest bezpráví, tak filozofická meditace a historická reflexe, „neúplatné hledání pravdy“, i to, co samo sebe nazývá „hledáním východiska z patologie nenávisti, jež se stala nástrojem politické moci“ (Zvěřina).

Velikost Charty je v tom, že byla prosta prestižního myšlení, že nechtěla být vším (přesto se na okamžik stala průsečíkem všeho), že proklamovala i nedůležitost okolnosti, zda ten, kdo se s ní vnitřně ztotožňuje, podepsal Prohlášení či nikoli. Chartu nelze v žádné etapě její cesty obvinít ze sektářství. A její mravní základ a důraz na bezvýjimečnou legalitu ji ochraňoval před degenerací, již se minulosti nebo v jiných částech světa neubránily ty menšiny, které chtěly spasit lidstvo a skončily v nenávisti a v terorismu.

Režim se snažil Chartu uzavřít do bran ghetta, ale nevnutil jí mentalitu obyvatel ghetta. Pro Chartu se stalo samozřejmým, že se od ní oddělovaly a osamostatňovaly (nebo jen autonomizovaly) skupiny

a iniciativy, pro které byl z nějakého důvodu rámec Charty příliš úzký nebo naopak příliš široký, jež se zabývaly činnostmi, pro kterou by se v Chartě nenašel obecný konsensus, anebo jež Chartu činila příliš zranitelnou ze strany moci. Stalo se přirozeným, že Charta volala na poplach na obranu autonomních občanských aktivit, které se realizovaly zcela mimo její rámec (diskuse o ožehavých problémech minulosti, vydávání náboženské literatury skupinou katolických aktivistů). Znovu a znovu se zříkala činnosti ve „sféře politické jako smysl Charty překračující“ (prohlášení mluvčích z 1. února 1980), ale současně proklamovala nedělitelnou solidaritu s těmi občany, kteří „legálně hledají politická východiska ze současné situace československé společnosti“ (tamtéž).

K legitimitě plurality a různorodosti Charty, k její proměnlivosti, dané proměnlivostí situace i složek Charty, patřily neodmyslitelně diskuse a polemiky uvnitř Charty. Nešlo o střetávání politických programů a filozofických směrů. Byly výrazem onoho tápavého hledání hodnotové orientace v bezradném světě; sublimovaly do nich rozdílů životní zkušenosti, temperamentu a životních postojů lidí hledajících odpověď na otázku, co má smysl udělat „tady a teď“; byla v nich obsažena také ve vlnách se vracející úzkost, ba i zoufalství, že tíha tradice a panujících poměrů je nad síly současných Sisyfů. Základním rysem diskusí a polemik nebyla tolerance, té se všichni v Chartě teprve učili. Na prvním místě stála snaha o obnovování konsensu o tom, jaké konkrétní cíle a formy aktivity jsou možné na základně společenství Charty, jakož i o tom, co už s ní není totožné, například „druhý politický život“, třebaže je výsledkem existence Charty.

Navzdory rozrůžňování, krystalizaci vyhraněnějších politických skupin (např. nezávislých socialistů), přes spory a polemiky, které někdy překročily hranice tolerance, navzdory občasnému podezřívání (např. vůči skupině tzv. eurokomunistů) byl zatím vždy konsensus nalezen; Charta se nerozpadla na jednotlivé skupiny a proudy žijící mimo sebe jako v době „před Chartou“. Občas k tomu přispěl režim sám; ne jeden perzekuční úder pomohl překonat následky nepřijemné kontroverze uvnitř Charty a nová vlna solidarity zacelila hrozivé trhliny. Nejsilnějším faktorem obnovování konsensu však bezpochyby byla snaha nepromarnit přednosti získané sblížením dříve atomizovaného úsilí.

Přesto nepochybuji o tom, že Charta 77 v té podobě, jak ji známe za uplynulá čtyři léta, je společenství přechodné a že ztratí svou nynější integrační funkci, jakmile – někdy v budoucnu – dojde k významnějšímu společenskému pohybu v zemi na širší politické nebo společenské základně.

Tím se konečně vracím k otázce položené na začátku tohoto oddílu. Zdá se být mimo pochybnost, že navzdory všemu, čím Charta obohatila československou skutečnost a naše poznání, jsme po čtyřech letech její existence chudší o jednu iluzi: že by z ní mohl vzejít podnět k společenskému pohybu většího rázu. Soudím, že od Charty 77 nevede přímá cesta k překonání totalitního režimu, přímá cesta ve smyslu jakéhosi „buněčného dělení“ Charty do zárodků demokratických struktur, jež by se staly počátkem „nové občanské společnosti“, jak se psalo v euforii roku 1977 a 1978 (a jak jsem o tom uvažoval na základě úvah domácích autorů také já sám).

Cituji Václava Havla, jeho *Moc bezmocných*, protože výstižněji to už nelze říci: „Nikdo zatím nemůže přesně vědět, co vystoupení Charty, její existence a její práce vyvolávají ve skryté sféře a jakým způsobem se v ní zhodnocuje pokus Charty rekonstituovat v Československu opět občanské sebevědomí. Tím méně je možné předvídat, zda, kdy a jakým způsobem se tento vklad někdy promítne do nějakých faktických politických proměn.“ Píšu tyto řádky více jak dva roky později než Havel svou studii a dovolím si menší míru pochybnosti a určitější tvrzení. Soudím, že Charta a jí podnícené nebo obohacené autonomní aktivity vykonaly a vykonávají z hlediska budoucích politických změn velkou přípravnou a rekultivační práci.

Jak mnoho této práce bylo vykonáno, to se ukáže a zhodnotí až v okamžiku akutní krize systému, kdy se mocenská struktura sama otevře změnám, anebo bude postavena před nutnost s těmito změnami se vyrovnat. Podnět ke změnám přijde odjinud než z hnutí za lidská a občanská práva; nebudou tedy výsledkem bezprostředního vlivu a působení Charty, VONS, nezávislého písemnictví všeho druhu. Avšak kvalita těchto změn v budoucnu bude spoluurčována výsledky přípravné práce v onom období znehybnění a zmrtnění, zdánlivého vakua, ve skutečnosti v období vyplněném záchovným, regeneračním a rekultivačním úsilím. Bude spoluurčována výsledky hledání těch, kteří

nerezignovali včera a dnes, kdo odmítali pro neslučitelnost se svým svědomím nebo z jiných důvodů žít ve lži, kdo šli cestou svého občanského práva a povinnosti. Třebaže se to většině současníků zdálo být jen nebezpečné počínání hrstky pošetilců.

Připomínám si slova, která napsal koncem roku 1980 jeden z nejbystřejších analytiků československé současnosti Milan Šimečka v samizdatovém eseji *Československé Polsko, polské Československo*: „Celé generace vzdělanců ve východní Evropě zmařily své životy ve službách mocenských elit, popřely pochybnosti a znásilnily podstatu vzdělání. Dobrovolně či v kleštích existenciální volby, v ideologickém poblouznění či v přetvářce – odmítly výzvu rozumu. Menšina trvala na svém, ale ani ona nebyla ušetřena úzkosti z toho, že trvání na elementárních pravdách evropské vzdělanostní tradice je zbytečné, protože naráží jenom na netečnost. Polské léto setřelo pochybnosti i úzkost, protože zhodnotilo takové postoje dějinným pohybem. Potvrdilo se přesvědčení, že když nic jiného, je povinností intelektuála aspoň popsat situaci v sociálním společenství, ve kterém žije. Ukázalo se, že není beznadějně čekat na to, až sociální společenství takové analýzy použije.“ Šimečka sám, ač si je vědom všech slabin a exkluzivity existenciální revoluce, je rozhodnut žít jako „normální člověk i v té nejnenormálnější době“. To, co napsal o menšině mezi vzdělanci, lze vztáhnout mutas mutandis na celé spektrum aktivní menšiny, protože ať intelektuální, ať ostatní aktivity této menšiny přispívá k analýze sociálního společenství a k hledání cest ze znehynění.

Nechci v žádném případě srovnávat situaci v Polsku a v Československu, je rozdílná nejen historickým pozadím a tradicí, ale i situací a atmosférou, za nichž obě země vstupovaly – každá jinak – do sedmdesátých let. Stejně tak nemyslím, že dějinný pohyb polského léta 1980 zaplašil už všechny pochybnosti Poláků samých; tím méně pak úzkosti a pochybnosti těch, kdo se táží po budoucnosti v Československu.

Úzkost a pochybnosti zůstávají. Bylo by jich však více, kdyby nebylo oněch čtyř let Charty a toho všeho ostatního, co dnes existuje jako její trvalý vklad do budoucnosti. Maně si připomínám věty, jimiž jsem uzavíral před deseti týdny vánoční pozdrav svým přátelům v Československu: Ať je kdokoli jiného názoru, já sám jsem přesvědčen, že se za ty čtyři roky udělalo velice mnoho. Kdo to nevidí, je buď strašlivě

unaven, a odtud zoufalý, anebo nemá záchytný bod, z něhož by byl s to obhlédnout vykonané dílo a posoudit rozdíl mezi dneškem a mezi včerejškem před čtyřmi lety. Udělalo se mnoho velkého a ještě více drobné práce. Je vyčištěno spáleniště, zorán úhor, je zaseto. Je přemostěna propast, která se nás zdála oddělovat od jakékoli smysluplné budoucnosti. Jistěže bude budoucnost vypadat zcela jinak než naše představy o ní; konec bude jiný, než s čím se vyšlo na cestu. A budoucnost budou vytvářet také jiní lidé než ti, kteří doslova svými těly stavěli onen pomyslný most. Ale příští čas bude mít z čeho vzejít.

Dokončeno 14. března 1981. Zveřejněno v publikaci *Vývoj Charty. Záznam z konference ve Frankenu.*

OTEVŘENÝ DOPIS SKUPINY SIGNATÁŘŮ CHARTY 77

V poslední době se vyskytly hlasy, které z dobré vůle kriticky hodnotí dosavadní činnost Charty 77. Tak někteří soudí, že Charta 77 po celou dobu své téměř šestileté existence žije v iluzorní představě o tom, že je možné vést dialog s mocí, a jiní připojují, že bláhově věří v mocenské opětování svého stále zdůrazňovaného respektu k zákonnosti. Dokladem toho se zdá být ta skutečnost, že doposud na dopisy a dokumenty, které Charta 77 adresovala a adresuje těm či oněm reprezentantům mocenské struktury, nepřišla ani jediná úřední odpověď.

To je smutná pravda, neznehodnocující však úsilí Charty 77. Neboť si asi málokdo ze signatářů Charty 77 dělal při svém veřejném přihlášení k této občanské aktivitě iluze, že moc jí má za partnera v dialogu, jemuž je třeba odpovídat. Charta 77 přece nevede dialog s anonymním mocenským aparátem, i když adresátem četných dokumentů jsou příslušná úřední místa, nýbrž s každým občanem našeho státu, ať už stojí výše či níže na žebříčku našeho národního společenství, ať se ztotožňuje či nikoli s aktuálním stavem věcí v naší vlasti. Proto pokračuje a musí pokračovat ve svém rozhovoru, který zdaleka není jednostranný, jak by se navenek mohlo zdát, nýbrž který tím, že je svědectvím občanské

odpovědnosti, nalézají nemalé množství partnerů v hlasech svědomí, k nimž se obrací. Jakožto svědčení míří tedy dokumenty Charty 77 i k těm, kteří jí mezi obyvatelstvem „fandí“, avšak sami sebe vyčleňují z občanské povinnosti svědčit, protože prý taková aktivita je nerozumně idealistická, že stejně nic nedokáže, že mocenskou strukturou stejně nepohne, že těch „svědků“ je na to málo apod. Jako by nevěděli, že k tomu, aby bylo vydáno svědectví občanské odpovědnosti o ubližování bližnímu, o devastaci přírody, o problematickém hospodaření, o nedemokratickém reglementování, o zkosnatělém byrokratickém aparátu či o jiných pozoruhodných skutečnostech našeho společenského života, nejednou v historii lidstva stačil jediný pravdivý, spravedlivý, ale neustrašený a neoportunní hlas. I když byl třeba jen jeden, přece byl univerzální, byl za všechny!

Ano, Charta 77 akcentuje legalitu, ať už se úředně se zákony zachází jakkoli lehkovážně. Vždyť to, čím společenství Charty 77 vzniklo, byly podpisy na prohlášení, jímž se signatáři zavazovali stát za věci lidských a občanských práv. Nadto: Není právě zákonnost to, co má vázat lidskou libovůli? Legalita se ze své podstaty vymyká eventuálním momentálními nezákonným hnutím moci. Vždyť nespravedlnost např. zaměstnaneckých, policejních či soudních šikan se posuzuje především vzhledem k dané soustavě zákonů. Říká se, že naše zákony jsou gumové. Pokud se ten či onen zákon vytrhne ze souvislosti a užije se podle pokynů těch, co stojí u kormidel mocenské struktury, tak, aby výsledek dopadl podle nadekretovaného přání, tedy takto jsou „gumové“ všechny zákonné normy, a to všude na světě. Avšak zákonnost znamená respekt k celé soustavě našich zákonů a k nim patří přece též přijaté pakty o lidských a občanských právech a jim odpovídající ústavní záruky, jakož i jiné legislativně závazné dokumenty. Každý jednotlivý zákon pak musí být poměřován vzhledem k celku všech zákonů, a to tak, aby jeden zákon nemohl být použit proti druhému zákonu, takže by ve skutečnosti likvidoval jeho podstatu. Použití jedné zákonné normy nesmí být tudíž v protikladu k zárukám, které skýtá jiná platná zákonná norma. Naše dosavadní platná legislativní soustava stále ještě umožňuje usilovat o její dodržování, neboť zahrnuje všeobecně mezinárodně přijaté a morálně fundované principy lidské spravedlnosti, jakkoli byla již několikrát upravována podle dobových potřeb mocenské garnitury. Není snad

zapotřebí připomínat, že Charta 77 se k legalitě hlásila právě v onom všeobecně závazném morálním slova smyslu a že v rámci historicky dané legislativní soustavy prosazovala právě ty zákonné podklady, k nimž se úřední místa hlásívají velmi nerada a jež se snaží vykládat a používat v posunutém duchu. Takže je snad zcela zřejmé, že si doposud Charta 77 žádné iluze co do aktuálního stavu nedělala a nedělá.

Na adresu Charty 77 bylo též poznamenáno, že je málo „buditelská“. Není jasné, co se tím míní, když historická realita je taková, jaká je, když prostředky, které jsou k dispozici, jsou takové, jaké jsou, když cesta, která je dána oním původním prohlášením, pod něž se signatáři podepisovali a podepisují, je taková, jaká je. Charta 77 je nadále společenstvím lidí, kteří zdvihali a zdvihají svůj hlas ve jménu své občanské povinnosti a odpovědnosti za zákonnost, za lidskost, za slušnost, za skutečnou otevřenost kritiky a za to, aby byl dán a dáván průchod úsilí o pravdu naší situace v celku i částech, o spravedlnost pro nespravedlivě postihované, ať jde o větší či menší množství lidí nebo třeba i o jediného.

Shrnujeme: Kritici praví, že Charta 77 je málo buditelská, jiní, že je příliš legalistická, a jiní, že bláhově usiluje o dialog s mocí. Odpovídáme: Na masové buditelství nám situační danost neskýtá příslušné prostředky, i když si troufáme tvrdit, že buditelský étos nechybí. Proti nezákonnosti nelze v duchu původního dokumentu Charty 77, jemuž jsme co signatáři zavázáni, stavět násilí, nelze činit nic jiného, než hájit zákonnost, resp. ty části naší právní soustavy, na něž současná exekutiva málo dbá nebo nedbá vůbec a které se týkají lidských a občanských práv. A konečně: Charta 77 nevede dialog jen s „mocí“, nýbrž především se svědomím každého našeho občana.

Září 1982

Signatáři Charty 77

Ed. pozn.: Plný nadpis textu, který byl zveřejněn v *Informacích o Chartě 77* ze září 1982, zněl: Otevřený dopis těm, kdo v poslední době vyslovili dobře míněné připomínky k činnosti Charty 77, ale i všem těm, jimž není lhostejná věc občanské odpovědnosti.

CHARTA 85: ZAMYŠLENÍ NAD MÍRNÝM
POKROKEM V MEZÍCH ZÁKONA

Milan Zelený (New York, USA)

Je tomu letos 6 let, co byla ustavena Charta 77.

Situace v ČSSR je dnes v oblasti lidských práv a občanských svobod podstatně horší než v roce 1977. Charta 77 si nemůže ke svému dobru připsat (a také si nepřipisuje) ani jediný konkrétní výsledek, který by mohla národu předložit jako úspěch opravňující existenci.

Za celých 6 let měla Charta jen asi 1200 signatářů. Ani jednou se neobrátila k národu či k lidu, ani jednou se nepokusila navázat spojení s veřejností. Jejím jediným cílem byl dialog s mocí. Vždy dávala přednost soukromým dopisovým akcím na adresy různých komunistických byrokratů, od prezidenta až po okresní soudce a náčelníky VB. Nemalá byla i řada dopisů adresovaných podpůrným a sympatizujícím organizacím západoevropských liberálních kruhů.

Mluvčí Charty 77 v r. 1985 znovu připomínají: Účelem Charty není opozice, ale dohlížení na dodržování zákonů této země.

Charta 77 se nikdy netajila svou podporou socialistického systému a společenského zřízení v ČSSR. Žádá jediné: aby odpovědní představitelé tohoto systému dodržovali své vlastní, právně platné zákony.

Takový postoj předpokládá, že systém sám je v jádře dobrý a správný, že pouze upadl do rukou nemorálních či nekompetentních politiků, kteří jsou naneštěstí ochotni porušovat své vlastní zákony proto, aby se udrželi u moci.

Tento „předpoklad“ přímo podmiňuje existenci té stále se rozšiřující propasti, která dnes oddělila Chartu od vlastního národa. Takto předpokládat totiž odráží nechtěné dědictví komunistické arogance a myšlenkové domýšlivosti. I dnes jsou mezi mluvčími Charty bývalí komunisté. A navíc, nejen komunisté, kteří ze strany vystoupili, ale dokonce i ti, kteří odešli nedobrovolně, kteří museli být prostě vyhozeni. (Vstoupit do komunistické strany je pochopitelné, i když neobvyklé lidské roz-

hodnutí; zůstat ale ve straně celý život, to je něco úplně jiného; dobrovolně vystoupit a uznat svůj omyl je zase jiné; být ale vyhozen, proti své vůli, „křičící a kopající“..?) Jak je pak možné očekávat jakoukoliv podporu od již tolikrát zrazeného národa?

Charta je vinna svým tvrdohlavým nepochopením základní pravdy: že totiž dnešní režim (a jakýkoliv jiný režim) prostě nemůže dodržovat své zákony a zaručovat občanská práva, aniž přivede rozpad a zánik socialismu jakožto společenského zřízení v ČSSR.

Za těchto okolností je a musí být publikování tzv. „dokumentů“ Charty nejen neefektivní, ale i historicky bezúčelné. Nerozpoznat takové prosté skutečnosti je těžko pochopitelnou naivitou – je-li neuvědomělé, a tragickou formou kolaborace – je-li úmyslné a cílevědomé.

Charta 77 se nikdy nesnažila zjistit, jaká jsou skutečná společensko-politická přání většiny národa, a nikdy nepředložila sebemenší důkaz, že mírný pokrok socialismu v mezích zákona je jedním z nich.

Charta 77 není a nemůže být ani organizací, ani politickou stranou; nemá žádné členstvo, nemá širší podporu ani jediné významnější společenské vrstvy. Je prostě spolkem 1200 lidí, kteří svými podpisy prohlásili svoji věčnou víru v možnost přežití socialismu a vedoucí úlohy strany (tj. s „lidskou tvář“) za podmínek svobody projevu, tisku, shromažďování, cestování, demokratických voleb a drobného soukromého podnikání. Utopistická víra této sekty je až mystická, zcela nereálná a v mnoha směrech obdivuhodná. Musí ji ale nutně přivést do rozporu s těmi, kteří ji tento experiment prostě nenechají provést; vždyť jsou jen dva možné výsledky: (1) svoboda se podaří a socialismus se rozpadne (a od války půjdou jak my, tak oni) anebo (2) zachováme socialismus a tu svobodíčku zase trochu přitáhneme (pak to ale bude, jak to bylo, jenže vládnout budou oni a ne my).

A přesto: vážné a bezúmyslné (Charta se neumí smát, ani jim, ani sobě) upozornění na to, že Československá vláda neplní své helsinské závazky (což každý doma i v zahraničí dobře ví), je nadbytečné, zbytečné – a bez konce, také již podle definice.

Signatáři také veřejně prohlásili, že jsou odpovědní pouze sobě (tj. signatářům) a nikomu jinému.

Jakákoliv skupina signatářů, která proklamuje odpovědnost „výlučně sama sobě“ nemá oprávnění mluvit za nikoho jiného než sama za

sebe; tím ztrácí i morální právo dožadovat se pochopení a podpory (obzvláště finanční) od jiných skupin (obzvláště zahraničních, naivních a méně zkušených).

Charta opakuje své přesvědčení, že jedinec může být „rehabilitován“ v rámci socialistického společenského zřízení. Politicky a ekonomicky – samozřejmě, alespoň v teorii; morálně a eticky – nikdy: socialismus staví, definičně, kolektiv, princip či myšlenku, vždy a všude, nad jedince.

Jedinec může být za socialismu „rehabilitován“ pouze tehdy, když bude „rehabilitován“ za socialismu. Jedinou možností rehabilitace jedince, v jakémkoliv systému, poskytuje svoboda rozhodnutí a svoboda volby. Je-li zachován systém s touto svobodou v rozporu, pak „rehabilitace jedince“ prostě možná není.

Bojovat za rehabilitaci jedince dopisy tomu či onomu okresnímu soudci či „orgánu“ SNB je tudíž absurdní.

Charta odvozuje svoji podporu, téměř výlučně, od zahraničních institucí a tisku. Domácí podpora Charty v podstatě neexistuje a Charta sama se nikdy vážně nepokusila ji získat. Místo toho se stále častěji vyjadřuje a obrací k otázkám a audienci mezinárodním. V očích informovaných občanů se Charta stala vybranou, dobře napojenou skupinou mezinárodní sítě socialistických a dělnických hnutí.

Charta nedokázala navázat spolupráci s opozičními skupinami v Polsku či jinde ve východní Evropě; její orientace je téměř výlučně na socialisticko– liberální kruhy evropského Západu.

Charta sama sebe prohlašuje za „komunitu radikálně nového druhu“, která sdružuje konzervativce, nekonformní mládež, marxisty, katolíky, liberály, socialisty a protestanty. Jak silně jsou tyto skupiny zastoupeny, nikdo neví. Charta se nezmiňuje o své zakládající (původně jen 241 osob), nyní však rostoucí a neustále sílící skupině „bývalých komunistů“, kteří i dnes zůstávají nejnadšenějšími signatáři a podpůrci Charty doma i v zahraničí.

Lidé v Československu jsou (podle posledního dokumentu Charty) pevně přesvědčeni, že komunistické sdělovací prostředky jsou nepravdivé a lživé. Dlouhá desetiletí plná zklamání, klamů a zrady zaručují, že je nikdo nepřesvědčí o opaku. A přece Charta provolává, že je nutné bojovat za „znovuobnovení důvěry mezi veřejností a médii“. K čemu, prosím vás?

Na závěr roku 1984 Charta znovu „upozornuje zodpovědné orgány, že neudělaly nic pro uskutečňování principů vyhlášených v helsinské Závěrečné dohodě“.

Jak dlouho je třeba opakovat: „odpovědné orgány“ nechťejí a nemohou udělat nic jiného než právě to nic. Což je to tak těžké pochopit?

Každý ví, že „odpovědné orgány“ to vědí; je zcela jasné, že to ví i každý jen trochu myslící občan ČSSR; ví to také většina lidí na Západě.

Kdo to tedy vlastně neví? Pro koho Charta ta všechna provolání vlastně „vydává“? A proč?

Opustí-li politická a kulturní elita principy, které samo po desetiletí hlásala (noví mluvčí Charty byli v komunistické straně ještě v r. 1969 a dokonce v r. 1970), pak nemůže očekávat nic než naprostou ztrátu důvěry svého národa. Její trvání a monopolizace politické opozice (i když žádná kvůli ní není) napomáhá vzrůstu pasivity, snahy o „přežití“ a stažení do soukromí. Tato generace komunistů již dvakrát zklamala v politické aréně československého národa. Jedinou čestnou roli, kterou takto zdiskreditovaná elita ještě může hrát (a která by existenci Charty historicky oprávnila), lze shrnout následovně:

Uvědomit si a přiznat, otevřeně a upřímně, pravé příčiny omezování občanských svobod v ČSSR. Vzdát se, veřejně a jednou provždy, cílů postupného „vylepšování“ socialismu či komunismu v ČSSR. Vykřičet národu a celému světu do očí (a jako od bývalých komunistů by to mělo velkou historickou váhu): že to nefunguje, že je to lež, že jste „tam byli“ a že to nestojí za všechnu tu krev a slzy; že jste to již konečně pochopili.

Odsoudit to naivní laškování Západu se socialismem. A věnovat svá zbývající léta jen dvěma principům: svobodě volby a demokracii. Vzdát se, moudře a veřejně, veškerých politických ambicí; ukázat národu i světu, že i komunisté umějí prohrávat a hlavně: včas odejít. Jak jen mohou „větší starci“ socialistické opozice kritizovat kremelskou „gerontokracii“? Udělejte místo mladé generaci, doma i v zahraničí, lidem nezatíženým dekádami zrady, korupce a kolaborace. Dejte jim, mladým, ještě než zemřete, jednu radu a jeden úkol: „Jen svoboda stojí za to – napravte chyby svých otců.“

O to druhé je samozřejmě slušně poproste. Bývalý komunista Jiří Ruml snad jediný pochopil: „Nám pak zůstává jediné: včas předat aspoň vlastní zkušenosti, uchránit poslední zbytky pravdy, nevzdat zápas

o charakter národa, oživovat jeho paměť.“ Ano, je čas. Vám poděkování a lásku vám.

Slovo zajisté do pračky. Kdo se ozve???

Přetiskuje se z měsíčníku *Zpravodaj (Časopis Čechů a Slováků ve Švýcarsku)*, č. 11, ročník 18 (1985).

BESEDA *INFORMACÍ O CHARTĚ 77*
S VÁCLAVEM BENDOU, JIŘÍM HÁJKEM,
VÁCLAVEM HAVLEM
A LADISLAVEM HEJDÁNKEM
(koncem dubna 1986)

Věnováno Československé společnosti pro vědy a umění k její panelové diskusi, kterou připravuje k 10. výročí založení Charty 77.

Z úvodního slova besedy

Petr Uhl

Zahajuji besedu *Informací o Chartě*, která vznikla z potřeby vypořádat se s některými otázkami, jež se objevily jak v prostředí Charty 77, tak zejména mezi přáteli v exilu. Celou besedu jsme koncipovali jako vysvětlující akci pro chartisty a pro přátele Charty v zahraničí, ale zároveň, a to je nutno zdůraznit, k desátému výročí Charty. Pojali jsme záměr, že záznam z této besedy pošleme do Bostonu přátelům z Československé společnosti pro vědy a umění v USA, kteří chtějí v panelové diskusi oslavit, nebo spíše připomenout a zhodnotit desetileté působení Charty 77. Rozdělili jsme besedu na čtyři hlavní témata: každý ze čtyř diskutujících, kteří jsou zde přítomni – Václav Havel, Ladislav Hejdiánek, Jiří Hájek a Václav Benda – zpracoval předem článek na dohodnuté téma, články jsme si vzájemně vyměnili a přečetli, a naše beseda bude vedena právě k těmto článkům, které tu úvodem zveřejňujeme. Václav Havel nazval svůj příspěvek *Dvě poznámky o Chartě 77* (psáno pro

Infoch a jeho chystanou besedu), statě ostatních tří autorů jsou bez názvu.

Václav Havel
DVĚ POZNÁMKY O CHARTĚ 77

/1/

Od svého vzniku dodnes je Charta provázena z různých stran různými druhy podezření, obav a útoků či naopak nadějí, jejichž společným jmenovatelem je jeden základní omyl: totiž dojem, že Charta je hnutí politické (v tradičním smyslu takového označení), nějakou politickou a politicky vyhraněnou silou či organizací, nějakou programově opoziční (a snad i o moc usilující) institucí. Myslím, že tento omyl je ve většině případů opravdu jen omylem, že tu tedy převážně nejde o výraz zlé vůle, a myslím si, že ten omyl má přitom mnoho víceméně pochopitelných důvodů. Snad nejvýznamnější z nich tkví už v samotné zvláštnosti systému, v němž Charta působí a v němž se nevyhnutelně jeví jako politikum vlastně všechno, a tím spíš svobodný občanský projev. Omylu, o němž tu mluvím, se pokoušíme od první chvíle čelit (co textů už bylo na to téma napsáno!), v kterémžto snažení nám zřejmě nezbývá, než dál a dál pokračovat. Zmíním se teď stručně o jedné další oblasti důvodů, které k tomuto nedorozumění vedou. Charta je, jak známo, občanskou iniciativou, v níž se spojili nejrůznější lidé proto, aby se společně dožadovali dodržování zákonů, respektování základních lidských práv, aby vystupovali proti nespravedlnostem všeho druhu a kriticky zkoumali různé společenské jevy, jejichž svobodné kritické zkoumání je na oficiální půdě nemožné. Mezi aktivními chartisty jsou mnozí lidé výrazně politicky či duchovně vyhranění, socialisté, katolíci, protestanti, demokraté atd. K tomu je třeba ovšem říct dvě věci: ať jich je, kolik chce, a jakkoli hodně je právě o nich (z důvodů opět zcela pochopitelných) slyšet, nejsou zdaleka ve většině – většina signatářů Charty se naopak nehlásí k žádné konkrétní ideologii, politickému programu či k nějaké konfesijní skupině. Druhá věc: i kdyby tomu tak nebylo a všichni signatáři do jednoho byli lidmi velmi ostře politicky profilovanými, nic by to neměnilo na té čistě občanské a ideologicky či

politicky se nedefinující bázi, na které Charta stojí a na které se její signatáři spojili. Přítomnost politicky vyhraněných osobností a především okolnost, že se tyto osobnosti přirozeně v duchu svého politického přesvědčení veřejně projevují, je nepochybně jednou z příčin oněch trvalých nedorozumění a omylů, o nichž tu mluvím. Vždy znovu se přitom zapomíná, že jakékoli bezprostředně politické či ideologické projevy či aktivity zmíněných osobností nemají s Chartou jako takovou de facto nic společného; tuto práci dělají přece různí lidé či jejich skupiny nikoli jako chartisté či jménem Charty, ale prostě sami za sebe a jménem svým. Posuzovat Chartu podle toho či onoho politického vystoupení toho či onoho chartisty je přinejmenším stejně pošetilé, jako kdyby byla posuzována podle toho, jaké já píšu divadelní hry.

A stejně nesmyslné, jako posuzování Charty podle politické minulosti či současných politických názorů jejích jednotlivých signatářů, je spekulování o její politické orientaci či směřování podle politické minulosti či politických názorů jejích mluvčích, což se bohužel také dost často děje. Myslím, že Charta by zůstala tím, čím je, ať by bylo složení mluvčích jakékoli a mně osobně by bylo úplně jedno, zda to jsou shodou okolností tři bývalí komunisté nebo naopak tři katolíci; jediné, co by mne zajímalo, by byla kvalita dokumentů, které vydávají, a ovšem i to, zda povaha těchto dokumentů nepřekračuje tím či oním směrem rámeček, jímž Charta sebe samu a své poslání vymezila. V této souvislosti neuškodí ovšem připomenout jednu poněkud jinou věc, která ani pro nás samotné není vždy zcela samozřejmá. Jde o toto: při tvorbě dokumentů, zvláště některých, není pro jejich autory úkolem právě jednoduchým oddělit to, co je tak říkajíc legitimně chartovní, od toho, co by tuto legitimitu mohlo nějak překračovat. Pro normálního člověka, identického se sebou samým a nerozštěpeného na dvě spolu nesouvisející bytosti, není totiž vždy tak docela snadné oprostit se od jedné části sebe sama, totiž od jazyka, terminologie, vidění a chápání některých souvislostí a vůbec od toho způsobu myšlení, které jsou dány jeho vlastní ideovou a politickou tvář. Ostatně neexistuje žádný index slov, výrazů či myšlenek, které jsou „autenticky chartovní“, a terén „autenticky chartovního“ nemá tudíž žádné přesné, exaktní, podle nějakého manuálu ověřitelné a každému na první pohled zřejmé hranice. Vše to je věc jakéhosi volného konsensu a dohody, které mají svůj život a vývoj,

ovlivňovaný tisícem okolností vnějších i vnitřních. Díky tomu se přirozeně občas stane (a také samozřejmě díky mnohdy dost divokým podmínkám, v nichž dokumenty vznikají), že je daný konsensus, tak jak je v tu kterou chvíli obecně cítěn, v nějakém ohledu dost nápadně překročen, což potom mívá za následek bouřlivé debaty uvnitř Charty a tisíce mnohdy dost absurdních spekulací vně Charty o šikmé ploše, po níž se údajně sune tam či onam – to znamená (jak jinak!) jednou prý doleva, podruhé prý doprava. Jde-li v takovém případě o zcela nesporný „úlet“, pak je třeba za prvé si uvědomit, že jsme živí a tudíž chybující lidé, mající právo občas něco zakazit, a za druhé si svou chybu co nejdřív a co nejupřímněji přiznat a vyvodit z ní náležitě důsledky. Nač z toho ale vyvozovat bůhví jaké katastrofické dohady o scestí, na němž se Charta ocitla? A ještě jednu věc bych rád v této souvislosti poznamenal: nemají-li se dokumenty Charty stát časem zcela odosobněnými, amorfními, byrokraticko-anonymními texty, jejichž úřední tón bude stejně uspávající, jako tón stranických referátů a usnesení, pak vůbec neuškodí, když tu a tam bude ten či onen dokument nést přídech osobnějšího ladění či jazyka, když bude patrné, že ho psalo něčí konkrétní pero, a když se v důsledku toho v něm objeví i osobitější a třeba i tak či onak někoho provokující myšlenka, nápad či formulace. Neuškodí to tím spíš, když tenhle jemný přesah bude proměnlivý a s určitou citlivě odhadnutou vyvážeností bude lehce poukazovat jednou jedním směrem a podruhé směrem druhým. Což i to nebude v souladu s pluralitní povahou Charty a s tím, že Charta je vystoupením konkrétních lidí na obranu konkrétní lidské osobnosti a jejích práv proti anonymním aparátům odosobněné, a tudíž neodpovědné moci? Charta není přece jen novým anonymním aparátem, postaveným proti aparátům dosavadním! Ostatně už dávno bylo řečeno – a vždy znovu se na to rádo zapomíná – že dokumenty Charty nejsou žádnými definitivní platnost si nárokujejícími usneseními, ale že to jsou jen podněty a výzvy k širší rozpravě o tom či onom tématu. Existuje samozřejmě velké množství dalších a jemnějších příčin a souvislostí, které jsou v pozadí oněch nedorozumění, jimiž se tu zabývám, a vedou ke všem těm neopodstatněným kalkulacím (které se, žel, zvláště v poslední době množí). Ale těmi se chystám časem zevrubněji zabývat při jiné příležitosti.

V dnešním politicky polarizovaném světě se stále víc prosazuje jakési bipolární politické myšlení: od každého je žádáno, aby se jasně vyjádřil, zda patří sem či tam, zda je přítelem či nepřítelem, a od kdekoho se očekává, že bude bezvýhradně loajální k tomu, k čemu patří nebo k čemu je přiřazován. Ve světě tohoto myšlení jsou ovšem s Chartou trvalé a pochopitelné potíže. Když je pravá, proč není pravá pořádně, otevřeně a do důsledků? Když je levá, proč není levá pořádně, otevřeně a do důsledků? Takové otázky – přirozeně poněkud jemněji formulovány – slyšíme co chvíli. I ty pramení ze špatného porozumění tomu, co to Charta vlastně je. Charta není pravá ani levá nikoli proto, že je „někde uprostřed“, ale z důvodu hlubšího: nepatří k tomu či onomu pólu politického spektra proto, že nemá vůbec s tímto spektrem nic společného a je ze samé své podstaty mimo ně. Jako politicky nevymezená a konkrétní politický program neprosazující občanská iniciativa je – smím-li to tak říct – jaksi „nad“ tím vším, nebo skromněji: vně toho všeho. Jde jí o pravdu, o pravdivý popis poměrů a jejich svobodnou a objektivní kritiku. To znamená, že jí jde a musí jít o pravdu „padni komu padni“; nebýt takto založena a přihlížejíc k nějakým takzvaným „politickým zájmům“ nebo omezujíc dokonce svou pravdivou výpověď loajalitou k nějaké politické síle či tendenci nebo držíc dokonce jakoukoli disciplínu v rámci nějaké vyšší politické struktury, taktizujíc zkrátka, neměla by právo považovat se za nezávislou a svobodnou a byla by něčím jiným, než jako co vznikla. Charta prostě nikomu nepodléhá a tak, jak není žádnou tajnou filiálkou Husákova režimu (z čehož ji někteří velmi bojovně – hlavně ovšem v závěťtí boje usazení – bojovníci za demokracii podezírají), není ani žádnou tajnou československou odnoží Reaganovy administrativy (z čehož ji zase podezírají někteří velmi bojovně bojovníci za socialismus). Má-li Charta u moudrých lidí jakýs takýs respekt, má ho jen a jen díky tomu, že je vskutku nezávislá a že jí nevádí nepřijemný sice, ale ze samé její podstaty vyplývající fakt, že někomu bude vadit vždycky. A domnívá-li se někdo, že d'ábla komunismu je třeba vymýtít a že to nelze jinak než pod Reaganovým vedením, a že tudíž každý náznak neposlušnosti tomuto vedení je podporou d'ábla, pak takové přesvědčení je jeho věcí a mým dnešním úkolem není mu vysvětlovat, že si nevidí na špičku svého demokratického nosu. Že ale

Charta jako taková (bez ohledu na eventuální privátní názory některých jejích signatářů, ať už „pravých“ či „levých“) uznává nad sebou jen autoritu jedinou, totiž autoritu pravdy a autoritu svědomí, které jí velí tuto pravdu říkat, to zřejmě neuškodí vysvětlovat vždy znovu a všem. A jestli nejsme vševědoucí jako Pánbůh a naše informace jsou proto mnohdy omezené či zkrácené, jestli můžeme leckdy leccos vidět špatně, věřit leckomu, komu bychom věřit neměli, a nevěřit leckomu, komu bychom věřit měli, jestli nedokážeme pravdu artikulovat vždy dobře a přesně – to všechno je už věc jiná. Dělal jsem chyby a nevyhneme se jim bohužel ani v budoucnosti. Tyto chyby jsou však – a o tom jsem už mluvil – důsledkem naší lidské nedokonalosti a dojem, který mohou tam či onde vyvolat, by neměl být přičítán tomu, že patříme pod nějakou (ať už tam či onde sympatickou či nesympatickou) politickou vlajku, které se snažíme sloužit nebo kterou naopak odsouzenímhodným způsobem zrazujeme.

(březen 1986)

Ladislav Hejdlánek

Charta 77 vznikla jako zvláštní typ občanské aktivity v hluboce nenormálních okolnostech, kdy nejvyšší státní orgány podpisem Závěrečného aktu z Helsink a přijetím obou mezinárodních paktů o lidských a občanských právech za součást našeho privátního řádu na sebe vzaly nové nebo nově stvrdily již existující závazky, aniž by třeba jen v náznaku daly najevo, že jsou rozhodnuty skutečně změnit dosavadní stav, kdy tato práva byla zhusta porušována. Základní prohlášení Charty 77 proto na jedné straně vítá onen oficiální akt a na druhé straně poukazuje na to, že mnoho ze základních občanských práv zůstává jen na papíře. Podpisem základního prohlášení se signatáři Charty 77 přihlašují k občanské odpovědnosti resp. spoluodpovědnosti za nápravu tohoto stavu a nabízejí představitelům politické a státní moci svou pomoc a spolupráci.

Rozsah činnosti a požadavků Charty 77 byl od počátku chápán a formulován jako značně omezený. Charta nechápala a nechápe sebe samu jako organizaci (nemá např. žádné stanovy ani organizační struktury a nezná členství) a nechce být základnou k opoziční politické akti-

vitě. To jde tak daleko, že dokonce nezamýšlí ani vytyčovat nějaké vlastní programy politických či společenských reforem nebo změn, ale hlásí jen svou připravenost vést s politickými a státními představiteli i s úřady konstruktivní dialog. Aby to vůbec bylo možné, jsou pověřeni tři významní signatáři úlohou mluvčích (aniž je organizačně stanoveno, jakým způsobem budou pověřováni příští mluvčí, kteří je z těch či oněch důvodů budou střídat). Přitom se nechává na odpovědnosti mluvčích, jak budou dbát o to, aby Charta 77 jako volné neformální a otevřené společenství jinak různě orientovaných lidí žila a působila (a své působení náležitým způsobem také dosvědčovala a dokumentovala), aniž by však původně vymezený rámec překročila. (V tom smyslu nelze Chartu 77 chápat ani jako hnutí, neboť vlastně nemá možnost se „hýbat“ a vyvíjet se.)

Od počátku se jak doma, tak zejména v zahraničí objevovaly kritiky uvedené koncepce (anebo přinejmenším případy, kdy onen vyhlášený omezený rámec byl chápán jako určitá taktika a tudíž ve své podstatě nebyl brán vážně). Kritických hlasů přibývalo zejména poté, co se ukázaly politické a státní orgány jako na dialog nepřipravené, na dialog nepřístupující a vlastně dialogu neschopné. Kritických či spíše polemických hlasů v poslední době spíše přibývá; příznačné však je pro ně hrubé nepochopení jak situace, tak nemalých pozitiv, jež sebou takový omezený rámec přináší. Předně je mimo pochybnost, že nejen před deseti lety, ale dokonce ještě ani dnes není chvíle zralá pro ustavení nějakých hnutí, organizací, nebo dokonce opozičních politických stran. Můžeme s jistotou počítat s tím, že Charta 77, koncipovaná od počátku „radikálněji“ a organizovaněji, by nikde nepřežila ono téměř desetiletí, pro něž zatím působí. Na druhé straně každá programovost a koncepční vyhraněnost by od počátku znemožnila to, co je na Chartě 77 tím nejpřekvapivějším a také nejperspektivnějším, totiž že představuje platformu pro lidi různých přesvědčení, různé víry, různých profesí, různého původu a různého zaměření. Proto také působí absurdně některé pokusy dodatečně kádrovat některé přední signatáře pro určité jejich minulé nebo i dnešní postoje.

Větší nesnáze vznikají tam, kde se na mluvčí i na celou Chartu obracejí představitelé hnutí nebo organizací jako na své partnery (obvykle se značnými sympatiemi). V takových případech nezbývá než

trpělivě objasňovat na první pohled nepřiliš nahlédnutelné specifičnosti našeho společenství. Projevům mluvčích tu jsou vždycky velmi brzo uloženy meze. Nejde ovšem ani pouze, ani především o hlediska formální, ale zejména o to, že mluvčí mohou a směji zaujímat „ex cathedra“ jen taková stanoviska a užívat jen takových formulací, které alespoň zhruba zůstávají na půdě všeobecného souhlasu všech signatářů. Tam, kde se mluvčí proti tomuto závazku prohřeší, stávají se jejich dokumenty předmětem i tvrdé kritiky. Kde chtějí mluvčí vyslovit své osobní přesvědčení, musí dát zřejmě najevo, že jde o jejich soukromé názory a že v tu chvíli neříkají ani nepíší nic jakožto mluvčí Charty 77.

Někdy je ovšem nezbytné vyjádřit ostřejší nebo osobitější stanoviska; a v takových případech mluvčí přestávají být (jako mluvčí) kompetentní. Dopisy, memoranda a deklarace vyhraněného typu pak mohou podepisovat jen za sebe a spolu s jinými signatáři Charty 77 (nebo dokonce i nesignatáři), neboť jde zpravidla o záležitosti, v nichž se mínění v Chartě různí. Může se pak stát, že jedni signatáři zaujmou stanovisko odlišné než jiní, aniž by to muselo být v rozporu s tím, co vyjádřili svým podpisem Charty 77.

Docela zvláštním případem jsou situace a otázky, jež vyžadují víc než pouhé formulování názorů, tj. kde je třeba něco konkrétního podniknout, udělat, zorganizovat apod. Pak je zapotřebí nových iniciativ, které na sebe vezmou také příslušnou dávku rizika. Také tady je možno takové aktivity držet na bázi Charty 77, i když představují dalekosáhlé překročení toho, co je možné a přípustné pro samy mluvčí. Na bázi Charty 77 vznikly a už dlouho pracují např. VONS nebo Infoch, aniž by představovaly nějaký výbor nebo jiný orgán Charty 77. Analogicky mohou vzniknout iniciativní skupiny jinak zaměřené; v poslední době se zvlášť naléhavě pocituje potřeba ustavení mírové skupiny, ale i dalších.

Omezenost zaměření a cílů Charty 77 je někdy interpretována ve smyslu jakéhosi reformismu, smířenectví apod. Proti tomu je nutno vyzvednout, že signatáře základního prohlášení nespojuje žádná ideologie, žádný odhad budoucího vývoje, žádná představa dokonalé společnosti nebo třeba jen lepšího uspořádání společenských a politických poměrů. V tom smyslu nelze signatářům ani samotnému základnímu dokumentu imputovat žádnou politickou naivitu, a ovšem ani náznak

nějakého „mesianismu“, který by sliboval všeobecnou nápravu od šíření myšlenek Charty 77. Naprosté většině signatářů je zcela jasné, že o lidských právech nelze jen mluvit a že nestačí je ani pouze hájit a respektovat, ale že je nutno je prakticky uplatňovat a naplňovat v iniciativních občanských činech a aktivitách. K takové iniciativě je Charta 77 zajisté výzvou a inspirací, ale nepovažuje ji v celé šíři za svůj nejvlastnější úkol. Být signatářem základního prohlášení znamená veřejně potvrdit osobní závazek, že jak v soukromé sféře, tak ve vztazích veřejných vynaloží signatář veškerou svou dovednost a maximální úsilí na to, aby lidská a občanská práva byla co nejuceleněji a nejplněji zachována a respektována. Není to málo; je však zapotřebí důkladně rozvážit, co to ve svých důsledcích všechno znamená.

Především je pro takový zápas o prosazení a praktické uplatňování myšlenky lidských a občanských práv elementárně důležité si vyjasnit, co to ta lidská atd. práva vlastně jsou, na čem je založena jejich myšlenka a v čem jsou sama vposledku zakotvena. Úvahy na toto téma a společné diskuse náležejí nepochybně do oboru a rámce aktivit Charty 77, ale ani tu neplatí pro signatáře žádná apriorní závaznost té či oné koncepce. Kritičnost, ke které se základní prohlášení hlásí, musí být rozšířena i tímto směrem. Řekli jsme, že Charta 77 není spjata s žádnou ideologií; to musí být aplikováno na samu koncepci myšlenky lidských práv, která je historicky zatížena svou spjatostí s přirozeno–právními filozofiemi. Nejde o nějaké očišťování pojetí lidských práv od filozofických konotací, nýbrž o vědomé udržování rozhovoru o nejhlubších zdrojích individuálních i kolektivních práv v té otevřenosti, jaká charakterizuje diskuse vědecké i filozofické. Meze této otevřenosti jsou dány pouze tím, že popírání myšlenky lidských práv anebo její redukování na ideologické prvky (a tím popírání její platnosti a závaznosti) představuje opuštění platformy Charty 77. Tady lze poznamenat, že až dosud nebylo v tomto směru v rámci Charty 77 podniknuto nic významnějšího.

Na druhém místě lze uvést otázku osobní (individuální) závaznosti uplatňování i respektu k lidským právům v konkrétních každodenních mezilidských vztazích. Bylo už nejednou poukazováno i z úst nejpovolnějších, že rozhodující dimenze Charty 77 není politická, ale mravní. Pojetí mravní stránky lidského života a rozhodování však bývá překvapivým způsobem restringováno a redukováno. Obecný úpadek a roz-

klad mravní integrity moderního člověka je vcelku bez protestů a bez kritiky akceptován i těmi, kdo právně mravní stránku obhajování lidských práv vidí jako hlavní a rozhodující. Lze se obávat, že jakási schizofreničnost současného zanícení pro život v pravdě (heslo pochází od Patočky) a poklesků a provinilostí ve vztahu k blízkému a nejbližšímu okolí je pouze ozvěnou či průmětem oné oficiální schizofreničnosti hlásání velkých ideálů a uplatňování krajně nečistých metod k jejich údajnému uskutečňování. Respektování lidských práv nezačíná teprve na veřejnosti, ale už doma a v rodině. Lze se obávat, že tato stránka Charty 77 byla až dosud převážně zcela opomíjena a zapomínána. Pokud lze poukázat na několik výjimek, byly nejen všeobecně, ale samotnými iniciátory chápány spíše jako introdukce cizí problematiky než jako záležitost, která je aktivitám Charty 77 vskutku a hluboce vlastní. (Mimochodem lze připomenout, že mravní nepřesvědčivost a dokonce pochybnost je charakteristická zejména pro nejostřejší kritiky aktivit Charty 77 jak doma, tak zvláště v zahraničí. Také to zřetelně dosvědčuje, že je na čase, aby mravní problematika byla signatáři Charty 77 konečně doceněna.)

Okolnost, že podpis pod základním prohlášením Charty 77 není pouze politickou manifestací, ale také závazkem k převzetí osobní nejen politické, ale také především mravní odpovědnosti ve vztazích nejen k strukturám a systémům, nýbrž také a především ke konkrétním lidem, a to jak k blízkým, tak k vzdáleným, představuje vůdčí rys také tam, kde – za třetí – polem působnosti nejrůznějších aktivit se stává tzv. veřejný život. Vzhledem k tomu, že skutečný veřejný život je u nás (a v celém bloku) pronikavě narušen nebo alespoň reglementován (a tím nahlodán), náleží k principiálním úkolům veškerých aktivit a iniciativ Charty 77 jejich publikování – alespoň oním omezeným způsobem, jaký je v daných poměrech možný. Politické okolnosti také dovolují jen publikování expost, neboť jinak by veškeré akce byly oficiálně blokovány a znemožňovány. Právě tak je zásadní záležitostí publikování zpráv o konkrétních případech porušení lidských a občanských práv, i když to bývá z oficiální strany – pochopitelně zcela protismyslně – interpretováno jako protispolečenská, event. protistátní činnost.

Nejvíce dalekosáhlý pozitivní význam má ono omezení kompetenčního rámce aktivit Charty 77 pro budoucnost. Lidé, kteří podepsali zá-

kladní prohlášení, se nutně zavázali a zavazují také do budoucnosti, že budou respektovat lidská a občanská práva svých spoluobčanů, a to i v tom případě, když se budou podílet na nějakých vysloveně politických (nebo jakýchkoliv jiných) aktivitách. Charta 77 představuje také zejména do budoucnosti velmi důležitou bázi a platformu veškeré veřejné činnosti a politický profil jednotlivých osobností, ale také hnutí, organizací a dokonce politických stran bude možno napříště měřit tím, zda v teorii i v praxi jsou připraveny respektovat, obhajovat a prosazovat všechna lidská a občanská práva každého jednotlivce a každé skupiny a tím elementární rovnost všech lidí jak před zákonem, tak ve společenské praxi a v životě. Tento aspekt Charty 77 svým významem naprosto přesahuje rámec jedné země a představuje vhodnou bázi také pro vztahy mezinárodní; sám o sobě by bohatě vyvážil všechny zábrany, které jsou Chartě 77 dány do vínku a které jí znemožňují, aby přerostla v organizaci nebo v hnutí.

To, co se omezenému pohledu reálpolitiků může jevit jako operační nedostatečnost, bylo v Chartě 77 šťastným způsobem proměněno ve výhodu a přednost strategické povahy. Díky tomu, že Charta 77 nezaujímá v konkrétních otázkách a situacích vždy jednoznačné a vypracované postoje a přístupy, udržuje otevřený prostor k rozhovoru a střetání různých postojů a přístupů, aniž by dovolila, aby bezbřehé polemiky vyústily ve všeobecný relativismus a skepticizmus. Zmíněný otevřený prostor je zásadní podmínkou každého možného ozdravení našich společností, významná a zejména – jak doufáme – budoucí spoluúčast na znovuoustavení a udržení tohoto prostoru náleží k nevysloveným sice, ale stěžejním úkolům a nyní již také zásluhám Charty 77. Každé svedení aktivit Charty 77 na nějaké konkrétní, již prošlapané cesty určitých přístupů a postojů politických, kulturních, myšlenkových atd. by znamenal ztupení a zneškodnění Charty 77 v tom nejdůležitějším, totiž v její funkci společenského „enzymu“ a „katalyzátoru“, kterým nikdy nevstupuje natrvalo do hry, ale dává celé hře její perspektivu, napínavost a smysl.

konec dubna 1986

Mezi kritickými připomínkami vůči Chartě 77 se některé zaměřují na stanoviska, jež mluvčí i někteří známější signatáři zaujímají vůči mezinárodní problematice. Jsou vyslovovány

těž o charakteru dialogu, jež Charta vede s některými zahraničními osobnostmi, skupinami či hnutími. Přihlédneme-li blíže, vidíme, že v těchto připomínkách či kritikách se odráží jev, který zde Václav Havel charakterizoval jako bipolární myšlení: tendence řadit vše do kategorií odpovídajících bipolaritě vojensko-politických bloků, konfrontujících se vzájemně právě ve středu Evropy, na naší západní hranici, a ideologických schémat či stereotypů, jimiž obě strany zdůvodňují své zájmy a jednání.

Státní moc nám vyčítá – svědčí o tom náznaky v některých projevech státních představitelů a přímo slova těch, kteří jejím jménem s námi někdy hovoří při výsleších – že prý kritika porušování lidských práv u nás je vlastně jakousi službou

Reaganově politice tvrdého antikomunismu. Z tohoto stanoviska bylo Chartě 77 zazlíváno, že vyjadřovala své sympatie demokratickému hnutí v Polsku počátkem 80. let, a bylo zabraňováno setkáním jejích představitelů s členy polského KOR – KOS, stejně jako jsou nyní ztěžovány styky jejích aktivních signatářů s účastníky nezávislých mírových a občanskoprávních iniciativ z Maďarska a NDR.

Na druhé straně jsme slyšeli nebo četli projevy podivu nebo nelibosti zejména některých našich krajanů žijících v zahraničí nad tím, že některé dokumenty Charty 77 vyjadřují sympatie či alespoň zájem vůči nezávislým mírovým hnutím v zemích západní Evropy, že známější signatáři Charty jednotlivě nebo společně vyslovují názory blízké těmto hnutím, že se pouštějí do dialogu s představiteli německých „Zelených“ a že mluvčí vyjádřili svůj odmítavý postoj k jihoafrickému systému apartheidu dokonce dopisem jeho čelnému odpůrci, nositeli Nobelovy ceny míru biskupu Desmondu Tutuovi.

Někteří z našich kritiků nám mírně radí, abychom si ušetřili takové exkurze do zahraniční problematiky, jiní nás varují, komu tím prý nahráváme, a někteří nás přímo tvrdě tepají – ostrými výrazy ze Západu a někdy nepříjemnými opatřeními ze strany mocenských orgánů.

Myslím, že se nám z obou stran přisuzují úmysly i jednání odpovídající představám kritiků a karatelů, ne však skutečnosti. Charta 77 je občanskou iniciativou zaměřenou samozřejmě především do naší společnosti. Vyzývá k respektování našich zákonných norem o lidských právech a občanských svobodách, jak jsou zakotveny v hlavě II naší ústavy, rozvedené a zpřesněné mezinárodními pakty o lidských právech, které po odhlasování Valným shromážděním OSN v r. 1966 byly naší vládou podepsány v r. 1968 a ratifikovány v r. 1975 tak, že se r. 1976 staly součástí našeho právního řádu. Závaznost těchto norem byla navíc potvrzena podpisem nejvyšších představitelů naší republiky na Závěrečném aktu z Helsink v r. 1975, kde je respektování lidských práv ve znění paktů vyhlášeno za jednu ze základních podmínek míru, bezpečnosti a spolupráce v Evropě a ve světě. Tím, že se Charta 77 již ve svém prvním dokumentu z ledna 1977 přihlásila výslovně k těmto paktům, upozornila státní moc na jejich závaznost a své spoluobčany na práva jim přiznaná, vyslovila se zároveň k otázce, jež je živá v mezinárodních vztazích. Zaujala stanovisko opírající se o mezinárodně dohodnuté právní a politické dokumenty nezávisle na zájmech a ideologii té či oné strany.

Abychom nevycházeli jen z litery těchto dokumentů: Charta svým vznikem a svým působením chce připomínat státní moci, veřejnosti i každému spoluobčanovi velmi prostou myšlenku – nikterak ne novou, originální a jen znovu po mnoha zkušenostech opakovanou – že rozumné a spravedlivé uspořádání společnosti by nikdy nemělo ztratit ze zřetele živého, konkrétního člověka a občana, jenž v složité skutečnosti dneška musí mít stále možnost obrany proti manipulacím ze strany nejrůznějších faktorů tohoto dneška – techniky, sil a zákonů ekonomiky, mechanismů moci i ideologických stereotypů ji podpírajících – faktorů, vytvořených původně jako nástroje ke službě člověku, ale majících tendenci stát se jeho samoučelným pánem, změnit jej v bezmocného poddaného. A v té souvislosti si Charta nutně všímá jevů, skutečností a procesů, které se rovněž vymkly kontrole člověka i konec konců státní moci a ohrožují svým samopohybem stabilitu společnosti i život lidí – jmenuje jen rostoucí ohrožení životního prostředí v tolika rozmanitých formách, ale i toxikománii, společenskou lhostejnost a nekulturnost

jako jeden z důsledků záplavy konzumním způsobem života, záplavy tolerované státními orgány jako faktor klidu a stabilizace moci.

Již všude zde se setkává s mezinárodním dosahem jevů a činitelů i problematiky, na niž upozorňuje. Tím víc tam, kde jde o nejnebezpečnější formy manipulace lidí a národů, vůči nimž se všeobecně pociťuje bezmocnost a odcizení člověka: současné závody ve zbrojení, zdůvodňované politikou vzájemného odstrašování a udržování rovnováhy strachu a svěřující osudy lidí, národů, lidstva a sám život do rukou malé hrstky osob v rozhodujících mocenských i vojenských centrech.

Není to žádné velikášství, které vede řadové občany, bezmocné vůči těmto centrům, aby pozvedli svůj hlas a upozornili také zde na nutnost respektu lidské osobnosti a důstojnosti tváří v tvář obrovským vojenským mašinériím, jež jako by se zcela vymkly lidem z rukou. A je zcela přirozené, že v tomto postoji, založeném na oné základní myšlence Charty 77, dochází k jejímu setkání i dialogu s iniciativami, skupinami a hnutími, jež jsou výrazem odhodlání bránit se tomuto nebezpečí a přispět k emancipaci člověka z područí těchto mašinérií. Z toho pak styky Charty 77 či jednotlivých chartistů nejen s organizacemi a skupinami zaměřenými přímo a výlučně k ochraně lidských práv, jako Amnesty International, Mezinárodní federace pro lidská práva, polský KOR–KOS, francouzské Droits socialistes de l'homme, Pax Christi nebo Internationale Gesellschaft für Menschenrechte – ale také přímo s nezávislými mírovými hnutími z Holandska, V. Británie, skandinávských zemí, NSR, Francie, Belgie, Itálie a Rakouska.

Nezávislé mírové hnutí je významným jevem současného období v Evropě. Je nesporně výrazem snahy bránit člověka proti manipulaci vojensko–politickými mašinériemi a proti nebezpečí z této manipulace vznikající pro celé lidstvo. V Evropě se zároveň stává dalším nositelem společného povědomí národů kontinentu. Od protestu proti hromadění dalších zbraní hromadného ničení v určitých oblastech, zemích a zejména střední Evropě přechází postupně k hledání pozitivních řešení a východisek. A zde se jeho jednotlivé skupiny a složky dostávají do dialogu s některými místy a kruhy také v naší části Evropy, kde mírové snahy mohou být rozvíjeny veřejně jen v rámci útvarů a institucí kontrolovaných a řízených státní mocí. Poněvadž v nich nenacházejí partnery

odpovídající předpokladům takového svobodného dialogu, obracejí se k takovým kruhům, jako je u nás Charta.

Od listopadu 1981, kdy se její mluvčí poprvé vyslovili k problematice mírového hnutí, rozvíjí se – přes překážky kladené mocenskými orgány – dialog Charty 77 s řadou západních mírových hnutí, v němž Charta, jak v dokumentech, tak ve stanoviscích signatářů v podstatě odpovídajících těmto dokumentům, zdůrazňuje své pojetí „nedělitelnosti míru“ nejen jako stavu bez války, bez použití síly či hrozby silou (jak zní příslušná formulace Charty OSN) ve vztazích mezi státy, ale také stavu míru mezi státem a společností, mezi mocí a občanem, jehož práva a důstojnost jsou plně respektovány a jež má opravdovou svobodu vyjadřovat se k věcem veřejným, v tom i k problému míru a odzbrojení. Právě ve vztahu uvnitř států, v plném respektování lidských práv a základních svobod je třeba podle názoru Charty spatřovat jedno z podstatných kritérií mírové politiky každého státu. Poněvadž toto pojetí našlo svůj výraz v Závěrečném aktu z Helsink, upozorňuje Charta od počátku tohoto dialogu na potřebu vzít za slovo všechny vlády – signatáře helsinské dohody. Poukazuje na to, že v působení na veřejnost i vlády, aby byly helsinské závazky ve svém celku i ve všech ustanoveních důsledně plněny, mohlo by nezávislé mírové hnutí dosáhnout značného rozmachu v celoevropském rámci a přispět k dynamismu samého procesu tohoto uskutečňování helsinského programu.

Ve svém dialogu s mírovými hnutími neváhal Charta i její signatáři upozornit na výhrady, které jsou v některých složkách naší veřejnosti vůči mírovému hnutí – právě vzhledem k formacím existujícím oficiálně u nás – a zdůrazňovat přitom onu „nedělitelnost míru“ jako předpoklad věrohodnosti mírových hnutí v Evropě vůbec a v naší části kontinentu obzvlášť.

Tyto názory a stanoviska se setkaly většinou s kladným ohlasem jak u jednotlivých skupin a složek nezávislého mírového hnutí, tak i na mezinárodních shromážděních jeho představitelů v Berlíně v r. 1983, v Perugii v r. 1984 a v Amsterdamu v r. 1985. To opravňuje k závěru, že tento dialog má smysl a je užitečný. Jak vyjádřili mluvčí Charty 77 v odpovědi dánskému mírovému hnutí Nej til atomvaaben, které Chartu zve k účasti na dalším mezinárodním shromáždění, snaží se Charta o dialog a styk nejen se státní mocí, ale též s veřejností a všemi lidmi

dobré vůle doma i v zahraničí, kteří usilují o pokrok v oblasti lidských práv, a to bez ohledu na politickou či ideovou orientaci těchto partnerů. Jím chce přispět k překonání jednostrannosti bipolárního myšlení na obou stranách. Požadavkem pravdivosti a důsledné obhajoby lidské osobnosti, důstojnosti a základních práv i v mezinárodních vztazích připojuje se k onomu proudu evropského myšlení, jenž se mír založený na rovnováze strachu mocenských bloků snaží nahradit mírem společné bezpečnosti a spolupráce při vzájemném respektování jak státní suverenity a sebeurčení národů, tak i lidských práv ve všech zemích; a jenž také stanoviska a návrhy obou mocenských bloků a seskupení posuzuje nezaujatě jen z tohoto hlediska. A to se týká i názorů, jež mluví Charty i její signatáři vyjadřují k situaci lidských práv v jiných, sebezdálenějších zemích. Žádáme-li, aby tato pravda byla respektována vůči nám, není nám lhostejno, jsou-li kýmkoli porušována v kterékoli části naší planety – i když je nám jasno, že naše informovanost je omezena a že ne vždy jsme schopni a můžeme se k těmto jevům vyslovit na odpovídající adresu tak, aby to mělo nějaký pozitivní výsledek.

konec dubna 1986

Václav Benda

Rád bych zde vyjádřil svůj názor na dva problémy, které v poslední době vyvolaly určitou pozornost, diskuse a také různá nedorozumění. Za prvé jde o otázku, zda je možno prokázat nějaké zmírnění či zmírňování politicky motivovaných represí všeho druhu. Za druhé zda se represe v minulých letech soustředily převážně na katolické (či vůbec křesťanské) aktivisty a zda je Charta 77 naopak v jisté míře tolerována – popřípadě proč je tomu tak. Předem se přidržím domněnky, že oba problémy spolu souvisí a že je vhodné je pojednat společně.

Za necelých deset let existence Charty 77 – což spadá téměř v jedno s existencí veřejně artikulované „občanské nespokojenosti“ v normalizovaném reálném socialismu – se mnohokrát prostřídaly a patrně ještě prostřídají nejrůznější formy represe: od difamačních kampaní v tisku přes administrativní opatření všeho druhu (doslova počínaje porodnicí a konče hroblem) až po masívní represe policejní (výslechy, domovní prohlídky, několikadenní zadržení, střežení, často hraničící s domácími

vězením – a potom ovšem vysloveně temné, teroristické akty) a justiční (většinou motivované čistě politicky, stále se však opakují, pravda nepříliš úspěšně, pokusy vykonstruovat „zástupnou“ kriminální delikvenci). Také cíle těchto úkolů se mění: např. vůči Chartě 77 se několikrát vystřídal snahy o její izolaci od společnosti dalekosáhlým zastrašováním všech potenciálních sympatizantů (od příbuzných a přátel jednotlivých signatářů až po jejich sousedy a spolupracovníky v zaměstnání), snahy o její rozmělnění a umrtvení postupným „odřezáváním okrajů“, totiž vězněním a perzekvováním méně známých signatářů, i snahy o její zničení jediným razantním úderem, za cenu uvěznění nejznámějších aktivistů, kteří byli teoreticky pokládáni za „nedotknutelné“. Žádná z těchto metod nezaznamenala jednoznačný úspěch a musíme tedy počítat s tím, že se k nim státní moc v různém sledu opět vrátí – pokud náhodou nevymyslí něco docela nového (ochranný dohled a krutý způsob jeho aplikace vůči politickým odpůrcům je jednou z takových „příjemných“ novinek, která sama o sobě vyvrací pověru o zmírňování represí). Pokládám za naprosto jednoznačné, že cíle (likvidace čehokoli nezávislého na státní moci) zůstávají přesně stejné a že také volba příslušných represivních prostředků se nadále řídí jen úvahami o jejich efektivnosti: že nějaké zmírnění či oteplení nelze vykázat, že spoléhat na ně by bylo bláhové, ba že je alespoň pracovně důležitější počítat s opakem. Abych byl zcela přesný, sluší se dodat, že uvedené pravidlo o v podstatě neměnné hladině represí zahrnuje podle mého názoru dvě závažné výjimky – byť neexistuje žádná záruka, že se tyto vlny opět nevrátí. V letech 1980–81 se policie chovala mimořádně brutálně a v širokém měřítku se uchylovala k aktům přímého teroru: k podobným událostem sice u nás prokazatelně docházelo a dochází, nicméně jsou záležitostí spíše netypickou a jejich vysoká frekvence v oněch letech zřejmě spadá na vrub krajní nervozitě mocenských orgánů v sousedním Polsku. Posléze se zdá, že mezinárodní dopad některých velkých monstrprocesů (např s VONS) natolik ohrozil nejen československé, ale i sovětské zahraniční zájmy, že zhruba od roku 1980 nemohou naše orgány uspořádat větší (co do počtu souzených, co do závažnosti obvinění i co do předpokládaného mezinárodního ohlasu) politický proces bez souhlasu velkého bratra: o to více je ovšem individuálních procesů či procesů se skupinami málo známých, převážně mladých lidí, navíc

jsou prakticky každoročně brány do několikaměsíční vazby početné skupiny osob (1981: převážně novináři a literáti v souvislosti s „francouzským kamiómem“; 1983: členové řádu sv. Františka; 1984: členové téhož řádu; 1985: dvě skupiny aktivistů náboženského i světského samizdatu), aniž by kdy byly postaveny před soud.

Jiná otázka – a ta již vlastně souvisí s druhým problémem – ovšem je, zda je alespoň pro konkrétní časový úsek možno beze zbytku „racionálně“ vysvětlit formy a zaměření jednotlivých represí. Je totiž dostatečně známo, že někteří si museli odpykat poměrně vysoké tresty, jiní byli třeba i několikrát krátkodobě vězněni bez soudu nebo pro směšné prohřešky, a ještě jiní se podobnému osudu prozatím vyhnuli; u někoho se téměř každoročně opakují domovní prohlídky, jiný je pravidelně vyslýchán a sledován a ještě jiný je třeba po léta zdánlivě ponecháván v klidu; někdo je soustavně vyháněn i z naprosto nekvalifikovaného zaměstnání, zatímco jiný smí zastávat poměrně odpovědnou funkci; s někým policie zachází s maximální korektností, zatímco jiného soustavně uráží a ponižuje, ne–li něco horšího; někdo může cestovat do zahraničí, zatímco jinému je zabraňováno i v cestě do sousedního města; něčí děti se bez problému dostanou na poměrně „elitní“ školy, zatímco jiným je odpíráno jakékoli vyšší vzdělání, atd. atp. – aniž by často bylo možno nalézt nějakou souvislost mezi tímto rozdílným zacházením a aktivitou, politickým zaměřením, veřejnou známostí či typem postiženého. Prvním důvodem je *nezbytnost existence výjimek*: kdykoli si na nějakou formu perzekuce stěžujeme u mezinárodních organizací nebo kdykoli proti ní protestuje naše či zahraniční veřejnost, mají úřady vždy po ruce alespoň několik případů, že se k takovým postupům vůči politickým odpůrcům neuchylují. Druhým a myslím závažnějším důvodem je *pravidlo, že není žádných pevných pravidel*: nejistota perzekuce zvyšuje pocit ohrožení a hlavně vyvolává různá podezření, řevnivost a napětí – proč on ano a já ne, čím si to zavínil či v čem já naopak chybuji a přeháním, jak kdo asi zaplatil policii a jak se ta či ona skupina politicky přizpůsobila? Této taktice lze čelit jediným účinným způsobem: být bezvýhradně solidární s oběťmi represe a nesnažit se za každou cenu pochopit podivnou logiku policejních myslí. A s touto výhradou budiž čtena i následující část mé úvahy.

Především je nutno zaznamenat nesporná, byť číselně jen nepřímo doložitelná fakta (úřady alarmující výsledky svých průzkumů pečlivě tají): v posledních deseti letech v Československu pronikavě vzrostl počet praktikujících katolíků; přitvrdily se postoje církve ve věcech náboženské svobody, neomezované již na pouhou svobodu kultu, ale chápané jako svoboda plného náboženského života, k němuž patří i příslušná míra občanské odpovědnosti; stále přibývá jednotlivců i skupin, kteří se *jako křesťané* věnují počínání tak či onak se dotýkajícímu života společnosti. Státní moc je těmito jevy hluboce znepokojena a pochopitelně přiděluje katolíkům značně vyšší podíl z příslušného „koláče represí“. (Pokud jde o justiční represe proti větším skupinám osob, omezují se v posledních třech letech výhradně na katolické prostředí a na nonkonformní mládež.)

To je ona zjevná strana mince. o níž lze těžko rozumně pochybovat. O to pochybnější jsou však některé interpretace těchto faktů a politické konstrukce na nich budované: že moc zde útočí proti skutečnému nepříteli, zatímco Chartu 77 toleruje jako potenciálního spojence (např. ve vztahu k mírovým hnutím na Západě) neboť se prý v ní poslední tři roky projevuje posun doleva. Že se těžiště zápasu přeneslo z občanského na náboženské pole, že obrana lidských práv, boj za dodržování zákonů a za jejich nápravu ztratily smysl (z toho zase jedni vyvozují, že Charta 77 je odepsanou záležitostí, druhí bijí na poplach, že katolíci představují hrozbu nového totalitarismu).

Zůstanu však raději při zemi a pokusím se jen upozornit na některé další okolnosti politických represí – třeba to zároveň zproblematizuje uvedené dalekosáhlé závěry, které pokládám za nedůvodné a tendenční. Už samo povědomí o represích je velice zlomkovité a neúplné, což nutně zkresluje celkový obraz. Pochopitelně je mnohem méně pravděpodobné, že se veřejnost něco dozví o izolované skupince mladých lidí, souzených v odlehлém okrese pro údajnou výtržnost při hudební produkci, než o postizích v poměrně organizovaném a propojeném katolickém prostředí. Ale nejde jen o to, např. Svědci Jehovovi (kteří mimochodem také prodělávají značný početní vzrůst) jsou sice výborně zorganizováni, prakticky však odmítají jakékoli kontakty mimo rámec své sekty: represe proti nim zřejmě pokračují v neztenčené míře, dokážeme však o nich informovat jen zcela výjimečně. Konečně katolíci si

jednak nestěžují na běžnou policejní svévoli (stovky a tisíce výslechů a jiných šikan takto projdou bez povšimnutí), jednak projevují zvláštní ostych, kdykoli je ve hře běžná kriminalita, speciálně hospodářská. Víme o několika větších procesech s kněžími i laiky (často jde o mnohaleté tresty) nebo se připravují: zůstává na nich mnoho nejasného, není však bohužel v našich možnostech odlišit skutečné zloděje (vždyť deklarovaná víra není žádnou zárukou počestnosti) od těch, kdo jednali sice formálně protizákonně, nicméně bez jakéhokoli osobního prospěchu a v přesvědčení o vyšší spravedlnosti, a od obětí policejnějustičního komplotu pronásledovaných výhradně za svou náboženskou aktivitu (existují jasné známky, že zde jsou zastoupeny všechny tři kategorie).

Ještě důležitější než eventuelní zkreslení proporcí je otázka, za co jsou tito katolíci postihováni. Odvážil bych se dokonce hypotézy, že různé postihy za úspěšnou pastorační, za účast na bohoslužbě, za svatbu v kostele, za modlitbu v rodinném kruhu apod. sice neustaly, nicméně probíhají daleko selektivněji – ne že by se stát smířil s existencí věřících občanů, nicméně má s nimi momentálně jiné, vážnější starosti. Ve snaze vnést do církve rozkol začíná dokonce koketovat s těmi, o nichž se domnívá, že by je uspokojila okleštěná svoboda kultu. Justiční i policejní represe proti katolickému prostředí se v posledních letech týkají téměř výhradně aktivit, které buď mají svou občanskou dimenzi nebo v nichž dokonce tato dimenze převažuje: uplatňování práva společně se ke své víře hlásit a veřejně ji hlásat, různých petic a podání, kulturního působení, nezávislého školství, činnosti mužských řeholí, jejichž legální existenci stát neuznává, a posléze (a hlavně) šíření informací pomocí literatury a časopisů (převážně, ne však výlučně náboženských), ať již produkovaných samizdatem nebo získaných ze zahraničních zdrojů.

Na závěr již jen několik poznámek. Křesťané se významnou měrou podílejí na činnosti programově bezkonfesijních, občanských aktivit, jako je Charta 77 a VONS. Jestliže se v poslední době mezi pronásledovanými náboženskými aktivisty jen ojediněle vyskytují signatáři Charty 77, svědčí to spíše o tom, že někdejší „personální unii“ úspěšně nahradily vyšší formy spolupráce mezi jednotlivými skupinami. Navelek (neboť některé věci je prozatím lépe smlčet) je zjevné aspoň to, že zprávy o represích pronikají na veřejnost především díky Chartě a VONS. Naopak k „trestným činům“ náboženských aktivistů stále

častěji patří také rozšiřování materiálů těchto občanských iniciativ a spolupráce s nimi.

6. dubna 1986

Ed. pozn.: Záznam besedy uveřejněný v mimořádném čísle *Informací o Chartě 77* z května 1986 pokračoval autorizovaným záznamem diskuse, která se rozproudila mezi jejími účastníky. Tuto diskusní část besedy pro nedostatek místa nepřetiskujeme. Celý záznam byl zveřejněn tiskem v exilovém časopise *Proměny*, číslo 2, 1987 (24).

CHARTA 77 A ČESKOSLOVENSKÁ OPOZICE Mojmír Povolný (Appleton, USA)

Blížící se výročí Charty 77 skýtá příležitost zamyslet se nad touto československou občanskou iniciativou. Na jedné straně jde o iniciativu, která je ojedinělá, sui generis; na druhé straně Charta 77 zapadá do širšího hnutí za lidská a občanská práva, které se v různých formách projevuje ve všech komunistických státech střední a východní Evropy. Po deseti letech činnosti Charty 77 je možno hledat odpověď na otázku, jak Charta 77 zapadá do teorie domácího disentu a opozice vůči komunismu, vyhmátnout její strategii a taktiku, zhodnotit její dopad a vliv v Československu a v zahraničí, posoudit reakci československého komunistického režimu na její úsilí a uvažovat o vyhlídkách této iniciativy do budoucnosti.

Můj příspěvek k tomuto zamyšlení není ani historií Charty 77 za posledních deset let, ani podrobnou analýzou jejích dokumentů a prohlášení. Tuto práci již mezi jinými výtečně obstarali profesor H. Gordon Skilling a dr. Vilém Prečan. Mně jde o širší pohled a obecnější úvahu. Kromě toho je třeba vyzvednout, že jde o pohled zvenku, mimo hranice Charty 77 a režimu, ve kterém působí, ale zároveň že jde o pohled angažovaný.

Charta 77 vychází ze základní teze, že *není politickou opozicí a organizací*. Z této teze vyplývají vážné programové i pracovní důsledky

a ona také ovlivňuje postoj, který k Chartě 77 zaujímají jak ti, kdo s ní sympatizují, tak i její kritikové. Tuto tezi ovšem nikdy nepřijal československý komunistický režim a podle toho také proti Chartě 77 a chartistům postupuje. Proto si toto stanovisko zaslouží větší pozornosti.

Charta 77 není politickou opozicí, jestliže přijmeme definici opozice v užším, tradičním smyslu tohoto slova, jak ho užívá klasická demokracie. V klasické demokracii opozice je nejen uznanou, nýbrž vítanou a nezbytnou silou, nejen organizovanou, nýbrž institucionalizovanou a legitimní alternativou k dané vládě, se zaručenými právy a s povinnostmi vymezenými danou politickou kulturou.

Opozice tohoto typu je v komunistickém režimu *per definitionem* vyloučena. Kdekoliv komunistická strana uchvátíla moc nad státem, vyloučila všechny alternativy, a monopol veškeré, nejen politické organizace, se stal nedotknutelným pilířem nastoleného systému. Komunistická teorie a praxe neuznává legitimitu žádné opozice. Uvnitř strany vylučuje opozici demokratickým centralismem; mimo stranu ji vylučuje prostě tím, že kdokoliv stojí mimo stranu, je *ipso facto* vyloučen z efektivní účasti na veřejném životě.

Avšak opozici ani není třeba a zejména vzhledem ke komunistickému režimu ani nelze pojímat jen v tomto úzkém smyslu. Lze také mluvit o opozici v širším rámci, kde pak jde o postoj nebo akce organizované nebo i spontánní skupiny lidí ať už dočasného, nebo trvalého rázu, které stojí v protikladu vůči postoji a chování držitelů moci bez ohledu na to, zda mají nebo nemají naději je ve výkonu moci vystřídat. Posláním takové opozice není dostat se k moci, neboť dané podmínky takovou alternativu vylučují, nýbrž kritizovat, varovat a vychovávat, jinými slovy *vytvářet alternativní politickou kulturu* v protikladu proti politické kultuře vládní. Takto se komunistický režim dívá jako na opozici na každý postoj a na každou akci nesoucí shora zmíněné znaky, ať je nazývá postojí a akcemi frakčními, nebo kontrarevolučními. Tomuto soudu ze strany československého komunistického režimu se nevyhnula přes všechny své protesty ani Charta 77. Chartisté si jsou také vědomi, že takto se na Chartu 77 dívá i část těch, kdo s ní sympatizují, i těch, kdo ji kritizují.

Při posuzování této otázky je dobré si připomenout historické údobí a okolnosti, za nichž myšlenka Charty 77 zrála a za nichž došlo k jejímu

vyhlášení. V polovině sedmdesátých let došlo ve vztazích mezi velmocemi, ale také v komunistické střední a východní Evropě k pohybu, jehož výrazem byl ve zkratce Závěrečný akt helsinské Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě z 1. srpna 1975; ten se odrazil v oživení požadavků vyplývajících z tohoto aktu a adresovaných komunistickým režimům–signatářům. Tak tomu bylo v celé střední a východní Evropě, zejména v Polsku a v Sovětském svazu – a v Československu. I když v Československu po různých dopisech, peticích a apelech z let 1975–76 přímým podnětem k Chartě 77 byl soud nad hudební skupinou The Plastic People of the Universe a chartisté vynalezli svou specifickou formu, jak se postavit na obranu zcela základních lidských práv, Charta 77 přesto časově i svým posláním zapadá do širšího středoevropského a východoevropského dissentu.

Každá z disidentních skupin se definovala jinak: jinak sovětské helsinské skupiny, jinak polský KOR, jinak Charta 77. V prvním manifestu Charty 77 se výslovně praví, že Charta 77 není základnou pro opoziční politickou činnost; Charta 77 se definuje *jako nástroj dialogu s politickou a státní mocí*, tudíž s komunistickou stranou a jí dosazenými vládními orgány; k tomu chartisté připojují, co bude obsahem tohoto dialogu: specifické porušování lidských a občanských práv, jejich dokumentace, návrhy na řešení jednotlivých případů, hledání záruk, zprostředkování v konfliktních situacích.

Oba prvky této sebedefinice je třeba rozvést. Strukturálně Charta 77 nejen popírá, že je „organizací“, nýbrž ve skutečnosti žádnou organizaci nemá. Má na 1200 signatářů, kteří tvoří svobodné, neformální a otevřené společenství. Hned na začátku profesor Patočka postuloval účast na Chartě 77 jako výraz individuální mravní povinnosti vůči sobě i druhým, pro který „není třeba žádného sdružování“. A Patočka dále: „Úkolem Charty 77 je proto spontánní a vši závaznosti prostá solidarita všech, kdo pochopili význam mravního smýšlení pro reální společnost a její normální fungování.“

I když toto stanovisko bylo v Chartě 77 vzato obecně za výchozí bod všech signatářů, již v prvním roce se mezi chartisty debatovalo o vztahu mezi mluvčími Charty 77 a signatáři, o strukturovanější organizaci, o vytvoření paralelních organizací, vycházejících z Charty 77, a přesto nezávislých, a o samém kursu Charty 77. Tato debata vyplývala z pros-

tého faktu, že mezi signatáři byli nekomunisté, demokratičtí socialisté, kulturní pracovníci, osoby nábožensky zaangažované a bývalí komunisté. Z nich po nějakou dobu nejvíce organizováni byli bývalí komunisté v tak zvaném E-Klubu, který se však rozložil s úpadkem nadějí vložených bývalými československými komunisty do eurokomunistického hnutí. Nakonec z důvodů vnitřních i vnějších si Charta 77 zachovala původní strukturu, i když vedle a blízko ní zároveň vyrostly paralelní organizace a akce, jako Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných (VONS), Informace o Chartě (Infoch) a do jisté míry i různé formy samizdatu: volné společenství, za něž mluví tři mluvčí, jejichž složení je tak vyvážené, aby v něm byli zastoupeni demokratičtí signatáři, bývalí komunisté, signatáři nábožensky orientovaní, ženy. Dnes se Charta 77 charakterizuje jako občanská iniciativa, hnutí, společenství, a Ladislav Hejdánek dokonce předkládá, že Charta 77 má blíže k církvi než k politické straně. V tomto srovnání má Hejdánek na mysli spíš cíle než strukturu a organizaci Charty 77, ale v jistém smyslu se nepřímou vypořádává i s otázkou její organizace: Charta 77 ne jako církev, ale jako sekta, kterou váže dohromady společná víra, byť je to víra v hodnoty světské.

Tím se dostávám k druhému prvku sebedefinice Charty 77: jak se Charta 77 definuje funkčně. Charta 77 chce vést s komunistickým režimem dialog o porušování lidských a občanských práv v Československu, navrhnout nápravu a sloužit jako prostředník v případech konfliktů týkajících se těchto práv. Zde Charta 77 vychází z jednoduchého předpokladu: Tím, že československá komunistická vláda podepsala, ratifikovala a ve Sbírce zákonů ze 13. října 1976 jako zákon č. 120 vyhlásila mezinárodní konvence Spojených národů o občanských a politických právech a o hospodářských, sociálních a kulturních právech, tyto konvence a spolu s nimi Závěrečný akt Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě se staly *součástí československého právního řádu a tím součástí práv občanů a povinností státu*. Navzdory těmto mezinárodním a konstitučním závazkům jsou tato práva v Československu porušována. Nejen státní moc, nýbrž každý občan nese odpovědnost za to, aby tyto závazky byly plněny. Tuto odpovědnost na sebe Charta 77 bere.

Tato funkční teze Charty je založena na tom, že zákony československého komunistického režimu jsou v souladu s mezinárodním právem, a že proto připomínat režimu jejich porušování není činnost ani politická, ani opoziční. Komunistická teorie i praxe lidských a občanských práv dosvědčují, že tomu tak není, a deset let práce a zkušeností Charty 77 vedou ke stejnému závěru. Řečeno prostými slovy, Charta 77 má jednu koncepci lidských práv a komunistický režim má jinou koncepci, i když je odívají do stejné terminologie. Nejde mně o to, na tomto místě tyto dvě koncepce rozpracovávat, neboť se domnívám, že jak jejich náplň, tak hloubka rozporu mezi nimi jsou obecně známy. Jde mi o to, vyzdvihnout, že komunistický režim trvá *a priori* na politické interpretaci svých závazků, včetně závazků týkajících se lidských práv, že jeho koncepce a interpretace a koncepce Charty 77 jsou navzájem v rozporu, a že proto nejen v očích režimu, nýbrž objektivně je po této stránce činnost Charty 77 politická a opoziční.

I když tato otázka nebyla v Chartě 77 debatována, je známo, že někteří chartisté jsou kritičtí nejen k porušování zákonů, nýbrž i jejich samotné konkrétní formulaci, jak to řekl Petr Uhl a Jan Tesař, a proto jim svým postojem a chováním oponují, zatím co jiní, jako na příklad Ladislav Hejdlánek, se domnívají, že otázku opozice může Charta 77 obejít prostě tím, že výslovně prohlásí, že opozicí nechce být.

Zabýval jsem se touto otázkou poněkud zešíroka, ne abych bral v potaz sebedefinici Charty 77, nýbrž proto, že to, jak Charta 77 vidí sebe samu, má důsledky pro její činnost, dopad a důslednost, a protože to, jak se na ni dívá komunistický režim, má důsledky pro jeho postoj vůči Chartě 77 a pro míru perzekuce, jíž je z jeho strany vystavena.

A protože jsem přesvědčen, že Charta 77 je součástí širšího proudu v komunistické střední a východní Evropě, byť jej komunistické režimy všemi silami fragmentují a atomizují, je zajímavé, kam do tohoto proudu Charta 77 zapadá.

Profesor Skilling klasifikoval opozici a disent ve střední a východní Evropě do čtyř kategorií. První je integrální opozice, která oponuje systému samotnému. Druhá je frakční opozice uvnitř orgánů komunistické strany, která reprezentuje ideologický spor, aniž by popírala sám komunistický systém. Třetí je základní opozice, rovněž nepopírající komunistický systém, ale oponující základnímu směru režimní politiky.

A čtvrtá je opozice specifická vůči konkrétní politice režimu. Rudolf Tökés má v podstatě dvě kategorie: opozici a disent mravně absolutistický a opozici a disent pragmaticky– instrumentální. První odmítá komunistický režim *in toto* a PROTI němu staví nemarxistickou, nekomunistickou a nesocialistickou alternativu; druhá kategorie je reformistická, založená na víře spíše než na přesvědčení, že komunistický režim se dá zreformovat zevnitř. To je zhruba rozdíl mezi absolutistou Solženicynem a pragmatikem Sacharovem v rané fázi jeho úsilí o nápravu sovětského systému.

Na první pohled je zřejmé, že Chartu 77 nelze beze zbytku vměstnat do žádné z těchto kategorií. Deset let její činnosti vydává svědectví, že ať už je tomu tak ze zásadních, nebo praktických nebo strategických a taktických důvodů, Charta 77 je hnutí *sui generis*. Charta 77 je zcela vědomě hybrid. Už její zaměření na lidská práva, na nekonečné cíle, jak to formuloval Ladislav Hejdránek, a na osobně mravní bázi celého hnutí z ní dělá *iniciativu mravně absolutistickou*, i když jen pro omezený, ale zato centrální úsek veřejného života. Pokus o dialog s režimem, i když jednostranný, neboť režim vede dialog s chartisty pouze za dveřmi policejního aparátu, na druhé straně svědčí o tom, že Charta se nestaví do integrální opozice vůči němu, neboť je si vědoma, že by v integrální opozici byla okamžitě likvidována. A protože Charta 77 nemá možnost ani nepřímé, nemluvě o přímé účasti na státní politice, její postavení *omezuje její aktivitu na specifické otázky*, i když mnohé z nich mohou být dalekosáhlého významu.

Není proto náhodou, že jednotliví chartisté o obecnějších otázkách pojednávají mimo rámec Charty 77. V samizdatové a exilové literatuře o tom svědčí celá řada esejů z pera Havlova, Hájkova, Komárkové, Kusého, Mlynárikova, Šimečkova, Uhlova a mnoha jiných.

Z tohoto omezení, které je Chartě 77 vnuceno samou povahou a praxí komunistického režimu a které se Charta 77 rozhodla přijmout, vyplývají pro Chartu 77 tyto problémy: Zaprvé, aby zachovala integritu společného jmenovatele, *některé základní otázky zůstávají neobjasněny*. Zadruhé občas názory a vystoupení jednotlivých chartistů anebo jejich skupin jsou mylně pokládány za stanovisko Charty 77 a Charta 77 se od nich v zájmu svého pluralistického složení a solidarity nemůže nebo nechce distancovat. Zatřetí, když se Charta 77 přece jen dostane

na pole obecnější, jak tomu bylo na příklad s dokumentem o smyslu českých dějin, rozdílnost názorů v takových otázkách se může dotknout samé solidarity jejich signatářů. A konečně začtvrté: z nepochopení tohoto sebeomezení a jeho důvodů domácí i exiloví kritici Charty 77 si ji charakterizují tím, že ji ztotožňují se zaměřením signatářů, které si z ní pro tento účel vyloupnou: podle toho je pak Charta 77 hnutí socialistické, reformně komunistické, intelektuální atd.

I když přijmeme postoj Charty 77, že není iniciativou politickou, nevyhne se otázce, *jakou strategii ve svém vztahu ke komunistickému režimu sleduje* a jaké taktiky v dialogu s ním používá. Strategie Charty 77 spočívá v tom, že chce komunistický režim přimět k tomu, aby přijal a aplikoval její interpretaci lidských a občanských práv a svých závazků, které v této věci na sebe vzal. Přitom pojem lidských a občanských práv, i když vychází ze základních mezinárodních dokumentů, byl v interpretaci, které se mu dostalo v Chartě 77, podstatně rozšířen. Tento cíl sleduje Charta 77 veřejně a podle svého soudu legálně. Komunistický režim ovšem tuto legalitu naprosto popírá a arbitrárně z tohoto svého stanoviska vyvozuje důsledky pro jednotlivé chartisty. Chartu 77 samotnou se mu nepodařilo zlikvidovat. To lze vysvětlit jen tím, že hnací silou strategie Charty 77 je nakonec mravní imperativ, svědomí každého chartisty, které mezi Chartu 77 a komunistický režim staví nezdolnou hradbu. K této strategii se Charta 77 dopracovala po vážných polemikách prvních dvou tří let své působnosti a pro kritiky Charty 77 zvenku to není dosud otázka uzavřená.

Z těchto strategických rozhodnutí vyplývá *taktika Charty 77*. I zde to trvalo několik let, než se ustálil taktický postup Charty 77. Formálně jsou jeho výrazem její dokumenty, ať už vycházejí v jakékoliv podobě. Po formální stránce je na nich důležité to, že mluvčí Charty 77, kteří je podepisují, za ně jménem celé Charty 77 berou odpovědnost. Po obsahové stránce vybírá Charta 77 pro svá veřejná vystoupení témata, která v dané chvíli představují palčivé otázky československého veřejného života anebo která domácí či mezinárodní události a vývoj činí aktuálními.

Dopad existence a činnosti Charty 77 v Československu a v zahraničí se nedá měřit měřítky politiky konkrétních cílů. Je pravda, že v Československu 1200 chartistů představuje početně hrstku aktivistů

mezi milióny pasívních občanů. Ale už to, že v nezávislém průzkumu současného smýšlení v Československu, jehož výsledky byly zveřejněny ve Svědectví 78 (1986), Charta 77 dostala nejvíc pozitivních odpovědí (73,6 %) ze všech osobností, hnutí a publikací, pokud jde o jejich známost v československé veřejnosti, potvrzuje její významnou přítomnost v domácím společenském vědomí. Domnívám se, že se nedopouštím hrubé chyby proti pravidlům společenského výzkumu, když z této kvantitativní informace dedukuji, že tato známost Charty 77 má kvalitativní důsledky – že Charta 77 ovlivňuje smýšlení lidí, i když zůstávají pasivní, a že i když se Charta 77 tomu brání (ne bez výjimky), je jejich *svědomím a výzvou*. To ostatně nepřímou potvrzují odpovědi zmíněného průzkumu na otázky o postoji k angažovaným lidem, o ochotě jim pomáhat a do jisté míry i o ochotě se angažovat a obětovat. To všechno ovšem neznamená, že podceňuji důsledky „obnoveného pořádku“ pro denní život a chování československé společnosti.

Vztah Charty 77 k zahraničí má několik aspektů. Zaprvé pro cizinu Charta 77 reprezentuje nejvýraznější a nejartikulanější občanskou iniciativu v opozici vůči komunistickému režimu v Československu. Její povětšinou nedramatické vystupování může často ujít široké veřejnosti, ale neujde politické třídě a lidem zaangažovaným. Charta 77 je tak trvalou připomínkou, že Československo není jeho komunistický režim a že jsou v něm živы hodnoty křesťanské, humanitní, západní civilizace a kultury.

Zadruhé se Charta 77 od počátku pokládala za součást širšího hnutí za lidská a občanská práva. Toto navázání se projevuje nebo projevilo v několika formách. Schůzky a poselství vyměňovaná mezi Chartou 77 a polským KOR, postoj Charty 77 k Solidaritě, podpora od sovětských disidentů a z maďarských kruhů představují jednu z těchto forem. Druhou jsou akce Charty 77 u příležitosti mezinárodních jednání o lidských právech a základních svobodách, jako byla bělehradská a madridská zasedání Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě. Třetí je mírové hnutí v západní Evropě, jemuž Charta 77 několikrát výrazně připomněla, že mír a lidská práva a základní svobody jsou nedělitelné a že jejich respektování je nezbytnou podmínkou jakéhokoliv míru. Konečně jde o akce v konkrétních konfliktních situacích, kde Charta 77 aplikuje své apriorní měřítko a zároveň ústy Jiřího Hájka připouští, že je

chartistům jasno, že jejich „informovanost je omezená a že ne vždy (jsme) schopni a (můžeme) se k těmto jevům vyslovit na odpovídající adresu tak, aby to mělo pozitivní výsledek“. Jakkoliv se tomu Charta 77 brání, v několika takových případech zanechalo její vystoupení dojem, že navzdory své vlastní československé zkušenosti pod tím, co vyhláší za autoritu pravdy, přehlídí rozdíly mezi zaangażovanými silami a není dost citlivá k jejich rozdílným citům.

Deset let existence a aktivity Charty 77 znamenalo československou skutečnost jako žádné jiné hnutí od roku 1986 snad jen s výjimkou hnutí náboženského. Na dohlednou dobu Charta 77 zůstane občanskou iniciativou, jak ji známe dnes. Její budoucnost závisí na několika faktorech.

Komunistický režim byl dosud k chartistům bezohledný a není pochyby, že jejich perzekuce omezila okruh, do něhož by byla mohla Charta 77 zasáhnout a rozšířit se. Přitom se ale režimu nepodařilo Chartu 77 zlikvidovat. Jeho další postup je těžko předvídat. Jeho struktura, ideologie a pojetí moci vylučují, že by ve státě strpěl horizontální, na něm nezávislou skupinu, ať se definuje jakkoliv. Dokud se Charta 77 takto nevyprofiluje, komunistický režim nesáhne k nejdrastičtějším zbraním likvidace, jak je známe z historie komunistického vládnutí.

Avšak československý komunistický režim zejména ve svém dnešním složení není autonomní. Proto mnoho z jeho postoje vůči Chartě 77 bude záviset na sovětském vedení. Sovětský režim byl tvrdší k vlastním hnutím za lidská práva, než je režim československý. Zůstává otázkou, zdali a z jakých důvodů Sověti přinutí československý komunistický režim k podobnému postupu, anebo zdali československý komunistický režim dokáže mít větší imaginaci a více odvahy, jak se vypořádat s problémy, které mu Charta 77 předkládá.

Budoucnost Charty 77 však nezávisí jen na tom, jak vůči ní bude postupovat komunistický režim. Režim počítá s tím, že se mu nakonec podaří Chartu 77 absolutně odizolovat od české a slovenské společnosti tím, že na jedné straně prokáže, že její činnost je bezvýsledná a bezvýhledná (jak se to podobně snaží namluvit polskému podzemí ministr vnitra generál Czeslaw Kisczak, když na ně apeluje: „Dost této hry, této konspirace bez perspektivy“), a na druhé straně, že právě tímto způsobem zdecimuje její personální základnu. Aby se mu to podařilo, na to

by muselo dojít v politické kultuře české a slovenské společnosti k ještě daleko hlubším a dalekosáhlejším změnám, než k jakým došlo dosud.

Československá společnost zůstává rozdělena na vládnoucí a ovládané, na úzkou skupinu komunistického aparátu a na milióny občanů mimo jiné také právě proto, že aparát komunistické moci a velká většina československé společnosti mají podstatně rozdílnou politickou kulturu. Nechci zde tyto rozdíly rozvádět, ale kdyby tomu tak nebylo, proč by se musel komunistický aparát v Československu opírat o bezpečnostní aparát už celých čtyřicet let? Že nekomunistická politická kultura širokých vrstev československého lidu je zároveň neaktivizována, je jiná otázka a její pasivita je pro ni a pro naše národy nebezpečná. Charta 77, která této kultuře dává veřejný a aktivní výraz, má však v této politické kultuře širokých vrstev dosud zázemí, kterému věří. Nevím, jak by tomu bylo s Chartou 77, kdyby tuto víru neměla. A nevím, jaká by byla budoucnost této politické kultury, kdyby neměla Chartu 77.

Z této perspektivy se domnívám, že to nejlepší, co českoslovenští exulanti mohou ve svém vztahu k Chartě 77 udělat, je *respektovat její nezávislost*, podporovat ji ve vědomí, že i v československém exilu má své zázemí; vyměňovat si s ní názory nejen důstojně, ale ve vzájemné důvěře, že naše úsilí doma i v cizině má společného jmenovatele; a konečně pomáhat všemi prostředky, které máme, uchránit, pěstovat a rozvinout v Československu občanské ctnosti soukromé i veřejné, které budou nezbytnou podmínkou obrození a osvobození Čechů a Slováků. (...)

Předneseno na světovém kongresu Čs. společnosti pro vědu a umění (SVU) v Bostonu (září 1986) a otištěno v čtvrtletníku SVU *Proměny*, č. 2, 1987 (24).

WILLY BRANDT K 10. VÝROČÍ CHARTY 77 (26. prosince 1986)

Předseda Socialistické internacionály a západoněmecké sociální demokracie Willy Brandt vydal k 10. výročí Charty 77 následující prohlášení, zveřejněné tiskovou službou SPD:

„V těchto dnech tomu bude deset let, co se skupina žen a mužů v Praze rozhodla k odvážnému kroku a kriticky konfrontovala vlastní vládu a úřady s principy lidských práv, které i ČSSR uznává. Tato skupina kromě toho žádala, aby dohody z Helsink byly chápány jako něco, co má být uskutečňováno a čeho se lze politicky i morálně domáhat u vlastních úřadů.

Mnozí z nás v Německé spolkové republice, v Evropě i jinde ve světě zůstáváme signatářům Charty 77 zavázáni díky, neboť svým příkladem vyzývají k boji za občanské svobody a občanská práva navzdory pronásledování a osobním příkořím. Zároveň podávají ovšem ti, kdo se v Československu i v jiných zemích řídí příkladem Charty, důkaz o správnosti politiky uvolňování napětí. Neboť v Evropě, v níž je helsinská konference nejen symbolem, ale skutečností, jsou akce nenásilného odporu občanů vůči úřadům a státní zvěli v komunistických státech legitimní zbraní v boji za spravedlivou společnost.

To si musí uvědomit ti, kdo se Charty 77 stále dovolávají, jejichž konzervatismus však není s to se v politice zbavit ideologických klapků na očích a kdo – ač právem pranýřují nedemokratičnost komunismu – chtějí především přejít mlčením nesvobodu v jiných částech světa.

Kdo je pro Chartu 77, nesmí se tvářit slepým na pravé oko. Kdo se dovolává žen a mužů tohoto neohroženého společenství, je k tomu oprávněn jenom tehdy, jestliže bojuje za lidská práva v celém světě a nezávisle na mocenských zájmech. Všude, kde je lidská práva teprve třeba uskutečnit, je Charta 77 výzvou ke svědomí světa, nejenom ideou omezenou na Československo.“

Přetiskuje se z časopisu *Listy*, roč. XVII, únor 1987, č. 1.

PROHLÁŠENÍ PREZIDENTA USA RONALDA REAGANA K 10. VÝROČÍ ZALOŽENÍ CHARTY 77 (31. prosince 1986)

V lednu si připomínáme 10. výročí založení čs. iniciativy v oblasti lidských práv – Charty 77. Základní prohlášení Charty 77 upozorňovalo

na různé způsoby, jimiž vláda upírala čs. lidu základní práva zaručená československými zákony, helsinskými dohodami a mezinárodními pakty. Základní prohlášení Charty 77, které rovněž zdůraznilo odpovědnost jednotlivých občanů za dodržování těchto zásad, bylo vydáno 1. ledna 1977 s podpisy 241 osob z různých vrstev čs. společnosti. Dne 6. ledna se představitelé Charty 77 poprvé pokusili předložit text základního prohlášení čs. úřadům.

Ačkoliv se úřední místa tehdy pokoušela vydávat signatáře Charty za zločince a vydává je za ně dosud, nepodařilo se jim oslabit morální váhu těch, kdož měli odvahu apelovat na představitele státu, aby respektovali základní zákony a zásady.

Charta 77, nejstarší iniciativa na poli lidských práv ve východní Evropě, je už deset let ochráncem občanských a lidských práv, uchovatelem národních hodnot a kulturní a vydavatelskou sítí, která doma i v cizině udržuje jednotnou a stále živou národní literaturu. Charta je pluralistická jak pokud jde o orientaci jejích aktivistů, tak pokud jde o zájmy Charty jako celku, a proto také odmítá úlohu politické opozice. I když byli chartisté vězněni a zastrášováni, nepřestali vydávat četné dokumenty o mnoha aspektech života v Československu a o mezinárodních problémech, svědčící o pevném humanistickém a demokratickém přesvědčení chartistů – reformistů, křesťanů a kulturních osobností.

Charta se také zasloužila o vznik Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných (VONS), který dokumentuje četné případy nespravedlností a upozorňuje na ně mezinárodní veřejnost.

Více než tisíc dosavadních signatářů Charty 77 má daleko větší význam, než odpovídá jejich počtu.

Chartisté vyjadřují ideály obrovského počtu svých československých spoluobčanů a vlastně všech těch, kdož si přejí, aby byla respektována lidská práva. Signatáři Charty 77 poodhalují svou činností, nesčetnými menšími či většími kroky temnou a sterilní politickou scénou v Československu.

Otiskuje se ve znění překladu uveřejněného v *Informacích o Chartě 77*, roč. 10 (1987), č. 2.

VÍDEŇSKÉ PROHLÁŠENÍ TŘÍ SIGNATÁŘŮ K 10. VÝROČÍ CHARTY 77 (1. ledna 1987)

Před deseti lety, 6. ledna 1977, měl být v Praze doručen československému parlamentu petiční text podepsaný 242 občany a nazvaný Prohlášení Charty 77. Neobsahoval nic horšího než žádost, aby režim dodržel mezinárodní paktů o občanských, politických a sociálních právech, které sám vyhlásil za součást svého právního řádu.

Představitelé Charty 77 byli však na cestě k parlamentu zadrženi Státní bezpečností, která se protiprávně zmocnila i dokumentu určeného poslancům, a názorně tak předvedla, že nejen občané, ale ani jejich političtí reprezentanti nesmějí přemýšlet o ničem, co se nelíbí policii. S bezohlednou tvrdostí, zcela odporující závazkům přijatým v Helsinkách zahájily orgány moci represe proti signatářům Charty 77.

Navzdory všestranné diskriminaci, vyhazovům z práce, policejnímu dohledu, výslechům, domovním prohlídkám, zatýkání a věznění dokázala však Charta 77 celých deset let aktivně působit. Díky jí musí režim mimo jiné počítat i s tím, že žádný jeho protiprávní čin nezůstane utajen a většinu viníků neskryje anonymita.

Základní prohlášení Charty 77 bylo a je historické hlavně tím, že se na něm uvnitř politicky rozervané společnosti shodli lidé zcela odlišných biografí, názorů a vyznání. Pochopili, že pro budoucnost nejen národních komunit, ale celého rozděleného světa je přednostně důležité hledat společné civilizační a duchovní statky, mezi něž tradičně patří občanská a lidská práva každého jednotlivce. V tom je československá Charta 77 nositelem poselství platného pro Východ i pro Západ.

Vládnoucí skupina v Československu, reprezentovaná především jmény Gustáva Husáka a Vasila Bilaka, ničí už osmnáctý rok sám pojem morálních hodnot. Proto nemohlo dojít k dialogu. Její éra však právě nepochybně končí, když se poměry v zemi dostávají stále zřetelněji do rozporu s novými vývojovými snahami v jiných státech sovětského bloku i v samotném SSSR.

My, kteří to vše připomínáme, jsme spoluautoři prvního Prohlášení Charty 77, žijící doposud v cizině, poté co jsme byli různým druhem

násilí zbavení vlasti. Kritická tolerance, jíž nás naučila životní zkušenost a jejímž výrazem je právě Charta 77, jeví se nám být pro budoucnost jedním z nejučinnějších prostředků k překonání stagnace a marasmu, které zachvátily naši zem v sedmdesátých letech a ochromují ji dodnes.

V symbolickém návratu A. D. Sacharova z vyhnanství do Akademie věd v Moskvě vidíme krok, jímž sovětské vedení uznává, že obrana občanských práv a kritické úsilí o nápravu veřejných věcí nejsou zločinem. Doufáme, že už brzy dojde k podobným změnám i v Československu, že politická moc přestane potlačovat kritiku a začne se věcně zabývat problémy, o jejichž řešení deset let usiluje Charta 77.

Jsmo spolu s mnoha jinými připraveni při tom pomáhat!

Vídeň 1. 1. 1987

Pavel Kohout, spisovatel
Zdeněk Mlynář, politolog
Jiří Němec, filozof

**DOPIS KOMISE KONGRESU USA
PRO EVROPSKOU BEZPEČNOST A SPOLUPRÁCI
NOBELOVU INSTITUTU S NÁVRHEM UDĚLIT
CHARTĚ 77 NOBELOVU CENU MÍRU ZA ROK 1987
(30. ledna 1987)**

Dámy a pánové,

když Alfons Nobel založil cenu míru, prohlásil, že „bude udělována tomu, kdo vytvořil nejlepší dílo, které přispěje k bratrství národů, ke zrušení nebo omezení stálých armád a k rozvoji mírových jednání“. My, členové Helsinské komise USA, se domníváme, že není důstojnějšího kandidáta na Nobelovu cenu míru v roce 1987 než Charta 77, čs. skupina pro lidská práva, oslavující tento rok 10. výročí svého založení.

Stejně jako další jednotlivci a skupiny v SSSR a východní Evropě čerpají chartisté svou inspiraci ze Závěrečného aktu, který byl vydán v roce 1975 na helsinské konferenci 35 národů o bezpečnosti a spolupráci v Evropě. Věděli, že helsinský Závěrečný akt promluvil nikoliv

pouze k vládám a diplomatům, ale ke každému jednotlivému občanu Evropy, Sovětského svazu, Spojených států a Kanady. Původní skupina zhruba 250 signatářů Charty vyhlásila ve svém zakládajícím prohlášení, že „každý nese svůj díl odpovědnosti... za dodržování uzákoněných paktů, které k tomu ostatně zavazují nejen vlády, ale i všechny občany“.

Politické systémy, které jsou nepřátelské vůči právům jednotlivce, zřídka kdy vítají informovaná a racionální nezávislá společenství, jako je Charta 77. Proto Charta 77 byla a je výzvou čs. státní moci. Charta 77, toto nejdéle existující nezávislé hnutí ve východní Evropě, mající širokou základnu, přežila opakované útoky státní moci, které ji měly potlačit.

Za deset let se Charta 77 rozrostla na více než 1100 signatářů z různých společenských prostředí a různých profesí. S velkým osobním rizikem vydali signatáři Charty stanoviska k hospodářským, sociálním a ekologickým problémům, včetně bezpečnosti jaderných provozů, znečišťování prostředí, zdravotnictví, problémů mládeže a omezování občanských práv. Tato stanoviska nebyla vydána proto, aby vzbudila nevoli úřadů, ale proto, aby podnítila úvahy a diskuse mezi občany. V roce 1978 vytvořili signatáři Charty 77 pracovní skupinu VONS (Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných), která si předsevzala sledovat případy porušování lidských práv jednotlivých osob a hájit práva vězňů svědomí.

Od začátku se chartisté pokoušeli překlenout propast nedůvěry mezi občany a státem tím, že udržovali dialog o problémech, které se dotýkají jak občanů, tak i státu. Jejich cílem bylo vytvořit základní rámec společnosti směřující ke svobodné výměně myšlenek.

V nedávné době podnítila Charta 77 celoevropskou diskusi o míru a lidských právech. Její Pražská výzva z března 1985 dokládá, že umělé rozdělení Evropy – vojenské, politické, jakož i kulturní – je hlavní příčinou toho, že není zajištěna evropská bezpečnost. Za výchozí bod považuje výzva „naši společnou naději... že toto rozdělení bude překonáno“.

Ústřední myšlenka Pražské výzvy – a to je jediná všechny spojující idea, kterou sdílejí všichni signatáři Charty – je neporušitelné spojení mezi mírem a lidskými právy: „Svoboda a důstojnost jednotlivých občanů jsou klíčem ke svobodě a sebeurčení národů. A pouze svéprávné

národy mohou přetvořit Evropu ve společenství rovnoprávných partnerů, kteří si nebudou vyhrožovat totální atomovou válkou, ale jejich vztah bude skutečným mírovým soužitím.“

V roce 1986 se objevily ohlasy na tuto výzvu k dialogu, kterou vydala Charta, a to po celém evropském kontinentě. Východoevropští občané z různých států se spojili a vypracovali svá společná stanoviska k problémům míru a lidských práv. Rovněž západoevropské skupiny aktivně odpověděly na různá chartovní prohlášení k těmto tématům. Tento vývoj dokázal, že Charta má vliv na všechny občany, kteří hledají, kam se mají obrátit v evropských a světových záležitostech, a že se těší jejich účtě.

Signatáři Charty 77 drazo zaplatili za podporu věci míru a lidských práv. Desítky jich byly ve vězení a šest jich tam je v současné době: Walter Kania, František Veis, Jiří Wolf, Stanislav Pitaš, Heřman Chromý a Jan Dus. Šest dalších – Ladislav Lis, Jan Litomiský, Jiří Gruntorád, František Stárek, Ivan Jirous a Petr Cibulka jsou podrobeni nepřetržitému tzv. ochrannému dohledu, prohledávání domovů a přísným omezením pohybu. Mnoho dalších chartistů je šikanováno jinými způsoby, včetně hromadného zadržování, výslechů a vyhrožování. Téměř všechny stihl krutý osud ztráty zaměstnání, která má hnutí demoralizovat a odradit další od toho, aby se k němu přidali.

Helsinská komise vyjadřuje přesvědčení, že úcta k lidským právům a základním svobodám je jádrem skutečného míru. Žádná skupina ve východní Evropě a v SSSR nepůsobí tak dlouho jako Charta 77 směrem k tomuto dvojímu cíli: míru a lidským právům.

Otiskuje se ve znění překladu zveřejněného v *Informacích o Chartě 77*, roč. 10 (1987), č. 3

O SMYSLU CHARTY 77

Václav Havel

Nad Chartou 77 se od jejího vzniku dodnes vznáší jedna základní otázka: má její riskantní práce nějaký reálný společenský efekt? Čili: má Charta vůbec smysl?

Myslím, že desetileté výročí jejího vzniku je přirozenou výzvou k novému zamyšlení o této otázce. Snad takové zamyšlení může být užitečné i přesto, že bude spíš rekapitulovat už řečené než objevovat něco nového. Jinak tomu ale být nemůže: patří totiž k povaze Charty, že si sama tuto otázku trvale klade a se vši vážností zkoumá.

*

Všechno, co bylo veřejně usvědčeno ze své tupé nelidskosti a o čem bylo svatosvatě přísaháno, že se to už nikdy nevrátí, začalo se po intervenci Varšavského paktu rychle vracet a bez rozpaků obnovovat – a lidé si toutéž rychlostí odvykali čemukoli se divit. Vysílena svým předchozím vzednutím a zklamána jeho výsledkem upadla československá společnost záhy do hluboké letargie; tváří v tvář rekonstrukci totalitního systému rezignovala většina lidí na možnost ovlivnit věci obecné, přestala se o ně zajímat a stáhla se do soukromí; zmizela víra, že jakékoli skutečné občanské či veřejné angažování má nějaký smysl. Aby o tom nikdo nepochyboval, byli ti nejméně poddajní ztrestáni tvrdými soudními rozsudky. Společnost se atomizovala; nezávislé myšlení a tvorba se uchýlily do zákopů privátna; různé horizontální společenské vazby, vytvářející prostor autentického veřejného života, byly zpřetrhány; v zemi se rozhostilo pusté ticho totalitně konzumní bezdějinnosti. Cítíce se být politikou podvedeni, odvrátili se lidé od ní jako od celku. Zprotivily se jim i všechny ideologie, protože až příliš dobře mohli denně na vlastní kůži zakoušet, jak bídná skutečnost se může skrývat za jejich vznešenými floskulami. Solidarita, donedávna tak silná, vyperchala; všechno prorostlo sobectvím; všude zavládl strach.

Lidé mlčky přijali schizofrenní řešení životní rovnice, které jim bylo nabídnuto: navenek začali předstírat loajalitu a uvnitř přestali věřit čemukoliv.

Nebyla to jenom krize politická. Byla to krize mravní.

*

Otázka po smyslu Charty je víc než pochopitelná: dialog, který Charta nabídla společenské moci, tato moc nepřijala, odmítla s Chartou jednat a jejími návrhy se zabývat, prohlásila ji za sbor „zkrachovanců“ a předala ji do rukou policie. Ale ani společnost se s ní nijak viditelně neidentifikovala: počet signatářů téměř neroste; žádná významnější sociální skupina se za Chartu jednoznačně nepostavila; neexistují žádné veřejné projevy sympatií k ní; spíš se zdá, že se jí lidé straní, bojí se s ní mít něco společného, ba že se o ni ani nezajímají. Jaké konkrétní úspěchy vlastně tedy Charta zaznamenala? Co se díky její práci vlastně změnilo k lepšímu? Neprohrála de facto svou věc?

Myslím, že na otázku po skutečném společenském smyslu Charty nelze správně odpovědět, aniž by byla předtím pochopena podstata situace, do níž Charta vstoupila, a podstata Charty samé, totiž to, čím vlastně je, oč jí samé jde, z čeho vznikla a co chtěla do obecné situace vnést.

Bez této přípravy by se hodnocení jejího smyslu mohlo podobat měření bez měřítka nebo měřítkem nepříslušným. Vzdálenost nelze měřit na kilogramy a váhu v metrech.

*

Zdůrazňovat mravní rozměr vlastního počínání je vždycky trochu nebezpečné: člověk se pak může snadno jevit jako domýšlivec nebo aspoň jako někdo, kdo nebyl obdařen dostatkem pokory a studu. Terén, na němž je nutno především smysl Charty hledat, nemůže však být bohužel správně vymezen, nebude-li – byť jen v zájmu pravdy a s chladnou věcností – objasněn právě mravní základ jejího působení. Nezbývá mi tedy, než riskovat nebezpečí, že se budu jevit jako domýšlivec.

Charta 77 nevznikla z touhy postavit proti jednomu politickému či ideologickému programu program jiný; nechtěla se stát politickou silou konkurující té, která vládne; nevystupuje jako lepší alternativa těch,

kdož jsou u moci. Mezi jejími signatáři jsou sice také bývalí politici, mnozí z nich se dokonce politicky projevují, někteří by možná byli schopni v tom nepravděpodobném případě, že by jim k tomu běh událostí dal příležitost, participovat na politické moci. To ale nemění nic na tom, že Charta jako taková – aspoň co do svého vnitřního východiska – není pokusem o politické řešení krize. Lecjakému pozorovateli přicházejícímu z otevřené společnosti nebo ze společnosti méně demoralizované byl by takový pokus možná srozumitelnější. V případě Charty by byl ale výrazem beznadějného neporozumění situaci obecně i vlastní.

Jediným logickým a smysluplným východiskem občana z mravní krize společnosti je totiž *východisko mravní*.

Nejsem zdaleka první a asi také ne poslední, kdo Chartu interpretuje jako pokus o takovéto východisko. Hned v jejích počátcích ji tak nazíral už Jan Patočka. S jeho pohledem souzněla nebo z něho přímo vycházela i většina pozdějších reflexí a sebereflexí Charty.

*

Podstatu postoje Chartou ztělesňovaného pochopíme nejlépe na pozadí klimatu, z něhož Charta bezprostředně vyrostla.

V půli sedmdesátých let se začaly objevovat – arci, že zatím jen v prostředí jakýchsi „signifikantních menšin“ – známky společenského probouzení: mnozí lidé se začínali vzpamatovávat z předchozího historického šoku; mnozí se začali konečně zbavovat svých reliktních iluzí a myslet vskutku svobodně; mnozí už byli tak říkajíc „unaveni ze své únavy“ a začínali si uvědomovat, že nelze pořád jen čekat na to, až někdo jiný (shora? zvenčí?) zlepší poměry; mnozí už byli otráveni rolí věčně pasivních objektů dějin a pocítili potřebu stát se opět v určité míře jejich subjektem; mnozí se už dusili v zatuchlém ovzduší svého společenského úkrytu a pocítili znovu svou spoluodpovědnost za osud celku. Do uvědomělého věku vstupovali mladí lidé, kteří už nebyli traumatizováni zážitkem sovětské okupace. Různá dosud navzájem izolovaná a jaksi dovnitř sebe samých orientovaná skupenství zatoužila vykročit ven, za svůj dosavadní horizont, tedy do života veřejného. Probouzel se opět pocit solidarity a rostlo vědomí nedělitelnosti svobody: lidé si začli uvědomovat, že útok na svobodu jednoho je útokem na svobodu všech a dokud bude společnost rozdělena svou lhostejností a jedni budou

mlčky přihlížet k perzekuci druhých, nevymaní se z obecné manipulace nikdo.

V roce 1976 byli uvězněni členové a spolupracovníci rockové skupiny The Plastic People of the Universe. Moc tím nezaútočila na své politické protivníky jako počátkem sedmdesátých let, ale přímo na sám život, totiž na jeho vůli svobodně, po svém, svéprávně a autenticky se projevit. Nebezpečnost tohoto útoku byla rychle a obecně nahlédnuta a solidární kampaň, která tehdy vznikla, byla jasným zrcadlem proměny, o níž mluvím, a materiálním důkazem všech jejích rysů od vůle různých seskupení překročit svůj vlastní stín až po prohlubující se vědomí nedělitelnosti svobody. Pohyb oněch „signifikantních menšin“, který tehdy nastal, nevznikl z ničeho a náhle, ale byl jen logickou odpovědí probouzejícího se společenského vědomí na tento akt státní moci. Solidarizací s postiženými se ovšem probouzení jen dál urychlilo: bariéry byly překonány a rychle se rodila atmosféra širší pospolitosti.

Toto dění bezprostředně vyústilo do vystoupení Charty 77, v níž se spojili velmi různí lidé a velmi různé skupiny, aby v ní určitým způsobem fixovali a do podoby reálného společenského faktu proměnili vědomí vzájemné solidárnosti a své odpovědnosti za věci obecné.

Charta byla prvním důležitějším společenským vystoupením v Husákově éře. Spojili se v ní spisovatelé i bývalí politici, komunisté i nekomunisté, katolíci i protestanti, intelektuálové i dělníci, univerzitní profesori i nekonformní mládež. Nespojili se na bázi politické, ale z důvodů niternějších. Spíš lidských než politických. Jejich společná pohnutka byla především mravní.

Bylo to přirozené a jen takto se to mohlo stát. Nebyl to výsledek chladnokrevné spekulace, opřené o politologickou analýzu situace. Tak mravní postoje nevznikají. Jejich podhoubím je spíš svědomí než rozum. Charta nevznikla z logické úvahy, ale z vnitřní logiky věcí, tj. z logiky situace i logiky lidské reakce na ni. Byla autentickou odpovědí občana na stav obecné demoralizace. Vznikla z touhy vzepít se zne-mravňujícímu tlaku doby; odmítnout vnucovanou schizofrenii; překročit horizont osobních zájmů a osobního strachu; vystoupit ze zákopů soukromí a přihlásit se o účast na věcech veřejných; nechválit nadále šaty nahého krále, ale říkat naopak pravdu; chovat se zkrátka v souladu s vlastním svědomím a docela prostě se lidsky napřímit. Byl to pokus

ponižovaného vztyčit hlavu, umlčovaného promluvit, obelhávaného vzbouřit se proti lži, manipulovaného vyprostit se z manipulace. Byl to pokus člověka naplnit práva, která mu přísluší, přihlásit se k odpovědnosti, která je mu upírána, nalézt opět svou lidskou důstojnost a integritu a obnovit tím úctu k sobě samému.

Dodnes mám v živé paměti projevy radostné úlevy, povznášejícího pocitu sebezpotvrzení, ba až osvobodivé euforie, s nimiž mnozí signatáři kdysi Chartu podepisovali. Jako by z nich náhle cosi tíživého spadlo, jakýsi krunýř, v němž se museli tak dlouho tísnit, jako by přímo ožili vědomím, že skončil čas ponížení a přetvářky.

Takové projevy nejsou jen okrajovými psychologickými nahodilostmi. Ilustrujíce, čím pro mnohé Charta je, vypovídají o pravé – totiž mravní – podstatě postoje, který představuje.

*

Co se tím vlastně v takovéto souvislosti myslí, říká-li se o něčem, že to má mravní podstatu či mravní původ?

V zásadě to znamená, že danou věc neděláme z pohnutek takzvané „účelových“, tedy z jistoty, že má šanci na brzký, bezprostředně zjevný, verifikovatelný (a tedy víceméně vnější) úspěch, ale prostě proto, že ji považujeme za dobrou. Mravní motiv nás nutí dělat dobré věci jako takové, kvůli nim samým a ze zásady. Je opřen o jinou jistotu než pohnutka „účelová“: o naše bytostné přesvědčení, že dobré věci mají vždycky smysl. A zároveň samozřejmě o naši naději, že se tento smysl dříve nebo později – svým specifickým způsobem – projeví a potvrdí. Jsme si přitom plně vědomi rizika, že se to také stát nemusí; toto vědomí nás však není s to od našeho úmyslu odvrátit. Vnitřní jistota o smyslu takové věci je tedy jistotou, že má smysl riskovat i její eventuální neúspěch. Jinými slovy: mravní pohnutka nás nutí dělat určité věci bez ohledu na to, kdy, jak a zda vůbec povedou k úspěchu, tedy bez záruky, že se nám nějak – jakkoliv – vyplatí či zúročí.

Chartisté nejsou bloudi a nemysleli si tedy, že vláda s nimi začne okamžitě jednat a společnost se k nim ihned přidá a že se poměry v naší zemi začnou po jejím vystoupení rázem a viditelně měnit k lepšímu. Každý naopak počítal s tím, že ho sankce neminou.

Přesto svůj krok udělali. Udělali ho proto, že ho považovali za správný, a ve víře, že správnou věc má smysl udělat vždy a vždy existuje naděje, že dobrý vnitřní pocit z jejího udělení bude jednou doplněn i radostí z nějakého jejího vnějšího zhodnocení, byť jakkoli pozdního, nepřímého a nenápadného. Udělali to s vědomím, že existují věci, které stojí za to, aby pro ně člověk trpěl – abych citoval dnes už slavnou Patočkovu větu.

Chce-li pozorovatel Charty zkoumat její smysl přiměřeným způsobem, tj. na pozadí toho, oč jí samé jde, musí se ptát: je Charta skutečně aktem mravního napřímení? Odpoví-li si kladně, může teprve pátrat po jejím společenském smyslu. Musí po něm ovšem pátrat tam, kde ho jedině může nalézt: v oblasti *politického dosahu postoje mravního*. Tedy na daleko subtilnějším terénu, než na kterém netrpělivé oko politického pozorovatele obvykle hledá politický efekt činů politických.

Zkusme jít touto cestou.

Je Charta 77 skutečně aktem mravního napřímení?

*

Zkoumáme-li konkrétní práci Charty, to znamená především její dokumenty, záhy zjišťujeme, co je jejich nejcharakterističtější rysem: že se tu hlásí o slovo člověk jakožto *občan* v plném a dobrém smyslu toho slova. Lze říct, že Charta je projevem probouzejícího se občanského vědomí, svědomí a sebevědomí. Občan se tu hlásí ke svým právům, jak jsou teoreticky deklarována a praxí potlačována, a tato svá práva naplňuje. Přestal se chovat jako poddaný a vzpamatoval se do své svobody.

Možná se to zdá být málo. Možná by leckdos raději viděl a snad i lépe chápal, kdyby Charta rovnou předkládala vlastní politický program.

Taková možnost je samozřejmě otevřena, kdokoli kdykoli se jí může chopit, Charta mu v tom nejen nebude bránit, ale naopak ho v jeho právu na takový krok podpoří. Její vlastní cíl je však jiný. Zdánlivě skromnější, v určitém ohledu však hlubší.

Politické programy mohou totiž vznikat, žít a zanikat, získávat i ztrácet podporu a reálně ovlivňovat situaci jen na půdě obnoveného občanství, tedy přesně na té půdě, kterou Charta vytváří. Vymýšlet, artikulovat a prosazovat nové politické programy nemůže poddajné stádo, ale jen svobodní a svéprávní občané; bez občanů není politiky. Dům je třeba

stavět od základů, nikoli od střechy. Obnova občanství není odvar politiky, ale naopak její předpoklad.

Ale nejen to: zatímco politika se mění, naléhavost občanství jako předpokladu každé politiky trvá. Je to nárok nekončící, nevyčerpatelný, vždy aktuální a nedovržitelný: vyžaduje totiž odvahu, vůli k pravdě, svědomí, vnitřní svobodu a odpovědnost za věc celku. A kdy je možno prohlásit, že člověk míru těchto hodnot naplnil?

Lze říct v duchu úvah Ladislava Hejdánka, že cíle politiky jsou konečné a cíle Charty nekonečné.

Jsou nekonečné, protože jsou mravní.

Anebo není snad občanské napřímení jen tvarem, důsledkem a projevem napřímení mravního? Lze si ho vůbec představit bez mravní motivace? Vždyť být občanem v tom silném a závazném smyslu, v jakém ten nárok chápe Charta, znamená být bytostně otevřen větší odpovědnosti, než jaká se ještě vyplácí!

Myslím, že snadno prokazatelné každodenní úsilí Charty o radikální obnovu občanství už samo o sobě dostatečně potvrzuje, že podstata postoje, který Charta k veřejným věcem zaujímá, je skutečně mravní.

*

Charta 77 nemá v programu svržení vlády nebo destrukci existujícího společenského systému. Proto není také útokem proti danému právnímu řádu. Pokouší se obnovit občanství naopak tím, že žádá, aby zákony skutečně platily a byly dodržovány; že upozorňuje na jejich svévolnou mocenskou interpretaci; že chce, aby práva nebyla jen na papíře, ale aby byla respektována a naplňována i ve skutečnosti. Pokud nějaký zákon považuje za špatný, dožaduje se zákonnými prostředky jeho zákonné změny. Z toho vyrůstá i její vztah ke společenské moci: své dokumenty vytrvale adresuje a zasílá státním orgánům bez ohledu na jejich odmítavý postoj k ní a na to, že její dokumenty nejsou (oficiálně) projednávány.

Tohle počínání může snadno sklízet výhrady: nač jim deset let něco psát, když na to deset let neodpovídají? Není to jednání bezúčelné a tudíž nesmyslné? Nestvrzuje se tím vlastně jen moc těch, kteří nedbají mínění občanů, a neposiluje se tím iluze jejich legitimacy? Nepodporuje se tím dojem, že klíč k jakémukoli zlepšení leží „nahore“, v rukách

mocných, a že ti „dole“ nemohou nic? Není v tom prvek jakési pokrytecké hry na demokracii v poměrech veskrze totalitních? Netváříme se, jako bychom si mysleli, že „oni“ něco zlepší, zlepšit chtějí a na naše mínění dají, ačkoli dobře víme, že si dělají, co chtějí, a že mimo síly na ně nic neplatí?

Z politického nebo politicko–pragmatického hlediska se to tak může nepochybně jevit. V perspektivě založené na vůli porozumět politickému efektu jednání mravního se to tak nejeví: jestliže z hlediska dne a okamžitého účelu se tu zdá být stvrzována moc a legitimita vládců, z hlediska dějinné budoucnosti a zásad, které platí pořád, je tu stvrzováno naopak *občanské vědomí*. Vláda se změní, právní řád se změní, ba i společenský systém se může změnit. Co však platí stále a nikdy neztrácí svou naléhavou aktuálnost, je princip, že občan – zásadně – má přijímat spoluodpovědnost za osud celku a v jejím duchu si počínat: znovu a znovu, bez ohledu na momentální protivenství (i když způsobem přiměřeným povaze doby), říkat nahlas pravdu; seznamovat s ní ostatní i moc; žádat od moci, aby této pravdy dbala; a tím vším otevírat – ať už v tom kterém okamžiku s úspěchem menším či větším – *prostor veřejné demokratické diskuse* a zpřítomňovat, připomínat a posilovat princip společenské účasti na správě věcí veřejných a práva všech občanů na tuto účast.

Úkolem Charty není posuzovat osoby vládců, ale nastavovat zrcadlo poměrům a naplňovat tím základní a všechny osoby přežívající právo občana.

Tedy opět: proti konečnosti politické otázky, zda právě této vládě má cenu něco psát a posílat, stojí nekonečnost mravní zásady, že naše společné věci musí být opravdu našimi společnými věcmi. Čili: chovat se jako svobodní občané, vědomí si svého práva i své povinnosti „mluvit do toho“, má vždy znovu a pořád a donekonečna a ze zásady smysl. Bez ohledu na to, jakou rychlostí a zda vůbec se v tom kterém okamžiku vkrádá tento model chování do obecné mysli.

*

Nemohu tu a nejsem ani odborně způsobilý hodnotit věcný obsah stovek dokumentů, které Charta 77 za deset let své existence vydala. Víím však, že i když se jí možná nepodařilo vždy dobře vystihnout problém, jímž

se zabývala (bylo by proti přírodě, kdyby se nikdy nemýlila), jedno zůstává nesporné: ve svých dokumentech byla vždy vedena dobrou vůlí podat pravdivý obraz daného tématu.

I ten nejlepší politik musí občas přizpůsobovat – byť jakkoli málo a jakkoli bezděčně – svou interpretaci společenských jevů určité mocenské perspektivě, vyplývající z určitého mocenského zájmu. Charta naopak, díky tomu, že její cíl není politicko–mocenský, může svobodně usilovat o *pravdu vskutku nepředpojatou*. Tedy o pravdu, která se neohlíží na to, v čí prospěch či neprospěch vyznívá.

Pravda celá a úplná patří, jak známo, do říše nedosažitelného. Je–li Charta přesto rozhodnuta jít veskrze nepraktickou a netaktickou cestou hledání nepředpojaté pravdy, pak to je opět jen projev její mravní orientace a bytostné nekonečnosti cílů z této orientace vyplývajících: je–li hledání pravdy zásadně správné a má–li tedy ze zásady smysl, pak ho nelze ze zásady žádnými časnými ohledy omezovat.

I tohle vyvolává občas rozpaky: leckdos se domnívá, že kdybychom byli tu a tam k nějaké politické síle či autoritě loajálnější, mohlo by být naše působení politicky efektivnější. Je to možné. Jenomže takovou loajalitou by se Charta zpronevřovala sobě samé. Nelze zaujímat určitý postoj a zároveň odmítat jeho přirozené důsledky.

*

Zmínil jsem se už o tom, že Charta vznikala mimo jiné z vědomí *nedělitelnosti svobody a práva*.

Tento princip je přirozeným předpokladem, součástí i důsledkem každé obnovy občanství: nelze být občanem (aspoň v demokratickém a silném významu toho pojmu) a zároveň jiným v tom zabraňovat; v úsilí naplnit své vlastní právo na občanství je bytostně přítomen respekt k témuž právu pro ostatní; je–li jediný člověk tohoto práva zbaven, je okleštěno všem. To znamená, že občané si jsou – jako občané, tj. před zákonem, společností i mocí – principiálně rovni; nikdo nemá z titulu svého přesvědčení, víry, původu, pohlaví, sociální či zájmové příslušnosti a podobných atributů apriorně větší nebo menší práva a povinnosti než kdokoliv jiný. Jak je kdo naplní či jak se jim zpronevří, jak tedy na tuto rovnost šancí odpoví, záleží už především na něm.

Z této zásady vyrůstá také *pluralita* Charty jako její vnitřní princip i obecný ideál (respektive jako obecný ideál promítnutý i „dovnitř“). Má-li v ní někdo v tu kterou chvíli slyšitelnější hlas než někdo jiný, pak pouze díky povaze své konkrétní práce a svého osobního nasazení, a nikoli díky tomu, že přísluší k té či oné duchovně nebo politicky nebo jinak vyhraněné skupině. Jeho autorita je tedy podmíněná a tak říkájíc „propůjčená“, nevyplývá z žádného jiného výběrového principu.

Charta není koalice. Nepodobá se například poválečné Národní frontě, která byla de facto mocenským souručenstvím některých, vylučujícím z politiky apriorně jiné. Charta není společenství uzavřené, ale otevřené. Podepsat ji může kdokoliv a je pouze na něm, jak dostojí závazku, který podpisem na sebe vzal.

Tato radikální otevřenost, rovnost a ovšem tolerance, z které vyrůstají a kterou prohlubují, představují fenomén v československých moderních dějinách ojedinělý. Z okamžitého hlediska se nemusí nijak důsazněji zhodnocovat. Jeho mravní a tudíž i potenciálně politický význam tím ale umenšen není: i když reálně omezen rámcem daného společenství, zpřítomňuje obecný ideál a vyznačuje tudíž daleko za své hranice, aby se posléze ukládal do společenského vědomí a paměti jako svého druhu precedens: je to příklad, výzva a zkušenost, u nichž zatím nelze odhadnout, jak na ně budoucnost odpoví. Poprvé tu vlastně bylo – byť jen na malém modelu – demonstrováno, že i v našich podmínkách je možná důsledně demokratická spolupráce všech. A i kdyby zítra Charta 77 přestala existovat, nebude asi možné tuto zkušenost z obecné paměti vytěsnit.

Jak patrně, ani tento přínos Charty nelze změřit běžnými politickými měřítky. To ale neznamená, že neexistuje.

*

Politik přesvědčuje občany o správnosti své koncepce, získává je, nabádá a přesvědčuje, slibuje jim to či ono, zahrnuje je návodami a výzvami, ba někdy i příkazy a hrozbami, shromažďuje je a organizuje, žádá o hlasy, podporu, důvěru a věrnost.

Nic z toho Charta nedělá, ba ani nové signatáře neshání. Podepsat ji sice může kdokoliv a kdykoliv, nábor ale není podnikán nikdy a nikde. Charta nikoho k ničemu nenutí, nenabádá ani nevyzývá. Nepokouší se

poučovat. Za nikoho jiného nevystupuje. A nikomu nezazlívá, že ji nepodporuje.

Pokud je přesto výzvou k ostatním, pak pouze výzvou nepřímou. To, co dělá, dělá sama za sebe a na své vlastní riziko, svým příkladem nejuvš připomíná, co dělat lze. Totiž že i v těch nejtěžších podmínkách se můžeme chovat jako občané, hlásit se o svá práva a zkoušet je naplňovat. Že i tam, kde vládne institucionalizovaná lež, může občan říkat pravdu. Že svou spoluodpovědnost za osud celku může přijmout každý a bez pokynu shora. Že zkrátka každý můžeme začít sám u sebe a ihned.

Opravdu: ctižádostí Charty není vykázat se co největším počtem stoupců, seřadit je v nějaký šik, opřít o jejich množství svou autoritu a pak je někam vést.

Zahraniční novináři mi občas říkají, že Charta přece nemůže mít valný společenský význam, když je chartistů tak málo. Připomíná mi to slavnou Stalinovu otázku, kolik má papež divizí. Nemíním nás pochopitelně srovnávat s Vatikánem, chci jen zdůraznit, že eventuelní síla Charty – podobně jako i ostatních analogických hnutí v sovětském bloku – je v něčem jiném než v množství.

Ctižádostí Charty je jednat podle vlastního svědomí a přesvědčení a naznačit tím ostatním, že i oni takovou možnost mají. Připomenout jim jejich vlastní důstojnost. Připomenout jim pravdu.

Charta se nedomnívá, že její způsob práce je jediný možný a nejlepší a že by ji všichni měli napodobovat. Je věcí každého, jak její nepřímý apel přijme, pokud ho vůbec přijme, jak si ho vyloží a jakým způsobem nebo k čemu se jí ve své vlastní situaci bude eventuelně inspirovat. Vše dobré, co udělá kdokoliv pro společnost, bude dobré i pro Chartu. Nejde jí totiž o sebe, ale o věc obecnou. Její věcí je věc všech.

Už proto není správné její význam posuzovat podle toho, jak se jí jako takové vede nebo jakou má „pozici“. Rozhodující je, jakou „pozici“ získají ve společnosti zásady, v jejichž duchu se ona sama snaží působit.

*

Snad je z toho všeho patrné, kde je asi třeba především význam desetiletého působení Charty 77 hledat: v těžko zmapovatelné *oblasti společenského vědomí a podvědomí*, v oněch skrytých pohybech obecné mysli a obecného mravního citění, které si mnohdy ve shonu každodenní

ního života a bez možnosti nějakého ostrého srovnání s předchozími poměry neuvědomujeme. A ovšem i v některých viditelných stopách těchto neviditelných pohybů.

Totalitní poměry noří celou tuto oblast do zvláštního příšeří. Právě proto je ji však dobré zkoumat.

Každá moc je mocí nad někým, a byť by byla sebetotálnější, nikdy není tvořena jen sama sebou jako něčím, co se vznášá kdesi mimo tento svět, ale vždycky do jisté míry i těmi, nad nimiž je. Mezi mocí a společností probíhá tisíce složitých interakcí a je uzavíráno bezpočet tajných dohod; odehrává se tu komplikované drama vzájemných tlaků a ústupků. V tom typu totalitního systému, v němž žijeme, má toto dění svůj zvláštní ráz a zesílený význam: jde totiž o systém, který není založen jenom nebo hlavně na přímých mocenských nástrojích a který tedy zdaleka není jen nějakou sice bezuzdnou, ale zato celkem prohlédnutelnou nadvládou jedněch nad druhými. Naopak: k určité míře poslušné účasti na výkonu totalitní moci jsou vlastně přinuceni všichni, díky čemuž je odpovědnost této moci vysoce zanonymizována. Každý je částí své bytosti ujařmeným poddaným, bojícím se těch nad sebou, a každý je zároveň jinou částí sebe sama vystrašeným ujařmovatelem těch pod sebou. Totalita tak strhává do svých spirál celou společnost nikoli pouze jako svou oběť, ale i jako svého tvůrce; každý se navenek na běhu totalitní mašinerie v té či oné míře podílí a každý se zároveň proti ní v té či oné míře vnitřně bouří. Hranice mezi mocí a bezmocí prochází každým člověkem. Každý je zároveň vězněm i vězeňským strážcem.

Je to situace veskrze dvojsečná. A pro totalitní moc samu velmi nebezpečná. Posiluje sice její všudypřítomnost, zároveň však – paradoxně – posiluje všudypřítomnost toho, co chce tato moc potlačit: svébytných intencí života, otevřených pravdě a toužících po svobodě. Tyto intence jsou sice skryty, regulovány a cenzurovány, nýčméně vědí o sobě a už tím, že se reflektují jako bezmoc, ohrožují moc. Tím, že byla tak bezbřezě rozšířena sféra identifikace s mocí, byla neobyčejně rozšířena i sféra identifikace s bezmocí. Zrušením integrálních poddaných byli zrušeni i integrální vládcové. Ovládaní jsou rozleptáni mocí a vládci bezmocí. Konkrétněji řečeno: nikdy nepodporovalo částí svých každodenních výkonů centrální moc tolik obyvatel – a nikdy jich zároveň

nebylo skrytě tolik proti ní. Každý dělá, co má dělat, ale každý si přitom myslí své. Tato schizofrenie štěpí vedví i mnohé z nejvyšších držitelů moci.

Skutečné intence života, byť tak všestranně spoutány, prorůstají tedy zevnitř a tiše celou mocenskou strukturu a svým tichým všudypřítomným tlakem poznamenávají její tvář. Moc se přizpůsobuje společnosti, protože společnost – jsouc do ní tak obsáhle zapletena – ji přizpůsobuje nenápadně sobě. Velice zvolna a mnohdy dost problematicky vyvlastňuje tak posléze společnost moci kus její moci. Už proto je mimořádně důležité, co se děje pod jejím apatickým povrchem.

Ale nejen proto: nerealizovaný potenciál lidské a společenské svébytnosti, a tedy i potenciál obecné nespokojenosti se za této situace nehromadí už jen někde ve sklepeních, kde může být jeho případný výbuch snadno potlačen, ale všude, tedy ve všech patrech domu. Nejistota o formách, průběhu a účincích eventuální exploze tím pochopitelně jen dál roste.

Jak vidět, bylo by velkou chybou podceňovat neviditelné dění v duši společnosti a zcela zvláštní politický význam, který v něm za jistých okolností nabývají (v poměrech, které de facto zrušily politiku) jevy a činy mravní nebo vůbec existenciální (čili „před-politické“).

*

Vraťme se však k Chartě 77.

Jsem pevně přesvědčen – a tisíceré většín i drobné zkušenosti obecné i osobní mne v tom znovu a znovu utvrzují – že vstup Charty do vědomí společnosti je nepoměrně hlubší a významnější, než by se dalo vyvozovat z toho, kolik lidí ji podepisuje nebo za ni demonstruje.

Především: ačkoli se jí státní moc už tolikrát nejrůznějšími způsoby pokoušela pohřbít, Charta stále existuje – a existuje tak silně, že dnes se jí už nikdo pohřbít vážněji nepokouší. Jinými slovy: moc si na Chartu musela zvyknout. Tím spíš si na ni ovšem zvykla společnost. Údajná banda zkrachovanců si tedy za cenu spousty absolvovaných protivenství vydobyla své právo na existenci. Dnes je Charta pevnou složkou společenského života v naší zemi, těžko už od něho odmyslitelnou – a to navzdory svému prapodivnému postavení státem tolerovaného společenství státem deklarovaných nepřátel. Nebylo by to možné bez tichého

respektu, který má u společnosti, veřejné podpory, které se těší v zahraničí, a k tomu (ale nejen k tomu) přihlížejícího přísně skrývaného respektu státní moci.

Existence bez obsahu a identity by ovšem ještě mnoho neznamenal, pokud by byla vůbec možná.

Identitu Charty v obecném povědomí zakládají podle mého názoru hlavně dvě věci:

1. Charta mluví *pravdu*. To ví dnes u nás každý, bez ohledu na to, jaký význam tomu přisuzuje. Ví to obyvatelstvo, ví se to v zahraničí a ví to vláda. Vláda navíc ví, že to ví obyvatelstvo a zahraničí, což ji nutí tu a tam nějak jednat. Dokumenty Charty znají občané sice většinou jen z vysílání zahraničního rozhlasu, ale i to dnes stačí: jeho poslech je natolik rozšířen, že může základní povědomost o Chartě dávat.

2. Charta je dnes – poté, jaký postoj k ní moc zaujala – východiskem krajním a těžko obecně přijatelným a následovatelným. Právě proto však tvoří – aniž o to programově usiluje a aniž to je vždy vědomě vnímáno – jakýsi *mravní horizont*, na jehož pozadí se lze tak či onak (třebas i zcela kontrastně!) vymezovat; je jakýmsi mezním úběžníkem, k němuž se lze z každého místa vztahovat, aniž by bylo nutné s ním splynout. Tím obnovuje určitý souřadnicový systém, vytváří měřítko, nabízí pevný bod, od něhož lze odměřovat různá postavení. (Mnohokrát jsem se setkal s tím, že lidé, kteří se v té či oné míře přizpůsobují moci, zdůrazňují, že nebýt Charty, přizpůbili by se jí daleko víc.) Lidé cítí Chartu tak říkajíc v zádech. Pro mnohé je navíc zdrojem uklidňující jistoty, že kdyby se dostali do konfliktu se svévolí moci a všechno selhalo, zůstává tu instance, u níž naleznou zastání. Představa, že byly doby, kdy Charta neexistovala, vyvolává dnes pocit vakua a totální relativity všech občanských hodnot.

Existují samozřejmě četné už docela faktické výsledky tohoto působení, od občasných pokusů vlády řešit – jakoby náhodou – problémy, na které předtím Charta upozornila, přes nebyvalý rozvoj nezávislé kultury, kterému Charta otevřela prostor a který svým tělem hájí, přes nejrůznější drobné příznaky společenské emancipace v rámci existujících struktur až po obavy státní moci z mezinárodní kritiky, která ji může postihnout za bezpráví a nepořádky Chartou zveřejněné (jako určitý nástroj nezávislé kontroly moci Charta tedy přeci jen funguje).

Tyto věčné úspěchy nepřeceňuji a zmínil jsem se o nich jen jako o oněch „viditelných stopách“, které potvrzují existenci „neviditelných pohybů“ v tajných cévách dobové senzibility. Tedy toho, oč především běží.

Těžko bude kdy přesně zjistitelné, jaké všechny procesy v těchto sférách Charta svým katalytickým působením vyvolala či urychlila a k čemu všemu vedly. Neurčitostí těchto svých výsledků se ovšem trápit nemusí: jak je snad zřejmé ze všeho, co tu bylo řečeno, svůj smysl neodečítá ze seznamu svých ověřených úspěchů. Kdyby byla na něm závislá, asi by už neexistovala.

*

První půle sedmdesátých let, tato doba obecné letargie a šedivé pustoty, kdy se zdálo, že celé zemi už je všechno jedno, se vyznačovala zvláštní bezdějností: střídající se dny a léta si byly podobné jako vejce vejci; biologický čas jako by běžel, ale čas společenský stál; nic jako by se nedělo samo od sebe a samo za sebe: dělo se jen to, co bylo předvídatelně naplánováno – a to byla jen atrapa dění.

Pocit, že se dějiny zastavily, míváme tehdy, kdy zmizí přirozená pluralita relativně samostatných subjektů společenského rozhodování, a tím i těžko předem prohlédnutelná hra jejich vzájemných vztahů. To znamená tehdy, kdy se centralistické moci podaří sebe samu udělat jediným subjektem všeho rozhodování. V takových situacích mizí základní předpoklad dějinnosti: otevřený konec.

Charta 77 byla prvním samostatným společenským subjektem vedle centrální moci, který se tu po letech objevil. Okamžikem jejího vystoupení se opět rozběhla hra živoucích vztahů – mezi státem a Chartou, společností a Chartou, státem a společností.

Tělo, které se zdálo být mrtvé, projevilo najednou známky života.

Dějiny se vracely mezi nás.

Konec se opět otevřel.

*

Možná ho znovu někdo násilně uzavře. Možná všechno nadějeplné, co se objevilo, opět někdo udusí a příslib dějin opět vypudí z této země. Možná se snažení Charty 77 v nic smysluplného nepromění. Možná i to

málo, co se už stalo, vymizí; možná se i ty skryté pohyby, které Charta urychlila, opět zpomalí. Možná o nás bude za čas vědět jen několik zájemců o historické kuriozity. A možná se zapomene vůbec.

Nevěřím tomu moc, ale ani takovou možnost nemohu vyloučit.

Nejpodivnější na tom je, že i kdyby se to skutečně stalo, neodcházel bychom z tohoto strastiplného světa s pocitem, že jsme dělali úplně zbytečné věci.

Napsáno v červenci 1986 pro publikaci k 10. výročí Charty 77.

VNITROSTRANICKÁ INFORMACE
KSC „O AKTIVIZACI A ČINNOSTI
NEPŘÁTELSKÝCH SIL V PROCESU PŘESTAVBY
A DEMOKRATIZACE“
(květen 1988)

(...) Aktivizace odpůrců socialismu, k níž v současné době dochází, je zaměřena k formování opozičních sil, které by působily mimo Národní frontu, využívaly otevřené politiky, veřejné informovanosti a zdravého kritického proudu k destrukční činnosti, k vyvolávání politického a sociálního napětí ve společnosti. K tomu jim mají sloužit problémy spojené s přechodem k novému hospodářskému mechanismu i s přestavbou dalších oblastí společenského života. Jak ukazuje zkušenost, budou se snažit využít každé naší těžkosti v uspokojování rostoucích potřeb společnosti, zejména těch, jejichž řešení vyžaduje čas i mimořádné prostředky, jako například zlepšení a ochrana životního prostředí (...). Svě úsilí zaměřují na vyvolávání generačních problémů a na zneužívání i takových otázek, jako jsou národnostní vztahy a náboženské citění.

Čelit těmto nepřátelským snahám nemůže být záležitostí jen příslušných státních orgánů, nýbrž i široké veřejnosti, všech poctivých občanů naší vlasti, každého komunisty.

Hlavním nástrojem protisocialistického úsilí je charta 77, která veřejně vystoupila před 11 lety. Ačkoli jde o nevelkou skupinu lidí, je v posledních letech velmi aktivní. Její činnost se opírá o významnou

hmotnou a ideologickou podporu kapitalistického světa a jeho masových sdělovacích prostředků. Charta svoje rozvratné působení maskuje rádobý demokratickými iniciativami. Uplynulá léta ukázala, že její činnost nemá masový vliv. Pokouší se proto zaktivizovat signatáře charty v krajích. Konspirativně připravuje tzv. Fóra charty k různým ožehavým tématům našeho života. Současně jsou zakládány další skupiny, tzv. „nezávislé iniciativy“, které mají vyvolávat zdání, že stojí mimo rámec charty. Jde například o obnovu tzv. Jazzové sekce nebo vytvoření obdobné organizace „Unijazz“. Nelegální činnost začala rozvíjet „Společnost přátel USA“, „Síť občanské sebeobrany“, tzv. „nezávislá mírová skupina“ či „Ekologický výbor“. Charta 77 připravuje založení dalších skupin. K tomu ji podněcují ideodiverzní centrály a podporují diplomatictí pracovníci některých západních zastupitelských úřadů. Současně jsou vydávány různé ilegální tiskoviny, jako jsou „Informace o chartě“, „Dokumenty charty“, „Lidové noviny“, které se snaží rozšiřovat mezi širokou veřejnost. O těchto dokumentech okamžitě informují západní rozhlasové stanice, především Hlas Ameriky, Svobodná Evropa, BBC a další.

Příslušné státní orgány činí nezbytná opatření k zamezení této činnosti. Jestliže její organizátoři přes všechna upozornění a vysvětlování o nezákonnosti jejich počínání v něm budou pokračovat, musí počítat s uplatněním zákonných prostředků. (...)

Příloha: Informační materiál pro referenty ●
CHARTA – 77 (CH)

Vznikla dnem 1. 1. 1977 vydáním základního prohlášení (signovalo 241 osob), jako odraz nástupu CARTEROVY administrativy USA a její orientace na destabilizaci socialistických států cestou boje za lidská práva. Zaštitila se Mezinárodním paktem o občanských a politických právech, zveřejněným ve Sbírce zákonů ČSSR č. 120/76, a Závěrečným aktem KBSE z Helsinek v roce 1975.

U zrodu CH stáli její první mluvčí Jan PATOČKA, Jiří HÁJEK a Václav HAVEL. Ideovou náplň dával v pozadí bývalý taj. ÚV KSČ Zdeněk MLYNÁŘ, který se v květnu 1977 vystěhoval do Rakouska

a udržuje kontakty s představiteli CH. Tři mluvčí CH se pravidelně jedenkrát za rok střídají. V současné době jsou mluvčími CH Miloš HÁJEK (býv. ředitel Ústavu dějin socialismu, vyloučen z KSČ, v důchodu), Bohumír JANÁT (doktor filozofie, bývalý vědecký aspirant Psychologického ústavu ČSAV) a Stanislav DEVÁTÝ (býv. zaměstnanec JZD AG Slušovice).

CH se snaží trvale o svoji legalizaci, k čemuž využívá četné zahraniční kontakty, kdy zástupci CH jsou jako partneři přijímáni různými oficiálními delegacemi přijíždějícími do ČSSR a současně jsou zástupci CH zváni na různé akce mezinárodního charakteru a velvyslanectví některých záp. zemí.

Za dobu existence se k základním signatářům CH připojily další osoby, takže dnes jejich počet přesahuje 1300. Z nich část zemřela, část odvolala signaci a přibližně 150 se jich vystěhovalo do zahraničí. K tomu je nutno připočítat některé nezveřejněné signatáře CH a další sympatizující osoby. Aktivních organizátorů nepřátelské činnosti je přibližně 100, z toho v Praze asi 60.

Úkolem vzniku CH je mimo jiné spojovat nejrůznější i protichůdné ideové proudy protisocialistických sil v ČSSR (pravicové oportunisty vyloučené ze strany, tzv. exkomunisty, ty, kdo se hlásí k sociální demokracii, k trockismu, klerikalizující živly apod.). V posledním období organizátoři CH se orientují na vytváření politické opozice ze sil nejrůznějšího zaměření. Součástí této taktiky je vytváření tzv. nezávislých struktur, paralelně existujících vedle oficiálních společenských institucí a organizací, do nichž se snaží proniknout nebo je ovlivňovat. K nejvýznamnějším nelegálním strukturám, které CH ovlivňuje, patří Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných (VONS), Ekologický výbor, Společnost přátel USA (SPUSA) – nyní Společenství přátel USA (ke změně názvu došlo poté, kdy byla zamítnuta registrace SPUSA, a organizátoři se domnívají, že jako Společenství nemusí být registrováni), Síť občanské sebeobrany (SOS) přejmenovaná na Iniciativu sociální obrany (ISO), Nezávislá mírová skupina, Nezávislé mírové sdružení iniciativy za demilitarizaci a další. (...)

Jednou z důležitých forem, kterou v současné době CH volí s cílem proniknout do dělnického prostředí a zvláště mezi mládež a ovlivňovat tak přímo veřejnost, je platforma tzv. FÓR CH-77. Tato má současně

sloužit k politizaci CH. Projevem trvalých snah o působení mezi mládeží je i vznik již zmíněného Nezávislého mírového sdružení iniciativy za demilitarizaci, jež má organizovat především mládež.

CH již od svého vzniku považuje za hlavní platformu své činnosti vydávání Dokumentů CH, zaměřených do různých sfér vnitropolitického života společnosti, ale i k mezinárodním otázkám s cílem diskreditovat politiku strany a státu. V poslední době se stále výrazněji orientuje na mládež a podporu církevních aktivit. Všechny dokumenty, stejně jako všechna Sdělení VONS, jsou zveřejňovány v zahraničí, především rozhlasovými stanicemi HLAS AMERIKY, Radio Svobodná Evropa a BBC. Obsahem dokumentů se neustále radikalizuje. Kromě vlastních dokumentů CH, jejichž počet v loňském roce dosáhl 80, je v nepřátelském prostředí v současné době vydáváno přibližně 115 různých titulů samizdatů v počtu od 10 do 300 výtisků. Jejich cílem je přímé působení na veřejnost, a proto se snaží zvyšovat počty titulů a jejich tiráž. Nejmasovějším samizdatovým periodikem se mají stát tzv. LIDOVÉ NOVINY, jejichž registrace byla zamítnuta a které se pokoušejí dále vydávat ilegálně.

Činnost CH je trvale morálně, materiálně i finančně podporována ze zahraničí.(...)

Ed. pozn.: Citovaný text jsou výňatky z písemnosti, které zoslovil sekretariát ústředního výboru KSČ pod čj. ÚV 35/88 dopisem ze 6. května 1988 jako informaci pro „stranický aktiv“ a členské schůze, resp. jako podklad pro referenty na těchto schůzích. Charta 77 reagovala na projednávání materiálu na schůzích komunistické strany dokumentem č. 32/88 z 1. června 1988. – Text se přetiskuje v úpravě předlohy, což se týká zejména používání zkratk, psaní velkých a malých písmen v názvech apod.

ČESKOSLOVENSKO A ZLOM VĚKŮ

Radim Palouš

(...) V našem století je možno rozlišit dva věky. Jde o zlom věků, totiž konec novověku a nástup éry jiné. Jestliže dřívější dějiny byly dějinami v podstatě izolovaných civilizačních enkláv jen s okrajovými vzájem-

nými dotyky, nyní vstupují všechny oblasti světa do jedné jediných dějin. To platí i o civilizaci nejuvýbojnější, relativně nejvíce kontaktující s ostatkem dostupného světa, o civilizaci evropské, jejíž eón trval necelé tři tisíce let. I my jakožto aktéři eurověku jsme se zahlíželi do svých vlastních tradic, do své vlastní kontinuity: od středomořského starověku přes středověk expandovavší na sever, až po novověk s jeho rozlitím eurocivilizace přes oceán. Zplozenec evropského duchovního výboje – vědotechnika – se v posledním údobí eurověku rozšířila do všech zemí světa a je dnes bezesporu jedním ze znaků univerzální spirituality. Avšak do této spirituality přispívají díky vzájemné prokomunikovanosti zatím ještě neodhadnutelným podílem tradice neevropského původu. Jednotné dějiny jsou dnes dány nejen tím, že tu jsou k dispozici univerzálně fungující komunikační prostředky – spoje, tisk, televize, doprava, nýbrž především tím, že všichni účastníci – a těmi jsou dnes všichni pozemšťané – vstoupili do úzkého svazku, do jednoho osudu, do vzájemné závislosti, do vzájemného ovlivňování v dobrém i zlém.

Příznaky této osudové propojenosti a dějinné jednoty se začaly objevovat již v první polovině našeho století: ne nadarmo se dvě největší války dvacátého století zvou světové, i když co do globality přece jen úplně světové nebyly, ne nadarmo se hospodářská krize třicátých let označuje za světovou, i když postihovala spíše evropsky civilizovanou část světa. Skutečně univerzálně světový efekt prokázala hrozba nukleárních zbraní na konci první poloviny a v druhé polovině století; skutečně globální jsou družicové lety, realizované až v druhé polovině století, vždyť člověk může obcestovat Zemi v čase řádu desítek minut; skutečně globální je ekologické ohrožení, které projevilo svou světovost až v druhé polovině století. Nežijeme již v novověku, nežijeme vlastně vůbec v eurověku, žijeme ve světověku! Symbolickou mezí by mohl být rok 1969, rok velkého „geografického“ výboje lidstva. (...) Rok 1969 je rokem, kdy noha člověka stanula na Měsíci a kdy se glóbus zjevil jako jedna jediná mateřská Země, náš společný osud.

(...) Citlivý pozorovatel postřehuje ve světovém dění druhé poloviny dvacátého století pohyby, které věští cosi odlišného od historické optimistické naivity: nespočívají již – přinejmenším ne tolik – na dřívější samozřejmosti onoho „však se to vyvine k lepšímu“; lidé, probouzející se z pokrokářského snění, přestávají být pouhými očekávajícími účast-

níky, ani neaspirují na svrchované manipulátorství dějinnými pohyby. Berou své osudy i osudy svých bližních za svou věc, aniž by mysleli, že takovým či onakým zásahem jednou provždy zařídí historii podle své dobré vůle. Cítí, že přísluší do dějin, že jsou členy veškerenstva. Světověká příslušnost do vespolných dějin není ideologickou konstrukcí, nýbrž je přirozenou skutečností dávno připravenou, nyní se prolomivší do aktuální dějinné situace. Teď už nejde ani o pasivní plynutí v pokrokářsky nahlíženém toku dějin, ani o autoritativní ovládnutí dějin, ale o cosi mezi obojím: jde o vzetí tohoto svého podílu či toho našeho podílu na svá bedra, jde o to, neopominout, co je úkolem právě jen a jen toho kterého individua či společenství. Ve světě i u nás se na politické scéně objevují nezávislá hnutí, která se prosazují do veřejného dění. Mezi ně patří mnohá občanská hnutí, míroví aktivisté, ekologicky orientované společenství. Sem patří i Charta 77 jakožto aktivita za uplatnění lidských práv.

Charta 77 je v tomto ohledu dobrým příkladem zmíněné společenské aktivity, typické pro světověkou spiritualitu. Nedisponuje žádným ideologématem v duchu pokrokářské myšlenkové orientace. Bere pouze naplno na sebe sebeodpovědnost za osudy vlasti, vstupuje riskantně do prostoru mocenských zájmů, přijímá nevýhody partnerství nevybaveného mocí, disponujíc pouze silou svého mravního opodstatnění, jak její podstatu charakterizoval Jan Patočka. Není již reprezentantem pouhé reklamace občanských práv, nechápe občanská práva jako samozřejmý nárok a vlastnictví, které může být uzmuo, nýbrž celou svou zaměřeností vidí jako prius občanské závazky a povinnosti vstoupit do politické hry a zastat se spravedlnosti, slušnosti, lidskosti, dobra, právnosti, zastat se nespravedlivě pronásledovaných, a tím vším tvořit svobodné občanství. Nikoli nejprve mít k dispozici svobodu a právo, nýbrž vytvářet svou angažovaností předpoklady pro občanství, to je étos Charty 77 od počátku po celých dvanáct let jejího působení. Tímto svým založením, tímto svým smyslem a posláním patří k světověké scéně, takto se účastní onoho dějinného pohybu od naivity optimistického fatalismu či od svévole svrchovaného totalitarismu k přijetí příslušného historického úkolu. A je naprosto přirozené, že v této obrácenosti k aktuálnímu dějinnému trendu je Charta 77 niterně spojena s událostmi nejen československými, nýbrž i s děním jinde, vlastně s děním světovým.

Nehodlám vzbuzovat dojem, že světověk je dobou šťastného, bezstarostného, „lepšího“ věku lidstva. Celý smysl našeho pohledu směřuje přece proti představě zaručeného zlepšování. Jde o něco jiného, totiž o změnu všeobecného naladění a odtud o proměnu orientace člověka v úprku historie. Znovu lidstvo čekají na této cestě problémy a těžkosti, konflikty a katastrofické situace. Představa definitivního zajištění spokojenosti a zajištěnosti proti bédám, představa, že člověk si z lidských sil vytvoří ráj na zemi, přísluší právě onomu nekritickému pokrokářskému optimismu.

Mění se však (a již se změnila) vzájemná vztažnost. Dříve byly možné partikulární civilizace a uvnitř partikulární a odděleně fungující státy a společenství. Dnes je evidentní naprostá vzájemná odkázanost. Ať kdo chce nebo nechce, jsou tu skutečnosti, které globálně postihují každého obyvatele Země; jsou to přece již otázky pouhé úživy, politické stability či lability, možnosti výměny či směny, záležitosti ekologické atd. Tendence účastnit se a brát své věci do svých rukou je zároveň tendencí zabraňovat jednostranné uzurpaci. Jde o to, skutečně dbát univerzálního společenství, společenství skutečně celého světa – proto je třeba oné otevřené účasti všech účastníků. Ba toto světové společenství znamená nejen otevřenost mezi lidmi a účast všech lidí a společenských útvarů, ale i otevřenost vůči všem bytostem, spoluobývajícím náš glóbus, neboť teprve teď víme, jak hluboká vzájemnost pojí všechno pozemské tvorstvo.

To, co se odehrává na scéně světa, je exodus z partikularity a příchod do univerzálního společenství, je to opuštění her na vlastní písčce a vstup do společného dramatu „svět“. Toto vyvádění z egotických klauzur do vespolné otevřenosti lze nazvat e–dukací (z latinského educare – vyvádět), tedy česky vý–chovou. Proto se odvažuji nazvat světověk časem výchovy. Nikoli ovšem výchovy jakožto mentorského poučování jednoho člověka druhým, nýbrž jakožto pohyb z uzavřenosti do omezených zřetelů a zájmů k odkrytí neomezujících faktorů, od jednostrannosti k mnohostrannosti, od zaslepenosti vlastní částečnosti k srozumění s veškerenstvem bytostí. (...)

Jak patrně, dvě myšlenky vyúsťují v jeden smysl. Zprv je to myšlenka světověku jakožto konce dějinné oddělenosti a partikularity a nástupu světové vespolnosti, globality. Zadruhé to je myšlenka konce

pokrokářství a nástupu jiného vztahu k dění, totiž k historickému vývoji nikoli jako automatickému zlepšování, ani jako prostoru pro manipulační libovůli, nýbrž jako k otevřenému úkolu účastnit se. Dějinná spojitost těchto dvou myšlenek je v tom, že úkol zúčastnit se je naplno otevírán světovkou vespolečnosti. Otevřená účast znamená překonání uzavřených a omezených partikularit, znamená překonání uzavřených a omezených partikularit, znamená nalézání celku světa a nalézání se v celku světa; znamená tedy novou situaci a nové problémy, problémy symbiózy světových částic ve světovém celku, menších celků s většími, lidských individuí s kolektivy a s kolektivem lidstva, světa lidí a světa přírody. Individua nepřestávají existovat, potřeba autenticity jednotlivého nemůže být zanedbána, jen se jednotlivé musí nově vymezovat vzhledem ke globálním skutečnostem.

Ano, široké, neuzavřené dorozumívání přinese bezpochyby nové, jiné těžkosti. Jak harmonizovat jedinečné či místní či jinak částečné zřetel s celkovými, s nimiž přece nemusí vždy ladit? Masívní přítomnost globálních faktorů vytváří změněné podmínky pro existenci společenských uskupení státního, národnostního či jiného druhu. Nalézat to své pravé místo ve světové globalitě se jeví novým úkolem, úkolem hledat harmonii v celkovém rozvrhu tak, aby jednotlivé hlasy ani nebyly potlačeny a přehlušeny, ani aby nezněly falešně, ale aby se svébytně zúčastnily globálního koncertu.

Nehodlám přečeňovat československé zkušenosti. Poukaz na vznik a existenci Charty 77 měl být pouze upozorněním na svědectví v době, které činnost tohoto společenství reprezentuje. Charta 77 je velmi zřetelným fenoménem exodu z uvrženosti do osudového kolapsu k aktivnímu pohybu, k onomu převzetí odpovědnosti, té lidské povinnosti vůči tomu, čemu se říká občanská práva jakožto univerzálně platné morální devizy, exodu z uzavřenosti do individuálních či jinak partikulárních ohledů a zájmů k obecnosti občanskému, ba vzhledem k naprosté všeobecnosti tohoto povolání exodu k světoobčanství. Možná, že Charta 77 nemá již před sebou mnoho dějinného života, možná, že její dny jsou sečteny. Je dějinnou příhodou a dříve nebo později vezme za své. Lze se ptát jak. Zradí své světovké poslání? Vplyne do jiného společenství? Rozpadne se? Kdo ví! Avšak poslání, které dosud nesla a nese, je úkolem velice dlouhodobým, nechceme-li rovnou říci stálým:

jde o věkovité překračování vlastní částečnosti k celkovosti, jde o nové vztahy fragmentárních skutečností ke skutečnostem globálním.

Československo je malá země, je však geograficky i historicky citlivým místem, kde možno vytušit významné pohyby lidstva. Vážné zkoušky, zklamání a prohry v dějinách novověku, zvláště pak osudy v dvacátém století učinily tuto zemi obzvláště senzitivní. Vždyť po třistaleté porobě, po obrozeneckém úsilí devatenáctého století, se dostavila svoboda. Pravda vítězí, zněl vlastní jeden hlas, dějiny pokročily ke kýženému! A potom ta zklamání, ta velká zklamání! Jen dvacet let samostatnosti, demokracie! A po nacistické okupaci jen ten kratičký nádech – a zase totalita, zase ztráta občanských svobod. Tentokrát již nikoli především cizí, zahraniční uzurpace, ale vlastní ruce se brutálně chápou osudů vlasti, vlastní krev prolévá naši krev. A opět jen krátce ten nádech „pražského jara“! A nová zklamání! A ještě větší zhrzenost!

A hle, tu – zdá se – klíčící citlivost pro tu zatím ještě tiše přicházející proměnu věků. Zklamání přestává být jen depresivním a demobilizujícím očekáváním a dostává nadějný smysl: vycházíme z klamu, ze sebeklamu. Naše země se zachvěje čímsi univerzálním: světové chvění našlo jednoho ze svědků, světověk našel zde své občany. V tom vidím význam naší účasti v dějinách současnosti.

Z přednášky připravené pro nezávislé sympozium *Československo 88*, které bylo svoláno do Prahy na 11. až 13. listopadu 1988 a které bylo znemožněno zásahem policie.

CHARTA 77 – POHLED ZE ZAHRANIČÍ

Gordon Skilling (Toronto, Kanada)

Dramatické události v listopadu a v prosinci 1989 vrátily Československo na mapu Evropy, z níž bylo třikrát vymazáno – v roce 1938, v roce 1948 a v roce 1968. Jako za Pražského jara Češi a Slováci znovu vzbudili zájem a získali obdiv celého světa tím, že odvážně prosadili své právo jednat nezávisle doma i na světovém jevišti. Čtyři týdny lidového odporu proti vládnoucímu režimu, během nichž Češi a Slováci neústup-

ně trvali na zavedení hlubokých změn, se staly první etapou demokratické revoluce, která zřejmě změnila zemi i společnost k nepoznání.

Během dvaceti let, které uplynuly od sovětské invaze a od doby, kdy se Gustáv Husák dostal k moci, se stojaté vody života v Československu pohnuly jen málokdy. Několikrát se pár odvážných jedinců pokusilo vystoupit proti režimu a stalo se za to terčem pronásledování úřadů. Obyvatelstvo Československa, které tragédie roku 1968 hluboce sklíčilo, se vnějškově přizpůsobilo novému, „reálně socialistickému“ pořádku. Pro pozorovatele mezinárodní scény se Československo stalo stagnující tišinou, o níž Západ jevil pramálo zájmu a která Sovětskému svazu nepůsobila starosti.

Uveřejnění Základního prohlášení Charty 77 v lednu znamenalo, že se alespoň tisíc československých občanů, kteří tento text během let podepsali, rozloučilo s duchem rezignace a že v zemi došlo k znovuzkřivení ducha občanské odvahy. I když se chartisté otevřeně neodvolávali na myšlení Tomáše Garrigua Masaryka, fakticky se opírali o jeho „humanistické krédo“, které (jak Masaryk napsal r. 1895) zavazovalo občany, aby „vždy odporovali zlu a nelidskosti společnosti a jejích institucí, a to doma i v zahraničí“. Jako jejich slavný předchůdce i chartisté při obraně lidských práv prohlašovali, že věří v imperativy morálky a pravdy, a kráčeli ve šlépějích Masarykovy „nepolitické politiky“, jeho filozofie „drobné práce“. V pozdějších letech se Charta stala katalyzátorem rostoucího společenského uvědomění, které se začalo projevovat vznikem dalších nezávislých občanských iniciativ a velkými veřejnými demonstracemi. Někteří pozorovatelé považovali Chartu a činnost, jíž se zabývali její signatáři a stoupenci a členové dalších přidružených seskupení, za zárodek nezávislé, „paralelní“ společnosti, která by postupně mohla začít konkurovat institucím tzv. „reálného socialismu“ a připravit půdu pro jejich nahrazení svobodnými samosprávnými orgány. I když Charta 77 zůstala hnutím etického protestu, někteří chartisté a příslušníci jiných nezávislých skupin se během doby stále více snažili vrátit politické jednání a myšlení do společnosti, v níž byl jakýkoliv politický život zakázán. Tito občané podporovali radikální politické změny.

Demokratická revoluce na konci roku 1989 byla triumfálním ospravedlněním existence Charty 77: z Charty vzniklo jádro Občanského fóra

(v Čechách) a Veřejnosti proti násilí (na Slovensku). Tyto dvě organizace se staly vedoucími silami revoluce a základem nové politické autority. Postavení řady vedoucích osobností Charty 77 (například Václava Havla) se přes noc radikálně změnilo: přestali být pronásledovanými a vězněnými disidenty a stali se vedoucími představiteli nové demokratické obce.

Počátky

Vznik Charty 77 byl motivován křiklavým popíráním lidských práv v Československu a úsilím zasazovat se o dodržování lidských práv. Charta se převážně obracela k domácí scéně a neočekávala spásu ze zahraničí. Nicméně od samého prvopočátku byla Charta pevně zakořeněna v mezinárodním kontextu. Její činnost vycházela zejména z mezinárodních dohod o lidských právech přijatých OSN a ze Závěrečného dokumentu přijatého helsinským shromážděním v roce 1975. Charta se stala jakousi „monitorující skupinou“, která kontrolovala, jak si československá vláda počíná v oblasti lidských práv, a která proti porušování lidských práv protestovala nejen u československých úřadů, ale i u mezinárodních institucí, cizích vlád a zahraničních osobností. Ačkoliv se československý režim v provádění politiky bezmezné represe nenechal rušit, jeho jednání se nicméně stalo předmětem zájmu světového veřejného mínění a režim tak byl na mezinárodní scéně postupně zdiskreditován. Charta 77 dokazovala, že existuje i jiné Československo než to, které reprezentoval Husák, a informovala svět o realitě „znormalizované“ společnosti, kterou Husák v Československu vytvořil po roce 1969.

I když vznik Charty 77 byl v zahraničí nejprve senzací, šlo o senzaci jen krátkodobou. Zájem západní veřejnosti o Chartu brzo ochabl. Obnovoval se pak jenom sporadicky, zejména když byl v Československu pronásledován nebo souzen nějaký známý disident. Většina lidí na Západě vůbec nevěděla, že Charta stále vyvíjí činnost. Existovalo také mnoho nedorozumění ohledně toho, co je cílem Charty. Málokdo chápal, že Charta působí převážně ve sféře etiky. Charta se nepovažovala za politickou opozici, a proto se na Západě často předpokládalo, že ve věci Charty není zapotřebí se mezinárodně angažovat. Na podporu takové angažovanosti scházely totiž argumenty z oblasti mocenské

politiky. V zahraničí Charta nalézala ideové spojence jen obtížně. Neprovázela ji hrdinská pověst polské Solidarity a jen málokdo si uvědomoval, že nezávislá kulturní, vědecká a náboženská činnost, kterou Charta stimulovala, je vrcholkem skrytého ledovce šířící se nespokojenosti a rostoucí občanské odvahy.

Podpora ze zahraničí

Nicméně si Charty 77, přesto, že byla početně slabá a její vliv byl malý, informované zahraniční veřejné mínění nikdy nepřestalo vážit. V polovině osmdesátých let se činnost Charty 77 rozšířila a zahraniční zájem o Chartu vzrostl. Některé evropské země byly o Chartě informovány relativně dobře, zejména např. Švédsko, kde veřejná podpora Charty 77 byla obrovská. O Chartu se zároveň zajímali a sympatizovali s ní i mnozí občané Norska, Nizozemí, Německa, Velké Británie a Francie. I když se západní tisk, rozhlas a televize Chartě 77 a Československu obecně věnoval jen velmi málo, občas se nicméně v západních sdělovacích prostředcích o Chartě a o Československu vyskytlo podrobné zpravodajství. Západní rozhlasové stanice vysílající do Československa, zejména Hlas Ameriky, Svobodná Evropa a BBC, Chartu 77 zpopularizovaly u domácího československého obyvatelstva, a to i v těch vrstvách společnosti, do nichž chartovní dokumenty v písemné formě pronikaly jen málokdy. Některé časopisy specializující se na východní Evropu uveřejňovaly o Chartě 77 články a přetiskovaly chartovní dokumenty.

Záhy po vzniku Charty 77 se ustavil v Paříži Mezinárodní výbor na obranu Charty 77 v Československu, složený z významných osobností světové kultury. Výbor vydal již v červnu 1977 obsáhlou Bílou knihu o porušování lidských práv v Československu (White Paper on Czechoslovakia). Od roku 1979 uděluje Mezinárodní výbor každoročně cenu Jana Palacha jednotlivcům nebo skupinám v Československu za vynikající výkony na poli nezávislé literatury, umění, vědy, vydavatelské nebo humanitární činnosti.

Organizace zabývající se porušováním lidských práv, jako Amnesty International a Helsinki Watch, poskytly činnosti Charty 77 mezinárodní publicitu. Tyto organizace také v zahraničí rozšiřovaly informace o pronásledování chartistů. Občas se jejich představitelům podařilo

během návštěvy Československa se signatáři Charty 77 navázat přímé styky. Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných (VONS) se stal členem Mezinárodní federace pro lidská práva (FIDH), která má sídlo v Paříži.

Aktivní menšina členů československé exulantské obce na Západě podporovala Chartu 77 mnoha způsoby. Organizace jako Nadace Charty 77 ve Švédsku, agentura Palach Press v Londýně a tisková služba Ivana Medka ve Vídni v zahraničí rozšiřovaly chartovní materiály a poskytovaly informace o Chartě 77 světovým sdělovacím prostředkům. Časopisy jako pařížské *Svědectví* nebo *Studie a Listy* vycházející v Římě uveřejňovaly texty z domova a měly tak na domácí československé myšlení vliv, který se však dal jen těžko odhadnout. V otevřenější politické oblasti s Chartou 77 převážně sympatizovaly časopisy vydávané československými politickými stranami v exilu, jako např. sociálně demokratické *Právo lidu* a národně socialistické *České slovo*. Tyto časopisy Chartě často poskytovaly morální podporu, i když ji někdy neváhaly kritizovat. Morální podporu Chartě 77 poskytovala i americká Rada svobodného Československa, která reprezentovala řadu politických tendencí z předkomunistické éry.

Činnost Charty 77 se stala významným stimulem pro rozvoj nezávislé vědy a kultury. V Československu začalo vznikat stále větší množství samizdatových textů. Rozvoj nezávislé literatury a perzekuce autorů nezávislých literárních děl a vědeckých studií připoutala pozornost zahraničních spisovatelů a vědců. Situace intelektuálů v Československu se stávala námětem diskusí a předmětem protestů na mezinárodních konferencích, například na světových kongresech historiků. Václavu Havlovi a dalším vedoucím osobnostem Charty 77 byly v nepřítomnosti udělovány čestné doktoráty a jiná důležitá vyznamenání. Britští, francouzští a holandsští filosofové vystupovali na bytových seminářích v Praze a tak se svými československými kolegy v obležení udržovali intelektuální styky. Ve spolupráci s dalšími osobnostmi vytvořili tyto univerzitní pracovníci ve svých zemích a v Kanadě a ve Spojených státech nadace, jako např. Fondy Jana Husa, jejichž úkolem bylo sbírat a distribuovat finanční prostředky na podporu nezávislé literární a vědecké činnosti. Na několika vysokých školách (např. na univerzitě v Torontu, v Kostnici a na harvardské univerzitě) a v Dokumentačním středisku nezávislé československé literatury

v NSR vznikly archívy dokumentů Charty 77. Toto dokumentační středisko, stejně jako některé jiné organizace, posílaly do Československa západní knihy a časopisy a na Západě zároveň rozšiřovaly československé nezávislé texty. Mařily tak úsilí československých úřadů narušovat volný tok myšlenek a informací. Vědecké časopisy jako například *The International Journal of Politics* (Mezinárodní časopis pro politiku) nebo *Sociological Research* (Sociologický výzkum) věnovaly celá zvláštní čísla politologickým, historickým a sociologickým textům původně uveřejněným v československém samizdatu. Řada nakladatelství v NSR, ve Francii, v Rakousku a v jiných zemích vydala díla vedoucích osobností Charty 77 a dalších nezávislých autorů v překladech do cizích jazyků.

Tzv. eurokomunistické strany na Západě stejně jako Světová odborová federace (World Federation of Trade Unions) a francouzská Všeobecná konfederace práce (Confédération générale du travail), které měly komunistické vedení, vyjádřily Chartě 77 své sympatie a kritizovaly Husákův režim za jeho politiku útlaku. Zájem těchto stran a organizací však brzo ochabl. Naproti tomu Socialistická internacionála a některé západoevropské sociálně demokratické strany, zejména německá, francouzská, rakouská a švédská, projevovaly Chartě 77 vřelé sympatie a požadovaly propuštění obětí perzekuce, například nezávislého socialisty Rudolfa Battěka.

Zahraniční vlády

I když Charta 77 měla jen malý nebo zcela nulový vliv na politiku československé vlády a neměla (otevřenou) podporu širokých vrstev československého obyvatelstva, západní vlády postupně začaly stále více oceňovat její význam. Uvědomily si, že Charta jedná plně v duchu mezinárodního uvolňování napětí a že její činnost na obranu lidských práv je nesmírně důležitá. Zájem západních vlád o lidská práva vzrostl, když v Sovětském svazu a v Polsku vznikla obdobná hnutí, která se – jako Charta 77 – také zasazovala o dodržování lidských práv, když byl v Helsinkách přijat Závěrečný dokument a když zahraniční politika amerického prezidenta Cartera začala zdůrazňovat význam lidských

práv. V této situaci se zdálo pravděpodobné, že by Charta 77 mohla být katalyzátorem postupného vývoje komunistického bloku směrem k větší míře svobody.

Charta se tak stala významným faktorem v mezinárodních vztazích, který vlády musely vzít v úvahu. Vlády zemí západní Evropy a severní Ameriky začaly soustavně sledovat situaci v oblasti lidských práv v zemích sovětského bloku. V soukromých rozhovorech během mezinárodních setkání i prostřednictvím diplomatických zástupců v jednotlivých hlavních městech východoevropských zemí západní vlády interpelovaly u komunistických úřadů ve věci pronásledovaných a vězňů nezávislých aktivistů. Využívaly k tomu dokumentů, které vydala Charta 77 a další nezávislé skupiny. Významné osobnosti veřejného života, jako např. rakouský prezident Bruno Kreisky nebo Willy Brandt, bývalý západoněmecký kancléř a předseda Socialistické internacionály, požadovaly, aby byli propuštěni političtí vězni. Bruno Kreisky nabídl politický azyl všem chartistům, kteří se rozhodnou opustit Československo a usadit se v Rakousku. V polovině osmdesátých let se stalo zvykem, že vysoce postavení představitelé západoevropských parlamentů a vysocí vládní úředníci (dokonce i francouzský, britský a holandský ministr zahraničí a francouzský prezident) se během návštěvy Prahy setkávali s mluvčími Charty 77. Chartě tato setkání přidala na publicitu, nedokázala však její představitele uchránit před neobyčejně tvrdým pronásledováním. Některá západní velvyslanectví v Praze byla s chartisty v těsném styku, zvala je na recepci a různá setkání a poskytovala jim morální podporu. Diplomaté se často pokoušeli účastnit se procesů s disidenty. I když nebyli vpuštěni do soudní síně, spolu se stoupenci obviněných demonstrovali svou solidaritu před soudní síní či před budovou soudu.

Mezinárodní instituce

V mezinárodních organizacích a na mezinárodních fórech se Charta 77 často stávala předmětem diskuse. Avšak vzhledem k tomu, že Československo neschválilo článek 41 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech, vlády neměly možnost podávat oficiální stížnosti, že Praha nedodržuje jeho ustanovení. Československo také nepřijalo

opční protokol k tomuto paktu, a tak si jednotliví českoslovenští občané nemohli na porušování svých práv stěžovat přímo OSN. Nicméně zprávy vypracovávané pražskou vládou pro Výbor OSN pro lidská práva, jehož úkolem je podle mezinárodní dohody o občanských a politických právech zkoumat, jak si v oblasti lidských práv počínají jednotlivé signatářské státy, se stávaly předmětem mnoha interpelací a terčem ostré kritiky jednotlivých členů tohoto výboru. Jiná organizace OSN, Komise pro lidská práva, věnovala značné množství času snahám zformulovat „právo jednotlivce znát svá práva a jednat v souladu s nimi“. Účelem této akce bylo chránit právo občanů sledovat, jak si jejich vlády počínají v oblasti lidských práv. Tím vlastně měla být legalizována činnost Charty 77 a ostatních podobných skupin. I když Komise pro lidská práva v letech 1981 a 1982 přijala rezoluce týkající se tohoto problému, nedošlo to bohužel tak daleko, aby Valnému shromáždění byla předložena ke schválení deklarace.

Účinným způsobem, jak na mezinárodní scéně poukazovat na to, do jaké míry Československo porušuje závazky přijaté podpisem Mezinárodních pracovních úmluv a Mezinárodních paktů o lidských a občanských právech, bylo podávat stížnosti Mezinárodní organizaci práce. Charta 77 této organizaci zaslala řadu podrobných dokumentů zabývajících se diskriminací osob, které se aktivně účastnily Pražského jara nebo byly činné v Chartě 77 nebo které byly propuštěny či nemohly získat řádné zaměstnání, protože neprošly sítím nomenklaturního systému, který vyžadoval, aby do všech zaměstnání, politických i nepolitických, byli lidé přijímáni jedině podle přísných politických hledisek. Mezinárodní konference svobodných odborů vypracovala podrobnou dokumentaci a na základě této dokumentace zahájil řídicí orgán Mezinárodní organizace práce systematické vyšetřování, které prováděly zvláštní skupiny. Mezinárodní organizace práce pak schválila zprávy, které se o československé politice a administrativní praxi v pracovních právních oblastech vyjadřovaly značně kriticky. Československé vládě bylo doporučeno, aby provedla zásadní změny. Československé úřady musely čelit silné zahraniční kritice: reagovaly tím, že zavedly jistá malá zlepšení, svůj celkový přístup ke kritizovaným problémům však v zásadě nezměnily.

Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě

Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě (KBSE), která vznikla podle ustanovení helsinského Závěrečného dokumentu z roku 1975, se stala ještě vhodnějším fórem pro diskusi o případech porušování lidských práv. Západní delegace z neutrálních zemí i z členských zemí NATO se na následných schůzkách v Bělehradě, v Madridu a ve Vídni a na mnoha setkáních odborníků zabývaly československým porušováním lidských práv, odsoudily je a žádaly, aby Československo lidská práva začalo dodržovat. Byla přijata zásada, že otázky lidských práv nejsou čistě záležitostí interní jurisdikce jednotlivých zemí, jak zpočátku argumentovaly země sovětského bloku, ale že jsou zcela oprávněně předmětem mezinárodního zájmu a tématem pro mezinárodní diskusi. Debata se soustředila na sedmý princip Závěrečného dokumentu z Helsink a na právo jednotlivce jednat na obranu svých práv. Účelem debaty bylo podpořit skupiny zabývající se lidskými právy, jako byla Charta 77.

České a slovenské organizace v zahraničí a další etnické spolky a organizace zabývající se lidskými právy vyvíjely na západní vlády tlak, aby i nadále poskytovaly podporu lidským právům a hnutím za lidská práva ve východní Evropě a aby tuto podporu rozšířily. Zvláště důležitá byla washingtonská Komise pro bezpečnost a spolupráci v Evropě, která spadala zároveň pod americký Kongres i pod vládu Spojených států a která vládám komunikovala požadavky mimovládních organizací. Tato komise připravovala dokumentaci pro následné schůzky Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě, vydávala zvláštní zprávy o porušování Závěrečného helsinského dokumentu a o pronásledování disidentů. Představitelé mimovládních skupin společně s exulanty z východoevropských zemí upozorňovali na neuspokojivou situaci v oblasti lidských práv tím, že při konferencích KBSE pořádali demonstrace. Zároveň intervenovali u jednotlivých delegací zastoupených na konferencích KBSE v zájmu dodržování lidských práv v jednotlivých východoevropských zemích. V průběhu Evropského kulturního fóra KBSE, které se konalo v říjnu 1985 v Budapešti, byla v soukromých bytech v podstatě uspořádána „kontra– konference“, během níž maďarští disidenti se západními kulturními osobnostmi a několika československými

exulanty diskutovali o útlaku v oblasti kultury v zemích sovětského bloku. Všechny oficiální delegace obdržely výtisky anglicky vydané publikace pod názvem *A Besieged Culture* (Kultura v obležení), kterou vydala Nadace Charty 77 ve Stockholmu a Mezinárodní helsinská federace pro lidská práva. Podle autorů této publikace bylo pronásledování spisovatelů a nemožnost svobodně se vyjadřovat a tvořit přímým útokem na duchovní integritu a identitu české a slovenské kultury.

Jednání na schůzkách KBSE se bohužel konala převážně za zavřenými dveřmi. Sdělovací prostředky se jimi zabývaly jen málokdy, takže veřejnost neměla skoro vůbec tušení, k jakým závěrům se na těchto jednáních dospělo. Kdykoli bylo dosaženo jednomyslné shody (jako např. v Madridu), závěrečný dokument kladl stále větší důraz na lidská práva a na zlepšování postupů, jimiž se měla lidská práva chránit. Československo a jeho spojence se však nepodařilo přesvědčit, aby své závazky obsažené v Závěrečném dokumentu helsinské konference začali dodržovat. Celkový výsledný efekt byl minimální. Sovětský svaz nicméně začal usilovat o následnou konferenci KBSE, která by se konala v Moskvě. Rozhodl se proto lidská práva formálně více prosazovat a dokonce v některých ohledech liberalizoval i svou politiku. Celkově je asi správné říci, že nepolevující tlak následných helsinských konferencí postupně přispěl k demokratickým změnám, k nimž došlo koncem osmdesátých let v Maďarsku a v Polsku a v Sovětském svazu, a k lidovým revolucím, které se odehrály v NDR, Československu, Bulharsku a Rumunsku koncem roku 1989. Tento vývoj potvrdil správnost dlouhého a únavného úsilí delegátů následných schůzek KBSE, během nichž se tito delegáti po více než deset let snažili zajistit plnění helsinského Závěrečného dokumentu. Nyní, v období po revoluci, se uznává, že KBSE hrála při snahách dosáhnout sjednocení Německa i Evropy významnou roli.

Solidarita přes vnitroblokové hranice

Od samého vzniku disidentských hnutí ve střední a východní Evropě existovaly mezi těmito hnutími vzájemné sympatie. Zároveň se tato hnutí navzájem ovlivňovala. Podle jednoho polského aktivisty vznikla Solidarita na základě myšlenek formulovaných v československém sa-

mizdatovém sborníku *O svobodě a moci* a zejména na základě Havlova eseje *Moc bezmocných*. Československá zkušenost také významně ovlivnila vývoj nezávislých skupin a samizdatových časopisů v Maďarsku a později i v NDR. Roku 1978 zaslal Andrej Sacharov československým a polským bojovníkům za lidská práva dopis, v němž se zmiňoval o společných názorech východoevropských nezávislých aktivistů a zdůrazňoval, že bude nutné koordinovat jejich činnost.

Komunikovat přes východoevropské hranice však bylo neobyčejně obtížné, protože nezávislí aktivisté nemohli cestovat do zahraničí a měli jen minimum informací o činnosti svých kolegů v ostatních východoevropských zemích. Významných úspěchů dosáhla spolupráce Poláků, Čechů a Slováků, kteří se začali setkávat na Cestě přátelství, která leží na společné hranici mezi Československem a Polskem. Na základě těchto setkání vznikla skupina Polsko–československé solidarity, která organizovala společné česko–polské akce a podporovala styky mezi nezávislými aktivisty z obou zemí. Od roku 1987 (resp. 1988) začal vycházet nejprve polsky a potom i česky Informační bulletin Polsko–československé (Československo–polské) solidarity. Spolupráce nezávislých československých a polských aktivistů kulminovala v červenci 1988, nedlouho před dvacátým výročím vpádu vojsk Varšavského paktu do Československa, kdy účastníci společného polsko–československého setkání odsoudili tuto agresi a žádali stažení sovětských vojsk. Zároveň požadovali, aby začala být respektována lidská a občanská práva, a navrhli, aby země Varšavského paktu podepsaly smlouvu, která by garantovala právo na sebeurčení.

Spolupráce jiných disidentských hnutí se rozvíjela pomaleji. Občas skupina v jedné zemi vydala prohlášení solidarity s nezávislými aktivisty v sousední zemi. Samizdatové publikace ve všech východoevropských zemích přetiskovaly texty vydané v samizdatu v jiných zemích sovětského bloku. Od poloviny osmdesátých let se mezinárodní spolupráce disidentských skupin v jednotlivých východoevropských zemích zintenzívnila a rozšířila. Bylo tomu tak zejména proto, že výměně myšlenek a informací začali napomáhat východoevropští exulanti v Londýně a v Paříži. Pozoruhodným příkladem společné akce, která se uskutečnila roku 1986, byla kolektivní výzva československých, maďarských, polských a východoněmeckých občanských iniciativ (pozdě-

ji ji podpořili i rumunští disidenti), která byla vydána k třicátému výročí maďarské revoluce. Prohlášení se pochvalně zmiňovalo o cílech maďarské revoluce a jeho signatáři se zavázali, že se budou navzájem podporovat v úsilí o demokracii, pluralismus a demokratické sjednocení Evropy. Dokument Charty 77 z ledna 1988, který vyzýval k solidaritě s Rumunskem, byl podpořen demonstracemi před rumunským velvyslancetvím ve Varšavě a v Budapešti a hladovkou v Praze a schválil ho i Andrej Sacharov a další sovětsští aktivisté. V únoru 1988 bylo vydáno další společné prohlášení, podepsané občany Polska, Československa, Maďarska, Jugoslávie a Sovětského svazu, které žádalo, aby byli propuštěni uvěznění východoněmečtí míroví aktivisté. V březnu pak nezávislí aktivisté z několika východoevropských zemí zaslali dopis vídeňské následné konferenci KBSE. Tento dopis vznikl z iniciativy maďarských aktivistů a dostalo se mu podpory od občanských hnutí v Maďarsku, v Polsku, v NDR, v Jugoslávii, v Sovětském svazu a v Československu. Dopis žádal, aby signatáři helsinských dohod uznali právo občanů odmítnout vojenskou službu z důvodů svědomí a vykonávat náhradní civilní službu. Výše zmíněné československo-polské prohlášení z července 1988, které odsoudilo vpád vojsk Varšavského paktu do Československa, podpořilo mnoho občanů z Polska a Československa, Sovětského svazu a NDR. Vyvrcholením mezinárodní spolupráce byla deklarace, kterou vydali východoevropští disidenti společně se západoevropskými mírovými hnutími. Budu se jí zabývat níže.

V letech 1987 a 1988 se v některých východoevropských zemích konaly schůzky a semináře, na nichž se diskutovalo o otázce lidských práv. Těchto setkání se vždy účastnilo i několik aktivistů z ostatních zemí východního bloku a ze západní Evropy. I když českoslovenští mluvčí měli možnost se těchto setkání účastnit jen málokdy, nicméně se vždy alespoň jednomu chartistovi podařilo dostat se na mezinárodní mírový seminář ve Varšavě, v Moskvě a v Krakově. Češi se v červnu 1988 pokusili uspořádat mírový seminář v Praze, ale policie seminář zabránila. Podobně dopadlo i pražské mezinárodní sympozium *Československo 88*, plánované k sedmdesátému výročí založení Československé republiky.

I když se Charta 77 nepovažovala za mírové hnutí, od roku 1981 rozvíjela kontakty s některými západními mírovými hnutími a s jejich mluvčími udržovala čilý dialog. Například na oficiálním Světovém shromáždění za mír a život, proti jaderné válce, které se konalo v Praze v červnu 1983, se chartistům a některým německým, francouzským a britským delegátům podařilo sejít se a vydat komuniké, které zdůrazňovalo, že lidská práva a mír jsou úzce spojeny. Tato idea zůstala základní zásadou filozofie Charty 77 o míru. Charta se o ni opírala pokaždé, kdykoli komunikovala se západními aktivisty. Zástupci Charty 77 se ovšem nemohli účastnit západních konferencí mírových hnutí. Chartisté nicméně často těmto konferencím zasílali texty, které vysvětlovaly názory Charty 77 na mírové otázky. Tyto dokumenty ovlivnily debatu na mezinárodních mírových konferencích a často i jejich závěrečná komuniké. Tak tomu bylo v roce 1985 na konferencích v Perugii a v Amsterdamu. Tzv. Pražská výzva, adresovaná amsterodamskému shromáždění a podepsaná mluvčími Charty 77 a čtyřiceti pěti dalšími chartisty nejrůznějšího politického a náboženského přesvědčení, požadovala znovusjednocení Evropy a vytvoření obce svobodných a nezávislých národů na evropském kontinentě. Podle autorů a signatářů výzvy byl helsinský proces potenciálním rámcem, s jehož pomocí by mohla vzniknout sjednocená a demokratická Evropa. Pražská výzva se stala terčem jisté kritiky v Československu i v zahraničí, protože žádala odsun cizích vojsk ze všech evropských zemí, sjednocení Německa a ukončení „nadvlády supervelmocí“.

Vyvrcholením spolupráce mezi aktivisty ze Západu a z Východu bylo společné prohlášení, které bylo vypracováno pod záštitou Evropské sítě pro dialog Východ – Západ a které bylo určeno následné konferenci KBSE ve Vídni. Po dlouhých diskusích mezi disidenty ve východoevropských zemích, které umožnili prostředníci v Londýně a Paříži, bylo nakonec dosaženo konsensu.

Text prohlášení byl schválen více než 400 signatáři, mezi nimiž byli Maďaři, Poláci, občané NDR, Češi a Slováci, československý občan maďarské národnosti, tři Jugoslávci, řada východoevropských exulantů, osobnosti ze západní Evropy a ze Severní Ameriky a deset organizací,

včetně sovětské Skupiny pro obnovení důvěry mezi SSSR a USA. Dokument obsahoval podrobné návrhy, jak naplnit helsinský proces novým životem a dát mu nový význam. V prohlášení se pravilo, že „mír na našem kontinentě může být trvalý, pouze pokud to bude skutečně demokratický mír“, který zaručí dodržování lidských práv a občanských svobod. Cílem signatářů bylo vytvořit „pluralitní, demokratickou a mírovou obec evropských států“. Proto je nutno stáhnout z evropského území veškerá cizí vojska, rozpustit NATO a Varšavský pakt a vytvořit evropskou mírovou ústavu, která by zdůraznila právo všech národů na sebeurčení a potvrdila, že Deset zásad helsinského Závěrečného aktu se stalo součástí mezinárodního práva.

Závěr

Nezávislá občanská iniciativa Charta 77, která byla při svém vzniku tak nepočtená a o níž se zdálo, že bude mít jen minimální vliv, se za necelé desetiletí stala významným faktorem na světové politické scéně. U lidí v Československu Charta nově probudila vědomí příslušnosti k Evropě a touhu po znovusjednocení Evropy a po svobodě a národní nezávislosti na nerozděleném kontinentě. Charta přispěla k tomu, že vlády, mírová hnutí i veřejnost na Západě pochopily velký význam lidských práv v mezinárodní politice a uvědomily si, že s východoevropskými hnutími za lidská práva sdílejí společné zájmy. Charta pomohla rozšířit perspektivy helsinského procesu. Pod jejím vlivem se z něho stalo fórum pro diskusi o lidských právech a o budoucím uspořádání sjednocené a demokratické Evropy. Záslouhou Charty vzniklo na Západě vědomí, že „druhá“ (tj. východní) Evropa je důležitá a že obě části rozděleného kontinentu mají mnohé společné zájmy. Díky Chartě 77 si Československo znovudobilo část své dobré pověsti, které se kdysi těšilo v zahraničí a která byla tak vážně poškozena několika kapitulacemi československých nejvyšších představitelů, když byli v letech 1938, 1948 a 1968 nuceni čelit přesile. Bylo zásluhou Charty 77, že mnoho Čechů a Slováků začalo být znovu hrdo na svou zemi, která byla tak těžce zkoušena tragickými událostmi předchozích desetiletí.

Především však koncem osmdesátých let Charta 77 a ostatní nezávislé skupiny, které vznikly pod vlivem Charty, vytvořila svého druhu nezávislou, paralelní společnost, která byla zárodkem, z něhož během času mohla vzniknout skutečná občanská společnost. V roce 1989 se pražský režim dostával do stále větší izolace, a to nejen na Západě, ale i v samotném sovětském bloku. Československo bylo zemí, která křečovitě lpěla na minulosti a odmítala přijmout nové myšlenkové proudy. Československá nezávislá hnutí neustále sílila, jak se ukázalo během řady nezávislých demonstrací, které se konaly v letech 1988 a 1989, a postupně získávala na svou stranu mnoho občanů z oficiálních struktur, kteří nakonec neváhali nezávislá hnutí podpořit zcela otevřeně. Pražský režim se snažil na tento vývoj reagovat stále ostřejšími zásahy. Bylo zřejmé, že československá nezávislá hnutí nabývají na stále větší důležitosti a že se komunistických vládců zmocňuje panika. Vyplývalo z toho, že dříve nebo později, i když možná nikoliv v nejbližší budoucnosti, bude nutno rozpory mezi vládci v Praze a vedoucími představiteli ostatních východoevropských zemí a mezi československými úřady a občany Československa řešit demokratizací a zavedením reformy. Demokratická revoluce v posledních měsících roku 1989 a na začátku roku 1990 však ukázala, jak hluboká byla propast mezi „mocí a bezmocnými“ a jak silná byla vůle bezmocných vládnoucí systém nejen reformovat, ale nahradit ho plně demokratickým zřízením. Svět se díval s úžasem na nádherné pražské divadlo „lidové moci“ a sdílet s Čechy a Slováky jejich očekávání, že vznikne svobodná společnost, stejně jako jejich naděje, že obtíže přechodného období budou vbrzku překonány.

Toronto, únor 1990

(Z angličtiny přeložil Jan Čulík)

TEXTY CHARTY 77

VÝBOR DOKUMENTŮ CHARTY 77

1977 – 1989

DOTAZ, ZDA V ČESKOSLOVENSKU
PLATÍ USTANOVENÍ MEZINÁRODNÍCH PAKTŮ
O LIDSKÝCH PRÁVECH
(23. ledna 1977)

V souladu s čl. 29 Ústavy ČSSR se obracíme k vládě ČSSR/Federálnímu shromáždění ČSSR s dotazy:

1. Platí v Československé socialistické republice Mezinárodní pakty o lidských právech, podepsané vládou 7. 10. 1968, schválené Federálním shromážděním 11. 11. 1975, a po ratifikaci prezidentem republiky 23. 12. 1975 uveřejněné ve Sbírce zákonů pod č. 120/1976, a to v plném rozsahu a se všemi důsledky všech jejich článků pro všechny občany i státní orgány?

2. Jestliže ano, je každý občan ČSSR oprávněn jednotlivě i spolu s jinými občany upozorňovat státní orgány (v souladu s čl. 29 Ústavy) i své spoluobčany a veřejnost (čl. 28 Ústavy) na případný nesoulad mezi zásadami a normami vyslovenými v uvedených Paktech a skutečnostmi života i praxe naší společnosti, jakož i předkládat podněty a návrhy k překonání tohoto nesouladu?

3. Je v takovém případě kdokoli v ČSSR oprávněn bránit občanům ve výkonu tohoto práva, potvrzeného mj. i mezinárodně v Závěrečném aktu Konference o bezpečnosti a spolupráci v Helsinkách 1. 8. 1975, popřípadě je za tento výkon jejich práva stíhat akty represe či diskriminace, jakož je i veřejně napadat, pomlouvat a křivě obviňovat před veřejností a pokoušet se v této veřejnosti vyvolávat projevy nepřátelství vůči těmto občanům, aniž je jim poskytnuta možnost veřejně vyhlásit a obhájit v ČSSR své názory a podněty?

Tyto dotazy činíme jménem několika set občanů, kteří podepsali „Prohlášení Charty 77“ z 1. 1. 1977 a kteří očekávají na ně jasnou odpověď v souladu s ústavou naší republiky i uvedenými Mezinárodními pakty.

prof. dr. Jan Patočka, prof. dr. Jiří Hájek

Ed. pozn.: Mluvčí Charty 77 poslali dne 23. ledna 1977 v dané věci dva dopisy shodného obsahu s drobnými stylistickými odchylkami, jeden byl adresován vládě, druhý Federálnímu shromáždění.

SOCIÁLNÍ A HOSPODÁŘSKÁ PRÁVA V ČESKOSLOVENSKU (8. března 1977; č. 7)

Od vzniku Charty 77 se setkáváme s kritickými úvahami, které se týkají sociálních a hospodářských práv. Považujeme za účelné je shrnout v tomto dokumentu.

Oba pakty, na něž Charta navazuje, jsou prodchnuty demokratickým ideálem svobodné lidské bytosti. V této souvislosti považujeme za správné zdůraznit, že ideál osvobození člověka od strachu a nouze měl a má svého nejradikálnějšího obhájce v mezinárodním dělnickém hnutí, které tato práva formulovalo v nejrozvinutější podobě. Socialistické hnutí si kladlo a klade za cíl vytvoření poměrů, v nichž pracující nebudou muset svou pracovní sílu prodávat. Pro tento cíl úplného osvobození práce nebyl však odsunut stranou prostý a vždy aktuální požadavek, aby člověk, jenž vstupuje na trh práce, mohl svou pracovní sílu prodávat za podmínek co nejpříznivějších: aby měl nejen právo na práci v úzkém slova smyslu, ale také na její svobodný výběr; aby za práci dostával mzdu zaručující slušnou životní úroveň rodiny; aby měl právo jednat o mzdě a pracovních podmínkách jako rovnoprávný partner; aby měl právo organizovat i uvnitř továrny nebo na jiném pracovišti boj za mzdové a jiné požadavky; aby měl právo zakládat odborové organizace s možností svobodné činnosti atd.

Všechny tyto požadavky jsou nyní uzákoněny v Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech (viz Sbírka zákonů ČSSR, č. 120/76 Sb.), který se stal součástí československého právního řádu.

Nás, signatáře Charty 77, občany s různými politickými názory, spojuje souhlas s ustanoveními tohoto paktu. Na základě úvah o nich jsme dospěli k závěru, že stav hospodářských a sociálních práv v Československu si vynucuje nepředpojaté zhodnocení, k němuž chceme dát tímto dokumentem podnět.

1. Jeden z nejdůležitějších článků paktu mluví o právu na práci, kterou si člověk „svobodně vybere nebo ji přijme“ (článek 6). Často se setkáváme s tvrzením, že v Československu toto právo již bylo skuteč-

něno a že na rozdíl od kapitalismu zde neexistuje nezaměstnanost. Je pravda, že českoslovenští pracující vytvořili hospodářské poměry, které odstranily zjevnou nezaměstnanost; pracující mají v tomto ohledu větší sociální jistotu než v jiných vyspělých zemích. Toho však bylo dosaženo za cenu, která k odstranění nezaměstnanosti nebyla nutná: snížila se efektivnost národního hospodářství a vznikla rozsáhlá *skrytá* nezaměstnanost, projevující se velkým množstvím zbytečných institucí a pracovních míst, která by mohla být při současné úrovni technologie a organizace práce dávno zrušena.

Tento stav je zároveň doprovázen faktickou povinností být zaměstnán, omezením práva volit, rušit a měnit pracovní poměr a možností zákonného postihu občana, který v tomto ohledu nesplňuje přísné a stále se zostřující požadavky státu. Stát je prakticky monopolním zaměstnavatelem; sdružování pracujících v družstvech je stále více omezováno, družstva sama jsou stále více řízena státními orgány. Možnost svobodné volby práce je nedílnou součástí práva na práci; a právě tomuto znaku práva na práci vychází běžná praxe i zákoník práce jen velmi málo vstřícně. V posledních letech vykazují pracovní zákony a praxe dokonce tendenci ke zhoršování.

2. Mezinárodní pakt ustanovuje rovněž právo na spravedlivou odměnu za práci, která by stačila „na slušný život rodiny“ (článek 7). Takto chápané právo na spravedlivou odměnu je však v Československu téměř iluzorní, poněvadž mzda jednoho živitele jen zřídka zabezpečuje slušnou úroveň celé rodiny.

Proto je také v Československu vysoká zaměstnanost žen, dokonce jedna z nejvyšších na světě. Avšak snad každý si je vědom, že to je z nouze čtnost. Většina žen nevstupuje do pracovního poměru z touhy po plnějším životě a nezávislosti, nýbrž pod hospodářským tlakem, z holé nezbytnosti, proto, že plat může nezajišťuje slušný život rodiny. Takřka všeobecná zaměstnanost žen je proto v tomto ohledu vyšším stupněm jejich připoutání, a nikoli výrazem jejich zrovnoprávnění.

Ženy jsou diskriminovány i pokud jde o pracovní zařazení a o mzdu. Porůznu publikované údaje z první poloviny 70. let prokazují, že ženy vydělávají v průměru asi o třetinu méně než muži. Odvětví, v nichž ženy tvoří většinu pracovníků, poskytují zpravidla podprůměrnou mzdu. Přitom rozhodnutí, zda dané pracovní místo má být obsazeno

mužem či ženou, je obvykle úřední záležitostí. Pracovní podmínky v sektorech, v nichž ženy hrají zvlášť velkou úlohu (lehký průmysl, obchod, zemědělství) mají daleko k uspokojivému stavu; právě zde je intenzita práce nezřídka na hranicích lidských možností.

Sociální situace žen zhoršuje i systematické opomíjení rozvoje a zejména neustálé zdražování služeb všeho druhu, které trvá prakticky po celou dobu existence současného společenského zřízení. Znamé jsou chronické potíže se zásobováním trhu nejrůznějším spotřebním zbožím; sortiment nedostatkového zboží se sice mění, ale problém sám zůstává nezměněn.

Oficiální ženská organizace na tyto skutečnosti nepoukazuje nebo tak činí vlašně; nepředkládá zákonodárné nebo výkonné moci žádný významnější podnět ke zjednání nápravy. Místo toho soustřeďuje svou energii na přímé i nepřímé dokazování, že rovnoprávnost žen je už v Československu vyřešena, že rovná práva mužů a žen (článek 3) jsou prostě zajištěna. Vytvořit si jinou organizaci, která by zájmy a práva žen skutečně hájila, je však zákonnou úpravou spolčovacích práva znemožněno.

3. Diskriminace žen vůči mužům není však jediným projevem mzdové diskriminace. Tendence k diskriminaci celých skupin pracujících lze zaznamenat při odměňování mladých vůči starým, manuálních pracovníků vůči nemanuálním, ale rovněž při odměňování některých vysoce kvalifikovaných skupin vůči nekvalifikovaným, jakož i při hodnocení sektorů atd.

Hromadným a široce demoralizujícím projevem diskriminace v odměňování je takzvané osobní hodnocení, které preferuje politickou angažovanost na úkor odborných schopností a vlastního pracovního výkonu. Není třeba dokazovat, že tato praxe odporuje mj. právu „na stejnou příležitost pro všechny dosáhnout v zaměstnání povýšení na odpovídající vyšší stupeň, přičemž nebudou uplatňována jiná kritéria než délka zaměstnání a schopnosti“ (článek 7). Uvedený rozpor je o to zjevnější, že kritéria takzvané politické angažovanosti jsou na hony vzdálena skutečným společenským potřebám.

Drastické projevy má tato praxe ve sféře řízení práce v podobě kádrových nomenklatur a kádrových stropů, v podobě svévolného preferování jedněch (zvláště členů komunistické strany) a nespravedlivého

poškození druhých atd. Hospodářské řízení a odborné řízení vůbec je v důsledku tohoto mechanismu odměňování a výběru lidí součástí mocenskopolitických aparátů a jeho funkce je deformována: na první místo se neklade práce, ale potřeba chránit a zabezpečovat režim; kritéria hodnocení a odměňování řídicích pracovníků dbají nejvíc na to, co pro skutečně optimální výběr a výkon není podstatné. Ostatně osud lidí, kteří byli nuceni opustit z politických důvodů svá místa a vykonávají nyní práci neodpovídající jejich kvalifikaci, je jen krajním projevem této všeobecné praxe.

4. Nejen zvyklosti odborového hnutí, ale i zákonné normy, které se týkají sdružování v odborech, jsou v rozporu s právem odborových organizací „na svobodnou činnost“ (článek 8), neboť nepřipouštějí „právo každého na zakládání odborových organizací“ a tím ani „právo přistupovat do odborových organizací podle vlastního výběru“ (článek 8, odst. a). V odborech nerozhodují především dělníci a řadoví zaměstnanci, ale hospodářské a jiné aparáty. Funkce, kterou hrály odbory po dlouhé desítky let při obraně životních zájmů pracujících, byla prakticky úplně vymazána. (...)

Odbory se nestarají o to, aby se široké vrstvy pracujících podílely na mzdové politice – ať už v měřítku místním nebo celospolečenském. Připouštějí, aby se tato politika určovala shora; když se pracující brání snižování mezd (například při racionalizaci mzdové soustavy v letech 1973 – 75), nestojí po jejich boku. Vstupují-li dělníci do stávků (při riziku perzekuce, která je v rozporu s právem na stávku, se to neděje často), zrazují je. Odbory neusilují ani o to, aby vláda stanovila existenční minimum, které by bylo každoročně upravováno a na jehož základě by byla stanovena minimální mzda.

Odborové orgány disponují různými informacemi o stavu bezpečnosti práce a o životních podmínkách pracujících vůbec, mají k dispozici údaje o faktickém snižování reálných mezd skrytým i zjevným zdražováním a jsou často upozorňovány na nepořádky v hospodaření s byty; přesto však ve všech těchto směrech nevyvíjejí tlak na zásadní řešení. Místo aby sváděly boj o účast na jakémkoli zásadním ekonomickém rozhodování, vyklízejí pole a nesou tak spoluodpovědnost za rozhodování byrokratické.

Odbory se zúčastňují moralizujících tažení za plné využití pracovní doby, ale skutečné mínění a zájem pracujících v této otázce nevyjadřují. Je pravda, a ví to každý, že co do svého využití je v Československu pracovní doba snad nejkratší na světě; v základní pracovní době se skutečně pracuje mnohem méně, než by se pracovat mohlo, často v tiché dohodě s nadřizným. Ale zároveň se všeobecně ví i to, že započítá-li se přesčasová práce a práce o sobotách a nedělích, mají českoslovenští pracující jednu z nejdelsích pracovních dob, aspoň v Evropě. Tento paradox není vůbec náhodný. Je důsledkem živelné snahy pracujících dospět k spravedlivé odměně cestou, která se jim v dané situaci – v podmínkách všeobecně nízké úrovně řízení a organizace práce – jeví nejschůdnější. Proto průměrný pracovník svou pracovní sílu šetří a neodvádí výkon, který by odvádět mohl. „Ušetřenou“ pracovní sílu uplatňuje v přesčasech nebo ji prodává na černém trhu (zde ostatně působí silná poptávka po nejrůznějších službách). U většiny dělnických profesí je odměna za přesčasovou práci důležitou složkou mzdy.

Odborová organizace k tomuto složitému národohospodářskému problému nezaujímá žádné produktivní stanovisko, ačkoliv se nabízí celá škála možností, jak za účasti všech členů posoudit skutečnou délku pracovní doby, možnosti jejího zkrácení aspoň na zákonnou dobu 42 a půl hodiny nebo i na nižší hranici, a to při zachování nynějších výdělků nebo dokonce při jejich zvýšení (v některých oborech).

Očekávat od odborů, které se staly přívěskem hospodářského aparátu, aby se ujaly práva pracujících na spravedlivou odměnu a vyvinuly v tomto směru radikální iniciativu, by bylo zřejmě nerealistické. Toto zjištění by však nemělo být alibistickým argumentem pro každého, kdo má k věci nějaký vztah. Neboť každý „jednotlivec mající povinnost k druhým a ke společnosti, ke kterému přísluší, je povinen usilovat o rozvíjení a dodržování práv uznaných v tomto paktu“ (preambule paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech).

Kritické poznámky určené odborům by bylo možno rozšířit o řadu dalších bodů. A každý by bylo možno rozvést více, než jsme to učinili my. Totéž se týká všech ostatních otázek, jichž jsme se dotkli. Týká se to i řady dalších problémů, které se v této oblasti společenského života nabízejí: práva na bezpečnou a nezávadnou práci, otázky dojíždění do práce a osobní dopravy vůbec, problémů zdravotnictví, práva výběru

v kulturním životě a otázek reglementace kultury, problémů zhoršování životního prostředí a ochrany přírody atp. Tyto reálné problémy lze řešit jen jejich zveřejněním a diskusí o nich. Jejich zamlčování a naopak přehnané vyzvedávání úspěchů jen prohlubuje nahromaděné rozpory a zhoršuje neutěšený stav. Proto bude i úkolem Charty 77 vypracovat kritické rozbor z oblasti sociálního, hospodářského a kulturního života a předložit je k celospolečenské diskusi. (...)

Pravda, pracující už neprodává svou pracovní sílu na kapitalistickém trhu starého typu. Ale to neznamená, že všechna jeho práva jsou automaticky respektována. Garantem svých zájmů a práv může totiž být jen pracující sám. Je-li tato jeho úloha omezována, oklešťována nebo dokonce rušena tím, že se mu upírají občanská a politická práva, má to nevyhnutelně za následek negativní tendence v celém sociálně ekonomickém životě. Shodně s paktem o sociálních a hospodářských právech jsme přesvědčeni, že „ideálu svobodné lidské bytosti, osvobozené od strachu a nouze, je možno dosáhnout jen tehdy, jestliže budou vytvořeny takové podmínky, v nichž bude moci každý požívat svých hospodářských, sociálních a kulturních práv, jakož i svých práv občanských a politických“ (preambule paktu).

Se stejnou naléhavostí bychom pak chtěli připomenout, že cílem a smyslem socialismu není prosté zajištění sociálních práv a jistot, nýbrž všestranný rozvoj člověka jako svobodné bytosti – osvobození člověka v nejhlubším a nejobsažnějším slova smyslu. K dosažení tohoto cíle je třeba vykonat ještě mnoho. To by platilo i v tom případě, kdybychom v Československu požívali sociálních a hospodářských práv nejen v míře mnohem vyšší, než je tomu dnes, ale dokonce i v míře, kterou nám zaručuje Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech.

prof. dr. Jan Patočka, prof. dr. Jiří Hájek
mluvčí Charty 77

NABOŽENSKÁ PRÁVA A SVOBODY V ČESKOSLOVENSKU (22. dubna 1977; č. 9)

(...) Svoboda přesvědčení, svoboda myšlení, svoboda svědomí a svoboda náboženství (víry) spolu s dalšími svobodami a právy člověka mají být předmětem zájmu a respektu nikoli snad proto, že by pro některé občany představovaly výsadu (např. svoboda náboženská); platí o nich, že bez nich se nemůže *celá* společnost stát vskutku *lidskou* komunitou. Z toho důvodu nemají lidé ani stát právo klást překážky projevům svobody myšlení, přesvědčení a svědomí. Mají naopak za úkol a povinnost přispět svými silami k tomu, aby se každý člověk svobodným v plné míře stal, aby se jako svobodná bytost rozvíjel a aby svou svobodu uplatňoval v tvůrčím úsilí podle druhu své volby a v aktivní účasti na politickém životě své země, na správě státu a na hospodářské a kulturní výstavbě společnosti.

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech vyhláší v čl. 18 právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženství. Dále vyhláší svobodu projevu a „vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace a myšlenky všeho druhu bez ohledu na hranice, ať ústně, písemně nebo tiskem, prostřednictvím umění nebo jinými prostředky podle vlastní volby“ (čl. 19,1,2). Ve světle těchto zásad je třeba odstranit všechny překážky, jež by těmto právům a jejich uskutečňování stály v cestě.

Jde zejména o to, aby věřící a nevěřící občané mohli bez obav, že budou postihováni při výkonu povolání či jinak, projevat své názory, i když se liší od oficiálních. Kromě čl. 25 zmíněného paktu, který stanoví i rovné podmínky pro každého při vstupu do veřejných služeb, je třeba se vší rozhodností respektovat i čl. 20 naší ústavy, podle něhož „společnost pracujících zajišťuje rovnoprávnost občanů vytvářením stejných možností a stejných příležitostí ve všech oborech života společnosti“.

S tím je neslučitelná tendence běžná při kádrovém či jiném řízení, naléhat na občany, aby se např. „vyrovnali s náboženskými přežitky“. Je známo, že církevní příslušnost, ač se v úředních dokumentech již více než dvacet let neuvádí, hraje důležitou úlohu v hodnocení při nejrůzněj-

ších příležitostech. Je třeba dbát na to, aby věřící či jinak smýšlející občan měl stejnou příležitost stát se učitelem, profesorem nebo vědeckým pracovníkem, zaměstnancem státních orgánů, soudů, prokuratury a jiných institucí a nemusel při tom svou víru a své přesvědčení skrývat. Pro postavení v zaměstnání mají být rozhodující pouze pracovní schopnosti a morální kvality občanů.

K celkovému ozdravení poměrů u nás přispěje, nebude-li právo na svobodu projevu omezováno např u věřících občanů jen na pasívní účast na bohoslužbách. Věřící občané mají mít právo svobodně utvářet a rozvíjet duchovní a církevní život: usilovat o to ve shodě s vlastními tradicemi i ve světle nového poznání – bez zásahů zvenčí. Jde však zároveň o to, aby ze svých motivů směli veřejně předkládat své podněty a návrhy, aby mohli diskutovat a bez překážek hlásat svou víru, publikovat své názory v církevním i necírkevním tisku. Křesťanský či židovský umělec, učitel, vědec, filozof, teolog, publicista má právo účastnit se kulturního života své země stejně jako občan, který je aktivním stoupencem marxismu–leninismu. Oběma, a samozřejmě i dalším, kteří jsou zastánci např. humanistických, demokratických i ateistických tradic, mají sloužit sdělovací prostředky k plodnému dialogu, z něhož vychází prospěch celé společnosti.

Nesrovnává se s principy svobody svědomí, myšlení a projevu, jsou-li u nás některá povolání (učitelství) svěřována jen občanům, kteří složí slib stát na světonázorových pozicích, jež vyhlásila vládnoucí politická moc. Jakýkoliv myšlenkový směr oslabuje, je-li prosazován administrativně mocensky. O tom svědčí nadmíru výmluvně naše národní historie. Proto již od husitských dob je u nás vyhlášen ideál svobodného hlásání víry, v předstihu před ostatními národy Evropy.

Právo na svobodu projevu zahrnuje právo přijímat myšlenky a podněty bez ohledu na hranice. Je s ním v rozporu, jestliže je bráněno občanům přijímat ze zahraniční filozofickou, teologickou, náboženskou či jinou literaturu a volně také přes hranice šířit myšlenky, články, studie a jiná díla. Je na čase skoncovat s neblahou praxí, že se všemi způsoby omezuje možnost získávat nezkrácené informace a myšlenky o křesťanství a jiných náboženstvích. Je nesprávné, když se rozšiřování náboženské a jiné literatury, ba dokonce bible, považuje takřka za trestný čin a protistátní akt. (Např. bezvýjimečný zákaz četby Písma ve věznicích.)

Zvláštní problém představuje stav náboženské výchovy a vzdělání mládeže. Existující praxi je třeba uvést v soulad s principy, které vyjadřují oba mezinárodní pakty i Úmluva o boji proti diskriminaci ve vzdělání. Vzdělání má být zpřístupněno všem bez jakékoli diskriminace (rozlišování). Rozhodují pouze schopnosti a nadání uchazečů. Podle obou paktů (čl. 13 MP 1 a čl. 19 MP 2) se státy zavazují respektovat svobodu rodičů i poručníků zajistit náboženskou a morální výchovu dětí podle vlastního přesvědčení. Je na státě, pokud se tato výchova zčásti děje ve škole, aby zabezpečil skutečný výkon tohoto práva s tím, že odstraní jakékoli překážky, např. nátlak na rodiče ze strany školských a jiných orgánů, aby děti na náboženskou výchovu neposílali, že ochrání děti a mládež před zesměšňováním víry jejich či rodičů a nepřipustí, aby se pro své přesvědčení octly v nevýhodě proti ostatním. Náboženská výchova v církevním prostředí a v rodinách má probíhat podle zvyklostí v těchto spopolitostech bez ohledu na věkovou hranici.

Naše ústava a oba mezinárodní pakty (čl. 28, resp. čl. 21 MP 1 a čl. 22 MP 2) vyhlásují svobodu pokojného shromažďování a svobodu sdružovací. Tyto svobody zahrnují práva občanů sdružovat se s jinými a vytvářet různé organizace k uskutečňování této svobody, shromažďovat se s ostatními nejenom ve vyhrazených místnostech, nýbrž i na veřejných prostranstvích, v přírodě apod. Prakticky jde u státém uznávaných církví a náboženských společností o právo svobodně konat sjezdy, shromáždění nejrůznějšího druhu v církevních a jiných budovách, a na nich hovořit o otázkách společného zájmu, uplatnit právo na svobodnou výměnu myšlenek a tím posilovat společenství. K tomu slouží dále speciální kursy a exercicie věřících, konference duchovních a laiků, sjezdy a setkání mládeže, pracovní brigády, rekreační a studijní zájezdy a pobyty. Důležité místo mají v této souvislosti různé církevní organizace, spolky a společnosti a bohaté ekumenické styky příslušníků různých církví. To platí ve stejné míře o řeholních společenstvích, jež jsou po tisíciletí všude na světě součástí katolické a pravoslavné církve.

K právu shromažďovacímu a sdružovacímu nerozlučně patří možnost církví a náboženských společností setkávat se se sesterskými spopolitostmi v zahraničí. Jde o výměnu studentů a učitelů bohosloveckých fakult, přátelské a studijní pobyty jednotlivců a představitelů církví na nejrůznějších úrovních. Živé kontakty křesťanů přes hranice zemí

a států, vzájemné plodné ovlivňování různých tradic a hnutí se pozitivně promítá do života celé společnosti. Jejich existenci výslovně předpokládá Závěrečný akt helsinské konference v kapitole o spolupráci v humanitárních otázkách.

Nikoliv na posledním místě stojí otázka speciálního postavení duchovních v církevní službě a jejich pracovní právní poměry. Je třeba důsledně uplatňovat zásadu, kterou výslovně prohlašuje zákon č. 218/1949 Sb., že duchovní jsou zaměstnanci církve a z jejího pověření vykonávají své poslání. K nápravě přispěje, budou-li duchovní moci vykonávat své poslání bez necitlivých zásahů státní správy, která často sahá k bezdůvodnému odnímání souhlasu k výkonu duchovenské činnosti. Protože v oblasti pracovní právní dosud platné zákonné normy z r. 1949 jsou nedostatečné, je třeba především i na duchovní v církevní službě aplikovat Zákoník práce, který par. 260 takovou aplikaci výslovně příkazuje.

Necitlivých zásahů je nutno se vyvarovat i při řízení o přijetí na teologické fakulty. Zde by mělo být jedinou zásadou potřeba věřících, zájem a osobní předpoklady uchazečů o studium.

Tento dokument je uveden motem velké osobnosti našich kulturních a duchovních dějin. V jeho duchu patří všechny svobody nedílně k těm statkům, které mají podstatný význam pro osobní život každého člověka i celé společnosti. Bylo by tragické, kdyby někdo nezadatelné svobody a lidská práva považoval za cosi, co lze účelově podřizovat politickým či ideologickým cílům.

Zůstává naším přesvědčením i nadějí, že společenské zřízení u nás má předpoklady k tomu, aby tato lidská práva a svobody byly nejen uznávány, nýbrž prostřednictvím občanské iniciativy v atmosféře důvěry a spolupráce všech uskutečňovány.

prof. dr. Jiří Hájek, DrSc.
mluvčí Charty 77

Ed. pozn.: MP 1: Mezinárodní pakt o občanských a politických právech; MP 2: Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech.

OTEVŘENÝ DOPIS POLSKÝM PŘÁTELŮM (16. listopadu 1977)

Drazí přátelé,

mimořádně nás povzbuzuje solidarita, kterou jste v tomto roce už několikrát projevili našemu úsilí o dodržování zákonů, mezi něž v československém právním řádu náleží i mezinárodní pakty o lidských a občanských právech. Vaše vystoupení na obranu politických vězňů a proti politickým procesům v Československu měla nejen kladný ohlas v naší veřejnosti, ale jako významná součást mezinárodní solidarity přispěla i ke zmírnění mocenských postihů a rozsudků. Vaše podpora je o to cennější, že nehovoříte z bezpečí.

Sledujeme vaše spravedlivé zápasy za dodržování zákonů a za lidská práva v Polsku a s radostí zaznamenáváme každý dílčí úspěch vaší činnosti. I tím posilujete naše přesvědčení, že společný boj, který vedeme, je perspektivní, že v rámci společenského systému našich zemí přispíváme k rostoucí úctě k zákonům a k právům každého člověka na svobodný rozvoj vlastní osobnosti.

Nikdy jsme nespojovali vámi připomenutou účast polských jednotek na potlačení našeho pokusu o společenskou reformu v roce 1968 s polským národem. Dovedeme si představit i situaci opačnou, k níž nebylo např. v roce 1956 daleko. Naše osudy jsou společné a blízké a ani naše solidarita není jen důsledkem dnešní aktuální situace. Naše vzájemná podpora je samozřejmá a přirozená. Jakmile jsme dospěli k jistotě o pravdivosti a správnosti našeho úsilí, nemůžeme ani jinak, než trvat na vytčené cestě. Dnes už po ní nejdeme každý sám, dnes už v rámci mezinárodního společenství podobných politických systémů ve východní Evropě nespolupracují jen vlády našich zemí, ale stále více také my jako občané. I v tom je naděje nejen nás jako jednotlivců, ale i jako národů našich zemí; uplatnění práva každého člověka na lidsky důstojný život je nezbytnou podmínkou překonávání dlouhotrvající společenské krize a nutným předpokladem příštího smysluplného vývoje našich společností.

Vaši

dr. Jiří Hájek, Marta Kubišová, dr. Ladislav Hejdránek
mluvčí Charty 77

ODVOLAT SOVĚTSKÁ VOJSKA Z ČESKOSLOVENSKA! (12. srpna 1978; č. 18)

V příštích dnech uplyne 10 let od vojenské intervence pěti zemí Varšavské smlouvy na území naší republiky, ke kterému došlo bez vědomí a souhlasu nejvyšších orgánů československého státu – prezidenta republiky, vlády i Národního shromáždění (a bez vědomí a souhlasu tehdejšího vedení KSČ – jejího prvního tajemníka, předsednictva i ústředního výboru). Tento vstup vojsk byl protiprávním aktem, odporujícím Chartě OSN, Varšavské smlouvě, Smlouvě o přátelství, spolupráci a přátelské pomoci mezi SSSR a Československem ze dne 12. 12. 1943, jakož i úmluvě o definici útočnicka a útočného činu z 4. 7. 1933 podepsané oběma státy a dodnes platné; jeho protiprávnost plně potvrdil i Závěrečný akt konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě podepsaný v Helsinkách 1. 8. 1975, jenž v bodě VI. zásad mírového soužití vyslovuje závazek zdržet se bezpodmínečně jakéhokoli vměšování a zejména vojenské intervence státu či skupiny států do záležitostí kteréhokoli jiného státu.

Pobyt vojsk SSSR na území našeho státu byl dodatečně upraven smlouvou mezi vládou ČSSR a SSSR ze dne 16. 10. 1968, přičemž ani touto smlouvou nebyl vstup vojsk legalizován. Podle této smlouvy zůstávají sovětská vojska *dočasně* na území ČSSR výslovně „za účelem zajištění bezpečnosti zemí socialistického společenství před silnými revanšistickými snahami západoněmeckých militaristických sil“ (čl. 1 smlouvy).

Klademe proto otázku, vyplývající přímo z textu smlouvy, zda důvod pobytu vojsk v naší zemi platí i nadále poté, co vztahy mezi zeměmi Varšavské smlouvy a Spolkové republiky Německa (SRN) byly normalizovány smlouvou mezi SSSR a SRN o zřeknutí se síly ve vzájemných vztazích (1970), smlouvou upravující vztah obou německých států (1972) a smlouvou o vzájemných vztazích mezi ČSSR a SRN (1973), spolu s podpisem SSSR na čtyřmocenské dohodě o Berlín a zejména účastí všech států společenství Varšavské smlouvy i SRN na konferenci o spolupráci a bezpečnosti v Evropě. Její naléhavost podtrhla i letošní

návštěva prezidenta ČSSR v SRN a návštěva předsedy prezidia Nejvyššího sovětu SSSR ve SRN a jejich velice zřetelné uznání mírového charakteru vztahem naší země i ostatních zemí Varšavské smlouvy k SRN, aniž kdekoli byla učiněna zmínka o nebezpečí zdůvodňujícím v textu smlouvy dočasný pobyt vojsk SSSR na území naší republiky. Z těchto skutečností by měly vlády zúčastněných zemí vyvodit důsledky odpovídající nejen normalizaci vztahů k SRN, nýbrž zejména normalizaci vztahů československo-sovětských: pobyt vojsk jednoho státu na území státu druhého v mírové době rozhodně nepatří k jevům uznávaným za normální.

To, že srpnová intervence tak závažně zkomplikovala československý vnitropolitický vývoj a že důsledky těchto komplikací pocítujeme dodnes, tento závěr jen podtrhují.

dr. Ladislav Hejránek, Marta Kubišová, dr. Jaroslav Šabata
mluvčí Charty 77

O DALŠÍ PRÁCI CHARTY 77 A PŘÍPRAVĚ JEJÍCH DOKUMENTŮ (19. října 1978; č. 21)

Stoupencům a signatářům Charty 77

Tento dokument vyjadřuje naše stanovisko k diskusím o poslání a činnosti Charty 77. Shrnuje hlavní závěry, na nichž se diskutující dosud shodli. Věříme, že se stane podnětem k dalším úvahám o smyslu a možnostech nezávislých občanských iniciativ, o jejich praktické činnosti a perspektivách. (...)

V diskusi o poslání a práci Charty 77 získal širokou podporu návrh doporučující změnit vžitou praxi při přípravě dokumentů Charty 77 o problémech společenského života. Dosud převažovala snaha formulovat problematiku naplňování jednotlivých lidských práv – práv občanských a politických, sociálních, hospodářských a kulturních – v podobě víceméně ucelených a hotových závěrů. Napříště chceme dát přednost kritickým diskusím a všechny závěry podrobovat co nejširší opONENTUŘE. Podle svých sil se budeme obracet na odborníky a zainteresované sociální skupiny, k celé veřejnosti a ovšem i ke všem kompetentním oficiálním orgánům. Budeme přitom vhodnými a dostupnými prostředky usilovat o zveřejnění a rozšíření všech stanovisek, byť jakkoli protichůdných a bez ohledu na vztah jejich autorů k Chartě 77. Jsme pevně přesvědčeni, že rozvoj společenské kritiky a kritického ducha je podmínkou pozitivního přístupu k řešení obtíží, jež prožíváme, a k hledání konstruktivního východiska z nich.

Charta 77 nevznikla jako výraz určitého vyhraněného politického stanoviska v úzkém smyslu. Neusiluje o moc. Její dokumenty proto nemohou a nechtějí vyjadřovat hlediska té či oné části signatářů nebo stoupenců. Nejsou ani platformou jednotlivých proudů opozice. Nezřídáme se práva dotýkat se obecných, filozofických a politických stránek konkrétních společenských jevů. Nadále budeme vyvíjet iniciativu k potřebným legislativním úpravám. Nepovažujeme se však za rozhodčího v ideových a politických sporech, nepřisvojujeme si právo rozhodovat jako poslední instance o tom, co je a co není pravda a spravedlnost, nepovyšujeme se na svědomí národa. (...)

Na mluvčí Charty 77 se obracují jednotlivci a skupiny občanů s různými podněty a úvahami, které nedošly sluchu oficiálních institucí. Pozornost budí všechny úseky společenského života: otázky demokracie a samosprávy, problémy spolkové činnosti a života duchovního a náboženského, činnost justice, bezpečnosti a advokacie, právní ochrana občanů a odborová práva, otázky emigrace a politického exilu, problémy ekonomické, zahraničního obchodu, plánování, programování, tvorby cen, spotřeby, cestování, bydlení a architektury, zdravotnictví, bezpečnosti provozu atomových elektráren a celého životního prostředí, dále otázky školské reformy, vědecké a výzkumné práce, podmínek svobodného a efektivního bádání, vědeckého a technického rozvoje vůbec. Zvláštní pozornost poutají česko–slovenské vztahy, otázky národnostních menšin a Cikánů–Romů, jakož i problémy žen a mládeže.

Ani tento obsáhlý výčet není vyčerpávající a rozšiřuje se o další témata. Nechceme však sepisovat katalog zbožných přání. Věnujeme hlavní pozornost praktickým otázkám rozvoje těchto iniciativ a diskusí. Věříme, že nás v tom podpoří všichni, kdo s myšlenkou Charty 77 souhlasí a sympatizují. Víτάme každého, kdo chce v naznačeném směru spolupracovat, případně se spolu s jinými ujmout prozkoumání některého důležitého společenského problému a předložení návrhů na jeho řešení. (...)

dr. Ladislav Hejdánek, Marta Kubišová, dr. Jaroslav Šabata
mluvčí Charty 77

O POSTAVENÍ CIKÁNŮ – ROMŮ V ČESKOSLOVENSKU (13. prosince 1978; č. 23)

(...) Charta 77 ukázala, že z hlediska lidských práv je čs. právní řád rozporuplný, a to jak v oblasti příslušných zákonných a jiných právních ustanovení, která práva občanů vyhláší a popisují, tak v oblasti zákonných záruk těchto práv; ukázala rovněž mnohokrát, že denní praxe státních a společenských orgánů a institucí často popírá lidská práva, která se čs. stát zavázal respektovat na mezinárodním fóru, ale i občanská práva vyhlášená ústavou a zákony. Tento dvojí všeobecně neutěšený stav – právního řádu a denní praxe – nás nezbavuje povinnosti vyslovit kritický názor na takové porušování lidských práv, které souvisí méně s politickými poměry v zemi než např. politická diskriminace v povolání a zaměstnání nebo trestní postih osob pro projevy jejich přesvědčení. Takové méně politické a proto méně zjevné porušování lidských práv vidíme v diskriminaci cikánských spoluobčanů (Romů), o jejichž společenském postavení – zejména z hlediska porušování právního řádu – vypracovala skupina signatářů Charty 77 zabývajících se problémy menšin první úvahu. Jejím zveřejněním chceme podnítit diskusi o této otázce a vyvolat zájem o problémy Romů. Uvědomujeme si při tom, že jejich postavení ve společnosti ovlivňuje celá řada faktorů, a i proto vyzýváme všechny, kdo mohou přispět k osvětlení těchto otázek ve snaze pomoci zlepšit životní podmínky a společenské postavení Cikánů – Romů, aby se do tohoto společného úsilí zapojili.

Domníváme se zároveň, že samotní Romové se budou snažit prosazovat svá občanská, politická, sociální, kulturní a hospodářská práva. Zjišťujeme, že po administrativním zrušení Svazu Cikánů – Romů není v této zemi romská organizace či instituce, která by hájila jejich zájmy. (Neexistuje ani neromská státní instituce tohoto druhu.) Založení takové organizace pokládáme za velmi potřebné. Chceme přitom zdůraznit, že řešení otázky nevidíme v prosté integraci romského obyvatelstva do společnosti (a ve vytváření podmínek pro tuto integraci). O tom, zda mají Romové splynout s většinovým obyvatelstvem, přijmout beze zbytku jeho civilizační hodnoty a ztratit svou etnickou entitu, mohou

totiž rozhodnout jen oni sami. Jen oni sami mohou rozhodnout o stupni této integrace, pokud ji přijmou. Tomuto rozhodování je vystaveno romské obyvatelstvo stále a vlastně každý Rom po celý svůj život a je na většinovém obyvatelstvu a orgánech státní moci, aby vytvořily důstojné podmínky pro toto rozhodování a aby přispěly k atmosféře vzájemného pochopení.

K tomu také míří závěry úvahy a praktické kroky, jimiž by řešení romské otázky v Československu mohlo započít. Charta 77 předkládá tuto úvahu veřejnosti i čs. úřadům jako podklad k diskusi.

Žádáme, aby příspěvky do diskuse byly zasílány též Chartě 77, a to na adresu: Jan Ruml, Praha 10, Kremelská 104/150.

Václav Havel, dr. Ladislav Hejdlánek
mluvčí Charty 77

[ÚVAHA]

Situace Cikánů – Romů v Československu nepatří k tématům, která poutají obecnou pozornost, a většina lidí o problémech této nejdiskriminovanější menšiny prakticky nic neví. Tato neinformovanost je důsledkem cílevědomého utajování všeho podstatného, co s Cikány – Romy souvisí. Věci však dospěly příliš daleko, než aby směly pokračovat bez protestu.

Postoj veřejnosti kolísá mezi lhostejností a rasismem. Projevy rasismu a segregacionismu se množí a budou se množit. Cikáni – Romové, kteří jsou nejbezprávnější skupinou obyvatelstva v Československu, v obecných představách k obětem nezákonností nepatří, to je naopak výsadou „slušných lidí“. Bude-li mlčení o těchto věcech pokračovat, může dojít k tragickému paradoxu: Cikáni – Romové splynou v obecném povědomí – v povědomí občansky lhostejných konzumentů právě tak jako v povědomí občanů zasazujících se o zákonnost – se společenskými zlořády a nakonec je ještě budou represivní orgány, které nesou hlavní vinu na tom, jak dnes Cikáni – Romové v Československu žijí, chránit před lidmi, kteří budou proti týmž orgánům prosazovat zákonnost a humanitu. A stará židovská role se dožije reprízy v novém obsazení, reprízy, která už vlastně začala.

(...) Na československém území žije nadále celá řada početných i méně početných národnostních a etnických menšin, o jejichž problémech většina lidí nic neví. Otázky minorit jsou u nás o to závažnější, že Československo patří k zemím s největší hustotou obyvatelstva a že na území republiky se nevyskytují žádné nevyužité prostory. Tyto demograficko–zeměpisné zvláštnosti podbarvují specifickým způsobem tradiční český nacionalismus a vztah k menšinám. Zanedbávání minoritních otázek a potlačování informací o nich je proto zvlášť nebezpečné a nezodpovědné. Specifická situace Československa vyžaduje naopak o to prozíravější a tolerantnější politiku, založenou na racionální vůli k soužití, a ne konzervativní, restriktivní politiku, která je projevem vůle k potlačení a sociálnímu a kulturnímu pohlcení.

Cikáni – Romové se od ostatních menšin liší tím, že představují rozvojovou kulturu uprostřed kultur evropských. V Československu jsou druhou nejpočetnější, podle některých odborných odhadů dokonce vůbec nejpočetnější menšinou. Tradiční označení „Cikáni“ je zatíženo nánosem hanlivých významů, vyvěrajících ze staletých předsudků, a neodpovídá původnímu názvu této etnické skupiny. Používáme tu proto označení *Romové*, které je v souladu s jazykem i s cítěním Romů samých i se světovým trendem nahrazovat mnohá dosud užívaná označení etnických a národnostních skupin označeními, jimiž se tyto skupiny označují samy. (...)

V minulosti byly podstatným zdrojem společenské vyřazenosti romské populace rasová odlišnost, krajní chudoba a odlišnost způsobu života. Dnes jsou hlavní překážkou řešení tzv. „cikánské problematiky“ v Československu poruchy většinové společnosti. „Cikánská problematika“ nabývá na palčivosti úměrně s nabývajícimi problémy hospodářství, s pokračující byrokratizací řízení, s dysfunkcí veřejného komunikování v oblasti myšlení a informací a se vzrůstající brutalizací a nezákonnostmi represivních institucí. Tzv. „cikánská otázka“ tedy obnažuje hlubší, obecnější problémy celé společnosti. Odhaluje politicko–správní stereotypy stále proklamovaných ideologických tezí, projektů řešení a vyhlašování úspěchů v situaci, kdy se struktura problému naprosto nemění a veškeré proklamace a řešení jsou jen zastíráním vlastního problému.

Faktická i právní situace Romů je plná rozporů. Ústava a mnohé zákony včetně mezinárodních paktů zaručují všem občanům plnou rovnoprávnost nejen individuální, ale i skupinovou, tedy též právo na jazyk, kulturu a rozvíjení specifických zájmů. Práva Romů jako menšiny jsou však v Československu de facto popřena. Zdůrazňování toho, že Romové jsou jen etnickou skupinou, nikoli národnostní menšinou, a umělé zvýznamňování jemného rozdílu mezi pojmy etnický a národnostní byly svého času diktovány požadavkem společenské moci význam minoritního problému zredukovat a jeho výklad podřídít údajným zájmům celé společnosti. Ve skutečnosti vychází oficiální pojetí „cikánské otázky“ dodnes ze Stalinových výkladů národnostní otázky. Pro Romy to znamená, že se mohou rozhodnout, zda se stanou Čechy nebo Slováky, přičemž jejich specifika mají zaniknout. Romové právně neexistují, ale přitom byly vytvořeny vládní, krajské a okresní komise, které je shromažďují do evidence a třídí do kategorií podle absurdních kritérií, byly vytvořeny speciální školy, které ovšem romskou kulturu nemají rozvíjet, ale naopak potlačovat, a vydávají se vyhlášky a regionální směrnice k řešení „cikánské otázky“. V úředních dokumentech jsou označováni jen za „občany cikánského původu“ nebo dokonce jenom za „méně integrované obyvatelstvo“.

Tak zvaná „řešení cikánské otázky“ se převážně omezují na represivní opatření, která mají často ráz celostátních kampaní, o nichž se většinová populace vůbec nedoví. Prvním takovým celostátním opatřením byl „soupis kočovných a polokočovných osob“. Byla to razie provedená na základě zákona č. 74 z r. 1958 po celém území Československa ve dnech 3. až 6. února 1959. (...)

Do „soupisu kočovných a polokočovných osob“ museli být zapsáni i Romové, kteří měli trvalé bydliště i zaměstnání, pokud údajně poslali manželku či družku žebrot nebo se prostituovat; důkazy o žebrotě či prostituci však směrnice nepožadovaly. Mnozí Romové, kteří měli trvalé bydliště i zaměstnání a kočovný způsob života vůbec neznali, se dostali do „soupisu“ prostě proto, že v době mezi 3. a 6. únorem 1959 náhodou jeli někam vlakem a na nádraží byli zadrženi a označeni za „osoby kočovné“. Při „soupisu“ jim byl ihned na místě „nabídnut“ byt a byli vyzváni, aby nastoupili do práce „na určeném pracovišti podle plánu pracovního zařazení“. Vše probíhalo jednorázově a zřejmě mělo

odpovídat par. 3 zákona č. 74/1958 o poskytnutí pomoci k trvalému usídlení. Pokud Rom zadržený při zmíněné razii v „nabídnutém bytě“ a na „určeném pracovišti“ nezůstal – byť i z toho důvodu, že už někde bydlel a tam byl i zaměstnán a při provádění „soupisu“ na to nebyl brán zřetel – pak se provinil fluktuací, a touto fluktuací navíc „maskoval kočování“. Jestliže chtěl dát výpověď ze zaměstnání, byl na něm mnohde ještě řadu let po „soupisu“ požadován souhlas národního výboru a zpravidla jej nedostal. Jestliže se chtěl odstěhovat třeba i k blízkým příbuzným do sousedního okresu, byl podmínkou souhlas dvou národních výborů, a to v místě, odkud se chtěl odstěhovat, a v místě, kam se chtěl odstěhovat. A zpravidla takový souhlas nedostal ani v případě, kdy zcela zřejmou motivací takové „migrace“ byl těžká nemoc nebo invalidita.(...)

Dalším opatřením k „řešení cikánské problematiky“ měl být „povinný rozptyl“ neboli „likvidace nežádoucích soustředění cikánského obyvatelstva“. Tento zásah měl být proveden na základě vládního usnesení č. 502 z r. 1965, které však, jak se brzy ukázalo, bylo neproveditelné a později bylo zrušeno. Pro romskou menšinu však má citelné následky dodnes. (...) Československý občan „cikánského původu“ bydlící v určitém okrese byl povinen – a to výhradně vzhledem ke svému rasovému původu – přestěhovat se dle harmonogramu do určeného okresu či kraje a nikam jinam. Pokud byl pro jeho okres stanoven tzv. „družební okres“, musel se přestěhovat právě do něho, i když se chtěl přestěhovat jinam, kde třeba měl příbuzné, dívku, přátele, vyhlídky získat práci nebo pod. K charakteristickým znakům vládního usnesení o „likvidaci nežádoucích soustředění cikánského obyvatelstva“ a příslušných směrnic patřilo i to, že rozptyl byl povinný a že zároveň musel být dobrovolný. Tento druh juridického alibismu se pak obzvlášť v 70. letech objevuje téměř ve všech dokumentech týkajících se „cikánské problematiky“, a to v daleko nepokrytější podobě, než jak jej zná většina populace.

Je zřejmé, že i tato opatření, omezující práva na svobodu pobytu a na volbu zaměstnání, byla protiústavní.

(...) Ustanovení o povinném rozptylu však také požadovalo zamezení „nežádoucím migrace cikánského obyvatelstva“. Jestliže rozptyl znamenal povinnou migraci, pak „neplánovaná migrace za účelem získání lepšího zaměstnání, bydlení nebo vyšší společenské pozice“ byla nežádoucí a stíhala se. Vládní usnesení č. 502 z r. 1965 bylo sice zrušeno,

ale právě nikde nezakotvená formule o „nežádoucí migraci cikánského obyvatelstva“ je uplatňována dodnes a značnou část romské populace vystavuje permanentnímu riziku postihu. (...)

„Zamezení svévolné migrace“ vede k zásahům do nejsoukromější sféry. (...) Jestliže Rom trvale hlášený jinde několikrát přespí u příbuzného, může být – a často bývá – veřejnou bezpečností „odsunut“, protože se dopouští „svévolné migrace“. (...)

Rozptyl tedy měl být součástí řešení problému nedostatku nekvalifikovaných dělníků v jedné části státu a nezaměstnanosti v části druhé. Způsob, jakým se měl tento problém řešit – povinný přesun bezprávné menšiny – je stejně příznačný jako příčiny nezdaru – organizační neschopnost a nedostatek bytů. Na druhé straně je však právě zaostávání bytové výstavby jednou z příčin, proč je „živelná migrace“ Romů z hlediska většinové populace i společenské moci prospěšná, ba nutná. Romové „svévolně“ opouštějí místa, kde pro ně není práce, a stěhují se do českých a moravských průmyslových center, kde jsou jako nekvalifikovaní dělníci – hlavně ve stavebnictví – prospěšní, ba nenahraditelní a kde se ubytovávají v ubytovnách a u příbuzných, nebo formou tzv. nelegálního osídlení získávají byty nejnižší kategorie, často zdravotně závadné. „Živelná migrace“ je tedy zaštitěna tím, že stát z ní má hospodářský prospěch; pro Romy tak vzniká dvojaká situace, jež je pro československý právní řád typická a kterou v mírnější podobě většinová populace dobře zná. Na jedné straně se „živelná migrace“ toleruje, ale současně je využívána jako důvod nebo záminka k postihu, a to při nejrůznějších příležitostech a v nejrůznějších formách od nezdůvodněných šikan při perlustracích až po nucené vystěhování z bytů, vyvlastňování domků, příkazování místa pobytu atd. (...)

Školství nebralo donedávna početnou romskou menšinu vůbec na vědomí. (...)

Neúspěšnost romských školáků v českých a slovenských školách se často řeší tím, že jsou přerazováni do zvláštních škol určených pro děti s podprůměrnou inteligencí. (...)

Hlavní příčinou neúspěšnosti romských školáků je to, že neexistují romské školy, které by přirozeně navazovaly na romskou kulturu a rozvíjely by ji. Společenská moc dělá naopak všechno pro to, aby romskou kulturu vyhubila, a sdělovací prostředky soustavně šíří ve veřejnosti

představy, že taková kultura neexistuje. Romské děti jsou nuceny navštěvovat české a slovenské školy, jejichž vyučovacímu jazyku nerozumějí a kde jim všechno od obrázků ve slabikářích až po učivo vcelku neustále vnucuje představu, že jsou cizí, méněcenná rasa bez jazyka, bez minulosti a bez tváře. (...)

V romské menšině probíhá proces sociální dezintegrace, který nemá v dějinách Romů obdoby. Dokládá jej vzestup počtu Romů odsouzených k trestům odnětí svobody. Příčinou nejsou jen sociální podmínky, v nichž žijí, ani jen urbanizace a uvolnění rodových pospolitostí, které se v prostředí průmyslových center rozpadají, ale hlavně nerovné postavení Romů před zákonem a ve společnosti vůbec.

Tzv. „specificky cikánská kriminalita“ je v mnohých případech přímým důsledkem nezaměstnanosti romského dorostu s nedokončeným základním vzděláním. (...) V jiných případech je důsledkem rychlého biologického a sociálního zrání romské populace. (...)

Nejtruchlivější kapitolou jsou však předpojatá soudní rozhodnutí o umístění romských dětí v dětských domovech proti vůli rodičů schopných dítě vychovávat. (...)

Zvlášť závažná je otázka sterilizace; ta je v lékařsky řádně odůvodněných případech přípustná, někdy snad i nutná, mravně však vždy problematická. Souhlas romských žen ke sterilizaci je získáván ovlivňováním, jehož objektivita není zaručena. V některých obvodech se sterilizace romských žen provádí jako plánovaná administrativní praxe a úspěšnost pracovníků je na interních schůzích hodnocena podle počtu romských žen, jež se jim podařilo k souhlasu se sterilizací přemluvit. Za takových podmínek je objektivnost vyloučena. Mnohdy je k získání souhlasu ke sterilizaci demagogicky využívána peněžní odměna. Tak se sterilizace stává jedním z postupů většinové populace proti populaci menšinové (...).

Subjektivita Romů jako uvědomělé menšiny se koncem 60. let formovala ve Svazu Cikánů – Romů. Tato organizace se u nás poprvé pokusila o to, aby její příslušníci nebyli pasivním objektem sociální péče, ale dobrovolnou frontou sebevědomých a rovnoprávných občanů, kteří by spolurozhodovali o opatřeních ke změně dávno nenormální situace a na této změně spolupracovali. Začala poprvé v dějinách Romů v Československu působit zcela přirozeným způsobem, který předestřel skutečnou šíři a hloubku problému. Je příznačné, že tato organizace byla

pro „znormalizovanou“ politickou moc nepřijatelná. Přestože po celou dobu své existence Svaz Cikánů – Romů nabízel své síly ke spolupráci a vždy vystupoval zcela loajálně, byl v dubnu 1973 donucen ukončit činnost. Při procedurách vedoucích k rozpuštění Svazu Cikánů – Romů byli členové vedení této organizace vystaveni neomalnému nátlaku a nepokrytým výhrůžkám a projevívali vytrvalost a statečnost, jaká ve svazových a spolkových činnostech v Československu 70. let nemá obdoby. Romové s vysokoškolským vzděláním, kteří se na činnosti a vedení Svazu Cikánů – Romů aktivně podíleli, se v současné době v mnoha případech žijí nekvalifikovanou prací. (...)

Pravou podstatou úsilí společenské moci je ve skutečnosti násilná asimilace, proti které se Romové brání, protože je zbavuje přirozených sociálních vazeb a násilně rozkládá základní předpoklady jejich sociálního bytí. Sebezáchovnou reakcí Romů je překlenutí tradičních rozdílů mezi subetnickými skupinami, oslabení rodových rivalit a vznik zcela nového povědomí celoetnické sounáležitosti. Souběžně s poklesem komunikační funkce romštiny u mladší generace Romů v Čechách a na Moravě probíhá proces opačný a vzniká romská literatura, jejíž autoři v dětství romsky nemluvili. (...) Tito autoři jsou současnou kulturní politikou odsouzeni k izolaci, přestože právě oni jsou živým dokladem zrodu romské inteligence, která by mohla pomoci sociálně dezintegrační proces zastavit. (...)

V duchu zásad Charty 77 navrhujeme, aby veškeré dosud utajované informace o Romech byly soustavně uveřejňovány, aby protizákonné zásahy proti Romům a jejich kulturním a organizačním činnostem byly přešetřeny a projednány v souladu s platným právním řádem, aby příslušná ministerstva ve spolupráci s ČSAV, případně dalšími orgány, provedla a zveřejnila seriózní odborný popis a rozbor situace romského obyvatelstva, aby došlo k veřejné, svobodné diskusi o řešení této situace a zejména aby byl připraven návrh úpravy právně neudržitelného postavení Romů. Bez pravdivého odhalení závažnosti problému, bez zásadní právní úpravy a bez skutečné účasti Romů samých na rozhodování o věcech, které se jich týkají, jsou pokusy o řešení otázky romské menšiny u nás iluzorní. Tato otázka už není pouze otázkou menšinovou, ekonomickou nebo sociální, ale čím dál více se stává otázkou svědomí celé společnosti.

SVOBODA CESTOVÁNÍ DO CIZINY (26. března 1979; č. 24)

Svoboda cestování je důležitou složkou právního postavení československého občana podle ústavy ČSSR a Paktu o občanských a politických právech. Platná právní úprava této jedné ze základních svobod je nedokonalá, vnitřně rozporná a neodpovídá ustanovením ústavy a paktu. Tento neuspokojivý stav dále umocňují různé směrnice a pokyny výkonných orgánů, které jsou v rozporu s těmito normami a pro něž není ani zákonný podklad. Občan je ve snaze realizovat právo cestovat závislý namnoze na volné úvaze státního orgánu či dokonce zaměstnavatelské organizace, čímž se jeho svoboda de iure i de facto omezuje, případně zcela anuluje.

Vzhledem k tomu, že tato situace, má pro občany velmi nepříznivé důsledky, zpracovala skupina signatářů Charty 77 spolu s dalšími odborníky kritický rozbor současné právní problematiky svobody cestování v Československu.

V zájmu pozitivního řešení tohoto stavu předkládá Charta 77 tento dokument veřejnosti, Federálnímu shromáždění jako nejvyššímu orgánu státní moci a federální vládě jako nejvyššímu výkonnému orgánu v ČSSR. Současně uvítáme jakoukoli podnětnou diskusi a náměty k této otázce.

dr. Václav Benda, Zdena Tominová, Jiří Dienstbier
mluvčí Charty 77

Ed. pozn.: Přiložená expertíza, nazvaná *Právní regulace cestování československých občanů do ciziny*, obsahuje detailní rozbor všech aspektů dané problematiky v té době, od odírání cestovních dokladů až po postih příbuzných emigrantů.

VLNA REPRESÍ V SOUVISLOSTI S PROCESEM PROTI ČLENŮM VONS (14. listopadu 1979)

V posledních letech se na státní, stranické a veřejné činitele obracely stovky československých občanů jednotlivě i po skupinách se svými stížnostmi, podáními a žádostmi v oblasti dodržování zákonnosti a občanských práv; v několika případech se jim dostalo odpovědi vyhýbavé, v drtivé většině případů pak odpovědi žádné. Mnozí občané volili formu otevřeného dopisu a žádali čs. sdělovací prostředky o zveřejnění, marně. Přirozeně a zcela v duchu mezinárodních paktů o lidských a občanských právech i Závěrečného aktu helsinské konference a v souladu se základními principy demokracie seznamovali se svým úsilím přátele a spoluobčany, v některých případech požádali o pomoc mezinárodní organizace, jejichž je ČSSR členem. Fakt, že některé z těchto otevřených dopisů byly zveřejněny na Západě (z velké části v pokrokovém, levicovém tisku) a že některých zvláště výrazných případů porušení zákonnosti se musela ujmout ve světě vysoce respektovaná nepolitická organizace Amnesty International, je logickým důsledkem naprosté neoslovitelnosti československých úřadů a jejich představitelů, kteří mezi sebe a kritické občany postavili zeď mlčení a Sbor národní bezpečnosti.

Aby se tomuto protidemokratickému a pro vývoj společnosti tragickému oddělení občanů a jejich institucí dostalo alespoň zdání ústavnosti, muselo být koncem října t. r. odsouzeno k vysokým trestům odnětí svobody šest signatářů Charty 77 a členů Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných (VONS), a to v procesu, jehož příprava, průběh a výsledky vyvolaly rozhořčení světové demokratické veřejnosti. Jestliže se dnes na vás znovu obracíme otevřeným dopisem, činíme tak proto, že cítíme povinnost upozornit na eskalaci protiústavních tendencí v činnosti Sboru národní bezpečnosti, která – nebude-li včas zastavena – může vést jen k ještě hlubší roztržce mezi československými občany a státem, a to v době, kdy vážná ekonomická situace vyžaduje odpovědnou a dobrovolnou spoluúčast všech obyvatel naší země na věcech veřejných.

Na případy nezákonného šikanování bezúhonných čs. občanů příslušníky Státní a Veřejné bezpečnosti jsme upozorňovali již mnohokrát, aniž došlo k nápravě. Naopak, dosud ojedinělé případy použití přímého fyzického násilí a zneužití zdravotnických zařízení k hrubému nátlaku na nekonformní občany se množí a příslušníci StB se je už nesnaží ani zastírat. Jen za dobu bezprostředně před procesem se šesti členy VONS a v jeho průběhu došlo k aktům, které nemají nic společného s vlastním posláním Sboru národní bezpečnosti, tím méně pak se socialistickou zákonností a socialismem vůbec. Tři občané byli příslušníky StB a VB násilně deportováni do psychiatrických léčeben, na jejich příkaz internováni a dokonce „lěčení“; desítky občanů včetně cizích státních příslušníků byly nezastřené podrobeny stálému policejnímu sledování, několik zahraničních návštěvníků (mezi nimi např. člen francouzské Akademie) bylo násilím vyhoštěno ze země jen pro zájem o proces; několik desítek čs. občanů, kteří se zdržovali v okolí Městského soudu, bylo bezdůvodně zadrženo až na 48 hodin; po stejnou dobu byla zadržována také manželka souzeného P. Uhla, která byla hned po zahájení procesu protiprávně vykázána a násilím vyvečena ze soudní síně. Střed Prahy kolem Karlova náměstí budil skličující dojem jakéhosi ohrožení, neboť počet příslušníků SNB snad převyšoval počet kolemjdoucích občanů, večer bylo dokonce vypínáno pouliční osvětlení. Dva mladí lidé (jeden z nich mladistvý) byli přímo u výslechu v Bartolomějské ulici bití, několika mužům byly násilně ostříhány vlasy. Příkladem atmosféry neomezené zvůle je případ mladé ženy, která byla zadržena před budovou soudu; tato matka malého dítěte byla v průběhu 48-hodinového zadržení přes protesty přinucena podrobit se gynekologickému vyšetření vězeňským lékařem(!) a podání injekce chlorpromazinu před výslechem. Násilné akce příslušníků SNB se neomezily jen na Prahu. Z Liberce jsme např. dostali zprávu, že v předvečer procesu byla skupina mladých lidí, pokojně vycházejících ze soukromého domu, přepadena příslušníky SNB, přičemž čtyři dívky byly zbity obušky, celkem šest lidí napadeno služebním psem!

Máme závažné důvody se obávat, že toto terorizování občanů nebylo jen časově omezeným projevem nervozity státních orgánů, které si byly vědomy neobhajitelnosti procesu. V prvním listopadovém týdnu došlo k nové vlně domovních prohlídek a výslechů, téměř dvě desítky mla-

dých lidí, převážně signatářů Charty 77, byly zadrženy na 48 hodin a poté propuštěny bez řádného potvrzení pro zaměstnavatele (jedna ze zadržovaných byla již potrestána krácením dovolené za neomluvenou absenci!); většinu mužů byly opět bezdůvodně a násilím ostříhány vlasy, v jednom případě došlo k ranám obuškem. Takovéto vlny represí jsou v naší zemi bohužel téměř běžné; v tomto případě je však zarážející a alarmující neúměrnost záminky, kterou orgány SNB ke svému zásahu zvolily. Většina zadržovaných a vyslychaných osob měla být podezřelá z přípravy trestného činu teroru, na který údajně upozornil neznámý pachatel anonymním dopisem a který měl být spáchán „destrukcí důležitého objektu v Praze, resp. usmrcením prezidenta republiky“. Při žádné z domovních prohlídek nebylo nalezeno nic, co by jakkoli souviselo s terorem; naopak byla opět zabavována literární díla a materiály Charty 77. Všichni zadrženi museli být po dvou třech dnech propuštěni; orgány StB samy nejlépe vědí, že mezi signatáři Charty 77 teroristy nenajdou. Smysl existence a činnosti Charty 77, totiž snaha přispět k dodržování zákonnosti a lidských práv v ČSSR, je dostatečně znám i státním orgánům a čs. veřejnosti, jimž Charta 77 své materiály předkládá. Přesto se v témže listopadovém týdnu v čs. sdělovacích prostředcích, především v Rudém právu, objevily články, které tento protismyslný zásah orgánů SNB proti signatářům Charty 77 nepřímo obhajovaly: všemožně se totiž snažily uvést proces se 6 členy VONS, jeho mezinárodní odezvu a samotný zápas za lidská práva do souvislosti s mezinárodním terorismem. S touto marnou a pokroucenou snahou je zbytečné polemizovat, chceme jen upozornit, že umělé vyvolávání atmosféry strachu a teroru je nebezpečné nejen pro její strůjce, ale především pro celou společnost.

Vycházejíce z jasných ustanovení zákona o prokuratuře, žádáme vás o neprodlené přezkoumání námi uvedených protiprávních akcí orgánů SNB a vyvození důsledků proti těm, kteří porušení zákonnosti zavinili. Otázka možností a prostředků kontroly a dohledu občanů nad činností složek Sboru národní bezpečnosti se stává velmi naléhavou; v tomto smyslu vás žádáme rovněž o přešetření postupu čs. sdělovacích prostředků, které mají být nástrojem demokracie, v současné době však pomáhají její nedostatky i přímé nezákonnosti zakrývat.

Násilí vedlo v dějinách vždy jen do slepé uličky. V našich silách není státem posvěcenému násilí zamezit, ani se mu vyhnout. Víme však, že touhu po spravedlivém uspořádání věcí veřejných, stejně jako touhu po pravdě, nelze umlčet násilím ani fyzickou likvidací jednotlivců či celých skupin. Způsoby připomínající padesátá léta mohou naší společnosti jen dále uškodit, aniž by se cokoliv vyřešilo. Nikoli procesy za zavřenými dveřmi a terorizování občanů, nýbrž věcný a živý dialog mezi vládou a lidem jsou zde na místě.

Jiří Hájek, Zdena Tominová, Ladislav Hejdánek
mluvčí Charty 77

K PROBLEMATICE DŮCHODCŮ (5. května 1980)

Vztah společnosti k lidem, kteří pro nemoc nebo stáří nemohou pracovat, je jedním z významných kritérií její humánnosti. Péče o staré lidi patří v každé vyspělé společnosti k základním zásadám sociální politiky. Avšak i zde se u nás – tak jako v okolním měnícím se světě – spolu s jinými negativními sklony objevuje zvěcnění mezilidských vztahů, i ochabnutí vědomí obecné sounáležitosti. Staří lidé, kteří stojí vůči znelidšujícím vlivům technické civilizace a centralizované společnosti často bezmocní a osamocení, jsou jimi také nejcitelněji postiženi. Přezíravý a ponižující přístup vůči starým lidem jako k těm, kteří se přizívají na výsledcích práce aktivního obyvatelstva, se projevuje někdy jak v byrokratickém jednání mnoha úředních míst, tak v nedostatku pečovatелů o osamělé staré lidi či často v krutém nezájmu dětí o vlastní rodiče.

Nedobré postavení starých spoluobčanů je dluhem každého z nás a jeho zlepšení je úkolem všech občanů i celé společnosti. Jsme si vědomi toho, že důstojné stáří není ani zdaleka jen záležitostí hmotného zabezpečení. Jelikož však i v této oblasti je patrná řada nedostatků a právě zde by bylo účinné řešení na celospolečenské úrovni poměrně snadné, rozhodli jsme se zveřejnit příspěvek „Důchodci v Československu“, který chápeme jako jeden z podnětů k širšímu zpracování sociální a zdravotnické péče.

Na základě skutečností uvedených v textu se obracíme na kompetentní činitele se žádostí o zvýšení všech důchodů a zajištění plynulého zvyšování důchodů úměrně k obecné inflaci.

V harmonické společnosti mají staří lidé důstojné a nezastupitelné místo: Veškerá sociální péče, poskytovaná jim společností, je jenom splátkou dluhu, kterou vůči svým předchůdcům mají mladší generace. Umožnit starým lidem život bez obav o zajištění materiálních potřeb je projevem zasloužené úcty k nim a podnětem k tomu, aby se společnost vyrovnávala i s jinými naléhavými otázkami stáří.

Rudolf Battěk, Marie Hromádková, Miloš Rejchrt
mluvčí Charty 77

Důchodci v ČSSR

(...) Pro velkou část starobních důchodců znamená přechod do důchodu náhlý a značný pokles příjmů a tím i životní úrovně. V roce 1978 činil tento pokles 43 %. Donedávna oficiálně stanovené životní minimum pro jednotlivce 600 Kčs měsíčně představuje při stoupající cenové hladině živoření a neumožňuje výdaje na jiné hodnoty než na základní potraviny. Jeho zvýšení na 780 Kčs v červenci 1979 situaci příliš nezměnilo a bylo nadto provázeno citelným zvýšením nezbytných výdajů každého občana včetně důchodců (světlo, plyn, topení). Také zvýšení ostatních důchodů o 30 Kčs měsíčně neznamená zlepšení postavení většiny důchodců zvláště v domácnostech, kde není žádný výdělečně činný člen.

1. Důchodci – poměrně velká část čs. obyvatelstva (...)
2. Příjmy důchodců – srovnání s příjmy pracovní aktivního obyvatelstva (...)
3. Krajní póly – bohatí a chudí (...)
4. Důchodci – nejchudší vrstva obyvatelstva (...)
5. Přechod do důchodu – prudký pokles životní úrovně (...)
6. Potřeba dynamického přizpůsobování výše důchodů rostoucím cenám a mzdám (...)
7. Pracující důchodci (...)
8. Životní náklady důchodců a životní minimum (...)

Ed. pozn.: Z elaborátu *Důchodci v Československu*, který mluví v tomto dokumentu zveřejnili, přetiskujeme pro velký rozsah pouze nadpisy jednotlivých kapitol. Dokument se otiskuje podle znění zveřejněného v *Informacích o Chartě 77*, roč. 3, č. 7 z května 1980. V jiném znění, které rovněž kolovalo v samizdatu, byl navíc přičleněn oddíl *Sociální péče o osamělé důchodce*; v této jiné verzi, u níž chybělo sdělení podepsané mluvčími, byl v úvodní pasáži navíc tento odstavec:

Důchodci jsou jednou z nejbezbrannějších sociálních skupin. O jejich osudu se rozhoduje v institucích, kde nemají své zástupce. Toto rozhodování je direktivní a většinou nevěřejné. V jednání úředníků s důchodci se často objevuje nevládnost, přezíravý a ponižující přístup. Byrokraté na ně pohlížejí jako na „příživníky“, kteří žijí z výsledků práce aktivně činného obyvatelstva. Stále se připomíná, co jim „stát dává“. Přitom se nebere v úvahu, že několik desítek let si platili na budoucí důchodové zabezpečení a právě oni „vydržovali“ tehdejší důchodce.

RUCE PRYČ OD POLSKA! (14. prosince 1980)

Obracíme se na Vás v souvislosti s událostmi, které naše široká veřejnost sleduje s napjatou pozorností.

V Polské lidové republice (PLR) již několik měsíců probíhá proces společenské obnovy. Pozitivní síly tohoto národa a jeho politického a státního vedení se dohodly na konstruktivním přístupu k řešení závažných problémů hospodářských i celospolečenských, které se hromadily po řadu let. V tomto procesu projevují rozvahu a občanskou zodpovědnost, jimiž vzbuzují úctu široké světové veřejnosti. Dosavadní vývoj v PLR je povzbuzením pro všechny, kdo usilují o mírové a demokratické řešení problémů současného světa, a je také zárukou toho, že i kritickou situaci je polský národ schopen řešit vlastními silami, jak to potvrzují jeho představitelé i řada státníků jiných národů. Plně sdílíme tento názor a jsme proto znepokojeni jevy, které svědčí o snahách zasahovat zvenčí do dění v PLR, a to zvláště tehdy, setkáváme-li se s nimi uvnitř naší republiky.

Jde tu především o obsah i tón projevů čs. sdělovacích prostředků informující čs. veřejnost, která nemá možnost ověřit si skutečný stav věcí. Zkresleně líčí jednotlivé události i celý proces obnovy, zamlčují důležitá fakta, vyvolávají averzi vůči polskému lidu a jeho dělnické třídě, napadají ty polské společenské síly a jejich představitele, s nimiž státní a stranické vedení v partnerském dialogu hledá optimální řešení současné situace. Útočí na představitele KOR–KSS, kteří prokazují i v současné době pozitivní vztah k polskému společenskému zřízení i k jeho spojeneckým svazkům a přičiňují se o to, aby proces obnovy probíhal pokojnou cestou. Výpadů čs. sdělovacích prostředků nejsou ušetřeni ani představitelé polského dělnického hnutí a nepřímo či přímo jsou napadáni i polští ústavní činitelé.

Tento přístup čs. sdělovacích prostředků dezorientuje naši veřejnost, poškozují přátelské vztahy našich národů a je v rozporu s normami i všeobecnými etickými zásadami mezinárodních vztahů a naznačuje snahu zasahovat do polských záležitostí i jinými prostředky.

Naše veřejnost je znepokojena tím, že bez jakéhokoli vysvětlení oficiálních míst se setkává s řadou příznaků svědčících o přesunech vojenských útvarů k polským hranicím. V souvislosti s tím se vynořují v naší veřejnosti obavy, že by čeští a slovenští lidé měli v Polsku prolévat svou krev i krev svých polských bratří.

Nepochybujeme, že i pro vztah našeho státu k současnému dění v PLR jsou závazné podpisy ústavních představitelů naší republiky na Závěrečném aktu KBSE v Helsinkách, podle něhož „zúčastněné státy budou vzájemně respektovat svou svrchovanou rovnost a individualitu“ a který výslovně potvrzuje, že „žádné zdůvodnění nemůže posloužit k ospravedlnění uchýlení se k použití síly či hrozby silou v rozporu s tímto principem“. To ostatně vyplývá z řady dalších mezinárodních závazků, mj. z Charty OSN a Varšavské smlouvy.

Kromě toho i historická zkušenost našich národů dokládá, že násilný zásah zvenčí neřeší vnitřní problémy země, naopak je prohlubuje i zostřuje a navíc zatěžuje i budoucí generace nenávistí a vinou.

Domníváme se proto, že k uklidnění naší veřejnosti, k podpoře nadějných a pozitivních jevů polského společenského dění i k přátelství mezi našimi národy by přispělo jednoznačné vyjádření čs. ústavních činitelů, že ČSSR nebude žádným způsobem zasahovat do svobodného vývoje PLR.

Marie Hromádková, Miloš Rejchrt, mluvčí Charty 77
Ladislav Lis, člen kolektivu mluvčích Ch 77

Ed. pozn.: Výzva byla adresována prezidentovi republiky, vládě ČSSR a Federálnímu shromáždění.

O MÍRU A MÍROVÉM HNUTÍ (16. listopadu 1981)

Z různých stran se v poslední době setkáváme s projevy zájmu o naše stanovisko k současnému mírovému hnutí v západní Evropě, které rozsahem i důrazností svého odporu proti jadernému zbrojení překonává vše, co až dosud v Evropě existovalo.

Naše stanovisko je dáno samým důvodem a základem naší angažovanosti ve věci občanských a lidských práv v naší zemi. Usilujeme o dodržování paktů, které se jako zákon 120/76 Sb. staly součástí našeho právního řádu (Mezinárodní pakt o občanských a politických právech a Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech) a které ve svém úvodním odstavci souhlasně s Všeobecnou deklarací lidských práv vyhláší uznání nezczizitelných lidských práv a lidské důstojnosti na „základ svobody, spravedlnosti a míru ve světě“. Požadujeme, aby naše mocenské orgány dodržovaly závazek, který na sebe vzala naše republika ratifikací těchto paktů i podpisem Závěrečného aktu Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě. Právě Závěrečný akt řadí respektování lidských práv a základních svobod, jak jsou zformulovány Všeobecnou deklarací i oběma pakty, mezi základní principy uvolňování, míru a spolupráce. V souladu s těmito dokumenty, jež jsou významným výsledkem politiky uvolňování v Evropě i východiskem jejího dalšího rozvoje, považujeme úctu k lidským právům a občanským svobodám za nedílnou součást politiky uvolňování, stejně důležitou jako její aspekty vojenské, hospodářské a diplomatické, za součást tyto aspekty podmiňující i jimi podmíněnou. Řekli jsme již mnohokrát v dopisech a podnětech našim státním orgánům: Slova o nedělitelnosti míru, už po celá desetiletí při různých příležitostech slavnostně vyhlášená, bereme vážně. Helsinský dokument jim dává jednoznačný výklad tím, že do komplexu této nedělitelnosti zahrnuje výslovně jako rovnocennou složku respektování lidských práv, bez něhož nelze hovořit o mírovém postoji hodném toho slova. Tato závislost je vzájemná a platí v obojím směru. Těžko uvěřit v upřímnost mírového úsilí tam, kde jsou lidé pronásledováni za to, že se dožadují plnění závazků politiky uvolňování v oblasti lidských práv a základních svobod. Na

druhé straně sotva jsou skutečnými obránci těchto práv a svobod ti, kdo zvyšují tempo závodů ve zbrojení a přibližují nebezpečí války, a to především v Evropě, která je tak olupována o nadějně perspektivy otevřeně Závěrečným aktem z Helsinek a ohrožena proměnou v bojiště jaderné války, ve hřbitov svých národů i civilizace, z níž vzešel koncept lidských práv, vyhlášující právo na život na místě nejpřednějším.

Za skutečné obránce těchto práv, včetně práva na život a svobody od strachu z války, lze sotva považovat ty, kdo jejich porušování vytýkají jen svým mocenským a ideologickým protivníkům, sobě a svým spojencům je však tolerují. Víáme proto, že právě mezi těmi, kdo nyní zvedají varovný hlas a požadují důrazně především na svých vládách uplatňování politiky odpovídající závazkům z Helsinek, jsou mnozí naši přátelé, kteří neváhali projevit svou solidaritu s těmi z nás, kdo za svůj postoj k porušování těchto závazků a za ochotu přispět k jejich plnění byli našimi mocenskými orgány vystaveni perzekuci, šikanám a ještě většímu omezení svých práv. Je naším přáním, aby nadále bojovali za mír v jeho nedělitelnosti, jež zahrnuje nejen různé zeměpisné oblasti, nýbrž i různé dimenze lidského života. Nemáme možnosti, jako mají oni, abychom vyjádřili toto naše společné přesvědčení o nedělitelnosti míru a svobody stejně hlasitě. Alespoň tímto způsobem chceme především jim vyřídit, že jsme solidární se všemi, kdo usilují o to, aby náš kontinent nepropadl zkáze a aby se na cestě vyznačené Helsinkami 1975 scházely národy, jejich vlády i všichni lidé dobré vůle.

Václav Malý, dr. Bedřich Placák, mluvčí Charty 77
dr. Jiří Hájek, člen kolektivu mluvčích Charty 77

O NEDĚLITELNOSTI MÍRU (29. března 1982; 13/82)

Mluvčí Charty 77 dostali a dostávají od občanů, zejména signatářů Charty 77, řadu podnětů k aktuálním otázkám ohrožení míru v Evropě a na světě vůbec. Též mírová hnutí jiných zemí se v posledních měsících často obracejí na Chartu 77 ve věci obrany míru. Kladný vztah k mírovému hnutí vyjadřuje dokument Charty 77 ze 16. listopadu 1981. Chceme znovu zdůraznit že pocítujeme vážnost mezinárodní situace a že oceňujeme význam mírového úsilí řadových občanů. Jakožto podpisovatelé dokumentu, který se staví za dodržování lidských práv, jsme si vědomi, že bez mírové koexistence je jedno ze základních lidských práv, právo na život, ohroženo. Jsme však toho názoru, že mír je nedělitelný. Zabezpečit mír vyžaduje vyloučit násilí a hrozby násilí a zajistit respektování práva národů v mezinárodních vztazích, stejně jako skoncovat s násilím a bezprávím uvnitř států a zabezpečit respektování práv člověka a občana státní mocí v každé zemi, tj. lidské svobody a důstojnosti co do přesvědčení, víry, shromažďování, projevu apod. To odpovídá i Chartě Spojených národů a Závěrečnému aktu KBSE z Helsink. Proto jsou tyto obě iniciativy, jež podobně jako Charta 77 usilují o důsledné plnění mezinárodních paktů o lidských právech, vypracovaných v OSN a podepsaných a ratifikovaných řadou států a Závěrečným aktem z Helsink slavnostně potvrzených, podstatným a platným příspěvkem k úsilí o zabezpečení míru a spolupráce. Připomínáme, že existují hodnoty, za něž se lidský život obětuje (a nejednou obětoval). Nedomníváme se, že lze věřit v opravdovost mírových snah, kde jsou potlačována základní lidská a občanská práva či kde se k takovému potlačování mlčí nebo kde se dokonce schvaluje. Nezapomínejme, že se ve jménu míru páchaly a páchají mnohé nedobré činy. Např. v roce 1938 Daladier a Chamberlain ustoupili Hitlerovu a Mussoliniho nátlaku, umožnili další rozpínavost totalitních režimů a přispěli tak ke vzniku 2. světové války – to vše ve jménu zachování míru v Evropě, jak prohlašovali nejen sami, ale jak byli oslavováni nejedněmi novinami, ba i velkou částí veřejného mínění svých zemí.

Známe mnohé dokumenty současného velkého mírového hnutí, jež se rozvíjí v mnoha evropských i jiných zemích s cílem zachránit lidstvo před katastrofou jaderné války. S radostí vidíme, že se v mnohých z nich vyjadřuje pojetí nedělitelnosti míru podobně, jak je chápeme my. Také v podpisech pod těmito dokumenty se setkáváme s těmi, kdo oddanost tomuto hnutí ve zmíněném pojetí vyjádřili a vyjadřují i statečným vystupováním na obranu lidských práv a jejich obhájců všude na světě – na severu i jihu, na západě i na východě, v prvním, druhém i třetím světě. Společně s nimi jsme přesvědčeni o tom, že právě toto úzké spojení a vzájemná závislost mírového soužití i spolupráce s důsledným respektováním norem lidského soužití, základních práv a svobod, lidské důstojnosti a morálních hodnot je jedinou cestou, kterou lze zabezpečit opravdový mír. Věříme, že tyto závazky bude současné mírové hnutí důrazně a účinně vyjadřovat a uskutečňovat. K nim se plně hlásíme a budeme rádi k jejich realizaci spolupracovat. Tedy: Jakkoli chápeme výjimečnost aktuálního ohrožení (vždyť po všech válkách v minulosti bylo možno očekávat nějaký život – tentokrát nikoli), teprve v souvislosti se všemi lidskými právy je mír tím, co není eventuálně jen momentální strategií mocných nebo naivním přáním těch, kteří se za každou cenu chtějí držet života bez ohledu na lidskou odpovědnost k hodnotám, jež život přesahují. Jako signatáři Charty 77, ale i jako obyvatelé Evropy, jejíž civilizace se od antického Řecka a křesťanství krom mnoha vin vyznačuje i smyslem pro tuto lidskou odpovědnost a povolání, jsme zavázáni neopouštět zásadní požadavky lidských práv, k nimž takto – a jen takto – patří i právo na život a tedy i mírové úsilí.

Vzhledem k tomu, že ohrožení míru v Evropě a na světě je aktuální a že oficiální společenské struktury mohou být ve věci mírových aktivit podezírány z přílišné vázanosti na ty či ony postupy v rámci politických či mocenských uskupení, soudíme, že by se těmito otázkami měla všude zabývat neoficiální občanská iniciativa. Měli jsme již příležitost k výměně názorů s některými představiteli na mírové hnutí různých zemí a zaměření a uvítáme i další setkání s tímto smyslem a obsahem.

dr. Radim Palouš, Anna Marvanová, Ladislav Lis
mluvčí Charty 77

POSELSTVÍ SOLIDARITY MÍROVÉMU Hnutí V NDR (21. dubna 1982; 18/82)

Charta 77 vyjadřuje plnou podporu vašemu mírovému úsilí a sdílí jeho konkrétní cíle. Soudí, jak ostatně vyjádřila ve svém dokumentu č. 13 z letošního roku (Otevřený dopis mírovému hnutí), že by to všude na světě, doslova v každé zemi, měli být právě řadoví občané, jednotlivě nebo v neoficiálních uskupeních, kteří by se měli brát za lidské právo žít ve spravedlivém míru, tj. nejen bezpečni před militarismem a nukleárními zbraněmi hromadného ničení, nýbrž bezpečni též díky vnějšímu i vnitřnímu pokoji, a to životem, v němž k občanství každého člena toho kterého státu patří odpovědnost za povinnost dodržování všech lidských práv. Militarizace a militarismus, proti němuž společně stojíme, považujeme jako nebezpečný jev jak v mezistátní, tak ve vnitropolitické sféře. Jsme rádi, že takové neoficiální mírové hnutí zdola vzniklo právě u vás v Německé demokratické republice, tedy v části někdejší evropské velmoci, která se na militarizaci Evropy v první polovině 20. století nemálo podílela. O to více si ceníme vašeho statečného úsilí. Víme, že vaši mírovou výzvu podepsal i nedávno zemřelý prof. Havemann. Vyslovujeme vám naši hlubokou soustrast s úmrtím tohoto statečného Němce. Tlumočte ji všem jeho blízkým.

dr. Radim Palouš, Anna Marvanová, Ladislav Lis
mluvčí Charty 77

POSELSTVÍ SVĚTOVÉMU SHROMÁŽDĚNÍ „ZA MÍR A ŽIVOT PROTI JADERNÉ VÁLCE“

(15. června 1983; 20/83)

Vážené shromáždění,

předpokládáme, že jako ti, kterým není lhostejný osud člověka na této zemi a kteří přijímáte na sebe odpovědnost za tento osud, jste schopni lépe než lidé starající se jen sami o sebe nazírat hloubku krize, v níž se dnešní svět a soudobé lidstvo ocitají. Jedním z projevů této krize je i to, čemu se chcete na svém kongresu věnovat a co by se dalo nazvat krizí míru.

Je mnoho oblastí světa, kde se sice neválčí, ale kde přesto nelze ani vzdáleně mluvit o míru. Není v nich totiž – například – mír mezi občanem a jeho státem, tento základ každé smysluplné lidské obce. Kde není ovšem tohoto vnitřního míru, tam není ani jistoty míru vnějšího: vláda, která neslouží občanovi, která je hluchá k jeho názorům a elementárním právům nebo je dokonce potlačuje a která se tak vymyká jakékoli veřejné kontrole, propadá zcela zákonitě – totiž ze samé podstaty moci vyrůstající – touze dál a dál rozšiřovat okruh svého vlivu – a to znamená i svého vlivu směrem „ven“. Potlačujíc veřejné mínění a občanské svobody, vztahuje se taková vláda stále zřetelněji jen k partikulárnímu horizontu svého vlastního zájmu a dbá stále méně zájmů obecně lidských, čímž se stává nevyhnutelně nebezpečnou pro všechny. Nejen ze své bytostně expanzivní povahy, ale i proto, že oč víc manipuluje své občany, o to snadněji může pak získávat jejich – třeba nedobrovolnou – podporu pro cokoliv, pro co se rozhodne. Nutně přitom podléhá svůdnosti stavu, kdy vyčlenivši veškeré vlastní vojenské přípravy z veřejné diskuse, má v této oblasti nepoměrně volnější ruce, než kdyby se musela konfrontovat s veřejným míněním. Ale nejde jen o to: vláda, která popírá pravdu o skutečných poměrech v okruhu své svrchovanosti, nemůže budít důvěru jiných vlád – a to dokonce ani tehdy, kdy se upřímně a ve vlastním zájmu snaží s nimi dohodnout. Moc, která žije v trvalém napětí se společností, je de facto mocí ve stavu trvalé mobilizace – a ani to nemůže posilovat naději, že s ní lze počítat při tvorbě

skutečného míru, tedy ne jen takového, jaký se jí hodí a jaký jí nejlépe vyhovuje.

Nejmocnější síly tohoto světa si navzájem nevěří a jejich vyjednávání jsou proto svízelnější, než by mohla být. Proč si však nevěří? Protože – vědouce toto všechno – mají k vzájemné nedůvěře tisíc a jeden důvod: lépe než kdo jiný například o sobě navzájem vědí, jak snadno mohou uzavřené dohody obcházet nebo jak touží dělit si svět na sféry svého vlivu, rozšiřovat je a potlačovat v nich – jednou nenápadně a nepřímo, podruhé zcela přímo a brutálně – přirozené zájmy jejich obyvatel a národů.

Nebude skutečného míru bez skutečné důvěry a nebude skutečné důvěry, dokud budou – i když zahaleny do vznešených slov – partikulární zájmy různých establišmentů hrát v politice větší roli než skutečný prospěch všech lidí, národů a celého světa. Tato základní a hluboká odpovědnost za lidstvo v planetárním měřítku – jako do politiky promítnutá odpovědnost za důstojný a svobodný život každého člověka – se však v myšlení států, vlád a především velmocí zřejmě neprosadí, dokud si to na nich tisíce a milióny obyčejných lidí dobré vůle nevynutí. To se však těžko stane, dokud se cosi radikálně nezmění v samotné struktuře soudobého lidství, totiž dokud nevystoupí dnešní člověk ze zajetí své orientace na své omezené, privátním horizontem obezděné, k obecnému dění lhostejné, a tudíž veskrze problematické a nakonec i ve své omezenosti ohrožené individuální štěstí.

Chápeme soudobé mírové hnutí jako jeden z pokusů o takovouto hlubokou proměnu v orientaci dnešního lidství. Proto se přirozeně i my – jako ti, jimž rovněž není lhostejný osud lidské obce – otevíráme dialogu a spolupráci s ním, vítáme ho a cítíme se být s ním spojeni touž základní vůlí po lepším světě. Právě tato vůle nás ovšem zároveň nutí vždy znovu upozorňovat na různé hlubší aspekty problému míru, a to zvláště na ty, které si díky své specifické zkušenosti obzvlášť živě uvědomujeme.

Často se zdůrazňuje souvislost mezi mírem a lidskými právy. Nedomníváme se, že tu jde jen o nějakou – těsnější či volnější – souvislost dvou různých a víceméně samostatných veličin, ale že tu jde – jak lze tisícími konkrétními argumenty doložit – vlastně o věc jedinou, respektive o dvě dimenze téhož, jediného a nedělitelného problému: krize

světa jako krize odpovědnosti mocných, vyrůstající z krize lidské odpovědnosti vůbec. Tato krize má ostatně i další neméně důležité dimenze, jako je například prohlubující se propast mezi bohatými a chudými částmi světa nebo pokračující devastace přírody, životního prostředí a všech hodnot, které v sobě ukrývá země a které člověk tak nesmyslně a v rozporu se svými základními zájmy drancuje a ničí. Vydělovat kteroukoli z těchto dimenzí z celku toho, čeho dimenzí je, znamená tudíž jen obelhávat sebe sama a předem své úsilí – jakkoli dobře míněné – odsuzovat k nezdaru.

Vítáme přirozeně všechna mezinárodní jednání o snížení stavu zbraní a radujeme se z každého jejich i nepatrného úspěchu i z každého nového pokusu jednotlivých stran přiblížit se straně druhé. Neskrýváme však přitom své přesvědčení, že všechny dílčí úspěchy na této rovině dosažené nemohou být bohužel ničím víc než jen příspěvkem k upevnění současného příměří jako určitého klidu zbraní, respektive ke zklidnění horkých hlav, vojenských snů a rozmachu vojenského průmyslu. Skutečný mír však tato jednání sama o sobě ještě vytvořit nemohou; připravují pouze pro něj jednu z příznivějších podmínek a jsou jedním z faktorů, které mohou – aniž nutně musí – vytvářet ovzduší, v němž bude snazší o skutečný mír usilovat. Snazší, ale stále nikterak lehké. Neboť základní příčiny truchlivého stavu dnešního světa nebudou případnými úspěchy na tomto poli zdaleka ještě odstraněny: život, to znamená život vpravdě lidský, důstojný, spravedlivý, svobodný, založený na vzájemném respektu, úctě i porozumění i na nesmlouvavém odhodlání čelit všemu, co ho kdekoli na světě ohrožuje, nemůže být ještě zajištěn tím, že se tisíce strašlivých zbraní sníží na obou hlavních stranách o několik set. Neboť i ve stínu těchto zbyvajících stovek může člověk trpět stejně a možná i víc než ve stínu oněch tisíců.

Charta 77 je občanská iniciativa, která je sice nezávislá na státní moci, které však nejde o to bojovat proti určité moci jako takové nebo ji dokonce vystřídat mocí jinou. Jde jí jen a jen o to, aby člověk žil pokud možno svobodně a lidsky, tedy opravdu jako člověk. Což lze říci i jinak: aby žil v míru. Ve skutečném míru. To znamená v míru sám se sebou, se svými bližními, se svou vládou, s občany jiných zemí. A v neposlední řadě v míru s těmi, kteří přijdou po něm. Tento ideál spojil přes tisíc občanů naší země – lidí různého smýšlení a různých životních osudů –

ve společenství, které v zemi, kde se vaše shromáždění koná, už přes šest let, navzdory všem překážkám, žije, přemýšlí a pracuje. Vyjadřovat se k otázkám míru chápe toto společenství jako svůj legitimní úkol. Přičemž za svou zvláštní povinnost považuje vždy při tom zdůrazňovat, že není míru bez svobody a že to, co se rozumí lidskými právy a co se rozumí mírem, jsou jen vzájemně se podmiňující parametry, aspekty či podmínky skutečně lidského života na zemi, že jakýkoli pokus zachránit jedno na úkor druhého – tedy i mír na úkor svobody – nezachrání nakonec jedno, ani druhé.

Charta 77 se neúčastní vašeho kongresu nikoli proto, že by nechtěla, ale proto, že nemůže. Zdraví vás tedy aspoň tímto způsobem a umožňuje vám nahlédnout trochu do uvažování svých signatářů aspoň tak, že k tomuto dopisu jako přílohu připojuje samizdatově vydaný sborník „Charta 77 o míru“, sestavený u příležitosti vašeho kongresu a jako příspěvek k němu. Mimo některé dokumenty Charty 77 dotýkajících se mírové tematiky zahrnuje tento sborník i několik samostatných a na sobě nezávislých esejí některých signatářů Charty 77 či lidí jí blízkých. Žádáme vás, abyste tomuto malému dokladu toho, že i v našem prostředí s jeho zvláštními starostmi se otázkami míru se vši vážností zabýváme, věnovali svou pozornost.

Jak se snad všichni můžeme shodnout, budoucnost této planety se týká každého z nás a každý z nás má už proto plné právo vědět, jak ti, kteří nás zastupují při mezinárodních odzbrojovacích jednáních, postupují a co na nich řeší. Navrhujeme proto závěrem tohoto dopisu vašemu shromáždění, aby do své rezoluce přijalo i výzvu všem vládám, aby svá jednání objektivně zpřístupnily všem lidem, to znamená aby všechny strany zásadně, nezkršeně a v celém rozsahu informovaly obyvatele svých zemí nejen o svých vlastních návrzích, ale i o návrzích druhých stran; aby je seznamovaly nejen se svou vlastní argumentací a vlastními statistickými podklady, ale – v autentické a nezencenzurované podobě – i s argumentací a statistickými podklady svých partnerů. Stěží si lze představit skromnější ústupek vlád veřejnosti – a přitom by to byl možná čin významnější než leccos jiného; otevřel by postup všech vlád – v této tak důležité sféře jejich činnosti – plné kontrole světové veřejnosti. Splnění tohoto požadavku by tak bylo nejen ku prospěchu jednání samých, ale bylo by ještě i čímsi víc: důležitým krokem k veřejné

kontrole dnes tak těžko kontrolovaných společenských mocí. Jinými slovy: nešlo by jen o příspěvek k onomu příměří, o něž při odzbrojovacích jednáních jde, ale o přímé vykročení na cestu skutečného míru, toho míru, který je věcí všech, protože je všemi spolutvořen a všemi spoluzaručován; který není k jednostrannému prospěchu či na úkor kohokoliv a který proto otevírá svobodný život všem. Tedy míru jako toho stavu světa a lidského bytí, který je – jak pevně věříme – naším společným ideálem.

Přejeme vašim jednáním úspěch!

Jan Kozlík, Marie Rút Křížková, Anna Marvanová
mluvčí Charty 77

Bývalí mluvčí Charty 77: dr. Václav Benda, Jiří Dienstbier, dr. Jiří Hájek, Václav Havel, dr. Ladislav Hejdránek, Marie Hromádková, Marta Kubišová, Václav Malý, dr. Radim Palouš, dr. Bedřich Placák, Miloš Rejchrt, dr. Jaroslav Šabata. Ing. Rudolf Battěk a dr. Ladislav Lis jsou ve vězení; Zdena Tominová v emigraci.

Příloha: Sborník „Charta 77 o míru“

PRŮVODNÍ DOPIS K „ROZBORU EKOLOGICKÉ SITUACE ČSSR“

(12. prosince 1983; 36/83)

Během sedmi let své činnosti upozorňovala několikrát Charta 77, že stav životního prostředí v naší zemi se prudce zhoršuje a že proti tomu nejsou podnikána dostatečná opatření.

Mluvčí Charty 77 měli nyní možnost seznámit se s rozбором ekologické situace v Československu, který vypracoval tým odborníků Československé akademie věd. I tato obsáhlá a seriózní studie konstatuje, že současná ekologická situace Československa je velmi vážná.

Obecně známé je ohrožení lesů v českých zemích. Rozbor uvádí, že do konce tohoto století, tj. za 15 – 20 let, bude 45 – 60 % z nich vážně narušeno nebo zničeno. Ve volné krajině je ohroženo přes 50 % rostlinných druhů, je ohroženo více než třetina ptáků, ryb a savců včetně většiny lovné zvěře. Mnohé zdroje vody jsou nepoužitelné pro dobytek, pro závlahy i pro průmyslovou výrobu. Vodárny řady měst – Prahy–Podolí, Brna–Pisárky, Hradce Králové, Ústí nad Labem a jiných, produkují vodu, která může a v řadě případů také ohrožuje zdraví obyvatel. Nedostatečné čištění splaškových vod vede v řadě případů k tomu, že tyto vody kontaminují vodu používanou k vodárenským účelům, což již vyvolalo řadu epidemií. Voda obsahuje stále více škodlivých a jedovatých látek – dusičnanů, solí těžkých jedovatých kovů, karcinogenních a mutagenních látek. Problémem je také obsah radionuklidů, např. v důsledku těžby radioaktivních surovin. Např. kvalitu pitné vody může ještě víc ohrozit stavba temelínské elektrárny.

Dnešní způsob zemědělského hospodaření, neodborné a nadměrné požívání průmyslových hnojiv a ochranných látek i nevhodná agrotechnika na nadměrně velkých lánách ničí sám svůj základ – půdu. Následkem nadměrné koncentrace při ustájení hospodářských zvířat dochází často k haváriím, které ohrožují povrchové i podzemní zdroje vody. Do potravních řetězců – do obilí a píce, do masa jatečných zvířat, tedy do stravy lidí, se dostává stále více škodlivin a toxických látek.

Tam, kde dnes nemůže žít zvěř, ryby, ptáci a motýli, zítra nebude schopen žít člověk. Už dnes, jak o tom svědčí údaje uvedené v rozboru,

se v nejvíce postižených oblastech prudce zvyšuje kojenecká úmrtnost, nemocnost dětí a dospělých, zhoršuje se zdravotní stav všeho obyvatelstva. Nejvíce jsou ohroženi obyvatelé Severočeského kraje, Prahy, moravských průmyslových aglomerací a obyvatelé Bratislavy. Pokud se vývojové trendy nezvrátí, budou v příštích letech bezprostředně ohroženi všichni obyvatelé našeho státu. Je reálné nebezpečí, že se začne snižovat průměrný věk občanů.

Výše výdajů věnovaných v Československu na ochranu životního prostředí, je jen zlomkem výdajů vydávaných na stejné účely v SSSR nebo v jiných průmyslově vyspělých zemích. U nás tyto výdaje neustále klesají. Nové investice zdaleka nestačí zamezit zhoršování životního prostředí. Československo má jen velice nedokonale vybudovaný systém sledování znečištění všech složek prostředí, takže řada údajů, např. o obsahu škodlivých až toxických látek v potravinách, není zpravidla vůbec známa.

Zjištění obsažená v rozboru ČSAV nejsou povzbudivá. Je však pozitivní, že zájem československé vlády o ekologickou problematiku dosáhl té míry, že ji již zajímají základní fakta o stavu životního prostředí u nás. Doposud byl stav takový, že to byly, bohužel, plány rozvoje národního hospodářství, které vedly ke zhoršování ekologických ukazatelů.

Cesty k nápravě nejsou neznámé. Po řadu let se hovoří o tom, že je nutné přejít od extenzivního způsobu hospodaření k intenzivnímu. Bezprostředně to souvisí s omezováním energeticky a surovinově náročných výrob. Vykročení touto cestou by vedlo i ke zlepšení ekologických ukazatelů, zdá se však, že v blízké budoucnosti tomu tak nebude. Většina investic pro příští léta – téměř 40 % – se opět plánuje pro rozvoj palivo-energetického komplexu – největšího znečišťovatele životního prostředí.

Pokračování v dosavadních trendech neblahého vývoje je zřejmé mimo jiné způsobeno i tím, že jak řadoví občané, tak zejména ti, kteří si vzali odpovědnost za osudy naší země, si dostatečně neuvědomují hrozící rizika. Často ani nemohou, protože většina údajů se nepublikuje. Jde zejména o údaje o zhoršování zdravotního stavu obyvatelstva, o dnešním i budoucím ohrožení zdraví a života lidí, o škodlivinách v potravinách i ve vodě. Teprve až se lidé dozvědí fakta, uvědomí si

vážnost, snad dokonce i tragičnost situace, až se dozvědí celou pravdu o rizicích, jimž jsou vystaveni, až budou moci o nich bez vnějších omezení diskutovat, budou moci prosazovat cesty k nápravě, na níž závisí záchrana životního prostředí, zdraví a života.

Často by k odvrácení ekologických katastrof stačil jen zlomek ze zbrojních nákladů vynakládaných na udržení rovnováhy strachu.

Doufáme, že s rozborem stavu ekologické situace v Československu se bude moci seznámit co nejvíce československých občanů, že poznání vážnosti ekologické situace naší země přiměje naše nejvyšší orgány k rychlým a účinným opatřením, k nimž se bude moci vyjádřit každý z obyvatel. Právo na to má – jde o zdraví a životy všech.

Jan Kozlík, Marie Rút Křížková, Anna Marvanová
mluvčí Charty 77

VZESTUP KONZUMU OMAMNÝCH DROG V ČESKOSLOVENSKU (30. prosince 1983; 42/83)

Při svém vzniku si Charta 77 vytkla za úkol, mimo jiné, upozorňovat i na negativní jevy v naší společnosti, na jevy, které jsou opomíjené, o nichž se veřejně nemluví, nepíše, či o nichž naši spoluobčané nejsou dostatečně informováni. (...) V tomto dokumentu chceme své spoluobčany informovat o vysokém vzestupu požívání omamných drog v naší společnosti a zvláště u mládeže.

Nadměrné užívání omamných drog, neboli látek, jež působí především na nervový systém a mysl a mění dočasně prožívání, nálady i hodnocení prožité minulosti a reálnost perspektiv, jež vede nakonec k závislosti jedince na této droze, neboli k narkomanii, je v našem tisku po léta interpretováno jako jev postihující jen tzv. kapitalistické země. (...) O stavu a vzrůstu narkomanie u nás se nepíše a nemluví, fakta o tom jsou prezentována pouze na úzce odborných konferencích. (...) Z dílčích hlášení středisek, z léčeben pro alkoholiky, z enormního vzestupu spotřeby léčiv s obsahem omamných drog však víme, že narkomanie v Československu nabyla za posledních 10 – 15 let nebezpečného rozsahu, že zamlčování této skutečnosti páchá a hlavně může napáchat nenapravitelné škody morální i ekonomické a že současná neuvážená opatření – o nichž se nemůže na veřejnosti diskutovat – celý vývoj spíše akcelerují než brzdí. Výsledkem podcenění a zamlčování toxikomanie u nás jako společenského jevu je současný stav, kdy se nachází několik set dobře organizovaných part, gangů, které organizují prodej i odběr drog. I když u nás nemáme větší výskyt zneužívání „populárních“ drog typu kokainu, hašiše, heroinu a jim podobných, dochází u nás k nesmírnému abúzu – zneužívání léků obsahujících látky omamné, což je každému jasné i třeba jen z oficiálních čísel o výrobě a spotřebě léčiv, která tyto látky obsahují.

Zde je kořen (...) specifické toxikomanie v Československu. Počet toxikomanů v ČSSR je odborníky odhadován na desetitisíce. Jen v psychiatrických odděleních poliklinik je 8400 oficiálně registrovaných osob, střediskem drogových závislostí v Praze prošlo 1700 lidí (větší-

nou mladistvých). Drogová závislost se vyskytuje ve všech vrstvách společnosti. Nejčastější věk je u mužů mezi 15 – 19 lety (50 %), u žen je výskyt rovnoměrnější a více jsou zastoupeny vyšší věkové kategorie. Podle oficiální zprávy z roku 1982 v Severočeském kraji zemřelo 24 mladistvých na následky přehnaného požití drog a v letech 1977 – 1981 bylo u nás 91 úmrtí na selhání ledvin zapříčiněných analgetiky. V letech 1971 – 1980 stoupl procento 12 – 13 letých dětí, které začaly kouřit marihuanu, třikrát až pětkrát a v brněnské krajské ordinaci zaregistrovali ve zmíněných letech ročně 60 – 90 nových kuřáků marihuany. Federální zpráva ministerstva vnitra vykazuje ve svých oficiálních hlášeních 4358 evidovaných toxikomanů. Počet alkoholiků v ČSSR se odhaduje na 300 000, z toho je evidováno necelých 200 000 (evidováno však nikterak neznámá, že „léčeno“). Enormně u nás stoupá i spotřeba alkoholu. (...) V současné době je silný výskyt drog ve věznicích, kde převažuje zneužívání analgetik a epileptik. Rozborem moči bylo zjištěno u 50 % vězňů zneužívání drog.

Přestože oficiální statistika existuje, je přísně utajována, takže jen z dílčích zpráv můžeme zjistit vysoký vzestup čichání různých chemických rozpustidel, která užívá hlavně mládež a která vedla od roku 1977 – jak bylo uvedeno na zmíněné konferenci – k téměř 100 procentnímu vzestupu smrtelných otrav u dětí mezi 12. – 17. rokem. Absolutní čísla však neznáme, ta jsou veřejnosti utajována, podobně jako je utajován počet násilných činů, loupežných přepadení, sexuálních násilností a vražd aj., které byly spáchány pod vlivem drog. Události tohoto druhu jsou u nás většinou přísně utajené, celostátní statistika není k dispozici. Víme jen, že v roce 1980 bylo zaznamenáno 51 vloupání do lékáren a v roce 1981 již to bylo 81 případů.

Určitou představu nám poskytují údaje o výrobě a spotřebě léků, které obsahují omamné látky a jejichž kombinací dosahují narkomani v Československu žádoucího účinku. Čísla, která máme my k dispozici, jsou alarmující, přestože nejsou úplná. Ministerstvo zdravotnictví a příslušné výrobní sektory, které by čísla mohly poskytnout, o tomto jevu mlčí a tím nesou vysokou odpovědnost za tuto situaci. Přestože odborníci již před dvaceti lety poukazovali na vysokou spotřebu omamných látek obsažených ve volně prodejných lécích, dostávaly se drogové léky volně do prodeje. Po psychotonu, obsahujícím pro toxikomany atrak-

tivní amfetamin, se objevila tzv. kombinovaná analgetika – např. Alnagon, Algina, Sedolor, Spasmoveralgin, Veralgin, Eunalgit a další, jejichž vysoká spotřeba z nepochopitelných důvodů nebyla registrována jako varovný signál. Naopak tyto látky byly dávány do volného prodeje za velmi nízké ceny (...). Horentní čísla spotřeby těchto léků nealarmovala nikoho z činitelů, kteří je oficiálně registrovali a jsou za toto odpovědní. Dezorientovaný farmaceutický průmysl chrлил tyto tablety v tunách. Mluvílo a psalo se u nás neustále o narkomanii mezi mládeží na Západě jako o důsledku rozkladu a morální krize tamější společnosti, aniž se smělo psát o tomto jevu u nás. (...) Mnohá nadužívaná analgetika obsahují zastaralé analgetické látky, aminofenacetin nebo fenacetin, z nichž působením kyseliny žaludeční vzniká v těle nitrosamin, který je mohutným karcinogenem, tedy látkou indukující rakovinu. V NSR, Japonsku, Rakousku, Švýcarsku byl aminofenazol z farmaceutického průmyslu již vyřazen. V USA, Anglii, Švédsku, na jejichž nedostatky často poukážeme, byl stažen z farmaceutického trhu již daleko dříve pro škodlivost v krvetvorbě. Varující je skutečnost, že v roce 1981 se v ČSSR spotřebovalo až milión tablet analgetik obsahujících karcinogenní aminofetazon. Nedávno byl zaveden bez dostatečných regulačních opatření jako analgetikum Valoron, o němž v roce 1981 přetisklo Rudé právo alarmující zprávy o jeho zhozném působení a zneužívání a toxikomanických obětech mezi mládeží v NSR. Současne jsme v té době koupili licenci na tento preparát a dali jej na trh. Teprve v roce 1983 byl Valoron zařazen mezi omamné látky.

Ve výčtu podobných postupů bychom mohli pokračovat. Nejde nám však o rozbor narkomanie, ani nechceme psát o problémech farmaceutického průmyslu, ani nechceme, aby byl vydán zákaz výroby či vydáno jiné administrativní opatření. Chceme jen, aby příslušné státní orgány, odpovědné za tuto situaci, informovaly naše spoluobčany o těchto jevech v ČSSR, upozorňovaly na tato nebezpečí, tak aby každý z nás byl informován a mohl se sám řídit, sám rozhodovat, jak bude jednat a postupovat. Pouhý zákaz není přístupem, který je vhodný pro přístup vlády k občanům jako k dospělým jedincům. Narkomanie je problémem celosvětovým, má své společenské, sociální, sociálně psychologické kořeny, jež jsou známy. Tyto tendence působí na mládež nejen na Západě, ale i u nás, a dokonce u nás možná více a častěji než v tolik

námi kritizovaných západních zemích. Nejvíce podléhá toxikomanii mládež bez možnosti poznávání, mládež sešněrovaná od svých předškolních let řadou předpisů, zákazů, příkazů a nesmyslných přání, mládež vyrůstající v rodině i ve státě bez stabilních morálních hodnot, mládež vyrůstající v dvojí pravdě, tedy totálně nedůvěřující a nevěřící, mládež, které je předem a za ni učiněn výběr předem oficiálními orgány schválených, zaručeně „ideově neškodných“ hodnot, mládež, která je předem odsouzena k opozičním postojům, protože není tolerováno její mládí, a která je nucena pouze se přizpůsobovat, mládež, která má k dispozici pro svou tvorbu a své experimentování nikoli péro, podium, výstavní sítě, cestování – tedy svět – ale jen sebe sama. Tak tedy experimentuje sama se sebou, sama v sobě, často na úkor svého zdraví i zdraví svých bližních. Vyrůstá u nás mládež, která si své mládí schovává do bytů, případně „toxisklepů“ a jiných koutů, mládež, která se nemůže sama vyjádřit, ale jen podřídit, poslouchat a „zapadnout“ do jediného jí nabízeného systému. Mnohé z toho, co je uváděno jako příčina toxikomanie mládeže na Západě, je příčinou téhož jevu i u nás. S tím rozdílem, že u nás se o tom nemluví, většinou nepíše, nesmí se zveřejnit hrozivost této situace, a proto tento nezdravý jev nemůže být odstraňován výchovou, diskusí, přesvědčováním, ale jen zákazy, příkazy a reglementací a vězením. (...)

Jan Kozlík, Marie Rút Křížková, Anna Marvanová
mluvčí Charty 77

K ZÁKONU O TZV. OCHRANNÉM DOHLEDU (6. dubna 1984; 8/84)

(...) Zákon o ochranném dohledu, platný od roku 1973, je v samém svém základě hluboce pochybný: zákonodárce nesledoval jen oprávněnou (byť zkušenosti s obdobným právním institutem např. ve Francii ukazují, že i za zcela jiných poměrů nepříliš šťastnou) snahu o resocializaci zvláště narušených osob, respektive o ochranu společnosti před jejich dalším kriminálním počínáním, nýbrž zcela zjevně se zhlédl v sovětském vzoru „vnitřního vyhnanství“, upraveném pro miniaturní (alespoň územně) domácí poměry. Výsledkem je porušení těch nejzákladnějších principů a zásad evropského právního myšlení, které jsou zaručeny také československou ústavou a celým československým právním řádem. Zákon je formulován natolik neurčitě, že ochranný dohled může být podle libovůle soudu uložen prakticky kterémukoliv odsouzenému, dokonce i tehdy, jde-li o prvotrestaného a o pouhý přečin (už neúměrnost trestní sazby za přečiny a doby trvání ochranného dohledu bije do očí). Zásada presumpce nevinny je vážně dotčena povinností prokazovat zdroje svých příjmů. Povinnost „trpět vstup tohoto orgánu do svého obydlí“ (přičemž podle zákona – což se také v praxi děje – může k tomuto „vstupu“ docházet jakkoli často a v kteroukoli denní či noční hodinu, aniž by doba pobytu a chování příslušníků byly čímkoli regulovány) znamená hrubé omezení nejzákladnějších práv ostatních členů domácnosti, popřípadě dalších spolubydlících, tedy uplatňování principu kolektivní viny a trestu, který je již po řadu století nejrůznějšími akty evropského mezinárodního i národního práva odmítán jako zvláště zavrhovatelný. Summa summarum deleguje zákon o ochranném dohledu prakticky veškerou rozhodovací pravomoc na výkonné orgány a předeem vylučuje jakoukoliv možnost kontroly či odvolání – což je postup nebezpečný vždycky, dvojnásob však v situaci, kdy vykonavatelem je orgán natolik mocensky nezávislý a natolik represivně zaměřený, jakým je československá Bezpečnost. Na tom nic nemění některé zásady (např. o respektování rodinných, sociálních a kulturních potřeb odsouzeného), obsažené v zákoně nebo v příslušných komentářích: jde o pouhé verbální deklarace, bez jakýchkoli taxativních omezení, navíc je

jejich výklad opět úplně ponechán na libovůli orgánů Bezpečnosti. Dosavadní desetileté uplatňování zákona o ochranném dohledu se skutečně může vykázat nanejvýš žalostnými výsledky: přesná čísla nejsou známa, lze však s jistotou tvrdit, že podstatná část odsouzených se během výkonu ochranného dohledu (často i několikrát) znovu vrací do vězení. To by mohlo svědčit alespoň o tom, že ve shodě s literou zákona je ochranný dohled ukládán opravdu jen osobám hluboce narušeným: jenže naprostá většina z nich není znovu odsouzena za trestné činy obecně kriminální povahy, nýbrž za tzv. maření výkonu úředního rozhodnutí, tedy za pouhé selhání tváří v tvář nesnesitelným podmínkám a ponižujícím šikanám ochranného dohledu (nezřídká jde o vědomé rozhodnutí, že život ve vězení, jakkoli tvrdý, je pořád ještě snesitelnější než feudální libovůle ochranného dohledu).

Novou a zcela samostatnou kapitolou je systematické (počínaje zhruba rokem 1981) uplatňování zákona o ochranném dohledu vůči politickým odpůrcům: a to dokonce i vůči prvotrestaným a takovým, kteří před svým odsouzením vedli naprosto řádný život pracujícího člověka. Jsou-li odsuzováni za to, že se jejich politické či kulturní názory liší od názorů momentálně oficiálních, pak hloubka jejich „narušenosti“ je dokazována výlučně tím, že se těchto svých názorů nehodlají ani pod největším nátlakem vzdát: bludný kruh argumentace, nápadně připomínající označení „odlišného politického smýšlení“ či dokonce pouhé věrnosti svědomí za nebezpečnou duševní chorobu. Takovýmto soudním (a politickým: neboť Vy, pane prezidente, víte stejně dobře jako my, že žádný z těchto soudních výroků nebyl a nemohl být vynesen bez předběžného politického rozhodnutí) praktikám již dokonce ani pochybný zákon o ochranném dohledu neskýtá žádnou oporu, nanejvýš svou obecnou „gumovostí“: priority („sdělovat údaje o způsobu a zdrojích své obživy“) i celá dikce zákona jasně naznačují, že má postihovat ty, kdo se vyhýbají poctivé práci a opatřují si prostředky k živobytí další kriminální činností – což opravdu není případ politických vězňů. Také cíl zákona o ochranném dohledu může sice být interpretován různým způsobem, snaha přimět odsouzeného změnit své politické názory a upustit od své občanské angažovanosti mu však výslovně protirečí.

Nejkurióznější a žel také nejotřesnější kapitolou je praxe uplatňování zákona o ochranném dohledu u politických vězňů, a to navzdory tomu, že zkušenosti s ní nepřesahují dobu několika týdnů. (...) K tomu ke všemu se pojí ještě záměrné šikanování a provokování obou odsouzených [Ladislava Lise a Jana Litomiského] (které je podle našich informací bohužel běžné i u kriminálních delikventů): orgány ochranného dohledu je nechávají celé hodiny čekat, než se uvolí zaznamenat jejich příchod, odmítají převzít jejich písemná podání či vydávají různé ústní příkazy, jejichž existenci pak dodatečně popřou a jejichž splnění se snaží interpretovat jako porušení pravidel ochranného dohledu – aniž by proti této zlovůli existovala jakákoli účinná ochrana.

Pane prezidente, ve smyslu výše vyloženého a v souladu s podrobnějším právním rozbořem zákona o ochranném dohledu (viz příloha) Vás naléhavě žádáme abyste:

1. Použil svých ústavních pravomocí a neprodleně prominul ochranný dohled všem politickým vězňům, jimž byl uložen.

2. Dal jako nejvyšší představitel ČSSR zákonodárným sborům podnět k přezkoumání celého zákona o ochranném dohledu, které by vyústilo v jeho novelizaci nebo v jeho úplné zrušení.

dr. Václav Benda, Jiří Ruml, Jana Sternová, mluvčí Charty 77

dr. Ladislav Lis, odstupující mluvčí Charty 77

Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných

Ed. pozn.: Dokument byl adresován prezidentu Husákovi; publikuje se pouze výňatek (cca polovina textu) bez přílohy.

PRÁVO NA DĚJINY (20. května 1984; 11/84)

Každý národ má svou historickou zkušenost, svou historickou paměť. Jejými stavebními kameny jsou především velké historické události či období, jakési vrcholy dějinných procesů, přelomy či obraty v dějinném vývoji, které určovaly jeho další běh. Vepsaly se do národní paměti a znovu a znovu ožívají, stávají se základem, na němž jsou vytvářeny filozofie dějin národů či států, ideové programy či koncepce, státní doktríny. Často ovšem také mýty a falešné obrazy.

Dějiny jsou velkým polem duchovních střetů a zápasů a každá doba si vytváří své pojetí dějin, své představy o jednotlivých epochách či událostech. Vytváří si je v konfrontaci s přítomnými historickými, kulturními a sociálními událostmi, na základě aktuální historické zkušenosti. Lze tedy říci, že historická zkušenost je duchovní útvar neobyčejné dynamiky a složitosti, který vždy určoval a stále určuje životy národů a států. Má neobyčejnou moc zavazující a spojující.

Zájem o dějiny byl a je společný většině kultur, byla to však právě křesťanská kultura (sama pokračovatelka komplikovaných a různorodých tradic), kdo důrazně a důsledně pojal historický vývoj lidstva jako smysluplný proces, který má zásadní význam pro přítomnost, ba bez něž je přítomnost ve své opravdovosti a plnosti nemyslitelná. Protože jsme – ať již se k ní hlásíme, nebo ji slovně zatracujeme, v plném slova smyslu dědici křesťanské kultury a protože dnešní svět jako celek, se všemi svými přednostmi a nedostatky, je touto kulturou rozhodujícím způsobem formován, nemůžeme už myslet a jednat jinak než dějinně a prostřednictvím dějin. Ani zánik, ani záchrana lidského světa se nemohou odehrát mimo dějinnou souvislost.

Je-li přítomnost průsečíkem minulosti a budoucnosti, pak prožívající rok 1984, prožíváme možná – v tomto malém koutku světa, který však nebýval vždy koutkem posledním – rok „velkého zapomnění“. Náš národ je již po desetiletí cílevědomě zbavován své historické zkušenosti jak tím, že státní moc dovoluje zveřejnění pouze takových prací z oblasti historie, které vyhovují aktuální oficiální ideologii, tak aktivní manipulaci se základními historickými skutečnostmi a tradicemi. Toto přivlast-

ňování si historie jako celku má za následek tabuizaci, popřípadě falšování klíčových období našich dějin. Mnohem hrozivější než všechny deformace je však zřejmá tendence dějiny prostě škrtnout, odsoudit je k mlčení a zapomnění – aby se prázdnému kolotání „od výročí k výročí“ dostalo plné satisfakce.

Mýlili se všichni ti, kdo si mysleli, že paměť či zkušenost nelze vyvlastnit tak, jako si někdo přivlastňuje budoucnost. Dnes vidíme, že uzurpace budoucnosti musí nutně vést i k uzurpaci paměti, minulosti. Podíváme-li se na kteroukoli dnešní učebnici dějepisu od základní po vysoké školy, přesvědčíme se o pravdivosti tohoto tvrzení. Je zřejmé, že moc chce používat historickou paměť či zkušenost jen jako nástroj svého panství, že ji chce podřídit svým cílům. Chce, aby existovala pouze paměť mocných a vládnoucích, aby paměť ovládaných potvrzovala výlučně nutnost a správnost bezčasové přítomnosti, zaplněné starostí o úživu a přežití za každou cenu. Specifika totalitní manipulace dějinami tak nakonec nutně spočívá v jejich postupné likvidaci, protože likvidační politiky, veřejného mínění, morálky i ostatních sociálních hodnot nelze do důsledků provést bez odstranění lidské dějinné dimenze jako takové. De facto to znamená návrat před nejdávnější počátky naší kultury – a spíše opuštění kultury vůbec, neboť si nelze dost dobře představit kulturu bez paměti a smyslu.

Jsme toho názoru, že tomuto zapomínání, žádoucímu z hlediska státní moci, je třeba aktivně čelit. Nikdo z nás by neměl v sobě, ať již vědomě, nebo nevědomě, nechat zaniknout paměť spravedlnosti a nespravedlnosti, pravdy a lži, dobra a zla, paměť skutečnosti vůbec. Za všechno, co se děje v nás nebo okolo nás, máme nějakou osobní odpovědnost. Sama odpovědnost, sama možnost dát smysluplnou odpověď a ručit za své činy však předpokládá jistý časový rozměr a tedy také dějinnou zkušenost jako zdroj pochopení a kontinuity. Jestliže se zasazujeme za dodržování lidských a občanských práv, pak se to nedílně týká i znovuožívání historické paměti a v posledku i rekonstrukce dějinné zkušenosti jako takové. Vždyť lidská a občanská práva byla sama formulována v dějinném procesu a bez živého vztahu k dějinám, bez porozumnění jejich smyslu je uplatňování těchto práv pouhou hrou, často dokonce škodlivou a nebezpečnou hrou.

Lidská občanská práva se týkají člověka jako bytosti, jejíž existence se nevyčerpává pouhým okamžitým prožíváním a která žije v pospolitosti bytostí sobě podobných. Proto také nepokládáme zápas o prosazení těchto práv za marný, i kdyby jeho zjevné úspěchy byly sebeskromnější. Pokud bude navzdory všem železným oponám, informačním vakuům, cenzurám a ideologickým propagandám zaznívat hlas odpovědného lidského společenství, pokud bude předávána a obrozována paměť velkých humanitních ideálů, potud bude restituce těchto práv věcí sice obtížnou, stále však ještě možnou.

Avšak dějiny nejsou nějakým pohodlným katalogem ideálů, nýbrž pralesem různorodých skutečností, jímž nás mohou ke skrytým pramenům a plodům vést jen příslušní odborníci. Proto je zápas o právo na dějiny v tomto užším slova smyslu nanejvýš naléhavý. Zajisté existuje celá řada historiků, kteří raději obětovali svůj oficiální statut (a tím i jakoukoli možnost tuzemské publikace) než svou profesionální čest a pokračují ve své vědecké práci za ztížených podmínek a pro víceméně omezený okruh přátel. Historikové v exilu zajisté konají nesmírně záslužnou práci pro zachování a prohloubení historické paměti našeho národa. Jedněm i druhým je však přístup do pralesa historie nesmírně ztěžován a hlavně obyčejný československý občan má jen zřídkakdy možnost zjednat si je za průvodce. Existuje také několik poctivých historiků (ale ubývá jich ze dne na den), kteří ještě smějí oficiálně publikovat, avšak jen za tu cenu, že je jim dovoleno vstoupit pouze do odlehlých, přesně vymezených koutů pralesa, která moc pokládá za nevýznamné.

Drtivá většina občanů je tedy nedobrovolně odkázána na oficiální tradování dějin v té podobě, v jaké se s nimi setkává od odborných publikací až po školní učebnice či historizující beletrii. A manipulace s dějinami je v této zemi neomezená. Porovnáme-li naši situaci se situací v okolních státech, jsme na tom patrně nejhůře. Není snad jediného období našich dějin, jediného závažného fenoménu kulturního či společenského, které by nebyly podávány zkresleně a falešně a ostouzeny či glorifikovány podle momentálních potřeb moci. A stále více období je prostě zahalováno mlčením. Nikoli strůjcem, zajisté však jedním z hlavních vykonavatelů je i dnešní československá historiografie, a to jak její instituce, tak lidé, kteří v nich pracují. Proto se pokou-

šíme podat alespoň kusou zprávu o jejím současném stavu, jsouce si vědomi, že bez zásadní nápravy ve věcech obecných není možná ani náprava na tomto poli, zdánlivě tak okrajovém a přece tak významném právě pro budoucnost našich národů.

Bohužel nedisponujeme dostatečně podrobnými údaji o slovenské historiografii, takže jsme v následujících rozborech nuceni jednostranně vycházet ze stavu historiografie české. Dostupné informace a hlavně zhodnocení oficiálně publikovaných prací slovenských historiků nás však vedou k závěrům, že situace – snad až na mírnější průběh „konsolidace“ a o málo lepší přístup k zahraniční literatuře a vědeckým stylům – je zde obdobná, to jest naprosto katastrofická. (...)

dr. Václav Benda, Jiří Ruml, Jana Sternová
mluvčí Charty 77

Ed. pozn.: Z rozsáhlého dokumentu, který se stal jedním z nejdiskutovanějších chartovních textů, se přetiskuje pouze úvodní část.

PRÁVO NA INFORMACE (1. prosince 1984; 20/84)

„Každý má právo na svobodu projevu; toto právo zahrnuje svobodu vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace a myšlenky všeho druhu bez ohledu na hranice, ať ústně, písemně nebo tiskem, prostřednictvím umění nebo jakýmikoli jinými prostředky podle vlastní volby.“

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, článek 19 (Sbírka zákonů č. 120/76)

Charta 77 se už několikrát vyjadřovala k porušování tohoto práva v Československu, zejména v souvislosti s madridskou konferencí dokumentovala, že československá vláda neplní závazky, jež přijala v Závěrečném aktu helsinské Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě. Situace se však v poslední době ještě zhoršila.

Občan kteréhokoliv státu by měl mít možnost získávat základní pravdivé a úplné informace o aktuálním dění především z domácího a zahraničního tisku, rozhlasu a televize. V Československu jsou již od roku 1948 veškeré informační zdroje v rukou jediné politické strany a jejího úřednického aparátu. Ten určuje jak oficiální stanoviska v komentářích, tak i výběr základních informací. Hromadné sdělovací prostředky se tak staly výlučně nástrojem ideologické propagandy; místo aby umožňovaly občanům spoluúčast na politickém dění a řízení, systematicky vytvářejí falešné vědomí o stavu světa.

Připomeňme některé události tohoto roku: Např. kolem olympiády v Los Angeles vznikla kampaň dezinformací. Československé sdělovací prostředky jsou plně odpovědný nejen za přejímání nepravdivé moskevské propagandy, ale i za vlastní lži a pomluvy v souvislosti s olympijskými hrami 1984. Zklamali i sportovní komentátoři, kteří místo objektivního zaznamenání ovzduší a sportovních výsledků posílali z Los Angeles propagandistické komentáře, odporující základním olympijským myšlenkám. Nejinak tomu bylo v souvislosti s návratem československých občanů ze zajetí v Angole. Dlouho byla veřejnost

informována o osudu našich spoluobčanů sporadicky, později se z kratičké oficiální zprávy dozvěděla, že v Praze byla představiteli československé vlády přijata delegace opoziční Unity, kterou naše hromadné sdělovací prostředky více než rok označovaly za organizaci banditů, s níž československá vláda nebude nikdy jednat. Posléze vyšlo několik komentářů a pečlivě cenzurovaných rozhovorů s navrátilci, ale ani slovo o pravých příčinách únosu a okolnostech návratu; zejména se naše veřejnost nesměla dozvědět nic o tom, že se o propuštění našich občanů zasloužil též poslanec Evropského parlamentu, československý exulant Jiří Pelikán. Namísto toho zorganizovala československá propaganda proti němu pomlouvačnou kampaň.

O Etiopii jsme četli a viděli na obrazovkách mnoho reportáží o radostném životě země v souvislosti s letošním výročí revoluční moci, včetně monumentálního Marxova pomníku. Ale vůbec jsme neměli být informováni o tom, že zde ve stejné době panoval hladomor: Teprve když oběti šly do statisíců a když se naplno rozvinula pomoc západních zemí, o níž se naši občané dozvídali ze zahraničních sdělovacích prostředků, začalo se také u nás psát o pomoci SSSR a ČSSR, a tak jsme se seznámili s druhou tváří revoluční Etiopie spíše mezi řádky.

Zemím tzv. socialistického tábora je věnováno mnoho místa v televizi, v rozhlasu i tisku. Nikoli však skutečné situaci v Polsku nebo např. přijetí Rumunů na Letních olympijských hrách 1984 či rumunským stanoviskům k různým mezinárodním otázkám; podobně se neuvěřejňují pravdivé informace o ekonomických reformách v Maďarsku nebo o zlepšujících se kontaktech mezi oběma německými státy. Tyto a podobné otázky jsou našim občanům vysvětlovány v přísně cenzurovaných komentářích, v nichž jsou téměř všechna základní fakta potlačena nebo překroucena.

Tak tomu bylo i v případě zavraždění polského katolického kněze Popieluszka, kdy Československé sdělovací prostředky jen zdráhavě přiznaly vinu bezpečnostního aparátu na jeho smrti, ale zcela zamlčely společenský dopad této události, např. i fakt, že se pohřbu zúčastnily statisíce Poláků.

Dezinformace je často natolik rafinovaná, že lži podvržené některým cizím sdělovacím prostředkům jsou vydávány za nestranné hledisko a pak široce přejímány ve všech zemích uniformovaného tisku.

Mnoho zásahů mocenského aparátu by bylo možno dokumentovat i na poli informací o umění (nemluvě o cenzurním zglajchšaltování umění jako takového). Projevilo se to např. při udělení Nobelovy ceny za literaturu národnímu umělci Jaroslavu Seifertovi. Všechny světové informační zdroje je oznámily okamžitě, Praha se až po jistém váhání rozhodla k vlašnému souhlasu s přijetím této pocty a teprve pak vydala Československá tisková kancelář lakonickou zprávu, že podle západních agentur byla J. Seifertovi udělena Nobelova cena a že mu blahopřál subalterní čs. kulturní činitel. V následujících sporadických komentářích se však nesmělo mluvit o pevném občanském postoji posledního předsedy rozpuštěného Svazu československých spisovatelů, o tom, že je jedním z prvních signatářů Charty 77 a že jeho novější díla byla dlouho na indexu a vycházela jen jako samizdaty, které byly zabavovány policií a používány soudy k důkazu protistátní činnosti. (Ostatně právě nyní se v Brně připravuje proces proti československým občanům, jejichž jediná vina spočívá v tom, že se pokusili předat do zahraničí poslední sbírky jiných dvou básníků). Oficiální propaganda se naopak velmi rozhořčila, že tyto skutečnosti zveřejnily západní sdělovací prostředky. V rozporu s pravdou tvrdila, že Seifert je naším nejvydávanějším básníkem a že se distancuje od nezávislých občanských aktivit, přičemž samozřejmě zamlčela téměř desetiletou ediční přestávku a také to, že poslední práce Jaroslava Seiferta vycházejí bez cenzurních zásahů jen v cizině a v samizdatových opisech.

Zamlčování a falšování se však zdaleka netýká jen neuralgických bodů zahraniční politiky či „kulturně ideologické fronty“. Se stejnou samozřejmostí je zakázáno uveřejňovat cokoli např. o závažnějších ekonomických či ekologických problémech. Namísto toho jsou systematicky publikovány optimistické myšlenky – a to i v případech, kdy nedostatek informací, resp. nepravdivé informace mohou znamenat přímou hrozbu pro chod hospodářství nebo zdraví obyvatelstva. Fakticky neexistuje oblast, která by nebyla takto postižena. Sotva před měsícem došlo k požáru sociálního ústavu, při kterém uhořelo 26 chovanců. Sdělovací prostředky zveřejnily zprávu o této otrěsné události s týdenním zpožděním na nedůstojném místě a zamlčely, že oběťmi byly děti – psaly výhradně o „tělesně postižených osobách“. K jakýmkoli závaž-

nějším tragédiím se tisk zásadně nevrací a výsledky šetření zůstávají utajeny, protože by mohly ve veřejnosti vyvolat nežádoucí otázky.

Podobných dezinformací a neseriózností československých sdělovacích prostředků lze uvádět bezpočet a všechny mají společnou příčinu: monopolní právo mocenského aparátu na rozhodování o informacích všeho druhu. Na jeho libovůli jsou závislí jak řadoví novináři, tak šéfredaktoři a cenzori. Funkcionáři stranického aparátu diktují, co se smí uveřejnit k té či oné politické nebo ekonomické události, a zejména pak cenzurním způsobem vymezují, o čem se psát nesmí, co se musí zamlčet a jak je třeba skutečnost upravit, aby byla totožná s aktuální politickou linií mocenských orgánů.

Po celou dobu tzv. socialistické výstavby se sdělovací prostředky na příkaz shora zbavovaly novinářů, kteří nesouhlasili s politikou vládnoucí skupiny, kteří se odvážili kritizovat její omyly a chyby nebo kteří se prostě jen při práci více radili s vlastní hlavou a svědomím než s dohlížitelstvími orgány. Politické čistky začaly bezprostředně po únoru 1948, kdy byla valná část novinářů donucena opustit redakce a už se nikdy nesměli ke své profesi vrátit. Někteří byli uvězněni nebo i popraveni (Záviš Kalandra), mnozí další raději volili odchod z vlasti.

I v dalších letech byl ve sdělovacích prostředcích udržován a záměrně pěstován existenční strach, odvážným hrozilo propuštění nebo i vězení. Další masové čistky přišly po dubnu 1969, kdy nové vedení KSČ v průběhu necelého roku vyhodilo z redakcí několik tisíc novinářů. Současně byly zakázány nejpoblárnější noviny a časopisy, jako Listy, Reportér, Politika, Zítřek, Student, Dějiny a současnost, Filmové a televizní noviny, Plamen, Host do domu atd., atd. Mnozí vyhození novináři byli vyslýcháni a zastrašováni Státní bezpečností. Zejména ti, kteří se aktivně účastní občanské iniciativy Charta 77, jsou pod stálým dohledem StB a někteří z nich byli pro své přesvědčení odsouzeni a žalářováni.

Mocenské orgány se snaží chránit svůj informační monopol i trestním zákonem, který šíření objektivních informací trestá jako pobuřování, poškozování zájmů republiky v cizině, pomlouvání spřáteleného státu apod. Státní bezpečnost např. běžně označuje rukopisné šíření necenzurovaných textů (a to i zcela nepolitického obsahu) za trestný čin podvracení republiky a soudy za ně odsuzují k vysokých trestům.

Pokud jde o přístup k zahraničnímu tisku, československá vláda rovněž neplní závazek přijatý v Helsinkách a podrobně rozvedený v Madridu: „Účastnické státy budou podporovat svobodnější a širší rozšiřování periodického i neperiodického tisku, který je dovážen z jiných účastnických států, jakož i zvýšení počtu míst, v nichž tyto publikace budou vyloženy k volnému prodeji. Tyto publikace budou rovněž přístupny v čítárnách, velkých veřejných knihovnách a podobných institucích.“ Bez omezení jej může číst pouze nevelká skupina přísně prověřených funkcionářů a prominentních novinářů. Zahraniční tisk je v úřadech i v redakcích považován za tajný materiál a jeho zabezpečení před „nepovolanými“ je přísně kontrolováno. Do stejné kategorie patří i tzv. monitor, zvláštní zpravodajství ČTK, určené pro vnitřní potřeby stranického aparátu, vládních úřadů a pro výše postavené redaktory. Je to obsáhlý přehled zpráv, statí a komentářů zahraničního tisku, prostě mnohostranných a seriózních informací. Tomuto vybranému okruhu slouží zahraniční tisk a monitor především k účelům antipropagandy a dezinformace, bez přímého pokynu mocenských orgánů je vyloučeno cokoli z něho přetisknout nebo obšírněji citovat.

Československý občan si nemůže volně předplatit západní tisk. Během roku byla sice vydána směrnice, že je možné si jej objednat v PNS s podmínkou, že předplatné plus přírážka budou složeny v devizách, zdá se však, že tato směrnice byla čistě kosmetickou úpravou v důsledku kritiky ČSSR na madridské konferenci KBSE: Ačkoli např. výslovně jmenovala některé exilové časopisy, byly všechny pokusy o jejich objednávku předem odmítnuty s odůvodněním, že o existenci takových titulů není nic známo nebo že bohužel právě zanikly. Nadále tedy platí dosavadní praxe, podle níž si nepatrná menšina československých občanů, kteří mají bohatší příbuzné v zahraničí nebo smějí disponovat devízovými konty, může ze Západu objednat nevelký okruh vysloveně nepolitických magazínů (např. o módě, ne však již o kultuře) či vědeckých a odborných časopisů (ne však již z oblasti politických a společenských věd). Ani přijetím objednávky a zaplacením vysokých poplatků však trampoty čtenáře nekončí: Veškeré tiskoviny jsou při poštovní přepravě podrobovány cenzuře a při sebemenší pochybnosti bez náhrady zabavovány s odůvodněním, že jsou zakázány a státu nebezpečné. (Dokonce i zdánlivě tak nepodezřelé časopisy jako *Ameri-*

can Scientist či *National Geographic* v některých obdobích častěji nedocházejí, než docházejí). Cenzura zahraničního tisku jde tak daleko, že jsou v PNS zabavovány i výtisky novin a časopisů ze socialistických států (včetně SSSR), pokud náhodou obsahují takové informace, které jsou v československém tisku na seznamu nevhodných nebo zakázaných. Je také všeobecně známo, že vracejícím se československým turistům a zahraničním návštěvníkům jsou na hranicích zabavovány západoevropské a americké noviny a časopisy.

Stejně postupují úřady vůči většině ze Západu dovážené či zasílané literatury. Zvláště náboženská literatura (včetně biblí, liturgických knih a svatých obrázků) a jakékoli exilové publikace patří k zakázaným artiklům: Ve výročních zprávách o úspěších celních orgánů figurují vždy hned vedle množství zabavených drog. Televize již několikrát publikovala sugestivní záběry, jak je „nevhodná“ literatura rozemílána ve stoupě – je to účinné zvláště v souvislosti s oznámením o uvězení těch, u nichž byla nalezena.

Pokud se náš občan chce seznámit s tiskem a literaturou západních států přímo na jejich zastupitelských úřadech či informačních střediscích, musí počítat s tím, že bude snímán skrytými kamerami, zanesen do záznamu bezpečnostních orgánů a dříve či později vystaven jejich nátlaku.

Řada osob byla v československu trestně stíhána a odsouzena za šíření zpráv zahraničních rozhlasových či televizních stanic nebo za umožnění jejich poslechu. (Komentář k trestnímu zákonu výslovně uvádí, že „umožnění poslechu nepřátelské relace cizí rozhlasové stanice“ nejméně dvěma osobám je trestným činem pobuřování, za který může být pachatel uvězněn až na 3 roky). V rozporu s Mezinárodním telekomunikačním řádem Československo ve velkém rozsahu ruší zahraniční vysílání. Provoz těchto rušiček je navíc velice nákladný a energeticky náročný. Přesto počet posluchačů zahraničních stanic neustále roste. Nejposlouchanější jsou česká a slovenská vysílání Hlasu Ameriky, BBC, Svobodné Evropy, Deutschlandfunk a další. V rozsáhlých oblastech republiky je navíc možné sledovat pořady západoněmeckých a rakouských televizních stanic. Nezávisle na úrovni a míře tendenčního zaměření tkví význam těchto vysílání jednak v tom, že zaplňují informační vakuum vytvářené československými sdělovacími prostřed-

ky, jednak v tom, že posluchač či divák může konfrontovat rozdílná stanoviska a vytvářet si tak svůj vlastní názor na danou problematiku. To druhé je zvlášť důležité, neboť československé sdělovací prostředky jsou sice podle mocenských pokynů ochotny převrátit své postoje doslova ze dne na den (viz např. stanovisko k rozmisřování raket středního doletu nebo ze starších hodnocení Pol Potovy vlády v Kambodži), zato však dodržují zásadu naprosté jednoty: polemika, byť o tématu sebeodlehlejším, je prakticky vyloučena.

Stejně nezastupitelnou roli mají české a slovenské časopisy vydávané v zahraničí. Tyto tiskoviny mají nedostatečné náklady, do Československa se dostávají s obtížemi a i pak jsou často zabavovány, jsou však důležitým zdrojem necenzurovaných informací a v jistém smyslu i zárukou kulturní kontinuity a oporou občanského sebevědomí. Každý takový materiál koluje mezi desítkami čtenářů, i když všichni musí počítat s nebezpečím, že jeho čtení a rozšiřování bude považováno za trestný čin.

Ještě několik slov o odpovědnosti, resp. spoluodpovědnosti novinářů za tento kritický stav v československých sdělovacích prostředcích. Na jaře 1969, kdy byla zahájena největší čistka, byli do jednotlivých redakcí vysláni prověřeni pracovníci stranického aparátu, namnoze spolupracovníci StB. Většina dodnes zastává vedoucí funkce v tisku, rozhlasu a televizi a odpovídá především za kádrové obsazení redakcí. Při prověrkách v roce 1969 byla vyhlášena zásada, že novinářem může zůstat jen ten, kdo se naprosto a bez výhrad ztotožnil se zásahem vojsk pěti států v srpnu 1968 a kdo odsoudil demokratizační předchozí vývoj. Také všichni nově přijímaní novináři samozřejmě prošli sítím tvrdých kádrových prověrek.

Nikomu z dnešních československých novinářů nejsou skutečnosti uvedené v tomto dokumentu neznámé. Šéfredaktoři předávají svým redakcím důvěrné informace, získané od představitelů aparátu KSČ, o politické a ekonomické situaci doma i ve světě, samozřejmě včetně instrukcí, co z toho se nesmí uveřejnit a naopak, jak některé skutečnosti je nutno vykládat naprosto jinak. Ve všech redakcích se tedy víceméně otevřeně projednávají kampaně dezinformací. Vzepřít se, odmítnout podíl na této hře ovšem znamená trvalou ztrátu možnosti vykonávat novinářské povolání. Bylo by nesprávné stavět se do pozice soudců

a chtít redukovat problém odpovědnosti novinářů na konflikt mezi profesionální etikou a obavami ze ztráty existenčního zajištění. Existuje zajisté mnoho novinářů, kteří mají rádi své povolání a jsou přesvědčeni, že se jim podaří výběrem třeba jen zdánlivě okrajových témat, opatrným přimícháváním pravdy do lži či jinak oklamat pozornost moci a přece jen poněkud informovat veřejnost.

Tento realisticky vyhlížející postoj má však jedno úskalí. Bývaly doby, kdy méně vzdělaní měli sklon věřit tištěnému slovu již jen proto, že zde stálo „černé na bílém“. Dnes československý občan přistupuje k našim sdělovacím prostředkům s přesvědčením, že lžou vždy a všude, a každé jejich sdělení se snaží přeměnit v pravý opak. (Samozřejmě to stejně nevyklučuje úspěšnou indoktrinaci; ostatně dezinformační centra se v tichosti naučila počítat s touto mentalitou obyvatelstva a úspěšně jí využívat). Dokud nebude tato atmosféra radikálně změněna, dokud nebudou obnoveny základní podmínky pro důvěru mezi veřejností a sdělovacími prostředky, hrozí vážné nebezpečí, že i ta sebepoctivější a profesionálně sebehodnotnější novinářská práce bude fakticky jen zvyšovat přesvědčivost lži a dodávat jí lesku. Jedním z minimálních požadavků na odpovědnost novináře (ať již byl vyhnán k lopatě, či ať se s poctivými úmysly snaží pracovat v redakci) by proto měl být stálý zřetel k dosažení cíle, tj. zásadní nápravy obecných věcí.

Charta 77 znovu připomíná jednu ze základních myšlenek Závěrečného aktu helsinské konference: „Zúčastněné státy si stanoví za cíl usnadňovat volnější a větší rozšiřování informací všeho druhu, podporovat spolupráci v oblasti informací a výměny informací s druhými zeměmi.“

Tímto dokumentem chceme upozornit odpovědné orgány, že zatím nečinily nic pro realizaci této zásady.

dr. Václav Benda, Jiří Ruml, Jana Sternová
mluvčí Charty 77

K SITUACI ŘEHOLNÍCH SPOLEČENSTVÍ V ČESKOSLOVENSKU (12. prosince 1984; 21/84)

Charta 77 již mnohokrát v různých souvislostech poukázala na nezákonné potlačování náboženského života, na pronásledování a diskriminaci věřících. Zvláště drastických forem nabylo a nabývá toto pronásledování vůči řeholníkům: pokládáme proto za naléhavé věnovat problematice řeholních společností bližší pozornost.

Okolo málokteré společenské skupiny či problému se podařilo vytvořit takové informační vakuum a současně takový nános předsudků a dezinformací, jako okolo řeholních společností. Je proto užitečné, ač nezvyklé, že se námi vyžádaný materiál podrobně zabývá historií, rozčleněním, kulturním a společenským významem řádů a že se i příslušnou právní problematiku snaží postihnout v širších vývojových souvislostech. Tento materiál je ovšem dílem skupiny věřících, sympatizujících s řeholními společnostmi: zvláště ve své obecně informativní části je nepochybně jejich jednostrannou apologetikou. Mnozí z nás hodnotí historický význam řádů zcela odlišně nebo alespoň mnohem kritičtěji. Mnohým z nás jsou cizí jak motivy, které vedly naše spoluobčany k přijetí řeholních slibů, tak způsob života, k němuž se těmito sliby zavázali.

V Chartě 77 nás však všechny spojilo přesvědčení, že svoboda je nedělitelná, že nelze mlčet k pošlapávání lidských a občanských práv kteréhokoli našeho spoluobčana. Je nepochybné a stále znovu dotvrzováno, že takové násilí se již po dvě generace děje mnohatisícové skupině čs. řeholníků a řeholnic. Nikoli zákonným opatřením, ale ozbrojenou operací byly v roce 1950 kláštery v Československu uzavřeny a řeholníci doslova odvezeni do koncentračních klášterů – internačních táborů, kde byli za krutých a ponižujících podmínek nuceni strávit několik let (někteří byli propuštěni až v roce 1968, mnozí další byli nelidsky vyšetřováni, odsouzeni k vysokým trestům a převezeni do normálních věznic). Ani po jejich propuštění z internace však nedošlo k nápravě nezákonností, pokusy z let 1968–69 byly předčasně zmařeny a v posledních letech se represe viditelně stupňují. Ačkoli podle platných čs.

zákonů a vyhlášek (včetně těch nejnovějších) jsou řeholní společnosti plně legální, úřady jim fakticky tuto legalitu vytrvale upírají. Samozřejmě jsou tím porušována i ustanovení Ústavy ČSSR a zvláště přijatých mezinárodních paktů, zaručujících svobodu náboženského života a sdružování se k tomuto životu. Ale nejen to: příslušnost k řeholní společnosti s sebou automaticky přináší i ztrátu těch základních práv, která jsou pro ostatní občany docela samozřejmá, a současně trvalou hrozbu trestního postihu – rozsáhlé policejní i justiční represe z posledních let měly demonstrovat, že tato hrozba není nikterak planá. Politickým záměrem, otevřeně a oficiálně proklamovaným ve stanoviscích Úřadu pro věci církevní, v rozsudcích soudů i v tisku, zůstává násilná likvidace řeholních společností v naší zemi.

Naléhavě proto žádáme příslušné čs. instituce, aby neprodleně podnikly rozhodné kroky, které by řeholníkům a řeholnicím navrátily jejich základní občanská práva a každému čs. občanu jeho nezadatelné právo rozhodnout se pro řeholní život. Je to o to snazší, že takové rozhodnutí nevyžaduje sebemenší změnu žádného z čs. zákonů, nýbrž jen jejich důsledné uplatnění a dodržování.

Dovídáme se, že řádová sestra Tereza z Kalkaty, laureátka Nobelovy ceny míru, požádala během své nedávné návštěvy ČSSR, při které byla nadšeně vítána mnohatisícovými davy věřících, příslušné státní a církevní úřady o povolení zřídit zde pobočný klášter svého řádu. V sousední NDR bylo její obdobné žádosti rychle vyhověno. Domníváme se, že kladný postoj našich úřadů v této věci, provázený zastavením všech policejních a justičních represí, by mohl být vhodným a oboustranně přijatelným prvním krokem k obnově normálních, tj. lidsky spravedlivých poměrů.

dr. Václav Benda, Jiří Ruml, Jana Sternová
mluvčí Charty 77

K situaci řeholí v Československu (...) Likvidace

Na tomto historickém pozadí vstoupily u nás řehole do období po únoru 1948, kdy komunistická strana absolutně ovládla stát a začala přebudovávat celou společnost.

Odhlédneme-li od ateismu v komunistické ideologii, řehole ve svých komunitách v praxi uskutečňovaly hlavní ideje hlášané komunisty: materiální rovnost a práci ve prospěch společnosti. Přesto začala komunistická strana hned po uchopení moci připravovat jejich likvidaci, protože představovaly ostrovy svobody v novém zřízení. Řeholníci se nedali získat ideologicky, jejich osobní nároky byly tak nízké, že je nebylo možné zlikvidovat ekonomicky, a jejich spojení s lidem tak pevné, že je nedovolovalo izolovat společensky.

Údaje z konce čtyřicátých let mírně kolísají, zpravidla se však uvádí, že v té době působilo na našem území 61 řeholí (25 mužských, 36 ženských), klášterů bylo 393 (148 mužských, 245 ženských), řeholníků celkem 15 200 (3 000 mužů, 12 200 žen).

Řehole naháněly režimu strach. Přitom mu nezbyvalo nic jiného, než zlikvidovat je násilně. V březnu až dubnu 1950 bylo deset vedoucích představitelů mužských řeholí odsouzeno v politickém monstrprocesu za „špionáž ve prospěch Vatikánu“ k dlouholetým trestům vězení. Vzápětí, v noci z 13. na 14. dubna 1950 a v další etapě o dva týdny později, obklíčily jednotky Lidových milicí a SNB mužské kláštery v celé republice. Řeholníci si směli vzít s sebou jen nejnnutnější věci a ještě v noci byli odvezeni do několika internačních táborů. Největší tábory byly zřízeny v klášterních budovách v Želivi, Broumově a v Podolinci. Mladší řeholníci byli zařazeni do trestních vojenských útvarů s prodlouženou dobou služby.

O likvidaci klášterů rozhodlo výhradně vedení KSČ; vláda, tím méně pak zákonodárné orgány, se touto otázkou nezabývala ani formálně. Jelikož usnesení stranických orgánů nemají charakter právní normy, byla likvidace klášterů čistě politickým aktem bez jakéhokoliv právního podkladu.

Internační tábory nebyly zařazeny do soustavy věznic a nevztahovaly se na ně předpisy upravující – ať již jakkoliv – výkon trestu. Postavení internovaných řeholníků bylo proto úplně bezprávné. Nesměli opustit tábor, denní režim byl přísně reglementovaný, bez jakékoliv samosprávy. Při nedostatečné stravě museli řeholníci manuálně pracovat 8 – 10 hodin denně. Za práci nedostávali žádnou mzdu, nebyli dokonce ani nemocensky pojištěni. Za disciplinární, často vykonstruované přestupky jednotlivců používala správa táborů kolektivních trestů. Internace

v táborech nebyla časově omezena, řeholníkům byla předkládána jako doživotní a pro některé z nich opravdu skončila až bezmála po dvou desetiletích. Tábory střežily ozbrojené oddíly nejprve Lidových milicí, později SNB. Životní podmínky řeholníků v internaci byly často horší než trestanců ve věznicích a politickému vedení nebylo proti mysli, jestliže se jejich vlivem urychlí úmrtnost řeholníků. Toto všechno jsou charakteristické znaky otroctví v jeho nejdrastičtější formě a současně trestného činu genocidia podle definice VS OSN z 11. 12. 1946, resp. podle ustanovení par. 259 odst. 1 písm. a/ platného československého trestního zákona.

Je třeba uvést, že v strážních oddílech se našli jednotlivci, kteří v rámci svých možností buď sami řeholníkům tajně pomáhali, nebo aspoň přivírali oči nad drobnou pomocí okolního obyvatelstva.

Ženské kláštery byly podobným způsobem zlikvidovány v červnu až v srpnu 1950. Důsledky byly tím bolestnější, že tisíce řádových sester byly naráz vytrženy z práce ve školství a ve zdravotnictví a že za ně dlouho nebylo možno získat alespoň částečně rovnocennou náhradu. Řeholnice z celé republiky (včetně Slovenska) byly převezeny do menších internačních táborů v Čechách a na Moravě. Pracovaly v okolních továrnách a na státních statcích.

V plném rozsahu trvala internace řeholí do roku 1955. V druhé polovině padesátých let byly internační tábory postupně rušeny. Ti řeholníci, kteří nebyli mezitím odsouzeni ve vykonstruovaných procesech a přemístěni do normálních věznic, byli postupně propouštěni do civilního života, i nadále však zůstávali pod policejním dohledem. Řeholnice byly umisťovány do charitních domů, rozsetých po celé republice. Směly v nich vést řeholní způsob života, byly však pod dozorem státních správců a musely vykonávat nařízenou práci.

Dobu věznění a internace řeholníků je možno odhadnout na základě údaje z roku 1968. Tehdy podalo 8264 řeholníků a řeholnic ministerstvu kultury žádost o obnovení klášterů, v níž signatáři uvádějí, že úhmem strávili ve vězení a v internaci 42 763 let. (...)

Ed. pozn.: Z obsáhlého materiálu datovaného v říjnu 1984 v Bratislavě, který mluvčí ve svém dokumentu zveřejnil, otiskujeme pouze jednu kapitolu.

KE 40. VÝROČÍ SKONČENÍ DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY

(26. dubna 1985; 9/85)

Před čtyřiceti lety skončila nejkrvavější válka světových dějin. Lidé, kteří nasadili své životy v boji proti nacismu, věřili, že jeho porážkou bude Evropa osvobozena od cynického pošlapávání občanských a lidských práv. Národy si od míru slibovaly obnovení suverenity, uskutečnění ideálu svobody, demokracie a spravedlnosti.

Oficiální oslavy osvobození Československa se odbyvají především vypočítáváním, čeho se za čtyřicet let dosáhlo. My bychom ale trochu střízlivěji chtěli obrátit pozornost k některým problémům, které naléhavě pocítuje valná většina našich občanů.

Pravda je, že se za posledních čtyřicet let pronikavě změnila struktura československé společnosti, postavilo se dost nových podniků a zařízení, vybuďovala se nová města, vyrovnal se styl života městských a venkovských lidí, zemědělství vyrábí produktivněji, vzdělání i léčebná péče jsou hrazeny ze společných fondů, je postaráno o lidi staré, nemocné i o matky s malými dětmi, byla vymýcena nejhorší bída. To vše je výsledkem práce lidí, kteří se poctivě snažili a snaží přispět k rozvoji společnosti přes všechny překážky, se kterými se setkávají.

Takto formulována by však pravda nebyla celá. Podobných, a i daleko lepších výsledků dosáhly i jiné evropské země, a nadto každý z oněch vyjmenovaných v sobě obsahuje řadu problémů, které ho znehodnocují. A co zejména musíme připomenout – do tohoto vývoje zasáhlo několik vln násilí a pronásledování, kdy byly z veřejného působení vyřazeny celé společenské skupiny a celé generace vzdělanců, kdy mnozí na mocenské boje doplatili životy nebo mnohaletým žalářováním či ztrátou existence a kdy dost našich občanů uprchlo před perzekucí do ciziny. Když nyní po čtyřiceti letech vážíme, čeho jsme ve srovnání s dobou první republiky nebo se současnými evropskými zeměmi pod heslem socialistických ideálů dosáhli a co za to naše společnost v násilných zásazích zaplatila, musíme říci, že dnešní výsledky ony minulé krutosti nejen neospravedlňují, ale že naopak vliv neodčiněných krutostí doposud neblaze zasahuje do celého našeho života.

Když se rozhlédneme po našich zemích, rozpoznáváme na každém kroku, v každé oblasti veřejného působení nejrůznější krizové jevy a deformace, které nám velice ztěžují život. S vděčností přijímáme skutečnost, že posledních čtyřicet let žila Evropa v míru, současně ale musíme konstatovat, že právě v těchto mírových letech lidé u nás ztráceli a dosud ztrácejí povědomí, že místo, kde se narodili, kde pracují, vychovávají děti a kde se od nich vyžadují povinnosti, je jejich nezci- zitelným domovem. Domov znamená bezpečí, prosperitu, jistotu a vřelost vztahů, tedy pocity, které se z naší společnosti stále více vytrácejí. Pocit bezpečí ochromují rakety, které se proti vůli většiny obyvatel objevují na našem území. Hospodářské prosperitě brání nesmyslná byrokratizace řízení ekonomiky. Jistotu svého postavení nebo budoucnosti svých dětí tu nemá téměř nikdo, snad ani všichni ti, kteří nám vládnou. Vřelost vztahů lze nalézt v rodinách nebo v neoficiálních společenstvích, ale z veřejnosti mizí slušnost, lidé jsou na sebe zlí, vládne tu přetvářka a donucování, strach a bezmoc. Nejvýmluvnějším projevem pocitu bezdomoví je nekončící útěk hlavně mladých lidí z republiky.

Dokonce ani oficiální kritika už nezakrývá, že společnost je proniknuta korupcí, uplácením, zneužíváním postavení, nekvalitní prací, šizením, rozkrádáním, lhotejností k půdě, která nás živí, lhotejností ke svěřeným hodnotám a plýtváním jimi, plýtváním i lidskou prací. Úřady se tyto rozsáhlé nešvary snaží odstranit trestními postihy, ony ale z života nemizí, neboť vypořádat se s nimi může jen společnost jako celek, přirozená iniciativa lidí. Ta ale v mechanismech řídicích naší společnost nefunguje, pokud se za ni nevydávají uměle vytvářené papírové „iniciativy“, spisované funkcionáři a posílané nadřízeným orgánům jako hlášení. Dobrá vůle, podnikavost a tvořivost nevzniknou a nebudou k dobru nás všech působit, dokud lidé nebudou cítit, že se jim věří, že se s nimi počítá, že mají společenskou důvěru a prostor. K tomu, aby se cítili hospodáři a občany, aby cítili odpovědnost za společenské poměry, by se muselo v Československu změnit společenské klima. Dnešní formálnost, donucování a poručnickování shora důvěru nevnukají.

Změna společenského klimatu neznamená narušení společenského systému, ale mohla by vládnoucí společenský systém zproduktivnit,

zregenerovat, zdynamičtít, zpružnit. Lidem by se mohlo volněji žít. Základem společenského klimatu je možnost uplatnění, a přitom právě v kádrových otázkách politika povětšinou sleduje spíše mocenské zájmy vládnoucí vrstvy funkcionářů nežli skutečné zájmy společnosti. Je prosazenou praxí, že všude, v hospodářství, ve vědě, v kultuře, ve školství, ve zdravotnictví, v zemědělství, na všech vedoucích funkcích mají přednost lidé tzv. angažovaní, t. zn. ti, kdo jsou členy komunistické strany nebo svazu mládeže, a to i kdyby ti druzí, ve straně neorganizovaní, byli schopnější a pro funkce způsobilější. Od určité výše pak, až na zanedbatelné výjimky, nemá prostě nečlen strany jakoukoli naději na zařazení do hospodářské, správní nebo jiné funkce. Je také známo, že existuje dvojitý výklad trestních postihů, jeden pro funkcionáře, chráněné mocenskou imunitou, a druhý pro tzv. obyčejné lidi. A stejně tak existují dvě míry v odměňování, v platech, v honorářích, dokonce i v přídavicích na zdražování, dvojitý je zásobování a zdravotnictví. Ve společnosti se rozšířily a zabydly diskriminace, výsady a nespravedlnosti. To má za následek, že nadutost a nespravedlnost elitářských skupin stoupá a tzv. obyčejní lidé se stahují do soukromí a rezignují na věci obce. Tato společenská situace není jedinou příčinou našich obtíží, ale její řešení by změnilo k dobrému společenské klima.

Navrhujeme proto opatření, která nejsou nikterak převratná, ale která by přispěla ke vzrůstu důvěry i sebedůvěry lidí a prospěla by ozdravení poměrů.

1. Navrhujeme cílevědomě postupovat tak, aby byla zrušena kádrová omezení při přijímání a postupu v zaměstnání a aby byl možný přínos lidí posuzován podle jejich vzdělání, pracovitosti a schopností.

2. Navrhujeme, aby těm, kdo byli v minulých politických čistkách vyřazeni z míst a povolání, byla umožněna práce odpovídající jejich schopnostem a vzdělání. Jde většinou o lidi vysoce kvalifikované, schopné a poctivé, které jen mocenské sobectví drží stranou veřejného působení. Nejsme tak bohatí, abychom si mohli dovolit přepych politické msty.

3. V duchu naší ústavy navrhujeme v zájmu mravního ozdravení a zlepšení zejména výchovy dětí a mládeže nebránit se vlivu křesťanských a jiných humanistických idejí, které by čelily odduchovnění naší

společnosti, mravní vyprázdněnosti a zcyničtění. Současně doporučujeme zrušit zákazy zveřejňování dosud jen neoficiálně tvořených literárních a jiných uměleckých a vědeckých děl, která spolu s hodnotnými díly oficiálními tvoří jedinou národní kulturu. Dále navrhujeme rozšířením ediční činnosti a lepším vybavením knihoven a zpřístupněním jejich sbírek umožnit všem poznávat celé duchovní dědictví kultury světové.

4. Navrhujeme, aby byla nad výkonem moci zaručena veřejná kontrola, a to zejména obnovováním působení veřejného mínění.

5. A jako projev lidskosti navrhujeme, aby byla ke 40. výročí ukončení války vyhlášena všeobecná amnestie.

Jiří Dienstbier, Eva Kantůrková, Petruška Šustrová
mluvčí Charty 77

K VÝSTAVBĚ VODNÍCH DĚL GABČÍKOVO – NAGYMAROS (13. září 1985; 22/85)

Kruh Dunaj, maďarské ekologické hnutí, se na nás obrátil s výzvou k čs. veřejnosti, která se zabývá výstavbou vodních děl Gabčíkovo–Nagymaros. Přiložil též rozbor ekologické situace, která výstavbou vzniká. Zásahy do podunajské krajiny mohou mít neodčinitelné následky nejen pro nás, ale pro další generace. Proto jsme se rozhodli oba texty publikovat. Vyzýváme přitom všechny, kdo mohou přispět svými znalostmi, aby se zapojili do diskuse o tomto tématu. Vyzýváme rovněž státní orgány, aby se vši odpovědností znovu prozkoumaly vzniklou situaci a rozhodly v zájmu národů československa a Maďarska.

Jiří Dienstbier, Eva Kantůrková, Petruška Šustrová
mluvčí Charty 77

Už sedm let, od doby, kdy začala stavba gabčíkovské přehrady, už sedm let není na Žitném ostrově mír: člověk vede válku proti přírodě. Podle bulletinu, vydaného v r. 1980 slovensky a maďarsky okresním střediskem pro vzdělávání dospělých v Dunajské Středě, „se plní dávná touha lidí na Žitném ostrově: úplně si podmanit prastarý živel, vodu, Dunaj“. V této válce se však dá jen prohrát. „Nedělejme si velké iluze o vítězstvích nad přírodou. Za každý takový triumf se nám příroda pomstí... Fakta nás upozorňují na to, že si přírodu ani zdaleka nemůžeme podmaňovat tak, jako si dobyvatel podmaňuje cizí národ,“ napsal v devatenáctém století Engels. Projektanti a stavitelé gabčíkovské hydroelektrárny se však nyní, koncem dvacátého století, chovají k přírodě a člověku na Žitném ostrově jako cizí dobyvatelé. Podle zprávy *Új Szó* v čísle z 13. 8. 1984 stavba přehrady úplně změnila život obce Vojky nad Dunajem. Vesnice, kterou kanál odřízl od ostatních částí Žitného ostrova, žije půldruhé desítky let v naprosté nejistotě a od doby, kdy je tam zakázána soukromá výstavba, lidé, zejména mladí, odtamtud utíkají. Lidé nucení opustit svoje domovy přece však jen nějak přežijí, kdežto lužní lesy a Dunaj, „životadárná řeka“, jsou odsouzeny k smrti. Místo lužních lesů se bude v budoucnosti až po Hrušov rozkládat hráz a na místech, kudy

povede plavební dráha vybetonovaným bočním kanálem, stromy uschnou. Nedělní *Új Szó* ze 6. července 1984 připomíná osud lužních lesů v Podunajských Biskupicích: „Tyto lesy uschly proto, že v důsledku Řtechnických zásahůf klesla hladina spodních vod o 3 až 4 metry. Spodní vody se ze svrchní půdní vrstvy stáhly níže, do hlubší šterkovité půdy. Svrchní půdní vrstva přestala být zásobena pitnou vodou. Stromy trpí nedostatkem vody,“ píše *Új Szó*, „vegetace se udržuje při životě pouze srážkami, které však nestačí různým druhům topolů a vrb, poměrně náročným na vláhu. Něco podobného se dá předpokládat i na úseku Hrušov – Gabčíkovo,“ říká *Új Szó* a zdůrazňuje: „Je potřeba vystavět takový systém kanálů a hrází, který udrží hladinu spodní vody na požadované úrovni.“ Podle názoru maďarských vodohospodářských výzkumníků se však nyní nedá dokázat, zda může takový systém kanálů spolehlivě fungovat; o otázce by mohl rozhodnout další výzkum, který by trval dalších deset let. Systém podobné povahy, o jakém uvažuje maďarská strana, by ani nebyl schopen vyřešit doplňování lesů vodou a právem lze předpokládat, že situace nebude jiná ani na Žitném ostrově.

- Sám o sobě by vysoký stav hladiny spodní vody rovněž nestačil, protože by jistě přestaly záplavy, které každoročně doplňují zásoby živých látek v lesní půdě. Podle výzkumu slovenských biologů by vyhynutí lužních lesů v inundačním území omezilo i výskyt některých živočišných druhů a úbytek dravců by mohl mít za následek hromadné přemnožení hlodavců.

Zánik lesů na Žitném ostrově by neznamenal jen ekonomické a ekologické ztráty: celá krajina by se proměnila v suchopár, nad nímž se v budoucnu bude tyčit jen holý násep, betonový gabčíkovský kolos s „kolonádou“ sloupů dálkového vedení. „Naše materialisticky založená doba se zpravidla nad poukazováním na estetické hodnoty jen usmívá. Jenže lokální přírodní prostředí je na druhém místě co do kontaktu s kulturou jednotlivých oblastí hned po mateřské řeči. Každý národ je úzce spjat s oblastí, v níž žije, a znamenalo by hrubě přehlížet naši spjatost s prostředím – v širším slova smyslu naši lásku k vlasti – kdybychom ji považovali za pouhou nostalgii, jejíž objekt můžeme kdykoli obětovat hospodářským zájmům,“ píše maďarský biolog János Tóth v časopise *Magyar Tudomány* z listopadu a prosince 1984. Když už ale technokrati, stejně jako stroje, o mateřskou řeč a krajinu nedbají,

proč jsou ochotni obětovat vodní bohatství pod nížinou za elektrickou energii, která se nedá jíst ani pít? O nížině Žitného ostrova se často hovoří jako o obilnici Slovenska, dokonce jako o slovenské „zemi Kanaán“. V poslední době by bylo možno nazvat nížinu „džbánem vody pro Slovensko“ – z něj by bylo možno naplnit sklenice více než miliónu lidí křišťálově čistou pitnou vodou. Citujeme další úřední pramen: „Tato podzemní přírodní vodní nádrž je svými rozměry unikátní nejen u nás, ale i ve střední Evropě. Výzkumníci na základě důkladného desetiletého bádání tvrdí, že by při racionální spotřebě mohla po přelomu tisíciletí zásobovat pitnou vodou dobrou třetinu Slovenska, dokonce i část jižní Moravy. Podle některých názorů – až pět miliónů obyvatel,“ dočítáme se v *Új Szó* z 3. února 1984. Podle výzkumů se nejkvalitnější voda nachází pod oblastmi těsně při Dunaji, úměrně vzdálenosti od řeky je stále citelnější působení různých zdrojů znečištění, především nadměrného používání průmyslových hnojiv a místy i odpadových látek ropného průmyslu. To všechno potvrzuje skutečnost, že se rychlou cirkulací spodní vody, doplňovanou průsakem Dunaje, kaly během krátkého času ředí. Bude-li přehrada postavena, zanikne tato příznivá situace, protože po usazení bahna v nádrži a po odvedení Dunaje do vybetonovaného koryta mezi Hrušovem a Palkovičovem nebude už voda šterkopísčitá vrstva Žitného ostrova doplňována prosakováním z Dunaje, a tím se postupně znečistí. Odpadové látky průmyslového a zemědělského původu se v této ohromné vodní nádrži zkoncentrují a voda se stane pro člověka nepoživatelnou. S ohledem na vážné problémy s pitnou vodou na Slovensku bude tedy vodní elektrárna mít nejméně škodlivější vliv na zásoby pitné vody, protože – jak konstatuje i citovaný článek z *Új Szó* – „jde o vodu výborné kvality, kterou lze použít k přímému zásobování obyvatelstva. Vodu tak kvalitní lze najít jen na deseti procentech slovenského území a převážně právě zde. Tato voda je pokladem i proto, že náklady na její přívod do rozvodného systému jsou nesrovnatelně nižší než náklady, které je nutno vynakládat na získání pitné vody úpravou povrchových vod“.

V poslední době i čs. vláda souhlasí s tím, že vodní elektrárny negativně ovlivňují zásoby pitné vody, jak vysvítá mj. i z jejího odmítavého postoje k hainburské přehradě: „Pokles vodní hladiny u soutoku Dunaje s Moravou narušuje ekologickou rovnováhu, škodlivě působí na ochranné hráze a ostatní vodohospodářské stavby, dále snižuje zásoby

pitné vody na rozsáhlém území kolem Moravy a Dunaje.“ Kromě nebezpečí, které hrozí zásobám pitné vody, musíme obdobně, z hlediska budoucnosti, negativně hodnotit i vliv gabčíkovské hydroelektrárny na zemědělství. Je až zarážející, jak velká plocha zemědělské půdy „slovenské obilnice“ má být obětována výrobě relativně nevelkého množství elektrické energie; především jde o plochu podél budoucího derivačního kanálu. V oblasti, jíž se výstavba týká, se rozloha zemědělské půdy sníží o 4762 hektary, samotné stavební práce zaberou 2537 hektarů ornice. „Význam každé kilowatthodiny v energetické bilanci postupem času klesá, zatímco hodnota jednoho hektaru zemědělské půdy rapidně stoupá“, píše sovětský časopis *Izvestija* z 20. října 1984 a poukazuje na to, že „hektary až čtvereční kilometry v hodnotovém vyjádření pro stavitele vodních děl nic neznamenají, takže se na ně při vyčíslení ztrát ani nebere ohled.“ V druhém čísle bratislavského zpravodaje *Ochránce přírody* z r. 1981 analyzuje Mikuláš Huba podrobně předpokládané ztráty, na něž při projektování gabčíkovské hydroelektrárny není brán ohled, a dospívá k závěru, že „všechny energie, kterou turbíny soustavy vodních děl vyrobí, by nestačila k důslednému odstranění aspoň části škod.“ Citované číslo časopisu *Izvestija* charakterizuje situaci, která platí i pro gabčíkovskou hydroelektrárnu, následovně: „ostatní zemědělská odvětví – zásobování vodou, doprava, rybníkářství a zemědělství – na věci nejen nic nezískávají, ale právě naopak: ztrácejí. K tomu však rozhodně není potřeba vytvářet tak obrovské elektrárny, gigantické přehrady a hráze. To vyžaduje jen energetika.“

Úsek Dunaje kolem Žitného ostrova je pro celé Slovensko významný nikoli z energetického, ale ze zemědělského a vodohospodářského hlediska, z hlediska původní přírody. Pro rozvoj vodní dopravy a ochrany proti povodním je tato investice zbytečná. Značná část prací, které už byly vykonány, by se dala využít, kdyby byla místo předpokládaného neekologického derivačního kanálu vybudována hloubková plavební dráha, která by za nízké hladiny umožnila objet úsek brodů, a při vysoké hladině by snižovala úroveň záplav. Za nevyrobenou energii by nás bohatě odškodnila záchrana stávajících hodnot.

Nezapomínejme: úrodná půda – a také zásoba pitné vody – jsou zdroje, které se musejí neustále obnovovat, a jsou pro naše potomky nevyhnutelně nutné.

Výzva k československé veřejnosti

Dunaj je náš společný přírodní poklad! Dunaj je symbol našeho společného osudu! Chraňme ho společně proti těm, kdo ho chtějí, nezávisle na národní příslušnosti, obětovat svým falešným ideám, svému velikášství!

Hysterická industrializace padesátých let a dále trvající rabování hospodářství způsobilo nenapravitelné škody v mnoha oblastech českých zemí, Slovenska i Maďarska. Výstavba vodních děl Gabčíkovo–Nagymaros by způsobila takové nenahraditelné ztráty, které by stejnou měrou postihly všechny národy žijící u Dunaje.

Zásoba pitné vody pod územím Žitného ostrova a Malého žitného ostrova může stačit pro pět miliónů osob na čs. území (na Slovensku a na jižní Moravě) a nejméně pro další tři milióny v Maďarsku a Rakousku by představovala rezervoár zdravé pitné vody. Kdyby byla využívána, bylo by, podle odhadu čs. odborníků, možné ušetřit minimálně jedenáct miliard korun.

Stavba vodních děl by však – podle čs. údajů – znamenala pro Československo více než půlmiliardovou škodu ve vodním hospodářství, v zemědělství, v rybném a lesním hospodářství a v ochraně přírody, a to je ještě většina následků stavby neodhadnutelná!

Máme právo se vyjádřit k tomu, jak bude formován náš osud! Jde o náš společný osud, o naši společnou budoucnost!

Vyzýváme československou veřejnost, aby vystoupila společně s námi na ochranu přírodních hodnot a dunajské oblasti.

Kruh Dunaj

O NUTNOSTI EKONOMICKÉ REFORMY

(14. listopadu 1985; č. 28/85)

1. Chronické neduhy a krizové jevy československé ekonomiky se už nepokouší zastírat ani oficiální propaganda. Líčí je ovšem jako nepodstatné vady jinak prosperujícího hospodářství a denně zaplňuje stránky novin a rozhlasové a televizní vysílání jeho úspěchy. Některé pozitivní výsledky není možné popírat, ale nelze zavírat oči před podstatnými příčinami pokračující ekonomické stagnace a prohlubujícího se zaostávání našeho hospodářství za vyspělými zeměmi, jinými slovy řečeno – před nutností základních strukturálních změn a zásadní ekonomické reformy.

Neschopnost dosavadního administrativně direktivního, centrálně přidělového systému reagovat na naléhavé požadavky efektivity, technického i ekologického vývoje, jakož i neúčinnost přijímaných usnesení, proklamací a výzev ke zlepšení hospodaření a pracovní kázně jsou zřejmé většině našich občanů. Nutnost zásadních, modelových změn celého systému řízení a plánování ekonomiky se stává častějším tématem diskusí laické i odborné veřejnosti.

2. V systému ekonomického řízení tzv. reálného socialismu převažuje neúnosná centralizace rozhodování a direktivnost příkazů, spojená s přímou administrativní kontrolou jejich plnění. Hlavním nástrojem tohoto modelu řízení je soustava plánování a osou sestavování plánu je bilanční metoda, založená na vzájemném kvantitativním porovnávání zdrojů a potřeb. Cílem sestavovaného plánu není však produkce v potřebném sortimentu, nýbrž pouze celkový objem výroby. V této ekonomice jsou podstatně omezeny tržní vztahy a pohyb výrobních prostředků mezi podniky se prakticky uskutečňuje přidělovým způsobem. Ceny takřka nemají ekonomickou funkci, jsou stanoveny centrálním orgánem a nedostatečně reagují na stav nabídky a poptávky.

Centrálnímu řízení podléhá i systém odměňování. Úroveň průměrných mezd je určována v detailním členění až na jednotlivé obory a profese, efektivnost hospodaření podniků se do odměňování téměř nepromítá. Sám podnik má stroze vymezené místo, rozsah jeho činnosti, organizační struktura, vnitřní funkce, kádrové obsazení, materiální a fi-

nanční prostředky jsou detailně určovány nadřízenými instancemi a úřady. Byrokratická svévole způsobuje, že existuje zbytečně velká koncentrace i tam, kde to nemá žádný smysl, kdežto v oborech, které naopak vyžadují koncentraci sil všeho druhu (petrochemie a chemické obory vůbec), přetrvává roztržitý způsob organizace. Direktivní ukazatelé i organizační uspořádání poskytují podnikům jen nevelký prostor pro vlastní rozhodování.

Podniky se chovají podle toho, že odměny a společenské uznání závisejí na centrálně stanovených ukazatelích plánu, na předepsaném objemu a struktuře výroby, na limitech zdrojů, které jim byly přiděleny. Přitom globální povaha ukazatelů podnikům umožňuje plnit plán a uplatňovat nárok na mzdy, aniž společnost od nich získává užitečné hodnoty odpovídající vyplaceným důchodům. Plán je výsledkem dohadování podniku s centrem. V zájmu podniku je dostat co nejmenší plán a k němu co nejvíce zdrojů, aby si podnik zajistil co nejpohodlnější plnění, a zatajovanými rezervami se podnik nadto zajišťuje před riziky, že jeho partneři nedodají materiál a subdodávky včas a v požadovaném sortimentu. Protože všichni nabízejí méně, než mohou, a požadují více, než potřebují, převyšují požadavky podniků ve svém celku trvale nabídku zdrojů. Odtud pochází chronická nedostatkovost, tak typická pro naši ekonomiku, i růst nadměrných umrtvených zásob. Navíc jsou problémy systému řízení násobeny nevhodnou strukturou čs. hospodářství, v němž trvá preference těžkého průmyslu a energeticky a surovinově náročných odvětví na úkor průmyslu lehkého a spotřebního.

Když tedy hlavním cílem podniku je objemové plnění, je současně lhostejné, zda plán plní podnik s moderním vybavením, vyrábějící efektivně a kvalitně potřebný a požadovaný sortiment, anebo naopak podnik zastaralý, neefektivní a s nekvalitní a nepotřebnou produkcí. Při objemovém plnění je každá změna pro podnik tou nejnebezpečnější věcí, protože zavádění nové technologie a nových výrobků představuje rizika a nejistotu. Tak samo pojetí plánu brání podniku mít zájem o novou techniku a efektivnost. Doma je možné nízkou kvalitu našich výrobků a jejich zaostávající technické a ekonomické parametry zastříť nebo zamlžit, ale při vývozu do vyspělých států se odhalí v plné nahotě a vedou k těžkým ekonomickým ztrátám.

Nadto jsou podniky ochromovány tím, že centrální orgány svázaly výrobní a investiční proces nepřehlednou spleť předpisů, vyhlášek, nařízení a norem a že vytvořily složitou soustavu centrálních materiálových, investičních a finančních limitů, včetně administrativních předpisů pro technický rozvoj. Tyto předpisy někdy vyhovují, jindy nevyhovují, ale podniky jsou povinny je dodržovat za všech okolností, nesplnění je postihováno krácením prémie i trestními postihy. Jsme dokonce svědky toho, jak do výrobní a řídicí sféry podniků začíná zasahovat Bezpečnost a prokurátor.

V současném systému řízení je oddělena odpovědnost od příslušné pravomoci: ta náleží výhradně vyšším řídicím orgánům, zatímco na nižších článcích je vymáhána pouze odpovědnost. Podnik, který chce uspět, tj. splnit plán, musí tuhé předpisy často porušovat, současně se ale zajišťuje, aby „papírově“ bylo vše v pořádku. Tak se zastírá skutečná výše zásob fiktivní spotřebou; fakturují se neexistující výkony, chybí-li v daném termínu fakturace ke splnění plánu; prodává se tzv. aktivovaný materiál a základní prostředky, aby se za měsíc kupovaly zpátky; chybějí-li do plánu výkony, zaměstnávají se „černé duše“, je-li potřeba spravedlivě odměnit zvláště potřebnou práci, zaměstnávají se lidé v dělnické profesi, přestože vykonávají administrativní práci; dál se pracuje na papírově dokončených akcích a stavbách atd. Skutečnost, že i při plnění plánu a dodržování předpisů jsou neefektivně a nekvalitně vyráběny nepotřebné výrobky, dokazuje zvrácenost celého systému. A samo řízení dávající přednost svým subjektivním cílům (plnění plánu a předpisů) před objektivními požadavky (efektivnost, kvalita a potřebnost výrobků) se stává neudržitelným samoučelem, hrou s fiktivní skutečností a ve svých důsledcích protispolečenským jednáním.

Systém řízení nezpůsobuje pouze nízkou výkonnost a zaostalost našeho hospodářství, ale má i další závažné druhotné účinky. „Organizovaná neodpovědnost“, odloučení odpovědnosti od příslušné pravomoci, vytváří v lidech pocit bezmoci a bezpráví. Dnes a denně se lidé podílejí na větším či menším zlu, na větších či menších podvodech, jen aby se splnil plán, což vede k lhostejnosti a cynismu, demoralizace se šíří v podnicích i v nadřízených orgánech. Iniciativní jsou především centrální orgány, které však nikdy nejsou postiženy za případné omyly a nesprávná rozhodnutí, kdežto iniciativa zdola znamená jen více práce

a starostí bez odpovídající odměny. Podnikání je nahrazeno plněním předpisů, na což dohlíží armáda úředníků, předpis se nakonec stává důležitějším než výsledek. Ekonomická rozvaha je nahrazována byrokratickým přístupem a výsledek je zaostávání a neefektivnost, apatie a formalismus.

3. Ve výčtu negativních jevů systému řízení a plánování československého hospodářství by bylo možné pokračovat. Jako důkaz, že celý používaný mechanismus nemá ekonomický, ale administrativně byrokratický charakter, uvedená fakta stačí. V různé míře provázejí tyto negativní jevy vývoj československého národního hospodářství od počátku padesátých let. Ponecháme-li stranou jako akademickou úvahu, jak by se bývala mohla naše ekonomika vyvíjet cestou nesocialistickou, nemůžeme pominout reformní snahy v ostatních socialistických zemích, ani některé zkušenosti a poznatky z československých pokusů o nápravu v letech 1958 a 1968.

První – značně omezený – pokus se zaváděním tzv. dlouhodobých normativů hmotné zainteresovanosti (Rozsypalova reforma z roku 1958) valné výsledky neměl, ale již tehdy byl vysloven požadavek zvýšení úlohy ekonomických nástrojů řízení. Ekonomická reforma uskutečněná v druhé polovině šedesátých let pak prokazatelně ozdravila poměry v našem hospodářství a založila některé významné tendence k jeho dlouhodobé prosperitě. Rozsáhlé změny, na kterých se podíleli ekonomové z podniků, centrálních úřadů i teoretických pracovišť, byly tzv. „normalizací“ politicky odsouzeny a řízení naší ekonomiky se v sedmdesátých letech vrátilo k překonaným direktivním a administrativním metodám.

V jiných zemích dnes probíhají intenzivní změny v řízení a plánování jejich hospodářství, nejednou využívající i principů čs. ekonomické reformy z roku 1968. Nejdále pokročilo Maďarsko, významné změny lze zaznamenat v Bulharsku, NDR a také v Čínské lidové republice, rozsáhlé ekonomické experimenty s novými metodami řízení a rozšiřováním práv podniků a výrobních sdružení se uskutečňují i v Sovětském svazu. Opomíjet nelze ani zkušenosti s využíváním bank a státních institucí při realizaci strukturálních změn ve vyspělých kapitalistických zemích, kupř. v Japonsku, Švédsku nebo Holandsku. Jen v Československu jsou tvrději uplatňovány „Hlavní směry dalšího rozvíjení

Souboru opatření ke zdokonalení soustavy plánovitého řízení národního hospodářství“. Už z názvu je patrné, že jde jen o další pokus dílčích „kosmetických“ úprav, které se samotné podstaty a pojetí systému řízení vůbec nedotýkají.

Přitom již existují poměrně rozsáhlé zkušenosti především z Maďarska, řada závažných témat je zpracována a připravena ve sféře naší oficiální ekonomické teorie a praxe, jejich zveřejnění však brání ideologické a politické bariéry, především „strašák“ reformy z roku 1968, která je dodnes vládnoucími kruhy označována za součást protisocialistických, kontrarevolučních snah. V neposlední řadě je k dispozici i řada nepublikovaných příspěvků a studií významných ekonomů odstraněných z odborné a vědecké činnosti po roce 1968, mezi něž patří i četní signatáři Charty 77, kteří v nesnadných podmínkách nedostupnosti materiálů a statistik, často pronásledováni a šikanováni policií, vytvořili některé cenné práce. Za mnohé uvádíme alespoň „Poznámky k reformě našeho dnešního hospodářského mechanismu“ Vladimíra Kadlece, práce Rudolfa Zukala a kolektivu autorů a syntetickou práci Zdislava Šulce „Stát a ekonomika (Příspěvek k teorii hospodářské politiky)“.

4. Potřebné směry ekonomické reformy jsou obecně známy.

Základním požadavkem je odmítnutí dílčích formálních opatření v rámci „dalšího zdokonalování metod plánovitého řízení“ a vytyčení cíle základních systémových změn v modelu hospodářského mechanismu: přechod od administrativních, centralistických a přidělových metod k důslednému použití ekonomických nástrojů. Úspěšná může být jen taková reforma, která se postupně dokáže s naším centrálně přidělovým mechanismem rozejít zcela a důsledně, která nástroje centrální regulace přizpůsobí obnovenému hodnotovému mechanismu se všemi jeho nezbytnými atributy.

Uvedený požadavek předpokládá omezit centrální orgány v jejich direktivní pravomoci vůči podnikům, pověřit je odpovědností za optimální rozvoj ekonomiky jako celku a k ovlivňování podnikové sféry používat zejména ekonomických nástrojů, především cen, úvěrů a daní. Charakter podnikového i celospolečenského plánování je nezbytné přizpůsobit podmínkám umožňujícím fungování výkonného peněžně tržního mechanismu. Celospolečenské plánování nemůže podnikové plánování a odpovědnost za jeho důsledky nahrazovat, ale musí je

doplňovat a korigovat tam, kde zisková motivace selhává (strukturální změny) nebo kde působí společensky škodlivě (ochrana životního prostředí). Existence i budoucnost podniků jako samostatných ekonomických subjektů by naopak měla být jednoznačně závislá na faktické efektivnosti, kvalitě a potřebnosti jejich výroby, včetně všech rizik z důsledků vnějších okolností i vlastních činů a rozhodnutí. To znamená připravit podstatné změny především v dělbě odpovědnosti a pravomoci v celém řídicím systému ekonomiky, zvýšit samostatnost a práva podniků.

Cílem ekonomické reformy není jen zvýšení výkonnosti samotného hospodářství, ale i postupné vytváření podmínek pro samosprávné prvky účasti zaměstnanců na řízení podniků. Mezi základní požadavky patří především vytváření podnikových rad pracujících jako demokratických orgánů řízení podniků, které by společnost pověřila výkonem vlastnických práv. Radám by příslušelo určovat koncepci dlouhodobého rozvoje podniku, kontrolovat její uskutečňování, jmenovat a odvolávat ředitele a další vedoucí pracovníky, stanovit výši jejich platů a podílů na hospodářských výsledcích podniku, schvalovat roční účetní uzávěrku a rozhodovat o rozdělení zisků, o změnách předmětu podnikání, o sloučení nebo rozdělení podniku či o jeho případném sdružení s jinými podniky apod.

Přechod z centralizovaného na decentralizovaný systém řízení není jen čistě ekonomickou záležitostí, ale má i svoje významné politické a společenské aspekty. Tak kupříkladu by bylo nutné odstranit zasahování politických orgánů do přímého ekonomického řízení a zrušit tzv. kádrový strop pro nestraníky, jimž je dovoleno zastávat jen nejnižší řídicí funkce, ačkoliv mnozí mají odbornou i mravní kvalifikaci pro řízení podniků. A bylo by žádoucí upravit i zákony o hospodářské kriminalitě, aby postihovaly jen činy, které hospodářské organizace skutečně poškozují, a nikoli činy nepoškozující nikoho, nebo dokonce činy společensky prospěšné, ale odporující centrálním předpisům. V této souvislosti by bylo nutné zrušit i zákony stíhající individuální podnikání jako trestnou činnost a drobné podnikání v zákonem stanovených mezích povolit.

A protože zdravý vývoj ekonomiky je spojen i s pohybem informací, s volnou výměnou myšlenek, se svobodnou kritikou, svobodou projevu

a shromažďování, s cestováním a osvojováním si zkušeností, s občanským sebevědomím a právní jistotou, podmíní úspěch požadované ekonomické reformy i důsledné dodržování lidských a občanských práv.

5. Charty 77 navrhuje:

Jako první krok k ozdravení ekonomických poměrů a řízení ekonomiky, procesu, který se týká všech občanů republiky, doporučuje Charta 77 politickým i vládním orgánům, ale též redakcím novin a jiných sdělovacích prostředků uspořádat širokou veřejnou diskusi o nezbytnosti, cílech a zaměření ekonomické reformy, o nutnosti strukturálních přeměn čs. hospodářství. V této souvislosti zveřejnit analýzu skutečného stavu naší ekonomiky a v mnohem širší míře než dosud zveřejňovat poznatky z řízení hospodářství v Maďarsku, Sovětském svazu, Číně a i dalších zemích s jiným ekonomickým systémem a neklást diskusi předem ideologická či jiná omezení. Na základě výsledků diskuse pověřit tým složený z nejzkušenějších odborníků z oblasti ekonomické teorie i praxe vypracovat konkrétní návrhy úprav fungování hospodářského mechanismu, struktury i soustavy řízení čs. národního hospodářství. Svou účast na práci takového týmu nabízejí i ekonomové – signatáři Charty 77.

Jiří Dienstbier, Eva Kantůrková, Petruška Šustrová
mluvčí Charty 77

PROSTOR PRO MLADOU GENERACI

(6. března 1986; 7/86)

Osmého prosince 1985, ve výročí smrti Johna Lennona, shromáždili se mladí citelé rockové a folkové hudby u jeho symbolického hrobu na Kampě a zaplnili i Karlův most. Někteří hráli na kytary a ke zpěvu se přidávali postupně všichni. Na výzvu důstojníka VB, aby se rozešli, oddělila se asi tisícíčetenná skupina, prošla Staroměstským náměstím na Příkopy, odtud pokračoval průvod k Národnímu divadlu a přes Újezd a Malostranské náměstí na Hrad, kde shromážděné osvítily reflektory policejních aut. Průvod neprošel středem Prahy mlčky. Volalo se: „Žádná raketa není mírová! Dejte míru šanci! Chceme svobodu!“ a také: „Zrušte armádu!“ Na Hradě někteří zaspívali i národní hymny.

Když se průvod již rozcházel, získal podporu nápad uspořádat improvizovanou podpisovou akci proti raketám. Tak se na zídce u Kačetánky zrodil text, v němž stálo: „Nesouhlasíme s rozmísťováním jakéhokoliv počtu jaderných zbraní na obou stranách Evropy.“ Pod text se postupně podepsalo na tři sta mladých lidí a petici pak zaslali prezidentovi republiky, předsedovi vlády, jakož i americkému a sovětskému velvyslanectví.

Bezpečnost, která průvod po celou dobu sledovala, projevila na místě samém zdrženlivost. To je třeba ocenit, protože rok předtím, 8. prosince 1984, podobné shromáždění rozehnala s pomocí služebních psů a obušky. Nicméně ani loňský průvod neskončil bez následků. Několik desítek jeho účastníků bylo vyslýcháno, u jednoho, který byl ten večer zadržen, byla provedena domovní prohlídka – a tak s hodnocením role úřadů je nutno ještě vyčkat.

V každém případě šlo o událost, která nemá za posledních patnáct let v našem hlavním městě obdoby. A protože spontánní mírová demonstrace dělníků, učňů a studentů zprvu unikla pozornosti sdělovacích prostředků, zaslouží si tím spíše naši dodatečnou pozornost. Spolu se vznikem neformálních pospolitostí zejména v menších městech, motivovaných nábožensky, ekologicky či třeba nadšením pro novou hudbu, signalizuje prosincový průvod Prahou rostoucí zájem části mladého pokolení o věci nadosobní. Je výzvou určenou nám všem. Jistě nebude-

me jediná, kdo se pokusí dešifrovat její smysl. Následující úvahy a návrhy proto předkládáme v dobré víře, že veřejnost je pochopí jako vstupní slovo.

I.

Mladý člověk si přeje prožít svůj život jako příběh, který si zvolí a stvoří. V tomto přání je pochopitelně kus iluze, protože prostor, v němž se jeho příběh odehraje, stvořili už jiní a před ním. Přesto má jeho přání i hluboké oprávnění, neboť každým lidským životem, každým novým pokolením začíná svět znovu.

Bohužel, brzy sezná, že mu už někdo jiný napsal k jeho životu scénář. Někdo mocný a anonymní, kdo se s ním nedomluvil a také nadále se s ním domlouvá nehodlá. A tak místo příběhu začne postrkování a usměrňování, kádrování a třídění, jako když součástka putuje po běžícím pásu k místu, kde spadne do své bedny. Mladému člověku se leccos nelíbí a chtěl by se na to i zeptat, ale doma i v zaměstnání ho varují: Do toho se raději nepleť! Mladý člověk samozřejmě přemýšlí a rád by přemýšlel nahlas. Tu mu zas řeknou, že všechno namysleli do zásoby nějakí klasici. Někteří z mladých jsou podnikaví a rádi by cosi podnikli i ve vlastním podniku; rychle jim tedy vysvětlí, že podnik tu není k podnikání, ale k tomu, aby plnil ukazatele. Mladý člověk se ochotně spolčuje a možná by i založil nový spolek; jenže systém má už své osvědčené prefabrikáty a tím je spolčovací příděl vyčerpán. Je toho opravdu málo, co mladým zůstává jako prostor pro svobodné sebeuplatnění – snad sport, toulky přírodou a ovšem láska.

Samozřejmě: nikdo není jen výtvozem okolností. Silnější povahy si i za této situace nacházejí svou cestu. Nesmíme však zároveň zapomínat na desítky a stovky těch slabších, kteří své životní prázdno dnes a denně utloukají vysedáváním u piva nebo kteří hledají revoltu a vzruch v drogách a ničí se stejně nelítostně, jako ničí na všechno rozzlobený výrostek telefonní budku.

Teprve na tomto pozadí a na pozadí uměle způsobené kulturní nouze doceníme, co pro mladé lidi znamená setkání s hudebním proudem, který je schopen vyslovit ten zvláštní, drsný a zároveň rozcitlivělý pocit generace rostoucí ve stínu jaderných raket. Hudební skupiny, za kterými se jezdívalo někdy i stovky kilometrů do zastrčených hospod, mají

nezřídka až dadaistické názvy – jako Jasná páka nebo Ještě jsme se nedohodli – ale na jejich koncertech prožije posluchač svou chvíli reálné katarze: konečně někdo vyjádřil, čím se až dusí. A je to zároveň pocit vděčnosti a srozumění, který lze těžko popsat.

Kromě skandování na sportovních stadiónech je naše země dost zamklá. Lidé zarputile mlčí v dopravních prostředcích a neméně zarputile i na různých schůzích. Mlčením je i rituální omílání opotřebovaných slov a vět, které nikdo neposlouchá. V takové zakřiknuté chvíli se přemýšlivý písničkář dostává do situace, kterou nezavinil: pro své publikum se stává nejen písničkářem, ale i básníkem, kazatelem a mluvčím. Jeho zpívané promluvy při kytáře jsou provázeny úpěnlivou pozorností i uvolněným chechtotem i bouřlivými aplausy. Strážci monopolu na výchovu mladé generace se cítí ohroženi a žádají, aby se proti nekalé konkurenci zakročilo. Což se posléze stane.

Po neblaze proslulém a nekvalifikovaném článku v Tribuně v březnu 1983 nastala likvidační akce. Kapely jako Pražský výběr, Letadlo, Jasná páka a další přestaly účinkovat, protože se jich zřizovatelé v důsledku administrativního nátlaku zřekli. Jeden populární písničkář byl postaven před soud pro údajné příživnictví a rozkrádání, na druhého se snesla nevěle, neboť si dělal psinu z nebeské byrokracie a ta pozemská to vztáhla na sebe. Je sice pravda, že čas otupil likvidační elán a že se někteří dočasně vyřazení muzikanti zas uplatnili. To však neznamená, že byrokratický tlak ustal. Zatímco na venkově trvá nezastřené šikanování rocku i folku dál, v kulturních centrech se zostřilo zejména schvalovací řízení na úrovni zřizovatele. Dochází ke groteskním situacím, kdy se dvacetiletý muzikant musí o svých písničkách dohadovat s komisí přestárlých neodborníků bez špetky pochopení pro jeho vkus a životní pocit. Písemně se ovšem nic nezakazuje – většina záповědí se provádí ústně prostřednictvím pořadatelů a zřizovatelů.

Situace se dále zkomplikovala zrušením Svazu hudebníků rozhodnutím MV ČSR ze dne 22.10.1984. Tím se zpochybnila jak existence Jazzové sekce Svazu hudebníků, jež sdružuje na sedm tisíc zájemců o novou hudbu, tak i Sekce mladé hudby, která má dvanáct tisíc členů. Zejména na Jazzovou sekci dopadly už nejrůznější šikany včetně domovních prohlídek v místnostech sekce i v bytech jejích funkcionářů. Z nezávislé hudební aktivity, která svými účastníky nebyla vůbec poji-

mána jako nějaká „politika“, se tak přes noc stalo politikum. Desetitisíce mladých lidí přijalo pronásledování svých spolků, kapel i zpěváků jako osobní urážku. Problém sám už překročil hranice republiky a na kulturním fóru vloni v Budapešti se o zmíněných represích obšírně hovořilo. Také Praha zažila v letech 1983, 1984 a 1985 už tři demonstrace mladých, které byly mimo jiné varovnou ozvěnou na kulturní politiku prováděnou klackem.

Náš návrh je jednoduchý:

Zrušte malichernou kuratelu nad novou hudbou. Nechte kapely hrát a zpěváky zpívat. A zrušte klatbu nad Jazzovou sekcí i nad Sekcí mladé hudby.

II.

Touhou každého mladého člověka je podívat se do světa. Za rakouské monarchie se chodilo po vyučení do ciziny na zkušenou. Tato potřeba platí i dnes. Říká se, že by mladá generace měla být vzdělaná a schopná zvládnout technické a vědecké nároky třetí průmyslové revoluce. Jak toho ale docílit, když mladí lidé nemohou získat příslušnou zkušenost v zemích, kde tento rozvoj dospěl dále – získat tuto zkušenost a vrátit se s ní domů? Říká se, a to z míst neoficiálnějších, že Evropa je náš společný dům. Co je to ale platné, když tento dům není průchodný a jeho obyvatelé se nemohou navštěvovat. Jak se může vytvořit pocit důvěry a sounáležitosti, když se národ od národa uměle odděluje?

Jaroslav Seifert v básni napsané k poctě Vladimíra Holana použil výrazu: ta zpropadená voliéra Čech. Voliéra je klec, kde ptáci mohou vzlétnout, poletovat, ale nemohou se rozletět. Říká se, že mladé pokolení má dnes všechny možnosti svobodného rozletu a na televizních obrazovkách se cestuje i do vesmíru. Mladý Čechoslovák však nemá tak náročné sny: rád by se podíval alespoň na skok k sousedům do Vídně. A tu se přesvědčí, že cesta do kosmu by byla snazší. Pochopitelně závidí svým vrstevníkům ze západní Evropy, kteří si jezdí ze země do země bez všelijakých příslibů a výjezdních doložek a ani cesta kolem světa není pro ně nic nepředstavitelného. Říká se, že mladí Čechoslováci mají o životě na západ od našich hranic iluze. Dost možná. Není nic snazšího než jim dát možnost, aby se o životě svých západních sousedů na místě přesvědčili a případných iluzí se zbavili. A naopak, to dobré,

co poznají, ať si odvezou ve své mysli zpět – ku prospěchu svého domova. Tak se od nepaměti přenášela lidská zkušenost a země, které se před ní izolovaly, upadly ve strnulost a katastrofálně zaostaly.

Náš návrh je znovu prostý: umožněte mladým lidem cestovat.

Protože předpokládáme rozličné námítky i praktického rázu (nejsou devízy atp.), rádi bychom celou věc usnadnili.

Obrátíme se na své přátele v západní Evropě – máme na mysli např. hnutí usilující o mírovou Evropu bez ničivých zbraní –, aby uvážili založení fondu, kterým by se financovaly prázdninové tábory pro setkání mladých lidí z obou částí evropského domu, například pro setkání muzikantů a písničkářů nebo mladých ekologů a ochránců přírody nebo třeba studentů některého evropského jazyka atp. A nesmělo by se zapomenout ani na taková tematická setkání, jež by vyhovovala mladým lidem z průmyslu a zemědělství, kteří mají zájem o aktuální odborné i sociální problémy, jež hýbou těmito oblastmi hospodářství.

Tato akce, jejíž pracovní název by mohl být MLADÁ EVROPA SE POZNÁVÁ, by se mohla stát skromným počátkem hlubšího procesu odbourávání bariér.

III.

„Zrušte armádu!“ volalo se v prosincovém průvodu. I v šedesátých letech docházelo u nás k různým manifestacím mladých, žádalo se leccos, co nebylo vládě vhod, ale takové heslo se nevyskytlo. Zřejmě došlo k jistému posunu ve vědomí lidí.

Armáda skutečně není nikde v Evropě populární. Nákladné přehlídky vojsk a válečné techniky jsou lidem z duše protivné. Dochází k paradoxnímu jevu: při pohledu na defilující rakety se v divákovi nerodí pocit bezpečí, ale vzmáhá se v něm naopak stále silnější pocit nebezpečí. Neboť ví: kde je instalována jaderná raketa, tam míří i rakety protivníka. Obyčejný člověk má pocit, že je v pasti.

V Československu je tento pocit ještě znásoben skutečností, že se na našem nevelkém území tísní hned armády dvě. V některých oblastech, kam se člověk pohne, narazí na vojenský prostor. Není se tedy co divit, když se občan domnívá, že by nám za daných okolností lépe vyhovovala armáda menší, levnější a také demokratičtější. Většina mladých lidí se

tudíž dívá na prezenční službu jako na zbytečnou ztrátu času a újmu. A myslí si právě to, co pražský průvod volal.

Přicházíme proto s návrhem, který vychází tužbě mladých lidí alespoň částečně vstříc a přitom ani z profesionálních vojenských kruhů k němu nemůže být seriózních námitek. Zkušenost našich sousedů – NDR a NSR – prokázala, že pro dobrý výcvik branců bohatě stačí jeden a půl roku. Navrhujeme tedy zkrátit prezenční vojenskou službu ze 24 na 18 měsíců.

A ještě v jedné důležité věci nám mohou být sousední země příkladem: jak v NDR, tak v Maďarsku respektují fakt, že některým mladým lidem jejich víra nebo svědomí zapovídají sloužit ve zbraní. Pro tyto brance byla v NDR zřízena náhradní pracovní služba.

I v Československu dochází při nástupu vojenské služby k těmto mravním konfliktům, které, jsou-li násilím potlačeny, mohou vyústit v zoufalství a sebevraždy. Proto navrhujeme zříditi i u nás náhradní pracovní službu pro brance, kterým svědomí nebo náboženská víra zapovídají cvičit se v zabíjení lidí.

Společnost by této služby beze zbraně mohla účelně využít zejména v činnostech souvisejících se záchranou lesů a vůbec s ochranou životního prostředí, jakož i v oblasti péče o lidi staré a postižené.

Kdyby se obě úpravy vojenské služby uskutečnily, získalo by tím nejen čs. hospodářství a státní pokladna; mladé pokolení a evropská veřejnost by to přijaly jako akt dobré vůle. A pokud by v důsledku úpravy došlo k jisté redukci početního stavu armády, dá se tato změna pozitivně uplatnit na vídeňském fóru jednajícím o snížení počtu vojsk obou aliancí.

IV.

Jsme ujišťováni – a hovoří o tom i ústava –, že se vzdělání, výchova a vyučování u nás řídí hlediskem vědy. Měla by to tedy být cesta značená kritickým tázáním, opravdovostí a úctou k odlišnému stanovisku. Mladý člověk však nesoudí výchovu podle toho, co ona sama o sobě říká. Hodnotí ji podle toho, jak si počíná. A vzpírá se, když jsou mu na vědeckém tácu předkládány hotové poučky, o kterých se pak již nemá ani přemýšlet, ani diskutovat.

Jednadvacátého prosince 1985 uveřejnil čs. tisk komuniké ze schůzek tajemníků ústředních výborů komunistických a dělnických stran v Bukurešti o mezinárodních a ideologických otázkách, které podepsali i tři tajemníci ÚV KSČ. Mezi jiným se v komuniké zdůrazňuje, že mládež má být vychovávána „v duchu bezmezní oddanosti své straně a zemi“. Nemíníme toto odhodlání zlehčovat. Domníváme se pouze, že bezmezně oddán může být Pátek Robinsonovi, ne však občan něčemu tak proměnlivému a lidsky chybujičímu, jako je kterákoliv politická strana. Bezmezná oddanost je slepá oddanost a ta je v rozporu s požadavkem výchovy ve vědeckém, tedy kritickém duchu.

Ke svému přesvědčení by měl každý člověk dozrát. Má-li být pravdivý výsledek, měla by být pravdivá i cesta k němu. V dospívajících lidech bývá živý cit pro fair play, a proto v nich budí nevoli, když vidí, jak je ve škole i v zaměstnání předstírané přesvědčení honorováno postupem. Kdo se však odváží mít jiný názor a je příliš zásadový, než aby jej zapřel, doplácí na to. Je snad toto vědecká výchova? Což není jasné, že přesvědčení přijaté za úplatu je úplatné přesvědčení?

Konečně soudíme, že není správné, když se pod záminkou vědecké výchovy vštepuje předsudek, jako by byl člověk zbožný méně osvícený než lidé, kteří s ním jeho zkušenost nesdílejí. Albert Einstein v úvaze „Jak vidím svět“ píše: „Nejkrásnější, co můžeme prožít, je tajemství. Je to základní pocit, jenž stává u kolébky pravého umění a vědy. Kdo ho nezná a kdo se již neumí divit a nedovede žasnout, je vlastně mrtev a jeho oko je vyhaslé.“ Einstein nazývá tento svůj vztah k nekonečnému bytí zbožností, dokonce hlubokou zbožností. Ptáme se: byl snad Einstein člověk vědecky neosvícený? A mohl by, podle zdejších měřítek, vůbec přednášet na čs. vysoké škole?

V každém člověku je bytostná potřeba přesáhnout sebe sama. „Jednotlivec,“ říká Einstein, „pocituje individuální bytí jako nějaké vězení a snaží se prožívat souhrn jsoučna jako jednotu hlubšího významu.“ V postihování, ve výkladu tohoto významu se lidé arci lišili, liší a patrně budou lišit. Můžeme-li něco poradit našim mladým přátelům, pak jen to, aby se těmito odlišnostmi nedali terorizovat. Neboť lidé se nedělí podle svých vyznání. Dělí se však na ty, jejichž vztah k bližním, k přírodě, k univerzu je otevřený a přející, a na ty, kdo se tu klaní nějaké velmi dočasné a zpravidla velice nesnášenlivé modle.

Dne 10. června 1415 psal český učenec a kazatel svým krajanům: „Také prosím, abyste se milovali, dobrých násilím tlačiti nedali a pravdy každému přáli.“

Všimněte si dobře: Hus říká „přáli“, ne „vnucovali“. Je to nevědecký požadavek? Domnívám se naopak, že tento vzkaz, který k nám přichází ze vzdálenosti šesti staletí, oslovuje velmi současně každého z nás.

Shrnujeme: je v zásadním rozporu s duchem vskutku osvícené výchovy, aby byli lidé zvýhodňováni nebo naopak diskriminováni pro své přesvědčení. Jediným měřítkem pro postup ve škole i v zaměstnání může být pouze odborná a charakterová způsobilost. A platí-li, že každý nově přicházející člověk je i novým počátkem, musíme mu též přiznat právo, aby se na náš svět podíval svými očima.

Martin Palouš, Anna Šabatová, Jan Štern
mluvčí Charty 77

K HAVÁRII V ČERNOBYLU (6. května 1986; 15/86)

Koncem dubna došlo v ukrajinském Černobyly k jaderné havárii. Do ovzduší unikly radioaktivní zplodiny. Je to dosud největší katastrofa v jaderné elektrárně vůbec. První zprávu vydaly sovětské úřady až poté, když byl nad Švédskem zjištěn radioaktivní mrak a Švédové se začali zajímat, odkud vane vítr, obrazně i doslova.

Od té doby naměřili ve většině evropských států zvýšenou radioaktivitu. Vlády většiny ohrožených zemí podávaly průběžné informace o naměřených hodnotách a radily svým občanům, jak si počínat: Těhotným ženám a malým dětem se doporučovalo nevycházet v kritických dnech na ulici; děti užívaly jódové tablety; omezoval se nebo zakazoval prodej potravin, které mohly být kontaminovány; v NSR i jinde varovali před čerstvým mlékem atd.

Československá vláda vydala ve středu 30. dubna 1986 sdělení, že se „na území ČSSR provádí kontinuální měření...; a po celou dobu měření nebylo zjištěno žádné zvýšení radioaktivity“. Pak následovala pětidenní přestávka a teprve 5. 5. 1986 konstatuje ČTK „mírné zvýšení radioaktivity“. To byly všechny oficiální informace, které obyvatelé Československa o situaci na svém území v nejkritičtější období dostali. Chyběly jakékoliv zdravotnické a hygienické pokyny a opatření. Není divu, že se pak mnozí lidé řídili radami rozhlasu a televize v sousedních zemích.

Protože právo na život a zdraví patří k základním lidským právům, žádáme, abyste co nejdříve zveřejnili všechny dostupné údaje o tom, zda a v jaké míře se v jednotlivých dnech kritického období projevovala zvýšená radioaktivita na území republiky. Zvláště důležité jsou pak nepřikrášlené názory odborníků, kteří by měli veřejnosti říci, jaká dosud hrozí rizika a jaká opatření je nutno hned i pro budoucnost zavést.

Zároveň požadujeme, aby si vláda ČSSR vyžádala od sovětské vlády všechny nezbytné informace o okolnostech katastrofy, seznámila s nimi veřejnost a sdělila jí, jaké bude z černobylyské havárie vyvozeno praktické poučení – zejména pokud jde o bezpečný provoz našich jaderných elektráren.

Při hustotě osídlení by mohla mít podobná událost ve střední Evropě ještě pronikavější následky. V případě radioaktivního ohrožení neplatí hranice a musíme se chránit společně.

Martin Palouš, Anna Šabatová, Jan Štern
mluvčí Charty 77

NA OBRANU JAZZOVÉ SEKCE (18. září 1986; 24/86)

Československou kulturu postihla těžká rána. Jak už veřejnost informoval sdělením č. 555 Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných (VONS), provedla dne 2. září 1986 Bezpečnost domovní prohlídky v bytech sedmi funkcionářů Jazzové sekce pražské pobočky Svazu hudebníků, dále prohlídku jejich pracovišť a prohlídku místností sekce. V prostorách sekce bylo zabaveno na osm set knih a několik set časopisů. Důležité středisko čs. kultury bylo zapečetěno a dlouholetí funkcionáři a pracovníci sekce Karel Srp, Josef Skalník, Tomáš Krivánek, Vladimír Kouřil, Čestmír Huňát, Miloš Drda a Vlastimil Drda vzati do vazby. Obvinění jsou z nedovoleného podnikání podle par. 118 odst. 1, 2a trestního zákona. Dříve, již 5. srpna 1986, byl vzat do vazby aktivista Jazzové sekce Vlastimil Marek, který je obviněn z poškozování zájmů republiky v cizině.

Nechceme se zde podrobně zabývat právní stránkou věci. Sekce, která už po léta zápasila o své bytí a nebytí, byla rozhodnutími ministerstva vnitra z konce roku 1984 a začátku 1985 zrušena spolu se Svazem hudebníků, k němuž náležela. Zrušení se opíralo o zákon č. 126 z roku 1968, který byl přijat jako přechodné opatření k potlačení takřčených krizových jevů po vstupu vojsk Varšavské smlouvy do československa. Logicky z toho vyplývá, že orgán státní moci, který zákon z roku šedesátého osmého použil, považuje i po osmnácti letech situaci v ČSSR za krizovou a patnáctiletou činnost sekce na poli nové hudby, výtvarného umění a literatury za nežádoucí protispoločenský jev.

Svaz hudebníků a sekce se bránily podáním žaloby podle par. 2 zákona č. 126/68 Sb. a žádaly o provedení přezkumného řízení soudem. Městský soud v Praze a Nejvyšší soud ČSR však s poukazem na zákonné opatření z 22. srpna 1969, které právo žádat soudní přezkoumání nepřipouštělo, žalobu zamítl. Zákonné opatření ze srpna 1969 však ztratilo platnost 31. prosince 1969 a nelze je proto na daný případ vůbec aplikovat.

Znakem nedovoleného podnikání je jednoznačná protiprávnost provozované činnosti. Státní moc vychází z předpokladu, že všechno, co

sekce od ledna 1985 podnikala, např. vydání některých publikací, je protizákonné. Sekce však vycházela z přesvědčení, že žádost o soudní přezkoumání neoprávněného rozhodnutí podle neoprávněně použitého zákona z roku 1968 má odkladný účinek.

Není naším úkolem rozmatávat právní zmatek, který pracovníci sekce a Svazu hudebníků nezpůsobili. Dojde-li k soudnímu řízení, vysloví se k němu kvalifikovaná právní veřejnost – a nejen u nás. A bude se ptát nejen na porušení existujících čs. zákonů, ale i na to, jak se policejní likvidace samosprávného a životaschopného kulturního útvaru, jenž je řádným a váženým členem Mezinárodní jazzové federace při hudební radě UNESCO, srovnává s dodržováním známých mezinárodních paktů a helsinské úmluvy.

Charta 77 se na obranu Jazzové sekce ozvala již na začátku tohoto roku v dokumentu Prostor pro mladou generaci. Je však přesvědčena, že nejlépe sekci obhájí její vlastní patnáctiletá činnost. Sekce se ustavila 30. října 1971 a do svého programu si vepsala tato slova: Jazzová sekce organizuje vystoupení, koncerty, festivaly, výstavy, zabývá se otázkami výchovy, podílí se na tiskové a ediční činnosti ve svém oboru... Členem se může stát každý jazzový hudebník a přítel jazzu, který se dobrovolně přihlásí.

V letech 1974 až 1979 uspořádala sekce devětkrát Pražské jazzové dny, kterých se zúčastnily desetitisíce mladých lidí a stovky kapel. Jejich cílem bylo povzbudit amatérské a poloprofesionální soubory, které sice dosahovaly pozoruhodných výsledků, ale měly málo příležitostí představit se před širším publikem a konfrontovat svou práci s nejlepšimi profesionály. Díky těmto festivalům objevila Jazzová sekce dosud neznámé jazzové a rockové kapely, které si získaly proslulost a z nichž některé dodnes účinkují.

Sekce se věnovala soustavné práci s amatéry a pomáhala jim svou Amatérskou scénkou u Zábranských v Karlíně jakož i semináři nazvanými dle Komenského: Jazzová škola hrou. Pořádala přednášky o moderní hudbě za účasti zahraničních lektorů a organizovala pro své členy zájezdy na jazzové festivaly a významné koncerty v Polsku, Maďarsku a NDR. Sedm tisíc členů Jazzové sekce mělo k dispozici znamenitě redigovaný bulletin, jehož dosud vyšlo 28 čísel. V místnostech sekce fungovala pro ně výpůjční služba kazetových nahrávek, promítaly se

filmy, sloužila jim studovna, čítárna a video. Pro nejširší veřejnost pořádala sekce každý rok výstavy o hudbě minulé i současné, ale i výstavy fotografií a grafiky.

Vůbec lze říci, že univerzálnost a pojetí umění jako životního slohu je příznačné pro toto tvůrčí centrum, z něhož neustále vycházely nové nápady. Jen pro ilustraci uvádíme, že Jazzová sekce vyzvala na tři sta malířů a sochařů k účasti na „minisalonu“. Poslala každému z nich dřevěnou bedýnku a požádala ho, aby ji výtvarně zpracoval. Téměř všichni výzvu přijali a vznikl zcela unikátní soubor, který nemá v dějinách čs. výtvarného umění obdoby. Bylo to také nedovolené podnikání?

Rozsáhlá a především mimořádně záslužná byla publikační činnost sekce. Napočítali jsme dvaadvacet různorodých knížek a patnáct monografií současných českých výtvarných umělců. Úpravou a celým pojetím je jedna knížka přitažlivější než druhá. Čtete jejich názvy: Rocková poezie; Bohumil Hrabal: Obsluhoval jsem anglického krále; Jaroslav Kladiva: Poslední z transportu; Jindřich Chalupecký: O dada, surrealismu a českém umění; J. Kořán a P. Oslzlý: Living Theatre; Raymond Queneau: Stylistická cvičení. A jmenujme ještě alespoň Hudbu přírodních národů, knížku o Lennonovi s unikátními fotografiemi z Kamy a řeč Jaroslava Seiferta k udělení Nobelovy ceny.

Obzíráme-li celou tuto rozsáhlou a vpravdě průkopnickou činnost, nechce se nám věřit, že je dílem hrstky nadšenců, kteří jí věnovali každíčkou hodinu svého volného času, všechny své schopnosti. V mnoha zemích by jejich nezištnou službu zasvěcenou kultuře a dobru mladých lidí ocenili a poskytli jí plnou podporu. V naší zemi ji chtějí pranýřovat před soudním tribunálem.

Nevíme, co rozhodovalo o likvidaci Jazzové sekce a zatčení jejích funkcionářů. Zda to, že byli až příliš oblíbeni mezi mladými lidmi, nebo to, že se tak rozhodně brali o svá práva, nebo zda to bylo kvůli umění a pojetí života, které je inspirovalo a kterým inspirovali ostatní. V každém případě se však hluboce mýlí každý, kdo se domnívá, že lze život Jazzové sekce ukončit administrativním aktem. Všude, kde se sejdou lidé milující svobodu a umění, bude její případ na pořadu dne jako varování i výzva. Bude přítomen na mezinárodních setkáních, kde se bude jednat o kultuře, o právu, o míru.

V době, kde je přímo povinností lidí dobré vůle posilovat důvěru mezi národy a státy, v době nadějí na zmírnění mezinárodního napětí, v době před vídeňskou konferencí, působí policejní zásah proti Jazzové sekci jako políček veřejnému mínění. Lidé jej chápou jako útok proti životu a jeho pestrým potřebám, jako útok proti všemu, co chce být své, jako hrubou necitlivost k umění a kultuře.

A podivují se nad ním tím více, že v sousedních zemích sovětského bloku dochází spíše k opačnému pohybu: z vězení propouštějí politické vězně a tvůrčí lidé se sebevědoměji hlásí o svá práva.

Žádáme představitele politické a státní moci, aby zvážili svou odpovědnost. Aby dříve, než dopustí soud nad výborem Jazzové sekce, užili vlastní soudnosti. Neboť okamžité propuštění zatčených a rozumné řešení právního statutu sekce jednáním je jednoznačně v zájmu československé republiky.

Martin Palouš, Anna Šabatová, Jan Štern, mluvčí Charty 77
Ladislav Lis, místopředseda Mezinárodní federace pro lidská práva,
za Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných

SLOVO KE SPOLUOBČANŮM (6. ledna 1987; 2/87)

Když před deseti lety vznikla a do veřejného života vstoupila Charta 77, jevila se mnohým jako skupina snůlků. Její ideály se sice těšily obecným sympatiím a respektem, málokdo však věřil, že se lze v jejich duchu účinně angažovat uprostřed rozdrobené a apatické společnosti a tváří v tvář moci, která potlačuje jakoukoli důsažnější kritiku.

Deset let, které nás od vzniku Charty 77 dělí, přineslo však mnoho změn. Mění se společnost, mění se pomalu i politické ovzduší v naší zemi, mění se leccos i v mezinárodním měřítku. Nejsou to sice změny zásadní, ale jsou to změny viditelné a jsou to někdy i změny k lepšímu. Na jejich pozadí i hodnoty, které Charta 77 připomněla a o něž se zasazuje, získávají nový význam. Dnešní doba je aktualizuje, boj o ně se dnes už nezdá tak nereálný. Život sám se opět hlásí o slovo a stále zřetelněji vyjevuje, co potřebuje k tomu, aby se mohl rozvíjet a čelit svému ohrožení.

Uvědomujce si tento posun, obracíme se v den desátého výročí vzniku našeho společenství ke všem svým spoluobčanům s výzvou, aby pochopili historické možnosti této chvíle a aby jich využili ku prospěchu našich národů.

I představitelé moci v naší zemi se občas hlásí k demokracii, spravedlnosti, veřejné kontrole svého výkonu. Bývají to ovšem jen prázdná slova, za nimiž se skrývá diktátorská svévole, a proto si společnost zvykla nebrat je vážně. V poslední době se však zdá, že aspoň v některých těchto projevech se odráží vědomí, že změny jsou nutné. Neplodná strnulost současného politického a hospodářského systému, zaostávání za vyspělými státy, mezi něž jsme dříve patřili, nedostatečné uspokojování mnohých potřeb a požadavků – to vše je stále zřejmější, doléhá stále tíživěji na každodenní život lidí a probouzí touhu po změně. Dokonce i směr této změny je po všech dosavadních zkušenostech zřejmý: je to větší demokracie. Velké rozdíly jsou pochopitelně v představách o tom, co to konkrétně znamená, totiž jak tímto směrem jít, jak rychle a kam až.

Ať už jsou názory na to jakékoli, jedno je jasné: vykročení k větší demokracii by pro naše národy nebylo krokem do neznáma. Máme se o co opřít, máme své vlastní demokratické tradice. Už první československý prezident spojoval náš novodobý stát s ideou demokratické samosprávy a sociální spravedlnosti. Jiným způsobem tyto ideje ožily po druhé světové válce. V radikálně nové vnitřní i mezinárodní situaci se pak významné demokratizační impulsy a projekty objevily znovu v šedesátých letech.

Nenabízíme a nikomu nevnucujeme nějaké definitivní a jednoznačné hodnocení těch či oněch historických dějů. Vybízíme jen k nepředpojaté diskusi o nich a k hledání skutečných poučení, která si z nich možno dnes vzít. Hlavně si však myslíme, že spory o minulost by neměly odvádět mysl společnosti od živých otázek přítomnosti. Na demokratické tradice nejlépe navážeme, když se pokusíme dobrých předpokladů, které ve vědomí našich národů vytvořily, využít vskutku původně. To znamená bez předsudků, nezatížení ideologickými a prestižními ohledy, s porozuměním dnešní situaci, s vnímavým zřetelem ke všem dobrým i špatným zkušenostem, které soudobý svět nabízí, s fantazií, odvahou, ale především se snahou dívat se dopředu.

Nevíme samozřejmě, kdy a jakým způsobem se obrátí oním směrem v naší zemi uskuteční. Víme však, že dříve nebo později se uskutečnit musí. A víme také, že osud této země nezáleží jen na politické moci a že ani její vlastní počínání nezáleží jen na ní. Daleko víc záleží na tom, co uděláme my všichni, co udělá společnost. Dějiny nedělají jen vlády a žádná vláda nemůže úplně pomíjet to, co dělají občané. Demokracie není něco, co jedni dávají druhým. Je to úkol pro všechny. Všichni se jí musí znovu a znovu učit. I na nás všech záleží, kdy a jak výrazně se pohne dobrým směrem sama politická moc.

Úkol, který z toho vyplývá, je zřejmý: vymaňme se konečně ze své pohodlné odevzdanosti osudu! Přestaňme čekat, co udělají jiní, a udělejme něco sami! Probudme se z apatie, nepropadejme pocitu marnosti, překonejme svůj strach! Čím víc bude občanů, kteří se o to pokusí, tím méně bude i důvodů ke strachu, protože tím těžší bude oprávněný postoj trestat. Každý z nás může odvahou, kterou v sobě nalezne, přispět k tomu, aby se ani ostatní nemuseli tolik bát. Smysluplný život nepřiděluje občanům vláda, o ten musí občané sami dnes a denně usilovat,

musí ho hledat sami v sobě a vytvářet vším, co bezprostředně dělají, tedy i tím, jak se vztahují k obecným věcem.

K čemu tu vyzýváme, není nic jiného a nic víc než odvaha stát se občany v plném, tvořivém a nejsilnějším slova smyslu. Bez občanů není a nikdy nebude demokracie. Občanství však není pouze statut. Především a hlavně to je určitý lidský postoj. Zda budeme skutečně svéprávními a důstojnými občany, vědomými si své spoluodpovědnosti za stav celku a jednajícími v souladu s ní, záleží tedy ve velké míře na nás samotných.

Ústava, Všeobecná deklarace lidských práv, Charta OSN, mezinárodní pakty o lidských právech, Závěrečný akt z Helsinek – to vše může být jak bezcenným papírem, tak velmi konkrétním a zavazujícím měřítkem i vodítkem pro život. Zda to bude tím či oním, opět nezávisí pouze na vládách. Na všech nás je, jak vážně tyto normy přijmeme, jak je naplníme a uskutečníme, jak dalece je proměníme v živoucí skutečnost.

Domníváme se, že doba dozrála k tomu, abychom si i v Československu tyto pravdy znovu a naléhavě připomněli a abychom se s novou energií pokusili v jejich duchu jednat.

Kdybychom jen čekali, až se společenské rozpory natolik prohloubí, že si katastrofální běh věcí vynutí nějakou změnu, byli bychom sami proti sobě: na jejich prohlubování a na těžko předvídatelné důsledky výbuchu, k němuž by jednoho dne mohly vést, bychom doplatili všichni.

*

Často je slyšet otázku, „co dělat“. Je to otázka po tom, co konkrétního, účinného a reálného může prostý občan dnes udělat pro zlepšení obecného stavu.

Úkol přijmout vážně a zkusit vážně naplnit své občanství otevírá podle našeho mínění dost zcela konkrétních možností.

Všichni můžeme hned zítra začít říkat pravdu. Nejen doma, ale i na pracovištích, při společenských setkáních, na nejrůznějších schůzích. A to ne jenom pravdu o běžném šlendriánu, který kolem sebe vidíme, ať už ve výrobě, obchodě či službách, ale i o jeho příčinách. O špatných vedoucích, kteří – opření o svou bezvýhradnou politickou loajalitu – mohou beztrestně páchat jakékoliv škody. O nepružném způsobu hos-

podářského řízení a rozhodování. O iluzornosti a formálnosti plánů a bezúčelnosti plnění jejich nekonečné řady často zcela protichůdných ukazatelů. O neuvěřitelné neschopnosti centrálně řízené výroby reagovat na živé potřeby společnosti, o nepochopitelné a přitom tolerované prodělečnosti největších průmyslových podniků a o mrhání energií v neefektivních průmyslových odvětvích. A samozřejmě o té hrozné obludě byrokracie, která nenávratně požírá tak velkou část výsledků lidské práce a přitom tuto práci ještě navíc všemožně komplikuje a maří.

Všichni můžeme vzít vážně svou odborovou příslušnost, domáhat se svých formálně vyhlášených a nerespektovaných práv, volit do odborových orgánů neohrožené tlumočnický skutečné vůle pracujících, po svobodné diskusi vybrané zástupce, a ne jen odjinud doporučené, za poddajnost dobře odměňované byrokraty. Všichni můžeme žádat změnu sporných odborových praktik a pravidel. Odbory nemusí být jen rozdělovačem rekreačních poukazů a dílčích sociálních výhod. Nemusí být jen poslušným náhončím zaměstnavatelů, ale mohou se dožadovat skutečné a samostatné účasti na hospodářském rozhodování a i na sociální politice. V mezních situacích mohou své požadavky podepřít i tradiční dělnickou zbraní: stávkou. Právo na ni je zakotveno v Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech.

Všichni můžeme v různých prostředcích vytvářet neformální politická fóra, otevřená svobodné výměně názorů, využít k tomu existujících příležitostí a vytvářet nové. Na takových fórech by nemusela existovat žádná politická tabu a nic by tedy nemělo stát v cestě ani kritice takových úkazů, jako je všemoc stranických sekretariátů.

Můžeme se dožadovat pravdivých informací, psát pravdu do existujících sdělovacích prostředků a vytvářet si případně nová ohniska a způsoby svobodné výměny názorů. Každý podnik či závod by mohl vydávat noviny, v nichž by se svobodně psalo, kdyby se o to pracující vskutku vážně zasadili.

Všichni víme, jak katastrofální je ekologická situace v naší zemi. Proč o tom ale mluvíme jen v soukromí? Proč se na veřejnosti mluví jen o desetině těchto problémů a proč se téměř nikde nemluví i o jejich skutečných příčinách? Otevřít všude, v nejrůznějších prostředcích a na všech úrovních zásadní diskusi o ekologické situaci lze ihned a dokonce

bez velkých rizik. Odpovědnost k budoucím generacím by přitom měla být přirozenou páteří takové diskuse.

V situaci kdy si je jist spravedlností své pře, může každý překonat strach z nadřízených, z policie či státní byrokracie; všichni mohou ty, kdo se o to pokusí, svou solidaritou nejen morálně podpořit, ale i ubránit proti svévolnému útoku.

Existuje hodně práv, od práva shromažďovacího až po právo na svobodu projevu, přesvědčení, vyznání a výměnu informací, která jsou sice formálně zaručena, kterých však lidé ze strachu z možných následků nevyužívají. Proč jich tedy nevyužít?

V naší zemi údajně vládne dělnická třída. Nikdy nebylo toto oficiální tvrzení v tak hrozivém rozporu se skutečností, jako je tomu dnes. Vyšší a nejvyšší političtí činitelé se pohybují po této zemi obklopeni policejními strážci v autech s neprůstřelnými skly a s nemorální absolutní předností v jízdě. Zájmu jejich bůhví kým ohroženého bezpečí musí ustoupit i těžce zraněný odvážený sanitkou do nemocnice. Mají své spotřebitelské výhody, zvláštní dodavatele, zvláštní služby, zvláštní zdravotní péči, zvláštní a tajemné příjmy. Jejich moc je vybavuje bezpečtem privilegií a v poměrech, kde je pro normální občany tak svízelné zařídit či dostat tolik věcí, je pro ně cokoli v záležitosti jednoho telefonického rozhovoru; dokonce i to, aby jejich méně pilné dítě prošlo bez problémů všemi zkouškami na vysoké škole.

Nechceme vyvolávat nenávist nebo závist, to nejsou dobré impulsy k cestě za demokracií. Hovoříme o tom proto, abychom zdůraznili, jak hluboce se mnoho vedoucích činitelů odcizilo prostým občanům. Dokud bude toto odcizení trvat, budou všechny demokratizační snahy narážet na odpor těch, kteří se budou bát o své výsady. Proto by měla společnost na tyto nezasloužené výsady trvale upozorňovat a dožadovat se jejich zrušení. Mocní se budou muset v zájmu zdravějšího společenského života leccého ze svého pohodlí zřici. Je to i v jejich zájmu: čím víc budou odtrženi od společnosti, tím hůře budou vládnout a tím hlubší může být jednou společenská krize, před kterou budou bezradně stát.

Učitelé by měli učit pravdu, měli by vyučovat v souladu se svým svědomím. Měli by vystupovat jako občansky stateční vychovatelé, kteří se nepřizpůsobují poslušně kdejakému problematickému pokynu shora. Osnovy je přece možno respektovat a přitom si před žáky a stu-

denty uchovat vlastní neustrašený úsudek. Při základní lidské solidaritě se učitelé mohou bránit případnému pronásledování.

Věřící občané by se neměli bát chodit do kostelů a neměli by skrývat svou víru. Duchovní by měli plnit své poslání tak, jak jim to nařizuje jejich svědomí a přesvědčení. Měli by se bránit, když církevní tajemníci zasahují protiprávně do výkonu jejich duchovenských funkcí a když někteří zkorumpovaní představitelé církví toto počínání kryjí.

Jak svobodná bude kultura, záleží opět především na kultuře samé, hlavně na jejích Svobodnou tvorbu nemůže nikdo nikomu zakázat. Zakazují si ji sami jen ti umělci a vědci, kteří se bojí o svá postavení a své možnosti. I oni tedy mohou výrazně zlepšit obecnou situaci: mohou překonat svůj strach a tvořit svobodně. Největší duchové moderní české a slovenské kultury to dokázali, i zde je na co navázat.

Jsme přesvědčeni, že kdyby naše společnost začala více a vynalézavěji využívat i těch několika málo existujících možností, na které jsme tu upozornili, významně by se změnilo celkové společenské a politické klima.

A lepší klima je dnes hlavní a možná jedinou cestou i k lepšímu hospodářskému a politickému systému.

*

Jsme proti nenávistným bojům, štvanicím, novým rozkolům, revanšismu a mstám. Jsme pro demokratickou diskusi v atmosféře dělné spolupráce všech občanů a společenských sil. Víme, že úplná shoda všech se všemi není nikdy možná, a nemyslíme si ani, že by byla k něčemu dobrá. Domníváme se však, že i odpůrci se mohou navzájem respektovat jako lidé a jako občané a v klidné, vášněmi či trpkými vzpomínkami nepodbarvené rozpravě hledat to, na čem se mohou shodnout. Po všech tragických událostech a otrěsech posledních desetiletí spatřujeme jedinou perspektivu ve skutečném národním smíření na demokratickém základě. Nechápeme je jako opatrné mlčení o čemkoliv a k čemukoliv. Chápeme je jako věcné a tvůrčí hledání východisek pro celou společnost.

Domníváme se, že nenásilný odpor proti všemu zlému, tolerance, slušnost, otevřenost pravdě i jinému názoru a trpělivá vytrvalost jsou těmi nejlepšími nástroji, kterých může naše společnost užít v nadcháze-

jícím boji za svou emancipaci, za společenskou obnovu a demokratický pořádek.

*

Charta 77 nikdy nesledovala nějaký svůj partikulární politický zájem. Její věcí je věc celé společnosti. Proto ani dnes od nikoho nežadáme, aby rozšířil nebo veřejně podporoval naše společenství. Charta 77 není a nikdy se nepovažovala za jedinou naději pro tuto společnost. Vyzýváme občany k něčemu jinému a důležitějšímu. Aby se vzpamatovali do své svobody a uvědomili si nadějeplný obsah hesla, které bylo dáno do vínku modernímu československému státu:

Pravda vítězí.

Jan Litomiský, Libuše Šilhánová, Josef Vohryzek, mluvčí Charty 77
Martin Palouš, Anna Šabatová, Jan Štern, Jiří Hájek, Václav Havel

DOPIS SIGNATÁŘŮM K 10. VÝROČÍ CHARTY 77 (6. LEDNA 1987; 3/87)

Vážený přítelé,

naše společenství se dnes dožívá desátého výročí svého vzniku.

V lidském životě znamená deset let hodně. Jak je tomu s lidským společenstvím? V historii některých to může být bezvýznamný okamžik, pro jiné to může být celá éra.

Domníváme se, že v případě Charty 77 lze považovat její desetileté trvání za dobu překvapivě dlouhou: vždyť po jejím vzniku ji mnozí považovali za podnik víceméně jednorázový, za čin, který má svůj vymezený čas a nemá naději na další život. Ti, kteří Chartě 77 nepřáli a všemožně ji hanobili a pronásledovali, jí prorokovali brzký zánik. Ale i mnozí, kteří byli jednoznačně na její straně, nevěřili v její delší trvání a dokonce je ani nedoporučovali: domnívali se, že tento čin, který jako by náhle osvětlil poměry, nelze uměle prodlužovat, rozměňovat a znehodnocovat jeho pozvolnou proměnou v nezajímavý stereotyp, odsouzený do omrzení jen opakovat sama sebe. Zmýlili se jedni i druzí: Charta 77 nejen že existuje už deset let a je dnes nejstarším hnutím za lidská práva v zemích sovětského bloku, ale je organismem stále živým, nikoli tedy jen nějakou zkamenělou upomínkou svého začátku.

Jak si to vysvětlit? Jak to, že navzdory nepříznivým podmínkám a navzdory všem vlastním problémům, plynoucím z těchto podmínek i z naší lidské slabosti a nedostačivosti, Charta stále žije?

Cíle, které jsme si dali, mají v sobě zvláštní napětí: jsou vysoké, vzdálené a vlastně plně nikdy nedosažitelné (ne nadarmo jsou chartisté označováni za snílky), zároveň se však kupodivu dotýkají zcela bezprostředně a aktuálně každodenního života všech lidí.

A je to pravděpodobně toto napětí (a ovšem i objektivními podmínkami vynucený podivně zamlžený status Charty jako „instituce“), co je v pozadí onoho zvláštně napjatého vztahu Charty k sobě samé, její bytostné otevřenosti a jakési permanentní „nehotovosti“, vždy znovu ji stavící před otázku po vlastní podstatě, smyslu, postavení a možnostech a vždy znovu ji nutící vymezovat hranice své autenticity a legitimacy a svou konkrétní práci trvale sebe samu hledat, ohraničovat a definovat.

Lze říci, že historie Charty 77 je historií jejího hledání vlastní identity.

Možná je toto neustálé sebehledání jedním z jejích životodárných zdrojů; možná právě díky této své zvláštnosti se Charta už dávno nestala jen zkamenělým otiskem svého prvotního rozmachu.

Jak patrně, otázka, kterou si položil Jan Patočka před deseti lety, totiž „co je a co není Charta 77“, je stále aktuální, a je dobře, že tomu tak je.

Rádi bychom se nad ní – nebo aspoň nad jedním jejím aspektem – zamysleli i dnes, tvář v tvář zkušenosti, kterou nám desetiletá práce Charty dala.

*

Podpisem Charty vyslovují její signatáři svůj souhlas s myšlenkami a principy formulovanými jejím úvodním prohlášením ze dne 1. 1. 1977 a vyjadřují svůj úmysl v jejím duchu se angažovat. Zcela formálně vzato není tedy Charta 77 ničím jiným než svým úvodním prohlášením a její signatářství ničím jiným než souhlasem s tímto prohlášením.

Začněme tedy u úvodního prohlášení. Jak se k němu po deseti letech vztáhnout? V jakém světle se dnes vlastně jeví?

Na jedné straně názorového spektra se setkáváme s otázkou, zda není už vývojem překonáno a zda by neměl být formulován nějaký nový, širší, současnému stavu věcí přiměřenější a pravděpodobně političtější program. Na opačném pólu se objevuje naopak názor, že by se Charta měla ke svému úvodnímu prohlášení radikálně vrátit, rozejít se s pestrou škálou úkolů a funkcí, které jí desetiletý život přisoudil, a rozmanitých zvyklostí, k nimž ji její vnitřní praxe přivedla, a omezit se opravdu a přísně jen na to, co z textu jejího úvodního prohlášení bezprostředně vyplývá.

Domníváme se, že z mnoha různých důvodů nikdo nemůže Chartě nabízet nebo za ni vydávat jakýkoli programový dokument, který by jednoznačně měnil či výslovně rozšiřoval její původní a jako jediné všemi jejími signatáři podepsané sebevymezení, byť by takový text měl jakkoli širokou podporu. Jsme tedy takřkajíc na straně úvodního prohlášení. Ne ovšem proto, že bychom považovali za moudré jakkoli zužovat současný okruh zájmů a funkcí Charty nebo že bychom chtěli vyloučit možnost jeho dalšího rozšíření, ale z důvodů právě opačných:

jsme přesvědčeni, že úvodní prohlášení v sobě skrývá daleko více možností, než se obvykle má za to a než kolik jich bylo dosud využito. Stačí, abychom uvažovali v dnešních souvislostech o jeho vnitřním smyslu, a pochopíme, že nejlepším způsobem k prohloubení a rozšíření práce Charty je jeho nové a předchozími návyky nezátížené čtení.

Jen malý příklad: dávno jsme si všichni zvykli, že Charta oslovuje veřejnost jen nepřímo, totiž formou příspěvů státním a jiným institucím. Přímé oslovení veřejnosti není přítom s úvodním prohlášením vůbec v žádném rozporu.

Báze tímto prohlášením konstituovaná je zkrátka širší, než si mnohdy myslíme. A ještě daleko větší je samozřejmě prostor, který tato báze otevírá rozmanitým individuálním i skupinovým občanským a politickým iniciativám a jehož ochranu umožňuje.

*

Ve skutečnosti a v praxi je Charta 77 – v souhlasu se svým posláním – samozřejmě něčím nepoměrně víc než jen svým úvodním prohlášením.

Především je téměř třemi sty padesáti dokumenty různého druhu, které její mluvčí od jejího vzniku dodnes jejím jménem vydali.

Je leckdy složitou a leckdy zajímavou historií vznikání a ohlasu těchto dokumentů.

Je prostorem, v němž a v jehož okolí se výrazně rozvinul nezávislý duchovní a politický život, a zároveň je jakýmsi „ledoborcem“ prorážejícím cestu dalším nezávislým iniciativám.

Je instancí, k níž se může obrátit o pomoc každý, kdo se stal obětí bezpráví, a je vytrvalým obhájcem těch, jimž je křivděno. Za tuto pověst vděčí hlavně Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných, který vznikl před devíti lety v jejím prostředí a za její podpory.

Pro naši i zahraniční veřejnost a nepřímo vlastně i pro politickou moc je Charta 77 dnes už významným veřejným a přitom nezávislým hnutím, kritickým zrcadlem poměrů. V situaci, kdy jsou všechny prostředky přirozeného projevu veřejného mínění tak drasticky podvázány, začal její hlas de facto – byť jakkoli omezeně a nedostatečně – toto veřejné mínění nahrazovat.

Tím, že představuje určitý víceméně obecně (aspoň teoreticky) aplikovatelný model občanského napřímení a naplnění práva a povinnosti

občana vyjadřovat se k věcem veřejným, vstupuje Charta nutně do vědomí a svědomí společnosti jako impuls a svým způsobem i výzva. A ať na tu výzvu odpovídají lidé jakkoli, třeba i jejím odmítnutím, k fenoménu Charty se tím přeci jen nějak vztahují, nějak se s ním vyrovnávají. V dnešním rozostřeném a všestranně zrelativizovaném spektru občanských možností se tak Charta stala jakýmsi záchytným bodem. Není-li tato její zvláštní přítomnost často přímo viditelná, protože ji lze jen obtížně vyčíst z nějakých zjevných sociálních nebo politických pohybů, neznamená to, že v obecném povědomí Charta neexistuje a skrytě nepůsobí. To je věc, kterou si dnes už asi uvědomují všichni, kdo mají porozumění pro specifiku našich poměrů.

To všechno dohromady vytváří z Charty nový, byť jakkoli osobitý subjekt společenského dění.

Jak známo, Charta 77 není politickou formací v běžném slova smyslu (tedy s politickým programem a mocenskými cíli). Nicméně jako onen nový společenský subjekt a především díky poměrům, v nichž se každý svobodný projev mění ihned a nutně v důležité politikum, stala se posléze i Charta – *via facti* – určitou politickou silou, a jako taková vstupuje, bez ohledu na to, nakolik o to sama usiluje, do mnoha širších politických souvislostí. Jsou to souvislosti nejen historické, z jejichž hlediska Charta navazuje na ty tradice evropské politické kultury, které jsou založeny na demokratické toleranci a respektu k právům individua. Jsou to i souvislosti mezinárodní: zahraniční politikové, různá společenská hnutí, novináři a vůbec představitelé veřejného života dnes chápou Chartu 77 jako relevantního politického partnera. Nelze se tomu divit: jako jediná známější a veřejně vystupující pospolitost v naší zemi, která není řízena centrální mocí, jeví se Charta zvenčí jako jakási alternativa k ní. Toto zvláštní postavení je posilováno tím, že dialog o širších otázkách dnešního světa, který se mezi zahraničními partnery a Chartou 77 postupně rozvinul, vyvolal na mezinárodní scéně respekt k Chartě i jako k ohnisku obecnějších podnětů a sjednocujících námětů.

Poslání Charty 77 je usilovat o dodržování lidských a občanských práv a vypovídat pravdivě o poměrech. Tomuto svému úkolu nemůže nic nadřazovat, tedy ani žádný vyšší politický zájem nebo ohled k nějaké politické autoritě, byť by jí byla třeba jakkoli sympatická.

Charta 77 není ovšem jen rolí, kterou sehrává. Je zároveň – a na to by nemělo být zapomínáno – i souborem několika set jednotlivých životních osudů, z nichž mnohé se v přímé souvislosti s ní zásadním způsobem změnilo (vězení, emigrace, ztráta povolání, ohrožení rodinných příslušníků, možná i ne jeden rodinný rozvrat).

Jinými slovy: Charta 77 jsou také konkrétní lidé. Lidé, kteří museli leccos obětovat pokusu posílit v sobě a druhých pocit lidské důstojnosti a smysluplnosti své přítomnosti na světě. Ale zároveň jsou to lidé s tisíci lidskými nedostatky a slabostmi. Lidé šťastní i nešťastní, lepší i horší, známí i zcela neznámí.

Tito lidé – anebo aspoň ti z nich, kteří mohou a chtějí – tvoří posléze určité lidské a pracovní společenství.

I toto společenství je Charta 77. Ba řekli bychom, že vůbec na prvním místě je právě tím. Protože jediné jako určité společenství může existovat i jako to všechno další, čím je; jediné díky tomu, že je společenstvím, byť jakkoli nedokonalým, může pracovat, působit a hrát ty role, které hraje. Její práce ji samozřejmě zase zpětně jako společenství utváří a formuje.

K tématu Charty 77 jako společenství chceme dnes především upnout svou pozornost. Nejen proto, že mu v různých veřejných sebereflexích Charty nebyl dosud věnován dostatečný zájem, ale i proto, že poslední doba vyjevila a oživila různé problémy, které Charta 77 jako lidská pospolitost má.

Veřejnost a různí političtí partneři přijímají Chartu 77 jako politický subjekt, který má svá stanoviska a svou vůli, a nezajímají se o to, jak se tato stanoviska a tato vůle rodí. Zvláštnosti a problémy Charty jako společenství je netrápí (pokud o nich vůbec vědí) a Chartu chápou prostě jako kteroukoli jinou organizaci (pramálo se při tom ohlížejí například na to, že Charta sama se za organizaci vůbec nepovažuje).

My však – jako signatáři Charty 77 – se těmito věcmi zabývat musíme. A zabýváme-li se jimi dnes dokonce veřejně, činíme tak v přesvědčení, že Charta 77, chce-li dobře sloužit veřejné věci, musí být sama věcí veřejnou a veřejně srozumitelnou. Kdybychom podporovali dojem, že má nějaká svá tajemství, jiným nepřístupná, odcizovali bychom ji společnosti a poškozovali tím nakonec právě ten obecný

zájem, který si předsevzala sledovat. Kdokoli se o to zajímá, má právo vědět, jak Charta jako společenství žije, a s jakými problémy se potýká.

*

Jak bylo už mnohokrát zdůrazněno, Charta 77 není organizací. Nemá stanovy, nemá žádná pevná a někým někde schválená pravidla života a práce, nemá – kromě svých tří mluvčích – žádné orgány, nemá sjezdy, nemá žádný jednou určený a všemi signatáři schválený mechanismus rozhodování. Nehlasuje se v ní a nikde není dokonce ani jasně řečeno, s kým musí nebo nemusí mluvčí projednat dokumenty, které chtějí jménem Charty vydat. Signatáři mají jen a jen ty povinnosti, které sami sobě uloží, a jejich práva jsou díky okolnostem značně teoretická: kterýkoli signatář sice může do čehokoliv mluvit, v praxi však má většina signatářů na práci Charty vliv velmi malý. Ať už proto, že se necítí být k jejímu ovlivňování kvalifikována, nebo proto, že k němu nemá praktickou příležitost, nebo konečně proto, že někteří aktivnější signatáři nemají čas a sílu intenzivněji zjišťovat mínění ostatních, anebo na ně prostě zapomínají. Jestliže navzdory tomu všemu Charta už deset let pracuje a vůbec pracovat může, pak jen proto, že většina jejích signatářů si naštěstí uvědomuje, co je přímo existenční podmínkou její práce: konstruktivní diskuse, tolerance, neformální a proměnlivé mechanismy rozhodování, vzájemná důvěra spojená s respektem k obecnému konsensu, solidarita, cosi jako „zvykové právo“, ba občas i něco jako tradice. A ovšem vůle k dorozumění a vůbec dobrá vůle.

Jak snadno zneužitelný je takový stav, nemusíme asi dlouze rozvádět. Spíš se nám chce v této souvislosti vyjádřit své nepřestávající radostné překvapení nad tím, že dosud téměř nikdo vážnějším způsobem této situace nezneužil.

Absence jakýchkoli určitějších pravidel, nutnost kombinovat dosažitelnou míru demokratičnosti s neustále nutným ohledem na „bezpečnostní aspekt“, a vůbec celková zvláštnost Charty jako radikálně otevřeného společenství, tvořeného lidmi nejrůznějších názorů a povah, jsou samozřejmě trvalým zdrojem potíží, problémů, zmatků, nedorozumění a různých vzájemných animozit. Zároveň to je ale něco, díky čemu Charta asi vůbec může existovat: jako normálně a podle stanov fungující organizace by byla zřejmě rozmetána během několika prvních dnů,

zatímco daný stav ji vyzbrojuje zvláštní neuchopitelností; ať policie nebo státní moc udělá proti těm či oněm chartistům cokoliv, Chartu tím nezničí: pracovní úkoly lze volně a bez jakýchkoli náročných procedur přesunout z jednoho na druhého, ohníska práce a vzájemné komunikace lze volně střídát, dokumenty by mohla – vzato teoreticky – Charta vydávat i tehdy, kdyby jediný její signatář byl na svobodě. Výhoda „neuchopitelnosti“ tedy umožňuje do značné míry Chartě její existenci. Její reálný život se však musí odvíjet kdesi mezi výhodami a nevýhodami tohoto veskrze ambivalentního, trvale nevyjasněného, riskantního, ba pro mnohé možná až nesrozumitelného stavu.

To bylo ovšem Chartě dáno do vínku, je to její ustavující součást, a dokud bude sama sebou, nebude to asi jiné. Nekončící zápas s těžkostmi, které z toho plynou, by se tudíž neměl napájet iluzí, že existuje nějaký Chartě dostupný trik, který by byl schopen tyto těžkosti takřkajíc vlastní silou, naráz a kompletně odstranit.

*

Nemělo by smysl popisovat tu všechny přepestré problémy, které Chartě přinesl její desetiletý pobyt na tomto podivném terénu. Rádi bychom se však zmínili aspoň o jednom z nich, protože se nám zdá být právě v této době už dost aktuální.

Dosavadní život Charty ukázal, že někteří signatáři jsou v ní z různých důvodů aktivnější než jiní a že díky tomu – zvolna a víceméně samovolně – vzniklo cosi jako „aktivní jádro“ – Charty a cosi jako její „pasívní většina“. Někteří z nás se podílejí na vzniku dokumentů, jsou o všech důležitějších věcech informováni a pravidelně konzultováni, reprezentují Chartu navenek (díků čemuž se stávají známí a tudíž víc vyhledávaní, což je pochopitelně ještě víc do centra dění vtahuje a zpětně tím jejich známost zvětšuje), mají zkrátka na konkrétní práci Charty velký vliv, zatímco jiní tvoří jakousi mlčenlivou a do anonymity ponořenou oporu těmto „aktivním“, případně jsou jen tichými pozorovateli jejich práce (pokud o ni neztratili vůbec zájem). Jako všechno v Chartě, má i tento úkaz dvě stránky. Na jedné straně jde o jev celkem přirozený: každé společenství, byť by působilo v poměrech sebestříznivějších, má vždycky své aktivnější příslušníky, kteří se díky svému zájmu, schopnostem neb ambicím zcela přirozeně dostávají do centra dění, a své přísluš-

níky pasívnější, které jejich povaha, zájmy, schopnosti nebo různé vnějšíkové okolnosti k výraznější účasti na práci daného společenství nevedou, respektive od ní odvádějí. Co platí všeobecně, platí tím spíš o Chartě: jako společenství všem otevřené zdaleka není jen nějakým sborem intelektuálů či politiků, a bylo by tedy absurdní doufat, že všichni signatáři budou ve stejné míře schopni a ochotni psát dokumenty, podílet se na různých komplikovaných jednáních, jednat se zahraničními partnery. Zbavena možnosti vskutku demokraticky fungovat a odkázána tudíž hlavně na vzájemnou důvěru, nemůže Charta žádnými jinde běžnými demokratickými prostředky čelit nebezpečí, že se stane de facto záležitostí několika svých nejagilnějších signatářů. Vzhledem k trvalému zájmu policie o její práci a snaze tuto práci mařit má Charta navíc velmi ztíženu i svou vnitřní komunikaci; mnozí signatáři, zvláště mimopražští, nemají s těmi, kteří jsou v centru dění, často žádné kontakty. S ohledem na to vše není sám holý fakt, že někteří pracují víc a někteří méně, ničím nenormálním nebo zarážejícím. Tento úkaz má ovšem i druhou, horší stránku: okolnost, že většinu práce Charty dělá stále týž a nepřilíš velký okruh lidí, ať už jsou k tomu motivováni jakkoli, přeci jen může vyvolávat mezi ostatními signatáři oprávněný pocit odstrčenosti a zapomenutosti a může i navenek posilovat nedobry, ale i v jistém smyslu pochopitelný dojem, že si Chartu jaksi přivlastnilo několik jednotlivců. Pokud víme, většina těch, které lze považovat s příslušnou dávkou přibližnosti za členy „aktivního jádra“, by uvítala, kdyby se objevovali noví a další lidé, kteří by od nich jejich rozmanité úkoly přebírali. Práce pro Chartu je často náročná na čas i nervy, nevděčná, riskantní, a mnozí se jí věnují jen a jen proto, že jim jde o zdar společné věci, a nikoliv proto, že by chtěli sami vyniknout, že by se v ní vyžívali a chtěli bránit v účasti druhým. Ty méně aktivní nejednou žádají o pomoc a radují se z každé dobré iniciativy, která vznikne nezávisle na nich. Přes to všechno nepovažujeme současnou situaci za dobrou, její občasnou kritiku bereme vážně a doporučujeme všem signatářům, aby hledali způsoby, jak čelit přílišnému soustředění veškeré práce na několika málo místech.

S tímto problémem souvisí i jiná věc: většina signatářů podepsala Chartu v prvním roce její existence. Byli to lidé nejrůznějšího věku. Dnes jsme všichni o deset let starší. Lze říct, že Charta 77 stárne. Funkci

mluvčích vykonávali dosud převážně lidé středního věku nebo starší, což je opět svým způsobem pochopitelné: bylo v zájmu Charty, aby za ni vystupovali lidé zralí, s určitými občanskými zkušenostmi, s určitým rozhledem. A tak ti z nás, kteří byli u zrodu Charty a její první léta rozhodující měrou ovlivňovali, jsou dnes už většinou v důchodovém věku nebo se mu přibližují, početná vrstva někdejších mladých signatářů dosáhla už zralosti. Charta by proto měla pomýšlet i na svůj generační problém: mladší lidé by do ní mohli vnést nové podněty, mohli by ji lépe otevřít citění dnešní mladé generace, mohli by ji osvěžit svou neopotřebovaností a elánem. Jejich zájem si ovšem Charta musí získat svou prací a podnětností. Jedině takto probuzený zájem má smysl; pouhé sbírání podpisů mezi mládeží nic nevyřeší. (Bylo by samozřejmě dobré myslet na tuto věc i při výběru budoucích mluvčích, ale i v tomto případě platí, že pouhé fyzické mládí mluvčího nemusí ještě nic zaručovat.) Vnímavější mladí lidé o Chartě dobře vědí a respektují ji, velmi často se však o ní domnívají (podobně jako si to myslí někteří „pasívní“ signatáři o „aktivním jádru“), že je jakýmsi už dávno zaběhaným a do sebe uzavřeným bratrstvem ostřílených politických kozáků, jehož počínání lze zpovzdálí zdvořile pozorovat. Pouhé verbální dementi takový dojem ovšem nerozptýlí. Musíme celou vahou své práce a způsobem jednání uvnitř Charty i navenek zcela konkrétně a nedvojsmyslně dokazovat, že opravdu nejsme žádným spolkem profesionálních „disidentů“, ale společenstvím otevřeným každému a připraveným identifikovat se s každým dobrým podnětem bez ohledu na to, odkud přichází.

*

Když čas, konkrétní práce a souběh nejrůznějších dějů (které nemohly být pochopitelně úvodním prohlášením předvídaný) ukázaly, že jakás takás pravidla by Charta 77 přece jen potřebovala, a když byla pocho-
pena nemožnost získat s nějakým zpřesňujícím návrhem souhlas všech signatářů, a vlastně i nepatřičnost takového případného pokusu, vytvořilo se uvnitř Charty cosi jako „zvykové právo“. Je to právo velmi neurčité, neformální, nikde nekodifikované, značně proměnlivé, které pochopitelně nemůže nikoho k ničemu povinně zavazovat. Přesto se mnoho věcí Chartě podařilo jen díky tomu, že se toto „zvykové právo“

ujalo. Mnoho věcí se jí naopak nepodařilo jen díky nedostatečnosti tohoto „práva“.

Domníváme se, že někde zde by mohlo ležet východisko z leckterého vlekoucího se „vnitrochartovního“ problému; odtud lze možná začít i léčbu těch bolestí, o nichž jsme mluvili jako o nejakutnějších. Konkrétně: zdá se nám, že po deseti letech života Charty 77 čas dozrál k tomu, abychom některé osvědčené prvky „zvykového práva“ jasně artikulovali a zároveň navrhli signatářům určité úpravy tam, kde by podle našeho mínění a našich zkušeností mohly být ku prospěchu věci.

Respekt k jakýmkoliv pravidlům, ať už dávno osvědčeným nebo naopak s ohledem na potřebu doby navrženým, nemůže přirozeně v Chartě nikdo nikomu nařídít. Můžeme si ho však vzájemně – byť třeba jen na zkoušku – doporučit.

1. *Signatářství*. Už vícekrát bylo řečeno, mimo jiné v dokumentu Charty 77 č. 2/85, že Chartu nepodepisují občané ani ostatním chartistům, ani vládě, ale především svému vlastnímu svědomí, a že se svým podpisem nehlásí k ničemu jinému než k názoru, že mnohá formálně zaručovaná lidská práva platí u nás jen na papíře, a k úmyslu zasazovat se o to, aby tato práva občané skutečně měli. Podpisem Charty se tedy – meritorně vzato – nikdo neztotožňuje s takovou či osakou skupinou osob, ani nevyjadřuje svůj souhlas s něčím, co udělá někdo jiný. Zdá se, že je třeba to znovu připomenout, protože některé případy odvolání podpisu z nedávné doby dokazují, že jsou signatáři, kteří dodnes nepochopili, co vlastně podepsali. Jinak by nemohli svůj podpis odvolávat například proto, že se jim nelíbí některý mluvčí nebo některý aktivní signatář nebo některý dokument nebo lidské vztahy mezi těmi či oněmi chartisty. Charta nikoho nenutí, aby ji podepsal, uvítala by však, kdyby každý, kdo ji podepíše, věděl, co dělá: podpis Charty 77 není přihláškou ke spolku, ale přihláškou člověka k jeho vlastnímu občanství.

2. *Mluvčí*. Úvodní prohlášení pominulo otázku budoucího střídání mluvčích. „Zvykově“ se ujala a sdělením Charty 77 z 21.9.1977 byla i písemně formulována zásada, že nového mluvčího určuje po dohodě s ostatními mluvčími mluvčí odstupující (cosi z důvěry, kterou dali všichni signatáři původním mluvčím, se tak vlastně přenáší na všechny další mluvčí). Tato praxe se osvědčila, zdůrazňujeme tedy znovu, že platí i osvědčený zvyk, že odstupující mluvčí konzultují návrhy na své

nástupce s dalšími jim dostupnými signatáři způsobem, který sami uznají za vhodný, a v rozsahu, který je za dané situace reálný, a pokoušejí se dosáhnout v této věci obecné shody.

3. *Dokumenty.* Osvědčilo se a mělo by tedy i nadále platit, že většinu dokumentů konzultují mluvčí před jejich vydáním s dalšími signatáři, přičemž z konkrétní povahy toho kterého dokumentu vyplývá, jak rozsáhlé konzultace to jsou, a kteří signatáři jsou k nim přizváni. Mluvčí podepisují dokumenty sice v zastoupení celé Charty 77, jelikož však nelze žádný dokument konzultovat se všemi signatáři a tím méně získat jejich jednomyslný souhlas, ručí za věcný obsah i konkrétní formu dokumentů pouze mluvčí, kteří je podepsali. Signatáři svým podpisem úvodního prohlášení ručí za právo mluvčích jménem Charty dokumenty vydávat. Dokumenty nikdy nebyly a za dané situace tedy ani nemohou být nějakými „usneseními“ celé Charty 77. Bud' odůvodněně předpokládají obecný souhlas a mají víceméně sdělovací povahu (jak tomu bývá například u různých zdravic, faktografických sdělení, protestů, poděkování nebo dopisů shrnujících či rozvíjejících všeobecně známá stanoviska Charty), anebo mají v podstatě diskusní charakter a měly by být tak i prezentovány. (To jsou případy většiny takzvané „tematických“ dokumentů.) Celkově tedy: zatímco mluvčí se snaží vždy respektovat východiska a poslání Charty 77 i obecný občanský a názorový konsensus, na jehož půdě Charta vznikla a působí, signatáři zase respektují, že různí mluvčí (respektive autoři dokumentů) mohou mít své vlastní vidění věcí, svůj vlastní jazyk, své zkušenosti a své vlastní představy o nejpříhodnějším rozvržení důrazů a nemohou, a ani by nebylo ku prospěchu věci, kdyby se pokoušeli všeho toho se zcela vzdát. V případech, kdy si sami mluvčí nejsou jisti, zda určitý dokument příliš nepřekračuje obvyklý konsensus a rámec legitimních zájmů či postojů Charty, mohou ho vydat jako přílohu dokumentu vlastního, kterou sami nepodepíší, ale uvedou jako diskusní, studijní či informativní materiál.

*

Co znamená podpis Charty 77, jaký je úkol jejího mluvčího a jaké poslání má její dokument, vyplývá už z úvodního prohlášení, které tyto tři základní prvky faktické existence Charty vymezilo. „Zvykové právo“

v tomto případě pouze konkretizuje to, co původně zůstalo nekonkretizováno.

V Chartě však existuje i prvek pozdější, tedy úvodním prohlášením nepředvídaný a jeho rámec přesahující, který – byv vymezen dokumentem, podepsaným jen mluvčími – se neopírá o výslovný souhlas všech signatářů a teoreticky by tedy mohl být co do své legitimacy kdykoli zpochybněn. Mluvíme o *Kolektivu mluvčích*.

Domníváme se, že nejen poněkud odtažitý problém statutu tohoto tělesa, ale i některé jeho konkrétnější problémy by bylo možné vyřešit tím, že by – v podobě odpovídající jeho dnešní faktické roli – byl i tento útvar včleněn do kontextu „zvykového práva“. Ve spojitosti s jiným projektem, o němž se začíná hovořit, by to mohlo snad přispět i k celkovému pročištění vzduchu v Chartě 77.

Kolektiv mluvčích byl ustaven prohlášením Charty 77 z 1. 2. 1980 z důvodů víc než dobrých: v době nejdivočejšího pronásledování Charty se ukázalo jako nezbytné veřejně rozšířit okruh těch, kdo se na všech jejích záležitostech podílejí, aby kdykoli mohl kdokoli z nich nejen prakticky, ale i oficiálně za Chartu vystupovat a případně její právě působící mluvčí vystřídat. (Vlastně by to měla být taková operativní „zásobárna mluvčích“.) Dalším důvodem byla podobná potřeba, před níž stojíme i dnes: viditelněji zapojit do práce Charty i mladší lidi (celá skupina tehdy mladých signatářů pracovalo pro Chartu v oněch svízelných dobách velmi obětavě a bylo moudré jejich účast jaksí „oficializovat“). Za třetí šlo o to, aby se na práci mluvčích bezprostředněji podíleli zástupci různých názorových orientací, různých profesí i různých míst a tak mohl být rychle zjišťován obecný konsensus. Složení Kolektivu mluvčích bylo oznamováno v dokumentech; členy byli bývalí i současní mluvčí a další signatáři, přizvaní v duchu těch intencí, které ustavení tohoto sboru sledovalo.

Kolektiv mluvčích prošel ovšem určitým vývojem. Policie jeho schůzky soustavně znesnadňovala. Někteří jeho členové odešli do emigrace, jiní se práci Charty vzdálili. Během let pochopitelně přibývalo bývalých mluvčích, takže dnes tvoří Kolektiv mluvčích především oni; místo některých původních členů byli zváni ti signatáři, kteří byli v nové době nejaktivnější; víceméně nahodile byli zváni i jiní; přestávalo být posléze jasné, kdo je vlastně členem tohoto Kolektivu a kdo nikoliv;

objevila se myšlenka, že by to měl být útvar otevřený, tedy bez jmenovitě ohraničeného členstva. Ukázalo se totiž, že význam účasti různých lidí se neustále proměňuje, a kdyby se to mělo odrážet v taxativním seznamu členů, musel by být tento seznam vlastně nepřetržitě rozšiřován. (Stěží by šlo totiž některé členy vylučovat jen proto, aby uvolnili místo jiným.) Přičteme-li k tomu, že se každoročně automaticky rozšiřuje o nové mluvčí, snadno si představíme, jak nemobilní by takové mnohočlenné a stále kynoucí těleso za čas bylo.

Složení Kolektivu mluvčích, jeho funkce a z ní vyplývající princip, podle něhož jsou zváni k účasti další, jsou tedy značně znejasněné. Zatímco někdo se důvodně dožaduje přítomnosti těch či oněch zástupců těch či oněch opomíjených skupin signatářů, jiný – neméně důvodně – namítá, že shromáždění bývalých mluvčích nemůže být dost dobře současně zastupitelským sborem, spravedlivě reprezentujícím všechny vrstvy signatářů. (Výsledkem bývá kompromis: mnoho bývalých mluvčích, doplněných několika málo „zástupci lidu“.) Někteří dokonce na adresu Kolektivu poznamenávají, že jde o zkosnatělý relikv minulosti bez jakékoli kompetence.

Takový názor nesdílíme. Podle našich zkušeností je navzdory všem popsáným problémům existence tohoto tělesa velmi užitečná, byť z jiných důvodů, než z jakých původně vzniklo.

*

Jako mluvčí se necítíme být oprávněni z titulu své funkce zavádět a fixovat jakékoli nové strukturální prvky do Charty 77. Vše, co v tomto směru vzniká, existuje nebo v budoucnosti vznikne, chápeme jako volnou a na Chartě jako takové (jak je ustavena úvodním prohlášením) nezávislou, formálně tedy samostatnou iniciativu signatářů samých, přičemž dobré výsledky takové iniciativy chápeme jako součást „zvykového práva“ Charty, které může být sice široce respektováno, nemůže však být z principu pro nikoho závazné.

Jako mluvčí se cítíme být schopni a oprávněni pouze dávat těm či oněm iniciativám tohoto druhu náměty, podporovat je, případně se sami na nich podílet a doporučovat jiným signatářům (ale právě jen doporučovat!), aby v rámci „zvykového práva“ takové iniciativy respektovali.

Vycházejíce z tohoto obecného chápání věcí navrhujeme dnešnímu Kolektivu mluvčích, aby sám sebe proměnil v *Klub mluvčích*, který by tvořili bývalí mluvčí Charty 77. Koho by tento klub na svá setkání zval jako stálého nebo příležitostného hosta, by pak samozřejmě záleželo už jen a jen na něm samotném.

Klub mluvčích by byl autonomním útvarem, který se z vlastní iniciativy ustavil a nikomu nepodléhá. Jeho posláním by bylo sledovat práci Charty 77, být současným mluvčím k dispozici jako jejich poradní orgán nebo eventuálně jako určitý smírčí instance v případě, že budou mluvčí nuceni řešit problémy či spory, s nimiž si sami nebudou vědět rady, a pocítí potřebu požádat o pomoc instanci těšící se určité morální autoritě či důvěře signatářů. (Že jakous takous důvěru mají právě bývalí mluvčí, vyplývá logicky z toho, že se svého času vůbec mohli stát mluvčími a po určitou dobu tuto funkci zastávat.) Klub mluvčích by tedy svou neformální autoritu byl připraven kdykoli nabídnout „úradujícím“ mluvčím jako možný orientační nástroj; mluvčím by mohlo usnadnit práci, kdyby věděli, že existuje nějaký víceméně respektovaný útvar, k němuž se mohou v mezních situacích obrátit.

Postavení takto pojatého Klubu mluvčích by zhruba navazovalo na dnešní reálnou roli Kolektivu mluvčích. Na rozdíl od něho by však tento Klub nebyl trvale napínán rozporem mezi svým soudobým postavením a svými původními intencemi a nemusel by mít špatné svědomí z toho, že svým složením neprezentuje dostatečně ty či ony skupiny takzvaných „řadových“ signatářů a že tudíž neplní dobře svou „zastupitelskou“ funkci.

*

Kdyby Klub mluvčích, samou svou podstatou k tomu dobře disponovaný, sehrával – mezi jiným – roli určitého strážce kontinuity Charty 77, její identity a soudržnosti, pak *Fórum Charty 77*, projekt, který plně podporujeme, by mohlo být v tomto bodě (ale nejen v něm) jeho přirozenou protiváhou: široce otevřeno novým lidem i podnětům, mohlo by být jakýmsi ventilátorem, kterým by proudil zvenčí do Charty a z Charty do jejího „centra“ čerstvý vzduch. Iniciativa tohoto druhu by přitom mohla plnit některá původní intence Kolektivu mluvčích, mohla by je plnit dokonce lépe, než by toho byl schopen dnes tento Kolektiv,

a mohla by tím snad přispět i k určité demokratizaci, decentralizaci a větší otevřenosti Charty 77.

Fórum Charty 77 chápeme jako trvalé středisko názorové výměny a živou křižovatku myšlenek, jako prostor reflexe nejrůznějších aktuálních otázek společenského, duchovního a politického života i konkrétní práce Charty 77, jako nástroj názorové profilace a konfrontace, jako líheň nových impulsů, osobností i mluvčích, jako místo setkávání známých lidí s neznámými, a v neposlední řadě starších s mladšími.

Fórum Charty 77 si představujeme opět jako zcela svéprávnou a nezávislou iniciativu „zdola“, bez jakýchkoli formálních pravomocí směrem k Chartě a zároveň jí, respektive jejím mluvčím, nikterak nepodléhající. (Precedenty takových „chartovních“ iniciativ jsou například Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných nebo *Informace o Chartě*.) Na rozdíl od Klubu mluvčích by šlo o útvar otevřený všem signatářům i dalším zájemcům, tedy bez jmenovitého členství.

Míra, v jaké by se mluvčí k tomuto Fóru obraceli, či v jaké by výsledky jeho diskusí brali při svém rozhodování v potaz, by závisela opět jen na nich samých. Nicméně jejich práci by mohla taková věc významně usnadnit: náročné individuální navštěvování různých signatářů a porady s nimi by mohly být zčásti nahrazovány společným projednáváním různých otázek na této půdě. Fórum Charty 77 by mohlo sloužit mluvčím i jako zdroj námětů a sonda do „chartovního“ a širšího veřejného mínění. Koncepční organizační příprava každého setkání Fóra by mohla být v rukách malého kroužku signatářů, možná i signatáře jediného. Svolávat by je mohli také samotní mluvčí.

Kdyby se tento projekt realizoval a Fórum se ujalo a osvědčilo, mohlo by se stát – jako neformální tlumočnické mínění širší obce signatářů – další komponentou „zvykového práva“ Charty.

*

Vážení přátelé, Charta 77 tedy vstupuje do druhého desetiletí svého života. Přejeme si společně, aby její působení už nebylo spojeno s tolika vnějšími překážkami, jak tomu bylo v jejím prvním desetiletí; přejme si společně, aby se jí práce dařila a aby se jí dařilo řešit její vlastní problémy, včetně těch, o nichž jsme tu dnes mluvili; pokusme se všichni pro to něco udělat.

Přejme si společně i navzájem, aby nadcházející čas ukázal, že naše práce nebyla marná, že se v životě naší společnosti zhodnocuje, že Charta 77 přispěla a přispívá k tomu, oč jí od počátku jde: aby se lidem v naší zemi žilo svobodněji.

Náš dopis a naše návrhy jsou otevřeny vaší diskusi.

Jan Litomiský, Libuše Šilhánová, Josef Vohryzek, mluvčí Charty 77
Martin Palouš, Anna Šabatová, Jan Štern, Jiří Hájek, Václav Havel

BLAHOPŘÁNÍ GORDONU SKILLINGOVI (20. února 1987; 12/87)

Vážený pane profesore Skillingu,

přijměte naše nejsrdečnější blahopřání ke svému životnímu jubileu. Posíláme je jménem našeho společenství Charty 77 a jistě i rady dalších našich spoluobčanů, kteří sdílejí náš obdiv i vděčnost k Vašemu dílu. Vždyť v něm věnujete tolik pozornosti a pochopení studiu i zpracování významných úseků našich moderních dějin, a to právě těm, jež oficiální historiografie ze známých důvodů pomíjí mlčením nebo zkresluje a jejichž nezávislý výzkum a líčení je současnou mocí u nás znemožňován či znesnadňován.

Vaše monumentální práce „Czechoslovakia's interrupted revolution“ podává plný pravdivý obraz našeho obrodného procesu roku 1968 a je významným přínosem nejen pro mezinárodní odbornou veřejnost, ale též a především pro ty z našich lidí, kteří mají to štěstí dostat se k ní. Je zdrojem poznání a pochopení oněch událostí, stálou inspirací, příkladem i povzbuzením nejen pro nezávislé historiky, jejichž práci, jak víme, sledujete s porozuměním pro jejich obtížnou situaci a s účinnými projevy sympatie. Je zdrojem cenného poznání a povzbuzení pro všechny, komu nejsou lhostejny velké lidské hodnoty, vytvářené v dějinách a osvědčené v jejich nejdramatičtějších okamžicích.

Dovoďte, abychom Vám vyslovili obzvláštní uznání a dík za Vaši knihu o Chartě 77, zařazující naše skromné úsilí do kontinuity zápasu o udržení a obranu těchto hodnot a projevující, stejně jako Vaše další práce, hluboké pochopení po ně. Také Vaše návštěvy u nás, při nichž jste se setkával i s nepřijemnými překážkami, byly velkou podporou nejen pro ty z nás, kdo mohli s Vámi hovořit, ale pro celé naše společenství.

Přejeme Vám hodně zdraví a sil pro další práci a mnoho úspěchů v ní. Můžeme snad též Vám i sobě přát, abychom Vás mohli brzo opět uvítat u nás v situaci, kdy bychom mohli vyjádřit v plném rozsahu a náležitou formou dík a uznání velké části naší společnosti za Váš významný podíl na zpracování jejich dějin.

Vaši Jan Litomiský, Libuše Šilhánová, Josef Vohryzek, mluvčí Charty 77
Václav Havel, Jiří Hájek

DOPIS MICHAILU GORBAČOVVI (23. března 1987; 20/87)

Pane generální tajemníku,

u příležitosti Vaší návštěvy v Československu se na Vás obrácíme jménem československé nezávislé iniciativy Charta 77, která už deset let usiluje o větší uplatnění lidských práv v naší zemi.

Československá veřejnost sleduje se zájmem současné dění v Sovětském svazu, Váš program otevřenosti, demokratizace a společenské přestavby. Tento zájem provází zcela pochopitelně otázka, zda nová sovětská politika nalezne odvahu i k tomu, aby *pravdivě zhodnotila* a střídavě řešila vše, co zatěžuje vztahy mezi našimi zeměmi a národy.

Před devatenácti lety vstoupily armády SSSR a některých dalších členů Varšavské smlouvy bez vědomí a proti vůli obyvatelstva i všech ústavních orgánů a v rozporu s mezinárodním právem do naší země, aby potlačily její demokratizační vývoj. Českoslovenští představitelé byli donuceni podepsat v Moskvě protokoly dalekosáhlého významu. Mohutná vojenská síla Vaší země zmařila pokojné úsilí o obrodu naší společnosti a způsobila, že se politická moc v Československu postupně vzdala všech svých demokratizačních snah. Následky zásahu byly katastrofální: byl obnoven a nesmyslně rozvinut byrokratický systém centralistického řízení hospodářství a veškerého společenského života. Postoj k příchodu vojsk se stal jedním z hlavních kritérií v hodnocení občanů a jejich pracovního uplatnění. Desetitisíce tvořivých lidí byly vyloučeny z veřejného života, byly potlačeny elementární politické, občanské a kulturní svobody a radikálně omezena lidská práva. Ekonomie stagnuje, propast mezi životní úrovní u nás a v zemích podobně rozvinutých se trvale prohlubuje. Politický obrat, který byl cílem a důsledkem obsazení Československa, se stal počátkem duchovní, sociální a mravní devastace. Rozrostla se korupce, protekcionismus, bezpráví, prospěchářství a privilegia určitých vrstev. Intervence z roku 1968 měla i své neblahé mezinárodní důsledky: byla prohloubena nedůvěra mezi státy a zkomplikovaly se snahy o uvolnění, mírovou koexistenci a odzbrojení.

Neočekáváme od Vás, že budete řešit problémy, které může a musí řešit naše společnost. Domníváme se však, že by neměla být promarněna šance na obnovení skutečné normality ve vztazích národů našich zemí. Není tajemstvím, že v důsledku intervence vznikla u mnoha československých občanů hluboká averze vůči SSSR, jeho lidu a dokonce vůči jeho kultuře. Tato situace se začala v poslední době poněkud měnit, ale je jistě naším společným zájmem, aby se vzájemné vztahy obou zemí trvale zlepšovaly.

Myslíme si, že můžete příznivě ovlivnit Československou a evropskou situaci krokem, který spadá bezprostředně do rámce Vaší odpovědnosti. Tímto krokem by bylo *stažení sovětských vojsk* jakož i raket s jadernými hlavicemi z Československa.

V jednom ze svých dokumentů k výročí 21. srpna jsme napsali, že odchod těchto vojsk chápeme i my v širším kontextu evropské bezpečnosti. Vaše snaha o stažení početné Sovětské armády z Československa by byla významným příspěvkem k rozmanitým odzbrojovacím jednáním.

Jak jsme už zdůraznili, příchod vojsk byl příčinou tragického vývoje, v jehož důsledku má dnes Československo pověst jednoho z nejstrnulějších států v Evropě. Stažení vojsk by tedy demonstrovalo porozumění Vašeho vedení skutečné hloubce politických škod, které jejich vpád způsobil. Bylo by jedním z těch praktických činů, jež by mohly i Čechům a Slovákům přesvědčivě potvrdit, že otevřenost, demokracie, respekt k lidským právům a vůle k míru jsou u Vás více než hesly a že to, co nazýváte novým myšlením, není omezeno rámcem tabuizovaných témat, která navršilo dřívější vedení vaší země.

Šli bychom ještě dál: odvažujeme se říct, že svoboda, demokracie a ty všelidské hodnoty, o nichž jste nedávno hovořil, jsou nedělitelné a že se z nich tudíž nemůže natrvalo a skutečně těšit ten, kdo je upírá jiným. Odstraní-li Sovětský svaz hlavní zátaras, který sám kdysi postavil do cesty demokratickému vývoji v Československu, přispěje i k urychlení vlastního demokratizačního procesu a zároveň posílí důvěru mezi národy a státy, bez níž i dobře míněné mírové iniciativy musí ztroskotat.

Pane generální tajemníku, přijměte tento dopis jako projev naší otevřenosti a upřímnosti.

Jan Litomiský, Libuše Šilhánová, Josef Vohryzek
mluvčí Charty 77

Dopis dále podepsali: Rudolf Battěk, Václav Benda, Jiří Dienstbier, Jiří Hájek, Václav Havel, Ladislav Hejdránek, Marie Hromádková, Eva Kantůrková, Marie Rút Křížková, Ladislav Lis, Václav Malý, Anna Marvanová, Jiří Ruml, Martin Palouš, Radim Palouš, Jana Sternová, Jaroslav Šabata, Jan Štern.

KE SBORNÍKU „O ČESKOSLOVENSKÉM VĚZEŇSTVÍ“

(5. srpna 1987; 48/87)

Deset let činnosti občanské iniciativy Charty 77 je zároveň deset let perzekucí ze strany československých úřadů. Pro několik signatářů či příznivců Charty 77 či jiných aktivních občanů to znamenalo léta či měsíce strávené ve vězení, ať už ve výkonu trestu nebo ve vazbě, odkud byli někteří často i po mnoha měsících bez soudu propuštěni a jejich případy nejsou dodnes uzavřeny.

V posledních měsících nejsou sice známí aktivisté Charty 77 a Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných odsuzování k trestům odnětí svobody, avšak neexistují žádné záruky, že československé úřady – bude-li se jim to zdát politicky vhodné – tento druh perzekuce opět neobnoví. Řada signatářů Charty 77 a jiných vězňů svědomí, odsouzených v minulých letech a měsících, však ve vězeních stále sedí a ani tvrdé podmínky výkonu trestu se u nich nijak nezměnily.

To, že u nás jsou věznění lidé za projevy svého přesvědčení, kritiku vlády či vládnoucí strany nebo za náboženskou činnost, je v hrubém rozporu jak s mezinárodními závazky ČSSR, tak s politickou kulturou českého a slovenského národa. Je smutné, že tato praxe trvá u nás v různé intenzitě již bezmála 50 let, od obsazení českých zemí hitlerovskou armádou až podnes.

Zároveň s tím, jak byla rozšiřována soudní perzekuce signatářů Charty 77 a členů VONS, začaly vycházet na veřejnost také otřesné informace o poměrech čs. vězeňství. Již samotná vazba je vykonávána v nedůstojných a nehygienických podmínkách, presumpce nevinny zde není respektována, a omezení, jimž je obviněný podroben, zdaleka překračují důvody vazby stanovené trestním řádem. Ve výkonu trestu pak vedle přeplněnosti, špatných hygienických podmínek, nedostatečné stravy i lékařské péče jsou to zejména bezostyšné pracovní vykořisťování a vláda vybraných zločinců, jimž je svěřována moc nad spoluvězni. Tyto skutečnosti postihují nejen vězně svědomí a přesvědčení, ale všechny vězně, kteří tvoří neustále 3 promile všeho dospělého obyvatelstva ČSSR.

Za těchto podmínek nemůže čs. vězeňství plnit proklamovaný cíl nápravy odsouzených a slouží převážně jako stálý zdroj levných pracovních sil pro některé podniky. Ty pak mohou prostřednictvím tzv. nápravně výchovných ústavů nutit vězně pracovat v takových podmínkách, v nichž by žádný zaměstnanec nepracoval; ušetří tím na mzdách i na investičních nákladech. (Vězeň totiž nemá možnost odmítnout práci, na kterou nestačí nebo která ohrožuje jeho zdraví, aniž by riskoval – kromě bezprostředních represí – další stíhání podle par. 171 tr. zák. a odsouzení k dalším letům ztráty svobody, teoreticky až do 5 let, jež může být i mnohokrát opakováno.) Primát v tomto vykořisťování mají bezesporu státní podniky vyrábějící skleněnou bižutérii. Není divu, že propuštění vězňové, zejména pokud byli odsouzeni v mladém věku a k delším trestům, odcházejí z vězení mravně narušeni a často i tělesně poškozeni a stávají se pro společnost nebezpečím nebo zátěží. Ale k podobnému mravnímu ohrožení dochází i u těch, kteří z práce vězňů a z poměrů v čs. vězeňství bezprostředně těží nebo jsou na jeho provozu existenčně závislí. Také oni mohou být pro naši společnost nebezpeční. Toto nebezpečí je o to větší, že veřejnost se nesmí o poměrech v čs. věznicích nic dozvědět a že tedy společnost nemůže kontrolovat, co se zde jejím jménem koná.

Předkládáme naší veřejnosti tento sborník jako neúplný, leč výmluvný obraz života v čs. věznicích. Apelujeme znovu na odpovědné státní orgány a činitele, aby se závažnými problémy vězeňství kriticky zabývali a aby z této kritiky vyvodili žádoucí důsledky.

Jan Litomiský, Libuše Šilhánová, Josef Vohryzek
mluvčí Charty 77

VÝZNAM 28. ŘÍJNA 1918 V DĚJINÁCH ČESKOSLOVENSKA (27. října 1987; 64/87)

Dvacátý osmý říjen 1918 patří k nejvýznamnějším dnům v dějinách českého a slovenského národa. Toho dne, řečeno slovy prvního zákona, „vstoupil v život samostatný stát československý“.

Tím byly tehdy završeny kulturní a politické snahy o důsaznějši zajištění české národní existence, vystupňované posléze i vojenským vystoupením legií na straně Dohody. Mluvčí slovenského národa, zdecimovaného odnárodněním, vyslovili se pro společnou existenci s národem českým.

Vznik státu byl zároveň náročnou výzvou. Znamenal vytyčení zcela nových úkolů, totiž dostát odpovědnosti občanů ve vlastním státě tváří v tvář neobyčejně složité situaci domácí a mezinárodní. Přijetím této výzvy dospívali Češi a Slováci k mravní, občanské a politické svrchovanosti, nepředstavitelné bez zavazujícího státního rámce. I neúspěchy a porážky, pokud byly důsledkem přijetí této výzvy k nové odpovědnosti, patří k dědictví, kterého se nemůžeme a ani nechceme zříkat.

Jestliže ideály státní suverenity a svébytnosti stály u zrodu československého státu a obstály v řadě nelehkých zkoušek, je naší povinností tento odkaz rozvíjet a naplňovat. Je proto samozřejmé, že přední političtí činitelé by měly zájmy státu důsledně hájit. Naše účast ve spojeneckých a integračních seskupeních nesmí znamenat rezignaci na národní suverenitu a na naše vlastní zájmy. Je chybou, že v současné době nemá československá politika dostatek pevnosti a koncepčnosti, aby využila prostor, který se začíná otevírat.

Soudíme, že oficiální neúcta ke 28. říjnu 1918 s nedostatečnou ochotou hájit naše státní zájmy úzce souvisí. Nejde nám přece toliko o slavení svátků, ale o to, aby naše republika měla ve světě důstojné zastání a aby se k ní její občané mohli a chtěli hrdě hlásit.

V souvislosti s oficiální neúctou tu musíme připomenout naprostou samozřejmost, totiž že další zákonodárné akty spojené s tímto datem, zejména federalizace v roce 1968, byly vyhlášeny záměrně právě při

příležitosti výročí vzniku státu. Význam naší státnosti jako skutečnosti nezákladnější měl tak být ještě programově zdůrazněn.

Potřebujeme dnes mnohé, v neposlední řadě dát výraz sdíleným hodnotám, jakož i všeobecně srozumitelným a přijímaným symbolům. Právě 28. říjen 1918 je jednou z nemnoha takových hodnot, jedním z takových symbolů.

Proto důrazně žádáme, aby 28. říjen byl prohlášen za státní svátek ČSSR a aby byl vzpomínán a slaven jako den vzniku československé samostatnosti.

Jan Litomiský, Libuše Šilhánová, Josef Vohryzek
mluvčí Charty 77

VÝZVA K SOLIDARITĚ S RUMUNSKEM (2. ledna 1988; 2/88)

Evropské vlády, nesčetné organizace a mnoho prostých občanů dnes uvažují o perspektivách našeho kontinentu, o jeho mírové budoucnosti, o tom, jak překonat jeho rozdělení do politických bloků, i o míře a druhu lidských práv, kterým se občané různých evropských zemí těší. O tom všem jsou pořádány četné konference.

To je samozřejmě dobré a důležité.

Méně dobré je, že se v dobře vytopených a dobře osvětlených konferenčních sálech zapomíná na to, že je v Evropě země, v níž lidé nemají ani teplo, ani světlo.

V rumunských bytech a kancelářích málokdy stoupne v zimě teplota nad 10 stupňů Celsia. V jednom bytě mohou být maximálně dvě čtyřicetiwattové žárovky. Základní potraviny, jako mouka, cukr a maso, jsou v Rumunsku – 43 let po válce – na příděl nebo nejsou vůbec.

Po 22 letech své vlády nabízí rumunský vládce lidu své země jedině: okázalý kult své osoby.

Jen úplné zoufalství dohnalo rumunské dělníky k demonstracím.

Rumunsko je kuriózní země: Nejen, že jeho vláda upírá jeho občanům elementární svobody v míře, která nemá obdobu v žádné jiné zemi sovětského bloku, ale navíc jim není schopna ani zajistit to, čím se komunistické režimy vždy legitimují jako svou nejvyšší vymožeností, totiž základní hmotné a sociální jistoty.

Bereme za slovo všechny Evropany, kteří jsou nadšeni Gorbačovovým výrokem, že žijeme v jednom evropském domě, a vyzýváme je, aby si uvědomili, že v tomto bohatém domě žije národ, který se musí bát zimy a hladu.

Není to jen rumunská záležitost. Jako jsou mír a svoboda Evropy společnou a nedělitelnou věcí všech Evropanů, je i to, co se děje v Rumunsku, záležitostí nás všech. A jako je nejistá svoboda toho, kdo je lhostejný k nesvobodě svého souseda či spoluobčana, je pochybná i jeho jistota tepla a světla, je-li spojena s lhostejností k zimě a tmě, v níž musí žít jeho méně šťastní bližní.

Apelujeme proto na evropskou veřejnost, aby nezapomínala na Rumunsko, a vyzýváme ji, aby svou solidaritu s ním veřejně manifestovala. Navrhujeme všem Evropanům, aby 1. února 1988 vyjádřili svou solidaritu s rumunským lidem všemi jim dostupnými způsoby. Pokusme se žít aspoň jediný den v nevytopeném a bídě osvětleném bytě. Pokusme se odříct si aspoň na jediný den vše, co patří k našemu hmotnému standardu a čeho jsou Rumuni trvale zbaveni. Kde je to možné, pořádejme pokojné protestní manifestace před rumunskými zastupitelskými úřady. Apelujeme na své vlády, aby pomáhaly rumunskému lidu. Hledejme způsoby, jimiž mu každý z nás může osobně pomoci!

Vyzýváme Evropany, aby se připojili k Chartě 77 a dne 1. února 1988 veřejně vyjádřili svou solidaritu s trpící rumunskou společností a svůj odpor k samovládci, který za toto utrpení může.

Víme, že jeden den solidarity rumunskou krizi nevyřeší. Jsme však přesvědčeni, že může k jejímu řešení přispět.

Stanislav Devátý , Miloš Hájek, Bohumír Janát
mluvčí Charty 77

PODPORA PETIČNÍ AKCE ZA NÁBOŽENSKÉ SVOBODY

(29. února 1988; 9/88)

Charta 77 pozorně sleduje a s radostí vítá mohutnou podpisovou akci, již se českoslovenští katolíci i protestantští křesťané i občané bez vyznání domáhají realizace náboženské svobody. Práva věřících lidí a náboženská svoboda vůbec jsou neoddělitelné od demokratických práv a svobod všech občanů a jejich rozšíření a zabezpečení jsou nezbytnou podmínkou svobodného rozvoje každého jednotlivce a celé společnosti. Spolu se signatáři petice „Podněty katolíků k řešení situace věřících občanů v ČSSR“ jsme přesvědčeni, že cestou k větší náboženské svobodě je odluka církve od státu.

Jsmo toho názoru, že odluka státu a církve a jejich součinnost jsou v přirozeném řádu lidských věcí. Dějinná zkušenost je svědectvím toho, že má-li nastat harmonie zájmů, pak církev nemůže být služebnicí státu, stejně jako stát nemůže být poddaným církve a ani rivalita a konfrontace nejsou tou správnou odpovědí na dnes vysoce aktuální otázku po jejich vzájemném vztahu. Vztah státu a církve by měl být právně a fakticky zakotven jako vzájemná *svébytnost* na jedné lodi společného lidského světa. Na lodi, u jejíhož kormidla by měla stát rozvaha a na kapitánském můstku dobrá vůle. Prvním a podstatným krokem k vytvoření zdravé a normální proporce mezi státem a církví je plné respektování lidských práv věřících občanů v naší zemi, naprosté skoncování s jejich pracovní diskriminací a odstranění všech překážek, jež blokují prostor realizace náboženské svobody. Petice o 31 bodech uplatňuje demokratická občanská práva na náboženskou oblast. Charta 77 podporuje všechny iniciativy, které usilují o dodržování demokratických svobod, včetně svobody náboženské, pro všechny občany.

Chtěli bychom věřit, že státní orgány budou respektovat oprávněné stanovisko statisíců lidí, kteří se k petici připojili. S lítostí však musíme konstatovat, že jedinou dosavadní reakcí ze strany státu byla novinová kampaň, jejíž autoři se snažili zdiskreditovat podpisovou akci lžemi, překrucováním historie, očeřováním čestných lidí (mimo jiné rodiny Pavla Čarnogurského) a zastrašit věřící tvrzením, že jde o činnost, která

není v souladu s právním řádem. Domníváme se, že je na čase zvolit konstruktivnější přístup k jednomu ze základních problémů naší společnosti, který ke svému řešení již dozrál.

Stanislav Devátý, Miloš Hájek, Bohumír Janát
mluvčí Charty 77

VÝZVA K VEŘEJNOSTI PĚTI STÁTŮ ZÚČASTNĚNÝCH NA INVAZI V SRPNU 1968 (21. března 1988; 13/88)

V srpnu uplyne 20 let od vojenského zásahu pěti zemí proti Pražskému jaru, proti pokusu československého lidu reformovat, demokratizovat a mravně obrodit svou vlast. Dvacetiletý odstup potvrzuje ještě zřetelněji tehdejší celonárodní přesvědčení, že vojenská akce byla neuváženým a nešťastným činem. Měla zhoubné důsledky nejen pro Československo. Tento čin měl neblahý vliv ve všech zemích, jež se invaze zúčastnily, protože se zastavily nebo zpomalily ekonomické, sociální a politické reformy, které si vynucoval tehdejší stav. Upevnil se ideologický konzervatismus, který vedl k pozdějším krizím a otřesům, ke stagnaci, k nehybnosti a morální destrukci. To pak způsobilo, že současné snažení o změny a reformy probíhá na vrcholu negativního vývoje s obtížemi a v nedůvěřivém sociálním prostředí. Bez onoho hanebného rozhodnutí vojensky potlačit československý pokus o obrodu by asi panoval dnes v „evropském domě“ řád pevnější důvěry, jež je nezbytným předpokladem mírového procesu na našem kontinentě.

Důsledky, které měl vojenský zásah pro Československo, jsou všeobecně známy. Ovlivnil negativně historické osudy země a osudy milionů lidských bytostí. Po dvaceti letech se tu dokonale zhroutilo i zdání legitimacy, které se intervenující státy pokoušely vytvořit. Dodnes není znám jediný ústavní činitel, který by k nám vojska pozval. Dnes platí více než tehdy, že invaze byla hrubým porušením zásad a norem mezinárodního práva, Charty OSN, Varšavské smlouvy i smluv uzavřených mezi Československem a každou ze zúčastněných zemí.

Protože srpen 1968 nebyl jen naším neštěstím, obracíme se na vás, veřejnost pěti zemí, abyste podle vlastního uvážení, např. ve veřejných diskusích, v tisku, v podpisových akcích a v jiných iniciativách přispěli, k prozření, abyste pomohli vytvořit atmosféru, která by přiměla vlády vašich zemí uznat konečně neoprávněnost a nezákonnost vojenského zákroku z roku 1968.

Ubezpečujeme vás, že i v případě, že se nesetkáte s úspěchem, bude váš hlas povzbuzením pro nás a možná i předznamenáním lepší společné budoucnosti v našem kulturním a historickém prostoru.

Stanislav Devátý, Miloš Hájek, Bohumír Janát
mluvčí Charty 77

BRUTÁLNÍ ZÁSAH PROTI SHROMÁŽDĚNÍ VĚŘÍCÍCH V BRATISLAVĚ (29. března 1988; 14/88)

Dne 25. března kolem 18. hodiny se na Hviezdoslavově náměstí v Bratislavě sešlo několik tisíc občanů naší země, aby pokojným shromážděním, jež mělo formu podvečerní vigilie s rozžatými svíčkami, vyjádřili požadavek plného a opravdového respektování náboženských svobod a dodržování lidských práv v Československu. Tento umírněný, úřadům dopředu ohlášený akt občanské iniciativy byl v souladu s československou ústavou a právním řádem a vyjadřoval vůli nemalé části našeho obyvatelstva.

Pod nepřijatelnou záminkou nedostatečných záruk zachování veřejného pořádku bylo shromáždění zakázáno a úřady vyvinuly až absurdně důmyslnou snahu odradit a zastrašit účastníky vigilie a zabránit jim v přístupu na místo setkání. Objektem těchto preventivních opatření byli zejména mladí lidé, bratislavští středoškoláci a vysokoškoláci i potenciální účastníci z celého Slovenska, na němž byla – těžko věřit, že pouhou náhodou – vyhlášena rozsáhlá kontrola vozidel, zejména na přístupových

komunikacích k Bratislavě. O mnoho hodin dříve, než se na Hviezdoslavovo náměstí sešlo shromáždění věřících občanů, proběhly na tomtéž místě okázalé manifestace represivních složek státní moci, při nichž přítomnost uniformovaných i neuniformovaných policistů, jejich vozidel i vozidel komunálních služeb měla předvést rozhodnutí vládnoucích autorit nedovolit veřejné setkání lidí, které spojuje náboženská víra a úcta k základním právům člověka.

Přes všechna tato masivní restriktivní opatření se shromáždění věřících uskutečnilo. Pro současnost i pro budoucnost zůstane otřesným faktem, že lidé, kteří usilovali ústavní a zákonnou cestou a navíc pokojným a kultivovaným způsobem, tichým setrváním na místě se symbolickým světlem v rukou vyjádřit své vyzrálé, oprávněné a nezměnitelné stanovisko, byli surově napadeni policejními vozy, pěstmi a obušky příslušníků VB, proudy studené vody a ohlušujícími zvuky sirén. Mnoho účastníků vigilie bylo zatčeno a zraněno, nevybíravých zásahů ne-

byli ušetřeni ani zahraniční novináři a pracovníci rakouské a západoněmecké televize.

Tento akt represe a zvláště je ranou všem poctivě míněným snahám o řešení základních a nazrálých problémů naší společnosti. Je temným stínem minulosti, vrženým na tvář současné doby, jež cestu do budoucnosti hledá v uplatnění principů demokratizace, přestavby a otevřenosti; zůstává před světem hanbou naší země. Co nejrozhodněji odsuzujeme takovýto projev brutality a násilí, jež může vést pouze k degradaci kultury politického života, k vytváření bloků a bariér lidského dorozumění a zákonitě pak ke stagnaci a krizím společenského a státního organismu. Surovosti a zvláště jsou cizí cítění a politické kultuře našich národů a zůstanou neslučitelné s humanistickými tradicemi naší země.

Proto se obracíme na všechny lidi dobré vůle v Československu i mimo jeho hranice, aby podle svých možností napomohli k tomu, aby brutální zásah proti věřícím a lidská práva respektujícím občanům, jehož svědkem byla Bratislava v pátek dne 25. března 1988, se v naší zemi již neopakoval.

Stanislav Devátý, Miloš Hájek, Bohumír Janát
mluvčí Charty 77

DOPIS VÝBORU NA OBRANU NESPRAVEDLIVĚ STÍHANÝCH (22. dubna 1988; 25/88)

Vážení přátelé,

dne 24. dubna uplyne 10 let od vzniku Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných (VONS), který se ustavil v době velkých represí, aby v duchu a poslání Charty 77 sledoval případy osob, jež jsou trestně stíhány nebo vězněny za projevy svého přesvědčení nebo které se staly oběťmi policejní nebo justiční svévole. Tuto svévoli ostatně zažili zakládající členové VONS sami na sobě vzápětí po realizaci svého projektu. Na podzim roku 1979 byli ve vykonstruovaném procesu odsouzeni k dlouholetým trestům vězení Petr Uhl, Václav Havel, Václav Benda, Otta Bednářová, Jiří Dienstbier. Další aktivisté VONS (Jarmila Bělíková, Ladislav Lis, Dana Němcová, Jiří Němec a Václav Malý) byli po zhruba půlroční vazbě propuštěni na svobodu.

VONS tomuto násilnému tlaku odolal, pokračoval ve své činnosti a stal se významnou a respektovanou iniciativou na poli lidských práv. V prosinci 1979 se VONS stal členskou ligou Mezinárodní federace pro lidská práva (FIDH), která se podílí na práci OSN jako její přidružená nevládní organizace s konsultativním statutem. Jako členská liga FIDH užívá VONS označení „čs. liga pro lidská práva“. V listopadu 1984 zvolila FIDH člena VONS Ladislava Lise svým místopředsedou (viceprezidentem).

Za dobu svého působení vydal VONS téměř 50 sdělení o případech porušování lidských práv. Činnost VONS se spoluprasloužila o to, že soudní represe se v posledních letech zmírnily.

Bývá zvykem popřát jubilující organizaci mnoho úspěchů do její další činnosti, my bychom však raději touto cestou vyjádřili přání, aby se situace na poli lidských práv v Československu zlepšila natolik, že by VONS mohl svou záslužnou a obětavou práci ukončit.

Stanislav Devátý, Miloš Hájek, Bohumír Janát
mluvčí Charty 77

K ÚMRTÍ PAVLA WONKY (12. května 1988; 29/88)

V pátek 6. května jsme se ve Vrchlavě naposledy rozloučili s Pavlem Wonkou. Vytrvalost a neohroženost, s níž tento právník – samouk bojoval proti všem druhům a projevům bezpráví a nespravedlnosti, sklízela už dlouho náš respekt. Nenávist, kterou jeho práce vyvolávala u různých institucí jeho kraje, nás přitom vedla k obavám o jeho osud. Tyto obavy se teď nečekaně tragickým způsobem naplnily: Pavel Wonka zemřel, přičemž spoluodpovědnost justičního a vězeňského aparátu za jeho předčasnou smrt ve vězení je naprosto zřejmá. Nesmyslné a nezákonné bylo už Wonkovo odsouzení v roce 1986 za jeho pokus kandidovat do Federálního shromáždění. Wonka prokázal, že při tomto odsouzení bylo bezpočtukrát porušeno právo, považoval proto svůj rozsudek za neplatný a odmítal se mu podrobit. Ve vězení, kde byl za svůj postoj vystaven vystupňované perzekuci, bylo vážně podlomeno jeho zdraví. Celý případ Pavla Wonky byl tehdy podrobně sledován a dokumentován v mnoha sděleních VONS. Koncem roku 1987 požádal americký lékař prof. R. S. Lawrence ve svém dopise prezidentovi republiky, aby směl Wonku ve vězení zdravotně vyšetřit, avšak ani na výzvy VONS a Charty 77, ani na žádost amerického lékaře, ani na petice, řetězové hladovky a žádosti o milost mnoha československých občanů žádný příslušný úřad náležitě neodpověděl. Když se Pavel Wonka koncem letošního února z vězení vrátil, byl značně nemocný, zesláblý, téměř neschopný chůze.

Ale ani tím nemělo jeho utrpení skončit. Součástí rozsudku byl i tříletý ochranný dohled, jemuž se Wonka z principiálních důvodů odmítal podrobit, nehledě na to, že z něj vyplývající nelidské podmínky vzhledem k zdravotnímu stavu byl jen stěží schopen plnit. A tak po pěti týdnech byl náhle znovu zatčen za maření výkonu úředního rozhodnutí, obviněn a uvržen do vazby. Dne 20. dubna byl odsouzen na dalších pět měsíců nepodmíněně, a to zcela zjevně v rozporu se zákonem, který stanoví, že trestní stíhání je nutno přerušit, pokud obviněný trpí těžkou nemocí. V případě Pavla Wonky byla tato nemoc naprosto zřejmá. K hlavnímu líčení byl dopraven v pojízdném křesle a byl tak zesláblý,

že hovořil jen šeptem. Dne 26. dubna Pavel Wonka ve věznici zemřel. Bylo mu teprve 35 let.

Jeho rodina nebyla oficiálně vyrozuměna ani o jeho vzetí do vazby, opět v rozporu se zákonem, ani o konání hlavního líčení, kterého se tudíž nemohla zúčastnit. Dodnes nedostala ani opis rozsudku. O výsledku soudního líčení byla informována pouze písemně obhájcem, který zároveň upozorňoval na Wonkův vážný zdravotní stav. O jeho smrti byla rodina zpravena toliko stručným telegramem. Nikdo z vězeňské správy se nenamáhal uvědomit ji o Wonkově smrti a jejích příčinách osobně či dopisem. Rodina tak zůstala dlouho odkázána jen na útržkovité zprávy ze zahraničního rozhlasu. A aby snad cynismu nebyl konec, od smrti Pavla Wonky až do jeho pohřbu byli pozůstalí pod neustálým policejním dohledem.

Domníváme se, že i tento stručný výčet snadno doložitelných faktů podává otřesné svědectví o pokleslosti české justice, nelidskosti právních předpisů a marasmu českého vězeňského aparátu. Wonka na tento úpadek po celý svůj život upozorňoval a nyní ho musel dosvědčit i vlastní smrtí. Jeho případ byl obecně znám, mezinárodně sledován. Otázkou však zůstává, kolik neznámých lidí, o jejichž utrpení se veřejnost nikdy nedozví, se už stalo a stále stává obětí této upadlé justice.

Žádáme proto Českou národní radu, aby okamžitě zahájila kompletní revizi soudobé české justiční praxe a českého vězeňství. Charta 77 v mnoha svých dokumentech podala v tomto směru už zcela konkrétní návrhy, na něž se tu odvoláváme. Některé kroky je však nezbytné učinit hned:

1. Jsme přesvědčeni, že vážnost svého úmyslu zabývat se stavem zákonnosti může prokázat Česká národní rada v tuto chvíli jediným možným způsobem – odvoláním ministra spravedlnosti ČSSR dr. Antonína Kašpara, který nese za oba sektory, justici i vězeňství, přímou a ústavní odpovědnost a který se o jejich smutný stav nejednou osobně zasloužil. Bude-li ministrem on, lze se jen stěžít nadít skutečné nápravy. Zatím musíme s politováním konstatovat, že jak přímý výsměch do očí celé naší veřejnosti jsme pouhý jeden den po smrti Pavla Wonky zaznamenali zprávu, že dr. Kašparovi byl prezidentem republiky propůjčen Řád Vítězného února.

2. Znovu zdůrazňujeme, že je nezbytné do nejmenších podrobností vymezit osobní odpovědnost prokurátora, soudce i orgánů a příslušníků Sboru nápravné výchovy ministerstva spravedlnosti ČSR za tragický osud Pavla Wonky a z jejich jednání vyvodit patřičné závěry. Zároveň žádáme, aby byla při České národní radě vytvořena komise nezáujatých právníků, která by objektivně posoudila opodstatněnost Wonkova trestního stíhání a věznění. Této komisi nabízíme svou spolupráci.

3. Žádáme okamžitě propuštění všech politických vězňů na svobodu. Zvláště naléhavé jsou případy Jiřího Boháče, Vladimíra Červeně, Viktora Dedery, inž. Petra Hauptmana, Dalibora Helštýna, Ondřeje Hocha, Waltra Kanií, Michaela Kellera, Petra Obšila, Kamila Petrovického, Ivana Polanského, Jozefa Römra, Františka Veise a Jiřího Wolfa. Mnozí z nich jsou navíc ve velmi špatném zdravotním stavu. Je proto nezbytné, aby se okamžitě utvořila nezávislá komise, složená z lékařů, zástupců Červeného kříže a dalších odborníků, která prověří soudobou zdravotní péči v českých věznicích. Současně žádáme, aby se skoncovalo se zneužíváním zákona o ochranném dohledu v případech propuštěných politických vězňů.

4. Dále žádáme, aby byla okamžitě vytvořena zvláštní nezávislá komise, která bude komplexně zkoumat celkový stav české justice a českého vězeňství a vypracovávat příslušné zprávy i zákonné podklady pro jeho důkladnou reformu a předkládat je České národní radě. I této komisi nabízíme spolupráci.

5. Je nezbytné, aby vězeňství bylo podřízeno veřejné kontrole a aby z věznic a tzv. nápravně výchovných ústavů bylo sňato ono tabu, kterým je obestírají orgány státní moci už od padesátých let. Jedině kontrolou veřejnosti, jejím zájmem o vězeňství může být dosaženo nápravy. V tomto smyslu je třeba novelizovat zákon o výkonu trestu odnětí svobody a řád výkonu vazby.

Případ Pavla Wonky alarmuje. Chce-li se Československo sedmdesát let po svém vzniku počítat mezi kulturní a civilizované státy, musí tento alarmující hlas slyšet a na jeho výzvu odpovědět.

Stanislav Devátý, Miloš Hájek, Bohumír Janát, mluvčí Charty 77
Ladislav Lis, místopředseda Mezinárodní federace pro lidská práva (FIDH)

NÁVRH NA POSTAVENÍ PAMÁTNÍKU OBĚTEM STALINSKÝCH REPRESÍ (13. července 1988; 39/88)

(...)Národy mají právo na své dějiny. Čím hlubší je vědomí historické zakotvenosti, tím vyšší je stupeň politické kultury. Češi a Slováci jsou národy se silným historickým vědomím. Na naši minulost nás denně upozorňují tisíce pomníků v našich městech, stejně jako názvy ulic. Pomníky a pamětní desky obětem obou světových válek připomínají lidem nejhorší období 20. století. Znalost minulosti není nikdy dokonalá. Historická věda ji stále obohacuje a koriguje. V posledních desetiletích je však u nás obraz dějin mimořádně zkreslován vládnoucí ideologií. Historie, jak ji líčí učebnice a oficiální publicistika, vykazují nejen mnoho bílých míst, ale i místa černá, charakterizovaná lžemi a zamlčováním. Tento stav má své kořeny v zásahu stalinismu do československé svrchovanosti a je absurditou, že tvrdošíjně přetrvává v době, kdy se Sovětský svaz se stalinským dědictvím radikálně rozchází.

Vyzýváme historiky, spisovatele, novináře, pedagogické a kulturní pracovníky, aby s občanskou a profesionální poctivostí pomohli obnovit pravdivý obraz dějin. V této souvislosti navrhujeme postavení památníku obětem stalinských represí. Vždyť jen v letech 1948–54 bylo nespravedlivě odsouzeno k smrti a popraveno 179 lidí. Osmdesát tisíc bylo vězněno, mnozí z nich ve vězení zemřeli. Státisíce dalších lidí byli postiženi politickou diskriminací, násilnou kolektivizací a obdobnými administrativními zásahy do svého osudu, přičemž argumenty, že tato opatření jsou nezbytná pro hospodářský rozkvět země, se ukázaly být klamnými. Padesátá léta jsou nejen dějinami uvědomělých budovatelů, ale i dějinami těch, kteří k budování přispívali vězeňskou prací, i těch, kteří se z vězení nevrátili. Navíc stalinismus jako jedna z nejděsivějších forem totalitní moci působil v našich zemích po mnohem širší historické období, než byla padesátá léta, a velice negativně ovlivnil osudy statisíců příslušníků našich národů.

Postavením památníku všem obětem bychom splatili alespoň část svého morálního dluhu vůči nim. Navrhujeme proto Ústřednímu výboru Národní fronty ČSSR, aby ustavil výbor pro postavení památníku

obětem stalinských represí. Tento výbor by určil místo, vypsal soutěž na nejlepší návrh, organizoval sbírku a řídil celou činnost s touto věcí spojenou. Zároveň Ústřednímu výboru Národní fronty ČSSR navrhuje-
me vyzvat národní výbory všech obcí, kde jsou dosud Stalinovy pomní-
ky nebo ulice, aby s těmito pozůstatky neblahých let skoncovaly.

Stanislav Devátý, Miloš Hájek, Bohumír Janát
mluvčí Charty 77

K 20. VÝROČÍ SRPNA 1968 (14. července 1988; 40/88)

Když bylo v noci z 20. na 21. srpen 1968 přepadeno pokojně spící Československo armádami pěti států Varšavské smlouvy, byla to největší vojenská operace v Evropě po druhé světové válce. Jejím úkolem bylo upevnit nad naší zemí imperiální nadvládu a zmařit úsilí jejího lidu o politickou obrodu a humánnější společenský pořádek. Proti vůli celé společnosti byla cizími vojsky Československu vnucena vláda mužů, pro něž byl zájem brežněvovského vedení Sovětského svazu důležitější než zájmy vlastního národa, mužů podobně nepovolaných jako ten, který je dosadil. Způsob jejich vlády nepostihl jen desítky tisíc lidí, kteří byli zbaveni svého povolání a všemožně perzekvováni, ani jen ty, jejichž předchozí naděje na lepší a svobodnější život zmařil, ale postihl zhoubně celou společnost, včetně nejmladších generací – ba jsou to možná právě ony, které nesou vnucený nedemokratický systém nejtíž. Obsáhlá morální, duchovní, sociální, politická, hospodářská, kulturní a ekologická devastace naší vlasti, která je bezprostředním následkem okupace z roku 1968, znamená skutečnou národní katastrofu.

Historická událost, jejíž dvacáté výročí si připomínáme, je jednou z těch, jež přímo ovlivňují současnost: dodnes panuje v Československu totalitní vláda byrokracie, opřená o všemoc policie, kterou zásah v roce 1968 obnovil a upevnil, dodnes se svět vyrovnává i s jeho mezinárodními důsledky: pro brežněvovské vedení byl totiž také zkouškou, kam až může ve své hegemonistické politice jít, a stal se tak de facto předehrou pozdější války v Afghánistánu, potlačení polské Solidarity a vůbec politiky hrozeb, která nově otrávil mezinárodní ovzduší a vedla k dalšímu zbrojení.

Dvacátá výročí tohoto bezpříkladného aktu násilí přichází do zvláštní doby. Nové sovětské vedení podrobuje minulou éru rozsáhlé kritice, usiluje o obrodu sovětské společnosti, o zásadní reformu politického a hospodářského systému i o novou zahraniční politiku. Garnitura československých Brežněvů se tím dostává do mezinárodní izolace. Ale nejen to: navzdory verbálnímu imitování Gorbačova se dnes ocitá ve stále zjevnější izolaci i ve vlastní zemi. Jestliže společnost její ideologii

a praktiky po dlouhá léta mlčky a pasívně trpěla, jsouc hluboce frustrována okupací a jejími následky, pak dnes už zdaleka tak pasívní není. Naopak: na mnoha stranách lze pozorovat, že lidé už nejsou ochotni nechat si všechno líbit a dusit v sobě své přesvědčení.

Vláda podléhá panice. A čím víc se bojí všeho, co vzniká zdola a spontánně – jako autentický výraz vůle společnosti –, tím svévolněji se to snaží potlačovat. Nedokáže se přitom opřít o nic jiného než o tisíckrát použitý a už nikoho nepřesvědčující argument, že vše, co se vymyká její centrální manipulaci, je takzvaně „antisocialistické“. Zakládajíc veškerou svou legitimitu na autoritě Brežněvových tanků, brání se téměř zoufale i jakékoli pravdě o tom, co se stalo před dvaceti lety. Avšak bez této pravdy není za daného stavu věcí myslitelná jakákoli změna k lepšímu.

Vyzýváme proto všechny své spoluobčany, aby setřáslí břímě strachu a svobodně vyjádřili své mínění, včetně svého názoru na intervenci z roku 1968 a na politiku, která z ní vzešla.

Vyzýváme československé vedení, aby se této pravdě nevzpíralo. Pakliže někdo skutečně cizí vojska do naší země pozval, jak se občas oficiálně tvrdí, nechť vystoupí konečně ze zbabělé anonymity, dozná se k tomu a vysvětlí svůj postup. Pakliže nikdo tato vojska nepozval, nechť to je konečně nahlas řečeno. Čím déle bude současná moc popírat pravdu, která je celé společnosti známa, tím hlubší bude její izolace, tím dramatičtější může být budoucí cesta k obrodě a tím větší bude hanba, s níž budou jednou nuceni opustit své funkce ti, kdo – dosazeni okupací – dvacet let potlačují tvůrčí potenciál naší společnosti.

Vyzýváme posléze sovětské vedení, aby zrušilo i toto tabu, otevřelo prostor k věčnému zhodnocení událostí z roku 1968 a vyvodilo z něho důsledky. Sovětský svaz by měl přiznat svou spoluodpovědnost za nedávné osudy Československa – a to nejen v zájmu československém, ale i v zájmu věrohodnosti své nové politiky. Nelze okupaci Československa přecházet mlčením jen proto, že Československo nedosvědčilo a pravděpodobně ani nemohlo dosvědčit spravedlnost své věci branným odporem, jak to učinil afgánský lid.

Domníváme se, že dvacetiletí, které nás od roku 1968 dělí, umožňuje odstup dostatečný k tomu, aby tehdejší události byly posouzeny bez vášně a zatrpklosti. Nevyzýváme k pomstě. Vyzýváme pouze k pravdě.

Pravda o minulosti a pravda o přítomnosti jsou totiž nedělitelné; bez pravdy o tom, co bylo, nelze ani správně posoudit to, co je. A bez pravdy o tom, co je, nelze daný stav podstatněji zlepšit.

Stanislav Devátý, Miloš Hájek, Bohumír Janát
mluvčí Charty 77

ZAMYŠLENÍ K JUBILEU REPUBLIKY (1. října 1988; 50/88)

70. výročí vzniku Československa vyzývá k zamyšlení nad dějinnými osudy naší státní samostatnosti i nad tím, v jakém stavu je dnes.

Pro celou Evropu a především pro Evropu střední bylo těch sedm desetiletí jedním z nejobtížnějších období. Žádný ze států této části kontinentu neprošel dvěma světovými válkami a obrovskými převraty bez těžkých otřesů a ztrát. Tím musí být měřena i bilance naší republiky. Nesporně jsou v ní neúspěchy a pády: velká hospodářská krize, Mnichov a nacistická okupace, 50. léta, 21. srpen 1968 a následná normalizace, doba stagnace, která zasahuje až do dneška. Ale stejně nesporné jsou zde i velké dějinné úspěchy, především dramatický osvobozenecký zápas představitelů národa a československých legií, jenž stál u zrodu republiky, i jeho pokračování v těžkém odboji našich vlastenců proti nacismu – obojí patří k nejsvětlejším a zároveň nejhrdinštějším stránkám našich tisíciletých dějin. Úctyhodné jsou v sedmdesátiletí Československa i výkony v době mírové: ve středoevropských poměrech výjimečná demokracie I. republiky, houževnaté a mnohostranné úsilí o sociálně spravedlivou společnost, doby velkých kulturních rozkvětů a v neposlední řadě pak i nastolení rovnoprávných vztahů mezi oběma našimi národy, které vedlo k neobyčejnému vzestupu kdysi tak těžce zaostalého Slovenska. Ani dnešní tísně by neměly zakrýt skutečnost, že naše národy v době státní samostatnosti bohatě rozvinuly svou svěbytnost a jejich životaschopnost a právo na existenci se stalo nepochybným.

Při pohledu na uplynulých sedmdesát let mohou Češi a Slováci nalézt mnoho pozitivního, i když si kriticky uvědomují, kolik se v dosavadní bilanci Československa skrývá velkých a zásadních problémů, jež stále ještě čekají na hluboké a objektivní historické zhodnocení ve svobodné občanské a vědecké diskusi, kterou samozřejmě nemůže nahradit žádná deklaráce, tento dokument v to počítaje.

Možné a nutné je však uvažovat nad otázkou, jak současnost s dědictvím našich předků a jeho tradicemi nakládá a zda a jak je rozvíjí. Nikdo nemůže popřít výsledky úsilí, pracovitosti a vlastenectví našeho lidu, ale popřít nelze též pochyby a starosti, které dnes naše veřejnost

chová. Československo začalo svou dráhu jako jeden z nejprůmyslovějších států Evropy a dnes v této stupnici kleslo až na druhořadou úroveň, přičemž největší stagnace zasahuje českou část státu, která byla a je základem jeho rozvoje. Také životní prostředí republiky, zvláště českých zemí a obou hlavních měst, patří k nejvíce postiženým regionům kontinentu, a to v míře, jež ohrožuje zdraví a rozvoj dalších generací. Pro budoucnost nepřijatelná je rovněž dosavadní situace v oblasti dodržování lidských a občanských práv a zajištění náboženských, kulturních a hospodářských svobod.

Nemenší starost a obavy vzbuzuje i problém, který výročí 28. října zvlášť naléhavě připomíná, totiž stav našeho historického vědomí a sebevědomí, způsoby, jimiž se nakládá s našimi dějinnými tradicemi a především s těmi, které se váží na posledních sedmdesát let. Ačkoliv pro toho, kdo chce vidět, je dost přesvědčivých důkazů o tom, jak cítí a smýšlí zdrcující většina naší veřejnosti, převládá v rozporu s tím ve vztahu k tomuto období negativní, nekvalifikovaná a mnohdy až nihilistická kritika, jejímiž hlavními nositeli jsou mluvčí a představitelé vládnoucí moci. KSČ, která je výlučným držitelem vlády v zemi, propadala a dodnes až příliš často propadá tendenci omezovat naše národní a státní tradice jen na tradice své. Jejich jednostranná glorifikace zjevně zastíňuje tradice ostatní, ačkoliv i ony – a mnohdy především ony – obsahují vysoce cenné hodnoty, které občanstvo obecně uznává. Osud našich národních a státních tradic, tradice zakladatelské generace státu, ztělesněné jménem Masarykovým, Štefánikovým a Benešovým i jmény mužů, kteří uskutečnili 28. říjen 1918 v Praze, tradice národního odboje za 2. světové války, tradice nekomunistických složek našich národů, tradice demokratické, humanistické a křesťanské jsou naší věcí, věcí všech občanů, jejichž mínění se však jen zřídka dostává sluchu.

Považujeme proto za svou občanskou povinnost a nezadatelné občanské právo upozornit na negativistický přístup a zkreslování těchto tradic, v čemž naše veřejnost už dlouho cítí národní ponížení, které nese s bolestí a s rostoucím rozhořčením. Tento stav působí nejrůznější deformace národní mravnosti a historického uvědomění, které je nenahraditelnou oporou každého státu a také nezbytnou podmínkou úspěchu velkých a nesnadných změn, jež naši republiku čekají. V obtížné době, kdy se mají řešit dlouho hromaděné problémy, je zaslepené a trestuhod-

né nechat ladem snad nejvýznamnější zdroj síly státu, kterým je mravní integrita, občanská hrdost a vlastenecké uvědomění jeho obyvatelstva, hodnoty, které ve velké míře záleží na poměru k vlastní historické minulosti.

To všechno nezbytně vyžaduje základní změnu v dnešní oficiální historické doktríně, změnu, která se musí dotknout celého veřejného života a především pojetí občanské výchovy, školami počínaje a sdělovacími prostředky konče. Její obsah nemůže nikdo monopolně určit, ale musí být výsledkem svobodného bádání a svobodných diskusí, pro něž je třeba vytvořit potřebné podmínky.

28. říjen, den zrodu Československé republiky, v myslích a srdcích Čechů a Slováků nikdy nepřestal být státním svátkem. Proto při nadcházejícím výročí by nikdo neměl občanům bránit ve svobodném projevu jejich citění, jeL by státní orgány měly posuzovat jako bytostně pozitivní a státoporný akt. Pro všechny, kdo věc našeho národního společenství berou čestně a opravdově, by se tak den 70. výročí vzniku Československa mohl stát dnem nového vykročení ve směru nápravy křivd a odstranění škod, dnem počátku celonárodního smíření na základě pravdy a spravedlnosti.

Stanislav Devátý, Miloš Hájek, Bohumír Janát
mluvčí Charty 7

K LEDNOVÝM UDÁLOSTEM V PRAZE

(22. ledna 1989; 8/89)

Zástupci Československa přijali dne 15. 1. 1989 závěrečný dokument víděnské následné schůzky KBSE. Zavázali se mimo jiné „respektovat právo svých občanů aktivně přispívat jako jednotlivci nebo sdružení s jinými k prosazování a ochraně lidských práv a základních svobod“ (bod 13e) a „usměřovat přímé kontakty a komunikace mezi těmito jednotlivci, organizacemi a institucemi jak uvnitř jednotlivých účastnických států, tak mezi nimi a odstraňovat zákonné a administrativní překážky neslučitelné se závěry Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě, pokud existují“ (bod 26).

V uplynulém týdnu policejní jednotky za asistence Lidových milicí brutálně rozehnaly pokojná shromáždění obyvatel na Václavském náměstí v Praze. Již předtím rozpoutali někteří představitelé státní moci a část tisku lživou a pomlouvačnou kampaň proti nezávislým iniciativám. Naznačují či přímo obviňují představitele občanského hnutí, že chtějí dohnat mladé lidi k sebevraždě, píší o jakýchsi telefonických hrozbách umístit v kině, obchodním domě a jinde bomby. Kdosi prý vyhrožoval i střelbou. *Rudé právo* 21. 1. tvrdí, že „jsou to nepochybně výhrůžky organizátorů a podněcovatelů akcí na Václavském náměstí“. Za ně jsou pak vydáváni nikoli skuteční původci těchto provokací, ale nezávislé iniciativy, zejména Charta 77. Jako ozvěna padesátých let, výraz odmítnutí lepších mezinárodních vztahů a neúcty ke smluvním partnerům v helsinském procesu zní obvinění, že tyto iniciativy jsou řízeny z „nepřátelských center“ v zahraničí.

Druhou, mírnější linii propagandy představují tvrzení, že „provokace brání přestavbě“, že demonstracemi se nic nevyřeší, že „diskusi přijímáme, ale s nekonstruktivním vyvíjením vášní se nebudeme smířovat“.

Shrňme nejprve fakta.

Charta 77 ani jiné občanské iniciativy neorganizovaly žádné demonstrace. Představitelé pěti iniciativ se dohodli, že v neděli 15. 1. ve 14.00 hodin položí květiny na místě, kde se před dvaceti lety obětoval Jan Palach, aby varoval před postupující kapitulací a demoralizací československé společnosti, tedy před tím, co se později skutečně stalo a co

nás zatěžuje dodnes. Krátký pietní akt na Václavském náměstí měl proběhnout za účasti několika desítek přátel. Nezávislé iniciativy dále navrhly občanům, aby vzpomněli Palachovy památky položením květin na jeho hrob 21. 1. 1989, a to individuálně, v čase, který si sami zvolí.

Ani ve Všetatech neorganizovali tedy masové shromáždění.

Složky státní moci, které se cítí ohroženy pozitivním vývojem v některých zemích východní poloviny Evropy a v mezinárodních vztazích, se zřejmě rozhodly využít této příležitosti k útoku proti nezávislým iniciativám. Odmítly další jednání o alternativních možnostech uctění Palachovy památky. Situaci ovlivnil dopis ohlašující, že 15. 1. opět zaplane lidská pochodeň. Bylo možné předpokládat, že je to provokace. Nebylo však možné vyloučit, že kdosi se rozhodl k zoufalému činu. Tomu bylo třeba zabránit. Protože Československá televize odmítla nabídku Václava Havla, využil zahraničních sdělovacích prostředků.

V neděli 15. 1. měla tedy státní moc záminku k uzavření Václavského náměstí. V následujících dnech nikoliv. V pondělí zneužila skutečnosti, že několik zástupců, v neděli zadržených, položilo květiny k pomníku sv. Václava. O svém individuálním záměru veřejnost neinformovali a nelze je tedy obvinít z organizování demonstrace. Fotografie z jejich zatýkání dosvědčuje, že přítomno bylo jen několik náhodných chodců. Poté vtrhly na náměstí, kterým v té době procházejí běžně tisíce lidí, stovky policistů, obrněné transportéry a vodní děla. V úterý 17. 1. po dalším vpádu bezpečnostních jednotek na Václavské náměstí byli lidé, zejména mladí, už oprávněně pobouřeni jednáním státní moci. Provovali proto hesla odsuzující násilí, žádající svobodu, demokracii, propuštění zatčených. Žádali: Pište pravdu! Nelžete! Ať žije Charta! Ať žije Havel! Lidská práva! Novou vládu! Vraťte nám Dubčeka! Gorbačov to vidí! Honza Palach! atd. Ve středu a ve čtvrtek se sešly zcela spontánně tisíce lidí, aby diskutovali o situaci v Československu. Zdůrazňujeme, že přes brutalitu, s jakou policie zasáhla zejména ve čtvrtek 19. 1., kdy bylo mnoho lidí zraněno, demonstranti se chovali klidně a důstojně. Neútočili na bicí komanda, neházeli kamením, nerozbíjeli žádné předměty. Když lidé prchající před vodním dělem porazili popelnici, postavili ji a vrátili do ní odpadky, které se vysypaly. Lze takové chování nazývat „vyvjením nekonstruktivních vášní“?

Brutalita pořádkových jednotek byla tedy nejen zcela neoprávněná, ale záměrná a zaměřená i proti lidem, kteří náhodně procházeli Václavským náměstím. Zřejmě proto, aby byly zastrašeny nejen všechny projevy nezávislého myšlení, ale aby každý občan pocítil, že státní moc si proti němu může dovolit cokoli. Jejich počínání lze hodnotit jen jako otevřený útok proti společnosti, proti vývoji k demokracii v systémech založených na ztroskotavším stalinském modelu a proti mezinárodnímu sbližování, možnému jen při prosazení lidských práv jako společné civilizační hodnoty.

Žádná nezávislá iniciativa v Československu nevolá po násilí, nýbrž po dialogu. Nechceme, aby představitelé moci dovedli společnost k výbuchu, kterým by byli smeteni podobně jako Gomulka či Gierek, k výbuchu, jehož účet by však celá společnost musela dlouho splácet. Pokojný dialog o tom, jak sladit politickou praxi s mezinárodními pakty o lidských právech, které Československo přijalo, nabízí Charta 77 držitelům moci už od svého počátku před dvanácti lety. Reakcí jsou pouze pomluvy, perzekuce, policejní pronásledování a věznění. Jen v posledních týdnech prokázaly nezávislé iniciativy svou vůli ke kompromisu přeložením manifestace k čtyřicátému výročí Deklarace lidských práv na Škroupovo náměstí a také klidným a důstojným průběhem této manifestace. Nezávislé mírové sdružení žádalo primátora hlavního města Prahy o přidělení sálu, kam by přeložilo z Václavského náměstí diskusní odpoledne posledních sobot v měsíci. Primátor žádost zamítl.

Nahrazování dialogu násilím je tedy monopolem státní moci, respektive těch jejích představitelů, kteří jsou zodpovědní za žalostný stav československé společnosti. Žádáme proto, aby konečně odstoupili a byli nahrazeni politiky schopnými zahájit celospolečenský dialog.

Žádáme, aby byli odvoláni z funkcí všichni činitelé zodpovědní za neodůvodněný a brutální postup policejních sil a Lidových milicí proti pokojným shromážděním obyvatel, především federální ministr vnitra a náčelník správy SNB pro Prahu a Středočeský kraj.

Bez dialogu není možná nejen demokratická přeměna společnosti, ale ani řešení okamžitých a nejnaléhavějších hospodářských a společenských potíží. K tomu je nutno propustit ihned všechny zatčené a zrušit jejich obvinění, přestat lhát ve sdělovacích prostředcích a otevřít jejich stránky pravdivé diskusi, umožnit registraci a legalizaci nezávis-

lých skupin a časopisů. Jsme připraveni jmenovat své zástupce pro konstruktivní televizní besedu s představiteli státních orgánů. Pro uklidnění situace a k zahájení dialogu žádáme, aby Národní výbor hlavního města Prahy a národní výbory v místech, v nichž si to občané budou přát, poskytly veřejná prostranství nebo sály, kde by mohli všichni lidé svobodně vyjádřit své názory a diskutovat o cestách ke společenskému rozvoji Československa.

Charta 77 není politická organizace, která by mohla nabízet konkrétní modely politického uspořádání. Její zkušenost je však právě zkušeností možné plurality a dialogu různých politických a společenských postojů, přesvědčení a duchovních orientací. Tuto zkušenost může nabídnout jako skromný příspěvek k nezbytnému dialogu celé společnosti.

Tomáš Hradílek, mluvčí Charty 77

Poznámka: Mluvčí Charty 77 Dana Němcová a Saša Vondra jsou ve vězení

NOVÉ VYDÁNÍ ÚVODNÍHO PROHLÁŠENÍ CHARTY 77 (15. února 1989; 13/89)

V poslední době, zvláště pak v posledních týdnech, se na mluvčí a na signatáře Charty 77 obrací mnoho občanů, kteří si přejí seznámit se se základním prohlášením Charty 77 a případně se stát jeho signatáři. Víťame tento zájem čs. veřejnosti, a proto také vydáváme znovu základní prohlášení Charty 77.

K této redakci několik slov:

Prohlášení Charty 77 je založeno na srovnání mezinárodních paktů, přijatých čs. ústavními orgány jako mezinárodní závazek a současně jako platná norma čs. právního řádu, se skutečnými poměry, panujícími v Československu v oblasti lidských práv. Za dvanáct let došlo k určitému zlepšení, např. při přijímání ke studiu, v některých případech užívání práva na svobodu projevu, v kultuře a podobně. Základní rozpory mezi pakty a čs. skutečností však odstraněny nebyly a je proto zcela oprávněné se dnes veřejně přihlásit k zásadám Charty 77, deklarovaným v jejím základním prohlášení. Mluvčími Charty 77 již nejsou samozřejmě tři uvedení občané – Jan Patočka zemřel v březnu 1977 a od září téhož roku se mluvčí Charty 77 obvykle po roce střídají: funkci mluvčího předává stávající mluvčí po dohodě s dalšími jinému signatáři Charty 77.

Znovu musíme zdůraznit, že Charta 77 není a nechce být ani politikou opozicí, ani ideovou platformou takové opozice. Je založena na čs. zákonosti, tj. obou mezinárodních paktech, ústavě a zákonech. Usiluje o jejich dodržování a tam, kde jsou v právním řádu rozpory nebo kde platné předpisy lidská práva nezajišťují, navrhuje nutné úpravy právních norem. Činí to veřejně a dokumenty se svými poznatky a návrhy zaslá státním orgánům. Charta 77 je založena také na myšlence celospolečenského dialogu, ke kterému zatím státní a stranické orgány nepřístupují, přestože veřejnou působnost Charty už nepopírají.

Naše společenství je neformální, není organizací a podpis pod základním prohlášením Charty 77 je, přísně vzato, pouze výrazem veřejně deklarované „vůle jednotlivě i společně se zasazovat o respektování

občanských a lidských práv v naší zemi i ve světě.“ Je morálním závazkem signatářů, že budou pomáhat mluvčím Charty 77, ujímat se dílčích úkolů a spolu s nimi sdílet veškerou odpovědnost. V poslední době působí mnoho signatářů Charty 77 v jiných nezávislých iniciativách, zabývajících se kulturní, ekologickou, mírovou, sociální, náboženskou nebo dokonce politickou činností. Činí tak podle svého svědomí, svých zájmů i založení a přispívají tím k rozvoji nezávislého myšlení a k sebeorganizování naší společnosti. Jejich působení v různých oblastech je v souladu s posláním Charty 77 – usilovat o respektování lidských práv. Různé nezávislé skupiny, které často lidská práva nejen brání, nýbrž je přímo realizují, pronikají čím dál tím více do společnosti. Uskutečňují tak své demokratické záměry a cíle, s nimiž se Charta 77 jako celek často nemůže zcela identifikovat, přičemž však existenci těchto skupin vítá a podporuje. Tento prudký rozvoj nezávislých skupin a hnutí posledních měsíců doprovází i změny ve stylu práce samotné Charty. Nová společenská atmosféra umožňuje její větší otevřenost a Charta 77 se snaží – v duchu svého základního prohlášení, tj. na poli lidských práv – více vystupovat na veřejnosti a více vyjadřovat stále naléhavější zájmy a potřeby společnosti, společenských skupin i jednotlivců. Postupná proměna společnosti ovládané byrokratickým aparátem ve společnost občanskou je však možná jen tehdy, zapojí-li se do společného úsilí o větší svobodu většina našich spoluobčanů. Veřejné přihlášení se k Chartě 77 a tím k lidským právům jako k základnímu kamenu nových poměrů, které chceme společně vytvořit, má tedy svůj aktuální význam, a to nikoli pouze morální.

Signatářem Charty 77 – a znovu zdůrazňujeme, že v Chartě 77 neexistuje žádné členství a tudíž se do ní nepřijímá – je možno se stát podepsáním této věty: „Souhlasím s prohlášením Charty 77 z 1. 1. 1977.“ Ke jménu a příjmení je třeba napsat povolání a pro vnitřní potřebu Charty i datum narození a adresu. Lístek s tímto vyjádřením je možno odevzdat nebo poslat (lépe doporučeně) některému z mluvčích Charty 77 nebo aktivnímu signatáři.

Chartu 77 podepsalo k 31. 12. 1988 již 1445 signatářů, jejichž jména byla mluvčími Charty 77 zveřejněna.¹ Po dlouhá léta spočívala práce Charty 77 téměř výhradně ve vypracovávání dokumentů – Charta jich za dvanáct let své existence vydala 340.² Mnohé z nich jsou analýzy

a návrhy týkající se zákonů zaručujících lidská práva a oblastí, v nichž dochází nejčastěji k jejich porušování: kultura, náboženské svobody, cestování do ciziny, ekonomie, životní prostředí a sociální otázky, jako je zdravotnictví, důchody, bytové hospodářství, školství apod. I když – až na nepatrné výjimky – orgány státní moci nepřistoupily na dialog, který trpělivě už přes dvanáct let navrhujeme, došlo – snad i na základě našich nálezů a podání – v mnoha oblastech společenského života k určitým pozitivním změnám. Dokumentační činnost zůstává významnou částí práce Charty 77 i dnes, kdy se více zaměřuje na spolupráci s dalšími nezávislými skupinami. Některé z nich jsou Chartě 77 velmi blízké, vyvinuly se vlastně z ní, jiné naopak vznikly nezávisle na ní. Snažíme se také veřejně působit na celou společnost a prohlubovat styky s nezávislými iniciativami z jiných, zejména východoevropských zemí. Přes trvající a v poslední době prohlubující se represí – ve vězení je t. č. sedm signatářů Charty 77, z toho čtyři ve vazbě – se pokoušíme organizovat veřejná shromáždění, nebo se jich účastníme spolu s dalšími iniciativami; chceme svolávat kolektiv mluvčích. V čs. tisku a dalších sdělovacích prostředcích zatím své názory zveřejňovat nemůžeme; co horšího, oficiální sdělovací prostředky nám podsouvají postoje, které nezastáváme, a snaží se nás všemožně zdiskreditovat v očích obyvatelstva. Protože celá naše činnost je veřejná, poskytujeme dokumenty Charty 77, sdělení Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných a všechny další materiály nejen příslušným státním úřadům, nýbrž i sdělovacím prostředkům a jsme vděční zahraničním rozhlasovým stanicím, které vysílají česky a slovensky, zejména pak Svobodné Evropě, Hlasu Ameriky a BBC, že naše texty vysílají. Především jejich prostřednictvím se s nimi seznamuje alespoň část čs. veřejnosti. Významným zdrojem informací o Chartě 77 a nezávislém hnutí vůbec je nezávislá publicistika, pokud jde o Chartu, především časopis *Informace o Chartě 77* a Východoevropská informační služba (VIA).

Charta 77 je otevřena všem. Zveme Vás tedy k práci – ke společné práci na ozdravení a zlepšení společenských poměrů, a to především v oblasti lidských práv. Domníváte-li se, že jednou z cest, která vede ke svobodnému a důstojnému životu, je cesta Charty 77, rádi vás uvítáme v našem společenství.

¹Jde o zveřejněné signatáře. Mnoho lidí podepsalo Chartu 77, aniž byl jejich podpis zveřejněn, protože se podpis k mluvčím nedostal. Počet 1445 je pravděpodobně nutno snížit o 1 až 8, neboť v jednom až sedmi případech může jít buď o shodu jmen, nebo naopak o to, že nedopatřením bylo publikováno jméno dvakrát. 25 signatářů Charty 77 své podpisy veřejně odvolalo. Pokud je známo, zemřelo 47 signatářů. Nejméně 6667 signatářů se vystěhovalo do ciziny, odhaduje se však, že jejich počet je 300–400. Zhruba 1000 signatářů Charty 77 žije v Československu. V jednotlivých letech podepsalo základní prohlášení Charty 77 toto množství občanů: 1976 – 240; 1977 – 590; 1978 – 106; 1979 – 80; 1980 – 48; 1981 – 44; 1982 – 33; 1983 – 34; 1984 – 25; 1985 – 28; 1986 – 37; 1987 – 71; 1988 – 108.

²Jde jen o číslované dokumenty. V počtu nejsou zahrnuty různé dopisy, kratší vyjádření a sdělení, která zvláště v letech 1977–81 nebyla číslována. V číslovaných dokumentech je zahrnuto rovněž 25 dokumentů, jimiž mluvčí Charty 77 postupně zveřejňují podpisy nových signatářů. Všechny dokumenty Charty vycházejí v *Informacích o Chartě 77*.

Tomáš Hradílek, Dana Němcová, Saša Vondra
mluvčí Charty 77

O ČESKOSLOVENSKÉM ŠKOLSTVÍ (28. března 1989; 25/89)

Téma „školství“ se dostává v poslední době opět častěji na stránky našich novin a zabírá více místa v rozhlasu i v televizi; o školství má teď dokonce jednat ÚV KSČ. Všeobecně se soudí, že československé školství je ve špatném stavu. Kritický stav se ovšem netýká jen jednotlivostí nebo dokonce podružných maličkostí, nýbrž celkové koncepce vzdělání a výchovy a jí odpovídající soustavy škol. Z této koncepce zcela vymizel demokratický přístup, přičemž všeobecná dostupnost vzdělání se redukuje jen na jeho uniformitu a nivelizaci. Je třeba vytvořit koncepci moderního, v hlavních složkách vyváženého vzdělání. V soulahu s touto koncepcí je pak třeba vytvořit prostředek k jejímu uskutečnění, jímž je dobře promyšlený systém škol – školská soustava.

Charta 77 se stavem našeho školství zabývala nejednou. Kromě několika dokumentů o diskriminaci dalších osob působících ve školství připomínáme dokument č. 4 z února 1977 o školské výchově a vzdělávání jakožto prostředku mocenské manipulace a nátlaku, dokument č. 20 z června 1982 o funkci a povaze československého školství, dokument č. 7 z března 1986 o výchově dětí a mládeže a o pravdivosti vzdělávání a konečně dokument č. 32 z listopadu 1986 o stavu našeho vysokého školství.

Po bezmála půl století je s koncepcí vzdělávání a naší školskou soustavou manipulováno především podle momentálních nápadů dogmatické, neživotné, vnitřními rozpory zmítané a morálně otřesné politické moci. Jsme státem s největším počtem školských reforem v poválečném období, reforem vždy nedomyšlených a krátkodechých. Pět základních školských zákonů, vydaných v letech 1948, 1953, 1960, 1978 a 1984, je počet vskutku pozoruhodný. Důsledkem nedomyšlenosti jsou potom i konkrétní, zcela nahodilé proměny, které školní docházku jednou rozdělují, podruhé spojují, jednou zkracují, podruhé prodlužují, aby ji posléze opět zkrátily. Tyto nesmyslné výkyvy postihují vývoj jak základního, tak středního a vysokého školství. Stále hlouběji a hlouběji postupuje dehumanizace, odlidštění vzdělání, stále více se požaduje a aplikuje tzv. spojení školy s praxí, které činí školství úzce

závislým na dobově proměnlivých stanoviscích plánovatelů výroby. V úpadku je estetická výchova, výtvarná výchova, jazykové vzdělání českým jazykem počínaje, o úpadku dějepisu a zeměpisu ani nemluvě. A ovšem je tu i letitý tlak na ideologizaci, která činí ze školství stále více nástroj propagandy právě vládnoucí byrokratické moci.

Vzdělání a školství je však přece oblast, která se svou působností naprosto vymyká z pomíjivých účelů a dobových výkyvů ve výrobě a politice. Má funkci přesahující jak momentální chvíli, tak pouhé „praktické“ zřetele. Připomeňme Komenského, jde přece o dílnu lid-skosti.

Máme obavu, že způsob, jakým zodpovědní činitelé analyzují současný stav čs. výchovně vzdělávací soustavy, je v podstatě neplodný a bez šancí na zásadní řešení, které by odpovídalo skutečnému poslání školy. Ti zodpovědní se pochopitelně brání zevrubnější kritice a vyzývají, „aby se veřejná diskuse více zaměřovala na konstruktivní a tvořivé hledání východisek než na stálé opakování a rozměňování známých požadavků.“ (Rudé právo, 1.12.1988) Oficiální analýza vidí úspěchy např. v zavedení povinného desetiletého středního vzdělání veškeré mládeže, v modernizaci školní práce, ve zlepšení předpokladů pro přípravu mládeže na dělnická povolání a ve zlepšení sepětí školy s praxí (*Učitelské noviny*, č. 23 z června 1988). Jsou to však právě ty stránky našeho školství, na něž se snáší nemalá kritika: nedostatky se vidí právě v zavedení desetileté školní docházky při zkrácení základní školy na osm let, ve stavu a povaze středních odborných učilišť, přetěžování žáků učivem a podobně, takže „zavedením desetileté školní docházky jsme si sami přidělali nové problémy, jako by jich bylo ve výchově málo“ (Rudé právo, 30. 11. 1988). Někteří dnes už veřejně přiznávají, že srovnání dřívějšího školství s nynější situací nevyznívá pro současný stav zrovna příznivě. Požadují proto „dát všem pokud možno solidní vzdělání, ale mimořádné skutečným talentům“ (*Rudé právo*, 4. 3.1981), což jinými slovy znamená, že koncepce jednotné školy je v základu problematická, že žádoucí je diferenciaci, která by neohrožovala s talentem a schopnostmi jednotlivých žáků a studentů.

V tomto smyslu je současná koncepce vzdělání a školství nedemokratická, neboť nerespektuje přirozenou strukturu lidského společenství, ale ani základní požadavky svobodného světonázorového rozvoje mlá-

deže a občanů. Školství bylo nenáležitě „sjednoceno“ nejen co do vzdělání dětí a mládeže, ale i co do úplného ideového a organizačního podřízení byrokratickému státnímu aparátu a vládnoucí moci, a to i tam, kde ještě nedávno bývaly některé z posledních příznaků svobodného školského života – totiž na vysokých školách. Dnes už se doktoráty nikde neudělují po obhájení dizertační práce, stačí zkoušky; dnes už docenti a profesori vysokých škol nejsou povinni obhájit habilitační práci, stačí jmenování příslušným úřadem; dnes už děkani a rektori nejsou voleni vědeckými radami, nýbrž jmenování nadřizenou byrokratickou instancí. (Novela vysokoškolského zákona projednávaná v současnosti naznačuje přece jen návrat některých akademických svobod, i když vzhledem k rozhodujícímu vlivu politických míst často znovu problematických.)

Tyto skutečnosti jsou v přímém rozporu s různými mezinárodními konvencemi, které předznačují žádoucí povahu demokratického školství. Tak v Deklaraci lidských práv z r. 1948 se v čl. 26 připomíná, že základní vzdělání je povinné, vyšší pak stejně přístupné všem podle schopností, že vzdělání má směřovat k plnému rozvoji lidské osobnosti a k posílení úcty k lidským právům a základním svobodám a že rodiče mají přednostní právo volit druh vzdělání pro své děti. V Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech z r. 1966, který vstoupil u nás v platnost v r. 1976, se náš stát mimo jiné zavázal k tomu, že bude respektovat svobodu rodičů zvolit pro děti jiné školy než ty, které byly zřízeny veřejnými orgány, pokud ovšem odpovídají takové minimální úrovni vzdělání, jaká je stanovena státem; zavázal se také, že bude zajišťovat náboženskou a morální výchovu dětí ve shodě s přesvědčením rodičů (čl. 13, bod 3). A podpisem pod závěrečným dokumentem vídeňského následného jednání KBSE z letošního ledna se Československo mimo jiné zavázalo „podporovat posuzování otázek rozvoje a ochrany lidských práv a základních svobod ve školách a dalších vzdělávacích zařízeních“ (čl. 13, bod 6).

Je nanejvýš zapotřebí, aby se o vzdělání a o školství začalo jednat a diskutovat v otevřeném dialogu a bez předsudků. Dosavadní „pragmatické“ zásahy, diktované tou či onou potřebou aktuálního politického pohybu či hospodářského stavu (jakou je např. potřeba či přebytek pracovních sil a podle toho zkracování či prodlužování školní docház-

ky), jsou nakonec účinné jen zdánlivě, neboť výsledky se zpravidla promítnou teprve do zcela změněné situace a cyklus reforem tak pokračuje dál. Dosavadní postupy školské politiky znamenaly jen hlubší a hlubší degradaci a deformaci našeho vzdělání a školství, které kdysi mělo velice dobrou evropskou úroveň. Napněme tedy všechny své síly, abychom opět dosáhli kvalitní výuky a aby výsledná dobrá vzdělanost všech lidí podle individuálních možností a zaměření přispěla k ozdravení celé společnosti.

Tomáš Hradílek, Dana Němcová, Saša Vondra
mluvčí Charty 77

KRITIKA DEVASTACE ŽIDOVSKÝCH KULTURNÍCH PAMÁTEK V ČESKOSLOVENSKU A ZAMLČOVÁNÍ ÚLOHY ŽIDŮ V ČS. DĚJINÁCH (5. dubna 1989; 28/89)

Skutečnost, že počet obětí z řad československých občanů, kteří byli v letech 1939 – 1945 zavražděni, popraveni nebo padli či zahynuli během válečných operací, se odhadují na 360 000 osob, je všeobecně známá. Tento údaj najdeme v oficiálních statistikách, v učebnicích dějepisu i v nejrůznějších projevech, statích a článcích, které se obdobím druhé světové války a osudem československých občanů během ní zabývají. Jen zřídka – a prakticky nikdy tam, kde je příslušný text určen širší veřejnosti – se však setkáme s informací, že v případě 240 tisíc – 255 tisíc osob z celkového počtu těchto obětí se jedná o osoby židovského původu, o velkou většinu Židů, kteří v předválečné republice žili. V rámci tzv. „konečného řešení židovské otázky“ zorganizoval nacistický správní aparát v protektorátě Čechy a Morava, vláda Slovenského štátu na Slovensku a maďarské a německé úřady na Podkarpatské Rusi deportaci židovského obyvatelstva do koncentračních táborů, kde bylo spolu s milióny Židů z dalších evropských zemí, přímo či nepřímo ovládaných hitlerovským Německem, strašlivým způsobem vyvražďeno. Včetně dětí, žen a starců.

Brzy po skončení války bylo zřejmé, že Židé jako významná menšina národnostní, kulturní a náboženská byli v řadě evropských zemí vyhlazeni. Tento smutný fakt se do určité míry vztahuje i na obnovenou Československou republiku, kde holocaust přežilo asi 44 tisíc osob židovského původu, tj. přibližně 1/8 původního počtu. V důsledku toho stál před československou veřejností dvojitý úkol: nedopustit, aby tisíciletá přítomnost židovské pospolitosti v českých zemích a na Slovensku upadla v zapomnění, a zajistit, aby nebyly zapomenuty okolnosti, za kterých byla tato pospolitost likvidována.

K tomu byly zejména v českých zemích mimořádně příznivé podmínky. Spolu s ostatním zabaveným židovským majetkem byly v Praze soustředěny ve velkém množství předměty dokumentující náboženský i občanský život vyvražďovaného židovského obyvatelstva v obsaze-

ných zemích. Tento historicky i věcně nesmírně cenný materiál se stal po válce opět majetkem židovské pospolitosti a přešel do správy Židovského muzea v Praze. V roce 1950 předala Rada židovských náboženských obcí /nikoli zcela dobrovolně/ toto muzeum státu a pod názvem Státní židovské muzeum tak vznikla instituce, která patří k nejvýznamnějším svého druhu ve světovém měřítku. Pro potřeby muzea byly postupně adaptovány nevyužité pražské synagogy. V Maiselově synagoze byla instalována expozice synagogálního stříbra, v Klausově synagoze expozice věnovaná židovským zvykům a tradicím, ve Španělské synagoze byly veřejnosti zpřístupněny synagogální textilie. Také Vysoká synagoga a budova pohřebního bratrstva byly postupně využity po potřeby muzea.

Zvláštní poslání připadlo synagoze Pinkasově, která byla v letech 1950 – 1953 důkladně rekonstruována a restaurována. V letech 1954 – 1959 byl její interiér upraven na Památník obětí nacistické perzekuce podle návrhu akademických malířů Jiřího Johna a Václava Boštíka. Ti také opatřili vnitřní stěny nápisy se jmény 77 297 Židů z Čech a Moravy, kteří zahynuli během okupace. Tak se Pinkasova synagoga proměnila ve vyjimečně působivý památník židovské tragédie, důstojný, výmluvný a v prostotě užitých prostředků monumentální.

Do počátku šedesátých let se tak staly expozice a zařízení Státního židovského muzea v Praze ojedinělou ukázkou života a osudu Židů zejména v českých historických zemích. Současně se Státní židovské muzeum stalo centrem vědeckého bádání o dějinách Židů v Československu.

Koncem šedesátých let se situace začíná měnit. V roce 1968 je Pinkasova synagoga – Památník obětí nacistické perzekuce – uzavřena. Důvodem bylo ohrožení zdiva spodní vodou. Od té doby, tedy již plných dvacet let, je budova veřejnosti nepřístupná. Probíhají v ní nekonečné restaurátorské práce a stavební úpravy. Ani některé nové skutečnosti, jako je objevení staré rituální lázně (mikve) v objektu synagogy a snaha o její zpřístupnění, nemohou ospravedlnit neuvěřitelnou liknavost, s jakou obnova objektu postupuje. Během doby, ve které dosáhla dospělosti celá jedna generace, se nepodařilo opravit a zpřístupnit Památník, jedinečný a nezastupitelný nejen v souboru expozic Státního židovského muzea. Památník, který by této generaci (a ovšem i všem ostatním

návštěvníkům) prostřednictvím silného osobního zážitku ukázal, jaké jsou důsledky radikálního totalitarismu, absolutně negujícího lidská i občanská práva včetně samotného elementárního práva na život ideologicky demonizovaného nepřítele (Židů) a všech aktivních nepřátel režimu vůbec. Toto poučení z novopohanské vzpoury proti evropské, židovsko-křesťanské tradici bylo v období normalizace u nás lidem odepráno, mimo jiné i pro zjevně antisemitské prvky v propagandě a politice režimu.

Během oprav Pinkasovy synagógy byly odstraněny či zamalovány údajně vlhké omítky, nesoucí nástěnné nápisy. Teprve v současné době bylo rozhodnuto napsat jména zavražděných na panely a tyto panely upevnit (s malých odstupem) ke zdem. To by nasvědčovalo skutečnosti, že Pinkasova synagóga bude jednoho dne jako Památník obětí opět sloužit. Je ovšem třeba mít na zřeteli, kolik nejrůznějších rozhodnutí a termínů už bylo během oprav přijato a stanoveno a kolik času obyčejně od rozhodnutí k jeho uskutečnění uplyne, pokud k němu vůbec dojde.

Další zářející skutečnost, kterou už nelze odbýt poukazem na nezbytné stavební úpravy, se týká pamětní desky, kterou vytvořil v roce 1970 národní umělec Břetislav Benda na objednávku Rady židovských náboženských obcí (RŽNO) z roku 1968. Tato rozměrná sochařská práce (přibližně 4 x 1 m) měla být osazena na místě, kde stávaly budovy vzorkových veletrhů v Praze 7 /v místech, kde dnes stojí Parkhotel). Jak připomíná nápis na levé části (deska se skládá ze tří dílů), byli na tomto místě soustředováni Židé z Prahy a většiny Čech a odtud v transportech posíláni do koncentračních táborů, především do Terezína. Deska však odhalena nebyla. Příslušné národní výbory a organizace KSČ opakovaně její osazení a odhalení nepovolily, naposledy v roce 1981, přes doporučení Svazu protifašistických bojovníků v Praze 7. Ve stanovisku RŽNO (Rudé právo, 25.11.1987), podepsaném mimo jiné i jejím předsedou Bohumilem Hellerem, které se ztotožňuje s útokem Rudého práva proti prohlášení, ve kterém část slovenské kulturní veřejnosti vyslovuje svůj pocit morální spoluodpovědnosti za osud slovenských Židů, čteme, že: „pro vynikající pomník národního umělce B. Bandy na paměťtransportů židovských občanů se hledá v Praze vhodné umístění“. Je jistě nesnadné najít vhodné umístění pro desku, na které je nápis „Z tohoto místa...“. Vhodné místo se v Praze hledalo tak dlouho, až se

našlo v Terezíně. Deska, přesněji řečeno její střední a pravá část, byly narychlo osazeny na cihlové zdi terezínského opevnění u komunikace, která vede ke krematoriu a hřbitovu židovských obětí. Levá část s textem poukazujícím na původní účel tohoto díla pochopitelně osazena nebyla. Podle dostupných informací se v současné době zhotovuje nová levá část desky, která ponese jiný, nově nalezenému místu více odpovídající nápis... V Praze se zřejmě ani v osmdesátých letech neměly deportace Židů na smrt nadále připomínat.

Po uzavření Pinkasovy synagógy byl před osmi lety uzavřen další z objektů Státního židovského muzea, Španělská synagóga. Důvodem uzavření byla chystaná přeměna elektrického napětí, se kterou však dodnes nebylo započato. Nic tedy nenasvědčuje tomu, že by v dohledné době měla být tato stavba vrácena svému účelu.

Před třemi lety potkal podobný osud synagógu Maiselovu. Jedinečná sbírka synagogálního stříbra je v důsledku toho veřejnosti nepřístupná. Oproti stavu z let šedesátých tak dnes najde návštěvník polovinu objektů muzea uzavřených. A jak zkušenosti ukazují, pravděpodobně na celá desetiletí.

K tomu je třeba ještě dodat, že z původní bohaté ediční činnosti Státního židovského muzea nezbylo téměř nic. Edice „Židovské památky“ byla po prvních třech svazcích zastavena. Časopis *Judaica Bohemica* je vydáván výhradně v cizojazyčné verzi. Veřejnost by její českou podobu jistě se zájmem přivítala, skutečnost je však taková, že časopis nemá v češtině ani resumé. Knihovna SŽM je sice pro nejběžnější provoz veřejnosti přístupná, ne však v plném rozsahu. Horší je to ovšem s archívními fondy. Historicky významný bývalý archív pražské Židovské náboženské obce není dosud vůbec zpracován ani opatřen rejstříky a je tak nepřístupný nejen pro řadové členy obce, ale i pro badatele z jiných vědeckých institucí. Rovněž některé fondy vztahující se přímo k holocaustu, k nimž měli všichni badatelé ještě do konce šedesátých let přístup, jsou nyní dostupné jen zvlášť vybraným jedincům. Za zmínku snad také stojí, že Státní židovské muzeum je mezi pražskými muzei jediné, které nepořádá žádnou přednáškovou činnost.

Ještě horší situace však panuje v ostatních oblastech republiky. V ex-pozicích i činnosti „Památníku Terezín“ je významné a specifické problematice terezínského ghetta věnována jen okrajová pozornost, která

zdaleka neodpovídá počtu židovských obětí i zájmu převážně většiny návštěvníků. V rozsáhlé expozici Malé pevnosti je vystaveno pouze několik prací terezínských umělců v jedné kóji a problematice ghetta je věnována zcela neodpovídající malá výstavka v krematoriu. Přitom už v šedesátých letech se vážně uvažovalo o zřízení „Muzea terezínského ghetta“ (z bohatých fondů SŽM v Praze, Památníku v Terezíně i ze soukromých sbírek) v bývalé terezínské škole a chlapeckém domově L 417 z doby okupace. Počátkem osmdesátých let však byla tato budova se značnými náklady přeměněna na muzeum SNB, nepříliš navštěvované, které je patrně lepším výchovným příkladem pro mládež v našem státě než objektivní informace o tragickém osudu Židů internovaných v ghettech a jejich rezistenci proti nacismu.

Nejvíce alarmující je ovšem devastace židovských nemovitých památek v posledních dvaceti letech za přímé účasti místních správních orgánů a s vynuceným souhlasem židovských náboženských obcí samých. Jen v Praze tak byly např. svévolně zničeny mnohé židovské hřbitovy (Libeň, Žižkov, Radlice, Uhřetěves), nemluvě o četných hřbitovech venkovských. S výjimkou Holešova a nyní i Mikulova není patrná žádná snaha o záchranu alespoň nejcenějších synagóg a historických ghatt (Boskovice, Třebíč, Březnice, Kolín, Polná, atd.), často zcela unikátních židovských památek mnohdy i v evropském měřítku. Kromě jednotlivců ze středisek Státní památkové péče a některých bývalých reprezentantů židovské pospolitosti dnes už není žádný zájem místních orgánů (hlavně národních výborů) a dokonce ani Státního židovského muzea, které je specializovaným ústavem s celorepublikovou působností, o zachování těchto památek. Namísto toho dochází k jejich postupné a jakoby nenápadné devastaci a demolici.

Zcela zvláštní pozornost si zaslouží likvidace novějších částí četných venkovských židovských hřbitovů se žulovými náhrobky od konce minulého století až do doby předválečné, které tvořily nejlepší pomník a připomínku rodin obětí holocaustu každé obce. Kulturní a morální úpadek společnosti zašel tak daleko, že část náhrobků byla postupně vandalsky rozkradena, aniž by tomu kompetentní orgány věnovaly patřičnou pozornost, a zbylé pak byly s vědomím některých představitelů židovských náboženských obcí rozprodány kamenickým druž-

stvům, které takto získaný materiál po úpravě poskytly novým zájemcům.

Samostatnou kapitolou je pozornost, která je Židům a jejich osudu věnována ve školní výuce a veřejně osvětové činnosti. V učebnici dějepisu pro osmé třídy, kde se během školní docházky poprvé (a pro mnohé i naposledy) podrobněji probírá období okupace a druhé světové války, najdeme na téma perzekuce Židů tyto dvě hrubě nepřesné a matoucí zmínky: „Součástí plánů na zajištění německé světovlády byla postupná likvidace Židů, Slovanů a dalších tzv. rasově méněcenných národů“ (str. 46). Na straně 101 ještě: „Fašismus vraždil cílevědomě židovské obyvatelstvo a příslušníky slovanských národů v koncentračních táborech“. K tomu jedna fotografie, zachycující transport Židů do koncentračního tábora. Tak se vypořádali autoři učebnice dějepisu s historií, na jejímž konci je 6 000 000 zavražděných Židů, kteří ještě nedávno tvořili neodmyslitelnou součást obyvatel Evropy.

Podobná je situace ve sdělovacích prostředcích, v tisku, ve filmové distribuci. Knihy o židovské tragédii u nás téměř nevycházejí, pozoruhodný filmový dokument Clauda Lanzmanna „Šoa“, který s takovou naléhavostí připomněl světové veřejnosti, že osud Židů i činy jejich katů jsou stále částí naší přítomnosti, nestál československým médiím ani za zmínku, natož aby se uvažovalo o jeho zařazení do vysílacího programu.

Zato se ve vzpomenuuté učebnici dějepisu na str. 117 setkáme s informací, že „v žalářích, koncentračních táborech a na válečných frontách zahynulo 360 tisíc našich občanů, mezi nimi 25 tisíc komunistů“. O tom, že 250 tisíc z těchto občanů byli Židé, že toto číslo zahrnuje naprostou většinu židovského obyvatelstva předválečné republiky, učebnice mlčí.

Mlčí se však i o tom, že židovská menšina u nás byla vlastně likvidována několikanásobně. Nejen masově nacismem, nýbrž i následně zahrnutím přeživších Židů pod českou nebo slovenskou národnost bez zřetele na jejich národnostní a kulturní odlišnosti. K redukci židovské pospolitosti u nás navíc přispěly i dvě výrazné emigrační vlny (po r. 1948 a po r. 1968), takže z původních 44 tisíc osob v roce 1945 zůstalo na území ČSSR v roce 1980 pouze 9 tisíc Židů (viz R. Hilberg: „The Destruction of European Jews“, 1984).

O destrukci náboženského a kulturního života v současném Československu svědčí např. i skandální skutečnost, že v letech 1970–84

neměla židovská pospolitost svého rabína, což je v tisíciletých dějinách Židů v českých zemích jev bez analogie. V naprostém úpadku je rovněž výuka hebrejského jazyka (klasického i moderního) na našich školách; počátkem osmdesátých let byla totiž zájemcům o tento jazyk vzata de facto poslední veřejná možnost tím, že byly kursy hebrejštiny zrušeny i na Jazykové škole v Praze. (V letošním školním roce byla zatím obnovena pouze výuka novohebrejštiny.)

Domníváme se, že veřejnost má v těchto souvislostech právo žádat od příslušných institucí některá vysvětlení:

1. Kdy bude opět (v závazném a krátkém termínu) otevřen Památník obětí nacistické perzekuce v Pinkasově synagoze a kdo nese odpovědnost za jeho dvacetileté uzavření?

2. Z jakého důvodu nebyla pamětní deska od nár. umělce Břetislava Bendy, připomínající oběti židovských transportů, umístěna a odhalena na místě, pro které byla určena, a z jakého důvodu byla nakonec po letech v neúplné podobě instalována v Terezíně?

3. Jak se mohlo stát, že Státní židovské muzeum v Praze, instituce jedinečná v celostátním i světovém měřítku, má v současné době polovinu objektů dlouhodobě uzavřených, a z jakého důvodu je přístup ke knižním i ostatním fondům tohoto muzea tak komplikovaný?

4. Proč není v „Památníku Terezín“ věnováno přiměřené místo osudu čs. Židů za druhé světové války, včetně jejich významné účasti v našem odboji, a proč dosud nebylo vytvořeno zvláštní muzeum ghetta, jak se o tom již uvažovalo v šedesátých letech? Současný stav je zahraničním návštěvníkům skoro nepochopitelný a naši občané zůstávají neinformováni.

5. Proč byla v roce 1970 provedena „reinstalace“ tzv. stálé československé expozice Státního polského muzea v Osvětimi? Při této „reinstalaci“, v pochybné a urážlivé snaze zakrýt skutečnost, že zde byli věznění a vraždění především čs. občané židovského původu, došli její autoři tak daleko, že z expozice dokonce vyloučili jedinečnou a hrůzně tragickou historii tzv. Terezínské rodinného tábora v Osvětimi – Birkenau. Nyní jsou tak o tragédii čs. Židů za vlády nacistů nedostatečně a zkresleně informováni dokonce i četní zahraniční návštěvníci SPM v Osvětimi. Stálá čs. expozice v SPM v Osvětimi by proto měla být obnovena alespoň ve své podobě do roku 1969.

6. Jaká opatření budou přijata, aby se školní mládeži, studentům i celé naší veřejnosti dostalo pravdivých informací o osudu evropských a československých Židů v rozsahu, který by odpovídal závažnosti a tragice jejich údělu?

7. Jaká je nezkrášlená skutečnost současného náboženského a kulturního života zbytku Židů v Československu? A co hodlají příslušné instituce učinit, aby neutěšenou situaci napravily? A konečně – neexistuje u nás nadále skrytý, oficiální, politicky motivovaný antisemitismus, jak by tomu nasvědčovaly některé shora popsané jevy?

Tomáš Hradílek, Dana Němcová, Saša Vondra
mluvčí Charty 77

ZNOVU O VODNÍM DÍLE GABČÍKOVO – NAGYMAROS (28. května 1989; 43/89)

Vážení pánové,

mezi československou a maďarskou vládou došlo ke sporu o dokončení vodního díla Gabčíkovo – Nagymaros. Čs. vláda protestuje proti rozhodnutí maďarské strany zatím pozastavit práce na přehradě Nagymaros. Celá věc se předkládá jako velké překvapení. Není to však překvapení pro nikoho, kdo sledoval, jak v Maďarsku sílí protesty laické i odborné veřejnosti proti této mimořádně nákladné, a přitom hospodářsky i ekologicky – mírně řečeno – sporné stavbě. Tato stavba století se už setkala s protesty nejen v Maďarsku, ale i u nás, a vyslovil se k ní negativně i Evropský parlament ve Štrasburku. Slovenští ochránci přírody ve svém loňském „Dunajském prohlášení“ navrhovali, aby byl ještě teď projekt z ekologického hlediska přezkoumán a aby se odstoupilo od výstavby stupně Nagymaros. Pokud se tedy někdo cítí překvapen, pak pouze ten, kdo podceňoval občany rozhodnuté bránit ohroženou přírodu, pitnou vodu a úrodnou půdu Podunajské nížiny.

Jestliže vám nyní píšeme a chceme se k vašemu sporu s maďarskou stranou vyslovit, máme k tomu oprávnění i morální. 30. dubna 1987 poslala Charta 77 federální vládě a Federálnímu shromáždění ČSSR obsáhlý dokument (č. 33/87) nazvaný „Aby se dalo dýchat“. V něm jsme se zevrubně zabývali mj. perspektivami naší energetiky a pokusili se navrhnout rozvoj, který by pokud možno co nejvíce šetřil naši přírodu a zdravé životní prostředí. Upozornili jsme na to, co se stále ještě obecně neuznává, že nejlevnější a ekologicky nejčistší energie je energie ušetřená. K vodnímu dílu na Dunaji se dokument vyslovil značně kriticky a požadoval, aby byl celý projekt přezkoumán ve veřejné odborné diskusi. „Je to sice dost pozdě, ale přece jen. V případě dunajské stavby by se snad mohly nalézt některé možnosti, jak ekologické následky zmírnit...“, praví se v něm doslova. „V každém případě,“ uvádí dokument Charty 77 dále „je to poučení, že projekty, které tak závažně zasahují do krajiny a života lidí, by měla předcházet věcná, nedemagogická, vskutku odborná, ale veřejná diskuse.“

V březnu t. r. vydala Charta 77 ke stavbě vodních děl na Dunaji dokument nový. Opřela se v něm o fundované stanovisko ekologické sekce Čs. biologické společnosti při ČSAV i o „Dunajské prohlášení“ SZOPK v Bratislavě a požadovala, aby byl celý projekt znovu přehodnocen a aby smluvní strany ustoupily od stavby přehrady v Nagymarosi, jejíž dopad na životní prostředí Podunají by byl obzvlášť povážlivý.

Jaké byly reakce čs. kompetentních orgánů na tyto realistické podněty? Žádné. Dokumenty, zpracované za součinnosti odborníků, nestály adresátům ani za jednořádkovou odpověď. Jedinou konkrétní reakcí byla série bezobsažných a demagogických článků v oficiálním, zejména stranickém tisku, která ekologickou problematiku i stavby bagatelizovala nebo se o ní nezmiňovala vůbec.

Dnes jste tedy rozhodnutím maďarské vlády překvapeni a zaskočení. Naše mocenská místa si za desetiletí administrativně direktivní vlády zvykla rozhodovat o lidech bez lidí. Ale maďarská vláda si už luxus ignorovat vlastní veřejné mínění dovolit nemůže. To jí ovšem nelze zazlívát. Je to jen logické vyústění probíhajících změn ve východní části Evropy, jež směřují k demokracii a větší občanské odpovědnosti za naši společnou budoucnost.

Domníváme se, že rozhodnutí maďarské vlády by pro nás mělo být spíš důvodem k zamyšlení nad vlastní neodpovědností, výzvou k věcné, odborné a veřejné diskusi a konečně i podnětem ke státnické velkorysosti, nežli příležitostí k pomluvám a nesmyslnému osočování našich sousedů.

Tomáš Hradílek, Dana Němcová, Saša Vondra
mluvčí Charty 77

Ed. pozn.: Šlo o dopis adresovaný vládě ČSSR.

O PŘÍPRAVĚ NOVÉ ÚSTAVY A TZV. VEDOUcí ÚLOZE KSČ

(10. července 1989; 50/89)

(...) O konečném znění ústavy se má konat všelidová diskuse. Aby taková diskuse měla smysl, musí být už dnes, v době prací na návrhu ústavy, slyšen hlas celé zainteresované veřejnosti, včetně její opoziční či oponující části. Aby takováto diskuse a takovýto projev vůle lidu o podobě nové ústavy neměly pouhý dekorativní charakter ve formě pečlivě vybraných kladných vyjádření v denním tisku, je jim třeba dát institucionalizovanou podobu. Navrhujeme, aby bylo o základních principech nové ústavy, zvláště o vedoucí úloze strany a o monopolu jediného státem uznávaného a vyžadovaného světového názoru uspořádáno referendum, jehož výsledky by byly pro tvůrce nové ústavy závazné, nebo aby bylo ve skutečně svobodných volbách vytvořeno mimořádné Ústavodárné shromáždění, pověřené vypracováním nové ústavy.

I.

Pro požadavek zrušit systém faktického podřízení všech společenských i státních institucí a organizací direktivám aparátu komunistické strany hovoří nejen skutečnost, že jde o systém právně absurdní, nemorální, popírající základní lidská práva a předem torpedující možnost demokratického fungování společnosti. Hovoří pro něj i evidentní historická zkušenost několika posledních desetiletí, během nichž tento systém prokázal naprostou impotenci své sebebrutálněji provozované moci a stal se základní příčinou hlubokého mravního, společenského, politického i hospodářského úpadku. V neposlední řadě tento systém bezohledně devastuje přírodní zdroje, činí životní prostředí neobyvatelným a horlivě inkasuje nekryté směnky na účet budoucnosti, čímž v zájmu několikaletého prodloužení své moci ohrožuje samu existenci naší společnosti.

Existuje jediné východisko z naší vleklé krize a hrozícího úplného zhroucení: radikální obrat k důsledné demokracii. Jen tento obrat může uvolnit pole tvořivé energie jednotlivců i společnosti a otevřít cesty

k trvalému celospolečenskému dialogu v duchovní, politické i ekonomické pluralitě, jež je nezbytnou podmínkou zdravého chodu a rozvoje společnosti.

II.

Systém nekontrolovaného a nekontrolovatelného rozhodování aparátu komunistické strany je přímým důsledkem nároku této strany na totální vedoucí úlohu. Mocenský monopol vznikl a je obhajován ve jménu tzv. vedoucí úlohy strany, což je právní fikce zakotvená v dosavadní ústavě. Právě tento nárok a tato fikce podkopávají samy základy právního státu i řádu a předem znemožňují vznik občanské společnosti. Nevyřazují z rozhodování nejen občanskou společnost, nýbrž i řadové členy a funkcionáře komunistické strany a vládu přenášejí na neobyčejně omezený okruh lidí.

Ústavně kodifikovaným základem státní moci je Národní fronta. Dosavadní Ústava ČSSR ji definuje jako „politický výraz svazku pracujících měst a venkova, vedený Komunistickou stranou Československa“. Již sama definice prozrazuje to, co potvrzuje dějinná zkušenost posledních čtyřiceti let, že Národní fronta není základem státní moci, nýbrž útvarem živořícím na okraji politického života, jednou z mocenských pák ovládaných sekretariáty KSC. Ačkoliv jsme svědky iniciativnějšího postoje některých složek NF, zvláště nekomunistických politických stran, požadavek jejich zcela rovnoprávného postavení uvnitř NF dosud oficiálně nastolen nebyl. Nemluvě již o zcela logickém požadavku, že obnovení občanské společnosti, pluralitního systému a právního státu je naprosto nevyhnutelně spjato se zrušením ústavně kanonizované vedoucí úlohy strany a z ní odvozené svěřací kazajky Národní fronty. Tento systém, kodifikovaný ústavou, nejen vylučuje vznik nových politických stran a ty doposud existující drží v železném područí strany komunistické, ale znemožňuje i nejelementárnější způsoby sebeorganizace společnosti, neboť ani spolek holubářů či filatelistů nesmí fungovat bez glajchšaltujících zásahů.

Je ostatně známo, že i KSC si ve svých lepších chvílích uvědomovala, že si svůj nárok na vedoucí úlohu ve společnosti musí zasloužit. Na svém mimořádném, 14. sjezdu v srpnu 1968 přijala postulát, že žádná strana, ba ani koalice stran, nesmí monopolizovat moc.

Současná společenská situace je jiná. Charakterizují ji zcela nedemokratické poměry. Spěch, s jakým je nová ústava za zavřenými dveřmi připravována, v nás budí obavy, že tento předpis nejvyšší právní síly, který má platit dlouhou řadu let, bude ve skutečnosti jen pokusem o udržení stávajícího monopolu moci. Opět nemá být dosaženo toho, co má ústava zaručovat, totiž vlády lidu, a to jednak prostřednictvím zastupců lidem zcela svobodně zvolených a jemu odpovědných, jednak přímou účastí lidí v právně zakotveném pluralitním politickém a společenském zřízení.

Má-li tedy nová ústava vsutku znamenat radikální pozitivní krok, je třeba, aby výslovně zaručovala výše zmíněné demokratické principy. Nesmí obsahovat nic, co by umožňovalo dosavadní systém pouze modifikovat a zachovat jej tak ve zdánlivě přijatelnější podobě.

Tomáš Hradílek, Dana Němcová, Saša Vondra
mluvčí Charty 77

STANOVISKO K SITUACI V ZEMI (18. LISTOPADU 1989; 72/89)

Včera 17. listopadu v odpoledních a večerních hodinách byla Praha svědkem nejmohutnější demonstrace za posledních 20 let. Veřejné shromáždění, které u příležitosti 50. výročí protinacistických bouří v Praze a smrti studenta Jana Opletala svolali studenti pražských vysokých škol, pak v průvodu Prahou pokračovalo masovou politickou demonstrací, jíž se dle střízlivých odhadů zúčastnilo nejméně 50 tisíc lidí. Studenti a lidé v ulicích žádali okamžité zahájení celospolečenského dialogu, odstoupení nynějšího stranického a politického vedení naší země, svobodné volby a zrušení monopolu KSČ a důsledné uplatňování lidských práv, včetně propuštění politických vězňů. Když se průvod dostal na Národní třídu ve středu Prahy, byl zastaven a obklíčen speciálními jednotkami vojsk ministerstva vnitra, v jejichž výzbroji nechyběly ani obrněné transportéry. Při následném brutálním zásahu proti pokojným demonstrantům, který mnohým připomněl nacistické řádění před 50 lety a jehož se zúčastnily i tzv. „červené barety“, tedy speciální jednotky, vycvičené na boj muže proti muži, bylo mnoho lidí zraněno, včetně žen, dětí a starců. Lidé skandovali „Jakešovo gestapo“.

Domácí i světová veřejnost je pobouřena a zděšena. Zatímco už téměř všechny země východní Evropy se pokojně ubírají cestou demokratických reforem, rozpoutává československé stranické a státní vedení válku proti vlastním občanům, kteří se nedožadují ničeho jiného než následování příkladu okolních zemí. Válku, která budoucí a nevyhnutelný celospolečenský dialog může učinit jen bolestnější a obtížnější.

Charta 77 se cítí nucena zaujmout k současné situaci v naší zemi následující stanovisko:

1. Považujeme za nezbytné, aby ze stranického a státního vedení naší země okamžitě odstoupili ti, kteří jsou přímo zodpovědní za brutální postup proti vlastním občanům.

2. Je nezbytné okamžitě zahájit vskutku celospolečenský dialog o cestě budoucích reforem, jehož se budou moci plnoprávně zúčastnit všechny složky naší společnosti včetně nekomunistických politických stran, církví, inteligence, dělníků, studentstva a nezávislých iniciativ.

Charta 77 jako jedna z mnohých iniciativ je připravena nabídnout tomuto dialogu své služby.

3. Dialog je v krátké budoucnosti opravdu nevyhnutelný. Apelujeme proto na veškerou naši veřejnost, aby již teď napomohla všemi pokojnými prostředky k jeho uskutečnění. Ujišťujeme, že všechny takové pokojné akce protestu proti mocenské zvrůli budeme rozhodně podporovat. Za dané situace bychom již neměli jen vyčkávat. *Je třeba jednat!*

4. Obracíme se rovněž na veřejnost a politické představitele všude na světě, aby politickým tlakem na současné československé vedení napomohli tento dialog začít. Situace v Československu na sklonku roku 1989 je ostudná a nebezpečná. Začněme ji proto všichni neprodle- ně řešit!

Tomáš Hradílek, Dana Němcová, Saša Vondra
mluvčí Charty 77

ANOTOVANÝ SEZNAM DOKUMENTŮ
CHARTY 77 ZA LÉTA 1977 – 1989

VĚCNÝ REJSTRÍK K DOKUMENTŮM
CHARTY 77

Následující seznam jsou chronologicky uspořádané informace o textech, pro něž se ustálilo označení dokumenty Charty 77. Základním kritériem pro zařazení jednotlivých textů do seznamu bylo zprvce to, že byl text podepsán těmi signatři, kteří v době jeho zveřejnění zastávali funkci mluvčích, a zadruhé, že tito signatři při podpisování dokumentu nevystupovali jen za svou osobu, ale právě jako mluvčí Charty 77. Zařadil jsem do seznamu také ty texty, které byly kromě mluvčích podepsány ještě dalšími osobami, např. společná prohlášení Charty 77 a KOR, texty zveřejněné jako společné prohlášení Charty a VONS apod.

Potíž s identifikací některých textů jako „dokumentů Charty“ (a nutnost na seznamu v budoucnu dále pracovat a upřesnit jej) vyplývá z okolnosti, že v letech 1977 až 1981 se rozlišovalo mezi tzv. čísloványmi dokumenty Charty 77 a mezi texty Charty, jež nebyly číslovány. Od roku 1982 zavedli mluvčí praxi, že všechny texty, jež jsou zveřejňovány jako „dokumenty Charty 77“ a jejichž autentičnost je zaručena tím, že jsou podepsány mluvčími, jsou průběžně číslovány, a to vždy znovu od čísla jedna v každém kalendářním roce. To se děje bez ohledu na obsahovou závažnost textu anebo formu písemnosti a také bez ohledu na to, zda mluvčí zveřejňují stanoviska Charty 77, nebo zda v daném případě Charta 77 vystupuje jen jako médium, které zprostředkovává zveřejnění informací či stanovisek individuálních či skupinových, pocházejících z prostředí Charty nebo mimo ni.

K tomu je nutno připomenout ještě další důležitou okolnost. V počátečním období činnosti snažila se Charta zveřejňovat – kromě dílčích sdělení nebo urgentních prohlášení – jen taková ucelená stanoviska k jednotlivým otázkám problematiky lidských práv v Československu, o nichž bylo předem dosaženo konsensu ve všech jejích signatářských okruzích. Od října 1978 – v duchu tzv. „dokumentu o dokumentech“ (srv. č. 21/1978 z 19. října 1978, jehož podstatná část se otiskuje v oddílu *Texty Charty 77*) – začala Charta 77 zveřejňovat navíc k dosavadnímu typu dokumentů zcela programově texty diskusní. Šlo o stanoviska či analýzy vypracované jednotlivci či skupinami, které by jinak nebyly zveřejněny. Tím přispívala k svobodnější výměně názorů o otázkách dotýkajících se různých oblastí života společnosti, podpořila nezávislé a režimem nemanipulované myšlení a pomohla k formování autentického veřejného mínění. Při zveřejňování takovýchto textů do-

provázených vlastním sdělením, většinou velmi krátkým, zaručovaly podpisy mluvčích pravost textu, aniž šlo nutně o stanoviska, jež by Charta jako celek a mluvčí jako její představitelé sdíleli, anebo o nichž by bylo v Chartě 77 předem došlo ke konsensu.

(I po roce 1982 se tu a tam vyskytl text, který po mém soudu má všechny náležitosti „dokumentu Charty 77“, i když nedostal číslo. V seznamu jsou označeny údajem v závorce „bez pořadového čísla“.)

*

Anotace byly zpracovány podle jednotného schématu, v němž je uvedeno datum písemnosti (a číslo, pokud byl dokument číslován), adresát textu (není-li uveden, písemnost nebyla určena konkrétnímu adresátovi, ale veřejnosti v nejobecnějším slova smyslu), obsah písemnosti (co nejstručnější formou) a druh písemnosti (prohlášení, sdělení, dopis, telegram, souhrnná zpráva, analýza apod.), jakož i další údaje, jež mohou přispět k orientaci o relevantnosti textu, např. údaj o rozsahu textu (počet řádků psaných na stroji), o okolnostech jeho zveřejnění apod. Anotace upozorňují také na okolnost, když byl dokument podepsán kromě mluvčích Charty 77 ještě dalšími signatáři; některé texty, jimž Charta 77 připisovala zvláštní váhu, byly podepsány všemi dosavadními mluvčími, anebo – zejména když šlo o vyjádření kontinuity s úvodním Prohlášením – byly spolupodepsány prvními mluvčími z roku 1977.

Po třinácti letech existence Charty stala se po mém soudu zcela bezvýznamnou otázka, o níž se svého času vedl spor a kde se Chartě 77 dělaly zejména v exilovém prostředí předhůzky, že se obrací především na úřady, nikoli na „lid“. Každý dokument Charty 77, ať byl adresován komukoli, byl rozšiřován, a tedy zveřejňován samizdatem, ať už v opisech jednotlivého dokumentu, anebo – od roku 1978 – v *Informacích o Chartě 77*. Tak byl zpřístupněn širší veřejnosti, zejména když podstatnou část dokumentů Charty 77 přetiskovaly exilové časopisy nebo o nich informovala vysílání zahraničních rozhlasových stanic, a tak umožňovaly jejich rozšíření v širším měřítku, než kolik mohl obsáhnout samizdat.

*

Chronologicky uspořádaný anotovaný seznam dokumentů Charty má celkem 572 položek. Věcný rejstřík dává přehled o celém, po mém soudu impozantním tematickém spektru otázek, jimiž se Charta 77 v dokumentech zabývala, a o tom, na jaké problémy československé současnosti i události a jevy mezinárodní reagovala. Hlavně pak umožňuje rychlou orientaci při hledání jednotlivých dokumentů vztahujících se k určitému tématu. Rejstřík zpracoval Jiří Vančura.

1. března 1990

Vilém Prečan

1977

1. ledna 1977 (1)

O smyslu, cílech a úmyslech Charty 77 a o metodách jejího působení; úvodní (konstitutivní) prohlášení (125 ř.) a seznam 242 signatářů Prohlášení Charty 77.

8. ledna 1977 (2)

Policejní akce proti Chartě 77 ve dnech 6. – 7. ledna, ohlas na Chartu v zahraničí; souhrnná zpráva. (72 ř.)

15. ledna 1977 (3)

Předsednictvu Federálního shromáždění a vládě ČSSR, tiskovým kancelářím. – Represivní akce státního aparátu a veřejná kampaň proti Chartě v čs. sdělovacích prostředcích; dopis. (64 ř.)

23. ledna 1977

Federálnímu shromáždění a vládě ČSSR. – Platnost Mezinárodních paktů o lidských a občanských právech v Československu a právo čs. občanů usilovat o jejich realizaci; dopis. (23 ř.)

konec ledna 1977 (4)

Diskriminační omezení práva na vzdělání mládeže v Československu; analýza. (180 ř.) – Příloha: Pokyny ministerstva školství ke klasifikaci uchazečů o studium na vysoké školy podle politických kritérií. (30 ř.)

1. února 1977 (5)

Seznam dalších 208 signatářů.

3. února 1977

Federálnímu shromáždění ČSSR, na vědomí předsednictvu vlády a generální prokuratury ČSSR, Čs. tiskové kanceláři. – Kritika generální prokuratury ČSSR za její stanovisko z 31. ledna 1977 prohlašující Chartu 77 za nezákonnou; dopis. (110 ř.)

15. února 1977 (6)

O státem organizovaných akcích a pomluvách proti Chartě 77 i jednotlivým signatářům; přehled. (190 ř.)

23. února 1977

Federálnímu shromáždění ČSSR, na vědomí předsednictvu vlády ČSSR. – O právu čs. občanů zasazovat se o realizaci Mezinárodních paktů o lidských a občanských právech; dopis. (18 ř.)

8. března 1977 (7)

O stavu hospodářských a sociálních práv v Československu; analýza. (220 ř.)

9. března 1977 (8)

Seznam 617 dosavadních signatářů.

22. dubna 1977 (9)

O svobodě svědomí a vyznání a o náboženských právech v Československu; analýza. (150 ř.)

25. dubna 1977 (10)

Čtyři měsíce existence a působení Charty 77, stav občanských a lidských práv v Československu; hodnocení a návrhy. (180 ř.) (Zveřejněno 29. dubna 1977.)

26. května 1977

K rezignaci Václava Havla na funkci mluvčího Charty 77; sdělení. (12 ř.)

30. května 1977

Federálnímu shromáždění ČSSR, na vědomí generální prokuratuře ČSSR, Ústřední radě odborů, ministerstvu práce a sociálních věcí ČSR, Světové odborové federaci. – O pracovní diskriminaci signatářů Charty 77 a těch občanů, kteří odmítli Chartu 77 odsoudit; dopis (podepsaný mluvčím J. Hájkem a deseti dalšími signatáři) (340 ř.). 47 příloh dokumentujících jednotlivé případy.

13. června 1977 (11)

O situaci Charty 77; sdělení a seznam dalších 133 signatářů. (34 ř. + seznam.)

30. června 1977 (12)

O diskriminaci spisovatelů v Československu; analýza. (140 ř.) – Příloha: Seznam 130 českých spisovatelů postižených úplným nebo částečným zákazem publikovat.

30. června 1977

O občanech propuštěných ze zaměstnání v souvislosti s Chartou 77 a ocitnuvších se bez prostředků; sdělení. (15 ř.)

21. září 1977

O závěrech interní diskuse o další práci Charty 77 a o rozšíření počtu mluvčích; sdělení. (120 ř.) (Současně s tím byl publikován dopis J. Hájka, který byl od března do 21. září 1977 jediným mluvčím Charty 77.) (11 ř.)

21. září 1977

Federálnímu shromáždění ČSSR. – Požadavek vyšetřit okolnosti zásahů policie proti mladým lidem při Chodských slavnostech v Kdyni 13. a 14. srpna 1977; dopis. (21 ř.)

začátek října 1977

Prezidentu republiky. – Závazky Československa plynoucí ze Závěrečného aktu z Helsink a Mezinárodních paktů o lidských a občanských právech; dopis (u příležitosti zahájení kontrolní schůzky v Bělehradě). (136 ř.)

12. října 1977

Čs. tiskové kanceláři a zahraničním tiskovým agenturám. – K nadcházejícímu procesu s J. Ledererem, O. Ormestem, F. Pavlíčkem a V. Havlem; prohlášení. (56 ř.)

17. října 1977

O procesu se signatáři Charty 77 ing. V. Laštůvkou a ing. A. Macháčkem v Ústí nad Labem 26. – 28. září 1977; sdělení. (34 ř.)

1. listopadu 1977

Federálnímu shromáždění ČSSR. – Porušení čs. právního řádu a procesních pravidel při soudním procesu s J. Ledererem, O. Ormestem, F. Pavlíčkem a V. Havlem; dopis. (105 ř.)

10. listopadu 1977

Konferenci v západoněmeckém Oldenburgu. – O zákazu výkonu určitých povolání uplatňovaném vůči některým skupinám obyvatelstva v různých zemích (tzv. „Berufsverbot“), mj. v Československu; otevřený dopis. (29 ř.)

14. listopadu 1977

Generálnímu prokurátorovi ČSSR. – Nezákoně trestní stíhání signatáře Charty 77 herce P. Landovského; dopis. (86 ř.)

16. listopadu 1977

Polským přátelům. – Poděkování za prohlášení na obranu politických vězňů a k politickým procesům v Československu; otevřený dopis. (28 ř.) (Odpověď na dopis polského Výboru společenské sebeobraný – KOR z 31. října 1977.)

20. listopadu 1977 (13)

Státní reglementace, zákazy a omezení v oblasti populární hudby v Československu; analýza. (246 ř.)

23. listopadu 1977

Varování před pokusy státních orgánů konstruovat proti Chartě 77 obvinění z přípravy nezákonných akcí; prohlášení. (80 ř.)

9. prosince 1977

Diskriminace při výběru mládeže na střední a vysoké školy; analýza (označená jako doplněk k dokumentu č. 4). (95 ř.) Příloha obsahující popis 30 případů diskriminace. (400 ř.)

12. prosince 1977

Předsedovi vlády ČSSR. – Šikanování a policejní sledování Františka Kriegla a Petra Uhla; dopis. (40 ř.)

21. prosince 1977 (14)

Seznam 82 nových signatářů a opravy dřívějších seznamů.

1978

5. ledna 1978

O hladovce, kterou budou držet četní signatáři Charty 77 12. ledna 1978, v den zahájení odvolacího řízení proti Jiřímu Ledererovi, Otovi Ornes-tovi, F. Pavlíčkovi a V. Havlovi před Nejvyšším soudem ČSR; sdělení. (11 ř.)

6. ledna 1978

Rok působnosti Charty 77 a stav lidských práv v Československu; analýza. (198 ř.)

9. ledna 1978

Shromáždění belgických občanů. – Poděkování za projev solidarity k 1. výročí existence Charty 77; dopis. (30 ř.)

10. ledna 1978

Delegátům bělehradské následné schůzky účastnických států KBSE. – O respektování lidských práv a základních svobod jako jedné z podmínek míru, bezpečnosti a spolupráce v Evropě; dopis. (54 ř.)

10. ledna 1978

Prezidentu republiky. – Protest proti brutálnímu zacházení policie s mluvčím Charty 77 Ladislavem Hejdánkem; otevřený dopis. (Plné znění dopisu není k dispozici.)

18. ledna 1978

O rozsudcích Nejvyššího soudu ČSR v odvolacím řízení proti V. Laštůvkovi a A. Macháčkovi (5. – 6. ledna) a proti O. Ornestovi, J. Ledererovi, F. Pavlíčkovi a V. Havlovi (12. ledna); sdělení. (49 ř.) – Příloha: Závěrečná řeč J. Lederera (190 ř.)

19. ledna 1978

Vládě ČSSR. – O porušování čs. pracovního zákonodárství a mezinárodní úmluvy o zákazu diskriminace v zaměstnání a povolání; dopis. (110 ř.)

3. února 1978

Generálnímu prokurátorovi ČSSR. – Stížnost na zásah policie proti účastníkům plesu železničářů v Praze z řad Charty 77 dne 28. ledna 1978; dopis. (32 ř.)

8. února 1978 (15)

Federálnímu shromáždění a vládě ČSSR. – O platnosti Mezinárodních paktů o lidských a občanských právech v Československu; dopis. (94 ř.) – Příloha: Srovnávací analýza obou Mezinárodních paktů a čs. ústavy i jednotlivých čs. zákonů. (670 ř.)

28. února 1978

O policejní akci a uvěznění tří signatářů Charty 77 v souvislosti s plesem železničářů v Praze 28. ledna 1978; souhrnná zpráva. (84 ř.)

11. března 1978

Federálnímu shromáždění a vládě ČSSR, České národní radě a ministru spravedlnosti ČSR. – Souhrnné informace o šesti čs. občanech soudně i mimosoudně stíhaných v souvislosti s Chartou 77; dopis. (230 ř.)

11. března 1978

Generálnímu prokurátorovi ČSSR a ČSR. – O neoprávněném věznění Ivana Jirouse; dopis. – (13 ř.)

12. března 1978

K ukončení bělehradské následné schůzky účastnických států KBSE; prohlášení. (60 ř.)

5. dubna 1978

Prezidentu republiky. – O zesilující perzekuci státu proti občanům zasazujícím se o lidská práva v Československu; dopis (u příležitosti prezidentovy státní návštěvy v Německé spolkové republice). (93 ř.)

6. dubna 1978

O odstoupení J. Hájka z funkce mluvčího a o tom, že Jaroslav Šabata se stal mluvčím Charty 77; sdělení. (6 ř.) – Dodatek: Životopis J. Šabaty (16 ř.)

6. dubna 1978

Sjezdu Světové odborové federace v Praze. – Žádost o podporu pro čs. občany diskriminované v práci a v povolání z politických důvodů; dopis. (59 ř.)

24. dubna 1978

Federálnímu shromáždění a generálnímu prokurátorovi ČSSR, České národní radě a ministru spravedlnosti ČSR. – Protest proti nezákonnému pronásledování Gustava Vlasatého z Litvínova; dopis. (60 ř.)

16. května 1978

O policejních zákrocích znemožňujících volný pohyb mluvčích a setkání dalších signatářů Charty 77; sdělení. (28 ř.)

22. května 1978 (16)

Federálnímu shromáždění ČSSR, České a Slovenské národní radě, Výzkumnému ústavu penologickému v Praze. – O podmínkách vazby a výkonu trestu odnětí svobody v Československa; detailní analýza. (1160 ř.) Příloha: Pravidla vnitřního pořádku ve věznici (140 ř.).

23. května 1978 (17)

Seznam dalších 56 signatářů.

29. května 1978

Předsednictvu Ústředního výboru KSČ, předsednictvu Federálního shromáždění a vlády ČSSR. – Žádost o veřejné projednání teroristických činů, jichž se dopouští policejní aparát proti nekonformním občanům, dopis. (52 ř.)

3. června 1978

O policejních opatřeních proti desítkám čs. občanů za návštěvy Leonida Brežněva v Československu; sdělení. (31 ř.)

4. června 1978

Generálnímu prokurátoru ČSSR. – Žádost o propuštění spisovatele Jiřího Gruši a Pavla Roubala z vazby; dopis. (8 ř.)

11. června 1978

Generálnímu prokurátorovi ČSSR. – Žádost o propuštění uvězněného evangelického duchovního Jana Šimsy; dopis. (13 ř.)

16. července 1978

Organizaci „Kulturfront“ ve Stockholmu. – Poděkování za přípravu manifestace proti okupaci Československa, na podporu Charty 77 a politických vězňů; zdravice. (6 ř.) (Rozšiřováno spolu s textem výzvy švédské organizace.)

18. července 1978

Matce a manželce Anatolije Ščaranského a manželce Alexandra Ginzburga. – Projev solidarity Charty 77 s odsouzenými obránci lidských

práv v Sovětském svazu; otevřený dopis (Charty 77 a Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných). (29 ř.)

22. července 1978

Velvyslanci SSSR v Praze. – Žádost o zrušení rozsudků nad sovětskými obhájci lidských práv Alexandrem Ginzburgem, Anatolijem Ščaranským a Viktorasem Piatkusem a o jejich propuštění; dopis. (21 ř.)

22. července 1978

O odsouzení filozofa a ekonoma Rudolfa Bahra v Německé demokratické republice; sdělení. (8 ř.)

12. srpna 1978 (18)

K 10. výročí vojenské intervence v Československu; prohlášení. (39 ř.)

[srpen 1978]

K 10. výročí vojenské intervence v Československu; prohlášení (Charty 77 a polského Výboru společenské sebeobrany – KOR). (21 ř.)

[srpen 1978]

Obráncům lidských práv ve východní Evropě a v Sovětském svazu.– Poselství solidarity; dopis (Charty 77 a polského Výboru společenské sebeobrany – KOR odeslaný z první společné schůzky na čs.–polských hranicích). (17 ř.)

[září 1978]

O schůzce zástupců polského Výboru společenské sebeobrany (KOR) a skupiny signatářů Charty 77; komuniké (podepsané Výborem a mluvčími Charty 77). (14 ř.).

1. října 1978

Mezinárodnímu Červenému kříži v Ženevě. – Za propuštění M. Černého, J. Lederera a J. Šimsy ze zdravotních důvodů; výzva mezinárodní veřejnosti. (9 ř.) – Příloha: údaje o zdravotním stavu jmenovaných tří vězňů. (77 ř.)

8. října 1978

Prezidentu republiky. – Žádost o propuštění uvězněného mluvčího Charty 77 J. Šabaty; dopis. (36 ř.)

8. října 1978

Prezidentu republiky. – Výzva k všeobecné amnestii u příležitosti 60. výročí vzniku Československé republiky; dopis. (12 ř.)

8. října 1978 (19)

K soudní perzekuci signatářů Charty 77, zejména k případu Jana Šimsy; komentář. (125 ř.) (Text byl vypracován 30. září a zveřejněn 8. října dvěma pražskými mluvčími po uvěznění J. Šabaty.)

10. října 1978 (20)

Seznam dalších 50 signatářů.

13. října 1978

Generálnímu tajemníkovi OSN a hlavám signatářských států Závěrečného aktu z Helsink. – O Chartě 77 a státní perzekuci jejích signatářů a o zhoršujícím se stavu lidských práv v Československu; otevřený dopis (Charty 77 a Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných). (180 ř.) (V Informacích o Chartě 77, č. 13, r. 1978, byl tento text zveřejněn s datem 6. listopadu 1978; datování 13. října se opírá o opis originálu s podpisy mluvčích M. Kubišové a L. Hejdánka.)

19. října 1978

Prezidentu republiky a generálnímu prokurátorovi ČSSR. – Trestní stíhání občanů uplatňujících právo na svobodu informací a projevu, případ signatáře Charty 77 Jana Zmatlíka; dopis. (64 ř.)

19. října 1978 (21)

Stoupencům a signatářům Charty 77. – O poslání Charty, zejména o přípravě jejích dokumentů majících podnítit diskusi o všech závažných otázkách života v Československu; sdělení. (150 ř.)

28. října 1978

K šedesátému výročí vzniku Československé republiky; prohlášení. (90 ř.)

6. listopadu 1978

Otevřený dopis generálnímu tajemníkovi OSN a hlavám signatářských států Závěrečného aktu z Helsink: srv. záznam z 13. října 1978.

6. listopadu 1978

O rezignaci M. Kubišové na funkci mluvčí Charty 77 a o dočasném pověření V. Havla touto funkcí; sdělení. (5 ř.) (Spolu s tím byl zveřejněn dopis M. Kubišové signatářům z 26. října 1978.)

6. listopadu 1978

Mezinárodní konferenci na obranu R. Bahra v Západním Berlíně. – Projev solidarity s politickým vězňem R. Bahrem; dopis (Charty 77 a Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných). (30 ř.)

16. listopadu 1978

Federálnímu shromáždění ČSSR a Sejmu Polské lidové republiky. – Protest proti akci čs. a polské policie, jež zabránila schůzce zástupců polského Výboru společenské sebeobrany (KOR) a Charty 77; otevřený dopis (Charty 77 a Výboru společenské sebeobrany). (18 ř.)

20. listopadu 1978

Sjezdu Všeobecné konfederace práce (CGT) v Grenoblu. – Poděkování za projevy solidarity s úsilím Charty 77; dopis. (17 ř.)

27. listopadu 1978 (22)

O bezpečnosti provozu jaderných elektráren v Československu; sdělení a analýza (vypracovaná blíže nejmenovanými čs. odborníky a zveřejněná Chartou 77 jako podklad k diskusi). (16 ř. sdělení, 420 ř. vlastní text analýzy)

30. listopadu 1978

Papeži Janu Pavlu II. – Blahopřání ke zvolení za papeže; dopis. (15 ř.)

4. prosince 1978

Výboru pro udílení švédské kulturní ceny Monismanien v Uppsale. – Poděkování za udělení ceny Monismanien za rok 1978 Chartě 77; dopis. (12 ř.)

9. prosince 1978

Předsedovi vlády ČSSR. – Žádost o zrušení stálého policejního dozoru před bytem mluvčího Charty V. Havla; dopis (podepsaný mluvčím Charty 77 L. Hejdánkem a signatářem J. Dienstbierem). (33 ř.)

10. prosince 1978

K 30. výročí schválení Všeobecné deklarace lidských práv Valným shromážděním OSN; sdělení a hodnotící stať (vypracovaná J. Hájkem a zveřejněná Chartou 77 spolu s textem Všeobecné deklarace). (7 ř. sdělení, 295 ř. stať J. Hájka, 190 ř. text Deklarace)

13. prosince 1978 (23)

O postavení Cikánů–Rómů v Československu; sdělení a analýza (vypracovaná skupinou signatářů Charty 77 a předložená k diskusi). (47 ř. sdělení, 520 ř. vlastní analýza)

20. prosince 1978

Ústřední radě odborů v Praze. – Návrhy na realizaci zásad Všeobecné deklarace odborových práv, aby se znemožnila diskriminace při výkonu zaměstnání a povolání v Československu; dopis. (150 ř.)

21. prosince 1978

Národnímu svazu francouzských studentů (UNEF) v Paříži. – Poděkování za projev solidarity z 13. listopadu 1978; dopis. (36 ř.)

30. prosince 1978

Československé demokratické veřejnosti. – Novoroční blahopřání vyjadřující naději, že v Československu se postupně prosadí základní občanské svobody. (10 ř.)

1979

[před 11. lednem 1979]

K procesu s mluvčím Charty 77 J. Šabatou; prohlášení (vydané před zahájením procesu, který byl určen na 11. ledna 1979 v Trutnově.) (14 ř.)

17. ledna 1979

Rakouskému spolkovému kancléři B. Kreiskému. – Žádost o intervenci ve prospěch uvězněného mluvčího Charty 77 J. Šabaty; dopis (mluvčího Charty 77 L. Hejdánka a Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných, zasláný B. Kreiskému za jeho státní návštěvy v Praze prostřednictvím velvyslanectví Rakouské republiky). (17 ř.) (K dopisu byla přiložena podrobná dokumentace o případu, jež nebyla zveřejněna.)

7. února 1979

Vládě ČSSR. – O porušování čs. pracovního zákonodárství a mezinárodní úmluvy o zákazu diskriminace v zaměstnání a povolání; dopis (označený jako stanovisko k jednání Mezinárodní organizace práce). (60 ř.) Příloha: Údaje o pracovní diskriminaci 17 osob v souvislosti s Chartou 77.

8. února 1979

O nové trojici mluvčích Charty 77; sdělení. (8 ř.) Příloha: Životopisy Václava Bendy, Jiřího Dienstbiera a Zdeny Tominové (54 ř.)

16. února 1979

O výroku krajského soudu v Hradci Králové, jímž byl potvrzen rozsudek nad mluvčím Charty 77 J. Šabatou; sdělení. (12 ř.)

1. března 1979

O zřízení Fondu občanské pomoci; sdělení. (8 ř.)

8. března 1979

Předsednictvu Federálního shromáždění ČSSR. – Žádost o zrušení absolutního práva přednostní jízdy pro tzv. doprovodná policejní vozidla; dopis. (25 ř.)

26. března 1979 (24)

O svobodě cestování v Československu; sdělení a detailní analýza (vypracovaná skupinou signatářů spolu s blíže nejmenovanými odborníky, předložená veřejnosti, Federálnímu shromáždění a vládě ČSSR). (17 ř. sdělení, 1025 ř. analýza, nazvaná *Právní regulace cestování československých občanů do ciziny*)

31. března 1979

Sjezdu Italské komunistické strany. – Žádost o projevy veřejné solidarity s J. Šabatou, jemuž hrozí prodloužení trestu vězení; telegram. (7 ř.) (V Informacích o Chartě, č. 5, r. 1978, byl telegram omylem datován 31. ledna 1979.)

9. dubna 1979

Redakci bulletinu Informace o Chartě 77. – Příklad podpory a solidarity ze strany mluvčích Charty 77; dopis. (6 ř.)

21. dubna 1979 (25)

Seznam dalších 41 signatářů.

28. dubna 1979

O pokračující diskusi k bezpečnosti provozu jaderných elektráren v Československu; sdělení. (13 ř.) Příloha: Dopis se stanoviskem Františka Janoucha (Stockholm) k dokumentu Charty 77 č. 22 z 27. listopadu 1978. (170 ř.)

5. května 1979

O setkání mluvčích Charty 77 se členy delegace Komunistické strany Francie dne 4. května 1979 v Praze; sdělení. (10 ř.)

5. května 1979

Sjezdu Francouzské komunistické strany. – Výzva k veřejné solidaritě s uvězněnými čs. občany J. Šabatou, J. Daniszem, J. Ledererem a s trestně stíhaným L. Lisem; dopis. (38 ř.)

12. května 1979

Stefanu Heymovi v Německé demokratické republice. – Ujištění o solidaritě se spisovatelem šikanovaným za publikaci svých děl v zahraničí; dopis.

27. května 1979 (26)

O uspokojování každodenních potřeb obyvatel Československa; sdělení a detailní analýza (zpracovaná blíže nejmenovaným autorským kolektivem a zveřejněná Chartou 77 jako podklad k diskusi). (28 ř. sdělení, 680 ř. analýza, nazvaná *Teze o spotřebě*)

30. května 1979

O rozsáhlé policejní akci proti členům Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných; sdělení (mluvčí Charty 77 Z. Tominové a Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných). (24 ř.)

31. května 1979

O výsledcích policejního úderu proti Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných a Chartě 77; prohlášení. (49 ř.)

5. června 1979

Za zatčené mluvčí Charty 77 V. Bendu a J. Dienstbiera přejímají prozatímně jejich úkoly J. Hájek a L. Hejdánek; sdělení. (9 ř.)

19. června 1979

Radě Okresního národního výboru v Litoměřicích. – Protest proti zamýšlené demolici domu, v němž žijí signatáři Charty 77; dopis. (49 ř.)

25. června 1979

Prezidentu republiky. – O činnosti Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných a požadavku zastavit trestní stíhání proti 11 zatčeným členům Výboru; dopis. (56 ř.)

25. června 1979

Předsedovi občanské skupiny US–Helsinki Watch v New Yorku. – Kladná odpověď na nabídku spolupráce mezi výborem US–Helsinki Watch a Chartou 77; dopis. (28 ř.)

13. srpna 1979

Generálnímu prokurátorovi ČSSR. – O případu Petra Cibulky, ohroženého na životě ve věznici v Plzni; dopis (Charty 77 a Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných). (48 ř.)

27. srpna 1979

Poděkování za všestranné projevy solidarity se zatčenými členy Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných, jakož i s činností Charty 77 a Výboru; prohlášení. (18 ř.)

8. října 1979 (27)

Seznam dalších 39 signatářů.

15. října 1979

Federálnímu shromáždění a vládě ČSSR, ministerstvu spravedlnosti ČSR. – Stanovisko k nadcházejícímu procesu se šesti signatáři Charty 77 – členy Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných; dopis. (110 ř.)

[říjen 1979]

Účastníkům týdenní protestní hladovky ve Varšavě. – Poděkování za účinný projev solidarity s politickými vězni v Československu a v Polsku; telegram. (3 ř.)

16. října 1979

Federálnímu shromáždění a vládě ČSSR, České národní radě, na vědomí rakouské vládě. – Protest proti rozhodnutí ministerstva vnitra ČSR zbavit spisovatele P. Kohouta čs. občanství; dopis. (68 ř.)

21. října 1979

K nastávajícímu procesu se šesti signatáři Charty 77 – členy Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných; prohlášení (Charty 77, Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných a polského Výboru společenské sebeobranu – KOR). (10 ř.)

24. října 1979

Nejvyššímu soudu ČSSR. – Stanovisko k průběhu a výsledkům procesu se členy Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných; dopis. (31 ř.)

říjen 1979

O porušování čs. pracovního zákonodárství a mezinárodní úmluvy o zákazu diskriminace v zaměstnání a povolání; stanovisko (k projednávání dané otázky na půdě Mezinárodní organizace práce). (160 ř.)

6. listopadu 1979

Andreji Sacharovovi a druhům. – Odpověď na dopis adresovaný obhájcem lidských práv v Polsku a Československu; dopis. (13 ř.)

12. listopadu 1979

Upozornění na analýzu Zdeňka Jičínského týkající se procesu se šesti signatáři Charty 77 a na dopis Federálnímu shromáždění ČSSR od téhož autora; sdělení. (4 ř.) Příloha: Dopis z 1. listopadu 1979 (19 ř.) a analýza (235 ř.)

12. listopadu 1979

Měsíční výdaje čtyřčlenné rodiny v Československu před zdražením cen v červenci 1979 a po něm; sdělení a analýza (zpracovaná blíže neurčenou skupinou mimo Chartu 77 a zveřejněná mluvčími jako dodatek k dokumentu č. 26 z 27. května 1979). (3 ř. sdělení, příloha: 50 ř. textu a pět stran tabulek)

14. listopadu 1979

Generálnímu a vojenskému prokurátorovi ČSSR, na vědomí redakci Rudého práva. – O vlně policejního násilí a pomluv ve státních sdělovacích prostředcích v souvislosti s procesem proti členům Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných; otevřený dopis. (140 ř.)

6. prosince 1979

O Františku Krieglovi; nekrolog. (60 ř.)

[prosinec 1979]

O šikanách při pohřbu Františka Kriegla; sdělení. (6 ř.)

22. prosince 1979

„Vánoční slovo“ o propuštění čtyř členů Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných z vyšetřovací vazby; sdělení. (8 ř.)

1980

1. ledna 1980

Předání funkce mluvčích Charty 77 Marii Hromádkové a Miloši Rejchrtovi; sdělení (4 ř.) a životopisy jmenovaných. (22 ř.)

28. ledna 1980

Velvyslanectví SSSR v Praze. – Protest proti vyhnanství Andreje Sacharova; dopis. (13 ř.)

1. února 1980

O třech letech existence Charty 77 a o kolektivu mluvčích; prohlášení. (129 ř.)

[před 21. únorem 1980]

Nejvyššímu soudu ČSSR. – Žádost o revizi soudního procesu proti signatáři Charty 77 obhájci Josefu Daniszovi; dopis. (64 ř.)

4. března 1980

Ustanovení zákona o Sboru národní bezpečnosti; sdělení a analýza (zpracovaná právníkem J. Daniszem a zveřejněná Chartou 77). (4 ř. sdělení, 410 ř. vlastní analýza)

11. března 1980

O zásahu policie proti účastníkům soukromé filozofické přednášky v Praze; sdělení. (16 ř.)

19. března 1980

O poměrech ve vězení Plzeň–Bory; sdělení a zpráva (zpracovaná blíže nejmenovanými bývalými vězni a zveřejněná Chartou 77). (20 ř. sdělení, 157 ř. vlastní zpráva).

30. března 1980

Paragraf 109 čs. trestního zákona (nedovolené opuštění republiky) a problematika cestování čs. občanů do zahraničí; sdělení a analýza (zveřejněná Chartou 77). (8 ř. sdělení, 270 ř. analýza)

18. dubna 1980

Odborářské konferenci v Paříži. – Pozdravný telegram. (4 ř.)

23. dubna 1980

Rektorovi Karlovy univerzity v Praze. – O policejních zákrocích proti účastníkům soukromých filozofických přednášek; dopis. (74 ř.)

26. dubna 1980

O kolektivu mluvčích, jeho složení a úkolech; sdělení. (31 ř.)

[mezi 16. a 27. dubnem 1980]

Federálnímu shromáždění ČSSR. – Stížnost na porušování domovní svobody, omezování osobní svobody a na případy fyzického násilí ze strany policie; dopis. (12 ř.) – Přílohy: Tři dopisy dokumentující policejní násilnosti. (250 ř.)

5. května 1980

O situaci důchodců jako nejchudší vrstvy obyvatelstva v Československu; sdělení a analýza (zpracovaná a zveřejněná Chartou 77). (28 ř. sdělení, 183 ř. vlastní analýza)

15. května 1980

O diskriminaci v zaměstnání a povolání v Československu; sdělení a stanovisko (ke zprávě komise Mezinárodní organizace práce, jež obdrželi mluvčí Charty a jež postupují Mezinárodní organizaci práce a Mezinárodní konfederaci svobodných odborů v Bruselu). (4 ř. sdělení, 150 ř. stanovisko)

26. května 1980

Mezinárodní federaci pro lidská práva v Paříži. – O případu politického vězně Petra Cibulky; dopis (Charty 77 a Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných). (52 ř.)

9. června 1980

Generálnímu tajemníkovi OSN, na vědomí generálnímu řediteli UNESCO. – O porušování práva na vzdělání a práva účastnit se kulturního života; dopis. (46 ř.) – 6 příloh o policejních zásazích proti soukromým filozofickým přednáškám.

9. června 1980 (28)

Seznam dalších 48 signatářů.

20. června 1980

O zatčení mluvčího Charty Rudolfa Battka; prohlášení. (22 ř.)

20. června 1980

Odborové konferenci v Římě. – Pozdravný dopis. (8 ř.)

28. června 1980

O diskusi nad madridskou následnou schůzkou účastnických států KBSE; sdělení a výzva (k čs. veřejnosti). (13 ř.) – Přílohy: Text VII.

principu Závěrečného aktu; stať J. Hájka *Co můžeme očekávat od Madridu*, doporučená mluvčími Charty jako východisko k diskusi (153 ř.).

29. června 1980

Generálnímu prokurátorovi ČSSR. – Žádost o zastavení trestního stíhání proti R. Battkovi; dopis. (16 ř.)

30. července 1980

Generálnímu prokurátorovi ČSSR. – Žádost o přešetření případu signatáře Charty 77 Karla Soukupa, který byl vzat do vazby; dopis. (16 ř.)

srpen 1980

Shromáždění solidarity s čs. lidem (místo neuvedeno). – Poděkování za projevy solidarity v zápase o lidská práva. (18 ř.)

srpen 1980

Sdruženému stávkovému výboru v Gdaňsku, na vědomí polskému velvyslanectví v Praze. – Poselství solidarity s polskými dělníky, konstatování shody cílů Charty a stávkujících; dopis (?). (9 ř.)

17. září 1980

Prezidentu republiky. – Návrhy, jak by Československo mohlo přispět zlepšeními v oblasti lidských práv ke zdaru madridské následné schůzky účastnických států KBSE; dopis. (100 ř.)

28. září 1980

Prezidentu republiky. – O policejních represích vůči signatářům Charty 77 a členům Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných; dopis. (42 ř.)

13. října 1980

Amnesty International v Londýně. – Výzva o pomoc pro uvězněného R. Battka; dopis. (66 ř.)

30. října 1980

Kongresu Socialistické internacionály v Madridu. – Odpověď na dopis, jímž Socialistická internacionála pozvala na svůj kongres zástupce Charty 77 jako pozorovatele; dopis. (41 ř.)

9. listopadu 1980

Amnesty International v Londýně. – Nové údaje o případu R. Battka; dopis. (24 ř.)

10. listopadu 1980

Madridské následné schůzce účastnických států KBSE. – Pozdrav k zahájení konference; telegram. (4 ř.)

8. prosince 1980

Redakci Rudého práva v Praze. – Výraz znepokojení nad článkem o událostech v Polsku; dopis. (18 ř.)

14. prosince 1980

Prezidentu republiky, Federálnímu shromáždění a vládě ČSSR. – Kritika zpravodajství čs. sdělovacích prostředků o událostech v Polsku, znepokojení nad přesuny čs. vojenských útvarů k polským hranicím; dopis. (47 ř.)

23. prosince 1980

Vojenská generální prokuratura. – Protest proti policejní akci v bytě Anny Šabatové a proti použití fyzického násilí při výslechu Václava Malého; dopis (spolupodepsaný A. Šabatovou za Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných. (35 ř.)

1981

13. ledna 1981

O předání funkce mluvčích Charty 77 Václavu Malému a Bedřichu Placákovi; sdělení a životopisy jmenovaných. (43 ř.)

5. února 1981

O případu vězněného R. Battka, o petiční akci za jeho propuštění a hladovce, již zahájila jeho manželka; prohlášení (zaslané na vědomí prezidentu republiky, Federálnímu shromáždění a Čs. tiskové kanceláři). (56 ř.)

10. února 1981

Polskému výboru společenské sebeobraný (KOR). – Poselství solidarity; dopis (zaslaný do rukou Jacka Kuroně). (11 ř.)

17. února 1981

Návrhy na posílení evropské myšlenky, určené pro jednání madridské následné schůzky účastnických států KBSE; sdělení a text návrhů (vypracovaných skupinou signatářů Charty 77 a zveřejněných mluvčími). (4 ř. sdělení, 73 ř. text návrhů)

21. února 1981

O sborníku dokumentů a úvah *Případ ing. Rudolfa Battka*; sdělení. (4 ř.)

22. února 1981

Prezidentu republiky. – Opětovná výzva, aby Československo přispělo zlepšeními v oblasti lidských a občanských práv k úspěchu madridské následné schůzky účastnických států KBSE; dopis. (67 ř.)

26. března 1981

Federálnímu ministerstvu práce a sociálních věcí, na vědomí Ústřední rada odborů. – Kritika argumentů čs. delegáta v Mezinárodní organizaci práce při projednávání stížnosti na diskriminační praktiky uplatňované v Československu v zaměstnání a v povolání; dopis a analýza (označena jako příspěvek signatářů Charty). (10 ř. dopisu, 430 ř. vlastní analýza).

9. dubna 1981

Prezidentu republiky. – O zastrašovacích policejních akcích proti několika desítkám signatářů Charty 77 ve dnech 1. a 2. dubna 1981; dopis. (32 ř.)

20. dubna 1981

O žádostech z domova i ze zahraničí a o solidárních akcích za propuštění R. Battka na svobodu; sdělení. (16 ř.)

27. dubna 1981 (29)

Seznam dalších 44 signatářů.

7. května 1981

Federálnímu shromáždění, předsedovi vlády ČSSR, České národní radě. – O policejních akcích proti signatářům a přátelům Charty 77; dopis. (30 ř.)

7. května 1981

Andreji Sacharovovi. – Blahopřání k 60. narozeninám; dopis. (18 ř.)

12. května 1981

O stavu životního prostředí v Československu; sdělení a analýza (nazvaná Zpráva o stavu životního prostředí, vypracovaná v okruhu signatářů Charty a zveřejněná mluvčími). (37 ř. sdělení, 520 ř. vlastní analýza)

15. května 1981

O policejních akcích a zatčeních v Praze, Brně a Bratislavě ve dnech 6. – 12. května v souvislosti se zadržením dvou Francouzů na čs. hranicích 27. dubna; sdělení. (20 ř.)

18. května 1981

Papeži Janu Pavlu II. – Pozdrav k 61. narozeninám a přání brzkého uzdravení z následků atentátu; dopis (18 ř.)

11. června 1981

Federálnímu shromáždění ČSSR. – Charta 77 odmítá nařčení, že je spojena s údajnými diverzními a špiónážními centry v zahraničí, a žádá ustavení parlamentního výboru k prošetření věci; dopis. (56 ř.) (Srv. sdělení z 15. května 1981.)

15. července 1981

Federálnímu shromáždění ČSSR. – Upozornění na stupňující se pronásledování určitých skupin čs. občanů v období od června 1980; dopis. (21 ř.)

[mezi 27. červencem a 27. srpnem 1981]

Prezidentu Francouzské republiky. – Prosba o intervenci ve prospěch uvězněného R. Battka; dopis. (62 ř.)

1. října 1981

Prezidentu republiky, Federálnímu shromáždění, vládě a generálnímu prokurátorovi ČSSR. – Výzva k zastavení persekuce občanských iniciativ a nezávislé literární tvorby a k propuštění nespravedlivě stíhaných občanů na svobodu; dopis. (120 ř.)

16. listopadu 1981

Stanovisko k současnému mírovému hnutí v západní Evropě; prohlášení. (54 ř.)

2. prosince 1981

Prezidentu republiky. – Žádost o amnestii pro občany uvězněné za činnost v občanských iniciativách, za náboženskou činnost a za nezávislou kulturní tvorbu; dopis. (45 ř.)

4. prosince 1981

Velvyslanci SSSR v Praze. – Charta se solidarizuje s A. Sacharovem a žádá, aby bylo vyhověno požadavkům, pro které vstoupil do hladovky; dopis. (18 ř.)

1982

7. ledna 1982 (1/82)

Střídání mluvčích Charty 77 ve funkci a doplnění kolektivu mluvčích, životopisy Ladislava Lise, Anny Marvanové, Radima Palouše; sdělení. (7 ř. sdělení, 47 ř. životopisy)

7. ledna 1982 (2/82)

O stanovisku Charty 77 k nastolení stanného práva v Polsku; sdělení. (14 ř.)

7. ledna 1982 (3/82)

K pátému výročí vzniku Charty 77; prohlášení. (215 ř.)

30. ledna 1982 (5/82)

Charta 77 se připojuje k mezinárodním akcím solidarity s polským lidem; prohlášení. (6 ř.)

10. února 1982 (4/82)

Federálnímu shromáždění ČSSR. – Žádost o přezkoumání případů odsouzení a vazby, při nichž byl čs. trestní zákon aplikován v rozporu s Mezinárodními pakty o lidských a občanských právech; dopis. (42 ř.)

15. února 1982 (6/82)

Ke zdražení základních potravin a k hospodářské situaci v Československu; stanovisko. (146 ř.) Příloha: Elaborát nazvaný *Informace a dotazy k některým hospodářským otázkám souvisejícím se zdražením potravin* (vypracovaný blíže nejmenovanými signatáři a zasláný mluvčími Charty 77 na vědomí Federálnímu shromáždění ČSSR a všedobrovému sjezdu v Praze). (292 ř.)

3. března 1982 (7/82)

Sjezdu Svazu českých spisovatelů a Svazu slovenských spisovatelů. – Upozornění na diskriminaci spisovatelů v Československu, seznam 230 českých autorů postižených úplným nebo částečným zákazem publikování; dopis (30 ř.) a seznam.

3. března 1982 (8/82)

Vládě ČSSR. – Návrhy k zabezpečení svobody přesvědčení, náboženského vyznání a náboženských svobod, určené k projednání na následné schůzce účastnických států KBSE v Madridu; dopis. (58 ř.)

4. března (9/82)

Výboru pro udílení Ceny Jana Palacha v Paříži (míněn Mezinárodní výbor pro podporu Charty 77). – K udělení Ceny Jana Palacha za rok 1981 Václavu Havlovi; dopis. (17 ř.)

5. března 1982 (10/82)

Seznam dalších 36 signatářů.

10. března 1982 (11/82)

Prezidentu republiky, Federálnímu shromáždění a vládě ČSSR, ministerstvu kultury ČSR, na vědomí papeži Janu Pavlovi II., kardinálu Tomáškovi, kněžské organizaci Pacem in terris. – Protest proti porušování náboženských práv a svobod, zejména katolické církve; dopis. (176 ř.)

22. března 1982 (12/82)

Nizozemskému velvyslanectví v Praze. – Kondolence k násilné smrti čtyř novinářů v Salvadoru; dopis. (9 ř.)

29. března 1982 (13/82)

Mírovým hnutím. – K aktuálním otázkám ohrožení míru ve světě; otevřený dopis. (63 ř.)

5. dubna 1982 (14/82)

Federálnímu shromáždění, generální prokuratuře a Nejvyššímu soudu ČSSR. – Nesoulad mezi ustanoveními čs. trestního zákona a Mezinárodního paktu o občanských a politických právech; dopis. (166 ř.)

6. dubna 1982 (15/82)

Čs. tiskové kanceláři. – K podvrženému „Otevřenému dopisu Charty 77 k 10. všeodborovému sjezdu“; prohlášení. (27 ř.)

14. dubna 1982 (16/82)

Seznam dokumentů Charty 77 zveřejněných od počátku r. 1982.

21. dubna 1982 (18/82)

Nezávislému mírovému hnutí v Německé demokratické republice. – Poselství solidarity ze strany Charty 77; dopis. (18 ř.)

3. května 1982 (19/82)

Prezidentu republiky, na vědomí Federálnímu shromáždění a generální prokuratuře ČSSR. – O terorizování, vydírání a zastrašování stoupenců Charty 77, jejich příbuzných a přátel; dopis. (82 ř.)

17. května 1982 (17/82)

Vládě ČSSR a Ústřední radě odborů, na vědomí Světové odborové federaci v Praze a Konfederaci svobodných odborů v Bruselu. – Stanovisko k porušování mezinárodní úmluvy o zákazu diskriminace v zaměstnání a povolání; dopis. (277 ř.)

1. června 1982 (20/82)

O výchově a vzdělávání dětí a mládeže v Československu; analýza (adresovaná „československé veřejnosti“, zaslaná ministerstvu školství ČSR a SSR, úřadu předsednictva vlády ČSSR). (585 ř.)

21. června 1982 (22/82)

Federálnímu shromáždění ČSSR. – Žádost o přešetření poměrů v čs. věznicích; dopis. (93 ř.)

23. června 1982 (21/82)

Generální prokuratuře ČSSR, na vědomí okresnímu soudu v Chomutově. – K trestnímu stíhání skupiny údajných vydavatelů neoficiálního kulturního časopisu; dopis. (33 ř.)

8. července 1982 (23/82)

Federálnímu shromáždění a Nejvyššímu soudu ČSSR, místopředsedovi vlády ČSSR M. Lúčanovi a řediteli sekretariátu pro věci církevní při předsednictvu vlády ČSR. – O užívání paragrafu 178 trestního zákona

o tzv. maření dozoru nad církvemi k porušování náboženských práv a svobod v Československu; dopis a detailní analýza (zpracovaná blíže neidentifikovanými autory v slovenském jazyce a zveřejněná Chartou 77). (Dopis 15 ř., vlastní analýza 320 ř.)

10. srpna 1982 (26/82)

Předsedovi vlády ČSSR a několika čs. institucím. – O stavu vědeckého výzkumu v Československu; dopis a analýza (zpracovaná odborníky–signatáři Charty 77 a zveřejněná mluvčími). (Dopis 107 ř., analýza 340 ř.)

11. srpna 1982 (24/82)

Generálnímu prokurátorovi ČSSR. – K rozsudku nad vydavatelem neoficiálního kulturního časopisu *Vokno*; dopis. (105 ř.)

17. srpna 1982 (27/82)

Federálnímu shromáždění a vládě ČSSR. – K 14. výročí vojenské intervence v Československu; dopis. (67 ř.)

27. srpna 1982 (25/82)

Mezicírkevní mírové radě (IKV) v Holandsku. – O míru a mírových hnutích; otevřený dopis. (120 ř.)

30. srpna 1982 (28/82)

K druhému výročí gdaňských dohod v Polsku; prohlášení. (27 ř.)

22. října 1982 (29/82)

Vládě ČSSR. – Návrhy, jak by čs. vláda mohla přispět k úspěchu madridské následné schůzky účastnických států KBSE; dopis. (120 ř.)

9. listopadu 1982 (30/82)

Polskému velvyslanectví a Světové odborové federaci v Praze. – Znepokojení nad zrušením nezávislých odborů Solidarita; dopis (k 2. výročí uzákonění Solidarity). (32 ř.)

10. listopadu 1982 (31/82)

Rakouskému kancléři B. Kreiskému. – Žádost o intervenci ve prospěch politických vězňů v Československu; dopis (zaslaný před státní návštěvou prezidenta G. Husáka v Rakousku). (19 ř.)

25. listopadu 1982 (32/82)

Redakci časopisu l'Alternative v Paříži. – Upozornění, že článek *Sebekritika Charty 77* není stanoviskem Charty 77; dopis. (17 ř.)

27. listopadu 1982 (33/82)

Prezidentu republiky. – K 30. výročí inscenovaného soudního procesu s tzv. protistátním centrem; dopis. (83 ř.)

3. prosince 1982 (34/82)

Federálnímu shromáždění ČSSR. – Stížnost na to, že Charta 77 nedostala od žádné oficiální instituce odpověď na své podněty z února až srpna 1982; dopis. (60 ř.)

7. prosince 1982 (35/82)

Prezidentu republiky. – Žádost o propuštění politických vězňů; dopis. (21 ř.)

22. prosince 1982 (36/82)

Billu Grahamovi v USA. – O zneužití Grahamových výroků čs. sdělovacími prostředky; otevřený dopis. (48 ř.)

28. prosince 1982 (37/82)

Generální prokuratuře ČSSR. – Upozornění na případ Miklóse Duraye v souvislosti s nesprávnou interpretací některých paragrafů trestního zákona; dopis. (19 ř.)

prosinec 1982 (38/82)

Přehled dokumentů Charty 77 vydaných v roce 1982.

1983

9. ledna 1983 (1/83)

Nový mluvčí nastupuje místo uvězněného Ladislava Lise; sdělení a životopis Jana Kozlíka. (9 ř. sdělení, 7 ř. životopis)

10. ledna 1983 (2/83)

Ministři vnitra ČSSR. – K uvěznění mluvčího Charty 77 L. Lise; dopis. (50 ř.)

10. ledna 1983 (3/83)

Vedoucímu Státního úřadu pro věci církevní v Praze. – Upozornění na dřívější podání Charty 77 k porušování náboženských práv a na uvěznění několika duchovních; dopis. (18 ř.)

22. ledna 1983 (4/83)

Předsedovi vlády ČSSR, na vědomí Federálnímu statistickému úřadu a Čs. tiskové kanceláři. – O nepříznivém vývoji čs. hospodářství v letech 1981–82 a o potřebě veřejné diskuse o příčinách takového vývoje; dopis (40 ř.). Příloha: Elaborát K diskusi o ekonomické situaci v ČSSR. (210 ř.)

4. února 1983 (5/83)

Prezidentu republiky. – Naléhavá žádost o propuštění těžce nemocného Václava Havla z vězení; dopis. (10 ř.)

7. února 1983 (6/83)

Změna ve funkci mluvčího Charty 77; sdělení a životopis Marie Rút Křížkové. (3 ř. sdělení, 10 ř. životopis)

13. března 1983 (7/83)

Seznam 37 dalších signatářů.

31. března 1983 (8/83)

Poděkování za pozvání na kongres Socialistické internacionály a za projevy solidarity; dopis. (15 ř.)

11. dubna 1983 (11/83)

Odpověď na dotazy ohledně údajné účasti zástupců Charty 77 na manifestaci strany Zelených v Bonnu; dopis. (4 ř.)

30. dubna 1983 (9/83)

Sekretariátu II. evropské konference za jaderné odzbrojení v Západním Berlíně. – Poselství účastníkům konference se stanoviskem Charty k otázkám míru a odzbrojení; dopis. (72 ř.)

30. dubna 1983 (10/83)

Předsedovi vlády ČSSR. – Kritika skutečnosti, že se čs. sdělovací prostředky dostatečně nezabývají korupcí a úplatkářstvím ve veřejném a hospodářském životě; dopis. (30 ř.)

3. května 1983 (12/83)

Prezidentu republiky. – O persekuci akci policie proti příslušníkům řádu františkánů v březnu 1983 a o systematickém státním pronásledování řádových společenství v Československu; dopis. (110 ř.)

4. května 1983 (13/83)

Generálnímu prokurátorovi ČSSR. – O případu uvězněného mluvčího Charty 77 L. Lise; dopis. (25 ř.)

14. května 1983 (14/83)

Ústředí mezinárodní spisovatelské organizace P. E. N. v Paříži, na vědomí PEN-klubům v USA a BRD, ministerstvu kultury ČSR a Svazu českých spisovatelů. – O zabavování literárních a vědeckých děl v Československu pod záminkou údajných trestných činů; dopis. (100 ř.) 2 přílohy konkretizující, o jaká díla jde a jak v dané věci argumentují čs. soudy. (330 titulů knih; 100 ř.)

16. května 1983 (15/83)

Federálnímu shromáždění ČSSR, na vědomí Českému svazu žen. – O ohrožení práv dětí a rodičů v novelizovaném zákonu o rodině; dopis. (55 ř.)

17. května 1983 (16/83)

Prezidentu republiky. – K výsledkům soudního procesu s Jaromírem Šavrou a Vladimírem Liberdou; dopis. (52 ř.)

22. května 1983 (17/83)

Protivládní organizaci Unita v Angole. – Protest proti násilnému zadržování skupiny čs. občanů; dopis. (7 ř.)

24. května 1983 (18/83)

Mezinárodní organizaci práce. – O kladných výsledcích kritiky diskriminačních praktik v pracovních a zaměstnaneckých vztazích v Československu a o trvající diskriminaci v této oblasti; dopis. (80 ř.)

30. května 1983 (19/83)

Přípravnému výboru Světového shromáždění za mír a život, proti jaderné válce v Praze. – Uplatnění nároku Charty 77 být pozvána jako pravoplatný účastník Světového shromáždění; dopis. (66 ř.)

12. června 1983 (21/83)

Předsedovi přípravného výboru Světového shromáždění za mír a život, proti jaderné válce. – O policejním zastrašování a byrokratických šikanách směřujících k vyloučení Charty 77 z účasti na Shromáždění; dopis. (65 ř.)

14. června 1983 (22/83)

Prezidentu republiky. – Žádost o amnestii pro čs. občany uvězněné nebo trestně stíhané za činnost související s obhajobou lidských práv; dopis (zaslaný u příležitosti Světového shromáždění za mír a život, proti jaderné válce). (17 ř.)

14. června 1983 (23/83)

Rakouskému spolkovému kancléři. – Nezveřejněný dopis. (Obsah není dopsud znám.)

15. června 1983 (20/83)

Světovému shromáždění za mír a život, proti jaderné válce. – Poselství se stanoviskem Charty 77 v otázkách míru a mírových hnutí; prohlášení. (142 ř.) – Příloha: Sborník nazvaný *Charta 77 o míru*. (Obsahoval relevantní dokumenty Charty 77 z r. 1982, event. jejich části, a příspěvky těchto autorů: J. Hájk, L. Hejdánka, J. S. Trojana, M. Šimečky, M. Rejchrt, J. Dienstbiera, R. Palouše, J. Šabatý, J. Zvěřiny.)

30. června 1983 (24/83)

O setkáních a diskusích signatářů Charty se zahraničními účastníky Světového shromáždění v Praze, o zásazích policie a o vyloučení Charty z účasti na Shromáždění; sdělení. (170 ř.) (Součástí tohoto dokumentu je společné prohlášení francouzské mírové organizace CODENE a Charty 77 a komuniké o policií rozehnané schůzce signatářů Charty 77 se zástupci několika západních politických organizací a občanských skupin dne 23. června 1983.)

30. června 1983 (25/83)

Seznam dokumentů Charty 77 zveřejněných v prvním pololetí 1983.

18. července 1983 (27/83)

Okresnímu soudu v České Lípě. – Žádost o vstupenky pro mluvčí Charty 77 na soudní přelíčení s L. Lisem; telegram. (5 ř.)

[19. července 1983] (26/83)

Předsednictvu vlády ČSSR, na vědomí Federálnímu shromáždění a Severočeskému krajskému národnímu výboru. – O ekologických, zdravotních a sociálních problémech severočeského kraje; dopis (130 ř.). Příloha dokumentující policejní a soudní perzekuci proti nekonformním občanům v kraji v letech 1977–81. (200 ř.)

25. července 1983 (28/83)

Federálnímu shromáždění a Nejvyššímu soudu ČSSR. – Stížnost na porušení procedurálních pravidel při procesu s L. Lisem a při dalších politických procesech; dopis. (20 ř.)

26. července 1983 (29/83)

Odpověď na pozvání francouzských mírových organizací k účasti na mírovém shromáždění v Larzacu ve Francii; sdělení. (30 ř.)

15. srpna 1983 (30/83)

Federálnímu shromáždění ČSSR. – K 15. výročí vojenské intervence v Československu; dopis. (56 ř.)

31. srpna 1983 (31/83)

Ústřednímu výboru KSČ, Federálnímu shromáždění ČSSR, ministerstvu kultury ČSR a Svazu hudebníků ČSR. – O státní reglementaci, zákazech a omezeních v oblasti populární (rockové) hudby v Československu; analýza. (760 ř.)

5. září 1983 (32/83)

Generálnímu prokurátorovi ČSSR. – Žádost o zásah ve prospěch uvězněného a těžce nemocného spisovatele J. Šavrdy; dopis. (50 ř.)

5. září 1983 (33/83)

Ke katastrofě jihokorejského dopravního letadla dne 1. září 1983; prohlášení. (9 ř.) (Dokument byl vydán před tím, než bylo prokázáno, že letadlo bylo sestřeleno sovětským vojenským letectvem.)

28. září 1983 (34/83)

Předsedovi polské vlády. – Protest proti připravovanému procesu s představiteli někdejšího Výboru společenské sebeobranu (KOR); dopis. (32 ř.)

5. října 1983 (35/83)

Lechu Walesovi v Gdaňsku. – Blahopřání k udělení Nobelovy ceny míru za rok 1983; dopis. (18 ř.)

24. října 1983 (37/83)

Prezidentu republiky. – Poselství k 65. výročí vzniku samostatného československého státu s požadavkem amnestie pro občany, kteří byli

odsouzení nebo jsou trestně stíháni za tzv. trestné činy proti republice; dopis. (52 ř.)

listopad 1983 (38/83)

Západoevropským mírovým hnutím. – Informace o situaci Charty a jejím stanovisku po rozhodnutí čs. vlády o rozmístění raket s atomovými hlavicemi na území Československa; otevřený dopis. (30 ř.)

14. listopadu 1983 (39/83)

Prezidentu republiky, předsedovi Federálního shromáždění a vlády ČSSR, generálnímu prokurátorovi ČSSR. – Stanovisko k Výslednému dokumentu madridské následné schůzky účastnických států KBSE a návrhy k realizaci zásad dokumentu; dopis. (14 ř.)

12. prosince 1983 (36/83)

Předsedovi vlády ČSSR. – O znečištění ovzduší v Československu; dopis a detailní analýza (vypracovaná původně Čs. akademií věd pod názvem *Rozbor ekologické situace ČSSR a zveřejněná Chartou 77*). (77 ř. dopis, 1000 ř. vlastní analýza)

20. prosince 1983 (40/83)

Předsedovi Federálního shromáždění ČSSR. – Seznam podnětů, oznámení a stížností, které Charta 77 zaslala v průběhu r. 1983 čs. státním orgánům a jež zůstaly bez odpovědi; dopis. (63 ř.)

27. prosince 1983 (41/83)

Prezidentu republiky, na vědomí ministři školství a místním školním úřadům. – Rozbor diskriminace dvou mladých lidí, jimž se pro smýšlení jejich rodičů upírá právo na vzdělání; dopis. (120 ř.)

30. prosince 1983 (42/83)

Federálnímu shromáždění ČSSR, na vědomí ministerstvu zdravotnictví ČSR. – Rozbor údajů o vzestupu používání omamných drog v Československu a kritika zamlčování těchto informací před veřejností; dopis. (192 ř.)

30. prosince 1983 (43/83)

Studie o agendě lidských práv ve Výsledném dokumentu schváleném v září 1983 na závěr jednání madridské následné schůzky účastnických států KBSE; sdělení a analýza (zveřejněná Chartou 77 bez udání autorů). (3 ř. sdělení a 430 ř. analýza)

31. prosince 1983 (44/83)

Přehled dokumentů Charty 77 vydaných v druhém pololetí 1983.

1984

7. ledna 1984 (1/84)

O nové trojici mluvčích Charty 77; sdělení a životopisy Václava Bendy, Jiřího Rumla a Jany Sternové. (4 ř. sdělení, 57 ř. životopisy)

20. ledna 1984 (2/84)

Mezinárodnímu výboru pro podporu Charty 77 v Paříži. – Poděkování za udělení Ceny Jana Palacha za rok 1983 samizdatovému periodiku *Informace o Chartě 77*; dopis. (13 ř.)

7. února 1984 (3/84)

Seznam 25 dalších signatářů.

21. února 1984 (4/84)

Generálnímu tajemníkovi OSN. – Informace o cílech a činnosti Charty 77; dopis (u příležitosti oficiální návštěvy generálního tajemníka OSN v Praze). (43 ř.)

4. března 1984 (5/84)

O pracovním kolokviu skupiny signatářů Charty 77, zástupců francouzské mírové organizace CODENE a holandské Mezicírkevní mírové rady (IKV) v Praze; komuniké (podepsané mluvčími Charty 77 a generálními tajemníky CODENE a IKV). (21 ř.)

12. března 1984 (6/84)

Výzva k diskusi o situaci a vývojových trendech čs. hospodářství; sdělení a analytický článek Vladimíra Kadlece *Dynamika nebo stagnace?* zveřejněný Chartou jako podklad k diskusi. (27 ř. sdělení, 490 ř. článek V. Kadlece)

2. dubna 1984 (7/84)

Federálnímu shromáždění a předsedovi vlády ČSSR. – K návrhu nového školského zákona; komentář. (200 ř.)

6. dubna 1984 (8/84)

Prezidentu republiky. – Kritika zákona o tzv. ochranném dohledu; dopis. (157 ř.) Příloha: Právní expertíza nazvaná *K zákonu o ochranném dohledu*. (118 ř.)

1. května 1984 (9/84)

Britským mírovým hnutím CND a END. – Polemika s některými formulacemi otevřených dopisů obou organizací, jež zkreslují pojetí Charty 77 v otázkách míru a odzbrojení; otevřený dopis. (127 ř.)

7. května 1984 (10/84)

Předsednictvu vlády ČSSR a Mezinárodní organizaci práce. – Kritika systému tzv. kádrové nomenklatury, jež představuje specifickou formu diskriminace v zaměstnání a v povolání v Československu; dopis. (150 ř.)

20. května 1984 (11/84)

Prezidiu Čs. akademie věd. – O současném stavu čs. oficiálního dějepiscství; analýza nazvaná *Právo na dějiny*. (400 ř.)

17. června 1984 (12/84)

Předsedovi Čs. výboru pro evropskou bezpečnost. – Uplatnění nároku Charty 77 na účast při mezinárodním semináři chystaném Výborem a výklad jejího pojetí v otázkách evropské bezpečnosti; dopis. (128 ř.)

30. června 1984 (13/84)

III. konferenci za evropské jaderné odzbrojení v Perugii. – Poselství k aktuálním otázkám míru a odzbrojení v Evropě; otevřený dopis. (220 ř.)

15. srpna 1984 (14/84)

České národní radě a ministerstvu zdravotnictví ČSR. – O československém zdravotnictví; dopis a detailní analýza (nazvaná *Zdraví je součástí práva na život*, zpracovaná z podnětu Charty 77 skupinou lékařů a dalších zdravotnických pracovníků). (65 ř. dopis, 586 ř., 3 strany tabulek a diagramů – analýza)

19. srpna 1984 (15/84)

Federálnímu shromáždění a předsednictvu vlády ČSSR. – K 16. výročí vojenské intervence v Československu a k policejní akci, jejímž cílem bylo zabránit tomu, aby Charta 77 mohla výročí připomenout; dopis. (45 ř.)

26. září 1984 (16/84)

O diskusi k dokumentu Charty 77 *Právo na dějiny* (srv. 11/84); sdělení. (34 ř.) Příloha: Polemický příspěvek čtyř historiků–signatářů Charty 77. (81 ř.)

11. října 1984 (17/84)

Jaroslavu Seifertovi, Švédské královské akademii věd. – K udělení Nobelovy ceny za literaturu pro rok 1984 Jaroslavu Seifertovi; dopis. (21 ř.)

2. listopadu 1984 (18/84)

Prezidentu republiky a Byru Socialistické internacionály. – K případu vězněného mluvčího Charty 77 R. Battka; dopis (Charty 77 a Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných u příležitosti Battkových 60. narozenin). (34 ř.) Příloha: Battkův životopis. (80 ř.)

2. listopadu 1984 (19/84)

Polským přátelům. – K únosu a k zavraždění katolického kněze Jerzyho Popieluszka; otevřený dopis. (32 ř.)

1. prosince 1984 (20/84)

O systematickém porušování práva na svobodu vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace v Československu; analýza nazvaná *Právo na informace*. (256 ř.)

12. prosince 1984 (21/84)

Federálnímu shromáždění ČSSR a Úřadu pro věci církevní. – O situaci a pronásledování řeholních společností v Československu; dopis a elaborát *K situaci řeholí v Československu*, zpracovaný skupinou věřících občanů na žádost Charty 77 a Chartou zveřejněný. (56 ř. dopis, 422 ř. elaborát)

23. prosince 1984 (22/84)

O policejních akcích proti některým signatářům Charty 77 za návštěvy západoněmeckého ministra zahraničí v Praze; sdělení. (17 ř.)

1985

6. ledna 1985 (1/85)

O nové trojici mluvčích Charty 77; sdělení (3 ř.). Příloha: Životopisy Jiřího Dienstbiera, Evy Kantůrkové a Petrušky Šustrové. (60 ř.)

6. ledna 1985 (2/85)

Bilance osmi let existence Charty 77; analýza. (545 ř.) Příloha: Prohlášení Charty 77 z 1. ledna 1977.

19. ledna 1985 (3/85)

Mezinárodnímu výboru pro podporu Charty 77 v Paříži. – Poděkování za udělení Ceny Jana Palacha za rok 1984 filozofu Ladislavu Hejdánkovi; dopis. (17 ř.)

14. února 1985 (4/85)

O dosavadních výsledcích diskuse k dokumentu Charty 77 *Právo na dějiny* (srv. 11/84) a o československém zdravotnictví (č. 14/84); sdělení. (23 ř.)

11. března 1985 (5/85)

Charta 77 zveřejňuje *Pražskou výzvu*, stanovisko skupiny signatářů k aktuálním otázkám míru a bezpečnosti v Evropě; sdělení a poselství *Pražská výzva* formulované jako dopis 4. mezinárodní konferenci za jaderné odzbrojení v Evropě (svolané na 3. – 6. července 1985 do Amsterdamu) a podepsané 45 signatáři. (80 ř.)

12. března 1985 (6/85)

Prezidentu republiky. – O policejní akci proti účastníkům soukromého promítání filmů; otevřený dopis. (38 ř.)

20. března 1985 (7/85)

Návrhy na přezkoumání celého čs. právního řadu z hlediska důsledné realizace Mezinárodních paktů o občanských a lidských právech; prohlášení (oslovující adresně Federální shromáždění a vládu ČSSR). (66 ř.) Příloha: Konkrétní podněty založené na srovnávací analýze obou Mezinárodních paktů a čs. ústavy, jakož i jednotlivých čs. zákonů. (780 ř.) (Text přílohy je aktualizace přílohy k dokumentu č. 15 z 8. února 1978.) – Dokument Charty 77 vznikl u příležitosti připravované konference expertů pro otázky lidských práv v Ottawě, organizované v rámci KBSE.

25. března 1985 (8/85)

K 80. narozeninám českého literárního vědce a spisovatele Václava Černého; sdělení a dopis V. Černému. (22 ř. sdělení a 46 ř. dopis).

26. dubna 1985 (9/85)

Kritika krizových jevů čs. společnosti, napsaná u příležitosti 40. výročí ukončení druhé světové války; prohlášení (zaslané prezidentu republiky a předsedovi vlády ČSSR). (110 ř.)

20. května 1985 (10/85)
Seznam dalších 28 signatářů Charty 77.

22. května 1985 (11/85)
Ministerstvu práce a sociálních věcí, Mezinárodní organizaci práce. – O diskriminaci v zaměstnání v Československu plynoucí z tzv. kádrové politiky Komunistické strany Československa; dopis. (60 ř.) Příloha: Rozbor usnesení Ústředního výboru KSČ o kádrové a personální práci ze 6. listopadu 1970. (190 ř.)

28. května 1985 (12/85)
Předsedovi vlády ČSSR. – O policejním dohledu nad signatáři Charty 77 při návštěvách západních státníků v Československu; dopis. (61 ř.)

30. května 1985 (13/85)
Ekologické problémy plánované stavby závodního motocyklového okruhu v Brně; sdělení a souhrnná zpráva (kterou Charta 77 získala z blíže neuvedeného pramene a kterou zveřejnila). (4 ř. sdělení, 120 ř. zpráva)

3. června 1985 (14/85)
Zpráva o rozhovorech signatářů Charty 77 se členy doprovodu francouzského ministra zahraničí za pobytu v Praze a o policejních akcích při této příležitosti; sdělení. (56 ř.)

10. června 1985 (15/85)
O druhém dílu samizdatového sborníku *Hlasy k českým dějinám*, který shrnul pokračování diskuse k dokumentu Charty 77 *Právo na dějiny* (srv. 11/84); sdělení. (30 ř.)

20. června (16/85)
Blahopřání k 60. narozeninám Eriky Weinzierlové, předsedkyně Rakouského výboru solidarity s ČSSR; telegram. (4 ř.)

29. června 1985 (17/85)

Wladyslawu Frasyniukovi, Adamu Michnikovi a Bogdanu Lisovi. – Poselství solidarity při příležitosti rozsudku nad aktivisty zakázané odborové organizace Solidarita v Polsku; otevřený dopis. (21 ř.)

1. července 1985 (18/85)

O zahraničních ohlasech na text *Pražské výzvy* k otázkám míru a bezpečnosti v Evropě; sdělení. (29 ř.) (Pražská výzva – srv. dokument Charty 77 č. 5/85 z 11. března 1985.)

23. července 1985 (19/85)

Prezidentu republiky, Federálnímu shromáždění a vládě ČSSR, Čs. výboru pro evropskou bezpečnost. – K 10. výročí podpisu Závěrečného aktu Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě; prohlášení (94 ř.)

20. srpna 1985 (20/85)

K 17. výročí vojenské intervence v Československu; prohlášení. (120 ř.)

3. září 1985 (21/85)

Biskupovi Desmondovi Tutu v Jihoafrické republice. – Odsouzení politiky apartheidu; dopis. (18 ř.)

13. září 1985 (22/85)

Předsednictvu vlády ČSSR. – O výzvě maďarské občanské iniciativy Kruh Dunaj k ochraně přírody dunajské oblasti, adresované československé veřejnosti; dopis, výzva a zpráva (o následcích stavby přehrady Gabčíkovo pro oblast Žitného ostrova). (9 ř. dopis, 21 ř. výzva, 100 ř. zpráva)

22. září 1985 (23/85)

K 80. narozeninám Jaroslava Seiferta; sdělení a blahopřejný dopis. (3 ř. sdělení, 23 ř. dopis)

25. září 1985 (24/85)

Vládě ČSSR a Evropskému kulturnímu fóru v Budapešti. – Represivní politika státu v oblasti kultury po r. 1968; prohlášení (Charty 77 a sedmi českých a slovenských spisovatelů). (88 ř.)

24. října 1985 (25/85)

Předsedovi vlády ČSSR. – O poplašných zprávách, že bude omezeno cestování čs. občanů do Maďarska; dopis. (36 ř.)

7. listopadu 1985 (26/85)

Předsedovi polské vlády, primasovi katolické církve v Polsku, Lechu Walesovi a Dočasné koordinační komisi odborového svazu Solidarita. – Stanovisko na podporu politických vězňů v Polsku, zaslané při příležitosti akcí organizovaných zakázanou Solidaritou; dopis (spolupodepsaný Výborem na obranu nespravedlivě stíhaných a označený současně jako sdělení č. 482 uvedeného Výboru.) (20 ř.)

8. listopadu 1985 (27/85)

Exilové organizaci Rada svobodného Československa v New Yorku. – Odpověď na dopis ve věci podpisu výzvy Nikaragua má právo na mír skupinou signatářů Charty 77; dopis. (44 ř.)

14. listopadu 1985 (28/85)

Předsedovi vlády ČSSR, předsedovi Státní plánovací komise, řediteli Ekonomického ústavu ČSAV a řadě redakcí čs. sdělovacích prostředků. – O příčinách krizových jevů čs. hospodářství a potřebě ekonomické reformy; analýza. (260 ř.)

1986

7. ledna 1986 (1/86)

O nové trojici mluvčích; sdělení. (3 ř.) Příloha: Životopisy Martina Palouše, Anny Šabatové, Jana Šterna. (34 ř.)

10. ledna 1986 (2/86)

Rodině Jaroslava Seiferta. – Kondolence k úmrtí básníka; dopis. (20 ř.)

20. ledna 1986 (3/86)

Literární portrét Jaroslava Seiferta; sdělení a nekrolog. (2 ř. sdělení, 85 ř. nekrolog)

14. února 1986 (4/86)

Výboru Rady Čechů a Slováků v Jihoafrické republice. – Odpověď na dopis ve věci apartheidu v Jihoafrické republice; dopis. (13 ř.) 2 přílohy: 1. Dopis výboru Rady Čechů a Slováků v Jihoafrické republice mluvčím Charty 77 z listopadu 1985. (57 ř.) 2. Překlad článku z pařížského deníku *Le Monde* z 29. ledna 1986 o situaci v Jižní Africe. (33 ř.)

17. února 1986 (5/86)

Vládám ČSSR, Francie, Německé spolkové republiky, Nizozemí, Rakouska, Velké Británie a USA. – K výměně vězňených agentů východních špionážních služeb za dva politické vězně z SSSR a Československa; dopis (spolupodepsaný Výborem na obranu nespravedlivě stíhaných a označený současně jako sdělení č. 505 uvedeného Výboru). (30 ř.) (Západním vládám byl dopis zaslán prostřednictvím pražských velvyslanectví.)

3. března 1986 (6/86)

Rodině Olofa Palmeho. – Kondolence k zavraždění švédského státníka; telegram. (10 ř.)

6. března 1986 (7/86)

Federálnímu shromáždění ČSSR, na vědomí vládě ČSSR a redakcím *Mladé fronty* a *Mladého světa*. – O potížích a požadavcích mladé generace v Československu; analýza (nazvaná *Prostor pro mladou generaci*). (218 ř.)

16. března 1986 (8/86)

Františku Vodsloňovi. – Blahopřání k 80. narozeninám; sdělení s textem Jiřího Rumla *Osmdesátiletý rebel z Dobřichovic*. (3 ř. + 45 ř.)

18. března 1986 (9/86)

Federálnímu shromáždění ČSSR. – K 10. výročí platnosti Mezinárodních paktů o lidských a občanských právech v Československu; prohlášení. (120 ř.)

18. března 1986 (10/86)

O výslechu mluvčích Charty 77 a o hrozbách trestním stíháním za to, že vydali text *Prostor pro mladou generaci* (srv. 7/86); sdělení. (16 ř.)

25. března 1986 (11/86)

Dánskému mírovému hnutí „Ne jaderným zbraním“. – Stanovisko Charty 77 k pozvání na světový mírový kongres v Kodani v říjnu 1986; dopis. (43 ř.) (Charta 77 současně zveřejnila dopis dánské organizace z 11. března 1986 s pozváním na kongres.)

16. dubna 1986 (12/86)

Poselství solidarity s uvězněnými aktivisty polského hnutí Svoboda a mír; telegram (zaslaný do Londýna, kde se konalo shromáždění na podporu obou uvězněných). (8 ř.)

25. dubna 1986 (13/86)

Evropské síti pro dialog Východ–Západ. – Poselství mezinárodnímu fóru *Helsinské dohody – iluze nebo naděje pro Evropu?* konanému v Miláně v květnu 1986; dopis a přílohy. Příloha 1: Stanovisko k otázkám bezpečnosti a spolupráce v Evropě, označené slovy „vzniklé v prostředí Charty 77“ a podepsané 43 signatáři Charty 77. Příloha 2: Dokument Charty 77 *Prostor pro mladou generaci* (srv. 7/86). (30 ř. dopis, 207 ř. příloha 1)

2. května 1986 (14/86)

Konferenci expertů k otázkám mezilidských vztahů účastnických států KBSE, konané v Bernu. – O překážkách, kterým musí v Československu čelit ti, kdo usilují o mezilidské kontakty se zahraničím nebo o výměnu informací; dopis. (118 ř.) (K dopisu byly přiloženy relevantní texty Charty 77 z let 1984–86 a dopis Stanislava Devátého prezidentu

republiky, kde si stěžoval, že je mu znemožňováno navštívit dceru žijící v USA.)

6. května 1986 (15/86)

Federálnímu shromáždění a vládě ČSSR. – K havárii jaderné elektrárny v Černobylu; dopis. (36 ř.)

13. května 1986 (16/86)

Federálnímu shromáždění ČSSR. – Návrh na dílčí demokratizaci volebního systému v Československu; dopis (u příležitosti voleb do zastupitelských orgánů 23. a 24. května 1986). (45 ř.)

6. června 1986 (17/86)

Socialistické internacionále. – Odpověď na pozvání k účasti na 17. kongresu Socialistické internacionály v Limě; dopis. (42 ř.)

16. června 1986 (19/86)

Exilové organizaci Rada svobodného Československu v New Yorku. – O práci mluvčích a konsensu při zveřejňování dokumentů Charty 77; dopis. (56 ř.) (Odpověď na dopis Rady z 2. prosince 1985.)

19. června 1986 (18/86)

Federálnímu shromáždění a vládě ČSSR. – O realizaci zásad Mezinárodního paktu o občanských a politických právech v Československu; analýza (u příležitosti projednávání zprávy o stavu občanských a politických práv v Československu na zasedání Výboru pro lidská práva v Ženevě ve dnech 7.–25. července 1986). (100 ř.) Příloha: Prohlášení generálního tajemníka OSN ke Dni lidských práv 10. prosince 1985.

červen 1986 (20/86)

O vydání sborníku *O odpovědnosti v politice a za politiku*, sestaveného z odpovědí na anketu skupiny mladých křesťanů z Moravy; sdělení. (21 ř.) (Sborník vydaný Chartou 77 obsahoval její texty č. 20/86 a 7/86 – *Prostor pro mladou generaci*, anketní otázky a konečně odpovědi těchto autorů: V. Bendy, K. Čejky, J. Dienstbiera, V. Havla, E. Kantůrkové,

J. Mezníka, R. Palouše, Z. Pokorného, J. Šabaty, J. Šimsy, P. Uhla a J. Vydráře.

15. srpna 1986 (21/86)

Federálnímu shromáždění a vládě ČSSR. – O omezování občanských a politických práv čs. občanů vnitropodnikovými předpisy, jež se týkají povolování cest do zahraničí a styku s cizinci; analýza. (140 ř.)

20. srpna 1986 (22/86)

K 18. výročí vojenské intervence v Československu; prohlášení. (30 ř.)

15. září 1986 (23/86)

Ladislavu Cermanovi. – Odpověď na dopisy z 27. června a 6. července 1986, jimiž L. Cerman odvolal svůj podpis Prohlášení Charty 77 a zdůvodnil své odvolání; dopis. (78 ř.)

18. září 1986 (24/86)

Federálnímu shromáždění a vládě ČSSR. – K likvidaci Jazzové sekce a k zatčení jejích funkcionářů; prohlášení nazvané *Na obranu Jazzové sekce* (spolupodepsané Výborem na obranu nespravedlivě stíhaných jako jeho sdělení č. 559). (95 ř.)

18. září 1986 (25/86)

Československému mírovému výboru. – Stanovisko Charty 77 k pozvání jejích zástupců na světový mírový kongres v Kodani a k obstrukcím Čs. mírového výboru; dopis (zaslaný na vědomí organizaci „Ne atomovým zbráním“ a Dánskému přípravnému výboru pro mírový kongres). (40 ř.)

1. října 1986 (26/86)

Seznam 25 dalších signatářů.

2. října 1986 (27/86)

Dánské mírové organizaci „Ne atomovým zbráním“. – O účasti zástupců Charty 77 na připravovaném světovém mírovém kongresu v Kodani a o modalitách zveřejnění jejího stanoviska; dopis. (21 ř.)

7. října 1986 (28/86)

Světovému mírovému kongresu v Kodani. – O nezávislých mírových aktivitách v Československu; dopis zasláný prostřednictvím dánské organizace „Ne atomovým zbraním“. (125 ř.)

17. října 1986 (29/86)

Federálnímu shromáždění ČSSR. – O používání střelných zbraní v prostoru čs. hranic čs. ozbrojenými složkami, o potřebě změnit zákonné předpisy upravující tuto praxi, jakož i ty, které se týkají cestování čs. občanů do zahraničí; dopis. (85 ř.)

25. října 1986 (30/86)

Nadaci Erasmovy ceny v Amsterdamu. – K udělení ceny Erasma Rotterdamského Václavu Havlovi; dopis. (106 ř.)

30. října 1986 (31/86)

Delegátům následné schůzky KSBE ve Vídni. – K zahájení konference; dopis. (32 ř.)

17. listopadu 1986 (32/86)

O stavu československého vysokého školství; sdělení a kritická analýza vypracovaná blíže neurčenými autory pod titulem *Gaudeamus igitur* zveřejněná Chartou k diskusi a zasláná na vědomí ministrům školství ČSR a SSR a rektorům univerzit v Československu. (4 ř. sdělení a 515 ř. analýza)

17. listopadu 1986 (33/86)

K šedesátinám herečky Vlasty Chramostové; blahopřejný dopis V. Chramostové. (75 ř.)

17. listopadu 1986 (34/86)

Úvod ke sborníku Deset let Charty 77; sdělení. (20 ř.)

28. listopadu 1986 (35/86)

Redakci Rudého práva. – Kritické vyjádření k pomlouvačným článkům o Jazzové sekci a o udělení Erasmovy ceny Václavu Havlovi dopis. (70 ř.)

10. prosince 1986 (36/86)

Výboru pro udělení Ceny Rothkovy kaple v Houstonu (Texas). – Poděkování za udělení Ceny Rothkovy kaple Chartě 77; dopis. (15 ř.)

28. prosince 1986 (37/86)

Noví signatáři Charty 77; sdělení.

31. prosince 1986 (38/86)

K úmrtí Gertrudy Sekaninové–Čakrtové; nekrolog (62 ř.).

1987

6. ledna 1987 (1/87)

O nové trojici mluvčích Charty 77; sdělení (3 ř.). Příloha: Životopisy Jana Litomiského, Libuše Šilhánové a Josefa Vohryzka. (78 ř.)

6. ledna 1987 (2/87)

Československé veřejnosti. – Výzva k důslednému občanskému postoji v každodenním životě nazvaná *Slovo ke spoluobčanům*; prohlášení (spolupodepsané dřívějšími mluvčími Jiřím Hájkem, Václavem Havlem, Martinem Paloušem, Annou Šabatovou, Janem Šternem). (193 ř.)

6. ledna 1987 (3/87)

Signatářům Charty 77. – Hodnocení deseti let činnosti Charty 77, stanovisko a návrhy k metodám její práce; analýza formulovaná jako dopis (spolupodepsaný týmiž osobami jako dokument 2/87). (529 ř.) Příloha: Prohlášení Charty 77 z 1. ledna 1977.

3. ledna 1987 (4/87)

Andreji D. Sacharovovi. – Novoroční pozdrav; dopis. (18 ř.)

14. ledna 1987 (5/87)

Dánskému deníku *Politiken* a švédskému deníku *Dagens Nyheter*. – Poděkování za Cenu svobody udělenou Chartě 77 k 10. výročí jejího vzniku; dopis. (18 ř.)

15. ledna 1987 (6/87)

Karlu Janovi ze Schwarzenbergu. – Poděkování za poskytnutí prostorů pro Čs. dokumentační středisko nezávislé literatury na zámku Schwarzenbergu ve Spolkové republice Německo; dopis. (8 ř.)

22. ledna 1987 (7/87)

Ladislavu Hejdánkovi. – Blahopřání k udělení čestného doktorátu univerzitou v Amsterdamu; dopis. (45 ř.)

30. ledna 1987 (8/87)

Pražskému primátorovi, na vědomí předsedům vlády ČSSR a ČSR, předsedovi Federálního shromáždění a předsedovi České národní rady. – O problematice bytů pro mladé lidi v Praze; dopis (19 ř.) a rozbor (504 ř.)

10. února 1987 (9/87)

O policejních opatřeních proti signatářům Charty 77 v souvislosti s návštěvami zahraničních politiků v Praze ve dnech 2. a 3. února 1987; prohlášení (46 ř.)

12. února 1987 (10/87)

Vilému Sacherovi. – Blahopřání k 80. narozeninám; dopis. (24 ř.)

17. února 1987 (11/87)

Setkání signatářů Charty 77 s představiteli Kongresu USA za jejich návštěvy v Československu; sdělení. (18 ř.)

20. února 1987 (12/87)

H. Gordonu Skillingovi. – Blahopřání k 75. narozeninám; dopis. (30 ř.)

2. března 1987 (13/87)

Norskému velvyslanectví v Praze. – Kondolence k úmrtí norského ministra zahraničí Knuta Frydenlunda; dopis. (17 ř.)

2. března 1987 (14/87)

Prezidentu republiky, předsedům vlády ČSSR a Federálního shromáždění, *Rudému právu*. – O nezbytnosti uvést čs. právní řád do souladu s mezinárodními dohodami o lidských a občanských právech, které Československo ratifikovalo; stanovisko (formulované jako iniciativa ve smyslu petičního práva). (113 ř.)

3. března 1987 (15/87)

K 10. výročí smrti Jana Patočky; vzpomínková stať. (136 ř.)

6. března 1987 (16/87)

Setkání signatářů Charty 77 s poslanci norského parlamentu za jejich návštěvy v Praze; sdělení. (12 ř.)

10. března 1987 (17/87)

K procesu s pěti členy Jazzové sekce Svazu hudebníků; výzva, aby byli osvobozeni. (18 ř.)

20. března 1987 (18/87)

Socialistické straně Itálie. – Odpověď na pozvání na sjezd; dopis. (18 ř.)

24. března 1987 (19/87)

Kanceláři prezidenta republiky, předsednictvu vlády ČSSR, Federálnímu shromáždění a ministerstvu spravedlnosti ČSR. – Znepokojení nad množícími se politickými procesy proti nekonformním občanům; protestní výzva *Zastavte politické procesy* (spolupodepsaná VONS). (50 ř.)

23. března 1987 (20/87)

Michailu Gorbačovovi. – Požadavek, aby sovětská politika pravdivě zhodnotila překážky dobrých vztahů mezi národy Československa a Sovětského svazu; dopis (napsaný při příležitosti G. návštěvy v Československu a spolupodepsaný 18 dřívějšími mluvčími Charty 77). (54 ř.)

23. března 1987 (21/87)

Prezidentu republiky, předsedům vlády ČSSR a Federálního shromáždění, ministrům a poslancům. – Soubor požadavků vytyčených při příležitosti návštěvy M. Gorbačova v Československu, jak řešit krizi československé společnosti a jak vést jednání o odchodu sovětských vojsk ze země; dopis. (54 ř.)

25. března 1987 (22/87)

Mírové sekci Studentského kulturního střediska v Lublani. – Poděkování za dopis k 10. výročí Charty 77; dopis. (16 ř.)

27. března 1987 (23/87)

Federálnímu shromáždění a vládě ČSSR. – Upozornění na násilné akce proti místnostem a budovám maďarských menšinových kulturních institucí v Bratislavě v noci z 8. na 9. března 1987; dopis (26 ř.). Příloha: Informace Výboru na obranu práv maďarské menšiny v Československu z 10. 3. 1987. (22 ř.)

30. března 1987 (24/87)

Výboru na obranu maďarské menšiny v Československu. – Stanovisko k protimaďarským incidentům v Bratislavě a podpora protestu proti kulturní diskriminaci maďarské menšiny; dopis. (46 ř.)

30. března 1987 (25/87)

Nezávislému maďarskému časopisu *Beszélő*. – Stanovisko ke kulturní diskriminaci maďarské menšiny na Slovensku; dopis. (16 ř.)

29. března 1987 (26/87)

Mezinárodnímu výboru Labour Party v Londýně. – Poděkování za pozdravy k 10. výročí Charty 77 a za podporu jejích stanovisek; dopis. (16 ř.)

31. března 1987 (27/87)

Federálnímu shromáždění ČSSR. – Výzva, aby se FS zabývalo podněty obsaženými v otevřeném dopise Jana Svobody; dopis (21 ř.). Příloha:

Otevřený dopis J. Svobody Federálnímu shromáždění z 3. 3. 1987 k problematice vojenské základní služby v Československu. (243 ř.)

5. dubna 1987 (28/87)

Seznam nových signatářů k 31. březnu 1987 a odvolání dvou podpisů Prohlášení Charty 77; sdělení.

12. dubna 1987 (29/87)

Dementi mylné zprávy o tom, že Charta 77 poslala M. Gorbačovovi další dopis dodatkem k dopisu z 23. března (20/87); sdělení. (12 ř.)

14. dubna 1987 (30/87)

Delegátům XI. sjezdu Revolučního odborového hnutí v Praze. – Kritika nečinnosti čs. odborů a výzva k důsledné obhajobě práv a zájmů čs. pracujících; dopis. (82 ř.)

15. dubna 1987 (31/87)

Odpověď na pozvání k účasti na semináři Mezinárodní mír a helsinské dohody ve Varšavě; dopis (bez určení adresáta, oslovující organizátory „vážení přátelé“). (21 ř.)

14. dubna 1987 (32/87)

Setkání signatářů Charty 77 se zástupci amerického senátu za jejich návštěvy v Praze; sdělení. (14 ř.)

30. dubna 1987 (33/87)

Všem čs. vládním a zastupitelským orgánům, ČSAV a Čs. tiskové kanceláři. – K veřejné diskusi se předkládá studie o znečištění ovzduší v Československu, vypracovaná z podnětu Charty 77; průvodní dopis začínající oslovením „spoluobčané“ (24 ř.) a analýza pod názvem *Aby se dalo dýchat* (496 ř.).

30. dubna 1987 (34/87)

Kulturnímu výboru České národní rady, ministerstvu školství ČSR a dalším institucím. – Stanovisko k připravovaným změnám pravidel

českého pravopisu s požadavkem veřejné diskuse o všech aktuálních otázkách jazykové kultury; dopis (60 ř.).

5. května 1987 (35/87)

Prezidentu republiky, předsedům Federálního shromáždění a vlády ČSSR. – Protest proti policejnímu zásahu vůči třem dělníkům, kteří v prvomájovém průvodu v Olomouci rozvinuli transparent s nápisem „Charta 77 vybízí k občanské kuráži“; dopis (47 ř.).

14. května 1987 (36/87)

Předsedům vlády ČSSR a ČSR, ministři vnitra ČSSR, federálnímu ministerstvu pro technický a investiční rozvoj. – Charta 77 předkládá dokumentaci o nezákoně praxi znemožňující cesty do zahraničí, jež jsou v zájmu občanů i země; dopis (22 ř.). Přílohy vypracované Michalem Dymáčkem (22 ř.).

24. května 1987 (37/87)

Setkání signatářů Charty 77 s představiteli vládní australské delegace za návštěvy v Československu; dopis (24 ř.).

26. května 1987 (38/87)

Předsedovi vlády ČSSR, předsedovi Federálního shromáždění, ministři vnitra ČSSR. – Rozbor nezákoně povolovací praxe při cestování čs. občanů do ciziny, jež je v rozporu s mezinárodními dohodami o občanských a politických právech; analýza a dokumentace na konkrétních případech pěti občanů (148 ř.).

[květen 1987] (39/87)

Předsedovi Komise pro bezpečnost a spolupráci v Evropě amerického kongresu. – Poděkování za publikaci komise *Jedenáct let po Helsinkách*; dopis (17 ř.).

3. června 1987 (40/87)

Mírovým aktivistům v NDR. – Stanovisko k návrhu na veřejné vystoupení v průběhu Závodu míru a na vydání společného prohlášení občanů států varšavské smlouvy; dopis (16 ř.).

10. června 1987 (41/87)

Zpráva o konání 1. tematického fóra Charty 77 (k ekologické problematice; sdělení (5 ř.).

24. června (42/87)

Federálnímu shromáždění, České národní radě a Obvodnímu národnímu výboru v Praze 6. – Prohlášení a návrhy k události v pražské restauraci, kde důstojník Státní bezpečnosti zastřelil číšníka; dopis (67 ř.).

30. června 1987 (43/87)

Seznam nových signatářů Charty 77; sdělení.

2. července 1987 (44/87)

Setkání signatářů Charty 77 s delegací Spolkového sněmu NSR za návštěvy v Československu; sdělení (11 ř.).

5. července 1987 (45/87)

K úmrtí Václava Černého; nekrolog (72 ř.).

6. července 1987 (46/87)

Kongresu END (Evropské jaderné odzbrojení) v Coventry. – Stanovisko k otázkám uvolňování mezinárodního napětí s návrhem na schůzku a uspořádání semináře v Praze; dopis (spolupodepsaný členy kolektivu mluvčích J. Dienstbierem a Jaroslavem Šabatou). dopis (51 ř.)

1. srpna 1987 (47/87)

Prohlášení k výročí 21. srpna 1968, v němž se vysvětluje pojem „národní smíření na demokratickém základě“ a vytyčují tyto základní požadavky: amnestie politických vězňů, možnost pracovního uplatnění a studia pro všechny podle schopností, vyřešení problému exilu, odsun sovětských vojsk ze země. (105 ř.)

5. srpna 1987 (48/87)

Prezidentu republiky, Federálnímu shromáždění a vládě ČSSR, ministerstvu spravedlnosti ČSR, ČTK a čs. veřejnosti. – Úvodní sdělení ke

sborníku kritických statí *O československém vězeňství*, který vznikl v nezávislém prostředí a který Charta 77 zveřejňuje. (53 ř.)

5. srpna 1987 (49/87)

Ludmile Jankovcové. – Blahopřání k 90. narozeninám; dopis (22 ř.).

7. srpna 1987 (50/87)

Prezidentu republiky, ministerstvu spravedlnosti ČSR. – Protest proti rozsudku Nejvyššího soudu ČSSR nad Jiřím a Pavlem Wonkovými; dopis (38 ř.).

24. srpna 1987 (51/87)

K úmrtí a pohřbu Viléma Sachera; sdělení (47 ř.).

7. září 1987 (52/87)

K 50. výročí od smrti Tomáše Garrigua Masaryka; hodnotící stať (87 ř.).

15. září 1987 (53/87)

České národní radě. – K odpovědi ČNR na podnět Charty k vyšetření případu v pražské restauraci (srv. 42/87 z 24. června). (44 ř.)

18. září 1987 (54/87)

Labour Party v Londýně. – Odpověď na pozvání Charty 77 k účasti na výroční konferenci strany; dopis (9 ř.).

25. září 1987 (55/87)

Vídeňské následné schůzce Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě. – Stanovisko k návrhu uspořádat mezinárodní fórum o humanitárních otázkách a aspektech helsinského procesu v Moskvě; dopis (56 ř.).

30. září 1987 (56/87)

Seznam nových signatářů a odvolání jednoho podpisu Prohlášení Charty 77.

2. října 1987 (57/87)

Vladimíru Kadlecovi. – Blahopřání k 75. narozeninám; dopis (36 ř.).

10. října 1987 (58/87)

K 70. narozeninám Zdeňka Urbánka; hodnotící stať (25 ř.).

10. října 1987 (59/87)

Federálnímu shromáždění ČSSR. – Urgence, že FS nereagovalo na návrhy Jana Svobody a Charty 77 ve věci základní služby (srv. 27/87 z 31. března), a stížnost, že autorovi návrhů byla odmítnuta běžně poskytovaná úleva v mimořádně obtížné situaci; dopis (32 ř.).

12. října 1987 (60/87)

Federálnímu shromáždění, České a Slovenské národní radě, federálnímu ministerstvu spojů. – O ústavně zaručeném právu na listovní tajemství a tajemství dopravovaných zpráv a o porušování těchto práv v Československu na základě vykonávacích předpisů; dopis (20 ř.) a obsáhlá analýza (450 ř.).

14. října 1987 (61/87)

Prezidentu Kostariky Oscaru Ariasovi. – Blahopřání k Nobelově ceně míru za rok 1987; dopis (6 ř.).

26. října 1987 (62/87)

Ke sjezdům uměleckých svazů, jež se konaly v první polovině roku 1987, a k situaci v těchto organizacích; kritický komentář. (182 ř.)

27. října 1987 (63/87)

Prezidentu ČSSR. – Urgence žádosti o propuštění Pavla Wonky z vězení v Minkovicích pro vážné ohrožení na životě při dalším věznění; dopis (21 ř.).

27. října 1987 (64/87)

Federálnímu shromáždění, České a Slovenské národní radě. – Požadavek prohlásit 28. říjen za státní svátek a slavit jej jako den vzniku

československé samostatnosti vzhledem k významu 28. října 1918 v čs. dějinách; dopis (41 ř.).

30. října 1987 (65/87)

Předsedovi vlády ČSSR, redakci *Hospodářských novin* a *Rudého práva*. – Příspěvek k diskusi o ekonomické reformě v Československu; dopis (17 ř.) a výsledky ankety uspořádané Chartou 77 (513 ř.).

5. listopadu 1987 (66/87)

Předsedům vlády ČSSR a ČSR, ČTK. – Protest proti policejním zásahům vůči signatářům Charty 77 a dalším občanům ve dnech 22. a 23. října 1987 v Praze a Olomouci; prohlášení (69 ř.).

17. listopadu 1987 (67/87)

Pokračování ankety Charty 77 o ekonomické reformě (srv. 65/87 z 30. října); dopis (7 ř.) a výsledky ankety (216 ř.).

17. listopadu 1987 (68/87)

Setkání signatářů Charty 77 se zástupcem Státního departementu USA za návštěvy v Československu; sdělení (zaslané na vědomí čs. ministerstvu zahraničí). (17 ř.)

23. listopadu 1987 (69/87)

Předsedovi vlády a ministru vnitra ČSSR, tiskovým agenturám ČTK, APN, AFP. – Protest proti brutálnímu zásahu policie při pracovní poradě zástupců Charty 77 v bytě mluvčí L. Šilhánové; dopis (31 ř.).

28. listopadu 1987 (70/87)

Zpráva o konání 2. fóra Charty 77 o činnosti Charty a přípravě manifestace ke Dni lidských práv (10. prosince); sdělení (17 ř.).

2. prosince 1987 (71/87)

ONV Praha 1, tiskovým agenturám ČTK, APN, AFP. – Oznámení o uspořádání veřejné manifestace ke Dni lidských práv na Staroměstském náměstí v Praze dne 10. prosince 1987; dopis (spolupodepsaný V. Havlem, L. Lisem a A. Šabatovou za VONS).

3. prosince 1987 (72/87)

Dánskému sdružení „Dialog s Chartou 77“. – Odpověď na dopis o vzniku sdružení (1. 9. 1987) a na nabídku spolupráce; dopis (9 ř.).

3. prosince 1987 (73/87)

Mezinárodnímu Červenému kříži v Ženevě. – Žádost o vyslání zástupce k vyšetření zdravotního stavu některých politických vězňů v Československu; dopis (51 ř.).

5. prosince 1987 (75/87)

Spoluobčanům, Čs. rozhlasu a televizi, tiskovým agenturám ČTK, APN, AFP. – Zpráva o zákazu manifestace ohlášené na 10. prosince (srv. 71/87 z 2. prosince); sdělení (5 ř.).

6. prosince 1987 (76/87)

Nezávislému semináři k otázkám lidských práv v Moskvě. – Souhrnná informace o stanoviscích Charty 77 k otázce lidských a občanských práv, k helsinskému procesu, k politické situaci v Československu a o jejích aktuálních požadavcích (srv. 47/87 z 1. srpna); dopis (115 ř.).

17. prosince 1987 (77/87)

Polské socialistické straně ve Varšavě. – Poděkování za dopis ke Dni lidských práv; dopis (6 ř.).

15. prosince 1987 (74/87)

Předsednictvu vlády ČSSR, Úřadu vlády SSR, vídeňské následné schůzce KBSE. – Předkládá návrh zásad k zajištění práv národnostních menšin, vypracovaný Výborem na obranu maďarské menšiny v Československu; dopis (spolupodepsaný Miroslavem Kusým, Milanem Šimečkou a Miklósem Durayem; 10 ř.) a návrh (jako příloha dopisu Charty, adresovaný čs. federální vládě; 112 ř.).

17. prosince 1987 (78/87)

Odboru pro vnitřní věci ONV v Praze 1. – Odvolání proti zákazu manifestace ke Dni lidských práv (srv. 75/87 z 5. prosince); dopis (spolupodepsaný V. Havlem, L. Lisem a A. Šabatovou za VONS). (62 ř.).

20. prosince 1987 (79/87)

Egbertu Boekerovi a Mientovi Janu Faberovi v Holandsku. – Odpověď na dopisy, jimiž adresáti informovali Chartu 77, že se odmítli účastnit semináře organizovaného oficiálním Čs. mírovým výborem na protest proti diskriminační praxi této instituce, a na jejich návrhy uspořádat společný seminář v lednu nebo v únoru 1988; dopis (spolupodepsaný J. Dienstbierem, J. Hájkem, M. Paloušem, J. Šabatou a J. Šternem). (29 ř.) Příloha: Organizační poznámky (13 ř.).

31. prosince 1987 (80/87)

Noví signatáři Prohlášení Charty 77 za období od 1. října do 31. prosince 1987 a seznam signatářů z dřívějšíka, jejichž jména dosud nebyla zveřejněna.

1988

2. ledna 1988 (1/88)

Sřídání mluvčích Charty 77; sdělení (3 ř.). Příloha: Životopisy Stanislava Devátého, Miloše Hájka a Bohumíra Janáta. (76 ř.)

2. ledna 1988 (2/88)

Výzva k solidárním akcím s rumunským lidem trpícím následky katastrofální politiky své vlády, adresovaná „Evropanům“. (47 ř.)

2. ledna 1988 (3/88)

Vídeňské následné schůzce KBSE. – Charta podporuje požadavek náhradní vojenské služby vypracovaný vydavateli nezávislého maďarského časopisu *Beszélő*; dopis (spolupodepsaný VONS). (6 ř.)

22. ledna 1988 (4/88)

O návštěvě amerického lékaře Roberta S. Lawrence v Československu a jeho neúspěšném jednání s čs. úřady ve věci návštěvy politických vězňů; sdělení (zaslané na vědomí ministerstvu zahraničí, ministerstvu spravedlnosti ČSR a prof. Lawrencovi). (55 ř.)

25. ledna 1988 (5/88)

Odboru pro vnitřní věci Národního výboru hl. m. Prahy. – Odvolání proti zákazu manifestace ke Dni lidských práv 10. prosince 1987; dopis (8 ř.).

7. února 1988 (6/88)

Setkání signatářů Charty 77 s náměstkem ministra zahraničí USA Johnem Whiteheadem za návštěvy v Československu; sdělení (14 ř.).

8. února 1988 (7/88)

Františku Čubovi, předsedovi JZD AK Slušovice. – K vyloučení mluvčího Charty 77 Stanislava Devátého z JZD Slušovice; dopis (spolupodepsaný L. Lisem). (36 ř.)

22. února 1988 (8/88)

Federálnímu shromáždění a generálnímu prokurátorovi ČSSR. – O potřebě správního soudnictví jako ochrany občanů proti libovůli úřadů; analýza (233 ř.).

29. února 1988 (9/88)

Podpora podpisové petiční akce o 31 bodech *Podněty katolíků k řešení situace věřících občanů v ČSSR*; sdělení (zaslané na vědomí Federálnímu shromáždění, kardinálu Tomáškovi a redakci *Rudého práva*). (34 ř.)

11. března 1988 (10/88)

Federálnímu shromáždění a vládě ČSSR, generální prokuratuře ČSSR, sekretariátu pro věci církevní a kardinálu Tomáškovi. – Protest proti represivním opatřením namířeným vůči účastníkům celonárodní pouti na počest blahoslavené Anežky 6. března 1988 a proti policejnímu šikanování skupiny signatářů Charty 77 v téže době; dopis (spolusignovaný VONS). (79 ř.)

13. března 1988 (11/88)

Federálnímu shromáždění a ministrovi vnitra ČSSR. – Protest proti zadržení maďarského bohemisty Györgye Vargy na letišti v Praze poté, když u něho byly nalezeny české exilové časopisy a knihy; policie tím

porušila svobodu rozšiřování informací bez ohledu na hranice; dopis (spolupodepsaný VONS). (28 ř.)

19. března 1988 (12/88)

O katastrofálním stavu ochrany kulturních památek v českých zemích: souhrnná informace (zaslaná na vědomí Federálnímu shromáždění, České národní radě a Ústavu krajinné ekologie ČSAV). (246 ř.)

21. března 1988 (13/88)

Výzva k veřejnosti pěti zemí zúčastněných na invazi do Československa v srpnu 1968, aby příslušné vlády přiměla veřejně přiznat nezákonnost vojenského zásahu; prohlášení (32 ř.).

29. března 1988 (14/88)

O brutálním zásahu policie proti shromáždění věřících na Hviezdoslavově náměstí v Bratislavě 25. března 1988; prohlášení (41 ř.).

31. března 1988 (15/88)

Seznam 26 nových signatářů a odvolání dvou podpisů Prohlášení Charty 77; sdělení.

9. dubna 1988 (16/88)

K nedožitým osmdesátinám Františka Kriegla; vzpomínková stať (36 ř.).

6. dubna 1988 (17/88)

Setkání signatářů Charty 77 se šesti členy amerického senátu za návštěvy v Československu; sdělení (24 ř.).

11. dubna 1988 (18/88)

Miloši Jakešovi, vládě ČSSR, Čs. mírovému výboru a následné schůzce KBSE ve Vídni. – Charta 77 vyjadřuje ochotu podpořit iniciativu M. Jakeše na vytvoření pásma důvěry ve střední Evropě, jestliže bude garantována aspoň minimálními gesty v oblasti lidských práv; prohlášení (80 ř.).

22. dubna 1988 (19/88)

Setkání signatářů Charty 77 s holandským ministrem zahraničí za návštěvy v Československu; sdělení (26 ř.).

22. dubna 1988 (20/88)

K 75. narozeninám Josefa Zvěřiny; hodnotící stať a blahopřání (46 ř.).

15. května 1988 (21/88)

Předsednictvu vlády ČSSR a Mezinárodní organizaci práce. – O formách a metodách diskriminace v zaměstnání a povolání uplatňovaných vůči československým občanům; dopis (100 ř.). Příloha 1: Rozbor usnesení předsednictva ÚV KSČ o kádrové a personální práci z r. 1970. Dalších 20 příloh dokumentuje materii na několika desítkách stran na řadě konkrétních případů.

25. dubna 1988 (22/88)

Ocenění mezinárodní hladovky za osvobození čs. vězňů přesvědčení a svědomí, kterou organizuje od 1. ledna 1988 Mezinárodní společnost pro lidská práva (IGFM); prohlášení (47 ř.).

28. dubna 1988 (23/88)

Federálnímu shromáždění, ministrům zdravotnictví a spravedlnosti ČSR. – Žádost o vyšetření příčin smrti a odpovědnosti za smrt Pavla Wonky ve vězení; dopis (29 ř.).

18. dubna 1988 (24/88)

Pozvání na mezinárodní seminář *Praha 88* o úloze občanských iniciativ, hnutí a jednotlivců v mírových vztazích mezi národy ve dnech 17. – 19. června 1988. (42 ř.)

22. dubna 1988 (25/88)

Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných (VONS). – K 10. výročí založení VONS; dopis (24 ř.).

3. května 1988 (26/88)

Za Pavlem Wonkou; nekrolog (87 ř.).

7. května 1988 (27/88)

K úmrtí básníka Jaromíra Šavrdy; nekrolog (68 ř.).

10. května 1988 (28/88)

Setkání signatářů Charty 77 s americkými lékaři, kteří vyšetřovali okolnosti smrti Pavla Wonky a navštívili ve vězení Jiřího Wolfa; sdělení (107 ř.).

11. května 1988 (29/88)

České národní radě a vládě ČSR, na vědomí tiskovým agenturám ČTK, APN, AFP. – Požaduje se vyšetřit příčiny smrti Pavla Wonky a vyvodit nejpřísnější důsledky vůči zodpovědným osobám a činitelům; dopis (95 ř.).

20. května 1988 (30/88)

K úmrtí signatáře Charty 77 Zdeňka Urbana; nekrolog (15 ř.).

6. června 1988 (31/88)

Blahopřání Jiřímu Hájkovi k 75. narozeninám; dopis (41 ř.).

1. června 1988 (32/88)

Ústřednímu výboru KSČ a čs. veřejnosti. – K tzv. vnitrostranické informaci KSČ o nezávislých občanských iniciativách; dopis (61 ř.).

1. června 1988 (33/88)

Podpora požadavku 30 občanů na změnu článků čs. ústavy týkajících se svobody projevu a svobody vyznání a ustanovení ústavy o tom, že veškerá kulturní politika, vzdělání, výchova a vyučování jsou vedeny v duchu marxismu– leninismu; prohlášení (8 ř.). Příloha: Podnět 30 čs. občanů k úpravě čl. 32, 16 a 24 Ústavy ČSSR (70 ř.).

16. června 1988 (34/88)

Kladné stanovisko k podpisové akci organizované krajany v Austrálii, podporující solidaritu domova a exilu; prohlášení (36 ř.). Příloha: Dopis čs. exilu M. Gorbačovovi, požadující co nejrychlejší odchod sovětských vojsk z Československa (46 ř.).

20. června 1988 (35/88)

Federálnímu shromáždění ČSSR. – O policejní akci proti mezinárodnímu mírovému semináři *Praha 88*, který se konal 17. – 19. června 1988; dopis (spolupodepsaný VONS). (67 ř.)

23. června 1988 (36/88)

Setkání signatářů s náměstkem ministra zahraničí Velké Británie za návštěvy v Československu; sdělení (17 ř.).

30. června 1988 (37/88)

Noví signatáři Charty 77 od 1. dubna do 30. června 1988; sdělení.

7. července 1988 (38/88)

Odsouzení plánu rumunské vlády likvidovat víc než polovinu rumunských vesnic a soustředit jejich obyvatelstvo do tzv. agro–industriálních center; prohlášení (46 ř.).

13. července 1988 (39/88)

Ústřednímu výboru Národní fronty ČSSR. – Návrh na postavení pomníku obětem stalinských represí v Československu, na odstranění Stalinských pomníků a na přejmenování ulic nesoucích jeho jméno; dopis (37 ř.).

14. července 1988 (40/88)

Výzva k pravdě o invazi do Československa v srpnu 1968, adresovaná československému a sovětskému politickému vedení a občanům Československa; prohlášení (70 ř.).

24. srpna 1988 (41/88)

Policejní represe proti účastníkům protestních akcí k 20. výročí sovětské vojenské intervence; souhrnná zpráva (spolupodepsaná VONS a zasláná Federálnímu shromáždění, vládě ČSSR a Inspekci federálního ministerstva vnitra). (133 ř.)

25. srpna 1988 (42/88)

Solidarita se stávkujícími dělníky v Polsku; prohlášení (26 ř.).

25. srpna 1988 (43/88)

Demokratickému svazu v Moskvě. – Vyjádření úcty a díky sovětským občanům, kteří 21. srpna 1988 v Moskvě manifestovali za pravdivé zhodnocení vojenské agrese proti Československu v roce 1968; dopis (15 ř.).

1. září 1988 (bez pořadového čísla)

Obhájcům lidských práv v Litvě. – Vyjádření solidarity s protestní hladovkou za propuštění dvanácti litevských politických vězňů; dopis (zaslaný na vědomí velvyslanectví SSSR v Praze a tiskovým agenturám). (28 ř.)

8. září 1988 (44/88)

Federálnímu shromáždění, vládě a ústřednímu výboru Národní fronty ČSSR. – Výzva k zamyšlení nad situací v zemi po demonstracích v srpnu 1988 a nad nezbytností provést reformu politického systému, návrh bezprostředních kroků směřujících k demokratizaci země; dopis (110 ř.).

5. září 1988 (45/88)

Oznámení o svolání nezávislého sympozia *Československo 88* na 11. – 13. listopadu 1988; sdělení (spolupodepsané zástupci čtyř dalších nezávislých iniciativ a V. Havlem jako předsedou přípravného výboru sympozia). (13 ř.)

6. září 1988 (46/88)

K rozsudku nad slovenským náboženským aktivistou Ivanem Polanským, odsouzeným na čtyři léta vězení za vydávání katolického samizdatu; prohlášení (47 ř.).

7. září 1988 (47/88)

Setkání signatářů Charty 77 s poradcem prezidenta a ministra zahraničí USA pro otázky odzbrojení Edwardem L. Rownym za návštěvy v Československu; sdělení (18 ř.).

17. září 1988 (48/88)

Setkání signatářů Charty 77 s francouzským ministrem zahraničí Rolandem Dumasem za návštěvy v Československu; sdělení (17 ř.).

30. září 1988 (bez pořadového čísla)

Pozdrav účastníkům konference „Československo 1918 – 1978, sedmdesát let od vzniku nezávislého státu“, pořádané univerzitou v Torontu; dopis (27 ř.).

30. září 1988 (49/88)

Seznam nových signatářů; sdělení.

1. října 1988 (50/88)

Sedmdesát let existence československého státu, stav historického vědomí, nezbytnost svobodného bádání o minulosti; úvaha nazvaná *Zamyšlení k jubileu republiky* (87 ř.).

20. září 1988 (51/88)

K úmrtí signatářky Charty 77 Jiřiny Zelenkové; nekrolog (32 ř.).

15. října 1988 (52/88)

Setkání signatářů Charty 77 s náměstkem ministra zahraničí USA Johnem C. Whiteheadem za návštěvy v Československu; sdělení (21 ř.).

18. října 1988 (53/88)

Poselství Charty 77 připravené pro nezávislou manifestaci k 28. říjnu; prohlášení (37 ř.).

24. října 1988 (54/88)

K zákazu nezávislé manifestace 28. října; prohlášení (33 ř.).

1. listopadu 1988 (55/88)

Protest proti brutálnímu policejnímu zásahu vůči pokojné manifestaci 28. října v Praze; prohlášení (65 ř.).

16. listopadu 1988 (56/88)

Předsednictvu vlády ČSSR a četným čl. vládním a vědeckým institucím. – Policejní zásah proti sympoziu Československo 88; prohlášení (spolupodepsané zástupci Nezávislého mírového sdružení a Společenství přátel USA). (102 ř.)

1. prosince 1988 (57/88)

Ke 40. výročí Všeobecné deklarace lidských práv; prohlášení (122 ř.).

9. prosince 1988 (58/88)

Setkání signatářů Charty 77 s francouzským prezidentem Françoisem Mitterrandem za návštěvy v Československu; sdělení (17 ř.).

16. prosince 1988 (59/88)

Stanovisko ke skutečnosti, že úřady povolily uspořádat 10. prosince 1988 na Škroupově náměstí v Praze nezávislou manifestaci ke 40. výročí Všeobecné deklarace lidských práv; prohlášení (57 ř.).

18. prosince 1988 (60/88)

Ke smyslu Charty 77; prohlášení (26 ř.). Příloha: Stař Jana Patočky z 3. ledna 1977 *Čím je a čím není Charta 77* (89 ř.).

30. prosince 1988 (61/88)

Seznam nových signatářů a odvolání dvou podpisů pod Prohlášení Charty 77; sdělení.

1989

2. ledna 1989 (1/89)

Střídání mluvčích Charty 77; sdělení (3 ř.). Příloha: Životopisy Tomáše Hradílka, Dany Němcové, Saši Vondry (62 ř.).

8. ledna 1989 (2/89)

Federálnímu shromáždění, předsednictvu vlády a generální prokuratuře ČSSR, federálnímu ministerstvu vnitra. – O případu Jozefa Babjaka

z Michalovců, který byl policisty po dopravním přestupku ztýrán tak, že těmto zraněním podlehl; sdělení (36 ř.).

11. ledna 1989 (3/89)

Federálnímu shromáždění a předsednictvu vlády ČSSR. – Požadavek, aby se čs. výbušnina Semtex nedostávala do rukou zahraničních teroristických organizací; stanovisko (37 ř.).

[před 15. lednem 1989] (4/89)

Prohlášení Charty 77 k 20. výročí sebeupálení Jana Palacha; určeno jako projev na nezávislé manifestaci v Praze 15. ledna 1989. (39 ř.)

17. ledna 1989 (5/89)

Vládám signatářských států helsinského Závěrečného aktu. – O brutálních policejních zásazích proti účastníkům vzpomínkových manifestací v Praze 15. a 16. ledna 1989; dopis (podepsaný pouze T. Hradílkem, další dva mluvčí byli ve vazbě). (63 ř.)

17. ledna 1989 (6/89)

Ohlášení hladovky kolektivu mluvčích a dalších aktivistů Charty 77 na protest proti věznění čs. občanů z politických a náboženských důvodů; sdělení (podepsané opět pouze T. Hradílkem). (7 ř.)

20. ledna 1989 (7/89)

Mezinárodní společnosti pro lidská práva (IGFM) v Curychu, Vídni a Frankfurtu nad M. – Poděkování za organizaci mezinárodní řetězové hladovky s cílem dosáhnout amnestie čs. politických vězňů; dopis (podepsaný opět pouze T. Hradílkem). (28 ř.)

22. ledna 1989 (8/89)

Stanovisko k událostem, jež se odehrály v Československu v souvislosti s 20. výročím sebeupálení Jana Palacha; prohlášení (nazvané *Prohlášení k lednovým událostem*, podepsané pouze T. Hradílkem a zveřejněné na tiskové konferenci v Praze dne 23. ledna 1989). (113 ř.)

23. ledna 1989 (9/89)

Soupis čís. politických vězňů podle stavu ke dni 23. ledna 1989.

(Dokument byl zveřejněn pouze ve stručném výtahu.)

6. února 1989 (10/89)

Nezávislým iniciativám a obhájcům lidských práv ve východní Evropě, na vědomí časopisu *Romania Libera* v Budapešti, Amnesty International, FIDH, International Helsinki Federation. – Výzva k solidaritě a pomoci rumunskému obyvatelstvu; dopis (43 ř.).

10. února 1989 (11/89)

Prezidentu republiky, Federálnímu shromáždění a vládě ČSSR, Čs. výboru pro evropskou bezpečnost a spolupráci, Výboru čís. veřejnosti pro lidská práva, Mezinárodní helsinské federaci pro lidská práva. – Stanovisko k závěrečnému dokumentu vídeňské následné schůzky KBSE a požadavky vznesené v té souvislosti na čís. státní orgány; dopis (103 ř.).

12. února 1989 (12/89)

Výboru čís. veřejnosti pro lidská práva a humanitární spolupráci a ČTK. – Stanovisko o nutnosti řešit společenskou situaci v Československu dialogem se všemi občany, nikoli mocenskou konfrontací; prohlášení (39 ř.).

15. února 1989 (13/89)

Nové vydání Prohlášení Charty 77 z ledna 1977, doplněné výkladem o posláním a historii Charty a údaji o počtu signatářů; sdělení (119 ř.). Příloha: Prohlášení Charty 77 z 1. ledna 1977 (142 ř.).

18. února 1989 (14/89)

Vládám účastnických zemí KBSE, všem přátelům doma i v zahraničí. – Poděkování za projevy solidarity a morální podpory a upozornění, že čís. vláda a parlament postupují v příkrém rozporu se závazky přijatými na následné schůzce ve Vídni; dopis (61 ř.). (Dokument byl zveřejněn jako dopis signovaný zástupci devíti nezávislých iniciativ.)

19. února 1989 (15/89)

K 20. výročí sebeupálení studenta Jana Zajíce; prohlášení (44 ř.)

19. února 1989 (16/89)

K 75. narozeninám Bedřicha Placáka; hodnotící stať (28 ř.).

24. února 1989 (17/89)

Stanovisko k případu britského spisovatele Salmana Rushdieho, odsuzující iránský státní terorismus; prohlášení 25 ř.).

25. února 1989 (18/89)

Výboru pro podání návrhu na udělení Nobelovy ceny míru Václava Havlovi. – Podpora kandidatury V. Havla; dopis (16 ř.).

28. února 1989 (19/89)

Maďarským přátelům. – Poděkování za solidaritu s Václavem Havlem a dalšími čs. politickými vězni; dopis (37 ř.).

1. března 1989 (20/89)

Setkání signatářů Charty 77 s dánským ministrem zahraničí Uffem Ellemannem– Jensenem za návštěvy v Československu; sdělení (28 ř.).

2. března 1989 (21/89)

Prezidentu republiky. – Výzva zastavit trestní stíhání proti účastníkům manifestací v lednu 1989 a prominout tresty v případech, kdy již byly vyneseny rozsudky; dopis (58 ř.).

12. března 1989 (22/89)

Vládě ČSSR a příslušným ministerstvům. – O potřebě znovu přezkoumat projekt vodního díla Gabčíkovo – Nagymaros; dopis (napsaný při příležitosti setkání expertů z Československa a šesti sousedních zemí v Praze). (39 ř.)

13. března 1989 (23/89)

O podvržených dopisech v souvislosti s údajnou sbírkou na neexistující konto nezávislých iniciativ, směřující k jejich diskreditaci; prohlášení (31 ř.).

13. března 1989 (bez pořadového čísla)

Nezávislým skupinám v Maďarsku. – Blahopřání k obnovení 15. března jako maďarského státního svátku; telegram (6 ř.).

27. března 1989 (24/89)

Nezávislé samosprávné odborové organizaci Solidarita, Polsko–čs. solidaritě, hnutí Svoboda a mír, Polské socialistické straně demokratické revoluce, Konfederaci nezávislého Polska, Helsinskému výboru v Polsku, Polské socialistické straně. – Poděkování za projevy solidarity s obhájci lidských práv v Československu a ocenění významu nezávislých občanských aktivit pro demokratizaci zemí sovětského bloku; dopis (16 ř.).

28. března 1989 (25/89)

Federálnímu shromáždění, ministerstvu školství ČSR, ústřednímu výboru KSČ, *Učitelským novinám*. – O kritickém stavu československého školství a potřebě zavést demokratický školský systém; analýza nazvaná *Slovo ke školství*. (93 ř.)

31. března 1989 (26/89)

Noví signatáři Prohlášení Charty 77 za období od 1. ledna do 31. března 1989; seznam.

3. dubna 1989 (27/89)

Vládě ČSSR a Výboru čs. veřejnosti pro lidská práva a humanitární spolupráci. – Stanovisko k současným podpisovým akcím občanů, založeným na ústavou zaručovaném petičním právu; kritizuje úřední postihy signatářů peticí a vyzývá občany, aby své petiční právo bránili; prohlášení (45 ř.).

5. dubna 1989 (28/89)

Vládě ČSSR, ministerstvu kultury ČSR, sekretariátu pro věci církevní v předsednictvu vlády ČSSR, Radě židovských náboženských obcí (ŽNO) a ŽNO v Praze, Státnímu ústavu památkové péče a ochrany přírody, ústřednímu výboru Českého svazu protifašistických bojovníků. – Kritika devastace židovských kulturních památek v Československu a zamlčování úlohy Židů v čs. dějinách; analýza nazvaná *Tragédie Židů v čs. poválečné skutečnosti*. (258 ř.)

8. dubna 1989 (29/89)

Všem lidem dobré vůle doma i v zahraničí. – Výzva na záchranu života Stanislava Devátého, který drží ve vězení protestní hladovku; prohlášení (spolupodepsané 26 členy kolektivu mluvčích Charty 77 a zasláné na vědomí vládě ČSSR, Mezinárodní helsinské federaci a Výboru čs. veřejnosti pro lidská práva a humanitární spolupráci). (25 ř.)

15. dubna 1989 (30/89)

Zpráva o akcích na záchranu Stanislava Devátého (srv. 29/89) a o jeho propuštění z vazby po třiceti dnech protestní hladovky; sdělení (spolupodepsané Petrem Bartošem za Výbor na obranu S. Devátého a zasláné na vědomí Výboru čs. veřejnosti pro lidská práva humanitární spolupráci). (15 ř.)

17. dubna 1989 (31/89)

Společnosti Memorial v Moskvě. – Vítá činnost Společnosti, protože je nezbytné zhodnotit tragické důsledky stalinismu; to se týká také jeho působení v Československu, kde je stalinismus stále součástí přítomnosti; navrhuje uspořádat v Praze v listopadu 1989 východoevropský seminář o stalinismu; dopis (spolupodepsaný jedním z prvních mluvčích Charty Jiřím Hájkem). (65 ř.)

20. dubna 1989 (32/89)

K prvnímu výročí smrti Pavla Wonky; vzpomínková stať (49 ř.).

21. dubna 1989 (33/89)

Sjezdu radikální strany v Budapešti. – Pozdravná adresa; dopis (32 ř.).

22. dubna 1989 (bez pořadového čísla)

Prvnímu tajemníkovi Komunistické strany Gruzie. – Protest proti brutálnímu nasazení armády k potlačení demonstrace civilního obyvatelstva v Tbilisi; telegram (11 ř.).

22. dubna 1989 (bez pořadového čísla)

Skupině Důvěra ve Lvově. – Protest proti surovému postupu milice vůči předvolebnímu shromáždění v ukrajinském Lvově v březnu 1989; telegram (9 ř.)

23. dubna 1989 (34/89)

O tradici prvomájových oslav a možnosti využít nadcházejících prvomájových průvodů k projevům občanské vůle, zejména k upozornění na porušování lidských práv; prohlášení (25 ř.).

27. dubna 1989 (35/89)

K prvnímu výročí smrti Jaromíra Šavrdy; vzpomínková stať (25 ř.)

5. května 1989 (36/89)

Konferenci o lidské dimenzi KBSE v Paříži. – Politika represí a perzekuce občanské vůle, uplatňovaná ze strany státu v Československu, ve světle závazků přijatých čs. představiteli v rámci helsinského procesu; analýza (spolupodepsaná předsedou Čs. helsinského výboru J. Hájkem a VONS). (118 ř.)

13. května 1989 (37/89)

Generálnímu tajemníkovi ÚV KSČ M. Jakešovi. – Odmítavé stanovisko k nadcházející státní návštěvě N. Ceaušesca v Československu; dopis (22 ř.).

15. května 1989 (38/89)

K úmrtí Dominika Tatarkey; nekrolog (38 ř.).

15. května 1989 (39/89)

Vládě ČSSR. – Požadavek, aby veřejnost byla seznámena s riziky, jež představuje pro životní prostředí zahájení těžby zlata v nalezišti Mokrs-

ko metodou kyanidového loužení; dopis (zaslaný na vědomí podniku Geoindustria, časopisů *Vesmír* a *Nika* a tiskovým agenturám). (66 ř.)

23. května 1989 (40/89)

Členským zemím NATO k 40. výročí vzniku Severoatlantického paktu s požadavkem, aby státy NATO vyhlásily vůli jednat se státy Varšavské smlouvy o rozpuštění obou paktů do roku 2000; otevřený dopis (spolu-podepsaný J. Dienstbierem, V. Havlem a V. Malým). (32 ř.)

23. května 1989 (41/89)

K úmrtí filmového režiséra Pavla Juráčka; nekrolog (14 ř.).

23. května 1989 (42/89)

Veřejnému shromáždění END (Evropské jaderné odzbrojení) v Londýně. – Děkuje za pozvání a za projevy solidarity a vítá, že se shromáždění bude zabývat podnětem mírového semináře *Praha 88* (srv. 35/88) k vytvoření celoevropské reprezentativní nevládní instituce; dopis (26 ř.).

28. května 1989 (43/89)

Vládě ČSSR. – Znovu k vodnímu dílu Gabčíkovo – Nagymaros (srv. 22/89); dopis (46 ř.).

28. května 1989 (44/89)

Velvyslanectví Čínské lidové republiky (ČLR) v Praze a ministerskému předsedovi ČLR. – Poselství solidarity s požadavky demonstrujících čínských studentů a výzva ke zdrženlivosti a rozvaze na adresu čínského vedení; dopis (26 ř.).

5. června 1989 (45/89)

Velvyslanectví ČLR v Praze. – Protest proti masakru studentů pokojně demonstrujících za lidská práva v ulicích v Pekingu; dopis (17 ř.)

16. června 1989 (46/89)

Občanům Maďarska. – Poselství při příležitosti celonárodního pietního aktu na paměť Imreho Nagye a spolupracovníků dne 16. června 1989; telegram (15 ř.).

24. června 1989 (47/89)

K soudnímu procesu s vydavatelem samizdatových časopisů *Vokno* a *Voknoviny* Františkem Stárkem a Ivou Vojtkovou; prohlášení nazvané *Budme stateční jako František Stárek* (51 ř.).

29. června 1989 (48/89)

Blahopřání Františku kardinálu Tomáškovi k 90. narozeninám; dopis (22 ř.).

30. června 1989 (49/89)

Noví signatáři Prohlášení Charty 77 za období od 1. dubna do 30. června 1989; seznam.

10. července 1989 (50/89)

O přípravě nové ústavy a tzv. vedoucí úloze KSČ; stanovisko (zaslané na vědomí komisi ÚV KSČ pro vypracování nové ústavy). (102 ř.)

10. července 1989 (51/89)

K 200. výročí Deklarace práv člověka a občana, vyhlášené v srpnu 1789 francouzským Národním shromážděním; prohlášení (85 ř.). Příloha: Plné znění deklarace (78 ř.).

21. července 1989 (52/89)

K difamační kampani čs. policie a sdělovacích prostředků, v níž se aktivita občanských iniciativ spojuje s násilnými akcemi a terorismem: prohlášení nazvané *Kdo seje vítr a kdo má sklidit bouři?* (zaslané na vědomí generální prokuratury ČSSR a sdělovacím prostředkům). (108 ř.)

8. srpna 1989 (53/89)

Vládě ČSSR, ministerstvu vnitra ČSR. – Stanovisko k výstavbě koksárny u Stonavy, sdílící obavy polských sousedů o ekologické ohrožení okolí koksárny; dopis (58 ř.)

19. srpna 1989 (bez pořadového čísla)

Účastníkům mezinárodní konference o právu národů na sebeurčení a rovnoprávnost, konané 21. – 22. srpna 1989 v Rize; pozdravné poselství (18 ř.).

26. srpna 1989 (54/89)

Organizacím FIDESZ v Budapešti. – Poděkování za účast na pražské protestní manifestaci 21. srpna 1989, při níž byli dva maďarští občané vzati do vazby; dopis (18 ř.).

31. srpna 1989 (55/89)

K procesu se Stanislavem Devátým u okresního soudu v Gottwaldově dne 29. srpna 1989, kde byl S. D. odsouzen pro údajné pobuřování k trestu odnětí svobody na 20 měsíců nepodmíněně; souhrnná zpráva (spolupodepsaná VONS a zasláná na vědomí Federální shromáždění ČSSR a Výboru čs. veřejnosti pro lidská práva a humanitární spolupráci). (91 ř.)

14. září 1989 (56/89)

Vládě ČSSR, na vědomí sdělovacím prostředkům. – Stanovisko k situaci uprchlíků z NDR, kteří se uchýlili na půdu velvyslanectví Spolkové republiky v Praze, s požadavkem, aby čs. vláda poskytla veškerou pomoc při řešení hygienické situace a zdravotní péče, jakož i při zajištění dodatečných ubytovacích možností. Zásadním řešením je pouze nastolení demokratických poměrů v NDR; prohlášení (40 ř.).

14. září 1989 (57/89)

Federálnímu shromáždění, ministerstvu školství ČSR, *Učitelským novinám*. – Předkládá ke zveřejnění a další diskusi kritický příspěvek o potřebě zásadní změny dosavadního školského a vzdělávacího systému,

vzniklý v prostředí Charty 77; průvodní dopis (24 ř.) a příloha *Školský a vzdělávací systém* (72 ř.).

15. září 1989 (58/89)

Setkání signatářů Charty 77 s francouzskou ministryní za návštěvy v Československu; sdělení (15 ř.).

18. září 1989 (59/89)

Předání funkce mluvčího Václavu Havlovi na dobu 52 dnů, které mluvčí Saša Vondra musí strávit ve vězení při výkonu trestu odnětí svobody; sdělení (4 ř.).

21. září 1989 (60/89)

Prohlášení solidarity s uvězněnými občany z Lipska, obviněnými z nezákonného srocování; vyzývá všechny demokraty v Polsku, Maďarsku a Sovětském svazu k veřejné solidaritě s uvězněnými; prohlášení (spolupodepsané VONS). (39 ř.)

25. září 1989 (61/89)

Blahopřání k 75. narozeninám Jiřího Koláře; dopis (7 ř.)

30. září 1989 (62/89)

Noví signatáři Prohlášení Charty 77 v období od 1. července do 30. září 1989; seznam.

5. října 1989 (63/89)

Federálnímu shromáždění a vládě ČSSR. – Žádost adresovaná poslancům, aby neprojednávali připravené novely trestního a tiskového zákona a další návrhy zákonů, které jsou v rozporu s mezinárodními závazky Československa v oblasti lidských práv; žádost vládě, aby předkládané návrhy zákonů předložila k veřejné diskusi a vzala v úvahu návrhy nezávislých iniciativ; prohlášení (13 ř.).

13. října 1989 (64/89)

Prohlášení k neúspěšnému jednání s pražskými úřady o poskytnutí vhodných prostor k důstojné oslavě 28. října nezávislými iniciativami a občany, kteří se nechtějí zúčastnit oficiálních oslav. (35 ř.)

14. října 1989 (65/89)

K případu Petra Cibulky, který byl několikrát vězněn za své občanské postoje a nyní je už rok ve vazbě, obviněn z trestných činů, které nespáchal; prohlášení 28 ř.)

22. října 1989 (66/89)

Prohlášení k 10. výročí procesu se členy Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných (VONS); rekapituluje okolnosti policejní akce a soudního procesu z roku 1979 a veřejně žádá generálního prokurátora ČSSR, aby se postaral o rehabilitaci těch, kdo byli před deseti lety protiprávně odsouzeni, nebo jsou za práci ve VONS stále ještě stíháni. (58 ř.)

[Dokument 67/89 připravovaný jako prohlášení nezávislých iniciativ k 28. říjnu nebyl vydán.]

4. listopadu 1989 (68/89)

K úmrtí Milana Hübla; nekrolog (24 ř.).

4. listopadu 1989 (69/89)

Vyhlášení ankety o občanské morálce v Československu; sdělení (23 ř.) a příloha (odpovědi Vlasty Chramostové ze 17. října 1989 na pět anketních otázek; 315 ř.).

8. listopadu 1989 (70/89)

Federálnímu shromáždění ČSSR. – Výzva poslancům, aby odmítli předložený návrh zákona o tisku a ostatních hromadných informačních prostředcích, protože odporuje mezinárodním závazkům Československa v rámci helsinského procesu; prohlášení (zaslané na vědomí Mezinárodní helsinské federaci a Výboru čs. veřejnosti pro lidská práva a humanitární spolupráci). (68 ř.)

9. listopadu 1989 (71/89)

K celonárodnímu a mezinárodnímu významu svatořečení Anežky Přemyslovny; prohlášení (26 ř.).

18. listopadu 1989 (72/89)

Stanovisko k situaci v zemi po brutálním zásahu policie proti pokojné demonstraci 17. listopadu; prohlášení (39 ř.).

29. listopadu 1989 (73/89)

K výročí smrti Františka Kriegla; vzpomínková stať (15 ř.).

15. prosince 1989 (74/89)

Jeleně G. Bonnerové a všem přátelům Andreje D. Sacharova. – K úmrtí Andreje D. Sacharova; dopis (23 ř.).

29. prosince 1989 (75/89)

Václavu Havlovi. – Blahopřání ke zvolení prezidentem republiky (6 ř.).

31. prosince 1989 (76/89)

Seznam 141 nových signatářů Prohlášení Charty 77 za období od 1. října do 31. prosince 1989; sdělení.

Ed. pozn.: V tomto seznamu dokumentů Charty 77 za rok 1989 se neuvádějí prohlášení a podobné texty vydané jménem několika nezávislých občanských iniciativ, jestliže je mluvčí Charty 77 výslovně neoznačili jako číslované dokumenty Charty 77.

VĚCNÝ REJSTŘÍK K DOKUMENTŮM CHARTY 77

Hesla jsou rozčleněna zhruba do tří základních skupin v tomto pořadí: Československo, mezinárodní otázky, Charta 77. Problematika domácí a mezinárodní se ovšem v mnohých heslech prolíná, tak např. texty k následným schůzkám KSBE se týkaly namnoze na prvním místě situace v Československu; podobně mnohé dokumenty o Chartě vypovídaly o všeobecné situaci v Československu.

Údaj v každém řádku odkazuje na datum a číslo dokumentu (pokud byl dokument číslován); podle tohoto údaje lze v anotovaném seznamu dokumentů Charty zjistit další podrobnosti o obsahu dokumentu a o jeho rozsahu.

Lidská a občanská práva		75/87	5.12.1987
v Československu: dodržování		11/88	13.3.1988
mezinárodních dohod		18/88	11.4.1988
1	1.1.1977	33/88	1.6.1988
	23.1.1977	46/88	6.9.1988
7	8.3.1977	57/88	1.12.1988
10	25.4.1977	59/88	16.12.1988
	říjen 1977	27/89	3.4.1989
	6.1.1978	63/89	5.10.1989
15	8.2.1978	70/89	8.11.1989
	5.4.1978		
	13.10.1978		
	6.11.1978		
	10.12.1978		
4/82	10.2.1982		23.2.1977
	5.4.1982		6.1.1978
20/84	1.12.1984		30.12.1978
7/85	20.3.1985	20/86	červen1986
19/85	23.7.1985	2/87	6.1.1987
9/86	18.3.1986	71/87	2.12.1987
18/86	19.6.1986	34/89	23.4.1989
21/86	15.8.1986		
14/87	2.3.1987		
27/87	31.3.1987		
60/87	12.10.1987		
			21.9.1977
			3.6.1978

Lidská a občanská práva v Československu: občané a realizace práv

O zásazích čs. policie vůči občanům

	8.3.1979
	4.3.1980
	11.3.1980
	23.4.1980
29/86	17.10.1986
42/87	24.6.1987
53/87	15.9.1987
66/87	5.11.1987
41/88	24.8.1988
55/88	1.11.1988
2/89	8.1.1989
5/89	17.1.1989
8/89	22.1.1989
12/89	12.2.1989
72/89	18.11.1989

Na obranu tvůrčí svobody

12	30.6.1977
13	20.11.1977
	4.6.1978
	1.10.1981
7/82	3.3.1982
21/82	23.6.1982
24/82	11.8.1982
14/83	14.5.1983
31/83	31.8.1983
24/85	25.9.1985
24/86	18.9.1986
62/87	26.10.1987
46/88	6.9.1988
17/89	24.2.1989

O reformě politického systému

8/84	6.4.1984
16/86	13.5.1986
21/87	23.3.1987
27/87	31.3.1987
8/88	22.2.1988
33/88	1.6.1988
44/88	8.9.1988
12/89	12.2.1989
50/89	10.7.1989
63/89	5.10.1989

O náboženských právech a svobodách a jejich potlačování

9	22.4.1977
	11.6.1978
	30.11.1978
	2.12.1981
8/82	3.3.1982
11/82	10.3.1982
23/82	8.7.1982
36/82	22.12.1982
3/83	10.1.1983
12/83	3.5.1983
21/84	12.12.1984
9/88	29.2.1988
10/88	11.3.1988
14/88	29.3.1988
46/88	6.9.1988

O svobodě cestování

24	26.3.1979
	30.3.1980
25/85	24.10.1985
14/86	2.5.1986
29/86	17.10.1986
36/87	14.5.1987
38/87	26.5.1987

O životním prostředí

22	27.11.1978
	28.4.1979
	12.5.1981
26/83	19.7.1983
36/83	12.12.1983
13/85	30.5.1985
22/85	13.9.1985
15/86	6.5.1986
33/87	30.4.1987
41/87	10.6.1987
22/89	12.3.1989
39/89	15.5.1989
43/89	28.5.1989
53/89	8.8.1989

O diskriminaci v zaměstnání

	10.11.1977
	19.1.1978
	6.4.1978
	7.2.1979
	říjen 1979
	15.5.1980
	26.3.1981
17/82	17.5.1982
18/83	24.5.1983
10/84	7.5.1984
11/85	22.8.1985
21/88	15.5.1988

O odborových právech

	20.12.1978
	18.4.1980
	20.6.1980
30/87	14.4.1987

O zdravotnictví

42/83	30.12.1983
14/84	15.8.1984
4/85	14.2.1985

O cenách a životní úrovni

26	27.5.1979
	12.11.1979
	5.5.1980
6/82	15.2.1982

O dětech, mládeži a školství

4	leden 1977
	9.12.1977
	9.6.1980
20/82	1.6.1982
15/83	16.5.1983
41/83	27.12.1983
7/84	2.4.1984
7/86	6.3.1986
32/86	17.11.1986
8/87	30.1.1987

25/89	28.3.1989
57/89	14.9.1989

O čs. hospodářství

4/83	22.1.1983
10/83	30.4.1983
6/84	12.3.1984
28/85	14.11.1985
65/87	30.10.1987
67/87	17.11.1987

O čs. dějinách a historiografii

33/82	27.11.1982
11/84	20.5.1984
16/84	26.9.1984
4/85	14.2.1985
9/85	26.4.1985
15/85	10.6.1985
39/88	13.7.1988
45/88	5.9.1988
	30.9.1988
50/88	1.10.1988
53/88	18.10.1988
56/88	16.11.1988
31/89	17.4.1989
71/89	9.11.1989

Charta k 28. říjnu

	8.10.1978
	28.10.1978
37/83	24.10.1983
64/87	27.10.1987
64/89	13.10.1989

Charta k 21. srpnu

12/78	12.8.1978
27/82	17.8.1982
30/83	15.8.1983
15/84	19.8.1984
20/85	20.8.1985
22/86	20.8.1986
47/87	1.8.1987
13/88	21.3.1988

34/88	16.6.1988	30.11.1978
40/88	14.7.1988	(Jan Pavel II.)
O situaci maďarské národnostní menšiny v ČSSR		7.5.1981
37/82	20.12.1982	(A. Sacharov)
23/87	27.3.1987	18.5.1981
24/87	30.3.1987	(Jan Pavel II.)
25/87	30.3.1987	35/83 5.10.1983
74/87	15.12.1987	(L. Walesa)
O čs. vězeňství		17/84 11.10.1984
16/78	22.5.1978	(J. Seifert)
	19.3.1980	8/85 25.3.1985
22/82	21.6.1982	(V. Černý)
48/87	5.8.1987	16/85 20.6.1985
4/88	22.1.1988	(E. Weinzierl)
29/88	11.5.1988	23/85 22.9.1985
O vztahu čs. státu k židovské kultuře		(J. Seifert)
28/89	5.4.1989	8/86 16.3.1986
O postavení Cikánů-Romů		(F. Vodslon)
23/78	13.12.1978	33/86 17.11.1986
O vědeckém výzkumu		(V. Chramostová)
26/82	10.8.1982	4/87 3.1.1987
O výbušnině Semtex 3/89		(A. Sacharov)
	11.1.1989	7/87 22.1.1987
O reformě českého pravopisu		(J. Hejdlánek)
34/87	30.4.1987	10/87 12.2.1987
Anketa o občanské morálce		(V. Sacher)
69/89	4.11.1989	12/87 20.2.1987
O ochraně kulturních památek		(G. Skilling)
12/88	19.3.1988	49/87 5.8.1987
Zdravice a blahopřání		(L. Jankovcová)
		57/87 2.10.1987
		(V. Kadlec)
		58/87 10.10.1987
		(Z. Urbánek)
		61/87 14.10.1987
		(O. Arias)
		20/88 22.4.1988
		(J. Zvěřina)
		25/88 22.4.1988
		(VONS)
		31/88 6.6.1988
		(J. Hájek)

16/89 19.2.1989
(B. Placák)
48/89 29.6.1989
(F. Tomášek)
61/89 30.9.1989
(J. Kolář)
75/89 29.12.1989
(V. Havel)

**Nekrology, kondolence,
vzpomínkové staře**

6.12.1979
(F. Kriegel)
12/86 22.3.1982
(smrt nizozemských
novinářů v Salvadoru)
2/86 10.1.1986
(J. Seifert)
3/86 20.1.1986
(J. Seifert)
6/86 3.3.1986
(O. Palme)
38/86 31.12.1986
(G. Sekaninová)
13/87 2.3.1987
(K. Frydelund)
15/87 3.3.1987
(J. Patočka)
45/87 5.7.1987
(V. Černý)
51/87 24.8.1987
(V. Sacher)
52/87 7.9.1987
(T. G. Masaryk)
16/88 9.4.1988
(F. Kriegel)
26/88 3.5.1988
(P. Wonka)
27/88 7.5.1988
(J. Šavřda)
30/88 20.5.1988
(Z. Urban)

51/88 20.9.1988
(J. Zelenkové)
4/89 před 15. 1.1989
(J. Palach)
15/89 19.2.1989
(J. Zajíc)
32/89 20.4.1989
(P. Wonka)
35/89 27.4.1989
(J. Šavřda)
38/89 15.5.1989
(D. Tatarka)
41/89 23.5.1989
(P. Juráček)
68/89 4.11.1989
(M. Hübl)
73/89 29.11.1989
(F. Kriegel)
74/89 15.12.1989
(A. Sacharov)

**Charta k následným
konferencím o bezpečnosti a
spolupráci v Evropě**

10.1.1978
12.3.1978
28.6.1980
17.9.1980
10.11.1980
17.2.1981
22.2.1981
8/82 3.3.1982
29/82 22.10.1982
39/83 14.11.1983
43/83 30.12.1983
19/85 23.7.1985
24/85 25.9.1985
14/86 2.5.1986
31/86 30.10.1986
55/87 25.9.1987
3/88 2.1.1988
5/89 17.1.1989

11/89	10.2.1989		září 1978
36/89	5.4.1989		16.11.1978
<hr/>			
O míru a mírovém hnutí			
	16.11.1981		6.11.1979
			srpen 1980
13/82	29.3.1982		8.12.1980
18/82	21.4.1982		14.12.1980
25/82	27.8.1982	2/82	10.2.1981
9/83	30.4.1983	5/82	7.1.1982
19/83	30.5.1983	28/82	30.1.1982
20/83	15.6.1983	30/82	30.8.1982
21/83	12.6.1983	34/83	9.11.1982
24/83	30.6.1983	35/83	28.9.1983
29/83	25.7.1983	19/84	5.10.1983
38/83	listopad1983	17/85	2.11.1984
5/84	4.3.1984	26/85	29.6.1985
9/84	1.5.1984	12/86	7.11.1985
12/84	17.6.1984	77/87	16.4.1986
13/84	30.6.1984	42/88	17.12.1987
5/85	11.3.1985	24/89	25.8.1988
18/85	1.7.1985		27.3.1989
11/86	25.3.1986		
13/86	25.4.1986		
25/86	18.9.1986		
27/86	2.10.1986		
28/86	7.10.1986		
22/87	25.3.1987		
27/87	31.3.1987		
31/87	15.4.1987		
40/87	3.6.1987	76/87	18.7.1978
46/87	6.7.1987	43/88	22.7.1978
59/87	10.10.1987		srpen 1978
79/87	20.12.1987		6.11.1979
3/88	2.1.1988		28.1.1980
24/88	18.4.1988		7.5.1981
35/88	20.6.1988		4.12.1981
42/89	23.5.1989		6.12.1987
			25.8.1988
			1.9.1988
			17.4.1989
			22.4.1989
			(2 dokumenty)
			19.8.1989
<hr/>			
Sovětský svaz			
<hr/>			
Maďarsko			
<hr/>			
Solidarita Charty s obránci lidských práv v zahraničí Polsko			
	srpen 1978	19/89	28.2.1989
	(2 dokumenty)	22/89	12.3.1989
			13.3.1989
		33/89	21.4.1989
		43/89	28.5.1989

46/89	16.6.1989		20.6.1980
54/89	26.8.1989		30.10.1980
NDR		8/83	31.3.1983
	22.7.1978	17/86	6.6.1986
	6.11.1978	18/87	20.3.1987
	12.5.1979	54/87	18.9.1987
56/89	14.9.1989	Charta k různým mezinárodním otázkám	
60/89	21.9.1989	17/83	22.5.1983
Rumunsko		33/83	5.9.1983
2/88	2.1.1988	27/85	8.11.1985
38/88	7.7.1988	4/86	14.2.1986
10/89	6.2.1989	13/88	21.3.1988
37/89	13.5.1989	17/89	24.2.1989
Mezinárodní solidarita s Chartou		40/89	23.5.1989
	16.7.1978	44/89	28.5.1989
	20.11.1978	45/89	5.6.1989
	4.12.1978	51/89	10.7.1989
	21.12.1978	Poděkování za mezinárodní ceny a pocty udělené Chartě	
	31.3.1979		4.12.1987
	27.8.1979	9/82	4.3.1982
	říjen 1979	2/84	20.1.1984
	srpen 1980	3/85	19.1.1985
	31.3.1983	30/86	25.10.1986
6/87	15.1.1987	36/86	10.12.1986
26/87	30.3.1987	5/87	14.1.1987
22/88	25.4.1988	Ostatní korespondence Charty do zahraničí	
	30.9.1988		5.5.1979
7/89	20.1.1989		25.6.1979
14/89	18.2.1989	31/82	10.11.1982
19/89	28.2.1989	32/82	25.11.1982
54/89	26.8.1989	23/83	14.6.1983
56/89	14.9.1989	4/86	21.2.1984
60/89	21.9.1989	5/86	17.2.1986
Charta k různým mezinárodním konferencím		19/86	16.6.1986
	10.11.1977	6/87	14.1.1987
	9.1.1978	20/87	23.3.1987
	18.4.1980		

22/87	25.3.1987
39/87	květen 1987
72/87	3.12.1987
18/89	25.2.1989

Setkání signatářů Charty se zahraničními představiteli

	5.5.1979
14/85	3.7.1985
11/87	17.2.1987
16/87	6.3.1987
32/87	14.4.1987
37/87	24.5.1987
43/87	2.7.1987
68/87	17.11.1987
6/88	7.2.1988
17/88	6.4.1988
19/88	22.4.1988
36/88	23.6.1988
47/88	7.9.1988
48/88	17.9.1988
52/88	15.9.1988
58/88	9.12.1988
20/89	1.3.1989
58/89	15.9.1989

Charta o sobě, o formách a výsledcích své činnosti

1	1.1.1977
10	25.4.1977
11	13.6.1977
	21.9.1977
	6.1.1978
21	19.10.1978
	9.4.1979
	1.2.1980
	26.4.1980
3/82	7.1.1982
16/82	14.4.1982
38/82	12.1982
25/83	30.6.1983
44/83	31.12.1983

4/84	21.2.1984
2/85	6.1.1985
19/86	16.6.1986
34/86	17.11.1986
3/87	6.1.1987
41/87	10.6.1987
70/87	28.11.1987
60/88	18.12.1988
13/89	15.2.1989

Seznamy signatářů

1	1.1.1977
5	1.2.1977
8	9.3.1977
11	13.6.1977
14	21.12.1977
17	23.5.1978
20	10.10.1978
25	9.4.1979
27	8.10.1979
28	9.6.1980
29	27.4.1981
10/82	5.3.1982
7/83	13.3.1983
3/84	7.2.1984
10/85	20.5.1985
23/86	15.9.1986
26/86	1.10.1986
37/86	28.12.1986
28/87	5.4.1987
43/87	30.6.1987
56/87	30.9.1987
80/87	31.12.1987
15/88	31.3.1988
37/88	30.6.1988
49/88	30.9.1988
61/88	30.12.1988
13/89	15.2.1989
26/89	31.3.1989
49/89	30.6.1989
62/89	30.9.1989
76/89	31.12.1989

Sdělení o mluvčích Charty

1	1.1.1977
	26.5.1977
	21.9.1977
	6.4.1978
	6.11.1978
	8.2.1979
	5.6.1979
	1.1.1980
	13.1.1981
1/82	7.1.1982
1/83	9.1.1983
6/83	7.2.1983
1/84	7.1.1984
1/85	6.1.1985
1/86	7.1.1986
1/87	6.1.1987
1/88	2.1.1988
1/89	2.1.1989
59/89	18.9.1989
1/90	6.1.1990

**Represe vůči signatářům:
policejní represe**

2	8.1.1977
3	15.1.1977
	14.11.1977
	23.11.1977
	12.12.1977
	10.1.1978
	3.2.1978
	28.2.1978
	11.3.1978
	24.4.1978
	16.5.1978
	29.5.1978
	3.6.1978
	4.6.1978
	16.11.1978
	9.12.1978
	30.5.1979
	31.5.1979

	14.11.1979
	16.-27.4.1980
	30.7.1980
	17.9.1980
	28.9.1980
	23.12.1980
	9.4.1981
	7.5.1981
	15.5.1981
	15.7.1981
	1.10.1981
	6.4.1982
15/82	3.5.1982
19/82	23.6.1982
21/82	12.6.1983
21/83	23.12.1984
22/84	12.3.1985
6/85	28.5.1985
12/85	18.3.1986
10/86	10.2.1987
9/87	5.5.1987
35/87	5.11.1987
66/87	23.11.1987
69/87	20.6.1988
35/88	16.11.1988
56/88	17.1.1989
6/89	13.3.1989
23/89	21.7.1989
52/89	18.11.1989
72/89	

**Represe vůči signatářům:
rozsudky, vězení**

	3.2.1977
	12.10.1977
	17.10.1977
	1.11.1977
	5.1.1978
	11.3.1978
	18.1.1978
	4.6.1978
	11.6.1978
	1.10.1978
	8.10.1978

19.10.1978
 před 11.1.1979
 17.1.1979
 16.2.1979
 25.6.1979
 13.8.1979
 15.10.1979
 21.10.1979
 24.10.1979
 12.11.1979
 22.12.1979
 před 21.2.1980
 26.5.1980
 20.6.1980
 29.6.1980
 30.6.1980
 13.10.1980
 9.11.1980
 5.2.1981
 21.2.1981
 1.10.1981
 2.12.1981
 21/82
 24/82
 35/82
 2/83
 5/83
 13/83
 16/83
 22/83
 27/83
 28/83
 32/83
 8/84
 5/86
 17/87
 19/87
 50/87
 63/87
 73/87
 4/88
 23/88
 29/88

9/89
 14/89
 21/89
 29/89
 30/89
 32/89
 47/89
 55/89
 65/89
 66/89

23.1.1989
 18.2.1989
 2.3.1989
 8.4.1989
 15.4.1989
 20.4.1989
 24.6.1989
 31.8.1989
 14.10.1989
 22.10.1989

**Represe vůči signatářům:
propouštění z práce**

30.5.1977
 30.6.1977
 10.11.1977
 19.1.1978
 6.4.1978
 7.2.1979
 1.3.1979
 říjen 1979
 15.5.1980
 26.3.1981
 17/82
 18/83
 7/88
 21/88

24.5.1982
 24.5.1983
 8.2.1988
 15.5.1988

**Represe vůči signatářům:
tiskové kampaně**

3
 6
 15/82
 35/86
 32/88
 52/89

15.1.1977
 15.2.1977
 14.11.1979
 11.6.1981
 6.4.1982
 28.11.1986
 1.6.1988
 21.7.1989

**Represe vůči signatářům:
postup správních úřadů**

19.6.1979
 16.10.1979

34/82	3.12.1982
40/83	20.12.1983
75/87	5.12.1987
78/87	17.12.1987
5/88	25.1.1988
54/88	24.10.1988
59/88	16.12.1988

**Represe vůči signatáři
R. Battěkovi**

	20.6.1980
	29.6.1980
	13.10.1980
	9.11.1980
	5.2.1981
	21.2.1981
	20.4.1981
	mezi 27.7. a
	27.8.1981
18/84	2.11.1984

**Represe vůči signatáři
S. Devátému**

21/88	15.5.1988
29/89	8.4.1989
30/89	15.4.1989
55/89	31.8.1989

**Represe vůči signatáři
V. Havlovi**

	12.10.1977
	1.11.1977
	5.1.1978
	18.1.1978
	28.2.1978

	11.3.1978
	9.12.1978
5/83	4.2.1983
14/89	18.2.1989

Represe vůči signatáři L. Lisovi

2/83	10.1.1983
13/83	4.5.1983
27/83	18.7.1983
28/83	25.7.1983

**Represe vůči signatářům-
členům VONS**

	30.5.1979
	31.5.1979
	25.6.1979
	15.10.1979
	21.10.1979
	24.10.1979
	12.11.1979
	22.12.1979
	28.9.1980
66/89	22.10.1989

**Represe vůči signatáři
P. Wonkovi**

50/87	7.8.1987
63/87	27.10.1987
73/87	3.12.1987
4/88	22.1.1988
23/88	28.4.1988
28/88	10.5.1988
29/88	11.5.1988
32/89	20.4.1989

MLUVČÍ CHARTY 77 V LETECH 1977–1990

Charta 77 jako neformální a otevřené společenství má pouze signatáře Prohlášení Charty 77 z 1. ledna 1977, své mluvčí a dokumenty. Mluvčí Charty 77 reprezentují Chartu navenek a jednájí jejím jménem, zejména pak vydávají dokumenty Charty 77 a zaručují pravost textů, které jsou zveřejňovány jménem Charty nebo její péčí.

Mluvčí mají právo předat své funkce po vzájemné dohodě dalším signatářům; na počátku Charty 77 stála ostatně myšlenka, že každý signatář je i jejím potenciálním mluvčím. Od roku 1979 se ustálilo, že trojice mluvčích přebírala své pověření vždy na rok, pokud nebyl tento postup ovlivněn mimořádnými okolnostmi. Vyhlášení nové trojice mluvčích předcházela vždy odpovědná diskuse uvnitř Charty přihlížející k tomu, aby daná trojice ztělesňovala ono společenství lidí různých profesí, různých konfesí a politického přesvědčení, jakož i různého věku a různého pohlaví, jímž Charta chtěla být. Podobně se bral zřetel i na to, jak vysokým nárokům byli mluvčí při výkonu svého pověření vystaveni.

O mluvčích a Kolektivu mluvčích se podrobněji vyjádřil Dopis signatářům Charty ze 6. ledna 1987 (srv. dokument č. 3/87 otištěný v oddílu Texty Charty 77) a text uvádějící nové vydání Prohlášení Charty 77 (tamtéž, dokument 13/89 z 13. února 1989).

*

Následující seznam obsahuje v abecedním pořádku údaje o 38 signatářích Charty 77, kteří byli mluvčími v letech 1977 – 1989, včetně mluvčích na rok 1990. S ohledem na dané okolnosti jsou životopisné přehledy co nejstručnější a zahrnují pouze údaje nezbytné pro charakteristiku jednotlivých osobností a pro posouzení, za jakých okolností kdo vykonával funkci mluvčího. V přehledu se neuvádí účast v jiných nezávislých aktivitách v posledních dvou letech před vítězstvím demokratické revoluce (s výjimkou VONS), ani údaje o činnosti a povolání po 17. listopadu 1989, o jiné veřejné činnosti a publikacích. Časový

údaj o signatářství se vztahuje na zveřejnění seznamu signatářů, v němž bylo uvedeno jeho jméno.

Pokud jde o policejní a soudní perzekuci mluvčích, uvádí se jen delší pobyt ve vězení. Všichni mluvčí prodělali nespočetně policejních výslechů, domovní prohlídky a šikany nejrůznějšího druhu; takřka všichni mají za sebou opakovaná krátkodobá policejní zadržení do 48 hodin. Několik faktů namátkou: devět z dvaceti šesti mluvčích bylo v letech 1977–1986 uvězněno na delší dobu, celkem strávili ve vězení skoro 24 let. Po dobu pěti let (mezi 29. 5. 1979 a 5. 3. 1984) byli ve vězení současně nejméně dva mluvčí Charty, v třiletí od konce května 1979 do konce května 1982 dokonce tři; za uvězněného mluvčího nastoupil vždy jiný signatář, aby byla kontinuita činnosti Charty zachována, někteří signatáři byli mluvčími více než jednou.

Jako doplněk je k seznamu připojen chronologický přehled o tom, kdy která trojice mluvčích vykonávala funkci.

4. března 1990 Vilém Prečan

Rudolf BATTĚK, nar. 2. 11. 1924, sociolog, esejista. Vysokoškolské vzdělání, ale teprve 1965–70 pracoval v oboru. 1968–69 poslanec České národní rady a místopředseda Klubu angažovaných nestraníků. Vězněn z politických důvodů 1969–70 a 1971–74 (celkem 3 a půl roku. – Sign. Ch 77 (1. 1. 1977), zakládající člen VONS (24. 4. 1978), mluvčí od 1. 2. 1980; znovu zatčen 14. 6. 1980 a vězněn do 30. 10. 1985. Poté v důchodu.

Václav BENDA, nar. 8. 8. 1946, matematik a filozof. Doktorát filozofie, do r. 1977 pracoval jako programátor. – Sign. Ch 77 (1. 2. 1977), zakládající člen VONS (24. 4. 1978), mluvčí od 8. 2. 1979; zatčen 29. 5. 1979 a vězněn plně 4 roky; znovu mluvčí od 7. 1. 1984 do 6. 1. 1985.

Stanislav DEVÁTÝ, nar. 8. 6. 1952, technik. Vyučen elektrikářem, absolvent průmyslovky. Z několika zaměstnání musel odejít pro konflikty kvůli kritice vůči vedení podniku, z JZD Agrokombinát Slušovice byl propuštěn poté, když se stal mluvčím. – Sign. Ch 77 (20. 5. 1985),

člen VONS (1986); mluvčí od 2. 1. 1988 do 2. 1. 1989. V průběhu r. 1989 opětovně brán do vazby, kde držel opakovaně protestní hladovku; 29. 8. 1989 odsouzen k 20 měsícům vězení; k odvolacímu řízení se nedostavil a uchýlil se do ilegality (Polsko), odkud se vrátil až po 17. 11. 1989.

Jiří DIENSTBIER, nar. 20. 4. 1937, novinář a publicista, vysokoškolské vzdělání. 1969 propuštěn z Čs. rozhlasu, vyloučen z KSČ a ze Svazu novinářů, pracoval jako dokumentarista do r. 1979. – Sign. Ch 77 (1. 1. 1977), zakládající člen VONS (24. 4. 1978), mluvčí od 8. 2. 1979; zatčen 29. 5. 1979 a vězněn 3 roky, znovu mluvčí od 6. 1. 1985 do 7. 1. 1986. Od propuštění z vězení (28. 5. 1982) pracoval jako topič.

Jiří HÁJEK, nar. 6. 6. 1913, historik, diplomat, politik. Doktorát práv (1937) a později další vědecké hodnosti, zastával vysoké funkce diplomatické a vládní do začátku září 1968, kdy rezignoval na sovětský nátlak jako ministr zahraničí. Od r. 1973 v důchodu. – Sign. Ch 77 (1. 1. 1977) a jeden z první trojice mluvčích, v době od 13. 3. do 21. 9. 1977 jediný mluvčí Charty 77; jako mluvčí působil od 1. 1. 1977 do 6. 4. 1978 a znovu od 5. 6. 1979 do 1. 1. 1980.

Miloš HÁJEK, nar. 12. 5. 1921, historik. Za účast v odboji odsouzen nacisty k smrti; z cely smrti byl osvobozen za Pražského povstání. Doktorát filozofie, habilitace; v r. 1968 ředitel Ústavu dějin socialismu a delegát Vysočanského sjezdu KSČ; po vyloučení z KSČ ztratil zaměstnání v oboru. – Sign. Ch 77 (1. 1. 1977); mluvčí od 2. 1. 1988 do 2. 1. 1989.

Václav HAVEL, nar. 5. 10. 1936, dramatický spisovatel a esejista. 1968–69 předseda Kruhu nezávislých spisovatelů a člen vedení Svazu spisovatelů. Čestný doktorát několika zahraničních univerzit. – Sign. Ch 77 (1. 1. 1977), zakládající člen VONS, mluvčí Ch 77 od 1. 1. do 20. 5. 1977, od 6. 11. 1978 do 8. 2. 1979 a od 18. 9. do 9. listopadu 1989. Vyšetřovací vazba 14. 1. – 20. 5. 1977, 28. 1. – 13. 3. 1978; znovu uvězněn od 29. 5. 1979 do 7. 2. 1983 a od 16. 1. do 17. 5. 1989. Vyznamenán Cenou Jana Palacha (1981).

Ladislav HEJDÁNEK, nar. 10. 5. 1927, filozof. Doktorát filozofie (1952), ale teprve v r. 1968 mohl pracovat v oboru. Od r. 1971 pracoval jako dělník, 1972 vězněn z politických důvodů. – Sign. Ch. 77 (1. 1. 1977), mluvčí 21. 9. 1977 – 8. 2. 1979 a znovu 5. 6. 1979 – 1.1.1980. Organizátor soukromých filozofických seminářů. Čestný doktorát univerzity v Amsterdamu; vyznamenán Cenou Jana Palacha (1984).

Tomáš HRADÍLEK, nar. 28. 4. 1945, zootechnik, absolvent Vysoké školy zemědělské. Člen KSČ od 1966 do 1969. Po podpisu Ch 77 (1. 2. 1977) donucen odejít z JZD a pracoval jako dělník na pile. Mluvčí 2. 1. 1989 – 6. 1. 1990.

Marie HROMÁDKOVÁ, nar. 5. 1. 1930, vysokoškolské vzdělání (historie), do r. 1969 pracovala v aparátu KSČ. Po vyloučení z KSČ pracovala jako úřednice. – Sign. Ch 77 (1. 1. 1977), mluvčí od 1. 1. 1980 do 13. 1. 1981.

Bohumír JANÁT, nar. 7. 11. 1949, filozof. Vysokoškolská studia (absolvoval 1973) po nich pracoval 2 roky jako dělník; místo vědeckého aspiranta v ČSAV ztratil po podpisu Charty 77, poté pracoval jako dělník. Sign. Ch 77 (13. 6. 1977); mluvčí od 2. 1. 1988 do 2. 1. 1989.

Eva KANTŮRKOVÁ, nar. 11. 5. 1930, spisovatelka. Vysokoškolské vzdělání, od začátku šedesátých let se věnuje literatuře, od r. 1970, kdy vystoupila z KSČ, byla na seznamu zakázaných autorů. – Sign. Ch 77 (1. 2. 1977), vězněna 6. 5. 1981 – 22. 3. 1982, mluvčí 6. 1. 1985 – 7. 1. 1986. Čestná členka švédského PEN–Klubu. Vyznamenána Cenou Jana Palacha (1988).

Jan KOZLÍK, nar. 4. 1. 1946, vyučen elektromontérem, 1968 začal studovat bohosloveckou fakultu, těsně před dokončením byl z politických důvodů vyloučen. – Sign. Ch. 77 (1. 2. 1977), mluvčí od 9. 1. 1983 do 7. 1. 1984. Po propuštění z místa technika (1984) pracoval jako topič.

Marie Rút KRÍŽKOVÁ, nar. 15. 6. 1936, literární historička. Vysokoškolské vzdělání, po r. 1968 několik let pracovala jako lesní dělnice

a poté jako poštovní úřednice. – Sign. Ch 77 (dopis 13. 1. 1977); mluvní 2. 2. 1983 – 7. 1. 1984.

Marta KUBIŠOVÁ, nar. 1. 11. 1942, zpěvačka. V průběhu let 1962–1969 se stala nejpopulárnější československou zpěvačkou v oboru populární hudby a získala četné domácí a zahraniční ceny, natočila 100 gramofonových desek a účinkovala v několika filmech. Od ledna 1970 nesměla veřejně vystupovat; pracovala jako úřednice. – Sign. Ch (1. 1. 1977), Mluvní od 21. 9. 1977 do 6. 11. 1978.

Miroslav LEHKÝ, nar. 1. 5. 1947, programátor. Koncem 60. let absolvoval dva roky studia na katolické teologické fakultě v Bratislavě (studia nesměl dokončit), politicky perzekvován. Pracoval v slovenských nezávislých iniciativách. – Sign. Ch 77 (únor 1989); mluvní od 6. 1. 1990.

Ladislav LIS, nar. 24. 4. 1926, politik. Účastník protinacistického odboje, po válce střídavě pracoval v politických funkcích a jako dělník, v r. 1968 tajemník Městského výboru KSČ. Vyloučen z KSČ 1969, dokončil právní a vysokoškolská studia (1970) a opět pracoval jako dělník. – Sign. Ch 77 (1. 1. 1977), člen VONS (9. 6. 1978); vězněn 2 měsíce v r. 1978 a znovu 29. 5. – 22. 12. 1979; mluvní od 7. 1. 1982 a v této funkci vězněn od 5. 1. 1983 do 5. 3. 1984. Znovu uvězněn 10. 5. – 9. 8. 1984. Podroben tzv. ochrannému dohledu, který skončil v červnu 1987. Místopředseda Mezinárodní federace pro lidská práva (FIDH) od 18. 11. 1984.

Jan LITOMISKÝ, nar. 19. 8. 1943, agronom, aktivní člen Českobratrské církve evangelické. Absolvent Vysoké školy zemědělské. V l. 1968–69 činný v Čs. straně lidové. – Sign. Ch (1. 2. 1977); člen VONS (od r. 1978); mluvní od 6. 1. 1987 do 2. 1. 1988. Odsouzen za činnost ve VONS na tři roky ztráty svobody (vězněn od února 1981 do února 1984) a dva roky ochranného dohledu (skončil v únoru 1986).

Václav MALÝ, 21. 9. 1950, římskokatolický kněz. Bohoslovecké vzdělání, vysvěcen v r. 1976. – Sign. Ch. (9. 3. 1977), zakládající člen VONS

(24. 4. 78); v lednu 1979 zbaven státního souhlasu k výkonu činnosti duchovního a pracoval jako dělník; uvězněn 29. 5. – 22. 12. 1979. Mluví od 13. 1. 1981 do 7. 1. 1982.

Anna MARVANOVÁ, nar. 18. 3. 1928, novinářka. 1969 vystoupila z KSČ a byla propuštěna z Čs. rozhlasu, pracovala jako myčka nádobí a doručovatelka novin, od 1970 v invalidním důchodu. – Sign. Ch 77 (1. 1. 1977) a mluví po dvě funkční období (7. 1. 1982 – 7. 1. 1984).

Dana NĚMCOVÁ, nar. 14. 1. 1934, psychologka, vysokoškolské vzdělání. Pro aktivní podporu pronásledovaných hudebníků v r. 1976 zbavena možnosti pracovat v oboru. – Sign. CH 77 (1. 1. 1977), členka VONS od založení; pracovala jako uklízečka a domovnice. Uvězněna 29. 5. 1979 a v procesu s VONS odsouzena na dva roky ztráty svobody s podmíněným odkladem. Mluví od 2. 1. 1989 do 6. 1. 1990; v té době ve vazbě od 16. do 25. 1. 1990.

Martin PALOUŠ, nar. 14. 10. 1950 (syn R. Palouše), doktorát přírodních věd (1974) a další studium filozofie. Pracoval jako programátor, po podpisu Charty jako topič a uklízeč. – Sign. Ch 77 (1. 1. 1977); mluví od 7. 1. 1986 do 6. 1. 1987.

Radim PALOUŠ, nar. 6. 11. 1924, filozof a přírodovědec. Doktorát filozofie a habilitace v pedagogice. Do 1977 docent na Karlově univerzitě, propuštěn pro podpis Charty 77. Sign. Ch 77 (1. 1. 1977); mluví od 7. 1. 1982 do 2. 2. 1983.

Jan PATOČKA, nar. 1. 6. 1907, zemřel 13. 3. 1977, filozof evropského jména. Doktorát filozofie, habilitace (1937) a působení na filozofické fakultě Karlovy univerzity do r. 1948, kam se vrátil jako profesor až v r. 1968, a odkud byl znovu propuštěn – tentokrát do důchodu – v r. 1971. Četné pocty a hodnosti v zahraničí. Až do r. 1977 pokračoval v soukromých přednáškách a seminářích, jež dostaly pojmenování Patočkova univerzita. – Signatář Ch 77 (1. 1. 1977) a jeden z první trojice jejích mluvčích. Zemřel v důsledku neustálých policejních výslechů uprostřed štvavé kampaně proti Chartě 77.

Bedřich PLACÁK, nar. 16. 2. 1914, lékař, kardiochirurg. Doktor lékařských věd, profesor Karlovy univerzity v oboru chirurgie (1968). Po vyloučení z KSČ (1969) pracoval jako lékař v podřízeném postavení, po podpisu Charty 77 propuštěn a zaměstnán už jen jako dělník či zřízenec, nyní v důchodu.– Sign. Ch (9. 3. 1977); mluví od 13. 1. 1981 do 7. 1. 1982.

Miloš REJCHRT, nar. 19. 10. 1946, duchovní českobratrské církve evangelické. Bohoslovecká studia, 1970 uveden do funkce duchovního, 1972 zbaven státního souhlasu k výkonu této činnosti, od té doby pracoval jako dělník. – Sign. Ch 77 (1. 1. 1977), mluví 1. 1. 1980 – 13. 1. 1981.

Jan RUML, nar. 5. 3. 1953, novinář. Absolvent gymnázia, kvůli rodičům nepřijat na žádnou vysokou školu, pracoval v dělnických zaměstnáních. Sign. Ch 77 (1. 2. 1977), člen VONS (od r. 1979). Vyšetřovací vazba od 6. 5. 1981 do 22. 3. 1982 na základě obvinění z podvracení republiky. Mluví od 6. 1. 1990.

Jiří RUML, nar. 9. 7. 1925, novinář. V r. 1968 předseda organizace Svazu novinářů v Praze. Po vyloučení z KSČ (1969) pracoval jako technik a po podpisu Charty 77 (1. 1. 1977) jako dělník. Vězněn 6. 5. 1981 – 27. 5. 1982. Mluví 7. 1. 1984 – 6. 1. 1985.

Jana STERNOVÁ, nar. 6. 3. 1921, umělkyně. Za války 5 let držena gestapem jako rukojmí v internačním táboře. Angažmá mj. v Národním divadle v Praze jako tanečnice. – Sign. Ch 77 (1. 1. 1977); mluví 7. 1. 1984 – 6. 1. 1985.

Jaroslav ŠABATA, nar. 2. 11. 1927, psycholog. Doktorát filozofie, habilitace v psychologii. 1968 tajemník Krajského výboru KSČ v Brně. Po vyloučení z KSČ (1969) pracoval jako dělník. Zatčen 20. 11. 1971 a odsouzen na šest a půl roku, podmíněně propuštěn v prosinci 1976. – Sign. Ch 77 (1. 1. 1977), mluví od 6. 4. 1978, uvězněn od 1. 10. 1978 do 12. 12. 1980; znovu mluví 10. 2. 1981 – 7. 1. 1982.

Anna ŠABATOVÁ, nar. 23. 6. 1951 (dcera J. Šabaty), jako studentka filozofie byla zatčena 15. 11. 1971, odsouzena na tři roky do vězení, a po propuštění v r. 1973 už nemohla studia dokončit. Pracovala pak jako úřednice. – Sign. Ch 77 (1. 2. 1977); zakládající členka VONS (24. 4. 1978); mluvčí od 7. 1. 1986 do 6. 1. 1987. – V době uvěznění svého manžela Petra Uhla (29. 5. 1979 – 28. 5. 1984) vydávala jeho i svým jménem periodikum Informace o Chartě 77.

Libuše ŠILHÁNOVÁ, nar. 10. 4. 1929, novinářka a socioložka. Vysokoškolské vzdělání (doktorát filozofie). Po vyloučení z KSČ v r. 1970 pracovala manuálně. Sign. Ch 77 (1. 1. 1977); mluvčí od 6. 1. 1987 do 2. 1. 1988.

Jan ŠTERN, nar. 1. 11. 1924, novinář a publicista. Vysokoškolské vzdělání (filozofie a historie). Po vyloučení z KSČ ztratil práci jako žurnalista (září 1969) a pracoval jako dělník, později jako úředník, nyní je v důchodu. – Sign. Ch 77; mluvčí od 7. 1. 1986 do 6. 1. 1987.

Petruška ŠUSTROVÁ, nar. 18. 5. 1947, publicistka. Započatá studia filozofie, 1969–71 vězněna dva roky pro činnost ve skupině Hnutí revoluční mládeže, pak pracovala jako poštovní úřednice, studium už nesměla dokončit. – Sign. Ch 77 (1. 1. 1977), členka VONS (od 19. 6. 1977); mluvčí 6. 1. 1985 – 7. 1. 1986.

Zdena TOMINOVÁ, nar. 7. 2. 1941, publicistka a spisovatelka. Studia herectví a filozofie (ukončena 1968). V sedmdesátých letech pracovala jako tlumočnice, po podepsání Charty propuštěna. – Sign. Ch 77 (23. 5. 1978); mluvčí od 8. 2. 1979 do 1. 2. 1980. – Od září 1980 žije v Anglii, kde působí jako spisovatelka.

Miroslav TYL, nar. 18. 2. 1943, odborník v oboru pěstování léčivých rostlin. Absolvent Vysoké školy zemědělské, studia filozofická a sociologická (žák Jana Patočky); 1965–69 organizoval samostatné studentské hnutí. – Sign. CH 77 (1. 1. 1977); mluvčí od 6. 1. 1990.

Josef VOHRYZEK, nar. 17. 5. 1926, literární kritik, prozaik a překladatel. Mládí strávil ve Švédsku, kam ho poslali v r. 1940 rodiče, aby unikl deportacím Židů. Vysokoškolské vzdělání. Koncem 50. let vyloučen z KSČ; člen Kruhu nezávislých spisovatelů v r. 1968; od r. 1972 pracoval jako dělník.– Sign. Ch 77 (1. 1. 1977); mluvčí od 6. 1. 1987 do 2. 1. 1988. Vyznamenán Cenou Jana Palacha (1985).

Saša (Alexandr) VONDRA, nar. 17. 8. 1961, geograf. Doktorát přírodních věd, pracoval jako programátor.– Sign. Ch 77 (2. 7. 1987); mluvčí od 2. 1. 1989 do 6. 1. 1990. Ve vyšetřovací vazbě od 16. do 26. 1. 1990; odsouzen v únoru 1989 na dva měsíce ztráty svobody podmíněně; trest musel nastoupit na podzim 1989. V době od 18. 9. 1989, kdy byl ve vězení, zastupoval ho 52 dnů ve funkci mluvčího Václav Havel.

CHRONOLOGICKÝ PŘEHLED MLUVČÍCH CHARTY 77

01.01.77	HÁJEK Jiří	HAVEL věz. 14.1.77 rez. 20.5.77	PATOČKA † 13.3.77
21.09.77	HÁJEK Jiří	HEJDÁNEK	KUBIŠOVÁ
06.04.78	ŠABATA věz. 1.10.78	HEJDÁNEK	KUBIŠOVÁ
06.11.78		HEJDÁNEK	HAVEL
08.02.79	BENDA věz. 29.5.79	DIENSTBIER věz. 29.5.79	TOMINOVÁ
05.06.79	HÁJEK Jiří	HEJDÁNEK	TOMINOVÁ
01.01.80	HROMÁDKOVÁ	REJCHRT	TOMINOVÁ
01.02.80	HROMÁDKOVÁ	REJCHRT	BATTĚK věz. 14.6.80
13.01.81	MALÝ	PLACÁK	
10.02.81	MALÝ	PLACÁK	ŠABATA
07.01.82	MARVANOVÁ	LIS věz. 5.1.83	PALOUŠ Radim
09.01.83	MARVANOVÁ	KOZLÍK	PALOUŠ R.
02.02.83	MARVANOVÁ	KOZLÍK	KŘÍŽKOVÁ
07.01.84	BENDA	RUML Jiří	STERNOVÁ
06.01.85	DIENSTBIER	KANTŮRKOVÁ	ŠUSTROVÁ
07.01.86	PALOUŠ M.	ŠABATOVÁ	ŠTERN
06.01.87	LITOMISKÝ	VOHRYZEK	ŠILHÁNOVÁ
02.01.88	HÁJEK Miloš	JANÁT	DEVÁTÝ
02.01.89	HRADÍLEK	NĚMCOVÁ	VONDRA
06.01.90	RUML Jan	LEHKÝ	TYL

**SEZNAM SIGNATÁŘŮ PROHLÁŠENÍ
CHARTY 77**

Následující seznam signatářů Prohlášení Charty 77 nebo - jak se zkráceně říká - "signatářů Charty", pořídil podle seznamů zveřejněných mluvčími v příslušných dokumentech od ledna 1977 do 31. prosince 1989 Jiří Gruntorád, který seznam abecedně uspořádal, ověřil správnost přepisu všech jmen a evidoval podle písemností v archívu Charty 77 jména v seznamech neuvedená.

Čísla v závorce na konci údaje o signatářích jsou čísla dokumentu Charty 77, jímž bylo jméno signatáře zveřejněno. Čísla dokumentů 1 až 29 bez udání letopočtové zkratky pocházejí z let 1977 - 1981; zájemce o přesné datum si je může ověřit ve věcném rejstříku k dokumentům Charty 77 pod heslem "Seznamy signatářů Prohlášení Charty 77".

Seznam, který se zde zveřejňuje, obsahuje údaje o celkem 1886 signatářích. Je známo, že některá jména signatářů (resp. podpisové lístky s jejich jmény) se pro řadu okolností - zejména zásahy policie - vůbec nedostala mluvčím do rukou a nemohla být zveřejněna. Zjistit taková jména je úkol pro budoucnost.

Helena Abrahámová, studující (28)	Dagmar Balabánová, úřednice (76/89)
František Adamec, dělník (61/88)	Jan Balaj, dělník (28/87)
Jaroslav Adamec, dělník (26/89)	doc. Stanislav Balák, CSc. (8)
Josef Adámek ml. (28)	Ivan Bálek, dělník (8)
Stanislav Adámek, tisk. dělník (29)	Zdeněk Bálek, operátor (61/88)
Richard Adamíček, jeřábník (26/89)	Pavel Barna, sladovník (11)
Jaroslav Achrer, vrátný (62/89)	Vladimír Baron, opravář (14)
Pavel Aixner, sam. odb. prac. (8)	Bohuslav Bárta, dělník (37/88)
Libor Albert, dělník (8)	Zdeněk Bárta, ev. duchovní (8)
Ilektra Almeditu, laborantka (14)	ing. Petr Bartoš, ekonom (80/87)
Roman Ammer, student (76/89)	Vladimír Bartoš, dělník (7/83)
Martin Antoš, zahradník (26/89)	Zdeněk Bartoš, instalatér (11)
Ivan Arabčuk, dělník (37/88)	PhDr. Karel Bartošek, CSc., historik (1)
Jiří Arabčuk, dělník (37/88)	Zdeněk Bartošek, dělník (8)
Jiří Aubrecht, dělník (8)	Hana Bartošová, prop. referentka (15/88)
Michaela Auerová, psychologka (11)	Michal Bártů, instalatér (7/83)
Mojmír Babáček, programátor (11)	PhDr. Václav Bartůšek (62/89)
ing. Josef Balabán, konstruktér (76/89)	Jaroslav Bašta, dělník (1)
Lumír Balabán, zámečnick (26/89)	Tomáš Baštinec, techn. úředník (49/88)
Milan Balabán, ev. duchovní (1)	
Vladimír Balabán, mechanik (20)	

- Robert Bator, dělník (62/89)
ing. Rudolf Battěk, sociolog (1)
Edmund Bauer, ev. duchovní (5)
Petr Baxant, technik (14)
Eva Baxantová, odb. asistentka (14)
Luboš Bažant, číšník (3/84)
Jan Bednář, studující (5)
Jiří Bednář, elektrikář (1)
Josef Bednařík, dělník (5)
Josef Bednařík, psycholog (11)
Irena Bednářová, invalidní důchodce (10/85)
Otta Bednářová, novinářka (1)
Robert Bekr, pošt. doručovatel (49/89)
Jindřich Belant, zámečnický (5)
Jarmila Bělíková, soc. kurátorka (5)
ing. Antonín Bělohoubek, technik (1)
Miroslav Bělovský, domovník (28)
PhDr. Václav Benda, filosof a matematik (5)
Jozef Benedek, dělník (17)
Ladislav Benedek, elektrikář (17)
František Beneš, výtvarník (8)
Jaroslav Beneš, zaměstnanec JZD (28)
Jaroslava Benešová, dělnice (10/85)
Marie Benetková, v domácnosti (5)
Zbyněk Benýšek, výtvarník (5)
Jaroslav Beran, důchodce (49/89)
Jaroslav Beran, důchodce (76/89)
Jaroslav Beran ml., svářeč ČSD (49/89)
Jiří Beran, údržbář (11)
Miroslav Beran, údržbář (49/89)
dr. Jan Beránek, CSc., historik (1)
Milan Beránek, výtvarník (49/89)
Věra Beranová, důchodkyně (49/89)
Rudolf Bereza, řidič autobusu (37/86)
Jiří Berger, dělník (26/89)
dr. Pavel Bergmann, historik (26/89)
prof. dr. Vilibald Bezdiček, CSc. (11)
Jitka Bidlasová, úřednice (1)
- Ivan Bierhanzl, dělník (17)
Robert Biffer, závozník (10/82)
Pavel Bílek, architekt (11)
Stanislav Bílý, lakýrník (37/88)
Ivan Binar, spisovatel, učitel (5)
Karel Biňovec, důchodce (56/87)
ing. Tomáš Bísek, ev. duchovní (5)
Daniela Bísková, zdrav. laborantka (11)
Václav Blabolil, dělník (10/85)
prof. dr. František Bláha, lékař (1)
Miroslav Blahůšek, dělník (76/89)
Pavel Blatný, ak. malíř (5)
dr. Pavel Bláža, filosof (8)
Alexandr Blažík ml., vrátný (8)
Jaroslav Blažka, dělník (8)
Marie Blažková, v domácnosti (8)
František Boháč, důchodce (76/89)
Richard Boháč, statista (61/88)
Miloslav Boháček, dělník (8)
Jaroslav Böhm, inv. důchodce (49/89)
Lubomír Böhm, lesník (76/89)
John Bok, jevištní mistr (8)
ing. Antonie Boková, politoložka (8)
Oto Bokroš, dělník (11)
Lubomír Bolf, prov. chemik (49/89)
Jiří Boreš, (8)
Lída Borešová, důchodkyně (8)
Jaroslav Borský, býv. st. zaměstnanec (1)
Stanislav Borůvka, horník (14)
Vladimír Bosák, fotograf (3/84)
Marie Bosáková, v domácnosti (3/84)
Antonie Bořová, programátorka (5)
Václav Bouček, důchodce (62/89)
Vladimír Bouček, dělník (27)
Zd. Bonaventura Bouše, kat. duchovní (5)
Jan Brabec, kameník (14)
dr. Jiří Brabec, CSc., lit. historik (1)
Vratislav Brabenec, hudebník (1)
ing. Vladimír Braha, dělník (8)

- Eva Brahová, úřednice (8)
 Rostislav Brát, elektromechanik
 (26/89)
 ing. Pavel Bratinka, jad. fyzik
 (15/88)
 Jan Brázda, učeň (17)
 Mário Brejcha, elektrikář (26/89)
 Viktor Breth ml., řidič (7/83)
 Nika Brettschneiderová, herečka (11)
 Miroslav Breznický, dělník (37/88)
 Eugen Brikcius, sv. povolání (1)
 dr. Toman Brod, CSc., historik (1)
 Zdeněk Brodřák, dělník (29)
 Daniela Brodská, ev. duchovní (5)
 Jana Brodská, doručovatelka (76/89)
 Petr Brodský, ev. duchovní (5)
 Irena Brojířová (29)
 Petr Brousek, dělník (14)
 Aloisie Broušková, důchodkyně
 (62/89)
 Rudolf Brožek, technik (76/89)
 Věra Brožková, v domácnosti
 (49/89)
 PhDr. Eva Brožová, CSc.,
 důchodkyně (26/89)
 Tomáš Brunclík, filosof (5)
 Josef Brychta ml., invalid. důchodce
 (28)
 Aleš Bezina, sanitář (1)
 Stanislav Březina, automechanik (11)
 Jiří Bubák, dělník (11)
 Petr Buben, důchodce (28/87)
 Milan Bubla, inv. důchodce (49/89)
 František Bublan, absolvent CMBF
 (14)
 ing. Stanislav Budín, novinář (1)
 Vlastimil Bujárek, programátor
 (76/89)
 Stanislav Bujnoch, důlní zámečnick
 (49/89)
 Ludmila Bujnochová, důchodkyně
 (62/89)
 Zdeněk Buk, zámečnick, kameník
 (20)
- Helena Bukovanská, výtvarnice (5)
 Josef Buňka, dělník (11)
 Petr Buňka, řidič (62/89)
 dr. Jiří Burda, (11)
 Libor Burda, seřizovač (62/89)
 ing. Jaroslav Bureš, ekonom (5)
 Karel Bureš, techn. prac. (8)
 Slavomír Bureš, dělník (43/87)
 Jaromír Burger, (43/87)
 Hedvika Burgerová, důchodkyně
 (43/87)
 Petr Burian, herec 49/89)
 Šárka Buriánková, dělnice (10/82)
 Pavel Buršík, lesní (49/89)
 Antonín Bušta, instalatér (25)
 Naděžda Cachová, studující (28)
 Michal Cedrych, student (8)
 Tomáš Cejp, výtvarník (76/89)
 Ladislav Cerman, dělník (8)
 Vladimír Cerman, dělník (20)
 Petr Cibulka, dělník (25)
 Věra Cibulková, důchodkyně (62/89)
 Jan Cigánek, topič (28)
 Miloš Cihelka, údržbář komunikací
 (15/88)
 Vladimír Cihelka, dělník (8)
 Radek Cihla, fotograf (76/89)
 Daniela Cířhová, úřednice (5)
 Jaroslav Cinibulk, houslista a učitel
 hudby /87)
 Helena Ciprová, v domácnosti
 (26/89)
 ing. Blanka Císařovská, v důchodu
 (80/87)
 doc. dr. Josef Císařovský, výtvarný
 kritik (1)
 Viktor Cohorna, důchodce (8)
 ing. Stanislav Coufal, důchodce
 (26/89)
 Karel Coural, výzkum. prac (26/89)
 ing. Bohuslav Cuhra (80/87)
 ing. Jaroslav Cuhra (80/87)
 Cuhrová Jarmila (80/87)
 Jana Čadová, dělnice (49/89)

- Miloš Čečrdle, dělník (5)
 Jaromír Čech, brusič kovů (25)
 Petr Čech, vrátný (49/89)
 Vlado Čech, programátor (8)
 Jiřina Čechová (37/88)
 Miluše Čechová, psychologka (8)
 Jaromír Čechura, dělník (17)
 ing. František Čejka, projektant (29)
 ing. Karel Čejka, technik (1)
 Miroslav Čekal, inv. důchodce
 (37/88)
 David Čepička (49/89)
 Jan Čepička, dělník (20)
 Miroslava Černá-Filipová,
 novinářka (1)
 Ivan Černega, dělník (14)
 Jiří Černega, dělník (14)
 Michal Černega, dělník (14)
 Zdeňka Černegová, v domácnosti
 (7/83)
 Václav Černík, dělník (26/89)
 Jan Čermocký, železničář (62/89)
 Hana Černohorská, dělnice (11)
 Alan Černohous, dělník (43/87)
 Albert Černý, býv. insp. a herec (20)
 Kamil Miroslav Černý, ved. hosp.
 správy (49/89)
 Miloslav Černý (28)
 Ondřej Černý, topič (61/88)
 Otto Černý, dělník (1)
 prof. dr. Václav Černý, dr. h. c., lit.
 historik
 Václav Černý (76/89)
 Vladimír Červený, elektromontér
 (14)
 Stanislav Červeň (15/88)
 ing. Zdeněk Čerovský, technik (17)
 Egon Čierny, orientalista (1)
 dr. Stanislav Čihák, filosof (5)
 Alice Číhalová, invalidní
 důchodkyně (62/89)
 Josef Čížek, zámečnický (26/89)
 Marek Čmelík, dělník (56/87)
 dr. Jiří Čutka, věd. prac. (1)
- Milan Daler, pošt. zam (20)
 Ladislav Dalloš, inv. důchodce
 (49/88)
 Věra Daněčková, dělnice (5)
 Jaroslav Daňhel ml., technik (26/89)
 Jiří Daníček, dělník (1)
 Juraj Daubner, filosof (1)
 Tomáš David (76/89)
 Josef Decastello, řidič (17)
 Jiří Dedecius, masér (28)
 Karel Dedecius, dělník (8)
 Miroslav Dedecius, dělník (8)
 Ivan Dejmal, dělník, zahradník (1)
 František Derfler, herec (37/86)
 Otakar Děták, důchodce (61/88)
 Jiří Devátý, hotel. zaměstnanec
 (7/83)
 Stanislav Devátý, technik (10/85)
 Ludovít Didi, učitel (28)
 Mária Didiová (28)
 Jiří Dienstbier, novinář (1)
 Květa Dienstbierová, úřednice
 (49/88)
 Zuzana Dienstbierová, psychologka
 (1)
 Václav Diviš, duchovní (8)
 Marie Divišová, keramička (62/89)
 Ondřej Dlab, svářeč (76/89)
 Pavel Dobák, technický kontrolor
 (76/89)
 Jiří Dobaka, stav. dělník (26/89)
 Blanka Dobešová, knihovnice (5)
 Jana Dobrá, aranžérka (8)
 Adrián Dobrovodský, jídlonoš (28)
 Luboš Dobrovský, novinář (1)
 ing. Petr Dobrovský, technik (1)
 Marie Dočekalová, ak. malářka
 (49/89)
 Ivo Dočkal (37/88)
 ing. Jindřich Dohnal, ekonom (8)
 Luboš Dohnal, scénárista (27)
 Blanka Dohnalová, programátorka
 (27)
 Antonín Dolejš, mechanik (8)

- Blanka Dolejšová, úřednice (7/83)
 Bohumil Doležal, lit. kritik, sociolog
 (1)
 dr. Jiří Doležal, CSc., historik (1)
 Jiří Doležal, dělník (14)
 Josef Doležal, býv. st. zam. (5)
 Vladimír Doležal, inv. důchodce
 (76/89)
 Jarmila Doležalová, pom. asist. (11)
 Jiří Doněk (15/88)
 František Dostál, dělník (26/89)
 Květoslav Doubek, opravář (26/89)
 Vladimír Doubek, dělník (7/83)
 Jan Doucha, zedník (28/87)
 Jaroslav Doucha, instalatér (8)
 Radomír Doupovec, dělník (17)
 Jan Drevenka, dělník (26/89)
 Vlasta Drobna, zdravotní sestra
 (62/89)
 Jozef Drobny, horník (62/89)
 René Dross (76/89)
 ing. Miroslav Drozd, ekonom
 (62/89)
 Růžena Drozdová, novinářka (5)
 doc. dr. Irena Dubská, CSc., filosof-
 ka (1)
 dr. Ivan Dubský, CSc., filosof (1)
 Karel Duda, dělník (20)
 Leoš Duda, dělník (43/87)
 Miroslav Dudes, údržbář (26/89)
 Ivan Duchoň, dělník (8)
 Michaela Dupalová, dělnice (76/89)
 Miklos Duray, technik (3/84)
 Jan Dus, ev. duchovní (27)
 Michael Dus, dělník (26/89)
 Anna Dusová, zdrav. sestra (37/88)
 Pavla Dusová, zdravotní sestra
 (76/89)
 Jan Dvořáček, dělník (7/83)
 Bára Dvořáčková (25)
 Jaroslav Dvořák, technik (8)
 Josef Dvořák, dělník (17)
 Josef Dvořák, dělník (28)
 Ladislav Dvořák, spisovatel (1)
 Vladimír Dvořák, topič (8)
 Vladimír Dvořák, topič (11)
 Zdeněk Dvořák, technik (49/89)
 Jiřina Dvořáková, vrátná (43/87)
 Michael Dymáček, matematik (1)
 Michal Dziaček, dělník (8)
 dr. Vratislav Effenberger, CSc., es-
 tetik (1)
 Věra Eisenbergerová, soc. pracov-
 nice (11)
 Monika Elšíšková, asistentka film.
 výr. (62/89)
 Vladimír Ersteňuk, fotograf (14)
 Irena Ersteňuková, zdrav. sestra (14)
 Leoš Exler, dělník (11)
 Jitka Exlerová, studující (20)
 Jan Fábera (5)
 Jaroslav Fábera, hodinář (8)
 Jana Faifrová (29)
 Růžena Faitová, dělnice (17)
 Jiří Fajmon, strojník (15/88)
 Luděk Farkaš, technik (17)
 Luboš Faltys, dělník (61/88)
 Anna Fárová, hist. umění (1)
 Miroslav Fasura, dělník (10/85)
 Miroslav Feigel, dělník (8)
 Ivan Fejfar, geolog (49/89)
 Lubomír Fiala (61/88)
 Petr Fiala, dělník (20)
 Přemysl Fialka, technik (37/86)
 Hana Fialová (61/88)
 Jaroslav Fic, technik (5)
 Marta Fiedlerová, dělnice (28)
 Jiří Fiedor, figurant (26/89)
 MUDr. Jan Fiksa, neurolog (76/89)
 Jan Filip (49/88)
 Antonie Fischerová, v důchodu (5)
 Miluše Fischerová, býv. pol. prac (5)
 Jitka Fišerová, hostinská (49/89)
 Jefim Fištejn (28)
 Miloš Fládr, sociolog (5)
 Silvie Flaková, v domácnosti (3/84)
 RNDr. Václav Flandera, zásobovač
 (76/89)

Josef Florián, dělník (26/86)
 Lumír Foldyna, hodinář (76/89)
 Otto Foral, dělník (26/86)
 Petr Formánek, hudebník (8)
 dr. Eva Formánková, redaktorka (8)
 František Forst, číšník-kuchař (29)
 Zdeněk Fořt, novinář (1)
 Ivana Fotlová (76/89)
 Karel Freund, dělník (5)
 Zina Freundová viz Zina Kočová
 Jaroslav Fridrich, redaktor (27)
 ing. Karel Fridrich, ekonom (1)
 Jiří Frodl, novinář (1)
 Petr Fuchs, ak. architekt (11)
 Petr Furiak, elektrikář (62/89)
 Miroslav Gábor, stav. dělník (19/88)
 Josef Gabriš, knihář (26/89)
 dr. Jana Gajzlerová (11)
 Jiří Galuška, dělník (7/83)
 Luisa Geisslerová, uklízečka (27)
 Milena Geussová, úřednice (5)
 Pavol Giertl, st. zam. (10/82)
 Jaromír Glac, elektromontér (11)
 Rudolf Glamoš (62/89)
 Jan Glanc, dělník (5)
 Anděla Goldmanová, důchodkyně (20)
 Robert Gombík, kat. duchovní (17)
 Gabriel Gössl, dělník (8)
 Roman Grič, dělník (10/82)
 Viktor Groh, zámečnický (11)
 Jiří Gruntorád, dělník (25)
 Jiří Gruša, spisovatel (20)
 Martin Gruša, zahradník (26/89)
 Karel Habal, zeměměřič (76/89)
 Jiří Habrovec, elektromontér (14)
 Emil Hadač, operátor (62/89)
 Zdeněk Hadam, jevištní technik (11)
 Jan Haičman (56/87)
 Eva Haičmanová (56/87)
 ing. Josef Hait, technik (8)
 Bohumír Hájek, dělník (3/84)
 prof. dr. Jiří Hájek, DrSc., politik (1)
 doc. Miloš Hájek, CSc., historik (1)
 ing. Vladimír Hajný, zem. technik (10/85)
 Tomáš Haleš, výtvarník (15/88)
 Richard Hamza, dělník (14)
 Jiří Hanák, novinář (1)
 Olaf Hanel, výtvarník (1)
 Dušan Hanza, topič (76/89)
 Bohumil Hanzel, stav. dělník (17)
 ing. Jiří Hanzelka, spisovatel a cestovatel (1)
 František Hanzlíček, dělník (3/84)
 Petr Hanzlík, výkupčí (29)
 Lenka Hanzová, v domácnosti (49/89)
 Ladislav Harant, dělník (80/87)
 Eva Harantová, dělnice (62/89)
 Vítězslav Haramule, zedník (25)
 Marta Haramulová, dělnice (25)
 Martin Harníček, ošetřovatel, spisovatel (28)
 Jiří Hartych, železničář (26/89)
 Martin Haasa (62/89)
 Zdeněk Haštaba, dělník (37/86)
 Květa Hauková, důchodkyně (49/89)
 Václav Havel, spisovatel (1)
 Karel Havelka, stav. technik (14)
 Milan Havelka, čistič oken (62/89)
 Marie Havelková, dělnice (62/89)
 Jan Havlíček, pokrývač (11)
 Karel Havlíček, malíř (11)
 Jaroslav Havlík, prac. JZD (8)
 Otto Havlík, lesník (11)
 Olga Havlová, v domácnosti (10/82)
 Věra Havlová, úřednice (27)
 Jan Havránek, student (76/89)
 Josef Havránek (8)
 Zdeněk Hayer (14)
 Miroslav Hejda, řidič (49/89)
 Václav Hejda, býv. st. zam (5)
 Zbyněk Hejda, spisovatel (1)
 dr. Ladislav Hejdánek, filosof (1)
 Vilém Hejl, spisovatel (5)
 Oleg Hejnyš, dělník (10/82)

- dr. František Helešic, CSc., věd.
prac. (5)
Jiří Hemzal, dělník (14)
doc. ing. Jiří Hermach, CSc., filosof
(1)
Slavomil Herynk, řidič tramvaje
(76/89)
Pavel Heřman, dělník (5)
Pavel Heřman ml., knihář (62/89)
Karel Hewanicki, operátor (49/89)
Martin Hildeman, student,
automechanik (14)
Štefan Hiroš, dělník (14)
Josef Hiršal, spisovatel (1)
Pavel Hlaváč, ev. duchovní (5)
Josef Hlaváček (7/83)
Ludvík Hlaváček, historik umění (8)
Slavěna Hlaváčková, telefonistka
(27)
Věra Hlaváčková, studující (5)
Petr Hlavatý, drogistka (29)
Pavel Hlavoněk, elektromechanik
(10/85)
Dagmar Hlavsová, knihovnice (25)
Roman Hlinský, údržbář (17)
Pavel Hnojský (76/89)
Petr Hocke, tesař (17)
dr. Josef Hodic, historik.
(1)
Leopold Hoffman, býv. předs. bran.
a bezp. výb. NS)
Martin Höger, dělník (26/86)
František Hochman, absolvent
CMBF, pochůzkář (20)
Martin Holata (62/89)
Vítězslav Holata, truhlář (29)
ing. Hana Holcnerová, v domácnosti
(26/89)
Petr Holeček, žel. dělník (61/88)
ing. Tomáš Holenda, zkušební tech-
nik (26/89)
Pavel Holeš, automechanik (62/89)
Martin Holiš, technik (76/89)
Ivana Holotová, dělnice
Miroslav Holovský (29)
Ladislav Holub, číšník (27)
ing. Marie Holubcová, CSc. (17)
Eva Holubová, studentka (76/89)
dr. Miloslava Holubová, hist. umění
(1)
Stanislav Homola, dělník, zahradník
(11)
Vít Bohumil Homolka, číšník (20)
Alena Honzíková, prodavačka
(49/88)
František Horáček, dělník (29)
František Horáček, číšník (10/82)
Jiří Horák, dělník (17)
Jiří Horák, dělník (49/88)
Martin Horák, automechanik (14)
dr. Petr Horák (11)
Robert Horák, býv. pol. prac (1)
Zdeněk Horák, stavěč dekorací
(76/89)
dr. Daňa Horáková, překladatelka
(20)
Milada Horáková, prac. služeb (5)
Emil Horčík, pom. dělník (5)
Svatopluk Horečka, pečovatel
(61/88)
Alexandra Horká (10/82)
František Horký, topič (10/82)
Milan Hörmann, frekvenční
mechanik (49/89)
Josef Horn, skladník (20)
Vladislav Horný, dělník (5)
František Horváth (10/82)
Vladimíra Horváthová (10/82)
Radek Hořčica, zam. OD Prior (7/83)
Milan Hořínek (8)
ing. Milan Hošek, býv. st. zam. (1)
Ivona Hošková, sam. kom. prac.
(62/89)
Karel Hötzel, technik (62/89)
ing. arch. Matouš Houba, projektant
(76/89)
Karel Houska, úředník (8)
ing. Petr Hoza, stav. inženýr (26/89)

- František Hrabal, dělník (28)
 Miroslav Hrabáň ml., pom. projektant (5)
 Jan Hrabina, lepič plakátů, dělník (5)
 Jiřina Hrábková, novinářka (1)
 Antonín Hradecký, dělník (49/89)
 Jaroslav Hradecký, dělník (49/89)
 Ludvík Hradilek, truhlář (76/89)
 ing. Tomáš Hradílek, zootechnik, dělník (5)
 Simona Hradílková, dělnice, studentka (49/88)
 Jiří Hradský, řidič (49/89)
 Petr Hrach, topič (20)
 Josef Hrazdil, řidič (37/86)
 Petr Hrbek, elektromechanik (62/89)
 Petr Hrdina, památkář (28)
 Jan Hric, elektrikář (14)
 Miroslav Hricenko, dělník (14)
 Milan Hriň, mechanik (76/89)
 Jana Hrnčířová, učnice (14)
 ing. dr. Oldřich Hromádko, býv. plk. SNB (1)
 ing. Alena Hromádková, socioložka (5)
 Marie Hromádková, býv. pol. prac. (1)
 Marta Hroníková, uklízečka (26/89)
 Hana Hrušešová, důchodkyně (49/88)
 Lubomír Hrubý, zedník (26/89)
 Vladimír Hrubý, dělník (14)
 Zdeněk Hrubý, dělník (26/89)
 Jan Hrudka, technik (3/84)
 Karel Hruška, dělník (5)
 Milan Hruška, horník (49/89)
 Miloš Hruška, dělník (8)
 Petr Hruška, řidič (28)
 Pavel Hruža, důlní elektromontér (62/89)
 Roland Hübber, opravář (11)
 doc. dr. Milan Hübl, CSc., historik (1)
 Pavel Hübner, dělník (17)
 Vladimír Hučín, dělník (49/89)
 Ladislav Hudec, knihář (11)
 Stanislav Hudec, soustružník (11)
 Antonín Hudský, dělník (8)
 Dušan Hudymač, dělník (25)
 Ondřej Hůlek, referent (76/89)
 Pavel Hurt, dělník (49/89)
 Jaroslav Hutka, písničkář (14)
 Vladimír Hütter (76/89)
 dr. Martin Hybler, psycholog (17)
 Věra Hykšová (56/87)
 dr. Václav Hyndrák, historik (1)
 Mikoláš Chadima, hudebník a tiskař (29)
 Vladislav Chaloupka (49/89)
 Věra Chaloupková (49/89)
 František Chaloupecký, dělník (5)
 Bohumil Charvát, dělník (11)
 Jiří Chmel, dělník (14)
 Ivana Chmelíčková, úřednice (3/84)
 Hana Chmelová-Pípalová, figurantka (25)
 Jaroslav Chnapko, dělník (14)
 zasl. um. Vlasta Chramostová, herečka (1)
 Heřman Chromý, úředník (10/85)
 Daniel Chrz, strojník (76/89)
 Jan Chudomel, inv. důchodce (15/88)
 Petr Chudožilov, spisovatel (5)
 Miroslav Ilek, dělník (8)
 Zdeněk Ingr, dělník (29)
 František Innemann (8)
 Jaroslav Jablonský, topič (49/88)
 Dušan Janáček, řidič (49/89)
 Bohumír Janát, filosof (11)
 Jiří G. Janeček, inv. důchodce (28)
 ing. Ludmila Jankovcová, býv. kand. PÚV KSČ (11)
 Petr Janočko (76/89)
 František Janulík, dělník (7/83)
 Přemysl Janýr, dělník (5)
 Rudolf Jaroň, novinář (5)
 dr. Karel Jaroš, CSc., býv. pol. prac. (1)

- ing. Milan Jaroš, ekonom
(důchodce) 62/89
- dr. Oldřich Jaroš, historik (1)
- Pavel Jaroš, dělník (10/85)
- Eva Jarošová, textařka (11)
- doc. dr. Věra Jarošová, CSc.,
historička (1)
- Jitka Jašková, dělnice (20)
- Jaroslav Javorský (26/86)
- Tomáš Jedlička, dělník (80/87)
- Jiří Jelínek, dělník (26/89)
- Jiří Jelínek, elektrikář (26/89)
- Petr Jelínek, dělník (26/89)
- Marie Jelínková, důchodkyně (8)
- Zuzana Jelínková, učnice (17)
- Pavel Jeřábek, dělník (10/85)
- Pavel Jeřábek, dělník (61/88)
- prof. dr. Zdeněk Jičínský, DrSc.,
právník (1)
- František Jílek, dělník (29)
- ing. Otakar Jílek, ekonom (1)
- Tomáš Jína, technik (5)
- Antonín Jíra, dělník (8)
- ing. Jaroslav Jíra, technik (1)
- Karel Jiráček, býv. st. zam. (1)
- doc. dr. František Jiránek, pedagog
(1)
- Miroslav Jirásek, chlad. mechanik
(10/82)
- Václav Jirásek, důchodce (37/86)
- Miroslav Jirounek, dělník (5)
- Ivan Jirous, výt. teoretik (14)
- Tomáš Jirousek, učitel (28)
- Juliana Jirousová, malířka (14)
- Věra Jirousová, hist. umění (1)
- Jaroslav Jirů, CSc., historik (1)
- Arnošt Jiřík, dělník (27)
- Jiří Jiřík, student (11)
- dr. Miroslav Jodl, CSc., sociolog (1)
- Jana Joglová, úřednice (17)
- dr. Josef John, politik, právník (1)
- ing. Jarmila Johnová, ekonomka (1)
- Zbyněk Jonák (11)
- ing. Jiří Judl, technik (1)
- Libor Junek, dělník (5)
- Josef Jung, sladovník (3/84)
- Michal Jung, dělník (49/89)
- Simona Jungová, v domácnosti
(49/89)
- Ivana Jůnová, laborantka (20)
- Hana Jůptnerová, pedagožka (28)
- Pavel Juráček, film. rež. (1)
- Alois Jurník, skladník (8)
- Jan Just, dělník (5)
- Miroslav Kabele, řidič (62/89)
- Jaroslav Kabelka, dělník (5)
- Petr Kabeš, spisovatel (1)
- dr. Rudolf Kabíček, psycholog (8)
- Nikola Kabourková, studentka
(76/89)
- Jana Kábrtová, skladová dělnice
(49/89)
- Pavel Kačírek (10/85)
- dr. Oldřich Kaderka, právník a
politik (1)
- prof. dr. Miroslav Kadlec, ekonom
(1)
- Pavel Kadlec, přípravář v sítotisku
(27)
- Pavel Kadlec (25)
- Petr Kadlec, opravář (15/88)
- Petr Kadlec, dělník (15/88)
- prof. dr. Vladimír Kadlec, DrSc.,
ekonom a pol. dr. Erika
Kadlecová, CSc., socioložka (1)
- Jindra Kadlecová, knihovnice (5)
- Jan Kadubec, lesní dělník (49/88)
- Monika Kafková, učitelka (49/88)
- Petr Kahovec, řidič (49/88)
- Václav Kaiser, instalatér (26/89)
- Anna Kaiserová, důchodkyně
(61/88)
- ing. Petr Kajnar, vývojový
pracovník (76/89)
- ing. Stanislav Kalisz (76/89)
- Roman Kamarád, elektromechanik
(76/89)
- Antonín Kamiš, dělník (8)

- Walter Kania, řidič (8)
 Jaroslava Kanivková, řidička (62/89)
 Eva Kantůrková, spisovatelka (5)
 Jan Kapek, technik (5)
 Bohuslav Kaplan, dělník (25)
 Pavel Kapustík, topič (26/89)
 Dagmar Kapustíková, šatnářka (26/89)
 Svatopluk Karásek, ev. duchovní (1)
 Pavel Kardoš, elektromechanik (49/89)
 Jiří Karlík, dělník (17)
 Viktor Karlík, výtvarník (76/89)
 Olga Karlíková, malířka (5)
 Jiří Kasal, dělník (8)
 Jiří Kaša, řidič (29)
 Jakub Kaše, úředník (5)
 prof. dr. Vladimír Kašík, historik (1)
 Antonín Kašpar, důchodce (10/82)
 Hynek Kašpar, dělník (11)
 Zdeněk Kašák, údržbář (11)
 Martin Katina, student (76/89)
 dr. František Kautman, CSc., lit. hist. (1)
 František Kautský, dělník (29)
 Ludvík Kavín, býv. pol. prac. (5)
 dr. Anna Kavinová, lékařka (17)
 Hilmar Kayser, dělník (5)
 Marianna Kayserová, úřednice (8)
 JUDr. Jan Kazda, advokát (bývalý) (76/89)
 Josef Kazík, dělník (8)
 Zdeněk Kazík, dělník (11)
 Jan Keller, ev. duchovní (5)
 Marta Kellerová, v domácnosti (5)
 Peter Kerestúr, dělník (14)
 Jan Keřlík, dělník (76/89)
 Jan Kindl, expedient (5)
 Jan Kišš, inv. důchodce (26/86)
 Aloisie Kiulpekidisová, úřednice (3/84)
 Mojmír Klánský, novinář (5)
 Oldřich Klein, inv. důchodce (15/88)
 Jiří Kleiner, dělník (27)
 Jan Klement (49/89)
 Petr Klement, nástrojař (25)
 Alexandr Kliment, spisovatel (1)
 PhDr. Helena Klímová (80/87)
 dr. Bohumil Klípa, CSc., historik (1)
 Jan Klofáč, učeň (76/89)
 prof. dr. Jaroslav Klofáč, CSc., sociolog (1)
 doc. dr. Vladimír Klokočka, právník (1)
 Viktor Klouda, dělník (11)
 Jaroslav Kmošek, instalatér (49/89)
 Theodor Knobloch, čalouník (49/88)
 Michal Kobal, dělník (14)
 Božena Kobalová, důchodkyně (27)
 Eva Kobrová, zdrav. sestra (29)
 Petr Kobyłka, automechanik (11)
 ing. Alfréd Kocáb, ev. duchovní (1)
 Miroslav Kocev, mechanik (76/89)
 dr. Jiří Kocourek, psycholog (8)
 Petr Kocum, řidič (11)
 Ludmila Kočí (76/89)
 Zdeněk Kočí (76/89)
 Lída Kočová, důchodkyně (49/89)
 Zina Kočová (Freundová), studující (1)
 doc. dr. Luboš Kohout, CSc., politolog (1)
 Lubor Kohout, dělník (26/89)
 ing. Milan Kohout, topič (26/86)
 Pavel Kohout, spisovatel (1)
 Jiří Kohoutek, mechanik (3/84)
 Zdeněk Kohoutek, lakýrník (11)
 Tereza Kohoutová-Boučková, studentka (14)
 Vilma Kohsová, dělnice (5)
 Arnošt Kohút, technik (61/88)
 František Kolář ml., dělník (49/89)
 Jiří Kolář, spis. a výt. (1)
 Roman Kolář, spojový manipulát (49/89)
 Jaroslav Kolčava, brusič (26/86)
 Vladimír Kolínek, fotograf (10/85)
 Daniela Kolínková, dělnice (61/88)

- ing. Ladislav Kolmistr, býv. pol. prac. (8)
 Jiří Kolouch, dělník (43/87)
 MUDr. Vladimír Komár, psychiatr (15/88)
 Alena Komárková, dělnice (80/87)
 dr. Božena Komárková, pedagožka (1)
 Mária Komárová, redaktorka (15/88)
 Alexandr Komaško, geofyzik (5)
 dr. V. Václav Komeda, historik (1)
 Pavol Koniar, dělník (11)
 Michael Konůpek, filolog (8)
 Jana Konvalinková, zdravotnice (10/82)
 Pavel Kopeček, spisovatel (8)
 Iveta Kopecká, v domácnosti (61/88)
 Martin Kopecký, vychovatel (49/89)
 Jaroslav Kopis, stroj. zámečník (25)
 MUDr. Milan Kopřiva, hygienik (76/89)
 ing. Tomáš Kopřiva, (62/89)
 Petr Kopta, překladatel (5)
 Miroslav Koptiš, kulisák (29)
 Karol Korbel, dělník (43/87)
 František Korbela, duchovní (8)
 Jan Korbelík, zdravotník (8)
 doc. ing. Miloslav Korbelík, úředník (14)
 Miloslav Korbelík, vrátný (8)
 Marta Korbelová, důchodkyně (49/88)
 Petra Korbelová (43/87)
 Vavřínc Korčiš, sociolog, elektrikář (1)
 Vavřínc Korčiš ml., dělník (1)
 Josef Kordík, kat. duchovní (20)
 Jan Koroptvička, výtvarník (8)
 ing. Jiří Kořínek, ekonom (1)
 Vladimír Kos, úředník (5)
 Pavla Kostková, úřednice (8)
 dr. Karel Kostroun, lit. kritik (1)
 Jiří Kostúr, dělník (29)
 Milan Košař, stav. technik (14)
 Miroslav Košař, hudebník (76/89)
 Jiří Kot, dělník (26/89)
 PhDr. Vladislav Kotek (27)
 ing. Jan Kotlas (8)
 Iva Kotrlá, básnířka (37/86)
 Zdeněk Kotrlý, inv. důchodce (26/89)
 Martin Kottas, instalatér (11)
 Jaroslav Kouba, dělník (8)
 Petr Kouba, malíř (5)
 Božena Koucká, dělnice (76/89)
 Jan Koudela, úředník (5)
 Jindřich Koudelka, dělník (28)
 Josef Koudelka, fotograf (28)
 Libuše Koudelková, důchodkyně (28)
 Alena Koudelová, úřednice (5)
 Jaroslav Koukal, topič (49/89)
 Jiří Koula, dělník (7/83)
 Anna Koutná, dělnice (1)
 ing. Bedřich Koutný, technik (80/87)
 Bohumil Koutný, úředník (5)
 JUDr. Jaroslav Koutský, advokát (76/89)
 Kamil Koutský, závozník (26/89)
 Karel Koutský, dělník (61/88)
 Jiří Kováč, dělník (25)
 Petr Kováč, kameraman (14)
 Zdena Kováčová (11)
 Petr Kovář, instalatér (10/82)
 Karel Kovařík, býv. pol. prac. (5)
 Václav Kovařík, dělník (61/88)
 Václav Kozák, technik (5)
 ing. Petr. Kozánek, topič (15/88)
 Jiří Kozelka (17)
 Jan Kozlík, revizní technik (5)
 Ivan Kožíšek, dělník (11)
 Ivan Kožíšek, dělník (28)
 Miroslav Krajča, dělník (10/82)
 Zdena Krajčová, dělnice (10/82)
 Jan Král, dělník (49/89)
 Josef Král, důchodce (28/87)
 Milan Král, dělník (5)

- doc. ing. Miloslav Král, CSc., věd.
prac. (1)
Miloš Král, provozní elektrikář
(62/89)
Vladimír Král, automechanik (10/82)
Vlastimil Králík (56/87)
Alexandr Kramer, novinář (5)
Jitka Kramperová, fotografka (76/89)
Jan Krátký (56/87)
Bohumil Kratochvíl (5)
Jiří Kratochvíl, instalatér (25)
Jiří Kratochvíl, dělník (27)
Jiří Kratochvíl (49/89)
Marie Kratochvílová (49/89)
Eva Kraupnerová, v domácnosti
(62/89)
Vladimír Kraupner, studující (62/89)
Karel Kraus, překladatel (8)
Karel Kraus, figurant (11)
Miloš Kraus (10/85)
Milan Krebs, dělník (25)
Petr Kreibich, inv. důchodce (7/83)
Roman Kreitl, dělník (62/89)
Josef Krejča ml., zam. spojů (20)
Jaroslav Krejčí, DrSc., filosof (5)
Jaroslav Krejčí ml., rybář (8)
ing. Petr Krejčí, výzk. prac. (5)
Taťjana Krejčí, ošetrovatelka (8)
František Krejčík, dělník (49/88)
František Kriegel, lékař a politik (1)
Andrej Krob, dělník (1)
Ria Kroloповá-Rösslerová, studující
(28)
Petr Kronďák, klempíř (11)
Daniel Kroupa, redaktor (8)
Vladimír Kroul, důchodce (8)
JUDr. Vojtěch Krumpera, právník
(důchodce) (62/89)
Milan Krumpholec, dělník (29)
Karel Krúpa, dělník (8)
Vladislav Krupička, dělník (8)
Jan Křelina, dělník (8)
doc. dr. Jan Křen, DrSc., historik (1)
Jan Křivan, elektrikář (15/88)
- Ivo Křivánek, dělník (14)
Jiří Křivský, topič (8)
Josef Kříž, řidič (26/89)
doc. ing. Karel Kříž, CSc., ekonom
(5)
PhDr. Petr Kříž, učitel (49/89)
René Kříž, dělník (8)
Jiří Křížan, publicista, scénárista
(76/89)
Daniel Křížek, student (76/89)
Marie Rút Křížková, lit. historička
(77-80/87)
Veronika Křížová, v domácnosti
(49/89)
ing. Bohumil Kuba, střed. prof. v. v.
(61/88)
Ján Kubáň, technik (49/88)
Jan Kubánek (3/84)
Milada Kubelková, referentka
(76/89)
Jiří Kubíček, restaurátor, truhlář (8)
Věra Kubíčková-Kabešová, v
domácnosti (27)
Marta Kubišová, zpěvačka (1)
Emil Kučera, důchodce (80/87)
Jan Kučera, výtvarník (7/83)
Karel Kučera, dělník (7/83)
Lumír Kučera, dělník (5)
Martin Kučera, elektroenergetik
(76/89)
Pavel Kučera, dělník (11)
Pavel Kučerek, dělník (29)
Jiří Kufner, dělník (49/89)
Josef Kuhn, elektrikář (26/89)
Dalibor Kuch, dělník (10/85)
Jaroslav Kuchyňa, učitel (49/89)
Ilona Kuchyňová, v domácnosti
(76/89)
Jaroslav Kukul, elektromontér (5)
Jaroslav Kukul, zámečník (29)
Zdeněk Kulík, dělník (10/85)
Daniel Kumermann, skladník (25)
Alena Kumprechtová, skladnice
(3/84)

Václav Kůs, dělník (10/82)
 prof. PhDr. Miroslav Kusý, CSc.,
 filosof (5)
 Jaroslava Kušnířová, projektantka
 (20)
 Štefan Kuštek (56/87)
 Ladislav Kvapil, číšník (76/89)
 Miroslav Kvašňák, topič (76/89)
 Pavel Kvíčala, topič (10/85)
 Zdeněk Kvítek, dělník (29)
 Alois Kýhos, řidič (11)
 Ivan Kyncl, fotograf (27)
 Karel Kyncl, novinář (1)
 Jaroslav Kytlica (28)
 MUDr. Tatiana Labská, lékařka
 (76/89)
 Viktor Labský, dělník (10/82)
 dr. Michal Lakatoš, CSc., právník (1)
 Ladislav Lála, důlní technik (49/89)
 Ivan Lamper, dělník (7/83)
 Jan Lamper, dělník (7/83)
 Dana Lamperová, v domácnosti
 (7/83)
 doc. dr. Václav Lamser, DrSc.,
 sociolog (5)
 Lilian Landová, studující (20)
 Pavel Landovský, herec (1)
 Radek Langhammer, lesní dělník
 (15/88)
 ing. Karel Lánský, novinář (5)
 Miroslav Latta, dělník (11)
 dr. Vasil Latta, právník (5)
 Vendelín Laurenčík, technik (11)
 Roman Lázníčka, dřevorubec (76/89)
 Jiří Lederer, novinář (1)
 Elzbieta Ledererová, překladatelka
 (17)
 Miroslav Lehký, programátor (49/89)
 Jiří Lejnar ml., laborant (27)
 Milan Leroch, řidič (37/86)
 Josef Lešňanský, dělník (49/88)
 ing. Jan Leštínský, technik (1)
 Gabriel Levický, dělník (20)
 Vasil Levý, dělník (29)
 ing. Otta Líbal, agronom (62/89)
 Vladimír Líbal, výtvarník (28/87)
 Vladimír Liberda, důchodce, prof.,
 (26/89)
 Jaroslav Linhart, dělník (14)
 Karel Linhart, dělník (80/87)
 Milan Linhart, dělník (27)
 Vladimír Linhart, řidič (26/86)
 Romana Linhartová, pánská
 krejčová (37/88)
 Petr Lípa, dělník (76/89)
 dr. Ladislav Lis, býv. pol. prac. (1)
 Bohumír Liška, dělník (26/86)
 František Liška, žel. dělník (37/88)
 Oldřich Liška, býv. st. zam. (1)
 Oldřich Liška
 Tomáš Liška, hlídač (29)
 Zdeněk Liška, dělník (29)
 Jaromír Litera, býv. pol. prac. (1)
 ing. Jan Litomiský, agronom (5)
 Martin Litomiský, geofyzik (20)
 Petr Lívanský, frézář (49/89)
 František Lízna, kat. duchovní (17)
 Lois Oliver, důchodce (43/87)
 Jiří Lokša, invalidní důchodce
 (62/89)
 Jan Lopatka, lit. kritik (1)
 Anna Lorencová, důchodce (76/89)
 Oldřich Loukota, dělník (11)
 dr. Emil Ludvík, hud. sklad. (1)
 René Ludvík, student (76/89)
 Václav Luhan, strojní zámečnický (29)
 Andrej Lukáček, kat. duchovní (5)
 Ivan Lukáš, řidič (76/89)
 Maxmilián Lukáček, dělník (11)
 Klement Lukeš (1)
 Pavel Lukeš, skladník (26/89)
 Silvestra Lupertová-Chnapková,
 operátorka (29)
 Václav Lyalikoff, dělník (25)
 Vladimír Macák, automechanik (5)
 Jiří Macek (62/89)
 Richard Macek, dělník (5)
 Charlotta Máčková, dělnice (17)

- Věroslav Mach (76/89)
 Jan Macháček, hlídač (26/89)
 Pavel Macháček, dělník (11)
 Zdena Macháčková, úřednice (14)
 dr. Sergej Machonin, div. kritik a
 překl. (1)
 prof. dr. Milan Machovec, DrSc.,
 filosof (1)
 Vratislav Machulka, dělník (11)
 Petr Maišaidr, dělník (11)
 Hana Malá (76/89)
 Radislav Málek, student (49/89)
 Jaroslav Malfait, dělník (62/89)
 prof. dr. Josef Malický, matematik
 (5)
 Vladimír Malík, prodavač (8)
 Ladislav Malý, technický úředník
 (29)
 dr. Radomír Malý, historik (14)
 Václav Malý, kat. duchovní (8)
 Zdeněk Malý, Valentova 1744
 (76/89)
 Vladimír Man, elektromontér (10/85)
 Ivan Maňásek, technik (11)
 František Mareček, dělník (5)
 Miloslav Mareček, dělník (37/88)
 Lenka Marečková, dozorčí stanice
 (10/85)
 Aleš Marek (76/89)
 Jaroslav Marek, horník (49/89)
 Jiří Marek, dělník (14)
 Jiří Marek, student (76/89)
 Karel Marek, dělník (5)
 Vladimír Marek, dělník (8)
 Vladimír Marek, dělník (11)
 Jiří Mareš, dělník (5)
 Květa Marková, úřednice (76/89)
 Luděk Marks, sam. referent (43/87)
 Vlastimil Marxytán, dělník (25)
 Bohumil Marousek, soustružník
 (76/89)
 Lubomír Marousek, soustružník
 (76/89)
 Radovan Martínek, dělník (76/89)
- Anna Marvanová, novinářka (1)
 Jan Mařík, dělník (5)
 Ladislav Mařík, dělník (28)
 Stanislav Masarik, řidič (61/88)
 Jaroslav Máslo, čerpač (49/89)
 Ivan Mašek, programátor (49/89)
 Jan Mašek, elektroúdržbář (11)
 Miloslav Mašek, prov. chemik (20)
 Petr Mašek, dělník (5)
 Jelena Mašínová, scénáristka (1)
 Alena Mašková, v domácnosti
 (76/89)
 František Maštera, řidič (17)
 Marie Mašterová, v domácnosti (17)
 Miroslav Matěcha, elektromotér
 (49/89)
 Jiří Matoušek (26/89)
 René Matoušek (3/84)
 Jaroslav (Josef) Matras,
 elektromechanik (17)
 Zdeněk Matuszek, připravář výroby
 (62/89)
 Martin Matuščík, student (14)
 Kyra Matuščíková (3/84)
 Michal Matzenauer, dělník (5)
 Jitka Matzenauerová, knihovnice (5)
 Marie Matzenauerová, ev. duchovní
 (5)
 Leoš Mayer, mechanik (37/88)
 Michaela Mayerová, spoj.
 manipulantka (37/88)
 František Maxera, výtvarník (5)
 Rostislav Mazánek, dělník (11)
 Marta Mazánková, ak. malířka (5)
 Ivan Medek, hud. kritik (1)
 Eliška Meissnerová, pečovatelka
 (26/89)
 Věra Meissnerová, býv. st. zam. (11)
 doc. dr. Hana Mejdrová, CSc.,
 historička (1)
 dr. Evžen Menert, CSc., filosof (1)
 Robert Merganz, technik (11)
 Vladislav Merhaut, technik (5)
 Jan Metyš, reprodukční grafik (7/83)

doc. dr. Jaroslav Mezník, historik (1)
 ing. Zbyněk Mička, důlní technik (49/89)
 Radek Mihálik, lisář (37/86)
 ing. Aleš Michalík, technik (26/89)
 Otakar Michl, programátor (5)
 doc. dr. Karel Michňák, filosof (5)
 Otakar Mika, horník (8)
 Milan Miklas, automechanik (25)
 Jana Miklušáková, ošetrovatelka (49/89)
 Věra Mikulová, dělnice (25)
 Miroslav Milanovský, důchodce (76/89)
 Pavel Mildner, dělník (49/89)
 Tomáš Miller, stavěč dekorací (76/89)
 Stanislav Miloš, hutník (26/89)
 Stanislav Milota, kameraman (5)
 ing. Ivan Miluška, programátor (5)
 PhDr. Alena Míšková, archivářka (26/89)
 Jan Mládek, plastikář (26/89)
 MUDr. Jaroslav Mičák, lékař (26/89)
 Jaroslav Mlejnek (27)
 Josef Mlejnek, strojník (10/85)
 Ota Mlejnek, inv. důchodce (61/88)
 Ivo Mludek, dělník (26/89)
 doc. dr. Ján Mlynárik, historik (1)
 doc. dr. Zdeněk Mlynář, CSc., právník, politik (1)
 Milan Moletz, dělník (28)
 Vratislav Moravec, sazeč (49/89)
 Petr Motal, topič (28/87)
 Ervín Motl, novinář (5)
 Karel Motl, ekonom (62/89)
 Zdeněk Motloch, asanační pracovník (27)
 Otakar Moučka, dělník (25)
 Kamila Moučková, býv. tel. hlas. (1)
 Rudolf Mraček, podlahář (20)
 Jiří Mrázek, topič (1)
 Karel Mrázek, techn. prac. (37/86)
 Martina Mrázová, knihovnice (11)
 Jana Mrkvová, sekretářka (26/89)
 Jaroslav Mucka (10/82)
 Petr Mudrik, dělník (8)
 Aleš Müller, dělník (26/86)
 Jiří Müller (1)
 Františka Müllerová, úřednice (14)
 Rudolf Münz, důchodce (5)
 Věra Münzová, důchodkyně (5)
 dr. Pavel Muraško, filolog (1)
 ing. Oldřich Musil, technik (8)
 Jana Musilová, v domácnosti (8)
 Vladimír Muzička, výtvarník (11)
 Olga Muzičková (80/87)
 Pavel Myslín, dělník (11)
 Oldřich Myška, elektrikář (49/88)
 Monika Nadrchalová, zdrav. sestra (49/89)
 Jan Najman, dělník (26/89)
 Jakub Najmr, spojař (26/89)
 ing. arch. Pavel Nauman (80/87)
 Augustin Navrátil, hradlař (28)
 dr. Jaromír Navrátil, CSc., historik (8)
 Robert Nebřenský, hudebník (76/89)
 Miroslav Nečas, ostříč náradí (25)
 Jan Nedvěd, novinář (1)
 Ladislav Nedvěd, sklenář (26/89)
 Dana Němcová, psychologka (1)
 Helena Němcová, novinářka (5)
 Marcela Němcová-Kubínová, v domácnosti (27)
 Markéta Němcová-Fialková (20)
 Michaela Pohanková-Němcová, zpěvačka, vychovatelka (26/89)
 Pavla Němcová-Paloušová (20)
 Rostislav Němčík, dělník (62/89)
 Richard Němčok (29),
 David Němec, učeň (27)
 František Němec, technik (8)
 Jaromír Němec, mistr zvuku (28)
 Jiří Němec, psycholog (1)
 Ondřej Němec, reprodukční grafik, topič (27)
 Martin Němeček, student (76/89)

- Antonín Němejc, dělník (20)
 Jiří Neplech, odb. ekonom (26/89)
 dr. Vladimír Nepraš, novinář (1)
 Vladimír Nepustil, psycholog (8)
 Boris Netopil, dělník (49/89)
 Jana Neumanová, CSc., historička (1)
 Josef Nevyhoštěný, důchodce (49/89)
 Zdeněk Nevyhoštěný, dělník (49/89)
 Jiří Newerla, zásobovač (37/86)
 Pavel Nováček, referent (49/89)
 Vítězslav Nováček, technik (49/89)
 František Novák, dělník (14)
 František Novák, textilní dělník (7/83)
 Jiří Novák, topenář (5)
 • Jiří K. Novák, akad. malíř (5)
 Ladislav Novák, zásobovač (49/89)
 Martin Novák, kuchař (14)
 Miloš Novák, dělník (8)
 Petr Novák, zeměměřič (76/89)
 Tomáš Novák, fotograf (11)
 Václav Novák, býv. st. zam. (1)
 Eva Nováková, laborantka (17)
 Jaroslava Nováková (5)
 Radka Nováková, zdrav. sestra (8)
 Zuzana Nováková, zahradnice (5)
 Tibor Novotka, směnový mistr (26/89)
 Igor Novotný, prodavač (26/86)
 Jaroslav Novotný, student (76/89)
 Michal Novotný, voják z povolání (76/89)
 Milan Novotný, pom. dělník (10/82)
 Pavel Novotný, sklenář (29)
 Tibor Novotný, vyhýbkář ČSD (62/89)
 Miroslav Nový, technik (25)
 Miroslav Nový, inv. důchodce (27)
 ing. Miroslav Nývlt, čerpač (49/89)
 Bohumil Obdržálek, dělník (3/84)
 Irena Obdržálková (80/87)
 Vladimír Oborský, instalatér (14)
- Lubomír Obruča, důchodce (11)
 Jarmila Obručová, úřednice (17)
 Bohuslav Odolán, dělník (8)
 Jaroslava Odvárková, studující (11)
 Josef Ohera, řidič (76/89)
 Milan Ohnisko, inv. důchodce (43/87)
 Josef Olšanský, aranžér (8)
 Jiří Olt, dělník (8)
 Vratislav Ondráček, tavič sýrů (49/89)
 Jaroslav Ondrák ml., dělník (7/83)
 dr. Jaroslav Opat, DrSc., historik (1)
 Josef Opočanský, dělník (5)
 Pavel Opočenský, dělník (11)
 Tatjana Ooppelová, soc. pracovnice (8)
 Věra Ooppelová, číšnice (11)
 Jaroslav Opršal, řidič (76/89)
 Jan Oravec, dělník (26/89)
 Daniel Orság, ekonom zásobování (26/89)
 dr. Milan Otáhal, CSc., historik (1)
 Petr Ouda, topenář (5)
 Josef Ourada, dělník (25)
 Karel Outrata, dispečer ČSD (61/88)
 Eduard Ovčáček, výtvarník (15/88)
 Zdeněk Pacina, úředník (5)
 ing. Jiřina Pacinová, úřednice (5)
 dr. Ludvík Pacovský, novinář (1)
 Julie Pacholíková, technička (49/89)
 Vladimír Pajer, montér (76/89)
 ing. Pavel Paláček (62/89)
 Aleš Palán, dělník (76/89)
 Jiří Pallas, technik (1)
 RNDr. Martin Palouš, programátor (1)
 doc. PhDr. Radim Palouš, pedagog (1)
 Petr Panák, topič (49/89)
 Milan Panc, topič (76/89)
 Walter Pannc, figurant (20)
 František Pánek, dělník (11)
 Jan Pánek, dělník (49/89)

- Milan Pankráz, elektromontér (25)
 Ladislav Papež, zámečnick (11)
 Radek Pára, dělník (26/89)
 Miloslava Parčová, důchodkyně (25)
 Viktor Parkán, dělník (17)
 Jan Pařízek, dělník (10/82)
 Eva Pařízková, dělnice (10/82)
 Jarmila Pařízková-Kratochvílová,
 dělnice (10/82)
 Petr Pastrňák, opravář (62/89)
 Antonín Pata, kameník (10/82)
 Václav Patejdl, textilní technik (7/83)
 dr. Patejdllová-Horčicová,
 důchodkyně (62/89)
 Hana Pátková, úřednice (76/89)
 prof. dr. Jan Patočka, DrSc., filosof
 (1)
 Jan Patočka ml., dělník (1)
 Jan Pavelka, dělník (8)
 dr. František Pavlíček, spisovatel (1)
 Jiří Pavlíček, dělník (26/86)
 Vladimír Pavlík, dělník (37/88)
 Milan Pavlišťák, dělník (26/86)
 Pavel Pavlovský, dělník (11)
 Blanka Pavlů, úřednice (5)
 MUDr. Jan Payne, lékař (76/89)
 Petr Payne, ev. duchovní (62/89)
 Karel Pazdera, dělník (29)
 Otto Pazourek, inv. důchodce (26/89)
 Karel Pecka, spisovatel (1)
 Karel Pecka, dělník (49/89)
 Anna Pechancová, účetní (8)
 Zdeněk Pechar (76/89)
 Marta Pecharová, inv. důchodce
 (49/88)
 Marta Pecharová (76/89)
 Jozef Pekárik, dělník (28)
 Pavel Pěkný, dělník (5)
 Tomáš Pěkný, novinář (1)
 ing. Antonín Pelc, konstruktér (3/84)
 Jan Pelc, výtvarník (14)
 Ivan Pelíšek, truhlář (62/89)
 Zuzana Pelíšková, v domácnosti
 (62/89)
- Jan Pellant, topenář (5)
 Pavel Petera, investiční technik
 (76/89)
 Jiří Petr, horník (62/89)
 Miloš Petr, truhlář (26/89)
 RNDr. Zbyněk Petráček, geograf
 (76/89)
 Karel Petráň, elektrikář (26/89)
 Jan Petránek, novinář (1)
 Jana Petrová, knihařka (76/89)
 Stanislava Petrovová, laborantka (20)
 Kamil Petrovický, dělník (61/88)
 Radovav Petřík, student (76/89)
 Miroslav Petříček, technik (5)
 Irena Petřinová, novinářka (5)
 Tomáš Petřivý, student FAMU (25)
 dr. Karel Pichlík, historik (1)
 Zdeněk Pika, dělník (26/86)
 Jan Pilnáček, topič (20)
 Jaroslava Pilnáčková, technička (20)
 dr. Zdeněk Pinc, soc. prac. (5)
 Vladimír Pinter (27)
 Marcela Pinterová, pom. dělnice (14)
 Zdeněk Piras, mechanik (11)
 Jana Pirasová, dělnice (11)
 Jaromír Piskoř, technolog (26/89)
 Milan Píša, kat. duchovní (14)
 Vojtěch Píša, technik (26/86)
 Stanislav Pitaš, dělník (80/87)
 dr. Petr Pithart, právník (1)
 Bohdan Pivoňka, ev. duchovní (5)
 MUDr. Bedřich Placák, lékař (8)
 Jan Placák, expedient (29)
 Ladislav Plíva, dělník (20)
 František Podaný, číšník (26/89)
 Zdeněk Podhorský, dělník (11)
 Petr Podhrázký, redaktor (8)
 Dana Podolská, zdravotní sestra (5)
 Jiří Podolský, dělník (26/89)
 dr. Peter Pohl, věd. prac. (8)
 Petr Pohořelský, dělník (56/87)
 Antonín Pojar, dělník (17)
 Jaroslav Pojer, pošt. zam. (11)
 Karel Poklop, dělník (20)

dr. Bohumil Pokorný, historik (8)
 Jiří Pokorný, dělník (11)
 Miloš Pokorný (56/87)
 Vladimír Pokorný, student (17)
 ing. Zdeněk Pokorný, technik (1)
 Rudolf (Pavel?) Poláček, řidič (5)
 ing. Lubomír Polák, zam. JZD (11)
 Miroslav Polák, dělník (80/87)
 Alena Polanská, kuchařka (49/89)
 Antonín Poljak, dělník (8)
 Jiří Polma (5)
 František Polomík, sanitář (8)
 Radim Ponča, dělník (49/89)
 Hana Ponická, spisovatelka (76/89)
 Jiří Popel, dělník (5)
 Oldřich Popelka, horník (62/89)
 Jara Popelová, psychologka (8)
 Milan Porada, dělník (8)
 Ondřej Pospíchal, dělník (10/85)
 Petr Pospíchal (28)
 Robert Pospíchal, řidič (49/89)
 Jan Pospíšil, dělník (11)
 Jiří Pospíšil, dělník (7/83)
 Luboš Pospíšil, dělník (10/85)
 Miroslav Pospíšil, zámečnick (17)
 Anna Pospíšilová, studující (8)
 Jiří Postawa, osvětlovač (76/89)
 František Postupa, stav. dispečer
 (49/88)
 Martin Poš, fotograf (8)
 Petr Pouba, noční hlídač (15/88)
 Dušan Poupá, dělník (29)
 ing. Alena Poupová, textilní
 inženýrka (29)
 Věnceslava Povolná, filoložka (8)
 dr. František Povolný, historik a
 sociolog (8)
 ing. Václav Povolný, programátor (5)
 Eduard Prášek, inv. důchodce (49/88)
 Karel Prášek, novinář (5)
 Ilja Pravda, techn. úředník (26/89)
 Ladislav Prazák, dělník (11)
 Jan Pražma, učitel (26/89)
 Vladimír Příkazský, novinář (1)
 Jan Princ, dělník (11)
 ing. Květa Princová, v domácnosti
 (25)
 Drahuše Proboštová, novinářka (1)
 Martin Prochaska, geodet (49/89)
 Jaroslav Procházka, instalatér (11)
 Miroslav Procházka, dělník (26/89)
 Tomáš Procházka, dělník (17)
 ing. Václav Procházka, vývoj. prac.
 (14)
 Jarmila Procházková, chemička (11)
 Lenka Procházková, uklízečka (25)
 Petr Prokeš, film. laborant (5)
 Helena Prokopová, chemička (5)
 Josef Pros, dělník (8)
 Milan Pruner, dělník (10/82)
 JUDr. Josef Průša, advokát (3/84)
 Mojmír Průša (11)
 Zdena Přecechtělová (10/82)
 Jana Převratská, pedagožka (1)
 Lubomír Příkryl, zámečnick (28)
 dr. Zdeněk Příkryl, politik (1)
 dr. Tomáš Pšross, sociolog (8)
 Jan Ptáček, dělník (56/87)
 Jaroslav Ptáček, zámečnick (28)
 Jaroslav Pták, dělník (14)
 Juraj Puci, průvodce turistů (26/89)
 Jan Pukalík (3/84)
 Václav Pulda, dělník (5)
 Zdeněk Pumpr, div. zam. (10/85)
 Jaroslav Rada, dělník (8)
 Ladislav Radič, elektrikář (11)
 Petr Ragan, lodník (5)
 Marie Raganová, techn. prac. (5)
 Roman Rákosník, dělník,
 doručovatel (15/88)
 Jan Rampich, dělník (26/86)
 Pavla Rašková, prodavačka (76/89)
 Petr Rathouský, izolatér (62/89)
 Miloš Rejchrt, ev. duchovní (1)
 Štefan Rejko, strojník (28/87)
 Miroslava Rektorisová, novinářka (5)
 Barbara Resnerová, studentka
 (76/89)

- Vratislav Riedl, instalatér (11)
 Ivana Riedlová, prodavačka (11)
 Marie Riesichová, dělnice (11)
 Aleš Richter, dělník (1)
 František Richter, inv. důchodce (3/84)
 dr. Milan Richter, právník (1)
 Miroslav Richter, vrátný (15/88)
 dr. Vladimír Richter, býv. pol. prac. (5)
 Zuzana Richterová, v domácnosti (1)
 Milan Roček, konstruktér (5)
 Dušan Roháček, elektromechanik (76/89)
 Angelika Rommelová, svob. povolání (8)
 Miroslav Rosendorf, dělník (62/89)
 Božena Rosolová, úřednice (26/86)
 ing. Pavel Roubal, technik (5)
 ing. Věra Roubalová, technička (5)
 Josef Rozmiller, pedagog (11)
 Jan Rozsypal, důchodce (62/89)
 Dana Rücklová, v domácnosti (11)
 ing. František Rudl, učitel autoškoly (29)
 Miloš Rudolf, elektrikář (49/89)
 Jakub Ruml, kalkulant (14)
 Jan Ruml, skladník (5)
 Jiří Ruml, novinář (1)
 Ivo Rumler, bez zaměstnání (10/82)
 Jiřina Rumlová, typografka (37/88)
 doc. ing. Antonín Rusek, ekonom (14)
 ing. Antonín Rusek, ekonom (14)
 Ivan Rusek, programátor (28)
 Marie Rusková, učitelka (14)
 Pavel Rušej, dělník (11)
 Miroslav Růžička, duchovní v. v. (14)
 Ota Růžička, dělník (8)
 dr. Tomáš Růžička, CSc., programátor (5)
 Alžběta Růžičková, důchodkyně (11)
 ing. Pavel Ryba, agronom (5)
- Zbyněk Ryba, zootechnik (76/89)
 Olga Rybková, porodní asistentka (8)
 Alena Rybová, v domácnosti, úřednice (5)
 Jan Rydval, dělník (11)
 Vladimír Rygel, dělník (29)
 dr. Pavel Rychetský, právník (1)
 Olga Rychtářová-Hochmanová (17)
 Karel Rypl, dělník (10/85)
 Jiří Rys, elektrikář (49/89)
 ing. Zora Rysová, stav. inženýrka (11)
 ing. Zdenka Řeháková, chemička (27)
 ing. František Řehánek, důchodce (49/89)
 prof. dr. Vladimír Říha, ekonom (1)
 doc. dr. Marie Říhová, CSc., lékařka (5)
 ing. Naděžda Sábliková (5)
 Stanislav Sadílek, fotoreportér (5)
 Hubert Sádlo, dělník (5)
 Jiří Sachr, strojník (26/89)
 Vilém Sacher, generálplukovník v zál. (1)
 Vítězslav Sachr, prodavač (49/89)
 ing. Pavel Saidl, technik (76/89)
 Lumír Salzman, dělník (26/89)
 Tomáš Sanetník, dělník (62/89)
 Iva Sanetníková, v domácnosti (62/89)
 Lubomír Sapoušek, truhlář (26/86)
 Dušan Sazama, dělník (26/89)
 Ján Sedal, herec (76/89)
 Vojtěch Sedláček, programátor (1)
 Helena Seidlová, knihovnice (1)
 Jaroslav Seifert, básník (1)
 Pavel Seifter, historik (5)
 dr. Gertruda Sekaninová-Čákrtová, právnička, diplomatka (1)
 Ivo Semerád, lesní dělník (5)
 Antonie Seykorová, důchodkyně (26/89)
 Jan Schneider, dělník (1)

Miroslav Schneider, prodavač (8)
 Martin Schovánek, student (76/89)
 ing. Daniel Schubert, skladník (26/86)
 Naděžda Schulzová, odborná asistentka (5)
 Igor Sibilla, řidič (26/89)
 Karol Sidon, spisovatel (1)
 Dušan Skála, archivář (25)
 Martin Skála, elektromechanik (62/89)
 Pavel Skála, dělník (27)
 Miroslav Skalický, dělník (5)
 Marie Skálová (11)
 František Sklenář, elektroúdržbář (11)
 Radek Skryja, dělník (80/87)
 Eliška Skřenková (1)
 Libor Skřiček, dělník (25)
 dr. Milan Skřont, mistr sportu (11)
 Květa Slabá, kadeřnice (5)
 dr. Aleš Sládek, CSc., pedagog (5)
 David Sládek, strojní zámečnick (62/89)
 Oldřich Sládek (7/83)
 Karel Slach, kameraman (5)
 Bohumil Sláma (10/85)
 Josefa Slánská (1)
 Jaroslav Slánský, dělník (8)
 ing. Rudolf Slánský, technik (1)
 Bohumír Slavík, prodavač (5)
 Otakar Slavík, malř (5)
 Václav Slavík, politolog (1)
 Antonín Slíva, pedagog (8)
 Zdeněk Slíva, inv. důchodce (26/89)
 Milan Slíž, zedník (26/86)
 Antonín Slovák, absolvent CMBF (25)
 Jiří Slovák, zedník (14)
 ing. Jan Smazal, býv. st. zam. (8)
 Dana Smetanová, úřednice (76/89)
 Jan Smital, dělník (20)
 Vlastimil Smolík, dělník (26/89)
 Vladimír Smrček, dělník (7/83)
 Ivan Smrčka, studující (29)
 Katrin Smrkovská (8)
 Bohumil Smutný, řidič (8)
 Josef Smutný, student (76/89)
 Věra Sobotková, úřednice (11)
 Ladislav Socha, úředník (8)
 Jan Sokol, technik, programátor (1)
 Lubomír Sokol, tiskař (49/88)
 Václav Sokol, výtvarník (17)
 Jan Soldán, dělník (80/87)
 Štěpán Sommer, průvodčí (76/89)
 Tomáš Sommernitz (14)
 Zdeněk Sosna, dělník (37/86)
 David Souček, dělník (27)
 doc. dr. Jan Souček, sociolog (1)
 Jaroslav Souček, číšník (62/89)
 Tomáš Souček, geodet (49/89)
 Miloš Soudský (14)
 Karel Soukup (8)
 ing. Marie Soukupová, technička (5)
 Jaroslav Soušek, truhlář (14)
 Zdeněk Spálovský, řidič (25)
 Jaroslav Spurný, dělník (3/84)
 Václav Srb, dělník (37/88)
 Helena Srmcová, zlatnice (26/89)
 Ivan Staněk, opravář zeměděl. strojů (49/89)
 Stanislav Staněk, geolog (76/89)
 Andrej Stankovič, básník (5)
 Olga Stankovičová, dokumentátorka (28)
 Marie Staňková, domovnice (29)
 Eva Stará (76/89)
 František Stárek, technik (14)
 Martin Starinský, spoj. manipulát (49/89)
 Jaromír Starý (76/89)
 Ivan Steffel, čerpač (76/89)
 Jan Stehlík, tesář (8)
 ing. Josef Stehlík, býv. pol. prac. (1)
 Josef Stehlík, dělník (11)
 Dana Stehlíková, úřednice (1)
 Petr Steiner, klempř (17)
 Josef Steklý, výtvarník (5)

- Vladimír Stern, býv. st. zam. (1)
 Jana Sternová (1)
 ing. Jaromír Stibic, CSc., věd. prac. (5)
 Jarmila Stibicová, prom. fil.,
 učitelka (5)
 Petr Stoklasa, zednický učeň (62/89)
 Ilja Storozenko, dělník (17)
 František Straka, dělník (29)
 Rudolf Straka, býv. pol. prac. (5)
 Vladimír Straka, řidič (10/82)
 Oldřich Stránský, klempíř (11)
 Jiří Strháň (28/87)
 Libor Strobach, geodet (37/88)
 Aleš Středa, kapitán ČSPLO (49/89)
 Jiří Středa, sanitář (28)
 Pavel Stříbrný (26/86)
 Pavel Studený (27)
 dr. Eva Stuchlíková, psychologka (1)
 dr. Čestmír Suchý, novinář (1)
 František Suchý, dělník (61/88)
 Rudolf Suchý, dělník (20)
 Jaroslav Suk, dělník (1)
 Petra Suková, dělnice (8)
 Věra Suková, novinářka-
 důchodkyně (1)
 Antonín Svárovský, ak. malíř (5)
 František Svatuška, dělník (28)
 Arnošt Svejkovský, elektromontér
 (25)
 Jan Svoboda, dělník (8)
 Jindřich Svoboda, dělník (62/89)
 Jiří Svoboda, dělník (11)
 Miroslav Svoboda, dělník (14)
 Miroslav Svoboda, elektromechanik
 (62/89)
 Stanislav Svoboda, jeřábník (62/89)
 Hana Svobodová, vyučující (5)
 Jarmila Svobodová, dělnice (49/89)
 Xenie Svobodová, úřednice (5)
 Vojen Syrovátka, ev. duchovní (5)
 Dorka Syrovátková, zdrav. sestra (5)
 Jan Šabata, topič (1)
 doc. dr. Jaroslav Šabata, CSc.,
 psycholog (1)
- Václav Šabata, výtvarník (1)
 Anna Šabatová, úřednice (1)
 Anna Šabatová st., novinářka (5)
 Jan Šafránek, výtvarník (1)
 Jan Šafrata, technik (5)
 Ingrid Šafratová, techn. kontrolorka
 (8)
 Antonín Šach, býv. pol. prac. (8)
 doc. dr. František Šamalík, DrSc.,
 právník a politolog (1)
 Petr Šantora, prov. chemik (27)
 Boris Šapov, dělník (8)
 JUDr. Josef Šárka, důchodce (76/89)
 Jiří Šašek (8)
 PhDr. Jaromír Šavřda, básník (7/83)
 Dolores Šavřdová, důchodkyně
 (43/87)
 Jan Šeba, dělník (8)
 ing. Václav Šebek, architekt (1)
 ing. Jana Šebková, technička (1)
 Marie Šebová, dělnice (17)
 Roman Šedivý, závozník (26/89)
 Ilja Šedo, inv. důchodce (25)
 Zdeněk Šeřl, řidič (14)
 Miroslav Šejna, instalatér (11)
 Michal Šembera (27)
 ing. Jan Ševčík, geodet (62/89)
 Martin Ševčík, prodavač (62/89)
 Radim Ševčík, operátor (49/89)
 Jaromír Šídlo, elektromontér (14)
 Zdeněk Šichor, dělník (26/89)
 PhDr. Jiřina Šiklová, CSc.,
 uklízečka (26/89)
 František Šilar, abs. Kom. boh. fak.
 (5)
 prof. ing. Věněk Šilhán, CSc.,
 ekonom (1)
 Jitka Šilhánová, projektantka (80/87)
 dr. Libuše Šilhánová, CSc.,
 socioložka (1)
 Eva Šimandlová, studující (7/83)
 Petr Šimánek (17)
 ing. arch. Lumír Šimeček, designér
 (49/89)

- Ivana Šimková-Hyblerová,
 psychologka (1)
 doc. ing. Bohumil Šimon, CSc.,
 ekonom a politik
 Marek Šimon, dělník (3/84)
 Marie Šimoníková, studující (8)
 Jitka Šimonová, keramička (76/89)
 Jan Šimsa, ev. duchovní (1)
 Martin Šimsa, sazeč (20)
 František Šimůnek, recepční (11)
 doc. dr. Jan Šindelář, CSc., filosof (1)
 Alena Šišková, pracovnice OÚNZ
 (76/89)
 Bohumil Šitavanc, římskokatolický
 kněz (76/89)
 Otakar Škarohlíd, vrtný dělník (20)
 Štefan Škoviera, dělník (11)
 Jan Škrabánek, technik (28)
 Lenka Škrabánková, výtvarnice (28)
 Vladimír Škutina, novinář (1)
 Rudolf Šlajer (76/89)
 Miroslav Šlanbera, dělník (8)
 ing. Karel Šling, ekonom (5)
 dr. Dana Šmejkalová (11)
 Zdeněk Šmerda, dělník (10/85)
 Martin Šmíd, topič (61/88)
 Pavel Šmída, dělník (27)
 Pavla Šmolíková, správčová (80/87)
 Vlastislav Šnajdr, měřič (5)
 Milan Šolc, dělník (49/89)
 Ruth Šormová, v domácnosti (49/89)
 Milan Špička, dělník (37/88)
 JUDr. Petr Šplíchal, právník (76/89)
 Miroslav Šrámek, zedník (49/89)
 Pavel Šremer, mikrobiolog (1)
 Jiří Štencl, student, dělník, vrátný
 (61/88)
 Bára Štěpánová, herečka (49/89)
 Zdeněk Štefl, řidič (14)
 dr. Stanislav Štěrba (5)
 Jan Štern, novinář, spisovatel (80/87)
 František Štětina, čísník (62/89)
 Miluše Števíčková, dělnice (1)
 Dušan Štipala, řidič (62/89)
- Marek Štolba, topič (49/89)
 Marie Štolovská, důchodkyně (1)
 Věra Štovíčková, novinářka (1)
 Klaudius Štrobl, střední kádr (11)
 Vladimír Štůčka, dělník (8)
 Vlastislav Štulří ml., programátor
 (76/89)
 Věra Šubrtová, dělnice (5)
 Petr Šulák, kominík (26/89)
 Pavla Šuláková, čalounice (26/89)
 ing. Aleš Šulc (26/89)
 Antonín Šulc, důchodce (76/89)
 Zdislav Šulc, novinář (5)
 Olga Šulcová, novinářka (5)
 dr. Miroslav Šumavský, historik (1)
 Petruška Šustrová, úřednice (1)
 Robert Šüttö, dělník (14)
 Jaroslav Šváb, dělník (5)
 Jaroslav Šváb, zámečník (20)
 Milada Švandová, středoškolská
 profesorka (76/89)
 PhDr. Oldřich Švarny, orientalista
 (62/89)
 Anna Švecová, techn. pracovnice (17)
 Marek Šved (26/89)
 Jiří Švejda, dělník (5)
 Marie Švermová (1)
 Jaroslav Švestka, dřevorubec (56/87)
 Petr Švestka, dělník (10/82)
 Karel Švorčík, topič (80/87)
 Pavel Tajovský, technik (49/88)
 Josef Takacs, zámečník (25)
 Michal Talo, strojný technik (7/83)
 Robert Tandelmayr, elektromotér
 (20)
 prof. dr. Vladimír Tardy, psycholog
 a filosof (1)
 z. um. Dominik Tatarka, spisovatel
 (1)
 Petr Tařoun, dělník (5)
 Karel Tauš, jevištní technik (20)
 Eva Teichmannová, laborantka (11)
 František Tesař, dělník (43/87)
 PhDr. Jan Tesař, CSc., historik (1)

- Igor Tesařík, zdravotník (7/83)
 Jan Thoma, dělník (5)
 Jiří Tichý, zahradník a spisovatel (76/89)
 Taťána Tobolová, plavčí mistr (26/86)
 Pavel Todorov, dělník (17)
 Josef Tokarž, dělník (8)
 Františka Tokaržová, v domácnosti (8)
 Pavel Toman, psycholog (49/88)
 Petr Toman, zámečník (49/89)
 Věra Tomanová, důchodkyně (61/88)
 Alois Tomášek, důchodce (8)
 Jindřich Tomášek, dělník (37/88)
 Tom Tomášek (27)
 Prokop Tomek, dělník (62/89)
 Jindřich Tomeš (28)
 Julius Tomin, filosof (1)
 Zdena Tominová, překladatelka (17)
 Petr Tomíšek, studující (27)
 Oldřich Toninger, stav. dělník (49/89)
 Filip Topol, programátor (28/87)
 Jáchym Topol, důchodce (28/87)
 Josef Topol, spisovatel (1)
 Tomáš Toulec, technik (5)
 Miroslav Toušek, skladník (76/89)
 Jana Toušková, tlumočnice (5)
 Jan Tranžík, dělník (29)
 Jan Trefulka, spisovatel (1)
 Miloslav Trégl, zámečník (26/86)
 JUDr. Jozef Trenčanský, dělník (29)
 Ludovít Trenčanský, student (14)
 Karel Trinkewitz, výtvarník (8)
 Vladimír Trlida, dělník (43/87)
 doc. ing. Jakub Trojan, ev. duchovní (1)
 Václav Trojan, programátor (1)
 Petr Trojáněk, technik (76/89)
 Jiří Trombík, býv. student (10/82)
 Vlastimil Třešňák, zpěvák (25)
 Jaroslav Tuček, dělník (26/86)
 Bohumil Tůma, technik (76/89)
 Josef Tůma, elektrikář (62/89)
 Jana Tůmová, prodavačka (8)
 Zdenka Tůmová, v domácnosti (76/89)
 František Tumpach, redaktor (8)
 Eva Turmovcová, programátorka (62/89)
 Tomáš Turmavec, řidič (26/89)
 Tomáš Tvaroch, klavírista (49/89)
 Petr Tvrdík, strojní mechanik (49/89)
 Jiří Tvrdoch, inv. důchodce (8)
 Jan Tydlitát, ev. duchovní (26/89)
 Věra Tydlitátová, výtvarnice (26/89)
 ing. Miroslav Tyl, technik (1)
 dr. Milan Uhde, spisovatel (1)
 Jiří Uher, sazeč (8)
 Peter Uher, vrátný (56/87)
 ing. Petr Uhl, novinář (1)
 Karel Uhlář, inv. důchodce (80/87)
 ing. Antonín Uhlík, dělník (8)
 Jiří Uhrín, stav. dělník (20)
 Jan Ulrich, technik (49/88)
 Dušan Unger, dělník (3/84)
 Jan Unger, studující (11)
 Jaroslav Unger, dělník (11)
 Ivana Ungerová, v domácnosti (27)
 Jan Urban, dělník (80/87)
 ing. Jaromír Urban, technik (11)
 Zdeněk Urban, důchodce (15/88)
 Zdeněk Urbánek, spisovatel a překladatel (1)
 Ladislav Uruba, býv. pol. prac. (5)
 ing. Richard Urx, techn. úředník (8)
 Luisa Urxová (5)
 Pavel Uxa, technik (5)
 doc. dr. Růžena Vacková, hist. umění (1)
 Ludvík Vaculík, spisovatel (1)
 Zdeněk Vaculík, instalatér (5)
 ing. Polina Vaculíková, CSc., věd. prac. (49/89)
 Vít Vaďura (76/89)
 Jaroslav Vágner, montér (17)
 Lucie Váchová, dětská sestra (15/88)
 Zdeněk Vachtl, dělník (61/88)

Jaroslav Vajdík, dělník (49/88)
 Jiří Vala, dělník (49/89)
 Vladimír Valečko, osvětlovač (76/89)
 Alois Válek, dělník (62/89)
 PhDr. Aleš Valenta, historik (26/89)
 Olga Valešová, duchovní (8)
 Robert Valík, dělník (80/87)
 Běla Válková, učitelka (26/89)
 Vlastislav Valtr (5)
 Jiří Váňa, chladír. mechanik (49/89)
 dr. Jiří Vančura, historik (1)
 František Vaněček, novinář (1)
 Dagmar Vaněčková, novinářka (1)
 Hana Vaněčková, kult. prac. (14)
 Jaroslav Vaněk, zámečník (8)
 Jiří Vaněk, výr. bižuterie (8)
 Jiří Vaněk, dělník (11)
 Josef Vaněk, dělník (17)
 Jan Vaník, dělník (8)
 Helena Vaňková, kreslička (14)
 Ilona Vargová, studentka (76/89)
 Jana Vašatová, dělnice (17)
 Zdeněk Vašek, dělník (8)
 Petr Vašíček, dělník (26/89)
 dr. Zdeněk Vašíček, historik (1)
 Miloslav Vašina, ev. duchovní (5)
 Jindřich Vaško, vodař (14)
 Eva Vašková, programátorka (14)
 Petr Vávra, opravář (11)
 Vladimír Včel, hudebník (17)
 František Veis, býv. důst. (28)
 Jan Vejvoda, traťový dělník (62/89)
 Drahomíra Vejvodová, důchodkyně (62/89)
 Filip Velas, dělník (26/89)
 Jan Velát (5)
 RNDr. Otakar Velínský, programátor (49/89)
 Stanislav Veriger, truhlář (14)
 Břetislav Verner, fyzik (5)
 Jan Vesecký, montér (8)
 Barbara Veselá, pečovatelka (26/89)
 Jana Veselá, úřednice (28)
 Vladimír Veselský, číšník
 Jiří Veselý, dělník (8)
 Josef Veselý, ekonom (10/85)
 Rudolf Veselý, výzk. prac. (61/88)
 Stanislav Veselý, dělník (8)
 Václav Veselý (76/89)
 Ota Veverka, mechanik, noční hlídač (10/82)
 Ivan Vilím (62/89)
 Stanislav Vinklárek, absorpční (27)
 Milan Vištejn, dělník (17)
 Jan Vít, novinář (5)
 Luděk Vít, dělník (76/89)
 dr. Jaroslav Vitáček, býv. pol. prac. (1)
 Jiří Vítek (3/84)
 Radomír Vítek, dopr. technik (15/88)
 Ludmila Vítkovičová, dělnice (49/89)
 Jan Vladislav, spisovatel (1)
 Milan Vlahovič, řidič (25)
 František Vlach, dělník (61/88)
 Jaroslav Vlach, dělník (20)
 František Vlasák, dělník (8)
 Stanislav Vlasák, úředník (8)
 Tomáš Vlasák, dělník (1)
 Jiří Vlček, jevištní technik (28)
 Stanislav Vlček, hlídač (10/85)
 JUDr. Karel Vlk, právník (49/89)
 Milan Vlk, dělník (49/89)
 Václav Vlk, učitel (5)
 Oldřich Vnuk, dělník (11)
 Roman Voborník, dělník (8)
 Věra Voců, dělnice (8)
 Radovan Vodička (76/89)
 Ilona Vodičková, referentka (76/89)
 Jan Vodňanský, textař (14)
 František Vodsloň, politik (1)
 Josef Vohryzek, překladatel (1)
 Olga Vojáčková, novinářka (8)
 Vladimír Voják, student (14)
 Ivo Vojtíšek, dělník (8)
 Dagmar Vokatá, technička (11)
 Zdeněk Vokatý, dělník (1)
 Jaroslav Volánek, strojník (7/83)
 Jaroslav Volf, elektrikář (29)

- Jiří Volf, technik (14)
 Marcel Volf, učeň (76/89)
 RNDr. Alexandr Vondra, sam.
 referent (43/87)
 Přemysl Vondra, novinář (1)
 Martina Vondrová, vychovatelka
 (37/88)
 Josef Vondruška, malíř pokojů (5)
 Milan D. Vopálka, malíř pokojů (8)
 Jana Voráčková, knihovnice (11)
 ing. Eva Vorlíčková, matematik-
 analytik (49/89)
 Květa Voříšková, dělnice (5)
 Prokop Voskovec ml., správce
 depozit (11)
 Jiří Vostatek, malíř (11)
 Jaroslav Votoček, dělník (20)
 Pavel Votoček, dělník (20)
 Josef Vozáb (7/83)
 dr. Václav Vrabec, novinář a historik
 (1)
 Petr Vrána, dělník (27)
 Petr Vránek, havíř (15/88)
 Věra Vránová, dispečerka (14)
 Vladimír Vraštil, dělník (20)
 Ladislav Vrba, kuchař (26/89)
 dr. Tomáš Vrba, soc. prac. (5)
 PhDr. Václav Vrba, psycholog
 (76/89)
 Vladimír Vrba, dělník (20)
 Hana Vrbová, v domácnosti (7/83)
 Lubomír Vydra, dělník (14)
 Josef Vydráň, profesor v. v. (5)
 Jana Výprachtická (25)
 ing. Alois Vyroubal, technik (1)
 Evžen Vysloužil, dělník (76/89)
 doc. MUDr. Vladimír Wagner (11)
 Petr Waltera, dělník (80/87)
 Stěpán Weimar, řidič (49/88)
 Renata Weimarová, v domácnosti
 (26/89)
 Roman Werner, programátor (26/89)
 Kateřina Willigová (27)
 Jaromír Wišo, výtvarník (1)
- Robert Wittmann, hlídač (5)
 Jiří Wolf, dělník (28)
 Jiří Wonka, technik, dělník (56/87)
 Jan Wunsch, fotolaborant (20)
 MUDr. Marie Zdražilová (37/88)
 dr. Josef Záhora, důchodce (8)
 Jiří Zachariáš, dělník (43/87)
 Marian Zajíček, abs. kat. boh. fak. (14)
 Pavel Zajíček, dělník (11)
 Jiří Zajonc, typograf (17)
 Pavel Záleský, železničář (15/88)
 Lubomír Zamazal, dělník (49/89)
 Dušan Zañ, skladník (8)
 Květuše Zaňová, sanitářka (8)
 Milan Zapadlo, dělník (14)
 Jaromír Zapletal, dělník (26/89)
 Jiří Záruba, architekt (1)
 Václav Zaspal, řidič (8)
 Ladislav Zatori, strojník (20)
 František Zavadil, filolog (5)
 Pavel Zavadil, dělník (11)
 Vladimír Zavadil, dělník (5)
 Roman Zavřel, dělník (26/89)
 Jan Zbřeha, horník (11)
 Jiří Zdeněk, dělník (11)
 Rudolf Zderadička, řidič (37/88)
 ing. dr. Artur Zdráhal, pedagog (5)
 Marie Zdráhalová, zdrav. sestra 5)
 Ctirad Zdvořáček, dělník (14)
 Stanislav Zedek, dělník (7/83)
 Jiří Zelenka, zámečnický (17)
 dr. Jiřina Zelenková, lékařka (1)
 Jitka Zelenková, technička (17)
 ing. Yvona Zelinková, obchodní
 referent (62/89)
 Pavel Zeman, dělník (11)
 Petr Zeman, biolog (1)
 Radek Zeman, ved. skladu (49/89)
 Rudolf Zeman, novinář (1)
 Jiřina Zemanová, dělnice (10/85)
 Zdeněk Zikmundovský, býv. st.
 zam. (1)
 Jan Zima, dělník (17)
 Martin Zlesák, projektant (76/89)

Petr Zlesák, elektromechanik (76/89)	Jan Zvěřina, inv. důchodce (28)
Jan Zmatlík, sociolog (11)	Jindřich Zvěřina, dělník (8)
Vlastimil Zmek (10/82)	doc. ThDr. Josef Zvěřina, kat. duchovní (1)
Zdeněk Zolman, dělník (17)	Josef Žák, dělník (8)
Vojtěch Zonyga, řidič (49/89)	ing. Václav Žák, programátor (8)
doc. ing. Rudolf Zukal, CSc., ekonom (1)	ing. Josef Žanta (26/86)
Vilém Zukal	Petr Žežulka, řidič (26/89)
Vít Zukal, dělník (49/88)	Milan Židlický (61/88)
Kateřina Zukalová, zootechnička (49/88)	Václav Žufan, dělník (29)

Dodatek k seznamu:

Jiří Gruntorád zjistil, že kromě podpisů zveřejněných v seznamech - dokumentech Charty 77 jsou v archívu Charty 77 ještě nepublikované podpisy těchto signatářů:

Bedřich Bárta, důchodce	Otakar Valouch
Ondřej Kohout, student	Vladimír Veit, hudebník a zpěvák
Miloslav Novotný	dr. František Venzara (zbaven svěprávnosti)
JUDr. E. Roman, právník	Pavel Veselý, umělecký zámečník
MUDr. B. Romanová, lékařka	Ludmila Výborná, zdravotní sestra
Anna Svobodová, v domácnosti	Oldřich Výborný, strojník
Jaroslav Vágner, montér	

MÍSTO EPILOGU

HODINA MEZI ZKRACHOVANCEM A POLITIKEM

Václav Havel
(říjen 1989)

Zdá se, že skončil čas čehosi, co bych pro stručnost, čistě pracovní, nepřesně a ošklivě nazval „klasická disidence“. Myslím tím dlouhou dobu, kdy jediným vskutku svobodným občanským hlasem, který tu zazníval, byl hlas onoho poměrně malého a v očích mnoha spoluobčanů poněkud sebevražedného společenství lidí, kteří se rozhodli nahlas říkat pravdu bez ohledu na všechny následky, jež jim to přinášelo. Toto společenství se sice těšilo sympatiím určité části veřejnosti, byly to však sympatie pečlivě skrývané, protože málokdo byl ochoten riskovat příchod týchž sankcí, které se rozhodli riskovat „disidenti“. Bezprostředních, viditelných a ověřitelných politických úspěchů toto nezávislé počínání pochopitelně mnoho nezaznamenalo; jeho smysl byl – alespoň v mých očích byl – především mravní: existoval tu jakýsi „mravní horizont“; jakési mezní měřítko hodnot; jakýsi úběžník, k němuž se bylo lze vztahovat; jakýsi tenký drát kontinuity napjatý v temném lese proto, aby přenášel ideu svéprávného občanství ze světlejších mýtin minulosti do toužené světlejší mýtiny budoucnosti. Nebylo záruk ničeho, byla jen naděje, že se taková mýtina přece jen jednou objeví a že se to donkichotské počínání přece jen zhodnotí, protože těm, kteří se této mýtiny dožijí, umožní na cosi navázat, o cosi se opřít, z čehosi vyjít, že zkrátka nebudou nuceni stavět takřkajíc na zelené louce.

Netvrdím, že už na takové mýtině jsme. Zdá se mi jen, že začíná svítat a kdesi na obzoru ji náhle začínáme tušit.

Okamžik tušení a okamžik vstupu na mýtinu nejsou ovšem tímtež. Jsou to naopak dva od sebe výrazně odlišitelné body, které ohraničují určitou novou, zvláštní fázi, která má všechny znaky provizória, přechodu či mezidobí: nezávislé iniciativy a nezávislá kultura už dávno

nežijí v onom přísně paralelním světě, odděleném tlustou zdí od života společnosti jako celku; nepobýváme už zkrátka v žádném ghettu. Zároveň ale ještě zdaleka neexistuje alespoň trochu normální politická kultura, jejíž bychom byli součástí, neexistuje přirozená a přirozeně veřejná sebestruktura společnosti, neexistuje skutečný veřejný život ani obecně samozřejmý a obecně a samozřejmě se projevující zážitek svobodného občanství. Díky čemuž nezávislé iniciativy – zdaleka už nejsou jen tím, čím do nedávna byly – ještě zdaleka zároveň nejsou (a být nemohou) tím, čím by je tolik lidí chtělo mít a jako co je mnoho lidí už chápe, totiž skutečnou politickou opozicí se vším, co k ní patří, charismatickými a profesionálními vůdci počínaje a konkrétními a reálnými politickými programy konče.

Tato veskrze přechodná situace, kdy už nejsme tím, čím jsme byli, ale zároveň ještě nejsme a nemůžeme (a mnohdy dokonce ani nechceme) být tím, čím bychom zřejmě být měli, je lehce zneklidňující, lehce chaotická a především velmi náročná: staví nás před mnoho nových úkolů – včetně nového vlastního sebevymezení – a před nutnost vstoupit do mnoha pravděpodobně dost dramatických debat, jak se s těmito úkoly vyrovnat.

Kompletní recept na východisko nemá nikdo a nemám ho pochopitelně ani já. Mám na okraj nadcházejících úkolů jen několik málo osobních pocitů či doporučení:

1. Nezávislé iniciativy by neměly propadat jakémukoli přemrštěnému okouzlení z toho, že jim lidé chodí na manifestace, že se nebojí spolu s nimi podepisovat vládě nemilé petice a že část společnosti je začíná vnímat jako reálnou politickou alternativu, upínat k nim (často až nezdravě) své naděje a doufat, že to budou ony, které samy za společnost vyřeší všechno, co ve skutečnosti musí a jedině může vyřešit společnost jako celek. Takové okouzlení z náhle objeveného vlastního významu (po mnoha letech strastmi naplněného paralelního bytí) je víc než pochopitelné: nová situace nám nabízí krásný zážitek satisfakce a naplňuje nás hřejivým pocitem, že všechny ty zdánlivé zbytečnosti, které jsme po léta dělali, přece jen nebyly tak úplně zbytečné. Oč je ovšem takové okouzlení psychologicky pochopitelnější, o to důležitější je, abychom mu nepropadali a neztráceli střízlivou soudnost. První věc tedy, kterou doporučuji, je realismus.

2. Nezávislé iniciativy by nikdy neměly podlehnout dost namyšlenému, věcně velmi problematickému a politicky zcela neperspektivnímu domnění, že jen ony – jako ti jediní spravedliví, kteří dokázali už před patnácti lety veřejně říkat to, co dnes říká kdekdo – jsou povolány automaticky k jakési „vedoucí roli“; že vše, co ony podniknou, je automaticky lepší než to, co podniknou jiní, a že by se vlastně po všem, co prožily, neměly zas příliš zahazovat s někým, kdo se probouzí až za pět minut dvanáct, protože mravní kredit mají ony, a ne on. Neměly by zkrátka zapomínat na to, co vždycky zdůrazňovaly: že jim nejde o vlastní věc, ale o věc této společnosti. Myslím, že takový pocit není příliš rozšířen, myslím si ale zároveň, že ničemu neuškodím, když budu předem na jeho nebezpečnost upozorňovat. Je-li mé varování zbytečné, tím lépe.

3. Nová situace, vyznačující se zvýšeným zájmem o nezávislé iniciativy a zvýšenou publicitou, které se těší, může v nich probouzet (občas už i probouzí) pokušení dokazovat sobě, vládě i veřejnosti svou existenci a svou váhu inflací nepřilíhnutých deklarací, které jako by bezděky přesouvaly důraz z toho, co se skutečně dělá, na to, jaká publicita se tomu dává; občas se dokonce zdá, jako by pro leckoho bylo důležitější nějaký projekt co nejhlasitěji vyhlásit, než ho opravdu uskutečnit. Velmi svůdné, ale dost nebezpečné se mi rovněž zdá být jiné pokušení: že se začneme – pod tlakem vzrušené doby – upínat až příliš k některým akcím sice smysluplným, ale koneckonců přece jen jednorázovým, a to na úkor práce méně viditelné a z hlediska dne méně atraktivní, ale z hlediska budoucnosti možná důležitější, totiž trpělivé a každodenní práce koncepční, uvědomovací a organizační, pěstující a šířící smysl pro diskusi jako onen masarykovský předpoklad každé demokracie a kultivující tím občanský život. Na případnou nepředvídatelně lepší budoucnost nebudeme sice dokonale připraveni nikdy a improvizací se nevyhneme, tím spíš bychom se ale měli snažit alespoň o to, abychom byli co nejpřipravenější jak v oblasti konkrétních projektů, tak ve tvorbě občanského vědomí, bez něhož nemá ani ten nejúčtyhodnější projekt naději na úspěch.

4. Nakonec bych zdůraznil věc podle mého mínění vůbec nejdůležitější. Čím viditelněji budeme vstupovat na území skutečné politiky, tím důrazněji bychom si měli připomínat prapůvodní – tedy mravní – kořeny

svého počínání a tím bedlivěji bychom měli střežit, zda se náhodou a nenápadně nezačíná naše odpovědnost podezřele štěpit na odpovědnosti dvě: lidskou a politickou. Odpovědnost máme vždy jen jednu; jako nejponižovanější vězňové a společenští vydědenci i jako eventuální mluvčí národní vůle se musíme řídit tímž a jediným svědomím; počínat si jinak by znamenalo nejen plivnout na vlastní minulost, ale i na všechny své šance. Vždycky jsem byl přesvědčen a dodnes si myslím, že zdrojem všech krizových jevů, jimiž jsme obklopeni, je mravní krize společnosti a že žádnou z našich krizí – od ekonomické přes politickou až po ekologickou – nelze vyřešit jinak než překonáním této krize mravní, totiž překonáním oné ďábelské ideologie sobecké sebepéče a lidské i občanské rezignace, kterou je naše společnost systematicky a tak dlouho infikována. Proto bych takové úkazy, jako je neokázalá humanitární pomoc malostranských občanů východoněmeckým uprchlíkům, spontánní sbírky na pomoc Arménii či rodící se známky solidární pospolitosti na různých lidových shromážděních (ať už to jsou manifestace, mše, koncerty či cokoli dalšího) považoval za mimořádně důležité a možná ze všeho nejdůležitější. Jakožto dobré akty lidské jsou tyto úkazy i tím nejlepším sociálním zázemím či podhoubím jakékoli lepší politiky. Zde někde jsou totiž skutečné zárodky onoho svéprávného občanství, o které se musí každá další politická práce jediné opírat a bez něhož zůstane trčet ve vzduchoprázdnu – podobně jako onen slavný kůl v plotě, o němž mluvil před časem Miloš Jakeš.

Datováno 7. 10. 1989; psáno pro Lidové noviny (II. roč., č. 10, říjen 1989).

OBSAH

ÚVOD	5
PROHLÁŠENÍ CHARTY 77	9

TEXTY O CHARTĚ 77

1977

JAK SE RODILA CHARTA 77, Václav Havel	17
ZTROSKOTANCI A SAMOZVANCÍ (Rudé právo)	23
O POVINNOSTI BRÁNIT SE PROTI BEZPRÁVÍ, Jan Patočka	31
MANIFESTACE JEDNOTY UMĚLCŮ S POLITIKOU KOMUNISTICKÉ STRANY (Rudé právo)	34
CO MŮŽEME OČEKÁVAT OD CHARTY 77, Jan Patočka	38

1978 – 79

PARALELNÍ POLIS, Václav Benda	43
PODNĚTY SKUPINY SIGNATÁŘŮ (1978)	51
POZNÁMKY O STATEČNOSTI, Ludvík Vaculík	52
POLEMKA S VACULÍKOVÝM FEJETONEM „POZNÁMKY O STATEČNOSTI“, Václav Havel	55
CHARTA A REÁLNY SOCIALIZMUS, Miroslav Kusý	58
ÚVAHA UVNITŘ DOBŘE ZAZÁTKOVANÉ LAHVE, Josef Vohryzek	64
NEŽÍT V NENÁVISTI, Josef Zvěřina	72
ALTERNATIVNÍ SPOLEČENSTVÍ JAKO REVOLUČNÍ AVANTGARDA, Petr Uhl	81
DIZI – RIZIKA, Petr Pithart	88

1979 – 82

ČEHO JSME SE DOČKALI OD CHARTY 77 PO TŘECH

LETECH JEJÍHO PŮSOBENÍ, Miloš Rejchrt	97
SPOLEČENSTVÍ STRACHU, Milan Šimečka	99
PRŮZKUMNÉ DÍLO CHARTY, Vilém Prečan	107
OTEVŘENÝ DOPIS SKUPINY SIGNATÁŘŮ CHARTY 77	118

1985 – 87

CHARTA 85: ZAMYŠLENÍ NAD MÍRNÝM POKROKEM

V MEZÍCH ZÁKONA, Milan Zelený	121
BESEDA INFORMACÍ O CHARTĚ 77	
S VÁCLAVEM BENDOUBEM, JIŘÍM HÁJKEM, VÁCLAVEM HAVLEM A LADISLAVEM HEJDÁNKEM (1986)	125
CHARTA 77 A ČESKOSLOVENSKÁ	
OPOZICE, Mojmír Povolný	145
WILLY BRANDT K 10. VÝROČÍ CHARTY 77 (1986)	154
PROHLÁŠENÍ R. REAGANA K 10. VÝROČÍ ZALOŽENÍ CHARTY 77 (1986)	155
VÍDEŇSKÉ PROHLÁŠENÍ TŘÍ SIGNATÁŘŮ K 10. VÝROČÍ CHARTY 77 (1987)	157
DOPIS KOMISE KONGRESU USA	
S NÁVRHEM UDĚLIT CHARTĚ 77 NOBELOVU CENU MÍRU (1987)	158

1986 – 90

O SMYSLU CHARTY 77, Václav Havel	161
VNITROSTRANICKÁ INFORMACE KSČ (1988)	176
ČESKOSLOVENSKO A ZLOM VĚKŮ, Radim Palouš	179
CHARTA 77 – POHLED ZE ZAHRANIČÍ, Gordon Skilling	184

TEXTY CHARTY 77

DOTAZ, ZDA V ČESKOSLOVENSKU PLATÍ	
USTANOVENÍ MEZINÁRODNÍCH PAKTŮ (1977)	201
SOCIÁLNÍ A HOSPODÁŘSKÁ PRÁVA (1977)	202
NABOŽENSKÁ PRÁVA A SVOBODY (1977)	208
OTEVŘENÝ DOPIS POLSKÝM PŘÁTELŮM (1977)	212
ODVOLAT SOVĚTSKÁ VOJSKA	
Z ČESKOSLOVENSKA! (1978)	213
O DALŠÍ PRÁCI CHARTY 77 A PŘÍPRAVĚ JEJÍCH	
DOKUMENTŮ (1978)	215
O POSTAVENÍ CIKÁNŮ – ROMŮ (1978)	217
SVOBODA CESTOVÁNÍ DO CIZINY (1979)	225
VLNA REPRESÍ V SOUVISLOSTI S PROCESEM	
PROTI ČLENŮM VONS (1979)	226
K PROBLEMATICE DŮCHODCŮ (1980)	230
RUCE PRYČ OD POLSKA! (1980)	232
O MÍRU A MÍROVÉM Hnutí (1981)	234
O NEDĚLITELNOSTI MÍRU (1982)	236
POSELSTVÍ SOLIDARITY MÍROVÉMU	
HNUTÍ V NDR (1982)	238
POSELSTVÍ SVĚTOVÉMU SHROMÁŽDĚNÍ „ZA MÍR	
A ŽIVOT PROTI JADERNÉ VÁLCE“ (1983)	239
PRŮVODNÍ DOPIS K „ROZBORU EKOLOGICKÉ	
SITUACE ČSSR“ (1983)	244
VZESTUP KONZUMU OMAMNÝCH DROG (1983)	247
K ZÁKONU O TZV. OCHRANNÉM DOHLEDU (1984)	251
PRÁVO NA DĚJINY (1984)	254
PRÁVO NA INFORMACE (1984)	258
K SITUACI ŘEHOLNÍCH SPOLEČENSTVÍ (1984)	266
KE 40. VÝROČÍ SKONČENÍ DRUHÉ	
SVĚTOVÉ VÁLKY (1985)	270

K VÝSTAVBĚ VODNÍCH DĚL GABČÍKOVO – NAGYMAROS (1985)	274
O NUTNOSTI EKONOMICKÉ REFORMY (1985)	279
PROSTOR PRO MLADOU GENERACI (1986)	286
K HAVÁRII V ČERNOBYLU (1986)	294
NA OBRANU JAZZOVÉ SEKCE (1986)	296
SLOVO KE SPOLUOBČANŮM (1987)	300
DOPIS SIGNATÁŘŮM K 10. VÝROČÍ CHARTY 77 (1987)	307
BLAHOPŘÁNÍ G. SKILLINGOVI (1987)	323
DOPIS M. GORBAČOVVI (1987)	324
KE SBORNÍKU „O ČESKOSLOVENSKÉM VĚZEŇSTVÍ“ (1987)	327
VÝZNAM 28. ŘÍJNA 1918 (1987)	329
VÝZVA K SOLIDARITĚ S RUMUNSKEM(1988)	331
PODPORA PETIČNÍ AKCE ZA NÁBOŽENSKÉ SVOBODY (1988)	333
VÝZVA K VEŘEJNOSTI PĚTI STÁTŮ ZÚČASTNĚNÝCH NA INVAZI V SRPNU 1968 (1988)	335
BRUTÁLNÍ ZÁSAH PROTI SHROMÁŽDĚNÍ VĚŘÍCÍCH V BRATISLAVĚ (1988)	337
DOPIS VÝBORU NA OBRANU NESPRAVEDLIVĚ STÍHANÝCH (1988)	339
K ÚMRTÍ PAVLA WONKY (1988)	340
NÁVRH NA POSTAVENÍ PAMÁTNÍKU OBĚTEM STALINISMU (1988)	343
K 20. VÝROČÍ SRPNA 1968 (1988)	345
ZAMYŠLENÍ K JUBILEU REPUBLIKY (1988)	348
K LEDNOVÝM UDÁLOSTEM V PRAZE (1989)	351
NOVÉ VYDÁNÍ ÚVODNÍHO PROHLÁŠENÍ CHARTY 77 (1989)	355
O ČESKOSLOVENSKÉM ŠKOLSTVÍ (1989)	359

KRITIKA DEVASTACE ŽIDOVSKÝCH KULTURNÍCH PAMÁTEK A ZAMLČOVÁNÍ ÚLOHY ŽIDŮ (1989)	363
ZNOVU O VODNÍM DÍLE GABČÍKOVO– NAGYMAROS (1989)	371
O PŘÍPRAVĚ NOVÉ ÚSTAVY A TZV. VEDOUcí ÚLOZE KSČ (1989)	373
STANOVISKO K SITUACI V ZEMI (1989)	376
 ANOTOVANÝ SEZNAM DOKUMENTŮ CHARTY 77 ZA LÉTA 1977 – 89	379
 VĚCNÝ REJSTRÁK K DOKUMENTŮM CHARTY 77 (1989)	465
 MLUVČÍ CHARTY 77 (1977 – 1990)	477
 SEZNAM SIGNATÁŘŮ PROHLÁŠENÍ CHARTY 77	487
 MÍSTO EPILOGU	515
 OBSAH	521

CHARTA 77

1977-1989

Od morální k demokratické revoluci **Dokumentace** **Uspořádal Vilém Prečan**

Vydalo Čs. dokumentační středisko nezávislé literatury ve spolupráci s Ústavem pro soudobé dějiny ČSAV a ARCHA – vydavatelstvo Koordinačného centra Verejnosti proti násiliu jako 6. svazek ediční řady Acta creationis a 1. svazek ediční řady Dokumenty demokratické revoluce.
Scheinfeld – Praha – Bratislava 1990

Počítačová sazba: Erik Janouch

ISBN-80-9000422-1-X

Kčs 49,-

PROF. JAN PATOČKA

1.6.1907 - 13. 3. 1977